

F. Joannes

PLVTARCHI CHÆRONENSIS MORALIA, QVÆ VSVRPANTVR. SVNT AVTEM OMNIS ELEGANTIS DOCTRINÆ penus: Id est, varij libri: morales, historici, physici, mathematici, denique ad politiorem litteraturam pertinentes & humanitatem.

OMNES DE GRAECA IN LATINAM linguam transscripti summo labore, cura, ac fide.

GVILIEL. XYLANDRO AVGVSTANO INTERprete: cuius etiam Annotationes locupletissimæ (si rem spectes) vnà eduntur.

Accesserunt his INDICES *locupletissimi.*

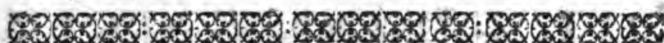

Cum gratia & Privilegio Cæsareæ Maiestat.

FRANCOFVRTI,
Sumptibus Hæredum Lazari Zetzneri.

ANNO M. DC. XIX.

LIBRORVM ET TRACTATVVM, QVI HOC PLVTARCHI MORALIVM primo volumine continentur, ordo.

AD

AD ILLVSTRISSIMVM ATQVE OPTIMVM PRINCIPEM, LVDOVICVM, COMITEM PALATINVM, RHENANVM, DVcem Bauariæ, &c. Principem Dominumque suum benignissimum, GVILIELMI XYLANDRI, IN PLVTARCHI operum volumen posterius suum,

PRÆFATIO.

LVTARCHI *Chæronensis commentariorum horum, quos à me de Græcis inenarrabili atque incredibili labore, summaque fide & solicitudine Latinos factos tibi*, LVDOVICE *Princeps Illustrissime, offero & dedico, ea est omnium doctorum cōsensu & prædicatione dignitas, venustas, ac vtilitas: vt vereri nullo modo debuerim, ne tibi hoc nostrū munus vile aut tanto principe parum dignum videri posset. Porro autem cum iampridem compertum haberem, te patris tui omni laude superioris principis, maiorumque adeo vestigiis insistentem, summa erga clientes tuos (inter quos nomen meum profiteor) humanitate vti: opus hoc meum, quodam tibi iure tuo debitum, vt sub tuo illustrissimo nomine in publicum darem, teque hac vna qua pos-*

ſem ratione demererer, diligenter conſiderata re conſultiſſimum fore duxi Iure inquam tuo princeps optime. Nam cum ante annos fere decem alterum Plutarchianorum volumen operum, quo vitæ præſtantiſſimorum Græcorum ac Latinorum exponuntur virorum, itidem à me in Latinam traductum linguam inſcripſiſſem inclytiſſimo PATRI tuo, alterum primogenito eius filio, quem fouendo etiam Xylandro cõfidebam paternas æmulaturum virtutes, iam inde ab initio mearum in hoc opere ærumnarum animo deſtinauerã. Proinde in certiſſimam venio ſpem, cum tibi, Illuſtriſſime Princeps, tum bonis & humanis cenſoribus omnibus huius meæ dedicationis rationes admodum probatum iri: ideoque nolo iis copioſius explicandis opinionem bonitatis cauſæ deminuere. Iam de ipſo opere, eius autore, meoque interpretis labore vt aliquid dicam, non tam res ipſa me cogit, quam non male receptus præfandi mos hortatur, propter lectores, vt præcipue apparet, inſtitutus. Neque enim laudibus maiorum tuorum, & quæ tibi propriæ ſunt decantandis paginas implere decreui. quod genus exornationis qui tractent, & ſunt & erunt, alii me inſtructiores atque facundiores. Mihi in præſentia ſatis eſt, cum tibi, Princeps humaniſſime, tum candido Lectori demonſtrare, meum hoc tui demerendi officium non eſſe à tua amplitudine alienum. Nam quid ego PLVTARCHVM laudem, virum (quod ſummi viri teſtati ſunt, hodieq; vno omnes periti ore adfirmant) incomparabilem? quid commendem philoſophiæ omnes partes, hiſtoriam, literaturã, & antiquitatis reconditiſſimæ declarationem, quæ omnia hoc volumine quaſi in copiæ cornu vberrimo comprehenſa proponuntur? quid de meo ſtudio, conatu, labore, ærumnis exantlatis in hoc opere me iactem? PLVTARCHVM

qui-

quidem laudare si ordiar, non iniuriâ reprehendi possim eo modo, quo ab Antalcida reprehensus quidam fertur, Spartæ Herculem laudare aggressus. quis enim Plutarchum vituperauit? Ac nos quidem cum dudum in Vitas ab hoc scriptas præfaremur, vtcunque narrauimus qui is vir fuisset: quæ huc inculcanda minime duxi, suo loco copiosius omnia (Deo volente) enarraturus. Tamen me continere non possum (tanta est in animo meo huius scriptoris veneratio) quin aliquid saltem dicam. Spintharus Tarentinus, magni vir nominis, Epaminondam cum vellet laudare, aiebat Neminem sibi obtigisse hominem, qui & sciret plura, & pauciora loqueretur. Magna me hercle laus, magniq́; de maximo viro præclarum testimonium. Ego autem de Plutarcho pronunciare hoc non dubito (doctioresq́; etiam idem fassuros de se quenq́; arbitror) neminem vnum scriptorem in manus peruenisse meas, qui & plura in omnis generis reb. habuerit cognita, & plura litteris complexus philosophiæ, prudentiæ humaniorisq́; literaturæ, quam philologiam dicunt, studiosis fide & facundia tanta tradiderit subsidia. qua laude an maior vlla scriptori alicui egregio tribui possit, haud scio. Equidem fateor taciturnitatem in vita communi apprime vtilem ac laudabilem esse, tutamque (vt Flaccius noster scite dixit) habere mercedem. Verum de multarum earumque optimarum rerum peritis & doctis apposite puto, vsurpauerit aliquis illud Cyclopis Euripideum: qui, cum Vlysses diceret,

Plut. gen. Socrat. & de aud.

3. Car. 2

Habens tua ipse, videberis honoratior:

respondit,

Vtilior autem, amicis largiens, ero.

& in hoc genere maxime verum est, quod apud eundem poetam Iolaus pronũciat, virum bonum proximis natura

Heraclidis. *esse. Ac si bonum communius quanto est, tanto haberi debet melius, quæ sententia in prouerbium abiit: bone Deus, quam meruit præclare de humano genere Plutarchus, qui non contentus didicisse & docuisse tam multa tamq; admiranda ad posteritatem quoq; & vniuersos mortales cōdenda hac bibliotheca (sic enim merito appellabimus hoc eius opus) doctrinam & peritiam suam propagauit. Quanquam hanc quidem locupletiorem multa haberemus, si ad nos omnia autoris huius scripta peruenissent: cum Eusebius, Stobæus & Gellius (siue is Agellius est) citent libros Plutarchi iam dudum amissos: quorum iacturam apparet è*

1. & 2. lib. de præpa. Eu. *reliquiis esse dolendam. Stromateas Plutarchi & opus de Dædalis Platæensibus Eusebius adducit. Stobæus cum alia, tum librum de mulieribus instituendis, Epistolam de amicitia, contra vires corporis de quiete, de nobilitate, contra nobilitatem, contra diuitias, de amore, de diuinatione.*

I. 1. *Gellius de diuersa animorum & corporum indole & vir-*
II. 8. *tute secundum de Homero librum (de eo quem nos da-*
III. 12.
XV. 10. *mus, alibi dictum est quid sentiremus) & primum de eodem, de anima primum, aliosque citat, vt Symposiaca, non sane iisdem verbis, aut eodem ordine quo hodie leguntur. Laudatur etiam vt testis de rebus non vulgaribus præter eos quos dixi ab Eustathio commentariis Homericis: adeoque à Simplicio Aristotelem de anima interpretante. ne Athenæum referam, aut Macrobium, qui bucula ipsius non ita raro arauerunt. Qua de re, aliisque ad Plutarchum nostrum pertinentibus prudens hic plura dicere supersedeo. cum (vt dixi) breui sperem fore, vt rem istam commode pertractem totam. Ergo de Plutarcho in præsentia satis. Opus ipsum quale esset, iam obiter monui.*
MORALIA *titulum ei faciunt, itaque vulgo appellant.*

lant. siue quod maiorem partem putant esse de philosophia morali, siue quod ab ea sophiæ parte, quæ vitæ humanæ maxime est necessaria, tanquam à potiori denominandam totam horum opusculorum duxit congeriem, quicunque tandem huius indicis autor est. Nam moralia quidem sunt & multæ & admirandæ doctrinæ atque venustatis. Sed audire velim, quænam pars porro philosophiæ, quæ facultas, quæ litteratæ philologiæ portio non plurimum ex his ipsis disci Plutarchianis & illustrari queat opusculis? poteram recensionem huic loco demonstrandi eius quod dixi gratia attexere. sed vt ne te Illustrissime Princeps, diutius abstinerem ab ipsius Plutarchi nostri lectione, aut per transennam ignauis proponere voluisse inspiciendas tantas res existimarer: saltem ad Indices eorum quæ Latina damus opusculorum prouoco, minime vel obscuros, vel arrogantes: sed qui cum moralibus physica, mathematica, logica, historica, denique omnis generis litteras tractari docerique demonstrent. Reliquum lectio librorum ipsa abunde patefaciet. Itaque iam nunc quod non superuacaneum esse magnis argumentis colligo, ad rationem meorum laborum breuiter reddendam me confero. Res ergo ita habet. Ante annos aliquot, ex quo Vitæ Plutarchi nostræ hominum doctorum & ingenuorum manus peruolitarunt, non defuere qui suaderent, hortarentur, vrgerent, instarent, vt alterum quoque hoc volumen eodem modo è Græco in Latinum sermonem transferrem. Hæsitaui diu, quod viderem ante me neminem vnum ausum esse tantum opus moliri. vtpote cuius absolutio ineffabilem laborem, & tantum non totius philosophiæ ac literaturæ peritum, plurimæque lectionis & acerrimi iudicii hominem desideraret, ne quid

dicam de felicitate loquendi & facundiæ. quæ omnia quãta in me sint, satis probe noui. Videbam viros doctissimos ita fere hæc piscatos, vt facilima aut gloriam paratura aliquam deligerent Latine edisserenda: iis, quæ difficiliora, aut minus splendida essent præteritis. quo factum est, vt quædam in hunc vsque diem (nisi quid nos fugit) interpretem nullum sint nacta. Nolo nunc commemorare, quã multa & miseranda interdum errata eorum qui ante nos delibauere de hoc Opere aliquid deprehensa sint. cum probem tragicam illam imprecationem:

Pereas quicunque humana seligis mala.

Tandem victus æquitate, vt arbitrabar, flagitantium, & rempublicam adiuuandi indefesso etiamnum studio, in humeros meos hoc mihi onus imposui, & quo potui omni modo ad finem pertuli. Hic locus facit vt te, Illustrissime atque benignissime Princeps, paulo liberius compellem: causæ bonitate mea, & tua in primis fretus æquanimitatis fiducia. Considerans enim aliquis tanti operis molem, & cum varietate rarissima coniunctam maiestatem, tum mendarum & lacunarum passim impedientium multitudinem (quorum magnam partem interpretes nos antegressi aut non obseruauerunt, aut pro suo commodo dissimulauerũt: nos asteriscis allitis inopiam nostram testatam fecimus) tum quam multi ac varij versus carmine nobis reddendi, quis labor in conquirendis & annotandis ad expediendũ Lectorem locis ab autore allegatis, quantusque fuerit & quam molestus tolerandus. hæc inquam, & alia quæ modestiæ causa dissimulo, considerans aliquis: facile intelliget (modo homo sit) me mihi ita esse conscium, vt citra vllum vel somnium impudentiæ & potuerim & debuerim T. A. has meas vigilias, meque vna tua benignissima liberalitati

beralitati offerre. Atque adeo, vt sumam (quod Horatius vsurpauit noster) superbiam quæsitam meritis: cepi prouinciam duram, aut durissima potius quauis duriorem, & quam nondum vidi quis vnus se aditurum ita pollicetur, vt promissum impleret. adiui tamen & multo quidem sudore, grauissimisq; laboribus, tamen Dei benignitate adiuuante hoc monimentum exegi. quod quale sit, ipsa res loquetur. Doctorum quidem hominum iudicia non reformido: periti modo sint rerum, & candidi. cæteros facile contemno. Id de me citra arrogantiam possum affirmare, hac mea lucubratione non iis modo commodatum esse, qui Græcæ linguæ ignari PLVTARCHVM *vel omnino non legunt, vel sæpe alienum pro autoris sensum in vulgatis versionibus accipiunt: sed etiam iis, qui non plane imperiti Græci sermonis, in tanta varietate rerum comparatione gaudent vtriusq; linguæ. Glaciem, quod aiunt, ego secui: multisq; molestiis leuaui studiosos pulcherrimarum rerum cognitionem affectantibus. Quo minus curo eorum morositatem, qui nisi Ciceronianum, tersum politumq; & nescio quo tandem instrumento limatum nihil probant. Ego perspicuitati operam dedi, qua nihil debet esse antiquius interpreti. Verba vsitata & diserte significantia multo malui suis locis adhibere, quam obscurare studio nescio cuius Latinitatis res ipsas. ausus sum etiam vti nonnunquam in philosophicis explicandis licentia confingendorum verborum, vt intelligi sententiæ possent. Denique id quod licuisse mihi arbitratus sum in Vitarum interpretatione, & ibi in Præfatione quale esset exposui: heic mihi imperatum ab ipsa re sensi, ac morem gessi necessitati. Sed hæc præcidenda sunt: nam reprehensores neque spero fore vllos: neque sycophantas metuo. Sa-*

tis mihi est, & erit, doctis atque candidis iudicibus, & qui circumstantias etiam rerum mearum temporum, opportunitatumq́ æquo animo norint perpendere, me posse probare ærumnosam hanc meam operam, reipub. litterariæ nauatam, atque id me posse, confido.

Tantum itaque est, quod præfari ad te, Princeps Illustrissime, volui, Restat vt tibi opus nostrum commendem. Sane spem non dubiam animo meo concepi, hanc meam lucubrationem iampridem à doctis etiam viris exspectatam, in manus hominum ita peruenturam, vt & vsui, & oblectationi permultis sit futura. vtq́ sic sperarem, & PLVTARCHI *scriptorum præstantia, & mea (quod arroganter non dico) solertia atque laboriosissima industria mihi persuaserunt. omnino autem hinc ad rempub. & ad priuatos homines vtilitatem fructumq́ non pœnitendum rediturum, etiam alij me tacente ausi sunt spondere. Ergo, Illustrissime Princeps, totum hoc emolumentum quod ad rempublicam è nostra ærumnosissima pertinebit hac lucubratione, tibi volo acceptum grato animo ferant, tibi se Latinos hos Plutarchi commentarios debere agnoscant, tuis auspiciis me hoc confecisse opus sentiant, ideoq́ te colant boni & eruditi omnes. Totum hoc tuum esto, quidquid est laude & gratiarum actione dignum: erit profecto nonnihil. Ego abs te, P. A. vicissim vnum hoc peto qua debeo reuerentia & submissione, vt hoc nostrum munus benigno æquoque accipias animo, & miseriarum laborumq́ nostrorum eam habeas rationem, quam tibi generosissima tua indoles, auita virtus,* PATRIS *exemplum, & spes nostræ gratitudinis non deceptura dictabunt. Credo non defuturos, quibus hæc nostræ præfationis coronis putida & sordida videbitur. Sed meæ res sic sunt,*

sic

sic est animi candor. & Tuæ Princeps, humanitatis certus sum hæc acceptiora fore, quam per adulandum & ambages quæsitam (vt hodie vulgo fit) liberalitatis tuæ solicitationem. Non erit Tibi dedecori, non erit fraudi, Princeps Illustrissime ac Clementiss. fructum nostræ lucubrationis huius quem multi putant fore neutiquam aspernandum, ad rempublicam cum aliqua etiam tuæ munificentiæ prædicatione redire. nos quidem, & nostra omnia inuenies tibi præsto esse, si quis vsus tenuitatis nostræ esse aliquando tuæ Amplitudini possit. Interim Tuæ Illustrissimæ Celsitudini, & coniugi lectissimæ Principi, liberis, familiæ omnibusque iis quæ cara habes, à DEO OPT. MAX. *omnia faustissima precamur, Tuæque nos clementiæ suppliciter commendamus. Heidelbergæ, Eidibus Sextil. Anno M. D. LXX.*

T. I. C.

Subditus, & addictiss. cliens

M. GVILIELMVS XYLANDER,
Philosophiæ publicus in Academia Heidelbergensi Professor.

EIVS-

EIVSDEM XYLANDRI AD CANDIDVM LECTOREM DE HAC SECVNDA EDITIONE & Annotationibus suis,

PRÆFATIVNCVLA.

QVINQVENNIVM iam, & aliquanto amplius elapsum est ab eo tempore, quo ad alterum hoc Plutarchi operum volumen in Latinum sermonem conuertendum seriò accingere me cœpi. Sub idem tempus etiam de Græco opere recudendo Eusebius Episcopius, Typographus Basiliensis, cogitabat. cui cum in castigando eo operam nostram liberaliter obtulissemus, manuscripto sumus ab eo instructi codice, itemque Aldino. De hoc dicere nihil attinet. Sed manuscriptus ille maiorem partem eorum non habet, qui sunt in Aldino, libri: & præcipuè ij desiderantur in eo, qui mendis scatent grauioribus & lacunis sunt interrupti compluribus. qua de re in Annotationibus alicubi conquestus sum. Erat iam tum in exspectatione editio Plutarchi Græcorum operum ea, quę huius ipsius demum anni verno Francofordiensi mercatu ex officina Henrici Stephani Geneuensis typographi, de optimis quibusque scriptoribus & repub. litteraria præclarissime promeriti, in publicum emissa prostitit. Itaque etsi mea potissimum fretus industria & qualicunque (nihil enim magnum nobis arrogamus) eruditione, nulla tamen vel despicabili etiam re contempta, quæ quoquo modo adiumento esse posse videretur, paulatim ac vt res meæ ferebant plenæ variarum interpellationum, & in emendandis & in interpretandis Plutarchi scriptis progrediebar: tamen spe iam editionem illam deuorauetam, animoque præceperam voluptatem, quam mihi integrandis eius præsidio Plutarchi, castigandisque locis misere passim toto opere fedatis percepturus videbar. Quod quidem ingenuè semper & aperte præ me tuli. Enimuero cassitæ illud Ennianæ fuisse argumentum mihi rectissimè in promtu situm interim, animaduerto. Nam Græcus quidem codex, vt est nostra opera correctus, non tam nostro consilio, quam certorum hominum voluntate, editus

nondum

nondum est: biennium verò à versionis nostræ editione iam effluxit. Cuius editionis vt tunc temporis graues habui causas maturandæ: ita eius neque adhuc pœnituit, neq; etiamnum video cur pœnitere possit aut debeat. primum enim si Græca ista Geneuensis editio exspectationi meæ vel abundè satisfecisset: frustrà tamen tantum temporis editioni meæ producturum me fuisse sentio: cum vix, ac ne vix quidem integrum mihi esset ex ista meam locupletare, ornare, aut etiam corrigere. adeo accuratè omnem tantum non fruendi libris istis ære proprio emptis potestatem autor eius circumscripsit, metu fortasse plagiariorum, quos si odit, planè mecum sentit. Nunc, cum mea editio sesquiennio illam anteuerterit: nemo scilicet ita præposterus est, qui ea me siue vsum siue adiutum suspicaturus etiam sit. Deinde si locus veritati & libertati est, vt debet, relictus aliquis, mihi profectò pro mea persona pronunciare licet, de editione ista, οὐδὲν ἱερὸν. quod bona cum pace autoris dictum volo. Non enim alienos labores contemno, sed meos perfunctoriè tutor, atque vt calumnias amoliar quorundam, omnia ex indicibus æstimantium, id dico, quod quale sit, iam nunc adeo in promptu est cuiuis mediocriter erudito peruidere. Græcus sane horum librorum codex, quem meo ego studio, meis auspiciis, codice Episcopiano non raro adiutus quidem, sed auxilio eius in difficillimis ac plurimis locis destitutus, correctum ac magna parte sanatum habeo, publicatus (vt dixi) non est, in lucem suo tempore, vtque nobis dignum est, ipse etiam proditurus. Interim (ne de vniuersis dicam) vel eorum opusculorum, quorum me viuo quidem, sed neque conscio neque volente versiones nostras Stephanus vsurpauit in Latina sua editione, cum Græcis ipsius comparatio sufficit de monstrando, quam multa ego, crassa etiam (vt sic loquar) & absurda menda industriæ meæ fretus viribus sustulerim, in Græco eius codice etiamnum exstantia, quam multa suæ integritati restituerim, ibi adhuc mutilata. Statueram hoc loco exempla quædam proferre, & erat facillimum. Sed præstat diligentiæ studiosorum harum rerum isthuc relinquere: & Annotationes has nostras qui leget, satis ansæ habebit ad deprehendendum quod dixi, & pernoscendum. Certè pauca admodum sunt ab altera parte, quæ (si integrum mihi fuisset) vsurpaturus eram, ista meā anteuertente editionem: aut saltem in hac mearum Annotationum editione inseruissem. Sed talia totque sunt ea, vt nullo penè labore pro se quisque dum versionem nostram cum Græcis eius conferet, sibi annotare, nostramque lucubrationem inde suo arbitrio corrigere possit. Hoc enim puto omnibus licere. postremò, committendum mihi nullo modo fuit, vt aut fructum laboriosissimæ nostræ lucubrationis reip. diutius inuidere, aut mihi meisque rebus deesse videri possem. Existimabam enim

a mul-

à multis bonis gratiam me initurum, si quam primum ederem in lucem tanti scriptoris tam honesta, vtilia iucundaque scripta omnia Latinè & fideliter expressa. Et quanquam de Plutarcho nihil causæ erat cur ita essem solicitus edendo, vt Achilles Homericus de Hectore interficiendo,

Μή τις κῦδος ἕλοιτο βαλών, ὁ δὲ δεύτερος ἔλθοι.

tamen rationem habendam esse temporis multa me monebant, quæ heic enarrari non debent. Id quidem erat mihi persuasissimum, fore vt denuò hanc versionem ederem: quam adiutus aliorum publicata priuatave etiam opera & subsidiis auctiorem, pleniorem, castigatioremq; videbar daturus. Verum hoc adhuc abs re fuit, iis, quas commemoraui, de causis. Nunc ergo denuò prodit versio Plutarchicorum scriptorum nostra sane à priore non admodum diuersa: sed Annotationibus nostris aucta, quibus colophonem toti operi imposuisse existimari queamus. Equidem superiori editioni adiunxissem eas, nisi mihi & angustiæ temporis obstitissent, & spes multò maxima fuisset omnia politiora, auctioraque postmodo edendi. Nunc video peroportunè in hoc tempus eas esse reiectas, cùm interea non pauca nobis ad animum acciderint, ad recognoscendas eas & percolendas facientia. Candidus & non ineruditus lector facilè iudicabit, quanto mihi hæ labore, quibus constiterint molestiis. Nam & versionis nostræ rationem subinde reddimus, & identidem Græci codicis sordes detergimus, vitia detegimus, frequenter persanamus, interdum de remedio coniecturas nostras proponimus, quas vel approbent docti, vel melioribus ac firmioribus prolatis antiquent. Non sum valdè solicitus, ne quis nostram versionem aliis postponat vt deteriorem. Profectò enim Annotationes hæc docere possunt, quæ res me impulerint, vt quædam etiam post summos & incomparabilis doctrinæ viros, Turnebum maximè, Budæum, Iunium, Erasmum, aliosque, idque aliter adeò interpretarer. Multorum etiam obscurorum locorum intelligentiam patefecimus, & obiter etiam aliorum autorum dicta attigimus. Contraxi autem has Annotationes in quantam potui breuitatem innumeris præcisis quæ videbantur leuiora. Adde nostris quæ attulit in quosdam libellos Henricus Stephanus non aspernanda: accedes mehercle ad intelligendum Plutarchum non male instructus. Quod sicubi nostræ versiones ac Annotationes cum eius lectione aut Annotationibus conspirabunt (quod obseruaui aliquoties accidisse) non est vlla idonea de alterutro nostrûm furti suspicio, cum & Annotationes nostras multò ante scriptas quam Plutarchus prodiit in lucem Stephanianus, demonstrari euidentissimis argumentis possit, atque omninò constet: & Stephanus si coniecturam facere de emendandis Plutarchi libris ex versione nostra fategisset,

egisset, aliquot centuriis mendorum liberatum dare nobis, multoque rectius pexum & politum Plutarchum Græcum potuerit. Eodem pertinet quod vnum atque alterum locum à me prætermissum in vertendo reprehendi, atque re diligentius considerata, excussisque aduersariis & libris nostris, pœne eodem quo Henricus modo emendauisse me sensi. neque miratus sum qui eodem studio eosdem libros legissent, eadem etiam obseruasse. quod propter vitilitigatores & male de rectè facientibus iudicantes obiter innuendum duxi. Multa ego iam ab aliquot annis annotaui, cum varias lectiones conscribere statuissem, quæ interim ab aliis itidem obseruata, atque publicè edita vidi. Neque tamen ita omnia mihi tempus præripuit, vt mea prorsus ideò abiicienda censeam. Quod de meis Annotationibus multò magis statui. Quā autem ego multa notauerim, correxerim, explicauerim, indicauerim, ab aliis prætermissa, satis superque vnum Symposiacôn opus potest docere. Vbi si qua me fugerunt, & ab ipso sunt restituta, ab ipso petantur & describantur licet. non enim aliena vsurpare animus est. Mihi satis est gloriæ partum, quod primus omnium totum PLVTARCHVM, quantus ad nos peruenit, aggressus Latinè interpretari, non infeliciter absolui, Annotationibusque illustraui, si nihil aliud, laboriosissimis. Fragmenta & reliquias, & quorundam emendationes, expositionesque non paucorum locorum alio tempore cur persequi, quam huic operi adiungere malim, causam habeo satis grauem: etsi breui, (vt spero) hoc quoque in rempub. litterariam Plutarchumque nostrum officio defungemur. Quod sicubi rem acu non tetigimus (& non dubito quandoque me in tam vario ac difficili opere lapsum fuisse) gratiam nobis facilè faciēt homines ingenui & humanarum virium, nostrarumque miseriarum ratiocinatores probi, quos cogitare velim, me discere non recusare: contemptorem inuidiæ nihilominus & inutilium rixarum. Fruantur igitur nostris laboribus qui volent & poterunt: & nos ament. Deumque orent, vt in posterum quoque, piis nostris & publicè commodaturis aliquando conatibus, gratiam suam ac vires sufficiat. Interim caueant sibi moneo, atque (si dignum est) rogo, qui de alieno rem suam factitant, ne cum IMPERATOR Romanorum & versionem hanc nostram & additiones has suo diplomate nobis dato munierit contra ipsorum temeritatem atque iniurias, plagiariorum potius more pœnas dare, quam bonorum virorum officio fungi voluisse videri iure possint. non enim deerimus dignitati, iurique nostro, si nihil bene merendo & recte monendo profecerimus. Denique lectores maximo opere rogo, vt Illustrissimo & Clementissimo Principi Ludouico Friderici Electoris Palatini F. Bauariæ Duci, Domino meo clementissimo, acceptum ferant

quicquid

quicquid cum ex versione, tum ex Annotationibus hisce nostris ad se vtilitatis atque delectationis redibit. Eius enim munificentia atque humanitate recreatus (pro quibus & agemus vt spero plenius, & referemus etiam Deo adiutante debitas ipsius virtutibus & Celsitudini gratias suo loco atque tempore) ad persequendas reliquias horum aliorumq; laborum maiore cum animi tranquillitate & alacritate perrexi. Vale.

Pridie Idus Sextil. 1572.
Heidelbergæ.

PLV-

PLVTARCHI ETHICORVM, SIVE MORALIVM,

Pars I.

GVILIELMO XYLANDRO, Augustano, interprete.

PLVTARCHI, DE LIBERIS EDVCANDIS, Commentarius.

[1] CONSIDEREMVS in præsentia, quid dici possit de ingenuorum puerorum institutione, & quanam vsi ratione bene morati euadere possint. Opinor autem initium ab ipsa ducendum procreatione. Ergo qui parentes fieri cupiunt laude dignorum liberûm, iis ego quidem hoc consulerem, ne cum quibusuis mulieribus rem haberent: quales, inquam, sunt meretrices, & pellices. Quorum enim vel à patre vel à matre aliquid vitij habent natales, eos per omnem vitam opprobria comitantur, quæ elui nullo modo possunt; suntque in promptu vitia ista, si qui afficere eos ignominia volunt. Ac sapienter dictum est à poëta, *Procreatio.*

Nisi fundamenta stirpis iacta sint probe,
Miseros necesse est esse deinceps posteros. *Euripid. Hercul. furenti.*

Est itaque præclarus libertatis thesaurus ingenuitas, cuius plurimam ducere debent rationem, qui legitimam liberorum affectant procreationem. Etenim eorum quibus genus est subditicium & adulterinum, animi spiritus ponere, humique repere solent: rectissiméque hoc cecinit poeta,

Non duritate tanta est quisquam pectoris,
Obnoxio qui non animo & seruo fuat,
Culpa patris matrisue conscius sibi. *Idem Hippolyto.*

Sicut contra arrogantia quadam animique exsultatione implentur illustribus nati parentubus. quomodo Diophantum Themisto-

clis filius frequenter aiunt & ad multos dixisse. Quidquid ipsi placuisset, id populo quoq; Atheniensi probari: suæ enim sententiæ matrē suffragari; huius Themistoclem, cuius vniuersi Athenienses ratum habeant decretum. Omnino autem laude digni sunt Lacedæmonii ob altitudinem animi, qui Archidamum regem suum pecunia mulctauerunt, quod pusillam vxorem ducere non esset veritus. causa exposita, quod is non reges, sed regunculos ipsis statuisset generare. [II.] His continuò id subiungendum est, quod ne eos quidem fefellit, qui ante nos hoc argumentum tractauerunt. quid, inquies, illud? Quod qui rem habere cum mulieribus prolis gignendæ causa volunt, aut omnino vini vacuos, aut certè mediocriter eo vsos hoc conuenit facere. Adsolent enim vinosi & ebriosi fieri, quos patres ebrii seuerunt. Quamobrem etiam Diogenes adolescentulum videns animo abalienatum, & mentis male compotem, dixit: Adolescens, pater te ebrius genuit. Atq; hæc quidem de procreatione dicta sunto. nunc de institutione dicendum.

Quæ ad institutionē necessaria.

[III.] Vt igitur summa rem totam complectar, quod de artibus & scientiis solemus, idem & de virtute pronunciandum est. scilicet ad eius perfectionem tria oportere concurrere: Naturam nimirum, Rationem, & Adsuefactionem. rationem vero intelligi volo doctrinam, & adsuefactionis nomine exercitationem. Initia hoc in genere debentur disciplinæ, vsus exercitationi, perfectio omnibus. & vbi horum aliquid defecerit, ab ea parte mancam fieri virtutem necesse est. Natura quippe absque disciplina si sit, cæca est: disciplina si à natura destituatur, defecta: exercitatio his duobus demtis imperfecta est. Et quemadmodum ad agriculturam primum requiritur bonum solum, deinde peritus colonus, denique semina frugi: ita planè hîc natura solo, agricolæ magister, semini præcepta atque instituta respondent. Hæc ego omnia contendere ausim conuenisse atque cónspirasse in animas omnium ore decantatorū hominum, Pythagoræ, Socratis, Platonis, atque aliorum, qui nulla vnquam obliuione delendam gloriam sunt consecuti. Sanè Beatus diisque acceptus est, cui deus ista omnia tribuit. [IV.] Si tamen aliquis ita putat, eos qui ingenio non sunt felici, vbi ad virtutem rectè instituuntur atque exercentur, non posse naturæ defectum mediocriter exsarcire, scire debet in errore se non paruo, immò autem summo versari. Naturæ enim bonitatem socordia corrumpit: vitium doctrina corrigit. & cum facilia negligentes nos fugiunt, tum difficilia consequimur accuratione. Et verò multarum rerum contemplatione addiscere possis, quantum efficacitatis atque ad perficiendas res virium habeant industria atque labor. Nam & aqua guttatim lapsa lapidem cauat: & ferrum atque æs manuum contrectatione atteruntur: & rotas curruum labore magno curuatas nullo possis conatu in pristi-

Industria & exercitationis vis.

pristinam restituere rectitudinem : ac incuruos histrionum liuos in rectum dirigere nulla vis queat. adeò quod contra naturam labor effecit, ipsa naturali facultate fit validius. [V.] Quid? an hæc duntaxat sunt, quibus diligentiæ vis demonstratur? immò verò sunt innumera porro alia. Solum telluris bonum fuit: cultura cessante sterilescit. quantoque melius fuit natura, tanto deterius fit neglectu. Alia contra est tellus dura atque asperior æquo: ea tamen culta præclaros illico edit fructus. Iam quæ arbores non tortuosæ fiunt atque infrugiferæ, si per incuriam habeantur? quæ non frugiferæ fiunt atque fecundæ, si rectè educantur? Aut quorum corporum robur non hebescit atque dissipatur socordia, luxu, prauaque habitudine? quis contrà ita fuit inualida natura, vt non exercitationibus & certaminum studio maxima fecerit ad robur incrementa? Qui verò equi à prima ætate rectè domiti non parent sessoribus? qui maturè non subacti, duri ceruices & feroces non exstiterunt? Et quid attinet alia nos admirari, quando de bestiis ferissimis multas videmus cicures mansuetasque labore redditas? Rectè enim Thessalus ille, qui percontanti quinam Thessalorum essent placidissimi, respondit, Qui militandi finem fecissent. Cur verò insistam pluribus recensendis? cùm mores ipsi Græco sermone nihil sint quam adsuefactio diuturna, neque abs re morales virtutes dixeris virtutes consuetudinis eorum lingua. [VI.] Vno adhuc huius rei exemplo proposito, desinam prolixius ista declarare. Lycurgus, is qui Lacedæmoniis leges posuit, duos catulos iisdem prognatos canibus diuersa omnino ratione educauit, alterum delicatum & luxuriosum, alterum indagini & venationibus aptum reddens. Quodam inde tempore cum frequentes in concionem Lacedæmonii coiuissent: Magnum (inquit) Spartani, ad virtutem concipiendam momentum adferunt adsuefactio, educatio, doctrina, atque condocefactio, quod ego vobis iam nunc commonstrabo. simulque duos istos catulos productos posita in medio patina & lepore, dimisit. quorum cùm alter illico leporem, alter patinam peteret, neque etiamnum assequerentur Lacedæmonii quid sibi catulis illis ostendendis vellet: hi, inquit, iisdem nati parentibus, diuersa educati ratione, ventri alter deditus, alter venaticus euaserunt. Dictum satis de adsuefactione & vitę institutione. [VII.] Consequens est vt de nutritione disseramus. Mea quidem sententia matres ipsę nutrire infantes atque lactare debent. maiore enim cum adfectu animi alent eos, maioreque studio, vtpote intimè, & à teneris (quod aiunt) vnguiculis diligentes. Nutricum enim amor subditicius atq; adscititius est, vtpote mercedis gratia diligentium. Sed & ipsa natura docet ipsis matribus lactandam esse atque alendam suam prolem. ideo enim cuiuis animali parienti alimentum lactis suppeditauit

Educatio.

Quomodo nutriendi liberi.

ac planè sapiens est prouidentia, quæ bina mulieribus vbera dedit, vt etiam si gemellos partu edidisset, vterque haberet alimenti sui fontem. Absque etiam hoc esset, tamen isto modo matres liberis redderentur beneuolentiores, amoremque erga eos maiorem conciperent. neque id iniuria. conuictus enim quasi intensio quædam est beneuolentiæ: quando etiam à bestijs ademptas alias quarum vsæ erant conuictu, desiderari videmus. Maximè igitur, vt dixi, tentandum hoc est, vt ipsæ matres mammam suis præbeant infantibus. [VIII.] Sin id præstare nequeant, vel ob corporis inualetudinem, (vsu enim hoc venire potest) vel quia ad nouæ sobolis festinant procreationem: saltem nutrices non quasuis, sed quam fieri potest maximè probas deligamus. Primum in hac re sit, vt moribus eæ sint Græcanicis. Sicut enim membra corporis statim ab ipsis natalibus infantis sunt fingēda, vt recta adolescant, neque distorqueantur: ita & iam inde ab initio indoles eius informanda est. Est namque puericia ob molliciem effictu facilis, animisque puerorum teneris etiamnum facile insidet quod discunt. sicut contra quæ dura sunt, ea difficulter molliuntur. Et sicuti sigilla mollibus imprimuntur ceris, sic disciplinæ puerilibus adhuc animis infiguntur. Ac mihi videtur diuinus Plato nutricibus prudenter præcepisse, ne quasuis fabulas pueris recitent, ne horum animi à principio stoliditate ac prauitate occupentur. Sed & Phocylides videtur bene hortari hoc versu,

Ad finem secundi de Repub.

Instituenda bonis est ipsa pueritia rebus.

[IX.] Cæterum ne id quidem prætermittendum est, debere pueros qui alumnis inseruient, vnaque alentur quæri, primum qui bonis sint moribus, deinde Græco vtantur eoq; plano sermone: ne cum barbaris & prauos habentibus mores si consuescant, inde aliquid vitii ducant. prouerbio enim sententia minimè absurda iactatur, Si cum claudo habites, fore vt subclaudicare discas. Postquam eo ætatis puer peruenit, vt iam si pædagogo subdendus, ibi tum adhibenda est accuratio, ne filios nostros per imprudentiam mancipiis, aut barbaris, aut leuibus hominibus tradamus. Nam plus quàm deridiculum est, quod hodie plerisq; vsu venit: qui cùm seruorum quos habēt probos, alios agriculturæ, alios rei nauticæ, alios mercaturæ, alios administrationi rei familiaris, alios vsuræ exercendæ adhibeant: si quod inueniunt mancipium ebriosum ac gulæ deditum, & ad omnia inutile negocia, id liberis præficiunt. Oportet autem bonum pædagogum eo esse ingenio, quo fuit Phœnix Achillis pædagogus. [X.] Nunc quod omnium est eorum quæ hactenus dixi maximum atque summum, dicere aggrediar. Quærendi sunt liberis magistri, quorum & inculpata sit vita, & mores iustæ reprehensioni non obnoxii, & peritia minimè vulgaris. Fons enim & radix virtutis atque honestatis vitæ, est institutio proba. vtq; agricolæ

Pædagogus.

Magistri, seu præceptores quales quærendi.

[illegible] stirpibus pedamenta apponunt : sic probi magistri accuratis præceptis admonitionibusque adolescentes suffulciunt, vt mores recti inde germinent. Nunc verò etiam despuas in contumeliam quorundam parentum, qui prius quàm futuri magistri vllum fecerint periculum, ignoratione aliquando aut etiam imperitia decepti, non spectatis, adeoque etiam malæ notæ hominibus filios suos committunt. Quanquam non hoc est vsque adeo ridiculum, si quidem imprudentia peccatur. [XI.] Illud extremè absurdum, quod aliquando monentibus qui id melius norunt, scientes quanta sit magistrorum quorundam imperitia iuxtà atque prauitas, ijs tamen suos mandant liberos ; vel adulationibus blandientium victi, vel rogantibus eam amicis gratiam dantes. quod perinde est, ac si quis ægrotans omisso qui arte mederi posset medico, in amici gratiam deligat à quo ob eius inscitiam necetur : aut repudiato nauis optimo rectore, amico petente pessimum deligat. Pro deûm atque hominum fidem ! patris nomen gerit aliquis, & maiorem habet rationem gratiæ petentium, quam liberûm institutionis? Nonne consentaneum est, quod antiquus ille Crates dixit? se, si fieri posset, altissimo vrbis loco conscenso proclamaturum: Quo tenditis homines? qui rei faciundæ omne impenditis studium : filijs, quibus opes vestras relinquetis, curam perparuam? Quibus ego adderem, Tales patres perinde agere, ac si quis de calceo sit solicitus, pedem nihil curet. [XII.] Multi etiam parentes eò progrediuntur & auaritiæ & in liberos suos odij, vt ne maiorem opus habeant mercedem pendere, magistros filiis conducant homines nullius pretii : inscitiam sectantes vilem. Quam ob rem Aristippus patrem excordem neque inelegante, & perurbano sermone pupugit. à quo interrogatus, quantum mercedis pro filii sui institutione posceret, Mille denarios, respondit. eoq; exclamante, Hercules, vt valde nimium exigis, cùm possim mille denariis seruum emere. Proinde, dixit, duo habebis mancipia, filium scilicet tuum, & id quod emeris. Denique quî non sit absurdum, cùm adsuefacias puerum vt alimentum dextra sumat manu, increpesque si læuam porrigat : nullam interim te curam adhibere, vt dextros probosq; is sermones audiat? [XIII.] Iam quid eueniat mirificis istis parentibus, postquam liberos male enutritos male instituerunt, audi. Postquam hi sumta iam virili toga, contemto sano & composito vitæ ductu, in incõpositas atq; seruiles voluptates sese præcipitauerunt : tum demum eos pœnitet neglectæ liberorũ institutionis, mœrorem ex eorum sceleribus percipientes, quem nulla subsequitur vtilitas. Alii enim adulatores sibi adiungunt ac parasitos, hominum genus prauum & execrabile, perniciem pestemq; iuuentutis. alii scorta & meretrices redimunt proteruas atq; sumptuosas.

Dictum Cratetis.

Bonorum humanorum comparatio.

alii abliguriunt sua. alij in aleam & comessationes à recto vitæ cursu efferuntur. sunt qui & maiora audent flagitia, adulterantes, orgia Bacchi obeuntes, & vel vnam voluptatem morte redimendam putantes. Qui si versati cum philosopho aliquo fuissent, nunquam profecto talibus sese emancipassent rebus: sed Diogenis saltem præceptum didicissent, qui verbis quidem insolentibus, verè tamen quod ad res ipsas attinet, monuit, Ingredere lupanar aliquando, vt discas nihilne res honestæ ab indignis differant. [XIV.] Vt autem vna summa rem totam explicem, etsi haud iniuria vaticinari potius quàm præcipere videri possum, ita pronuncio: Vnum esse primũ, idemq; & medium & vltimum in hac re caput, educationẽ rectam, legitimamq; institutionem. atq; hæc ego conducere & adiumentum ad parandam virtutem adferre aio, adq; felicitatem. Nam reliqua quidem bona, humana sunt, exigua, neq; digna in quæ operã impendas. Natalium splẽdor res est præclara sanè: sed bonum à maioribus profectũ. Diuitiæ in precio sunt? verùm earum possessio à fortuna pendet: quæ eas sæpenumero ademit habentibus, & non sperãtibus obtulit. magnæ opes tanquam scopus propositæ sunt iis qui cupiunt loculos exhaurire, seruis maleficis, ac calumniatoribus. &, quod maximum est, etiam pessimis adsunt diuitiæ. Gloria res est vt venerabilis, ita instabilis. Pulcritudo optabilis, sed paruo durans tẽpore. Sanitas preciosa res est, eademq; facile mutatur. Robur digna res est laude ac voto, sed morbo ac senectute facile aboletur, quanquam, vt vno verbo dicam, qui ob vires corporis sibi plaudit, scire debet se à vero aberrare, quantum enim est hominis robur cum aliorum animalium robore cõparatum? elephantorum puta, taurorũ, leonum? Doctrina omniũ quæ nobis adsunt bonorum sola immortalis est & diuina. [XV.] Sunt enim duo in hominis natura principatum facile obtinentia, Mens & Ratio. quorum Mens rationi præest, Ratio mentis imperia exsequitur. hæc fortunæ non obnoxia, nulla calumnia auferri, nullo morbo corrumpi, senectute lædi nõ possunt. sola enim mens senescens iuuenescit, & tẽpus cùm adimat alia, senectuti apponit sciẽtiam, & bellum cum torrentis in morem omnia proruat, solam doctrinam auferre nequit. Ac mihi quidem videtur dignum memoratu Stilponis Megarensis philosophi dictum, qui à Demetrio, quo is tempore Megaram ciuibus in seruitutẽ abductis solo æquauit, interrogatus ecquid suarum rerum amisisset, Nihil se amisisse respõdit: neq; enim bellũ virtutem inter spolia capere. Cui concinit atque consonat Socratis illud, qui Gorgiæ (ni fallor) quærenti quid de Persarum rege sentiret, & an eum felicem esse putaret, Ignorare se respondit, quod nesciret, Virtute & doctrina præditus esset, necne. scilicet in his felicitatem, non in fortunæ obnoxiis bonis ponebat Socrates. [XVI.] Porro quemadmodum hortor, vt insti-

tutione

Institutio vera & salutaris tenenda.

eutione liberorum nihil habeamus antiquius: ita rursum moneo, sectandam esse eam, quæ corruptelarum vacua & sana sit rationem: & à nugis istis ad populares cœtus comparatis quàm longissimè abducendum filios. Vulgo enim placere, sapientibus est displicere. Testimonium mihi perhibet Euripides his verbis,

Hippolcaron.

Ad turbam ego verba facere sum imperitior,
Inter sed æquales paucosq; doctior.
Habet hoc locum nam qui inter doctos nil valent,
Gratior apud vulgum est eorum oratio.

Equidem animaduerti, qui in eo studium suum ponunt, vt dicendo placere promiscuis turbis hominum, eorumq; reportare possint gratiam, eorum vitam ferè intemperantem voluptatibusque deditam existere. idq; optimo mehercle iure. qui enim ita se comparant, vt hominibus nullam honestatis rationem ducentibus voluptates concilient, multum abest ii, vt propriæ oblectationi atq; luxuriæ prælaturi sint ea quæ recta sunt atque sana, aut pro dulcibus moderata sectaturi. Adhæc, quid pueros vtile docebimus aliud, aut quibus eos bonis inhærere iubebimus? [XVII.] Pulcrum est profectò nihil frustra neq; dici neq; agi: & in prouerbio est, difficilia esse ea, quæ sint pulcra. Verùm orationes ex tempore habitæ, plenæ sunt multæ leuitatis atq; vanitatis, neq; initium habentes aptum, neque finem. Ac præter alia delicta, qui subitò dicunt, in periculosam incidunt verborum redundantiam atque loquacitatem. cùm meditatio non sinat orationem modi proportionem finesque transilire. Narrant Periclem sæpe numero vocatum à populo, non obtemperasse, quod se negaret esse præmeditatum. Eodemq; modo Demosthenes æmulus eius in repub. gerenda rationis, cùm ab Atheniensibus ad consilium dandum vocaretur, recusauit, se non esse commentatum secum rem inquiens. Verùm hæc fortassis nullo autore tradita sint, & conficta. In oratione quidem Meidiana euidenter commendat meditationis vtilitatem. sunt enim hæc eius verba. Ego vero, viri Athenienses, meditatum me esse profiteor, neq; inficiabor me quantum omnino in me fuit, studiosè commentatum esse orationem. profectò enim miser essem, si talia perpessus, atq; etiam num sustinens, ea neglexissem, quæ in mea mihi causa erant dicenda. [XVIII.] Interim ego promptitudinem differendi neq; improbandam prorsus, neq; rebus non dignis adhibẽdam aio: sed instar medicamenti vsurpandã censeo. tamen ante virilem ætatem non permitto ad subitò oblatum argumentum orare. vbi facultas differendi radices egerit, tunc inuitante occasione liberè vti oratione licebit. Nam quemadmodum qui diu fuerunt vincti, postmodò soluti, ob diuturnam vinculorum consuetudinem ambulare nescientes titubant: ita qui orationem multo à tẽpore constrictam tenuerunt, ii etiamsi aliquando opor-

Ex tempore dicere.

teat subitò dicere, nihilominus eandem tamen interpretationis formam retinent. Adhuc puericiam agentibus verò permittere vt ex tẽpore dicant, causam præbet extremæ vaniloquentiæ. Ferunt quendam ineptum pictorem Apelli imaginem ostendisse, quã subitò à se pictam diceret. tulisseque id ab Apelle responsi: Video vel te tacente eam esse festinanter pictam: sed id miror, quod non plures tales eo spacio tẽporis pinxeris. [XIX.] Sicut igitur (redeo enim ad institutum) orationis formã theatralem nimisq; tragicam iussi, ita rursum iubeo nimiam dictionis humilitatem atq; exilitatẽ attentè vitare atq; fugere. nam & nimio turgens fastu ad res ciuiles inepta est: & nimis gracilis, nihil habet ad percellendũ roboris. ac sicuti corpus non sanum modò, sed & firmo habitu esse: sic oratio nõ morbo tantum carere, sed & vires habere debet. tuta enim laudantur duntaxat: quæ etiam cum periculo sunt cõiuncta, porro & in admiratione sunt. Eademq; est mea de animi affectione sententia, quem neq; ferocem, neq; inaudacem deiectumq; esse cõuenit. quorum illud impudentiæ, hoc seruili cuidam submissioni mentis ansam præbet. artificiosum verò est, atq; accuratum, in omnibus Medium tenere. Ac dum adhuc institutionis huius memini, volo meam de oratione sententiã exponere. Orationẽ ego prorsus vniformem primum pro signo litterarum bonarum imperitiæ nõ paruo reputo. deinde eam & in exercitatione statuo fastidiũ gignere, & plane non posse diu placere. Vbiq; enim vnius tenoris cantilena satietatẽ adfert, & offendit. varietas delectat & hic & vbique, vt in auditionib. & spectaculis. [XX.] Oportet ergo puerũ ingenuum ne eas quidem disciplinas, quæ ob vulgarẽ vsum Encyclia dicuntur, inauditas incognitasque præterire. verum eas in transcursu veluti gustus percipiendi gratia discere: (nam in omnibus perfectionem consequi nemo potest) philosophiam verò seriò colere. possumq; meam sententiam hac similitudine exponere: Quod pulcrum quidem est circa multas vrbes nauigare, vtile autem præstantissimam inhabitare. Vrbanum est etiã Bionis philosophi dictum, qui aiebat, sicut Penelopes proci cum non possent cum Penelopa concumbere, rem cum eius ancillis habuissent: ita qui philosophiã nequeunt apprehendere, eos in aliis nullius precii disciplinis sese conterere. Itaq; reliquorũ studiorum quasi caput & summa, constituenda est philosophia. [XXI.] Etenim ad corporis curationem duæ inuentæ sunt ab hominibus scientiæ, Medicina & Gymnastice: quarum altera sanitatem, altera firmam sani corporis cõstitutionem conciliet. Animi autem ægritudinibus atq; motibus sola medetur philosophia. Hac duce & comite cognoscere datur quid honestũ sit, quid turpe, quid iustum, quid iniustum, quid ad summam expetendum, quid fugiendum, quomodo nos erga deos, erga parẽtes, seniores, leges, alienos, magistratus, amicos, vxores, liberos, ser-

Oratio nimis exilis.

Animi moderatio.

Philosophia præstantia, & vtilitas.

nos

prosequi debeamus. scilicet, vt veneremur deos, parẽtes honore afficiamus, seniores reuereamur, legibus obtemperemus, amicos diligamus, vxores castè amemus, liberos animi interno quodam amore complectamur, seruos iniuriosè non tractemus, &, quod summum est, neq; rebus secundis efferamur gaudio, neque aduersis nimio luctu deijciamur: ac neque voluptatibus diffluamus, neque ira ad sæuiciam nos abripi sinamus. quæ ego omnium nobis à philosophia obtingentium bonorum antiquissima iudico. Fortuna enim prospera ingenuè vti, viri est officium: citra inuidiam, hominis moderati: ratione vincere voluptates, sapientis: iram compescere, non cuiusuis viri. Perfectos autem viros ego eos censeo, qui norunt facultatem ciuilem permiscere & contemperare cum philosophia: duoq; illos summa bona existimo adipisci, vt & in republica versando communis vitæ vsum augeant, & philosophiam tractando vita fruãtur tranquilla ac sedata. [XXII] Cùm enim tria sint viuendi genera, vnum in agendo, alterum in contemplando, tertium in perfruendis voluptatibus occupatum: qui tertium hoc sequitur, dissolutus & voluptatum seruus, belluarum similis abiectusq; est. contemplator, si actionibus abstineat, inutilis: rebus gerendis deditus philosophiæ ignarus, rudis est & facilè errat. Pro viribus igitur enitendum est, vt & publica tractemus, & quantum ratio temporis sinit, philosophiæ nos demus. Sic in republica versati sunt Pericles, Archytas Tarentinus, Dio Syracusanus, & Epaminondas Thebanus. de quibus posteriores duo Platonis fuerunt familiares. Neque iam puto verbosius immorandum disputationi de recta eruditione. [XXIII.] Præter autem ea quæ diximus, vtile est etiam, aut necessarium potius, vetustorum commentariorum coemtionem non negligere, sed & ista colligere.* secundum agriculturæ rationem * eodem modo instrumentum doctrinæ est vsus librorum, & à fontibus conseruare scientiam vsu venit. Verum ne corporum quidem exercitatio est prætermittenda, sed mittendi in ludum eius rei pueri, vt in eo genere quantum est satis elaborent, cùm propter corporis concinnam conformationem, tum roboris gratia. nam bonæ senectuti fundamentum in pueritia iacitur, firma nimirum corporis ad sanitatem constitutio. Quemadmodum igitur tranquillo cœlo adornanda sunt quæ aduersus tempestates faciunt: ita in adolescentia moderationem & temperantiam ad viaticum senectuti parãdum adhiberi par est. Sic autem labori moderandum est, ne eo exsiccati ad litterarum studia animum despondeant. nam, vt ait Plato, somni & defatigationes, disciplinarum sunt hostes. [XXIV.] Sed quorsum hæc? quin id propero dicere potius, quod præcipuam dictorum iam vim continet. Exercendi sunt adolescentes ad militaria opera iaculorum & sagittarum missionibus, ac venationibus. Eorum enim

Homo perfectus.

Vita rationes.

Bibliotheca.

Corporis exercitatio

Militia.

qui in prælijs succumbunt bona præmia victoribus sunt proposita. bello verò corporis habitus in vmbra educati non cõuenit. gracilis autem miles bellicis adsuetus certaminibus, athletarum & hostium phalãges disijcit. [XXV.] Enimuero obijciat aliquis, me, qui de ingenuorum puerorum educatione pręcepta daturum promiserim, pauperum & plebeiorũ præterita institutione, solis profiteri diuitibus me rationem præscribere. Cui respondere non est difficile. Nihil enim ego mallem, quàm meam doctrinam omnibus in vniuersum esse vtilem. quod si tamen quidam ob suam inopiam vti meis præceptis non poterunt, fortunam ij culpent, non me talia præcipientem. Veruntamen pro virili etiam pauperibus annitendum est, vt quàm optimè suos educent liberos. sin id non datur, ea vtantur qua datur ratione. Atq; hæc ego orationis cursui inserui, vt deinceps reliqua etiam ad rectam adolescentum institutionem conducentia attexere possim. [XXVI.] Sic itaque dico, Ad liberalia studia adducendos esse pueros verbis adhortationibusque, non mehercle verberibus, aut contumeliosa tractatione. hæc enim seruis magis quàm liberis conuenire videntur: torpentq; & abhorrent sic tractati à laboribus, partim ob dolores plagarum, partim ob contumelias. Laudationes autem & vituperationes quauis contumeliosa tractatione plus valent apud ingenuos: illæ ad pulcra incitantes, hæ à turpibus arcentes. Alternis porrò vicibus increpationes & collaudationes sunt adhibendæ, vt & cùm exultant animi, reprehensionibus ad pudorem redigantur: & cùm deiecti sunt, rursus laudibus erigantur. imitandæq; in hoc genere nutrices, quæ infantes cùm ad fletum prouocarũt, rursum vt consolentur mammam præbent. Est verò ex vsu, eos non inflare & ad superbiam extollere nimijs laudibus. nam harũ excessum vanitas quædam & luxuria animorum comitari solet. [XXVII.] Ac vidi ipse patres, quibus nimius amor causa fuit ne amarent verè. vtque intelligi possit quod dico, exemplo rem faciam dilucidiorem. Dum festinant eo vt filij ipsorum primas in omnibus rebus ferant, immodicos eis imponunt labores. ad quos ij animo elanguescente deficiunt, ærumnisque alioquin oppressi, doctrinam æqua mente non admittunt. Quo enim modo stirpes mediocribus aquis aluntur, abundantibus suffocantur: eodem animus etiam moderatis crescit laboribus, nimijs obruitur. Danda est ergo pueris à continentibus laboribus respiratio: idque in animo habendum, totam nostram vitam in remissionem esse, seriumque studium diuisam. quam ob causam non vigilia modo, sed & somnus inuentus est: neque bellum duntaxat, sed & pax: neque sine serenitate tempestas, neque seria negocia tantũ, sed & feriæ. vtque vnam in summam contrahamus, Requies laborum est condimentum. Neque in animalibus solis, sed & rebus anima carenti-

De pauperum liberis instituẽdis.

Plagæ & cõtumelia instituentium.

Item laudationes & increpationes.

Requies.

carentibus, id deprehendas. nam & arcus & lyras remittimus, vt intendere possimus. atq; in vniuersum seruatur corpus impletione atque vacuatione, animus autẽ remissione & labore. [XXVIII:] Culpandi autem sunt parentes nonnulli, qui postquam filios suos pædagogis magistrisque commendauerunt, ipsi quid discatur neque inspiciunt vnquam, neque inaudiunt: magno sanè cum errore. oportebat enim ipsos interuallo paucorum dierum subinde explorare puerorum profectus, neque in mercenarij voluntate omnem spem collocare. qui & ipse maiorem diligentiam pueris instituendis erat impensurus, si identidem sui sibi muneris rationem reddendam fore sentiret. Atque huic loco eleganter conuenit equisonis illius dictum, qui aiebat nihil esse, quod perinde saginaret equum, atque oculus regis. [XXIX.] In primis porrò puerorum memoria est exercenda atque adsuefactione roboranda. ea enim est veluti penus eruditionis. eamque ob causam Mnemosynen, hoc est, *memoriam*, fabulati sunt esse Musarum matrem, innuentes nihil ita & gignere & alere eruditionem, vt facit memoria. Quapropter vtroque modo exercenda ea est, siue naturæ beneficio valeant memoria pueri, siue obliuiosi sint. Sic enim & copiam naturalem confirmabimus, & quod ei deest implebimus: atque vt illi alios, ita hi seipsos vincent. Est enim præclarè ab Hesiodo dictum,

Inspectio parentum.

Memoria.

Nam si vel paruum pergas superaddere paruo,
Et crebro id facias, ingens exsistet aceruus.

Operibus.

Ne id quidem ignorent parentes, memoriæ vim in discendo exercitatam non ad eruditionem modò conducere, sed & ad ciuiles actiones non modicum adferre adiumentum. nam præteritarum actionum memoria exemplar præbet bene consultaturo de futuris. [XXX.] Pręterea abducendi sunt filij à turpitudine sermonis: cùm autore Democrito sermo actionis sit vmbra. Deinde opera est dãda vt affabiles fiant, inque colloquio comes. nihil enim ita dignum est odio, vt eorum mores, qui compellantibus se difficiles præbent. Iam in colloquijs pueri inuisi alijs non fient, si non omnino in disputationibus victoriam semper obtinere laborent. Nõ enim tantum egregium est scire vincere, sed etiam posse vinci pulcrum est, vbi victoria est damnosa. cum sit reuera etiam Cadmeia quædam victoria. Possumque huius sententiæ testem laudare Euripidem illum sapientem, cuius hæc sunt verba,

Sermo.

Dicentibus duobus, irato altero,
Qui non repugnat dictis, est sapientior.

Addamus his ea, ad quæ non minore quàm dicta hactenus, immò & maiore studio est contendendum. Sunt autem hæc. Vita degẽda est sine luxu, lingua coercenda, ira superanda, manus continendæ. quæ quãti sint momẽti, singulorũ exemplis propositis melius in-

Præceptorũ congeries.

Ira coercitio.

lius innotescet.[XXXI.] Vtque à postremo ordiamur, nonnulli de iniustis pecuniæ capturis manus adijciunt, omnem actæ vitæ gloriam fecerunt irritam, vt Gylippus Spartanus qui nummorũ publicorũ sacculos cùm aperuisset, actus est in exsulium. Ira autem superiorem esse, sapientis est. Socrates calce impetitus ab adolescentulo admodum feroce & impuro, cùm suos videret indignè id ferre ac fremere, adeo vt illum in ius quoque trahere cogitarent; Quid ergo, inquit? an si me asinus calce ferijsset, iussuri eratis vt contra calcem ei impingerem? Neq; tamen inultum planè id adolescens tulit, sed omnibus ei facinus hoc exprobrantibus, calcitronemq; appellãtibus, suspendio vita sese exuit. Idẽ Socrates, quando Nebulis fabula edita Aristophanes in ipsum omnis generis cõuicia iaciebat, ijsque in scena recitatis amicorum quidam dicebat, Non ista moleste fers Socrates? nequaquam verò, inquit. nam in theatro, veluti in magno cõuiuio verbis vexor.[XXXII.] Horum germana sunt atq; ijs coniuncta Archytę Tarentini & Platonis facta. Ille cum à bello, in quo exercitum duxerat, reuersus agrum offendisset ob incuriam vitium contraxisse, accersito colono, Male, inquit, tecum ageretur, nisi ego admodum ira exarsissem. Plato seruo guloso & impuro iratus, vocato filio sororis suæ Speusippo, Hunc tu, inquit, verbera. ego enim animo sum valde commotus. Diceres, difficilia sunt hæc, neque ad imitandum procliuia. Fateor. Sed tamen his exemplis vtendum est, summisque conandum viribus, vt abundantiam intemperatæ insanientisque iræ aboleamus. Nam neque alijs in rebus eorum æquamus vel peritiam vel virtutem: nihilominus veluti deorum quorum sacerdotes ac facigeri sapientiæ, facta eorum, vbi fieri potest, imitari sectarique nitimur.[XXXIII.] De frænãda lingua restat vt dicamus. quam rem qui exigui momenti aut vilem putat, plurimum à vero aberrat. Tempestiuum enim silentium res est sapiens, ac quauis oratione potior. Eaque, opinor, de causa prisci mystica sacra instituerunt, vt in his taciturnitati adsuescentes, ad fidem humanorum arcanorum metum deorum transferremus. Et quidem tacuisse neminem pœnituit, dixisse permultos. ac quod tacitum fuit, facilè datur eloqui: quod dictum est, indictum fieri nullo pacto potest. Sexcenta auditu me percepisse memini exempla eorum, qui ob linguæ licentiam in grauissimas inciderunt calamitates. quorum reliquis omissis vnum duntaxat atque alterum pro specimine adducam. Cùm Ptolemæus Philadelphus sororem suam Arsinoen in vxorem duxisset, Sotades, quod ei dixisset ipsum in nequaquam licitum foramen intrudere aculeum, in carcere per longum tempus contabuit: pœnamque dedit importunæ loquacitatis non indignam, qui vt alijs risum moueret, multum ipse fleuit temporis. [XXXIV.] His æqualia & consentanea, immò grauiora multo

passus

passus est Theocritus sophista. Cùm enim Alexander Græcis mãdaret, vt purpureas sibi vestes pararent, quippe domum reuersus è bello sacrificium de parta è barbaris victoria peracturus, eoq; nomine gentes pecuniam viritim contribuerent: aiebat Theocritus se aliquando dubitasse, nũc autem liquidò sentire, hoc ipsum esse purpuream, quam Homerus dixisset, mortem: qua voce Alexandrum sibi inimicum reddidit. Idem Antigonum Macedoniæ regẽ altero carentem oculo, cùm vitium hoc ei exprobrasset, ad iram non mediocrem prouocauit. iubebat is Eutropionem coquorum principem, qui munus aliquod gesserat, ad se venire ac rationes secum conferre. quod cùm hic ei renunciaret, ac sæpius accederet, scio, inquit Theocritus, quod me crudum vis Cyclopi apponere, huic quod coquus, illi quod vnoculus esset exprobrans. & Eutropio, Ergo, ait, tu capite mulctaberis, easque dabis loquacitatis istius tuæ atque insaniæ pœnas: ac regi rem renunciauit, qui & misit qui Theocritum interficerent. Præter hæc omnia, adsuefaciendi sunt pueri vt vera dicant. qua in re summa est sanctimonia. mentiri enim seruile est, dignumque apud omnes homines odio, ac ne mediocribus quidem seruis ignoscendum. [XXXV.] Atque hæc quidem de pueris decorè & ad modestiam instituendis hactenus nihil dubitans aut ambigens disserui. Quod restat dicẽdum, dubium me tenet, ancipitemque in deliberando adfert curam, ac quasi in trutina positus in vtranque partem momentis impellor, neutri insistere valeo. valdeque cunctor rei huius vel autor fieri, vel dissuasor. Audendum tamen est, & eloquenda res. Est autem hæc quæstio, An amatores puerorum sinere debeamus vti eorum consuetudine, an verò potius ab ijs arcere. Cùm enim intueor in patres suo sensu omnia metientes, moribusque crudos & austeros, qui consuetudinem amatorum ob contumeliam liberorum intolerabilem putant: vereor eius autor esse atque suasor. [XXXVI.] Rursus cùm in mentem venit Socratis, Platonis, Xenophontis, Æschinis, Cebetis, totiusque chori istorum virorum, qui masculos approbauerunt amores, adolescentulosque produxerunt ad doctrinam, popularem rationem, morumque honestatem: sententiam muto, flectorque admiratione & æmulatione istorum virorum. Atque his quidem etiam Euripides testimonio hoc fauet.

Sed est & alter inter mortales amor,
Iustique castique animi scilicet, ac probi.

Non tamen omittenda est Platonis sententia quę seriæ rei admixtam habet vrbanitatẽ. ait enim permissum debere esse ijs, qui rẽ præclarè gesserint, vt quemcunq; velint osculentur. Etenim arcendi sunt, qui pulcritudinem corporis spectant: animæ autem amatores omnino deligendi: & amores quidem, quales Thebis sunt

Veritas.

ſunt & Elide & quæ in Creta vocatur raptio, fugiendi: æmulandi autem qui Athenis ſunt & Spartæ. Sed hac de re quiſque ſuam ſequatur ſententiam. [XXXVII.] Ego de puerorum moderatione & decoro hactenus locutus, de adoleſcentia porrò pauca omnino ſubijciam. Sæpenumerò enim vituperaui malarum conſuetudinũ introductores, qui cùm pueris pædagogos & magiſtros præfeciſſent, adoleſcentum impetus paſſi ſunt liberè ferri. cùm contra hi maiore quàm pueri cura atque cuſtodia fuerint regendi. Quis enim neſcit puerorum peccata exigua, planeque emendabilia eſſe? profecta ſcilicet à pædagogorum contemtu, aut quod magiſtrorum inſtitutioni aliquando non obtemperarint. At iam ex ephebis egredientium peccata ſæpenumerò ingentia fiunt & atrocia: ingluuies ventris, furta pecuniæ paternæ, alea, comeſſationes, potationes, virginum amores, adulteria. Quapropter iuueniles impetus accuratis rationibus vinciri ac compeſci conuenit. Eſt enim vigor illius ætatis incontinens voluptatum, laſciuitque, & fræno opus habet: & qui ætatem iſtam non magno opere regendam ſuſcipiunt, imprudentes animo licentiam qua ad flagitia feratur concedunt. [XXXVIII.] Ergo cordatis parentibus ſub id tempotis maximè vigilandum eſt, vt cuſtodiant adoleſcentes, ac intra modeſtiæ fines contineant, docendo, minando, rogando, conſulendo, pollicendo, exempla demonſtrando cum eorum, quos voluptatum ſtudium in miſeriam coniecit, tum qui abſtinentia laudem ſibi gloriamque parauerunt. Hæc enim duo quaſi elementa ſunt virtutis, Spes honoris, & Metus pœnæ. quorum illa incitatiores ad pulcerrima ſtudia, hic ſegniores ad vitia reddit. In vniuerſum verò malorum conſuetudine hominum prohibendi ſunt pueri. nam affricatur illis aliquid inde vitij. Atque hoc etiam Pythagoras ſuis monuit præceptorum inuolucris. quæ ego adducam atque euoluam: momentum enim ad virtutem conferunt non minimum. [XXXIX.] Tale eſt, Non guſta quibus nigra eſt cauda. ſignificat enim non conſueſcendum cum hominibus ob maliciam nigris. Stateram ne tranſgrediaris: ſummam docet habendam eſſe rationem iuſticiæ, neque eius fines exeundum. Chœnici non inſide. fugere iubet ignauiam, ac proſpicere de neceſſario victu. Non cuiuis inijce dextram. hoc vult, non temerè eſſe cum quoquam contrahendum. Anguſtum annulum non geſta. id eſt, vitæ genus liberum ſectare, nec vinculo temetipſum obſtringe. Ignem gladio non ſcrutare. hoc dicit, iratos non eſſe irritandos, (eſt enim hoc indecorum) ſed ijs concedendum. Cor ne edas. vult animam curis non eſſe affligendam. Fabis abſtine. hoc eſt, reipublicæ adminiſtrationem vita. nam olim magiſtratus per ſuffragia fabis lata creabantur. Cibum in matulam non inijce. præcipit prauo animo non eſſe elegantem orationem committẽdam. eſt enim

Adoleſcentes vt regendi.

Malorum conſuetudo

Ænigmata Pythagoræ explicat.

est enim oratio cibus animi, quem cibum immundum humana reddit peruersitas. Ad fines vbi perueneris, non reuertito. monet, cùm moriendum est, & finem vitæ instare videmus, æquo id animo esse ferendum, ac citrà mœrorem. Sed eò vnde digressa fuit, nostra se referat oratio. [XL.] Sunt itaque pueri ab omnibus vt dixi, malis hominibus abstinendi: maximè autem ab adulatoribus. Quod enim identidem & multis dicere parentibus consueui, nunc quoque affirmo. Genus hominum adulatoribus pestilentius nullum est, neque quod magis ac celerius iuuenes in perniciem præcipitet. Illi enim & parentes & natos radicitus perdunt, & inter consulendum esca voluptatis difficulter euitabili illicientes, parentum senectutem iuxtà & filiorum iuuentutem dolorum plenam reddunt. Diuitibus liberis parentes sobrietatem commēdant, adulatores ebrietatem. illi continentiam, hi libidinem. illi parsimoniam, hi prodigalitatem. industriam illi, hi ignauiam. pūctum (aiunt adsentatores) temporis est tota nostra vita, frui ea, non abuti ad alias res conuenit. quid attinet nos minas patris curare? delirus est, & alterum pedem iam in sepulchro habet: mox illum sublimem arreptum efferemus. [XLI.] Nō desunt ex ijs, qui & scorta submittant, & nuptas prostituant: & quæ parentibus erant senij viatica, interuertant atque rapiant. Impuri sunt isti homines amicitiæ simulatores, libertatis imperiti, diuitum adulatores, pauperum cōtemtores, veluti lyrica quadam arte ad adolescentes decipiendos instructi, ad risum eorum qui ipsos alunt labia in risum diducentes, animi subditiciæ, ac vitæ spuriæ partes. ad nutum diuitum viuentes, fortunæ statu liberi, instituto serui, ac se contumelia affici putantes, si non tractentur contumeliosè, sed frustra alantur. Quare si quis est pater solicitus de bene educādis liberis, fœdū hoc pecus domo eijciat. Amoliatur etiā condiscipulorū prauos mores, qui satis habent virium ad corrumpendum vel optima ingenia. [XLII.] Atq; hæc quidē præclara sunt, & vtilia. quæ subdam, humana sunt. Nā & parentes vicissim ego nolim vsquequaq; duro esse & aspero ingenio: sed sæpenumero eos quorundā peccatorū gratiam facere adolescentibus, sibiq; ipsis suam adolescentiā reuocare in memoriam. At quemadmodū medici amara medicamēta dulcibus succis permiscentes, oblectatione ad vtilitatem, sibi accessum aperiunt: ita conuenit parentes reprehēsionum seueritatē lenitate temperare: & interdum habenas cupiditatibus filiorum laxare, interdum astringere. & maximè quidem peccata æquo animo ferre. vbi tamē fieri id nequit, dare operam, vt concepta ob delictum ira celeriter deflagret. Præstat enim patris iras subitas esse, quàm graues. quia infensus & implacabilis animus patris, non leue est argumentum odij erga liberos. [XLIII.] Conducibile est etiam nonnulla peccata liberūm simulare pa-

Adulatores.

Parentum lenitas.

lare parentes se non animaduertere: cumq; sub senectutem visus soleat auditusq; hebescere, eo istam sensuum imbecillitatẽ transferre, vt videntes quædam quæ aguntur, non videant, audientesque non audiant. Amicorum delicta toleramus: quid mirum, si etiam filiorum? quando etiam seruorum crapulam ebrietatemque sæpe non reprehendimus. Parcus aliquando fuisti, fac etiam impensas: indignatus es aliquando, ignosce vicissim: delusit te aliquando serui vsus opera, iram cohibe: par boum ex agro abduxit, venit aliquando hesternam olens crapulam, dissimula: vnguentum redolet, tace. sic lasciuiens domatur adolescentia. [XLIV.] Danda porrò est opera, vt qui voluptatibus nimis dediti sunt, & reprehensionibus minus obtemperantes, matrimonio deuinciantur, quod est tutissimum iuuentutis vinculum. Vxores autem filijs despondebunt, quæ neque nobilitate generis, neque diuitijs multum eos superent. Sapienter enim dictum est, Tibi congruẽtem versa. & qui multo se præstantiores ducunt vxores, non mariti earum, sed dotis serui sua imprudentia fiunt. His pauca quædam si adiecero, finem præceptis imponam. [XLV.] Ante omnia debent parentes nihil peccando, omniaque pro officij rationibus agendo, euidens sese liberis exemplum præbere: vt in istorum ij vitam tanquam in speculum intuentes, à turpibus dictis, factisq; auertantur. Etenim qui peccata filiorum increpantes, ipsi in eadẽ prolabuntur vitia, ij se non sentiunt sub illorum nomine semetipsos accusare. Quorum verò tota vita turpis est, ij ne seruos quidem obiurgandi libertatem sibi relinquunt. nedum filios. Quo accedit, quod tales patres scelerum consultores ac doctores suis sunt filijs. vbi enim senes sunt impudentes, necesse est ibi adolescentes quoq; inuerecundissimos esse. [XLVI.] Ergo ad decoram liberorum educationem quæcunq; conducere possunt, in ijs elaborandum est: æmulatione Eurydices: quę cum Illyria esset & plus quàm barbara mulier, tamen vt filios docere posset, prouecta iam ætate disciplinis animum studiumq; applicuit. Cuius quantus fuerit erga liberos suos amor, satis declarat inscriptio ab ea Musis consecrata. cuius hic est sensus;

Coniungium

Exempla parentum.

Quo desiderio, Musa, nouistis, amarit
Doctrinæ vestræ munera, quoque animi
Eurydice studio flagrans Hierapolietis:
Quæ grato vobis dedicat hæc animo.
Nam mater natis iam pubescentibus ausa est
Thesaurum sophiæ discere literulas.

Enimuero omnia, quæ exposuimus, vt in vnum concurrant atq; simul coniungantur, optari fortassis rectius potest quàm mandari. Pleraq; verò præcepta sequi & imitari, res quidem hæc ipsa est felicitatem requirens magnamq; accurationem: potest tamen ab humana præstari natura.

P L V-

PLVTARCHI COMMENTARIVS, Quomodo adolescens Poetas audire debeat.

[I.] QVOD Philoxenus poeta dixit, Marce Sedate, carnes suauissimas esse, quæ carnes nõ sint, itemque pisces, qui pisces non sint: de eo pronũciare sinemus istos, quos palato plus sapere, quam corde, Cato aiebat. De hoc autem nobis constat, adolescentulos magis gaudere, libentiusque obsequi, ac mãsuetiores se præbere ijs philosophiæ dictis, quæ philosophicè & seriò dicta non videntur. Non enim Æsopicas tantum fabellas & poetica argumenta, sed & Heraclidis Abarin, & Aristonis Lyconem, inque his sententias de anima fabulis permixtas legentes, quasi cœlesti quodam mentis instinctu non sine voluptate excitantur. Quare non id modò curandum est, vt circa voluptates quæ ex cibo & potu percipiuntur, modestiam seruent: sed magis etiam ad hoc sunt adsuefaciendi, vt in lectionibus & auditionib. delectatione tanquam obsonio fruantur, vtiliaque & salubria ex ijs captent. Nam neque vrbi portæ cæteræ clausæ id præstabunt, vt non capiatur, si per vnam aliquam hostes recipiantur: neque adolescentem continentia aduersus reliquas voluptates adhibita conseruabit, sicubi imprudens per auditum se illis capiendum dederit. quinimo auditus, quo mentem ac rationem propius attingit, eo plus damni ac corruptelæ affert ea per negligentiam admissa illecebra. [II.] Quoniam itaque neque fortassis licet, neque etiam expedit à poematibus arceri eo natu adolescentem, quo Soclarus meus est, & tuus Cleander: peraccurate nobis obseruãdi sunt, quippe in legendo magis quam in ambulando ductoris egentes. Proinde quem nuper de poetis sermonem habui, eum mihi subijt in præsentia, conscriptum ad te mittere. quem vbi perlegeris, siquidem tibi videbitur non minorem vim ijs habere amuletis, quæ nonnulli ad conuiuia ebrietatis arcendæ causâ appensa gestant, aut ijs intra corpus ante sumtis accedunt: Cleandro imperti, ijsque ingenium ipsius, quod ob vigorem & alacritatem acumenque facilè istis perducatur illecebris, præmuni.

Polypodis capiti perhibent bonum inesse malumque.

nam suauissimum esu cùm sit, difficilem somnum facere, ac turbulenta & absurda visa excitare creditur. Eodem sanè modo poesis quoque multa iucunda & adolescentis animo pabuli instar cõducentia in se habet: non pauciora verò quæ conturbent eum, &

de ſanitate mentis dimoueant, vbi lectioni recta inſtitutio defuerit. Neque enim de Ægypto tantum, ſed de poetica etiam licet dicere,

Illam noxia multa, & multa ſalubria ferre
Cultori medicamenta

— Etenim

Hic amor, hic deſiderium latet, hic quoque blandum
Alloquium, quemuis ſapientem fallere callens.

[III.] Quippe illecebræ eius fatuos plane & ſtupidos non attingunt. quare Simonides quoque interrogatus, cur ſolos Theſſalos non deciperet? rudiores eſſe reſpondit, quàm qui ab ipſo decipi poſſent. Et Gorgias tragœdiam dixit eſſe impoſturam: quã & qui adhiberet, non adhibente iuſtior, & qui paſſus eſſet, non paſſo eſſet ſapientior. Vtrum igitur adoleſcentes inſtar Ithacenſium, aures eorum cera ſolida obturantes, cogemus lintre Epicuri poeſin prætervehi atque fugere? an verò recta potius quadam ratione iudicium circumdantes atque vincientes ita dirigemus, ne delectatione ad noxia deferantur?

Nam neq; atrox natus genitore Dryante Lycurgus

ſana eſt vſus mente, quod multis vino captis, ac per temulentiam peccantibus, vites paſſim excidit: cùm debuiſſet potius fontes propius adducere, inſanumque (vt ait Plato) Deum alio ſobrio repreſſum caſtigare. (nam id quod noxium eſt, de vino aufert aqua admixta, vtili relicto.) [IV.] Neque nos ſanè poeticam Muſarum partem exſcindamus aut aboleamus. ſed vbi præ nimia voluptate fabuloſæ eius & theatrales partes contumaciter ſe iactant & efferunt, nimiaque libidine inſaniunt: ibi manus inijcientes, reprimamus eam. Vbi verò erudita venuſtas & ſuauis atque alliciens animum oratio vana fructuſve expers non eſt, ibi philoſophiam introducamus atque admiſceamus. Quemadmodum enim mandragora iuxta vites naſcens, ſuamque in vinum vim diffundens, efficit vt ſuauius dormiant, qui id biberunt: ſic poeſis è philoſophia doctrinam deſumens, eamque fabulis permiſcens, facilem eius & gratam adoleſcentibus perceptionem præbet. Non ergo fugienda ſunt poemata philoſophaturis: ſed adhibenda poematibus philoſophica conſideratio, adſueſcendumque vt in eo quod delectat vtilitatem quæras, & eam amplectaris: ſin verò, repugnãdum ei eſt, & ſuccenſendum. hoc enim eruditionis principium eſt. Atqui ſecundum Sophoclem,

Quacunque rem ratione recta ceperis,
Bonum illius recte ſperabis exitum.

I. Præceptũ prænoſſe iubet, multa eſſe apud poetas ficta, idque [illegible].

[V.] Primum ergo introducemus in poemata hominem, cui nihil ita meditatum in promptuque ſit, atque illud,

— *permulta canunt mendacia vates:*

id quod

id quod partim coacti, partim sponte faciunt. Sponte, quia ad delectationem auditionis, & gratiam quàm plurimi captant: ob austeritatem suam veritas mendacio minus ijs esse commoda videtur. Quod enim re vera fit, id tametsi exitum habet tristem, non mutatur. Quod autem commentum est, id facillimè cedit, & de tristi in iucundum mutatur. Nam neque numeri, neque verborum immutationes, neque dictionis maiestas, neque translationis opportunitas, neque concinnitas & compositio tantum habet blandiciæ atque gratiæ quantum fabulæ aptæ connexa dispositio. [VI.] Enimuero sicut in picturis color plus afficit quam lineæ, propter similitudinem corporis & fallendi aptitudinē: ita in poematibus mendacium probabilitate temperatum magis percellit & gratius est apparatu carminis & dictionis fabula & figmento carentis. Itaque Socrates quibusdam somnijs ad scribendum carmen compulsus, cùm ipse, vt qui per omnem vitam pro veritate decertasset, facultate probabilia mendacia fabricandi destitueretur, Aesopi fabellas argumentum sibi delegit: poesin non putans eam à qua abesset mendacium. Etenim sacrificia quædam nouimus choris & tibijs carentia: poesin fabularum & figmentorum expertem non nouimus. nam Empedoclis & Parmenidis versus, Theriaca Nicandri, ac sententiæ Theognidis, orationes sunt, vt pedestris incessus humilitatem effugerent, granditatem & mensuram à poetica pro vehiculo mutuatæ. [VII.] Proinde vbi absurdum aliquid aut durum in poematibus dicitur ab aliquo præstanti viro de dijs, dæmonibus aut virtute: is qui eum vt verum amplectitur sermonem, in errorem incidit, falsaque opinione animum corrumpit. Atqui nunquam immemor est poeticarum in mentiendo præstigiarum, idque perspicuè semper tenens, identidem poesin sic compellare nouit:

O machinatrix lynce versipellior.
Quid ludis, & supercilium quid contrahis,
Fraudemque texens, te simulas verum loqui?

is, inquam, mali nihil feret, neque quicquam absurdi credet. [VIII.] Nimirum is se reuocabit à metu, sicubi timebit ne Neptunus terram eruat, & inferos detegat: aut vbi subierit ei Apollini irasci ob Achiuorum principem,

Ipsius suaui quem celebrans in conuiuio,
Hic fatus ipsus, ipsus & letho dedit.

Quin & extincti iam Achillis, ac Agamemnonis lacrymas compescet, cupiditate viuendi manus viribus cassas, intendentium. Quod sicubi à perturbationibus superatus, victusque veneficio erit, nulla interposita mora ita seipsum alloquetur:

Affecta reditum, superas repete impiger auras

Quàm primum: tum quæ sunt hic tibi visa sub umbris,
Vxori quondam caræ narranda memento.

venustè enim hoc in suam Necyiam dixit Homerus, quod ea auditio propter fabulas est mulieribus congruens. Ac talia quidem sunt quæ poetæ sua sponte fingunt. [IX.] Plura sunt, quæ non fingentes, sed ita esse opinantes, falsitatem eam nobis pigmentis fucatam offerunt, vt, cùm de Ioue Homerus dixerit,

Iuppiter ipse duas æquato examine lances
Sustinet, & fata imponit diuersa duorum,
Pelidæ huic magni, pugnacis at Hectoris illi.
Dardanidæ fatum lethali pondere lancem
Impulit ad manes vergens tunc Hectora Phœbus
Deseruit: ——— totam tragœdiam huic fabulæ aptauit Aeschylus, titulo Psychostasiæ. assistere enim facit lancibus Iouis, alteri Thetidem, alteri Auroram, deprecantes pro filijs suis Achille & Memnone manum conserentibus. Nemo non videt, fabulam esse hanc delectandi aut perterrendi auditoris causa confictam. Hæc autem,

Iuppiter humanæ dispensans prœlia gentis. &,
Num causam Iupiter præbet mortalibus,
Cùm familiam statuit euertere funditus.

hæc iam ex ipsorum sunt dicta opinione, falsam de dijs sententiã, & ignorationem suam nobis tradentium. [X.] Iam illæ apud inferos portentorum fictiones & dispositiones, quæ terribilibus nominibus spectra fabricantur ardentium fluminum, locorum horribilium, ac terribilium suppliciorum: ferè ab omnib. deprehenduntur esse fabulosæ admodum, & in quibus tanquam in alimentis venenum, ita mendacium sit admixtum nemoque penè nescit, neque Homerum, neque Pindarum, neque Sophoclem, pro certo habuisse id quod scribebant:

Vbi immensas ructant tenebras.
Validi umbrosæ noctis fluuij.

Item: *Oceani fluctus legere, & Leucada petram.* Item
Vbi æstus gurgitis, inferorum angustiæq;.

Tamen quotquot mortem veluti miserabilem, & sepulturæ priuationem tanquam miseram rem deplorantes, huiusmodi verba extulerunt:

Non inhumatum oro tu me, infletumq; relinquas. Item,
Tunc anima ad manes de membris mœsta volauit,
Interitumq; suum lugens, & robur, & annos.

Item.

Non me prius quàm fert ætas interfice:
Nam dulce lucem est cernere. noli cogere,
Vt abdita infra terram conspiciam miser.

hæ, in-

hæ, inquam, voces sunt ita sentientium, & errore captorum, quo magis nos attingunt, & perturbatione ista atque imbecillitate exagitatos angunt, à qua proficiscuntur. [XI.] Aduersum hæc ergo rursus promtè id aures nostras personet, poesi non admodum curæ esse veritatem: quod autem verum sit de his rebus, id ne ab ijs quidem, qui in aliam nullam quam huius ipsius rei discendæ cognoscendæq; curam incubuerint, omnino percipi aut inuestigari potuisse: quod quidem ipsi etiam fateantur. Atque hic ad manum sint Empedoclea hæc:

Non oculis possunt homines, non auribus ista,
Non comprendere mente ——

Et illa Xenophanis.

De superis, sed & his quæ cœpi dicere cunctis,
Nullus homo fuit, aut qui possit certa docere,
Exsistet ——

sed & Socratis verba apud Platonem, eiurantis istarum rerum noticiam. Minus enim poetis tanquam istorum aliquid scientibus animum aduertent, qui videbunt de ijs rebus philosophis quoque pronunciaturis veluti vertiginem quandam obortam. [XII.] Magis quoq; adhuc cautum eum reddemus, si simul atq; eum ad poemata applicamus, ipsam poeticam ei describamus: artem nimirum eam esse imitatricem, pingendique arti quasi ex altera parte respondentem. Neque id modò auditum habeat omnium sermone tritum, quo loquentis picturæ nomine poesis, pictura tacentis poesis afficitur: sed præterea quoque eum doceamus, quod pictam lacertam, aut simiam, aut Thersitæ faciem videntes delectamur, miramurque non pulchritudinis, sed similitudinis causa. Suapte enim natura fieri id quod turpe est pulcrum non potest: imitatio, siue pulcræ siue turpis rei similitudinem exprimat, laudatur: eademq; rursus, si pulcram turpis corporis imaginem effingat, decorum non seruauerit. Pingũt etiam quidam actiones absurdas, vt Timomachus Medeam liberos necantem, & Orestem matri necem inferentem Theo, Parrhasiusq; Vlyssis simulatam insaniam, & Chærephanes mulierum cum viris impudicam consuetudinem. In his adolescens maximè est adsuefaciendus, vt discat rem quæ imitatione est expressa, nõ laudari: sed artem, quæ id quod propositum erat, rectè repræsentauerit. [XIII.] Quando igitur poetica etiam ars sæpenumerò turpes actiones, & prauas affectiones moresq; imitãdo exponit: adolescentis est, id quod in his præclarè elaboratum admirationem meretur, neq; probare vt verum, neq; amplecti vt pulcrum: sed eatenus laudare, quatenus argumento congruit. Quomodo enim porci grunnitum, & trochleæ stridorem, & venti fremitum, & maris strepitum, non sine molestia audimus: si quis verò commodè ea imitetur, vt suem Parmeno, & trochleas Theodorus,

II. Poetica in imitatione consistit.

delectamur. & morbo captos homines, aut suspectæ valetudinis, tanquam spectaculum iniucundum fugimus: Aristophontis verò Philoctetam, & Silanionis Iocastam ad similitudinem contabescentium & morientium effictos, cum gaudio videmus. sic adolescens, vbi leget quæ Thersites scurra, aut Sisyphus corruptor, aut Batrachus leno agens vel loquens in poemate introducitur, sciat artem imitatricem laudandam: quæ vero ista imitatione affectiones & facta exprimuntur, reijcienda esse, atque vituperanda. [XIV.] Non enim idem est, rem aliquam esse pulcram, & eam imitari pulcrè: quorum hoc in decoro & conuenientia consistit, turpibus autem turpia conueniunt. Quippe Demonidis etiã claudi illius, quas eius qui furto eas subtraxisset pedibus congruere optauit, crepidæ, erant quidẽ eæ malæ, sed Demonidi aptæ. Iã hæc,

Nam si violandum est ius, regnandi gratia
Violandum est —— &,
Existimationem iusti fac pares,
Sed lucri causa quiduis interim face. &,
Quod ni precario talentum cepero. &,
Viuam talento neglecto, & gratus sopor
Obrepet: atque flagitij, hoc argenteum
Propter talentum quod patraui, non quidem
Apud inferos pœnas luam:

hæ quidem improbæ sunt, & falsæ orationes: sed quales Eteoclem, Ixionem, senem fœneratorem deceant. [XV.] Ergo si adolescentulos moneamus, hæc eos non vt quæ laudi vertant atque probent, sed ita scribere vt absurda ac mala, ideoque moribus & personis improbis attributa: nunquam ij opinione de poetis concepta decipientur. Quinimò de loquentis persona suspicio insinuata, & factum & orationem suspectam reddet, vt mala, & à malis profecta. Tale est, quod Homerus Paridem è prælio profugum, cum Helena concumbere facit. Nam cum neminem alium interdiu cum vxore rem habere commemoret, extra intemperantem hunc & adulterum: satis euidenter docet, se hoc de eo opprobrij & reprehensionis causa referre. [XVI.] Quo in genere magnopere aduertendus est animus, sicubi poeta ipse contra ea quæ dicentur, iudicium suæ improbationis edit. quod in prologo Thaidis suæ Menander fecit:

III. Ipsi poetæ de dictis iudicium vbi ferunt.

Ergo mihi talem velim dea tu canas,
Audacia & forma simul & facundia
Quæ prædita, exerceat iniuriis suos
Procos, domo excludat, crebroque postulet
Munera, simulans amare semper, nullum amet.

Optime omnium Homerus hoc est vsus genere, male dictis reprehensionẽ, bene dictis commendationem præmittens. Hæc ita:

Mox

Mox ille hæc blanda est astutè verba locutus. Item,

Hunc ille assistens pulcro sermone tenebat.

Illud verò agens, tantũ non protestatur ea se non dicere aut probare, quippe inepta & praua. Exempli gratia: narraturus quomodo sacerdotem Agamemnonem inhumaniter tractauerit, hæc præmisit:

Non hæc Atrides Agamemnon dicta probauit,

Sed male reiecit, — id est, sæuè & superbè, ac præter decorum. [XVII.] Achilli etiam ferocem hanc tribuens orationem,

Ebrie, cui cerui est pectus, vultusq́; caninus:

suum de ea iudicium addit.

Rursum Pelides prauis Agamemnona regem

Impetijt verbis, neq; adhuc dimiserat iram.

consentaneum quippe est, nihil per iram & vehemẽtiam rectè dici. Sic & de factis:

Sic fatus facinus concepit in Hectora diuum

Immane: extendens quem pronum ad strata Patrocli, &c.

Præclarè etiam in fine dictum quoddam, quasi calculum dictis factisve adiungit. Quale est, cùm deos facit de adulterio Martis ac Veneris dicentes:

Successu mala facta carent: celerem quoque tardus

Assequitur sontem vindex. —

& de Hectoris superbia atque iactantia:

Talia iactanti Iuno succensuit alma.

& de Pandari sagittatione:

Hoc animum stulti Pallas sermone fefellit.

Huiusmodi effata & sententias quiuis sanè deprehenderit, modò animum animaduertat. [XVIII.] Alia in ipsis rebus documẽta exhibent: quemadmodum Euripides fertur Ixionem vt impium flagitiosumque conuicianti bus dixisse: *enimuerò non ante eum è scena eduxi, quàm rota affigerem.* Apud Homerum id mutum doctrinæ genus extat, considerationem habens vtilem ijs in fabulis etiam, quæ maximè vituperantur. Quas allegorijs (ita enim nunc vocant, cùm aliud dicitur, intelligitur aliud: antiqui *hyponœam*, ab occulto, qui subesset sensu nominabant) nonnulli alio detorquentes ac peruertentes, indicium de Venere à Marte adulterata Solem detulisse aiunt hoc sensu, quod Veneris sideri sidus Martis congressum adulterio obnoxias natiuitates reddat: Sole autem rursus elato & deprehendente ea, non lateant. Ita quod se Iuno ornauit Iouem aggressura, & veneficium cesti, volunt esse aeris quandam purgationem, ad igneam accedentis naturam. [XIX.] Quasi verò non ipse interpretationem poeta addiderit. Nam in Veneris fabula, eos qui animum aduertunt, docet, Musicam prauam & cantilenas malas, sermonesque de rebus vitiosis

facere ad corrumpendos mores, efficereque vitam effœminatam, & viros luxum, molliciem, consuetudinemque mulierum amantes, ac

Mutatas itidem vestes, calida atq; lauacra,
Et thalamos.——Idcirco Vlyssem etiam facit citharœdo præcipientem,
Hinc age digressus, potius qua machina cepit
Vrbem Dardanidum, canta.——

pulcrè docens, musicæ & poeticæ argumenta à prudentibus esse & cordatis petenda. In Iunonis fabula optimè demonstrauit cōsuetudinem mulierum cum viris, gratiamque quam eæ veneficio & præstigijs ac dolo sibi conciliant, non modò in diem durare, ac fastidiosam esse, & instabilem: sed in odium præterea inimicitiamque mutari, postquam voluptas euanuit. Sic enim ei Iupiter in hanc sententiam minatur:

Vt videas, iuuet an Venus hæc te, concubitusq;,
Quo mihi clam superis fraudem commixta struebas.

Nimirum effictio & imitatio facinorum malorum, vbi simul dedecus atque damnum inde autores consecutum proponitur, non incommodum, sed vtilitatem adfert auditori. [XX.] Philosophi quidem exemplis vtuntur, eaque ad cohortandum & instituendum sumunt, quæ ad manum sunt: at poetæ idem hoc agunt, exempla ipsi fingentes, ac fabulas proponentes. Sane Melanthius, siue serio id, siue ioco, Atheniensium ciuitatem conseruatam fuisse dixit oratorum dissidijs atque turbis: ita enim non in vnum vniuersos parietem inclinasse, sed eorum qui rempublicam tractabāt in dissidio quippiam fuisse, quod percelleret à damnosa parte vrbem. Poëtarum quoque contradictiones, quibus fidem dictorum dubiam faciant, non sinunt ea ad nocendum satis momenti habere. Vbi ergo iuxta se posita contraria dicta apud illos euidenter sunt, meliori parti adstipulandum est, vt in his:

IV. Contraria poetarũ dicta.

Multis homines in rebus decipiunt dij,
Mea proles, atq; dura conciliant mala.
FIL. *Dixti id, nihil quo facilius dictu est, deos*
Incusans.—— Item,
Non copia auri te gaudere hæc addecet?
R. *Ditem esse, nilque scire præterea, malum est.*
Item:
Quid ergo? mortem te nunciam oppetere expedit?
R. *Ita: nam pie colere deos, non est labor.*

[XXI.] Hæc & horum similia dubij solutionem habent promtam: siquidem vti dictum est, iudicium adolescentulorum ad meliora dirigimus. Quod si qua absurdè dicta sunt, neq; statim soluta: ea refutanda sunt ijs, quæ in contrariam partem ab eodem alibi dicta sunt.

sunt. neque succensendum poetæ, aut molestè is ferendus, sed ea improbanda, quæ vulgato more & per iocum dicta sunt. Statim aduersus ea quæ apud Homerum exposita sunt, deos alium ab alio deiectum, & sauciatos ab hominibus fuisse, inter se discordias & odia exercuisse, ita ei occines:

Rectius hoc aliquid poteras sermone poeta
Sentire, & multo melioribus edere verbis.

ac sentis profectò melius, & loqueris alibi rectius hæc ipsa:

Dij facilem vitam ducentes —— &,
Hic sese oblectant superi sine fine beati. &,
Hunc superi statuere modum mœrore carentes,
Viuendi miseris mortalibus. ——

Hæ enim sanè sunt & veræ de dijs opiniones: ista ad animos hominum percellendos conficta. [XXII.] Rursum Euripide dicente,

Multis dij formis homines sophismatum,
Quod his potentia præstant, in fraudem agunt.

inferre expedit, quod rectius idem dixit,

Si turpe dij faciant aliquid, non sunt dij.

Et cum Pindarus acerbe admodum, & irritandum accommodatè dixerit:

Verum est, cuncta delendi hostis gratia agere:

ipsius verbis ei respondebimus, quod dicit,

Fine voluptas acerbissimo iniusta clauditur.

Ac Sophocle dicente,

Suaue est lucrum, profectum etiam à mendacio:

respondebimus, At vero teipsum audiuimus dicere,

Mendacibus verbis fructum haud succedere.

[XXIII.] Et ea quæ de opibus protulit,

Omnia diuitijs, quamuis inuia, peruia. &,
Voti sui pauper neq; compos maximè
Cum sit, potitur. ——
Nam turpe corpus, & nullius nominis
Visu pulcrum facundia reddit, & elegans:

his multa opponet lector Sophoclea: de quibus & hæc sunt:

In honore pauper etiam quin sit, nil vetat. &,
Deterior haud est pauper, quicquam si sapit. Atque,
Nam quæ bonorum sit multorum gratia?
Autor malorum prosperas quando fouet
Diuitias cura. ——

Menander quidem extulit apertè voluptatis studium, animosq; vanitate impleuit, amatoria ista & feruida cantans:

Quæcunque viuunt atque nobiscum iubar
Solis vident, voluptati omnia seruiunt.

At idem nos rursus circumegit, & ad honestatem retraxit, luxuriæque ferocitatem repressit, ita fatus:

Vtcunque sit iucunda, si turpis siet,
Opprobrium est graue vita. ——

hæc prioribus aduersantur, meliora sunt autem & vtiliora. Ergo alterum horum necesse est ista contrariorum dictorum iuxta se collocatio & consideratio efficiat: aut ad meliorem partem traducet, aut fidem quoq; deteriori derogabit. [XXIV.] Sin eueniat, vt ipsi eorum quæ absurdè dicta sunt refutationem non præbeant: nihil obstat, quin aliorum probatorum autorum contraria dicta velut in trutina cùm his comparantes, quid rectius sit experiamur. Veluti cùm Alexis aliquos mouet his verbis:

V. Dicta side dignorũ hominum, poeticis opponenda.

Sapientis est voluptates sectarier.
Tres inter has potentia sunt prædita,
Verè vtilis quæ sit vita mortalium:
Edere, bibere, Venerisque muneribus frui.
Accessionis omnia reliqua sunt loco.

tenendum hoc est, Socratem contra dixisse, Malos viuere edendi & bibendi causa, bonos vitæ gratia tolerandæ edere & bibere. Aduersus eum qui scripsit, *Contra malum esse malitiam non inutile armorum genus*: cùm is iubeat nos quodammodo adsimilari malis: Diogenis illud obiiciendum est, qui interrogatus, qua quis ratione vlcisci inimicum posset, respondit, *Si ipse quàm optimus fiat.* Eodem Diogene etiam contra Sophoclem vtendum, qui multa hominum millia animi ægritudine afflixit, de mysteriis hæc scribens:

His qui sacris visis abeunt ad inferos
Homines, beati sunt. solis quia viuere
Contingit illic istis. turba cætera
Omnium malorum generi incidit. ——

At verò Diogenes cùm tale aliquid inaudiuisset, *Quid ais*, inquit? *numnam melior conditio erit Pataciones furis, eo quod sacris est initiatus, quàm Epaminondæ?* [XXV.] Timotheo sanè in theatro Dianam canenti, *insanam, furiosam, diuino instinctu concitam, rabiosam*: Cinesias statim occinit, *Talis tibi contingat filia.* Elegans & illud Bionis ad Theognidem. cùm enim Theognis diceret:

Paupertate etenim deuicto lingua ligata est,
Vt facere aut fari iam nihil ille queat.

VI. Adiacentia.

Bion contra: *Quomodo*, ait, *ergo tu pauper cùm sis, tam multa nugando & garriendo nos obtundis?* Neque verò eæ quæ ad corrigendum dictum præbentur ex adiectis & vnà pronunciatis verbis occasiones sunt prætermittendæ. Sed quemadmodum medici pedes ac alas cantharidis, cùm quidem ipsa sit mortifera, prodesse, & dissoluendi vim habere putant: sic in poematis quoque si quod est nomen aut

aut verbum adpositum, quod efficiat quo minus ad deteriorem ſententiam abducamur, arripiendum eſt, adque explicationem adhibendum. Sicut quidam in his Homericis verſibus faciunt:

Scilicet hoc miſeris mortalibus extat honoris,
Vt lacrymis malaſque rigent, ponantque capillos. &,
Hunc ſuperi ſtatuere modum mœrore carentes
Viuendi miſeris mortalibus. ——

Non enim ſimpliciter omnibus hominibus miſeram vitam à diis fatali neceſſitate deſtinatam dicit, ſed ſtultis ac imprudentibus: quos, prauitatis ſuæ cauſa miſerabiles cùm ſint, miſeros ſolet appellare, & ærumnoſos. [XXVI.] Alius porrò modus eſt, quo quæ in poematis ſuſpecta ſunt, in meliorem partem vertuntur, qui ex vſu vocabulorum pendet: in quo magis decet exerceri adoleſcentem, quam in iis quæ gloſſæ dicuntur. Nam neque inelegans quidem eſt, & eruditum, ſcire verbo ῥιγεδανὴ malam mortem adferens ſignificari: quia Macedones δανὸν mortem nominant. Sic Æoles victoriam καμμονίην, permanendo nimirum & tolerando partam. Et πόπους Dryopes, quos alii dæmonas. At verò illud neceſſarium iuxta atque vtile, ſi non damnum volumus, ſed vtilitatem ex poematibus percipere, vt cognitum habeamus, quomodo deorum nominibus poetæ vtantur, itemque bonorum & malorum: & quid animæ aut fati vocabulo intelligi velint: vtrum ſcilicet hæc apud eos vno tantum modo, an verò pluribus ſumantur, cuius generis ſunt multa alia. [XXVII.] Nam οἶκος aliquando ſignificat domum, vt οἶκον ἐς ὑψόροφον, —— aliquando rem familiarem, ἐσθίεταί μοι οἶκος. Et βίοτος aliàs vitam, VII. *Vſus vocabulorum.*

—— ἀμενήνωσεν δέ οἱ αἰχμὴν
κυανοχαῖτα Ποσειδάων βιότοιο μεγήρας: aliàs facultates,
—— βίοτον δέ οἱ ἄλλοι ἔδουσιν.

Et ἀλύειν eſt vbi pro morderi, & animo æſtuare ſumitur:

Ὣς ἔφατ', ἡ δ' ἀλύουσ' ἀπεβήσατο, τείρετο δ' αἰνῶς.

alio loco pro geſtire, & lætitia exultare: vt hic,

ἢ ἀλύεις ὅτι Ἶρον ἐνίκησας τὸν ἀλήτην.

Et θοάζειν vel moueri ſignificat, vt apud Euripidem,

Κῆτος θοάζον ἐξ Ἀτλαντικῆς ἁλός:

vel ſedere, id eſt, θακεῖν: vt cùm Sophocles ſcribit,

Τίνας ποθ' ἕδρας τάσδε μοι θοάζετε.

Scitum eſt etiam, vſum vocabulorum rebus ſubiectis aptare, quemadmodum Grammatici docent, alibi aliud ſignificantium. Quale eſt,

Νηῦν ὀλίγην αἰνεῖν, μεγάλῃ δ' ἐνὶ φορτία θέσθαι.

αἰνεῖν enim hic ἐπαινεῖν ſignificat, id eſt, laudare: laudare autem pro recuſare ponitur hoc loco, ſicut vſitatum nobis eſt dicere, Bene habet,

bet, & Valeat, cùm aliquid nolumus, & non accipimus. Atque sic quidam aiunt Proserpinam vocari ἐπαινήν, quasi aspernandam. [XXVIII.] Hanc ergo vocum distinctionem maioribus in rebus & magis serijs obseruantes, à dijs incipiemus docere adolescentulos, quod deorũ nominibus poetæ vtantur aliquando cùm de ipsis iis intelligi volunt: aliquando commune vocabulum facultatibus iis tribuentes, quę ab iis proficiscuntur. In promptu est Archilochi exemplum, à quo satis liquet ipsum Deum inuocari his versibus:

Tu mea propicius vota ô rex Mulciber audi.
Adesque supplici, & largire qua soles.

Cùm autem sororis maritum qui in mari perierat, neque legitimam sepulturam consecutus erat, deplorans, æquiore ait animo se eam calamitatem laturum fuisse,

Si caput illius pulcraque membra simul
Vulcanus puris tunicis velata cremasset:

de igne non de deo hæc loquitur. Rursum Euripides his verbis in iuramento vtens.

Non, per Iouis Martisque cruenti sidera:

ipsos deos nominauit. Sophocle autem dicente,

Cæcus Gradiuus, vsusque expers luminum,
Confundit omnia, aper velut mala, impetu:

intelligendum est nomine Martis bellum. Eodemque æs in illis Homeri:

Quorum nunc atrum tua propter Xante cruorem
Flumina Mars diffudit acutus. ——

[XXIX.] Cùm vero talia multa dicantur, sciendum est, memoriaque tenendum, ipso etiam Iouis nomine aliquando ipsum Deum, nonnunquam fortunam, sæpe etiam fatum nuncupari. Cùm enim dicunt,

Iuppiter, à celsa genitor qui consulis Ida. &,
Te quis sapientiorem se Iuppiter putet?

ipsum Iouem dicunt. Cùm vero in causis cruentorum Iouem nominant, & dicunt:

Ille animas validas multas detrusit ad Orcum. &,
Consilij Iouis hic fuit exitus: ——

fatum intelligunt. Non enim putat deum poeta hominibus mala struere: sed rerum necessitudinem rectè indicat, quod scilicet fato prosperitas & de hostibus victoria destinata sit ciuitatibus, exercitibus & ducibus modestiam seruantibus: sin verò affectibus obsequuti peccent, (sicut isti secum dissident & tumultuantur) indecorè agere, perturbari & infortunium habere eodem fato eos cogi:

Fatale namque consilia est propter mala
Mortalibus tristes rependier exitus.

[XXX.] Hesiodus verò vbi Prometheum inducit fratri Epimetheo suadentem, ne à Ioue vlla dona accipiat, sed ea alio dimittat: Iouis nomen de potentia fortunæ vsurpauit. Bonis enim fortunæ tribuit appellationem donorum Iouis, opibus, coniugiis, imperiis, & omnibus in vniuersum externis bonis, quorum possessio inutilis est rectè vti iis nescienti. Itaque etiam Epimetheum, hominem vitiosum & fatuum, cauere sibi iubet, & metuere à rebus secundis, damno nimirum ei & exitio futuris. Iterum vbi ait:

Nunquam pauperiem diram, exitiumque animai
Exprobrare ausis homini. namque illa deorum
Est munus. — diuinitus datum vocat, id, quod fortuna obtigit: innuens, non esse eos culpandos, qui fortunæ iniuria pauperes sunt: cum ignauia potius, socordia, mollicie & luxu coniunctas diuitias in turpibus & vituperatione dignis habendas. Cum enim fortunæ nomen nondum vsurparetur, scirent autem illi, vim eius quæ nullo ordine nullisque finibus contenta vagatur causæ validam esse, humanoque consilio euitari non posse, deorum nominibus eam extulerunt. quomodò nos etiam res, mores, ac orationes adeò hominesque solemus diuinos appellare. [XXXI.] Hac ratione corrigi debent multa ista, quæ absurdè dicta de Ioue videntur, vt hoc:

Dolia namque Iouis duo sunt sita limine in ipso:
Hoc aduersa, illud sed prospera fata replerunt. Item,
Namque fidem Iupiter sacramenti ipse fefellit.
Exitium parti monstrans se voluere vtrique. Item,
Hoc tunc exitij Teucris fuit atque Pelasgis
Principium, magno sic hæc statuente Tonante.

hæc, inquam, de fortuna & fato interpretabimur, quas causas, neque ratiocinando possumus assequi, neque omnino in nostra sunt potestate. Vbi vero consentaneum, decorum & probabile est, ibi propriè poni nomen Dei iudicabimus. vt,

Priamides acies aliorum victor obibat,
Aiacem tantum vitans Telamone creatum.
Succensebat enim meliori conserere auso
Iuppiter ipse manum. — &,
Nam tales res curat Iuppiter mortalium,
Alijs minuta dæmonibus tractanda dans.

[XXXII.] Magnopere etiam alia sunt animaduertenda vocabula, multas ad res accommodata, & variè vsurpata à poetis. Quo ex genere est virtutis nomen. Quia enim non prudentes modò, iustosque & bonos virtus præstat in verbis & factis, sed existimationē etiam ferè & potentiā conciliat: idcirco & bonam famam ij, & potentiam

tiam virtutis nomine afficiunt. quomodò castaneæ fructum castaneam, & nucis nucem, communicato nomine dicimus. Noster proinde adolescentulus, vbi apud poetas legerit,

Numina virtuti sudorem proposuerunt. &,
Ruperunt Danai tam tum virtute phalangem. Item,
Quod si fata iubent nunc vitam claudere morte,
Mors est pulcra quidem hac, virtuti immergere vitam.

hæc legens, statim cogitet dici hæc de præstantissimo & maximè omnium nostrorum diuino habitu, quem rationis rectitudinem, & naturæ ratione præditæ perfectionem, animique consentientem secum affectionem intelligimus. Rursum hæc legens,

Virtutem Iupiter mortalibus addit & aufert, &,
—— diuitias virtus & fama sequuntur:

non desideat, diuites cùm stupore admirans atque suspiciens, quasi verò ii pecunia emere virtutem possint, aut suæ prudentiæ incrementum decrementùmve in fortunæ sit potestate. Verùm hoc iudicet, virtutis voce pro gloriæ, potentiæ, secundarum rerum, aut similis alicuius rei nota poetam vsum fuisse. [XXXIII.] Nam κακότητι etiam verbo aliquando maliciam & prauitatem animæ designant, vt Hesiodi:

τὴν μὲν γὰρ κακότητα καὶ ἰλαδὸν ἐστὶν ἑλέσθαι.

aliquando calamitatem & miseriam, vt apud Homerum,

Αἶψα γὰρ ἐν κακότητι βροτοὶ καταγηράσκουσιν.

Quomodo is quoque falleretur; qui felicitatem eo modo apud poetas accipi putaret, quo philosophis significat perfectum bonorum omnium habitum, seu possessionem & perfectionem vitæ secundum naturam prospero cursu euntis: non sentiens abuti eos sæpe nomine, & qui diues sit, eum felicem ab iis appellari, aut beatum potentiamque & famam bonam felicitatis vocabulo insigniri. Nam Homerus quidem rectè vtitur appellationibus istis:

Non equidem gaudens, ego possideo bona tanta.

Et Menander:

Ampla facultates mihi sunt, & ab omnibus
Diues vocor, nemo beatum me vocat.

Euripides multum confusionis & turbarum infert, hæc scribens:

Medea. *Non sit mihi vita beata, qua molesta sit.* &,
Tyrannidem tanti quid iniustam facis
Beatitatem? ——

VIII. Vitia virtutibus admixta. nisi, vt dixi, translationem, & abusum vocum spectes. Ac de his quidem satis. [XXXIV.] Hoc non semel, sed sæpenumero monendi sunt adolescentes, poesin, cùm argumentum ei sit ad imitandum propositum, adhibere quidem eam ornatum & splendorem rebus moribusque quæ pro argumento sumpsit, illustrandis; interim tamen veritatis similitudinem non dimittere, quippe quæ

in imitatione id habet quo lectorem delectet atque ducat. Itaque imitatio quæ non planè veritatis rationem nullam habeat, permixta actionibus virtutum & vitiorum indicia simul profert. Talis est Homeri poesis, quæ longum vale dixit Stoicis, neque virtuti vitium, neque vitio virtutem vnquam adesse censentibus, sed omnino vsquequaque insipientem peccare, sapientem recte agere Hæc sanè in scholis audiuntur. At in rebus ipsis vitaque communi, sicut Euripides sensit,

Nunquam à malo seiungitur prorsus bonum:
Quædam sed est horum inter se commixtio.

[XXXV.] Veritate remota poesis maximè varietate multiplici vtitur. Nam animorum permotionem, vtque à ratione aliena res & ab opinione videatur, (quod & ad animos percellendos magnam habet vim, & ad parandam gratiam) fabulis imitationes conciliant: quod simplex sit, id neque fabulis est, neque animo perturbando aptum. Itaque neque vincentes semper eosdem, neque perpetuò rebus secundis vtentes faciunt, neque rem rectè gerentes. Adde, quod ne deos quidem, cùm ii in humana incidunt negocia, affectuum vacuos & errorum sinunt esse: nec vbi poesis, periculo & aduersario de rebus sublato, ociosa planè sit, neque perturbans iam neque percellens animos. [XXXVI.] His ad hunc modum habentibus, adducemus ad poemata adolescentem, non illam secum opinionem de claris illis & magnis nominibus afferentem, quasi sapientes illi & iusti fuerint homines, præstantissimique reges, & omnis virtutis atque rectitudinis normæ. Damnum enim caperet, omnia magna putans, & cum stupore admirans, nihil auditum improbans: neque admitteret reprehendentem eos, cum talia dicunt aut faciunt, quale hoc:

Sic pater ipse deûm faciat, sic casta Pallas,
Sic Phœbus: mortem Teucrûm ne quis vel Achiuûm
Euitet: nobis detur superesse duobus,
Vt sacrata solo sternamus Pergama soli. Item:
Maxima tum trepidam subiit miseratio mentem,
Cùm vox Cassandræ nostras peruenit ad aures
Mœsta, Clytemnestra nobiscum fraude necata. &,
Me miscere patris iussit cum pellice corpus,
Infensus inuidiam quò me malesuada vocaret.
Quod suasit feci. — Item:
Non est te, Iupiter, superûm damnosior vllus.

[XXXVII.] Condocefaciamus verò adolescẽtem, vt nihil tale laudet, neq; versutus esse velit, & probabiles sectari prętextus, aut rebus malis speciosas prę scriptione excogitare. Id poti⁹ iudicet poesin esse imitationem morum & vitarũ hominum non perfectorum aut sincerorum, aut ab omni reprehensione immunium: sed in qui-

bus

bus locum habeat multum perturbationum, opinionum, mendaciorum, ignorationum: quæ tamen ij ob naturæ bonitatem sæpenumerò corrigant. Hoc enim modo instructus adolescentis animus, nullum ex auditione damnum sentiet, elatus atque concitatus ad ea quæ rectè dicuntur aut aguntur, contraria indignè ferens ac repudians. Qui verò omnia admiratur, omniaque familiariter amplectitur, iudicio Heroicorum nominum existimatione mancipato: is imprudens, multis se vitiis facilè obnoxium præbebit: quemadmodum iis euenit, qui curuitatem Platonis & balbutiem Aristotelis imitantur. [XXXVIII.] Oportet autem eum non timidè, neque vt in templo superstitiosè ad omnia horrere, omniaque adorare: sed adsuetum audacter acclamare suo loco non minus: Malè hoc & inconuenienter, quàm, Rectè hoc & decorè. Verbi gratia: Militibus morbo correptis Achilles concionem cogit, vacationem belli ægrè ferens, maximè quod ea suæ in bello gloriæ & præstantiæ officeret. Atq; vt erat rei medicæ peritus, post nonum diem, quo iudicari talia natura fert, sentiens morbũ non esse vulgarem, aut ab vsitata aliqua causa profectum, surgensque ad dicendum, non populo se accommodat, sed consiliarium regi se prębet:

Nunc equidem retro miseris erroribus actum
Atrida in patriam redituros suspicor iri.

Rectè hæc, moderatè & decorè. Cùm autem vates dixisset, se potentissimi Græcorum iram metuere: iurans se viuo neminem illi manus illaturum, non rectè iam, neque moderatè hoc adiicit,

—— siue ipsum Agamemnona dicas:

ostendens pro nihilo se ducere principem, ac despicere. Magis deinde irritatus gladium arripit, trucidandi regis cupiditate, neque rectè, neque vtiliter. Mox pœnitentia ductus,

Ingentem rursum vagina condidit ensem,
Parens consilio Tritonidis ——

rursum hoc rectè & præclarè, quod cùm iram omninò auertere non potuisset, eam tamen rationi obtemperare coegit, priusquam, ad flagitium erumperet. [XXXIX.] Rursum Agamemno ridiculus est, in iis quæ in concione dicit atque gerit: grauitatis plus adhibet, & regii decori in Chryseidis negocio, quàm in simili causa Achilles. Hic enim, cùm Briseis abduceretur,

Consedit lacrymam, sociis procul inde relictis.

Agamemno ipse in nauem imponens, tradens, & amandans eam, quam ante sibi vxore sua chariorem dixerat, turpe aut amatorium nihil agit. Iam Phœnix à patre ob pellicem diris deuotis, ait:

Hunc ferro iugulare ego sum meditatus acuto:
Verùm aliquis Superùm rabidam compescuit iram,
Et fama admonuit popularis. dura vereri
Tunc animo subiit varij conuicia vulgi:

Ne patris

Ne patris occisor Graecos ego dicier inter
Perferrem.——

Sane Aristarchus sustulit hos versus, metuens. * Sed tempestiuè positi sunt, Phœnice Achillem docente quid rei sit ira, ac quæ per iram homines audeant, ratione non vtentes, neque consulentibus obtemperantes. Nam & Meleagrum inducit, ciuibus iratum, & deinde placatum rectè perturbationes animi vituperans: vtq; rem bonam & vtilem laudans iis non obsequi, sed resistere, eas superare, ac pœnitudine earum duci. [XL.] Ac in his quidem manifestum est discrimen. Vbi verò obscura est sententia, attento animo sic (exempli causa) distinguendum est. Siquidem Nausicaa peregrinum virum Vlyssem conspicata, eodemq; quo Calypso erga eum modo affecta, (quippe delicatè viuens, & nuptiis matura) hæc ad ancillas stultè verba loquitur,

IX. *Consideratio dictorum aut factorum.*

O vtinam tali me iungant fata marito,
Hicq; illi lubeat nobiscum ducere vitam!

reprehensionem audacia eius meretur, ac impudicitia. Sin ex sermone viri ingenium perspiciens, admirataque alloquium eius ita prudens, optat talem sibi potius maritum, quàm nauicularium aliquem, & saltatorem ciuem: admirationem meretur. Item Penelopa cum procis comiter colloquente, iisque vestimenta & alium mundum donantibus, Vlysses lætatur:

Dona quod illorum captans, animos fallebat.

Hic si Vlysses captione munerum, & lucro gaudet, Poliagrum quoque infamem lenocinii causa in comœdiis superat. de quo est illud:

Poliagrus est felix, cœlestem qui domi
Opes ipsi parantem alit capram.——

Sin eo magis illos in sua potestate fore arbitratur, nihil tale ob spem futuri expectantes: delectatio eius & animi confirmatio rationem habet. [XLI.] Rursum in numerãdis donariis, quæ Phæaces vnà cum ipso exposuerunt, ipsique auecti sunt: siquidem hoc modo in solitudine constitutus, & adeo ignarus incertusque quid de se factum esset, de iis tamen verè solicitus est, ne

Abstulerint secum naui Phaaces euntes:

miseranda est, immò abominanda mehercle hominis auaricia. Quod si, vt nonnullorum fert opinio, de Ithaca ambigens, quod salua essent dona id pro demonstratione pietatis Phæacum accipit, (non enim sine lucro deportaturos eum fuisse in alienam terram, intactisque bonis istis relicturos) neque inepto vtitur argumento, & prudentiam par est laudari. Sunt qui hanc ipsam expositionem, siquidem reuera dormiens est è naui expositus, reprehẽdunt. & aiunt apud Etruscos etiamnum narrari, somniculosum fuisse Vlyssem, ideoque à multis difficulter potuisse compellari.

Quod si is non fuit re ipsa somnus: sed cum & puderet eum Phæaces sine xeniis, nullaque humanitatis officia expertos dimittere, & ipsis tamen præsentibus latere hostes non posset, somno simulato hac se difficultate expediuit: probant. [XLII.] Hæc ergo adolescentibus demonstrantes, non patiemur eos ad prauos mores momento aliquo impelli, sed ad delectum imitationemq; bonorum: statim vbique quid laude, quid vituperatione dignum sit, docentes. Maximè id in tragœdiis adhibendum est, vbi turpibus ac prauis factis sermones accommodantur probabiles & astuti. Non enim verum prorsus est Sophocleum illud,

Non verba factis à malis veniunt bona.

nam & ipse solet moribus peruersis, & factis prauis, rationes quæ arrideant, atque benignas excusationes applicare. Et in eadem scena versatus alter, vides vt faciat à Phædra porrò etiam ipsum incusari Theseum, cuius scilicet iniuriis ad amorem Hippolyti fuisset adacta. Eandemque dicendi libertatem in Troadibus Helenæ tribuit, qui Hecubam vt adulteri genetricem, quàm se, digniorem pœna affirmet. Horum ergo nihil scitum aut callidum arbitrari adolescens adsuescat, neque huiusmodi verborum commentis arrideat: sed magis quam ipsa impudica facta, orationes huiusmodi abominetur.

X. *Causa dictorum inquirenda.*

[XLIII.] Expedit etiam vbique causam eorum quæ dicuntur quærere. Ac Cato quidem puer etiamnum, facere quod iussisset pædagogus solebat: mandati tamen causam & rationem postulabat. Cæterùm poetis non ita vt pædagogis aut legislatoribus parendum est, nisi rationem habeat quod proponunt. Habebit autem, si sit rectum: sin prauum, inane & vacuũ esse apparebit. Sed plerique acerbè causas postulant, inquiruntq; quomodo & cur dictum sit:

Nec cùm vina bibunt, supra cratera tenebis
Tu cyathum —— &
A curru quicunq; suo transibit in axes
Alterius, pugnet porrecta protinus hasta.

grauioribus verò sine vllo examine assentiuntur. cuius generis est:

Animum viri, quantumuis fortis, deiicit
Culpa patris matris ve conscientia. &,
Humili esse corde calamitosos conuenit.

[XLIV] Atqui talia ad mores pertinẽt, vitamq; turbãt, iudicio absurdis opinionib⁹ deprauato, nisi adsuefacti ad singula dicamus: Cur abiecto animo esse debet qui passus est infortunium? Cur nõ potius reluctari fortunæ, seque ipsum erigere, & non deiectum præstare? Cur si patre malo & stolido genitus, ipse bonus & prudens sim, non deceat me propter meam virtutem spiritus altos ducere, sed demissum esse & humilem ob patris inscitiam? Qui

enim

enim hoc modo obuiam it & obsistit, neq; se cuiuis orationi tanquam vento obliquè impellendum exhibet, sed rectè illud dictũ sentit, Stultus quouis verbo percellitur: is multa neque verè neq; vtiliter dicta repudiabit. Hæc ergo sunt, quæ poësis auditionem innoxiam præstabunt. [XLV.] Iam sicut inter vitis folia ac palmites copiosos sæpe fructus occultatur, subque vmbra latet: sic in dictione quoque poetica & fabulis circumfusis multa vtilia adolescentis conspectui subtrahuntur. Cæterum id ferendum non est, neque à rebus aberrandum: sed inhærendum iis maximè, quæ ad virtutem ferunt, & formandis moribus apta sunt. Itaque ex re est de his quoque breuiter tractare, ita vt delineatis modò rebus, longitudinem apparatumque & multitudinem exemplorum iis relinquamus, quorum ad rem demonstrandam scriptio instituitur. Principiò bonas malasque personas indolesque cognitas habens adolescens, sermonibus animum factisque aduertat, quas vtrique generi poeta decenter attribuit. Verbi gratia, Achilles ad Agamemnonem, quantumuis iratus, hæc dicit:

XI. *Occultus sensus inuestigandus.*

Non mihi quippe pares tecum tribuuntur honores,
Præmiaq; Argiuus quandoq; exercitus vrbem
Troianam capit.—

Thersites verò eidem conuicium faciens, sic loquitur:

Ære tibi tua sunt multo tentoria plena,
Captiuarum ingens numerus, quas vrbe potiti
Eximias tibi nos aliqua damus.—

Iterum Achilles,

—Si Iupiter olim
Concedet muris munitam euertere Troiam.

At Thersites,

Quem vel ego captum, vel quisquam ducit Achæus.

[XLVI.] Rursum Diomedes, Ad Agamemnonis exercitum obeuntis conuicium, nihil ipse respondet,

Nimirum reuerens venerandi iurgia regis.

Sthenelus autem, nullius homo nominis, hæc regerit:

Noli, cùm verum possis, rex, dicere falsa.
Nos nostris multo genitoribus esse priores
Virtute affirmo.—

Hoc enim discrimen obseruatum docebit adolescentem, fastus vacuitatem & moderationem animi rem esse præclaram: contra, iactantiam & sui laudationem, vt vitium esse vitanda. Atque hic vtile est etiam in Agamemnonem intueri: Sthenelum non allocutus præteriit: Vlyssem autem non neglexit, sed respondit ac compellauit,

Iratum cernens, rursumq; ita dicere cœpit.

Seruile enim est, omnibus se velle purgare: omnes autem despi-

cere, superbi est & imprudentis. Optime vero Diomedes in pugna tacet, à rege conuicio affectus: à pugna autem liberè aduersus eum loquitur,

Ante inter Danaos tu me virtute carere
Dixisti.——& cætera.

[XLVII.] Expedit etiam, non pretermittere discrimen viri prudentis, & vatis in populi conuentu multitudinis applausum captantis. Etenim Calchas, occasionis nulla ducta ratione, pro nihilo putauit in ipsa multitudine regem accusare, vt qui pestem populo intulisset. At Nestor de reconciliando Achillis animo sermonem illaturus, ne videretur Agamemnonem apud populum traducere, vt qui per iram peccasset, ita ei suadet:

Conuiuas accerse senes: te res ea digna est.
Collectis multis, tum cuius cætera vincet
Consilium pare.——

atque à cœna legatos emittit. Nimirum hoc erat peccati correctio: illud criminatio, & contumelia. Quin & nationum discrimina sunt consideranda: quæ sunt huiusmodi. Troiani ad prœlium eunt cum clamore & ferocia, Achiui autem

Ductorum taciti formidine.

Nam quod iam congressuri cum hoste duces suos metuunt, id signum est cùm fortitudinis, tum obedientiæ. Atque iccirco & Plato adsuefacere nos vult, vt reprehensiones & turpitudinem magis metuamus, quàm labores & pericula: & Cato rubentes sibi pallidioribus chariores esse dicebat: [XLVIII.] Sua est etiam promissionibus nota. Dolon enim sic pollicetur:

Vsque adeo Graium prorsus pertranseo castra,
Donec ad Atridæ nauem peruenero magni.

At Diomedes nihil promittit: in minore tamen metu se fore, ait, altero sibi adiuncto aliquo. Græcanicum proinde est, & scitum, prudentia: barbaricum verò & vitiosum, audacia. & imitandum illud est, hoc aspernandum. Contemplationem quoque non inutilem habet affectio animi Troum, & Hectoris cum Aiace singulari prœlio congressuri. Nam Æschylus sanè, cùm Isthmico certamine pugil in faciem ictum accepisset, essetque exclamatū: Quid rei, inquit, est consuetudo? spectatores vociferantur, ictus iacet. Et cùm Poëta dicat, Aiace in armis cum splendore viso gauisos esse Græcos, cùm

Troum cuique graui quaterentur membra tremore,
Ipse etiam pulsum sentiret pectoris Hector.

Quis hic non miretur discrimen? cùm eius qui adibat periculum, cor tantum saliret, nimirum tanquam lucta aut cursu decertaturi: spectatorum autem quaterentur & tremerent corpora, ob beneuolentiam & metum quem gerebant pro rege. [XLIX.] Hic depre-

deprehendas etiam, quo optimus à deterrimo distet. Thersites enim:

Pelidæ inprimis fuit, atq; inuisus Vlyssi.

At Aiax cùm semper Achilli amicus fuit, tum ita ad Hectorem dicit:

Solus tu soli congressus nunc mihi, nosces
Quales hic Danais præstantes Marte supersint,
Præter Pelidam, qui dissipat agmina vasto
Robore, magnanimi cui pectus forte leonis.

In his Achillis est laudatio. quæ sequuntur, commodè sunt de omnibus dicta:

Nos tales multi sumus, vt concurrere tecum
Possit pro se quisque,—

se neque solum, neque præstantissimum dicit: sed qui cum multis hoc habeat, quod Hectorem subsistere queat. De discrimine hæc satis: nisi id quoque assumimus, quod Troianorum multi in potestatem hostium viui peruenerunt, nemo Græcorum. Et quod illorum multi supplices facti sunt hostibus, vt Adrastus, Antimachi filii, Lycaon, ipseque Hector pro sepultura Achillem deprecans: horum nullus. quippe barbaricum esse, in pugna supplicare: Græcanicum, pugnando vincere aut mori. [L.] Cæterùm sicut inter pascendum apis florem, capra germen, sus radicem, aliæ bestiæ semen fructumve captant: ita legendis poëmatis alius historiam decerpit, alius elegantiæ & apparatui verborũ inhæret (quomodo Aristophanes de Euripide ait, XII. *Moralia conseruanda præcipue.*

Oris rotunditate eius quoniam fruor)

alius verò ea, quæ de moribus vtiliter dicta sunt, consectatur. Icirco eum, ad quem hic noster sermo pertinet, admonebimus: indignum esse, si honestatis pulchrique studiosus, & non ioci, sed doctrinæ capiendæ causa poëmata legens, obiter negligenterque percipiat, quæ ad fortitudinem, temperantiam aut iustitiam declamantur in iis: cùm interim fabularum studiosum, quę in iis insolenter aut impendio ornate, aut orationis studiosum, quæ eleganter & artificiosè dicta sunt, minimè lateant. [LI.] Quæ ad virtutem pertinent, talia sunt:

Martia quo casu, Diomedes pectore virtus
Excidit? huc assiste mihi. nam dedecus ingens
Hoc fuerit, naues capiat si splendidus Hector.

Videre enim hominem prudentissimum in mortis periculo cum tota multitudine communi constitutum, non mortis, sed turpitudinis metu duci, animo adolescentis ad virtutis studium motum afferet. Et hoc,

Gauisa est sapiente viro, iustoq; Minerua:

idem ratiocinari docet, cùm dea non diuite, aut formoso aliquo,

aut robusto, sed prudente & iusto delectari fingitur. Rursum vbi eadem dicit se Vlyssem non destituere aut negligere,

Quod prudens, animoq́ sagax, cordatus & esset:

indicat, nihil de rebus nostris diis esse charum & diuinum, præter virtutem: siquidem similia gaudere similibus solet. [LII.] Porrò cùm & videatur & sit magnum, iræ posse moderari: maius est, cauere prudenter, ne ad iram delabamur, ac talia auditoribus non obiter sunt demonstranda. Verbi gratia: quod Priamum Achilles, homo minimè lenis aut patiens, quiescere iubet, ne ab eo irritaretur:

Irritare senex caue me (namq́ ab Ioue missus
Nuncius est mihi, iamq́ tuum tibi reddere natum
Decreui) ne nostra tibi tentoria cano
Non sint tuta satis, violem præcepta Iouisq́,
Supplice te caso.——

lotumque & velatum Hectorem ipse currui imponit, priusquam eum pater videret turpiter tractatum:

Pectore ne mœsto senis exardesceret ira,
Conspecto nato, corq́ irritaret Achillis:
Isq́ illum, magni violans mandata Tonantis,
Caderet ——

Admirandæ est enim prudentiæ, hominem ad iram procliuem, naturaque asperum & iracundum, seipsum non ignorare: sed cauere sibi, & declinare causas irascendi, eminusque se ratione præmunire. ne vel inuitus in eam perturbationem delaberetur. [LIII] Hoc modo & vinosus contra ebrietatem, & aduersus amorem ad eum affectum propensus se præparare debet. Quomodo & Agesilaus non passus est osculum sibi dari à formoso ad se accedente. & Cyrus, ne videre quidem Pantheam sustinuit. Cùm contrà male instituti materiam suis affectibus, ac tanquam fomites conquirant, ad eaque vltrò se dent mala ad quæ periculosè sunt propensi. At verò Vlysses non seipsum modò iratum compescit: sed & Telemachum colligens iratum esse, & odio malorum occupatũ, multò ante retundit, continere se iubens, & tolerare:

Turpibus illi me verbis factisq́ per ædes
Incessent: firmo tu nostra opprobria perfer
Pectore. seu pedibus tractum me nate per ædes
Eiicient, seu missilibus manus improba adactis
Forte petent: hæc tu cernens, tolerare memento.

Sicut enim equos non in cursu, sed ante cursum frænant: sic eos qui difficulter continentur indignitate rerum obiecta, & iracundos, ratione occupare & temperare atque ita demum ad certamina adducere conuenit.

VIII. Vocũ obseruatio. [LIV.] Ne omnia quidem negligẽter sunt adolescenti inaudienda. Ac Cleanthis quidem ludicra missa faciet,

eiet, qui nonnunquam dum se interpretem fert, nugatur, vt in his:

Ζεῦ πάτερ Ἴδηθεν μεδέων.—&,
Ζεῦ ἄνα Δωδωναῖε,—

hoc ille legi vult vno vocabulo *ἀναδωδωναῖε*, scilicet ita appellari aërem, qui à terra exhalando effertur. Chrysippus quoque sæpenumero ieiunus est, non ludens, sed quod nulla probabilitate dicatur comminiscens, detorquensque verba hæc *Εὐρύοπα Κρονίδην* eò, vt sit vi dicendi præditus, eaque alios excedens. Præstat his ad Grammaticos ablegatis, iis insistere, quæ & vtilia sunt, & iuxta vero consentanea:

Nec mi cor suasit: didici quoniam bonus esse. &,
—*namq; sciebat cunctis esse benignus.*

Fortitudinem enim discendo parari pronuncians, comitatemq;, & in consuetudine cum hominibus gratiam à scientia & ratione proficisci statuens, hortatur ne nos ipsos negligamus: sed discamus quæ honesta sunt, & animum docentibus aduertamus. quippe peruersitatem & timiditatem esse inscitiæ & ignorationis. [LV.] Admodum his consentanea sunt quæ de Ioue & Neptuno dicuntur:

Amborum commune genus, patria vna duobus:
Sed natu Iupiter præcedit, pluraq; nouit.

Pronunciat enim, prudentiam esse diuinissimam rem, & maximè regiam: in qua Iouis summam ponit excellentiam, nimirum huic virtuti reliquas quoque comitari sentiens. Adsuefacere quoque adolescentem debemus, vt & ista vigili animo audiat:

Est sapiens, non ergo tibi mendacia dicet. &,
Antiloche, ante quidem prudens facinus non modò quale
Patrasti, nostra virtuti dedecus addens.
Læsisti mihi equos.——&,
Cur absurda adeo es tu talis Glauce locutus,
Qui mihi visus eras reliquis prudentior esse?

nimirum docent hæc, neque mentiri homines prudentes, neque dolo in certaminibus vti, neque alios iniustè culpare. Idem dicēs Pandaro stulticiam in causa fuisse, vt fœdus confunderet, iniusticiam abesse à prudentibus liquidò ostendit se sentire. [LVI.] Eadē de pudicitia licet ostendere, his insistentem:

Deperiit Prœti hunc coniunx Antea, coire
Concubitu occulto cupiens: facinus tamen illud
Nunquam cordato persuasit Bellerophonti. Item:
Principio sanè rectum rationis ob vsum
Clara Clytimnestra facinus tam turpe recusat.

In his prudentiam pudicitiæ causam facit. In exhortationibus porrò ad prœlium identidem hæc ponens,

Non pudet, ô Lycij? quorsum fugietis? an estis
Sic celeres? — Item,
Cordi cuiq; pudor sit, & indignatio iusta,
Orto tam grandi certamine.

hæc ostendunt, eum modestis adscribere fortitudinem, qui turpitudinis metu & voluptates vincere, & pericula subsistere possint. Qua occasione etiam Timotheus in Persis non male hortatur Græcos,

Colite verecundiam, adiutricem virtutis bellicæ.

Æschylus hoc quoque prudentiæ imputat, nullo fastu ad gloriam ferri, neque insolescere aut efferri multitudinis laudationibus, sic de Amphiarao scribens:

Neque enim videri, sed vult esse is optimus,
Sulcum profundum in pectore consitum gerens
Suo, veneranda consilia vnde pullulant.

XIV. *Vtilitas ex suspectis locis captanda.*

Cordati enim est hominis, sibi ipsi, animoque suo optime affecto multum tribuere. Cum ergo omnia ad prudentiam reuocentur, ostenditur doctrina omne virtutis genus parari.

[LVII.] Iam quemadmodum apis à natura hoc habet, vt ex acerrimis floribus, spinisq; asperrimis, lenissimum mel optimumque eliciat: sic pueri in poëmatis rectè instituti, etiam ab his quæ absurditatis & prauitatis suspecta sunt, commodi aliquid & vtilitatis trahere discent. Prima fronte Agamemnon videtur auaricia ductus, à diuite isto equam Ætham accepisse, ipsique militiæ vacationem concessisse,

Vna ventosum ne miles ad Ilion iret:
Sed se diuitiis, quas illi Iuppiter amplas
Præbuerat, patriis in sedibus oblectaret.

Attamen rectè (vt ait Aristoteles) fecit, bonam equam tali viro præferens. nam neque canem, neque asinum mehercle precio æquat vir timidus & imbellis, diuitiis & mollicie diffluens. Rursum turpissime videtur Thetis filium ad voluptates exhortari, & rei Venereæ admonere. verum hic quoque ab altera parte continentia Achillis consideranda est, qui amata, & ad se redeunte Briseide abstinet, cùm sciret sibi finem vitæ instare: neque ad voluptates fruendas festinat, neque (vt solent vulgo facere) amicum per ignauiam & intermissionem officii deplorat: sed præ luctu voluptatibus se abstinens, in agendo & exercitum ducendo strenuum se præbet. [LVIII.] Item Archilochus non laudatur, quod sororis maritum, qui in mari perierat lugens, vino & ioco mœrorem diluere cogitat. Causam tamen rationi consentaneam adducit:

Nam neque restituam lacrymis, neque deteriorem
Quærens delicias, vinaq; rem redigam.

Etenim si ille censebat, se nihil mali facturum, si delicias & conuiuia

piuia sectaretur: quomodo nobis præsens conditio fieret deterior philosophantibus, rempublicam gerentibus, & in forum progredientibus, & in Academiam descendentibus, & agriculturæ vacantibus? Itaque correctiones etiam istæ vitio carent, quibus Cleanthes vsus est, & Antisthenes. Hic enim tumultuantibus in theatro Atheniensibus ad versum hunc,

XV. Correctiones.

Quid turpe sit, nisi quod qui rem tractat putat?

subiecit hunc,

Quod turpe, turpe est: seu putes, seu non putes,

Ille versus de diuitiis,

Quod des amicis, atq; morbo languidum
Corpus reficias sumtu; —

sic immutauit,

Quod des meretricibus, atque morbo languidum
Corpus conficias sumptu: —

Et Zeno Sophocleum illud,

Quisquis tyranni scilicet intrat in domum,
Fit seruus eius, liber etsi venerit:

sic correxit,

Non seruus ille fit, si liber venerit.

liberi nomine intelligens metu vacuum, & magnanimum, & infractum. [LIX.] Quid verò impedit nos quoque huiusmodi acclamationibus adolescentes in meliorem partem vocare? Sic ergo agemus.

Hoc illud expetendum hominibus maximè est,
Si quis sagitta cura quod vult attigit.

non ita nos, sed

Cura sagitta si tangit quod expedit.

Miserum enim est, nulloque modo expetendum, id consequi quod non expediat, quantumvis id volueris.

Item,

Gaudere oportet & dolere te: pater
Neque enim fruiturum rebus tantum prosperis,
Agamemno, te creauit Atreus. —

immò dicemus:

Mediocribus gaudere te rebus decet
Vtentem, non dolere. nam neque
Atreus fruiturum rebus tantum prosperis
Agamemnonem creauit. —

Rursum,

Eheu, malum mortalibus diuinitus
Venit, vt bonum videant, non vtantur tamen.

immò verò belluinum, non diuinum est hoc malum, & brutum ac miserabile, melius videntem intemperantia & mollicie ad deterius rapi. [LX] Et.

Et *Mores mouent dicentis, haud oratio.*
ſanè & mores, & oratio: aut mores oratione, ſicut equus fræno regitur, & nauis clauo. non enim virtus aliud oratione humanius magiſve familiare inſtrumentum habet. Tum hoc,

Mulieribus eſt mage deditus quàm maſculis.
In vtramque partem pulchritudo eum mouet.

rectius dixiſſet:

In vtramque partem impellitur modeſtia.

Non enim dexteritatis eſt, ſed ſiniſtri inſtabiliſq; animi, à voluptate & pulchritudine hac illac tranſigi.

Iam illud,

Metus deorum hominibus adeſt prudentibus,

nequaquam rectè: ſed,

Prudentibus fiduciam afferunt dij:

metus cauſa cùm ſint imprudentibus, ingratis, ſtultis, qui etiam eam vim quæ omnis boni cauſa & principiũ eſt, damnoſum ſuſpicantur & metuunt. Tale ergo eſt correctionum genus. [LXI.] Quomodo autem ad plures vſus vnũ aliquod dictum accommodari poſſit, rectè demonſtrauit Chryſippus: nimirum id ad ea quæ eiuſdem ſunt generis transferendum. Sic quod Heſiodus dicit,

XVI. Vnius dicti ad res plures accommodatio.

Non vel bos pereat, niſi vicinus malus adſit:

id & de aſino, de cane, & de omnib. eodem modo quæ perire poſſunt, accipitur. Rurſum Euripides,

Quis ſervus eſt? de morte penſi nihil habens.

hoc intelligendum eſt etiam de labore & morbo eum loqui. Vt enim medici ad certum morbum adhibito medicamento, id facultate eius perſpecta transferunt, deinde & accommodant ad quæcunque ſimilia: ſic orationem quoque communem, & quæ vſum ſuum publicare poſſit, non debemus vni affixam rei relinquere, ſed ad omnia ſimilia traducere: adoleſcenteſque accuratè adſuefacere multis exemplis propoſitis, vt celeriter communitatem iſtam perſpiciant, ſentiantque expeditè quid quo familiariter transferri poſſit. [LXII.] Vt cùm Menandrum audiunt hæc proferre,

Felix, opes qui cum ſapientia tenet:

iudicent hoc & de gloria itidem, & de principatu, & de facundia dictum eſſe. Et quibus verbis Achillem in Scyro inter virgines ſedentem Vlyſſes increpat,

Generis illuſtre lumen extinguens tui.
Proles parentis Graiûm præſtantiſſimi,
Lanificium tractas?

poſſe & prodigo dici, & turpi quæſtui dedito, & ſocordi, & inerudito:

Potas parente natus Graiorum optimo,

aut tesseris ludis, aut coturnices cædis, aut cauponaris, aut fœnebrem exerces rem, nihil magnum aut genere dignum cogitans?

Ne dixeris diuitias: non magni Deum
Facio hunc, parat facilè sibi quem vel pessimus.

ergo ne gloriam quidem, neque corporis formositatem, neq; vestem imperatoriam, neque coronam ex sacra festiuitate reportatam: quæ omnia etiam pessimis videmus contingere. Rursum,

Etenim metus turpes progenerat liberos:

& verò mehercle etiam intemperantia, & superstitio, & inuidia, & reliqua omnia vitia. [LXIII.] Iam cùm optimè dixerit Homerus:

—Infelix Pari, præstantissime forma. &
—Hector pulcerrime:

(ostendit enim vituperio & opprobrio dignum, cui nullum pulchritudine præstantius adsit bonum) hæc similibus adaptanda porrò sunt, iisque reprimendi qui se efferunt ob res nullius precij: docendique sunt adolescentes, huiusmodi verba exprobrationes esse & conuicia, Opibus præstantissime, conuiuijs, pueris, jumentis, atque adeò facundia. Oportet enim bona excellentissima sectari, inque primis rebus primum, & in magnis maximum esse. Gloria verò à paruis rebus & vilibus parta, ignobilis est, & non magni facienda. Atque huius rei nos statim submonebunt exempla, cùm vituperationes & laudationes perpendimus: maximè in Homeri poematis. Magno enim argumento sunt, corporis & fortunæ bona non esse magni æstimanda. [LXIV.] Primùm in congressibus & compellationibus, non formosos, aut diuites, aut robustos appellant, sed huiusmodi collaudationibus vtuntur:

O Ioue nate, vafer, Laertæ proles, Vlysses. Item,
O Priamo prognate, Ioui par consilio Hector. &,
O Pelida, ingens Graiorum gloria, Achilles. &,
Clare Menœtiades, nostro gratissime cordi.

Tum in conuiciando incessunt non ea quæ corporis sunt, sed vitijs reprehensiones offerunt:

Ebrie, serui corde & vultu instructe canino. Item,
Aiax stulte, alijsque magis contendere gnare. Item,
Idomeneu, quorsum blateras ita promptus? an vsquam
Te blaterare decet? &,
Aiax praua loquens iactator.

Denique Vlysses Thersitæ non claudicationem, non caluiciem, non gibbum exprobrat, sed promiscuè garriendi vitium. Contrà Vulcanum mater blandè alloqui volens, à claudicatione titulum ei tribuit,

Capte agedum pedibus mi natæ.

Sic Homerus deridet eos quos claudicationis, cæcitatis, aut similium pudet: neque vituperabile ducens, quod turpe non sit: neque turpe, cuius non penes nos, sed penes fortunam est causa. [LXV.] Hæc ergo duo præclara consequuntur, qui poetis audiendis adsuescunt: ad moderationem, ne cui fortunam importune stulteve exprobrent; & ad magnanimitatem, vt aduersis rebus non deiiciantur aut perturbentur, sed æquo animo ferant sannas, conuicia, ac risus. Ac præsertim quidem Philemonis illud in promptu habendum:

Iucundius nihil est, neque musicum magis,
Quam posse hominum maledicta æquo animo perpeti.

Vbi tamen dignus aliquis increpatione videbitur, vitia eius & animi morbi incessendi sunt. Sic in tragœdia Adrastus ab Alcmæone his verbis lacessitus,

Tibi, quæ maritum interfecit suum, est soror:

respondit,

Matrem necasti tu manu tua tuam.

Sicut enim qui vestes flagellant, ii corpora ipsa non attingunt: sic qui fortunæ aut natalium damna exprobrant, stultè & incassum ii exteriora verberant, animam ipsam non attingentes, neq; ea quæ reuera correctione aut insectatione indigent. [LXVI.] Enimverò sicuti supra fidem derogare prauis & damnosis poematis docuimus, opponendis præclarorum & in republica illustriũ virorum dictis atque sententiis: ita quicquid in poesi elegans inueniemus atque vtile, demonstrationibus id & testimoniis philosophorum quasi enutriemus atque augebimus, hisque eorum inuentionem adscribemus. Iustum enim hoc est & vtile, corroborata ita & aucta fide, cum ijs quæ in scena dicuntur, aut ad lyram cantantur, vel in schola discuntur, Pythagoræ Platonisve decreta consentiant, & Chilonis præcepta: eodemque tendant Biantis sententiæ, quò istæ pueriles prælectiones. Itaque de industria ostendendum est, quod hæc,

XVII. Poetarum dicta philosophorum sententiis munita.

Non mandata tibi, nata, est curatio belli:
Sint tibi conjugij suauissima munia curæ: Item:
Nam tibi succenset Iupiter, quando meliori
Congrederis ——

plane eiusdem sunt sententiæ cum hoc, Nosce teipsum. Hæc autem,

Stulti, nec norunt multo præstantius esse
Dimidium toto. —— &.
Consilioq; malo præ cunctis læditur autor:

hæc germana sunt ijs quæ in Gorgia & de republica Plato disputat, iniuriam inferre peius esse quam ea affici. [LXVII.] Et ad hoc Æschyli,

Animo

Animo bono es tempore summus caret dolor:

dicendum, id esse ipsum quod apud Epicurum est tritum semper & in admiratione habitum, Magnos dolores celeriter præterire, diuturnos magnitudine carere. quorum illud, perspicuè dixit Æschylus; hoc, est eius consequens. Si enim magnus & intentus dolor non permanet: qui permanet, magnus non est, neque intolerabilis. Iam illa Thespidis,

Viden' vt ob hoc deûm sit princeps Iuppiter,
Mendacio fastuque, & risu quia vacat
Stulto; voluptatemq; solus omnium
Ignorat.———

quidnam differt ab hoc Platonis dicto, Procul à voluptate & dolore locatum est numen? Tum illud à Bacchylide prolatum,

Virtuti certam dicimus esse fidem,
Diuitiæ cùm sæpe malis mortalibus adsint:

atque huic affine illud Euripidis,

Antiquius nihil ipse temperantia
Duco, bonis quæ semper adest.

Itemque,

Honorem consecuti, diuitias proba
Virtutis instrumenta facite: sic boni
Credemini, & vitam beatam degere
Poteritis.———

nonne hæc demonstrationem habent eorum, quæ de diuitiis & externis bonis tradunt philosophi ea sine virtute nihil possessoribus prodesse? [LXVIII.] Huiusmodi ad placita philosophorum reductio & accommodatio poematum, ea fabulis personaque exuit; facitq; ut seria habeantur, quæ sunt dicta vtiliter: præterea animum adolescentis philosophiæ decretis aperit, & ad ea inclinat. Accedit enim ad ea neque nullo prorsus eorum gustu percepto, neque omnia auditione vacuus, neque sine vllo iudicio, plenus tantum eorum quæ ex matre identidem & nutrice audiuit, immo autem etiam ex ipso patre & pædagogo; qui diuitum beatitatem prædicare solent ac venerari, mortem autem & dolorem exhorrescere, virtutem sine opibus & gloria pro re despicabili & nihilo ducere. Quibus cùm reclamantia apud philosophos decreta audiunt, principiò statim terror quidam & perturbatio ac stupor inuadit, non admittentes ea, neque perferentes: nisi tanquam ex tenebris ad solem aspiciendum prodituri, adsuescant tanquam in adulterina luce & veritate temperatis fabulis lenem habente splendorem intueri in ista, neque reformidare. [LXIX.] Vbi enim iam ante apud poetas hæc audiuerint, aut legerint.

Qui nascitur, lugendus est propter mala
In qua venit: contraq; qui doloribus

Solutus,

Solutus, ærumnisq; morte tollitur,
Cum Gaudio, faustis & ille vocibus
Domo efferendus est. ——— &
Nam præter hæc duo quæ tandem mortalibus
Re sit opus? alma telluris cùm frugibus,
Tum quæ sitim salubris lympha subleuet. &;
Iô tyrannis, amica genti barbara. &,
Hæc est enim mortalium felicitas,
Dolere, quàm fieri queat, rarissimè:

hæc, inquam, secum afferentes, minus perturbantur aut offenduntur apud philosophos audientes. Mortem nihil ad nos attinere, Diuitias naturæ esse definitas: felicitatem & vitam beatam non in multitudine pecuniæ, aut opum mole, aut principatu potentiaque consistere: sed in vacuitate doloris, affectuum animi moderatione, animique affectione naturæ finibus res omnes circumscribente. Itaque cùm propter hæc, tum prædictorum causa omnium, adolescenti in lectione poetarum bona opus est gubernatio: ne sinistra suspicione occupatus, sed præcedente potius institutione formatus, placidus ita familiarisq; & amicus à poesi ad philosophiam deducatur.

PLVTARCHI DE HOMERO LIBER.

I. SVPERVACANEVM fortasse nõnullis videbitur, de Homeri patria parentibusq; inquirere, cùm ne ipse quidem de suis rebus quicquam dicere dignatus sit: immò adeò se continuerit, vt ne nominis quidem sui vllam fecerit mentionem. Attamen quandoquidem multarum rerum peritia facit saltem ad institutionem eorum qui erudiri incipiunt, conabimur exponere quæ de eo antiqui memoriæ prodiderunt. Iam Ephorus Cumæus in libro quem de Cumæis rebus inscripsit, hoc agens vt eum gentilem suum fuisse ostendat: Atellem, Mæonem, & Dium fratres, Cuma oriundos perhibet fuisse. Ex his Dium æris alieni causa Ascram, qui est Bœotiæ pagus, commigrasse: ibique Pycimeda vxore ducta, Hesiodum procreasse. Atellem Critheidis filiæ suæ tutela Mæoni mandata, in patria mortem cum vita commutasse. Ab hoc auunculo vitiatam puellam: ab eodemque eam, ciuiũ ob perpetratum facinus damnationem metuente, Phemio Smyrnæ literas docenti nuptum traditam. Porrò eam, cum ad lauacra, quæ propter amnem Meletem sunt, deambularet: partu Homerum edidisse, iuxta ipsum amnem: inde Melesigenem filium appellatum. Mutato autem nomine Homerum vsurpatum fuisse, cum luminibus esset captus. Tales enim à Cumæis & Ionibus

ὁμηρος

ὅμηροι vocantur, quod ὁμηρευόντων, id eſt, ductorum indigeant. Hæc Ephorus. [II.] Ariſtoteles tertio de Poetica ſcribit, in inſula Io, quo tempore Neleus Codri filius coloniæ in Ioniam ducendæ præfuit, puellam indigenam, a genio quodam ex eorum numero qui cum Muſis choros ducunt compreſſam, cùm intumeſcente vtero facti pudore moueretur, deueniſſe in quendam locum, cui nomen eſt Ægina. Ibi à prædonibus, qui eo excurſionem feciſſent captam, Smyrnamque adductam; ab his, Lydorum (ſub his enim tunc erat Smyrna) regi Mæoni ſocio ſuo dono datam: ab hocque pulchritudinis cauſa in matrimonium eam adſcitam. Hanc, cùm ad Meletem fluuium commoraretur, partus doloribus circumuentam, ad ipſum fluuium peperiſſe Homerum, ſtatimque expiraſſe. Infantem à Mæone ſuſceptum, filiique loco enutritum: paulò poſt ipſum Mæonem in fata conceſſiſſe. Secundum hæc cum Lydi ab Æolib. affligerentur, ac de Smyrna relinquenda cogitarent, & duces per præconem ſequi iuſſiſſent eos qui vellent exire vrbe, Homerum, puerulum etiamnum, ſe quoque ὁμηρεῖν, (id eſt, ſequi) velle dixiſſe. Inde pro Meleſigene Homerum appellatum. [III.] Adultus iam, & poetica arte nomen conſecutus, de parentibus & patria Deum conſuluit, iſque ſic reſpondit:

Inſula Ios matris patria eſt, vita hac quoque functum
Accipiet: ſed tu iuuenile ænigma caueto.

Alterum quoque oraculum tale fertur:

Felix & miſer (ad ſortem es quia natus vtramque)
Perquiris patriam: matris, tibi non patris extat
Patria in vndoſo iacet hac ponto inſula, Creta
Non adeo vicina, & non longè vſque remota.
Hic te fata tua cogent decedere vita,
Cum pueri ignotis obſcurum ambagibus olim
Sermonem inuoluent, teque hunc euoluere poſcent.
Quippe duplex vita fatum tibi contigit: orbum
Luminibus ſuperis Muſa immortalibus æquat:
Poſt mortem te vita manet ſecura ſenecta.

Non multò poſt tempore Thebas nauigans ad Saturnalia (certamen ibi hoc muſicum celebratur) Ium venit. ibi ſaxo inſidens, piſcatores vidit adnauigantes, eoſque Ecquid haberent, interrogauit. Illi, quod nihil cepiſſent, ſed prædæ inopia pediculos legiſſent, ita reſponderunt:

Non capta afferimus: fuerant quæ capta, relictis.

Per ambages autem innuebant, ſe pediculos, quotquot cepiſſent, interfectos dimiſiſſe: quos verò non cepiſſent, eos ſe in veſtibus ſuis ſecum ferre. Hoc cùm non poſſet coniicere Homerus, præ mœrore vitam finiit. Ienſes eum magnifice ſepeliuerunt, hac addita ſepulchro inſcriptione:

Terra

Terra sacrum caput hic diuini occultat Homeri,
Heroum egregias qui dixit carmine laudes.

[IV]Non desunt qui Colophonium fuisse demonstrent, maxime vtentes argumento, elegiacis versibus, qui inscripti sunt statuæ. Eorum hæc est sententia:

Nate Meletis Homere, ornasti nomine Graios
Æterno, & patriam qui Colophona tuam:
Semideûm gemino complexe volumine laudes;
Diuina mentis prole viges duplici.
Vna vagum duplicis reditum decantat Vlyssis,
Altera luctifera prælia Dardania.

Dignum etiam est Antipatri epigramma, quod adscribatur, non carens grauitate, est autem tale:

Sunt Colophona tibi patriam qui rentur Homere,
Sunt & qui Smyrnam, quiq; fuisse Chium;
Quidam & Ion dicunt: alij Salamina beatam,
Ast alij Lapithas quæ tulit Æmoniam:
Diuersi diuersa ferunt. Oracula Phœbi
Quod si iam pleno mî licet ore loqui:
Omnipatens cœlum est tibi patria, nec mulier te
Mortalis peperit, sed dea Calliope.

[V]Qua ætate vixerit, ambigitur. Quidam tempore belli Troiani aiunt, eiusque fuisse inspectorem: alii centum post annis, alij centum & quinquaginta. Duo scripsit poemata, Iliadem & Vlysseam. Quidam, non tamen verè ij, exercitationis & lusus gratia addidisse & Batrachomyomachiam & Margitem asserunt.

Belli Troiani quidam fuisse de sententia Homeri principium tradunt, de dearum Iunonis, Mineruæ & Veneris formæ præstantia iudicium à Paride factum. Ita enim canere Poetam:

Nam Paris iniusta damnauerat arbiter olim
Voce deas, pastoralem in certamine forma
Cùm subiere casam: reliquis tunc prætulit illam,
Munus adulterij quæ præbuit exitialis.

Enimuerò isti versus haud immeritò pro non genuinis habiti sunt: quod neque deos hominum submittere se judicio decorum sit, neque hujus rei Homerus alibi meminerit. [VI.] Præstat igitur dicere, Alexandrũ Priami filium cùm Græcam vitæ degendæ rationem cognoscere cuperet, Spartam nauigasse; vsumque ibi hospitio Helenæ, absente marito Menelao, ei persuasisse vt secum abiret: vt in insulam nomine Cranaam peruenit; primum cum ea corpus miscuisse: inde per Sidonem & Phœniciam nauigio Ilium delatum. Agamemnonem re cognita, Aulide, quæ est vrbs Bœotiæ, exercitum collegisse. Ibi eis sacrificantibus draconem in vicinam arborem adscendisse, octoque pullos passeris, nonam-

nonamque quæ iis accubabat matrem perdidisse, eo ostento indicatum, Græcos nouem annis ad Ilium bello gesto, decimo vrbem capturos. Postquam ad Troiam Græcorum naues appulissent, Græci, post primum conflictum, in quo Protesilaus occubuit, Menelaum & Vlyssem legatos reposcendæ Helenæ causa miserunt. [VII.] Troianis negantibus, rursus commissa pugna; superiores facti Græci, partem exercitus obsidendæ vrbi reliquerunt: cæteri duce Achille circumiacentes vrbes vastauerunt. vt auxilio Troianos spoliarent. Inter alias capta Chrysa, Chryseidem, Chrysæ, qui sacerdos erat Apollinis, filiam Agamemnoni muneris eximii loco dederunt. Chryses redimendæ filiæ causa ad stationem nauium profectus, & per contumeliam ab Agamemnone habitus, ab Apolline votis contendit, vti Græcos is vlcisceretur. Deus rata vota ea habuit, pestemq; Græcis immisit. Quo tempore cum Achilles iuberet Chryseidem reddi, irritatus Agamemnon, minatus est se erepturum Achilli Briseidem, quæ ei honoris causa obtigerat. Hic ergo Thetidi matri persuadet, vt à Ioue impetret, vt Græci in bello succumbant. Id cum euenisset, Patroclus Nestoris monitu Achillem exorauit, vt ipsius armatura sibi vti aliquantisper ad repellendos à nauib. Troianos permitteret. itaq; egressus, re fortiter gesta mox interfectus est. Achilles hoc ægre ferens, ira, qua aduersus Agamemnonem flagrabat, missa, armis à Vulcano factis indutus, cum multos alios, tum ipsum tandem Hectorem occidit. Hæc est series rerum. Cæterum poeta à nono demum anno orsus est: quod quæ Achillis iram antecesserunt, minus essent grandia, neque vel longas vel crebras actiones haberent. Nam Achille inter Græcos pugnante,

Nunquam Dardanidæ ausi se emittere portis
Troes erant. vim Pelidæ telumq; timentes.

At eo militiam deserente, receptis animis progrediebantur: & æquo vtrinque Marte pugnatum est; virtusque multorum heroũ continentibus prœliis eluxiit.

[VIII.] HOMERVM poetam tempore quidem plerisque, virtute autem omnibus priorem, rectè primum omnium legimus: cùm & ad sermonem, & ad intelligentiam, & ad multarum rerũ peritiam plurimum nobis conferat. De poesi eius dicemus, paucis prius de genere eius commemoratis. Homerum ergo Pindarus & Chium & Smyrnæum fuisse ait: Chium Simonides, Antimachus & Nicander Colophonium, Aristoteles autem philosophus Iensem. Ephorus historicus Cumæum. Quidam Salamine Cypri vrbe oriundum dicere non dubitarunt: Argiuum alij, Aristarchus & Dionysius Thrax Atheniensem. Filius à nonnullis dicitur Mæonis & Critheidis: ab alijs, Meletis fluuij. Non minor dubitatio est de tempore, quo vixerit. Aristarchus eum in id tẽ-

pus reijcit, quo Ionum colonia deducta est. fuit hoc annis post Heraclidarum reditum sexaginta: & is reditus octoginta annis Troiano bello est posterior. Crates eum ante Heraclidarum reditum extitisse tradit: vt ne octoginta quidem prorsus annis Troianum bellum sit subsecutus. Apud plerosque pro certo habetur, centum annis eum Troiano bello posteriorem fuisse, non multò ante Olympicorum ludorum institutionem, à qua Olympiades numerantur. [IX.] Duæ sunt eius poeses, Ilias & Vlyssea: Vtraque numero litterarum in libros diuisa, non hoc ab ipso poeta, sed ab Aristarcho grammatico. De his Ilias, à Græcis barbarisque res ob raptum Helenæ gestas complectitur, ac præcipuè Achillis eo in bello demonstratam fortitudinem. Vlyssea, reditum Vlyssis à bello Troiano in patriam habet, ac quæ in reditu errans pertulerit: vtque insidiantes familiæ suæ vltus sit. Vnde liquet, eum Iliade fortitudinem corporis, Vlyssea autem animi excellentiam proposuisse contemplandam. Neque culpandus est poeta, quod non virtutes tantum, sed & vitia animi poesibus suis descripserit: dolores nimirum, gaudia, metus atque cupiditates: quasi verò & hæc ad imitandum proposuerit. Enimuerò citra hæc res magnæ & minimè vulgares non fiunt. Licet autem auditori ea deligere, quæ præstant. Deos hominum consuetudine vtentes introduxit, non delectandi modò, aut animum percellendi causa: sed vt hoc ipso quoque ostenderet curæ esse dijs homines, neque ab eis negligi. [X.] In summa autem, narrationem rerum à communi hominum opinione diuersam, fabulosamque adornauit, vt auditoris animum suspenderet, ac admirationis impleret, auditionemque eam efficeret quæ animos percelleret. Inde est quod quædam parum consentanea dixisse videtur: quod non semper fidem inuenit id, quod prima fronte à communi hominum opinione alienum ac sublime apparet. Ob id non res modò amplificat, & à consuetudine hominum auersas proponit: sed etiam verba. Nemo autem ignorat, noua & non in promptu posita admirationem sui excitare, auditoremque allicere. Enimverò in his ipsis fabulosis sermonibus, si quis non obiter, sed accuratè singula quæ dicuntur obseruet, videbit eum omni dicendi scientia, omnique artificio vsum, multasque occasiones ac quasi semina omnis generis dictorum factorumque posteris præbuisse: neque id poetis tantùm, sed & iis qui soluta oratione historias, aut de contemplatione rerum scripserunt. Nos priore loco dictionis Homericæ multiplicem copiam perspiciemus: inde ad rerum doctam varietatem nos conferemus. [XI.] Omnis poesis vocibus certo ordine quodam compositis, numero & mensura terminatur. Nam cum leuitate & facundia maiestas cōiuncta, atque suauitas, delectando attentionem conciliat. Ita fit

Poesis.

eadem

eadem opera, vt non modò iis quæ percellunt animum, atque voluptate afficiunt, delectetur auditor: sed etiam ijs quæ ad virtutem conducunt, facilè assentiatur. Homeri verò poesis perfectissimo constat carminis genere: nimirum senario, quod & heroicum dicitur. Senarium (id enim hexametrum dico) quod quiuis versus sex pedibus absoluitur, qui vel duabus longis syllabis constant, ac spondei dicuntur: vel vna longa, & duabus quæ sequuntur breuibus, dactylum vocant. (tantundem autem temporis vtrique competit, quòd duæ breues vnius longæ spacium explent) atque hi pedes inter se compositi, hexametrum versum perficiunt. Heroicum autem dicitur, quod eo res heroum gestas percenset. Varia autem vsus dictione Homerus omnis Græci sermonis diuersitatis (dialecton ipsi appellant) notas operi suo intexuit. vnde liquet, eum vniuersam Græciam omnesque eius nationes obiuisse. [XII.] Doriensium vsitatam vocabulorũ diminutionem vsurpauit, δῶ pro δῶμα dicens:

Carmen heroicum senarium.

Dialecti apud Homerum.

— αἶψα δ' ἐς οἱ δῶ Ἀφνειὸν πίλνατο.

& pro ὅτι posuit ὅ.

— ὅ μοι αἰετὸς ἔκπεσε χλῶας.

& pro ὀπίσω dixit ἄψ, mutato ο in α, & ps in duplicem quæ ex iis fit. Pro ἄλλοτε, ἄλλο posuit,

ἤδη γάρ με καὶ ἄλλο τεὴ ἐπίνυσσεν ἐφετμή.

ac quæ alia huiusmodi sunt. Ita etiam media vocabula concidens, pro ὁμότριχας & ὁμοετέας, dixit, ὄτριχας, οἰετέας.

— ac pro ὁμοπάτριον, ὀπάτριον: & pro τρέμειν, τρεῖν, pro τιμῶ, τίω. Eorundem est etiam literarum trajectio: vt cùm κάρτιστοι pro κράτιστοι ponitur. Æolensium concisione in compositis vtitur, καδδραθέτην dicens, pro καταδραθέτην. & ὑββάλλειν, pro ὑποβάλλειν. Tertiæ personæ singularis numeri præteriti imperfecti temporis, aliis in ει, Æolibus η finiuntur: vt ἐφίλη, ἐνόη. Ita Homerus quoque fecit:

— δέδη μόχλοισι λύγοισι, pro ἔδει *ligabat.*

Et alibi,

Τοὺς μὲν ἄρ' οὔτ' ἀνέμων διάη μένος ὑγρὸν ἀέντων.

Æolicum etiam est, quod σ in δ mutat: vt in ὀδμὴ, ἴδμεν: & quod aliquando litera abundat, vt in εὔκηλος, αὐτὰρ: quæ recta sunt: ἕκηλος, ἀτὰρ. Sic & κεκλήγοντες, κεκληγότες. Tum quod secundæ verborum personæ adiicitur θα, vt in ἔφησθα εἴπησθα. Geminationem consonantium alii Doribus, alij Æolibus adscribunt: qualis est ἔλλαβε pro ἔλαβε. ὁππότερος pro ὁπότερος.

ἔλλαβε πορφύρεος θάνατος. —

&,

Ὁππότερος τάδε ἔργα. —

[XIII] Ab Ionibus habet, quod præteritorum verborum principia

aliquid detrahit: vt in βῆ, & δῶκεν, quæ sunt pro ἔβη & ἔδωκεν nam Iones præterita ab iisdem incipiunt literis, à quibus præsens. Item quod ι literam detrahit ex ἰσοδὺς & ἰσῆιξ pro quibus ponit ἰρεὺς & ἰρηξ. Item quod tertiis subiunctiuorum personis σι in fine adiicit: vt ἔλθῃσι, λάβῃσι Itemque datiuis θύῃσιν, ὕλῃσιν Item quod pro ὄνομα, νόσος, κενὸν, μέλας ponit οὔνομα, νοῦσος, κεινὸν, μείλας Item quod α longum in η mutat: vt in Ἥρη, Ἀθήνη pro ἥρα, ἀθηνᾶ Aliquando vice versa, λελασμένος pro λελησμένος. Nec non quod contracta verba solute effert, pro φρονῶν, νοῶν, dicens φρονέων, νοέων: quod idem in genitiuis in ους exeuntibus vsurpat, Διομήδεος dicens & Σαπφόος & in genitiuis pluralib. contractis idem, pro τηλῶν, νυμφῶν, ponens τηλέων νυμφέων: atque plurales nominatiuos neutrorum in η exeuntes, & eorundem genitiuos dissoluens dixit στήθεα μέλεα, στηθέων μελέων, pro στήθη μέλη στηθῶν. μελῶν Peculiare etiam Ionibus est τετράφαται, & similia. [XIV.] Attica præcipuè vsus est dialecto, quæ reliquis permiscebatur. Itaq; cùm Attici pro λαὸς dicant λεώς: ea ipse consuetudine ductus, Πηνέλεως dixit, ac χρέως. Solent ijdem aliquandó duas syllabas in vnam conflare (quod genus Synalœphe dicitur) quale est. τοὔπος, & θοἰμάτιον, quorum integra sunt, τὸ ἔπος, τὸ ἱμάτιον. Talia sunt apud Homerum,

—Τρῶες δὲ προὔτυψαν ἀολλέες

id est, προέτυψαν, & πεδία λωτεῦντα pro λωτοῦντα Eorundem est, optatiuis adimere η, vt ex δοκοίης fiat δοκοῖς, de ποιοίης fiat ποιοῖς. qua forma dixit Homerus,

—ἄλλοι δὲ διακρινθῆτε τάχιστα.

Atticum etiam est,

οἱ πλέονες κακίους, παῦροι δέ τε πατρὸς ἀρείους.

pro κακίονες, ἀρείονες Et quod similes accusatiui contractè enunciantur, τοὺς βοῦς, τοὺς ἰχθῦς: quæ communis lingua βόας, ἰχθύας effert, Homerus autem, Βοῦς περιπεμπομένους.

Item

—ἰχθῦς ὄρνιθάς τε.

Id quoque Atticè dixit

—ὕδει τέ μιν ἀθένεϊ ῥηγνῦσι ῥέοντες.

vt eorum sunt ζευγνῦσι ὀμνῦσι. [XV.] Atticum etiam est, breues vocales elidere, ac pro λύεται, οἴομαι scribere λῦται, οἶμαι. Sic ille λῦτο posuit pro ἐλύετο. Eorundem est superuacanea appositio elementi ε in ἑώρων, ἐωνησάμην inde Homerus suum ἑωνοχόει effinxit. Tum quod in vnam cum alia syllabam η coire facit in νήϊστε, νηνοίδης Est & eorum, Σφῶϊ δέ μ᾽ ἀνηθέλετον. & in datiuis qui in ι purum præcedente α desinunt, κερᾷ, γερᾷ, σελᾷ. Est & hoc Atticum, dicere ἴσων, ἐπίδων, pro ἴσωσαν & ἐπίδωσαν. Item vti optatiuis loco præteritorum indicatiui modi: quod crebro facit Homerus. Tum

cùm

cùm femininis articulos, participia, adiectiuaue masculini generis coniungere: vt τὼ χεῖρε τὼ γυναῖκε: quomodo & apud Platonem est ἄγοντε καὶ φέροντε, & ἡ σοφὸς γυνὴ & ἡ δίκαιος. Sic ergo Homerus etiam de Iunone ac Minerua dixit,

Οὐκ ἂν ἐφ' ὑμετέρων ὀχέων πληγέντε κεραυνῷ.

Et alibi,

Ἤτοι Ἀθηναίη ἀκέων ἦν.

—& κλυτὸς Ἱπποδάμεια. Iam cùm in vocabulorum constructione propria multa singulæ habeant dialecti Atticam consuetudinem exhibet poeta, cum dicit:

Ἀλλ' ἄγ' ὀϊστευσον Μενελάου κυδαλίμοιο.

Cum autem dicit

Δέξατο οἱ σκῆπτρον. &

—Θέμιστι δὲ καλλιπαρῄω Δέκτο δέπας,

Doricè loquitur. [XVI.] Manifestum autem est, eum, vt varietatem orationi conciliaret, omnes Græcorum voces collegisse: ac modò peregrinis vsum, vt sunt quas modò retulimus: modò vetustis, vt cum ἄορ & σάκος profert: modò communibus aut vulgatis, vt cum ξίφος & ἀσπίδα. Ac miretur aliquis maiestatem orationis apud eum vulgatis quoque vocabulis conseruari. Enimuero quoniam artificio omni adornata oratio, aliquid a communi consuetudine requirit alienum, quod ei vel euidentiæ, vel maiestatis, vel omnino delectationis amplius adferat. Porrò autem vocabulorum à sua significatione in aliam auersio Tropus, compositionis immutatio Schema appellatur, & vtriusque generis species in artis præceptionibus annotata sunt: contemplemur agedum, ecquid horum Homerus prætermiserit: aut num aliquid posteri inuenerint, quod non primus ille extulerit. De tropis Onomatopœia (*nominis noui fabricationem* possis Latinè dicere) admodum ei est familiaris. Norat enim vetustam vocabulorum originem: nempe eos qui primi rebus nomina fecerunt, multa ab accidente aliquo appellationes traxisse: sonosque articulatim non editos, scriptis vocibus expressisse. Cuius generis sunt φυσᾶν, quod est sufflare: & πρίζειν, id est, serra findere: & μυκᾶσθαι mugire, & βροντᾶν tonare, ac horum similia. Proinde ipse quoque nomina quædam noua finxit, ea rebus quas designarent conformans: vt δοῦπος est, & ἄραβος & βόμβος & ῥόχθει ἀνέβραχε & σίζε, ac quæ talia porrò sunt, quibus significantiora non inuenias. Rursus quædam vocabula alijs rebus imposita, in alium vsum transtulit: quorum est, φλέγμα κακὸν φορέουσαι. significat enim efficaciam vrendi. & πυρετὸν, quo nomine febris intelligitur, pro igne posuit. & χαλκοτύπους ὠτειλὰς dixit, ab ære impressa vulnera. Omni-

Ad tropos digreditur.

Onomatopœia.

no autem multa vsus est nouitate magna cum licentia, quædam à consueta significatione aliò traducens, quorundam significationem augens, quo orationem elegantiorem & ampliorem redderet. [XVII.] Magna etiam ei est Epithetorum (adjectiua hæc dicuntur quæ eorum quibus adduntur naturam aut accidens aliquod insigne exprimant) copia, quæ propriè & cohærenter subiectis adaptata, tantundem atque propria nomina valent. Ita cuiuis deorum peculiarem appellationem accommodauit, Iouem μητιέτην vocans, & ὑψιβρεμέτην, hoc est, consultorem & altitonantem: Solem ὑπερίονα, quod in sublimi feratur: Apollinē, à nitore aut mundicie φοῖβον. Sed videamus etiam alios post Onomatopœiam tropos. Catachresis, quæ vocabuli vsum à propria significatione ad aliam rem proprio nomine carentem transfert, est apud Homerum : vt vbi Σειρὴν χρυσείην dicit, hoc est, catenam auream. etenim σειρὰ proprie de fune dicitur, & cùm dicit αἰγείην κυνέην. nam galerus ab eo κυνέη dicitur, quod ex pelle canis fieri receptum esset: hic eo nomine eam vocat, quæ ex capræ exuuio. [XVIII.] Metaphora, quæ est vocis à proprio significato in aliam rem priori certa similitudinis ratione respondentem translatio, & frequens ei & multiplex est. Quale est,

Epitheta.

Catachresis.

Metaphora.

Tum magnanimi iaculatus vertice montis.

Et alibi:

Insula, quam totam immensa æquoris vnda coronat.

Quo enim modo se ad hominem habet vertex, hoc montis summitas ad montem ipsum : & quæ ratio est coronæ ad id cui circumdata est, eadem maris ad insulam. Cæterùm venustior fit & euidentior oratio, vbi similia nomina propriorum loco ponuntur. Sunt autem variæ apud eum translationes. Quædam ab animatis ad animata: vt,

Nauis cærulea tum sic auriga profatur.

aurigam dixit pro nauta.

Item,

Iuit pastor populorum Agamemnona quærens.

id est, regem. Aliæ ab animatis ad inanima: vt,

—imo Ida sub pede montis—

ita radicem montis appellans.

&

—Vbere terra,

designans fertilitatem.

Rursus ab inanimis ad animata: σιδήρεον νύ τοι ἦτορ, id est, ferreum habes pectus. ferreum dixit pro duro. Et ab inanimis ad inanima:

Σπέρμα

Σπέρμα πυρὸς σώζων.

—Ignis conseruans semen.

idest, principium, ei producendo aptum. [XIX.] Neque nominum modò, sed & verborum translationibus vtitur: vt,

Eructante saloque vndas, dant litora vocem.

id est, resonant. Alius tropus est Metalepsis, vbi communi nomine res diversæ notantur: vt, *Metalepsis.*

Ἔνθεν δ᾽ αὖ νήσοισιν ἐπιπροέηκε θοῇσι.

Vult enim denotare insulas eas, quæ proprie dicuntur ὀξεῖαι, id est, acutæ. At in Græco sermone θοὸν idem est quod ὀξύ: ὀξὺ non modò id quod in motu velox est, sed id quoque significat quod in figuris acutum est, atque in tenuem mucronem desinit. Inde est illud,

—ἐγχεῖ δὲ θήγοντα παρεστὼς,

id est, adstans exacui. Alius tropus est Synecdoche, quæ propria vocabuli significatione aliquid aliud sub eodem genere comprehensum innuit. Non minus in hoc est varietatis. nam totius appellatione partem accipimus: vt, *Synecdoche.*

—πρὸς τεῖχος εὔδμητον βόας αὔας.

de bobus tergora intelligi voluit, ex quibus scuta fierent. Aut à parte totum indicatur: vt,

Talis me capitis desiderium tenet.—

per caput virum vult intelligi. sic formosam indicat vocabulo λευκώλενος, quod significat humeris albis præditam: & bene armatos voce ἐυκνημίδων, qui crura bene munierint. Aut ab vno multa: vt cùm de Vlysse dicit,

—Troia sacram ex quo diruit vrbem.

Non enim is solus, sed cum aliis Græcis Troiam excidit, Aut à multis vnum: vt,

Pectora chara, —

id est, pectus. Aut à specie genus: vt,

Marmore percutiens rigido.

nimirum lapide, cuius marmor est species. Aut contra:

Noscere aues, fatique ratos prædicere iussus.

genus pro specie. Non enim omnes aues vult intelligi, sed diuinationi tantùm aptas. Aut actionem ab ijs quæ eam comitantur: vt,

Pandarus, ipse arcum dederat cui magnus Apollo.

arcus enim peritiam sagittandi denotat.

Item,

Inde maris lymphas fusi per transtra dealbant.

&,

Illi lora die, quam longa est, concutiebant.

horum prius impulisse eos remis nauim ostendit, posterius

equorum cursum: vtrumque ab accidente rei indicatum. Aut à priori consequens: vt,

Virgineam soluit Zonam.

sequitur enim, imminuisse virginitatem. Aut contra, vt cùm pro interficere ponit ἐναρίζειν, quod est spoliare. Ex posteriori enim prius intelligitur. [XX]. Alius tropus est Metonymia, cũ vocabulũ aliud propriè, aliud relatione quadam, sine certo respectu significat: vt,

Metonymia.

Cùm vero Cererem metit agris lecta iuuentus

frumentum innuens, quod à Cerere inuentum est. Item cùm dicit,

Viscera Vulcano verubus fixa imposuerunt.

nomine enim Vulcani ignís intelligitur. Tale est etiam,

— Meam quicunque virorum,
Chœnicem attigerit.

chœnice contenta dicit. Est autem Chœnix, mensura frumenti. Alius tropus est Antonomasia, cum proprium nomen per epitheta, aut idem significantia vocabula enunciatur:

Antonomasia.

Rursum Pelides duris conuicia verbis
Iecit in Atriden —

hoc Agamemnonem, illud Achillem designat.

Nata bono mea sis animo Tritonia. —

&

Intonsus Phœbus —

quorum hoc Apollinem, illud Mineruam exprimit. Est & Antiphrasis, contrarium eius quod præ se fert significante voce: vt,

Antiphrasis.

Nec vero hos cernens animo est gauisus Achilles.

contrarium enim voluit dicere, nimirum Achillem ijs visis indoluisse. Est & Emphasis, quæ occulto sensu eius quod dicitur significationem intendit: vt,

Verum postquam in equum descendimus. —

nam descendendi vocabulo equi magnitudinem notat.

Item,

Incaluit gladius tum sanguine totus —

Est enim in hoc maior significandi vis: scilicet cùm intelligi velit, ita immersum fuisse corpori gladium, vt is calefieret. Hæc de tropis Homericis sufficiant. [XXI.] Iam & constructionis immutationes videamus, quæ vocantur Schemata: ecquid ea primus omnium Homerus ostenderit. Schema est oratio, a communi consuetudine varians fictione aliqua, idque ornatus aut vtilitatis gratia. Ornatum quidem conciliat orationi varietate & mutatione sermonis, dictionique aliquid maiestatis adijcit. vtilis verò est, ad rerum qualitatem & vim extollendam atque amplificandam.

Schemata.

De sche-

De schematibus Pleonasmum (is est, cùm superuacaneum ponitur vocabulum) vsurpat, aliquando versus complendi causa: vt, *Pleonasmus.*

Χρυσοῦ δὲ στήσας ὀδυσσεὺς δέκα πάντα τάλαντα.

nam πάντα illud insertum est nulla significatione. Aliquando ornatus gratia: vt,

Ἦ μάλα δὴ τέθνηκε Μενοιτίου ἄλκιμος υἱός.

hic μάλα abundat, Attico more. Alicubi pluribus verbis rem exprimit, quæ vocatur Periphrasis: vt cùm filios Achiuorum pro Achiuis dicit, & vim Herculeam pro Hercule. Quin & Enallagen (immutationem ad verbum diceres) adhibet, consuetum inuertens ordinem. Idque vel in medio vocabulum inserens, quod Hyperbaton dicitur: vt, *Periphrasis.* *Hyperbaton.*

Αἱματόεσσ' ἀ· τὶς πελάων κατὰ πεδίον ἰδηδώς, pro λίαν πεδίον κατεδηδώς. Aut totam orationem: vt,

—Ἀργεῖοι δὲ μέγ' ἴαχον, ἀμφὶ δὲ νῆες
Σμερδαλέον κονάβησαν ἀυσάντων ὑπ' Ἀχαιῶν,
Μῦθον ἐπαινήσαντες Ὀδυσσῆος θείοιο

Ordo enim est, ἴαχον μῦθον ἐπαινήσαντες. [XXII.] Eiusdem generis est & quæ Parembola vocatur, quasi interiectio, cùm aliũde quædam ad propositam rem nihil pertinentia inserit: quibus etiam sublatis, nihil tamen constructioni adimatur. Tale est: *Parenthesis.*

Per sceptrum hoc iuro: nunquam illud germina fundet,
Postquam in monte semel summo florere recisum
Dedidicit, posuitq́; comas & brachia ferro.

ac quæ alia ibi de sceptro sunt. quibus infert, id quod cum initio, (*Per sceptrum hoc iuro*) cohæret:

Pelida Graiis desiderium incidet olim.

Est etiam iteratio (palilogiam Græcus vocat) cùm repetitur aliqua pars eorum quæ dicta sunt, aut etiam compluria vocabula: duplicationem etiam appellant, seu ingeminationem: vt,

Contra ibo, vel si manuum vis ignea est,
Sit manuum vis ignea, certe robore, ferro.

Aliquando interiectis aliis quibusdam, priora repetuntur: vt,

Æthiopes longè sed adiuerat ille remotos.
Æthiopes hominum extremi qui sedibus hærent,
Diuisi geminis —

hoc schema & motum dicentis indicat, & simul auditorem excitat. [XXIII.] Et est eiusdem generis Epanaphora, cùm eadem particula in principio multorum membrorum ponitur, cuius exemplum habet Homerus:

Νηρεὺς δ' αὖ σύμηθεν ἄγε τρεῖς νῆας ἐΐσας.
Νηρεὺς Ἀγλαΐης υἱὸς, Χαρόποιό τ' ἄνακτος,
Νηρεὺς, ὃς κάλλιστος ἀνὴρ ὑπὸ Ἴλιον ἦλθε

schema hoc & mouendo, & elegantiæ sermonis est aptissimum.

Est apud eum etiam Epanodos: quæ fit, cùm duabus rebus atque vocabulis propositis, nondum sententia finita retrò redimus, ac de vtroque id quod sententiæ deerat exponimus: vt,

Ἄρης τε βροτολοιγὸς, Ἔρις τ' ἄμοτον μεμαυῖα.
Ἣ μὲν ἔχουσα κυδοιμὸν ἀναιδέα δηϊοτῆτος,
Ἄρης δ' ἐν παλάμῃσι πελώριον ἔγχος ἐνώμα.

Similiter desinens. schema hoc ad varietatem & perspicuitatem conducit. Est etiam apud eum Homoœteleuton, siue similiter desinens, cùm membra in easdem syllabas terminatis vocabulis, in eundem sonum exeunt: vt,

Χρὴ ξεῖνον παρεόντα φιλεῖν, ἐθέλοντα δὲ πέμπειν.

Et in eo:

Οὔλυμπόνδ', ὅθι φασὶ θεῶν ἕδος ἀσφαλὲς αἰεὶ
Ἔμμεναι, οὔτ' ἀνέμοισι τινάσσεται, οὔτε ποτ' ὄμβρῳ
Δεύεται, οὔτε χιὼν ἐπιπίλναται, ἀλλὰ μάλ' αἴθρη
Πέπταται ἀννέφελος, λευκὴ δ' ἐπιδέδρομεν αἴγλη.

Similiter cadens. Cùm autem conuersiones desinunt in nomina eodem modo declinata, eosdemque casus, Homœoptoton id peculiari nomine appellatur, quod est similiter cadens: vt,

Ἠΰτε ἔθνεα εἶσι μελισσάων ἀδινάων,
Πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέον ἐρχομενάων.

His & similibus maximè delectatio & suauitas orationi additur. [XXIV.] Quantum artificio componendi studuerit, vel hoc indicio est, quod sæpe simul duobus schematis, Epanaphora & Homœoteleuto vsus est, vt in his versibus,

Εὖ μέν τις δόρυ θηξάσθω, εὖ δ' ἀσπίδα θέσθω,
Εὖ δέ τις ἵπποισιν δεῖπνον δότω ὠκυπόδεσσιν.

Parison. Parison, quod vocatur schema, his adiũctum est, quod fit ex duobus aut pluribus membris æquali vocum numero contentis. Hoc primus Homerus posuit: vt,

Αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι, δεῖσαν δ' ὑποδέχθαι. &
Μηνιθμὸν μὲν ἀποῤῥίψαι, φιλότητα δ' ἑλέσθαι.

Paronomasia. Manifestum est autem, hac ratione admodum exornari dictionẽ. Eadem venustas etiam est Paronomasiæ, cùm vox priori similis non longo post interuallo statim subiungitur: vt,

Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ Δρύαντος υἱὸς κρατερὸς Λυκόοργος.

Et alibi:

—Τῶν ἦτοι Πρόθοος θοὸς ἡγεμόνευεν.

Atque hæc quidem quæ hactenus commemorauimus, aut abundantia aut fictione aliqua figurata sunt. [XXV.] Aliud eorum est genus, quæ fiunt defectu dictionis: *Ellipsis.* qualis est Ellipsis, cum vocabulum aliquod etiamsi non efferatur, sententia tamen ex antecedentibus liquet: vt,

Δώδεκα μὲν σὺν νηυσὶ πόλεις ἀλάπαξ' ἀνθρώπων,

Πεζὸς

Πεζὸς δ' ἔνδεκα φημί. deest hîc ἀλαπάξαι, sed quod ex antecedētibus facile suppleas. Est & in hoc Ellipsis,

Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.

deest enim verbum substantiuum. &,

Ὢ πόποι, ἦ μοι ἄχος μεγαλήτορος Αἰνείαο.

deest πάρεστιν, aut συμβέβηκεν, aut aliquid tale.

Affine huic est Asyndeton, cùm coniunctiones omittuntur, quarum est dictionem coniungere: idque non modò celeritatis, sed etiam affectuum exprimendorum causa adhibetur. Exemplum:

Ἴομεν ὡς ἐκέλευες ἀνὰ δρυμὰ φαίδιμ' Ὀδυσσεῦ,
Εὕρομεν ἐν βήσσῃσι τετυγμένα δώματα Κίρκης.

nam eo qui narrabat breuitate summa cupiente rem referre, copulam ipse omisit. [XXVI.] In Schematum numero est etiam Asyntacton, id est, non constructum: quod & Alloeosis, quasi *alteratio* dicitur: fitque tum, cùm vsitata constructio mutatur. Fit hoc variè, idque ornatus causa, & venustatis: cùm cohærere verborū structura ob insolentiam non videtur, & tamen suam habet peculiari ad certum aliquid respectu cohærentiam. Sæpenumerò id euenit generibus nominum mutatis, vt in κλυτὸς Ἱπποδάμεια, pro κλυτὴ & θῆλυς ἐέρση, pro θήλεια. Solebant enim antiqui masculina etiam pro fœmininis ponere, vtpote præstātiora, ac maioris momenti. non hoc tamen immodicè, aut sine ratione: sed tum, cùm attribuendum esset adiectiuum substantiuo tale, quod in eius corpore non inhæreret. Nam magnus magna, pulcher pulcra, & horum similia, in ipso insunt corpore. Extra sunt, gloriosus, fortunatus. Ac præterea hæc, ideo quia composita sunt (ἔνδοξος, inquam, & εὐτυχής) communia sunt. Nam in vniuersum adiectiua composita vtriusque sunt generis. Item cum nominibus masculino & fœminino commune adiectiuum aut participium respondet, tunc masculinum genus præualet: vt, Enallage.

Παρθενικαί τε καὶ ἠΐθεοι ἀταλὰ φρονέοντες.

[XXVII.] Quædam etiam secus extulit, quàm vel dialectorū natura ferret, vel eius temporis vsus: vt,

— ἔχει δὲ κίονας αὐτὸς
Μακράς.

Sæpe etiam metri causa genus mutat, vt in eo,

Δῶρόν τοι καὶ ἐγὼ τέκνον φίλε τοῦτο δίδωμι.

nam ad personam respiciens, masculinum φίλε neutro τέκνον apposuit: cuius simile est in verbis Diones ad Venerem,

Τέτλαθι τέκνον ἐμὸν καὶ ἀνάσχεο κηδομένη περ.

Eandem rationem ac respectum etiam illud obtinet,

Ἦλθε δ' ἐπὶ ψυχὴ Θηβαίου Τειρεσίαο
Χρύσεον σκῆπτρον ἔχων. —

nam ἔχων refertur non ad ψυχὴν, sed ad ipsum Tiresiam. Sæpe

enim

enim non ad vocabula, sed ad rem significatam accommodauit constructionem: vt in hoc,

Πᾶσιν ὀρίνθη θυμὸς, ἐκίνηθεν δὲ φάλαγγες,
Ἐλπόμενοι παρὰ ναῦφιν ἀμύμονα Πηλείωνα.

nam hic ἐλπόμενοι non aptatur ad φάλαγγες, verùm ad ἄνδρες, scilicet ad viros, ex quibus phalanges erant compositæ. Alio quoq; modo genus mutat: vt cum dicit,

—νεφέλη δέ μιν ἀμφιβέβηκε
Κυανέη, τὸ μὲν οὔποτ' ἐρωεῖ.—

nam quia idem significant νεφέλη & νέφος, priore posito adiectiuum ad posterius accommodauit. Talia sunt & hæc,

Τῶν δ' ὥς τ' ὀρνίθων πετεηνῶν ἔθνεα πολλὰ,
Χηνῶν, ἢ γεράνων, ἢ κύκνων δουλιχοδείρων,
Ἔνθα καὶ ἔνθα ποτῶνται ἀγαλλόμενα πτερύγεσσι.

nam cùm neutro genere genera auium proposuisset, ac species masculino explicasset: rursum infert neutrum genus κλαγγηδὸν προκαθιζόντων.—quod ad ὀρνίθων respicit. [XXVIII.] Præter genus numeros quoque permutat sæpe Poëta: vt cùm scribit,

Ἡ πληθὺς ἐπὶ νῆας Ἀχαιῶν ἀπονέοντο.

proposito enim singulari, plurale intulit, respectu nimirum significationis. Nam πληθὺς multitudinem significat: estque numero singulare, cùm in se multa complectatur. Contrà plurali proposito, singulare ei applicat: vt,

—οἱ δ' ἄλκιμον ἦτορ ἔχοντες,
Πρόσσω πᾶς πέτεται—

πᾶς enim quod omnis est, numero singulare, plurali respondet, quia idem significat quod πάντες. Eandem formam hoc habet:

Οἱ δὲ Πύλον Νηλῆος ἐϋκτίμενον πτολίεθρον
Ἶξον, τοὶ δ' ἐπὶ θινὶ θαλάσσης ἱερὰ ῥέζον.

τοὶ enim Pylos notat, quorum vrbs modò nominata fuit. [XXIX.] Iam casuum quoque apud eum est permutatio. Vocatiuus pro nominatiuo positus, θυέστα pro θυέστης:

Αὐτὰρ ὁ αὖτε Θυέστ' Ἀγαμέμνονι λεῖπε φορῆναι.

& νεφεληγερέτα Ζεὺς pro νεφεληγερέτης. Item,

Δὸς φίλος· οὐ γάρ μοι δοκέεις ὁ κάκιστος Ἀχαιῶν.

Datiuus pro genitiuo:

Τρωσὶ μὲν προμάχιζεν Ἀλέξανδρος θεοειδής.

pro τρώων. & contra σπείους pro σπεῖ,

ἡ δ' αὐτοῦ τετάνυστο περὶ σπείους γλαφυροῖο.

Causa est, quod cognati inuicem videntur, rectus, accusatiuus & vocatiuus casus: itaque & in neutris omninò, & in multis masculinis ac fœmininis sunt iidem. Itidem & datiuus genitiuo videtur cognatus quodammodo: vnde fit vt in duali numero in omnibus generibus iidem sint. Quare & casuum à recepto vsu varians mutatio

tatio aliquid habet consentanei. Quanquam causa nonnunquam etiam adferri potest, vt in ἱστάμενοι πεδίοιο & in διέπρησσον πεδίοιο: hoc enim est perinde ac si dixisset ἀντὶ τοῦ διὰ τοῦ πεδίου Ber.· habet etiam apud eum mutatio casuum initio vtriusque poëmatis, cum accusatiuo posito, deinde nominatiuus locatur pro eo.

Μῆνιν ἄειδε θεὰ —
μυρί' Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκεν. &
Ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ
Πλάγχθη —

[XXX.] Aliquando genitiuo rectum subiicit: vt,

Τῶν οἱ νῦν βροτοί εἰσι —

Multa etiam alia forma protulit: vt,

Φημὶ γὰρ οὖν κατανεῦσαι ὑπερμενέα Κρονίωνα
Ἤματι τῷ ὅτε νηυσὶν ἐπ' ὠκυπόροισιν ἔβαινον
Ἀργεῖοι, Τρώεσσι φόνον καὶ κῆρα φέροντες,
Ἀστράπτων ἐπιδέξι', ἐναίσιμα σήματα φαίνων.

Cuius simile est illud:

— ὃ δ' ἀγλαΐηφι πεποιθὼς,
Ῥίμφα ἑ γοῦνα φέρει. —

Atque hæc ipsa quoque more antiquo quodam extulit, neq; nulla ratione. Quippe participiis per verba explicatis, cohærentia apparebit. nam ἀστράπτων id valebit, quod ἤστραπτε, & πεποιθὼς idem quod ἐπεὶ πέποιθε Germana horum sunt:

Οἱ δὲ δύο σκόπελοι, ὁ μὲν οὐρανὸν εὐρὺν ἱκάνει. & alibi:
Τὼ δὲ διακρινθέντε, ὁ μὲν μετὰ λαὸν Ἀχαιῶν
Ἤϊ, ὁ δ' ἐς Τρώων ὅμαδον κίε. — & similia.

Non enim à ratione alienum est, dicturum de duobus, rectum casum præmittere, in quo id quod commune est alteri cum altero seruatur: quam communitatem nemo non videt multum gratiæ orationi apponere. [XXXI.] Alicubi communi casu præposito, verba de altero deinde facit: vt

Ἄμφω δ' ἑζομένω γεραρώτερος ἦεν Ὀδυσσεύς.

Species quoque nominum permutat: sæpe ponens pro positiuo comparatiuum: vt,

— σαώτερος ὥς κε νέηαι.

Aliquando superlatiuum pro eodem: vt, δικαιότατος Κενταύρων. Talis ergo est in nominibus immutatio. In verbis porrò aliquando modos permutauit, vt cum loco imperatiui infinitiuum ponit: vt,

Θαρσῶν νῦν Διόμηδες ἐπὶ Τρώεσσι μάχεσθαι, pro μάχου.

Aut pro optatiuo indicatiuum,

Πληθὺν δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω pro μυθησαίμην, ὀνομήναιμι Ac vice versa optatiuum pro indicatiuo:

Καί νύ κεν ἔνθ' ἀπόλοιτο Ἄρης. — pro ἀπώλετο. Aliquando tempora. præsens pro futuro:

Τὴν

Τὴν δ' ἐγὼ οὐ λύσω, πρίν μιν καὶ γῆρας ἔπεισι. erat enim dicendum ἐπελεύσεται. Aut pro præterito imperfecto:

Ἔνθ' ἦ τοι πλυνοὶ ἦσαν ἐπηετανοί, πολὺ δ' ὕδωρ
Καλὸν ὑπεκπρορέει. — pro ἔρρει. Aut futurum loco præsentis:

Οἱ μὲν δυσομένου Υ'περίονος, οἱ δ' ἀνιόντος. Vel idem loco præteriti:

Δείδω μή μοι πάντα θεὰ νημερτέα εἴπῃ. pro εἶπε.

[XXXII.] Genera sæpenumero permutat. Passiuum ponit pro actiuo, aut medium: vt, Ἕλκετο δ' ἐκ κολεοῖο μέγα ξίφος. — pro εἷλκε, & καθορώμενος αἴας: pro ὁρῶν. Ac vicissim actiuum loco passiui:

Δωρήσω τρίποδας χρυσούατον, —

cùm esset dicendum δωρήσομαι. Numerum quoque pro numero ponit. pluralem pro singulari: quod vsitatum est, cùm quis de seipso loquitur: vt,

Τὸν ἀμόθεν γε θεὰ θύγατερ Διὸς εἰπὲ καὶ ἡμῖν. id est, ἐμοί. Est & vbi permutat personas: non modò sic:

Ἄλλοι μὲν γὰρ πάντες ὅσοι θεοί εἰσ' ἐν Ὀλύμπῳ,
Σοί τ' ἐπιπείθονται, καὶ δεδμήμεσθα ἕκαστος.

Multi enim cùm sint dii, quorum vnus etiam est ea quæ loquitur persona, vtrunque rectè extulit ἐπιπείθονται tertia, & δεδμήμεσθα prima persona. Alias, cùm misso eo de quo sermo est, ab vna persona transitus fit ad aliam, quod ἀποστροφὴ seu *auersio* propriè dicitur: atque hæc figura imitatione verborum loquentis, auditorem mouet atque ducit. tale est,

Ἕκτωρ δὲ Τρώεσσιν ἐκέκλετο μακρὸν ἀΰσας
Νηυσὶν ἐπισσεύεσθαι, ἐᾶν δ' ἔναρα βροτόεντα.
Ὃν δ' ἂν ἐγὼν ἀπάνευθε νεῶν ἑτέρωθι νοήσω.

A narratione enim & oratione obliqua ad mimesim, id est, directam qua ipsius Hectoris verba referuntur, desciuit. Quin & in ipsa narratoria oratione sæpe apostropha vtitur: vt,

Ἀμφὶ σὲ Πηλεΐδη γε μάχης ἀκόρητοι ἀχαιοί.

[XXXIII.] Etiam personas in eo sermone mutat, quo verba alterius referuntur: vt,

— Ἦ δὴ παισὶν ἐοικότες ἀγοράασθε
Νηπιάχοις οἷς οὔτι μέλει πολεμήϊα ἔργα.
Ἀτρεΐδη σὺ δ' ἔθ' ὡς πρὶν ἔχων ἀστεμφέα βουλὴν
Ἄρχευ' Ἀργείοισι κατὰ κρατερὰς ὑσμίνας.

Aliud genus Apostrophæ hoc est:

Τυδεΐδην δ' οὐκ ἂν γνοίης ποτέροισι μετείη. pro οὐκ ἄν τις γνοίη.

& alibi:

— Ὀδμὴ δ' ἡδεῖα ἀπὸ κρητῆρος ὀδώδει
Θεσπεσίη, τότ' ἂν οὔτοι ἀποσχέσθαι φίλον ἦεν.

Participiis vtitur loco verborum: vt,

—ἐνὶ κήπῳ Καρπῷ βριθομένη —pro βρίθεται.

Ἐνθ' οἵγ' εἰσήλασαν πρὶν εἰδότες. — pro εἰδέναι.

Sæpenumerò etiam articulos permutat, loco ſubjunctiuorum præpoſitiuis vtens:vt,

Τοὺς ἔτεκε ζεφύρῳ ἀνέμῳ ἅρπυια Ποδάργη. pro οὕς.

Et, Καὶ θώρηξ', ὁ γὰρ ἦν οἱ, ἀπώλεσε πιστὸς ἑταῖρος. pro ὅς. ac vice verſa.

[XXXIV.] Ita præpoſitiones etiam ſolet commutare:vt,

Χθιζὸς ἔβη μετὰ δαῖτα. —pro ἐπὶ δαῖτα. Sic &

Νόστον ἀνὰ στρατὸν ὦρσε κακόν:—

Ac præpoſitionibus præterea nomen alieno caſu ſubdit:vt,

Μή πως καὶ διὰ νύκτα μενοινήσωσι μάχεσθαι, pro διὰ νυκτός.

Aliquando præpoſitiones omittuntur:vt,

Τοὺς ὄγε κεῖτ' ἀχέων. — id erat, περὶ οὗς. & — πεπτηδυγμένος ὑπὸ μὲν αὐτῇ. pro περὶ αὐτῇ. & alias quoque præpoſitiones qua permutat, qua omittit. Aduerbiis quoque localibus, ad locum, in loco, vel de loco ſignificantibus, promiſcuè vtitur:vt,

Υἱωνοὶ δ' ἑτέρωσε κέδιζον. — pro ἑτέρωθι. &

Αἴας δ' ἐγγύθεν ἦλθε. pro ἐγγύς. Coniunctionum quoque permutationem apud eum deprehendas. Εὐνῇ δ' οὔποτ' ἔμικτο, χόλον δ' ἀλέεινε γυναικός: pro γὰρ poſito δὲ. Hæ ſunt dictionis figuræ, quibus & reliqui omnes non poëtæ modo, ſed & ſolutæ orationis ſcriptores vtuntur. [XXXV.] At verò ſententias multis figurarũ modis idem variauit. Eſt eius generis & προαναφώνησις, quæ fit, cùm aliquid narrans, interim id prædicit, quod poſt futurum, & alio loco deinde dicendum erat:vt, *Figura ſententiarum.*

Guſtaturus erat primus ſane ille ſagittam. &

ἐπιφώνησις, ſeu acclamatio:

Nam rem, quando vſu venit, ſtultus quoque ſentit.

Multæ quoque ſunt apud eum & variæ proſopopœiæ. nam multas ac varias inducit perſonas loquentes, iisq; omnis generis mores affectusque attribuit: nonnunquam etiam eas confingens perſonas, quæ nullibi ſunt:vt,

Proh quantus dolor annoſum nunc Pelea tangat.

Eſt & Diatypoſis, deſcriptio eius quod vel fit, vel eſt, vel fore dicitur, perſpicuitatis cauſa propoſita:vt in his, *Hypotypoſis.*

Quippe viros cædunt, vrbem flamma improba delet,
Abducit miſeris natos cum matribus hoſtis.

Aut fit hoc miſerationis mouendæ gratia:vt,

Me miſerum, in ſenii Iupiter quem limine ſæuus
Aduerſo perimet fato, mala plurima paſſum:
Occidi poſtquam natos, natasq; videre
Raptari, excindi thalamos, duraq; miſellos
Allidi infantes terra me cernere adegit.

[XXXVI.] Eſt

Ironia. [XXXVI.] Eſt & Ironia, vbi contrarium verbis indicatur, ciuili quadam ſimulatione, quale illud Achillis:

Nunc tecum Laërtiade & cum regibus ille
Hoſtiles aliis depellere nauibus ignes
Cogitet — & paulò pòſt,
— *alium ſibi quærat Achiuum,*
Ipſi qui quadret rectè, & mage regius extet.

Atque hic eſt modus, cùm de ſeipſo aliquis abiectè loquitur, vt contrarium innuat. Alius, cùm ſimulamus nos aliquem laudare, quem re ipſà vituperemus. Ita apud Homerum Telemachus:

Antinoe, vt genitor nato, ſic tu mihi certè
Conſulis —

Et viciſſim, cùm ſubſannandi cauſa magni aliquid alteri tribuimus:

Nimirum exitium parat illatabile nobis
Telemachus, ſociosq; Pylo Spartave vocatos
Adducet: quorum, toto quod pectore tractat,
Auxilio expediat facinus. —

Sarcaſmus. [XXXVII.] Ironiæ ſpecies eſt & ſarcaſmus, cùm contrariis verbis exprobrans quippiam alteri, ſubridere ſe fingit: vt Achilles in his,

Dona aliis ſua tuta iacent. Graium mihi ſoli
Abſtulit ille meam: grata cum coniuge porro
Oblectet ſeſe —

Allegoria. Affinis horum eſt Allegoria, cum aliquid aliud quàm quod dicitur, intelligi volumus. Tale eſt,

Certè equidem hanc duces omninò Melanthie noctem
In molli ſtratus, nam conuenit hæc tibi, lecto.

qui enim erat in vinculis, ac ſuſpenſus: illum in molli ſtrato dormiturum ait.

Hyperbole. Hyperbola ſæpe eſt vſus, quæ rem extollendo excedit veritatem, magnam intendendi vim habens: vt,

Vincebant candore niues & flumina curſu

Hiſce ergo vſus eſt figuris ac tropis Homerus, vſumque eorum poſteris oſtendit: quo nomine ab omnibus gloria, quæ iſtis rebus debetur, meritò illi defertur. [XXXVIII.] Iam cum tria ſint genera orationis, quas effictiones vocant, grande, tenue, ac medium: videamus, omnium ne apud Homerum ſint exempla. Nam qui eum ſubſecuti ſunt & poëtæ & oratione ſoluta ſcribentes, vnum de his aliquod ſectati ſunt: vt, verbi gratia, Thucydides grande, Lyſias humile, medium Demoſthenes. Grande eſt, in quo & dictionum & ſententiarum apparatus vim in ſe quandam magnam habet. exemplum eſt:

Orationis genera.

Ὣς εἰπὼν συνάγεν νεφέλας, ἐτάραξε δὲ πόντον,
Χερσὶ τρίαιναν ἑλὼν, πάσας δ' ὀρόθυνεν ἀέλλας

Παντοίων ἀνέμων, σὺν δὲ νεφέεσσι κάλυψε
Γαῖαν ὁμοῦ καὶ πόντον· ὀρώρει δ' οὐρανόθεν νύξ.

Tenue, quod & materiam dicendi sumpsit exilem, & dictione gracili comprehenditur: vt,

Ὣς εἰπὼν, οὗ παιδὸς ὀρέξατο φαίδιμος Ἕκτωρ,
Ἂψ δ' ὁ παῖς πρὸς κόλπον ἐϋζώνοιο τιθήνης
Ἐκλίνθη ἰάχων, πατρὸς φίλου ὄχιν ἀτυχθείς,
Ταρβήζας χαλκόν τ' ἠδ' αὖ λόφον ἱπποχαίτην.

Medium quod vtrique interiectum, hoc grandius, illo humilius est: vt,

Αὐτὰρ ὁ γυμνώθη ῥακέων πολύμητις Ὀδυσσεύς,
Ἆλτο δ' ἐπὶ μέγαν οὐδὸν ἔχων βιὸν ἠδὲ φαρέτρην
Ἰῶν ἐμπλείην, ταχέας δ' ἐκχεύατ' ὀϊστοὺς
Αὐτοῦ πρόσθε ποδῶν, μετὰ δὲ μνηστῆρσιν ἔειπεν.

Frequens esse apud hunc poëtam orationis etiam id genus quod floridum dicitur, quia floris instar pulcritudinem habeat, gratiaq; oblectando aptam, quid dicere attinet? Nam tali apparatu repleta est eius poësis. Forma igitur dictionis Homericæ eam habet varietatem, quam indicauimus paucis expositis exemplis, ex quibus etiam alia intelligere liceat. [XXXIX.] Cæterum quoniam omnis sermo qui inter homines vsurpatur, aut historicus est, aut ciuilis: agedum dispiciamus, num & horum principia apud Homerum extent. Historica oratio est, quæ rerum præteritarum cõtinet narrationem. Omni narrationi occasionem præbent hæc: persona, causa, locus, tempus, instrumentum, actio, affectio, modus: neque extra hæc quicquam vlla in historica narratione inest. Inuenias autem apud Poëtam multas non modò rerum aut gestarum aut tanquam gestarum narrationes, sed & singularum circumstantiarum, Personæ: vt,

Oratio historica.

Inter Dardanidas præstans virtutis opumq;
Laude Dares erat, atque tuus Vulcane sacerdos.
Huic duo erant nati quacunq; ad prœlia docti
Phageus, Idæusq;, & noti fortibus armis

Aut cùm formam alicuius describit: vt Thersitæ,

Lumina distortus, claudum crus ille trahebat:
Conuexi in pectusq; humeri, deformis acumen
Insuper in summo capitis, tum glabra capilli
Caluicies illum turpabant —

& multa alia, quibus aut formam, aut mores, aut actionem, aut fortunam alicuius personæ solet enarrare. cuius generis est & hoc,

Principio Iouis est de semine Dardanus ortus

ac quæ sequuntur in genealogia Æneæ. Loci descriptio: vt cùm insulam insulæ Cyclopum vicinam, quæ eius forma, quantitas, ac

qualitates, quid in ea & circum eam sit explicat. Item cùm narrat, quæ circa antrum Calypsonis fuerint:

Ὕλη δὲ σπέος ἀμφιπεφύκει τηλεθόωσα,
Κλήθρη τ' αἴγειρός τε καὶ εὐώδης κυπάρισσος.

Temporis: vt,

Quippe nouem toti fluxerunt cælitus anni.

& rursus:

Aulide cùm classis quondam conuenit Achiuûm,
Troibus & Priamo tristem allatura ruinam.

[XL.] Causæ, cum indicat propter quid fiat res aliqua, aut facta sit. quale est illud initio Iliadis:

Quisnam illos Superûm tam dira ad iurgia adegit?
Quem Latona Ioui peperit, deus ille Pelasgûm
Iratus regi, pestem per castra malignam
Dispersit, populum sæuo exitioque necauit:
Pontifici nullum quod honorem habuisset Atrides
Chrysæ. —& cætera. Nam hic causa contentionis, quæ extitit inter Achillem & Agamemnonem, refertur, pestis; pestis causa, ira Apollinis: huius, iniuria qua sacerdos ipsius erat affectus. Instrumenti, vt cùm scutum describit, quod Achilli Vulcanus fabricatus est. & breuior alia hastæ Hectoris:

Huc superûm gratus regi sese intulit Hector,
Vndecimum in cubitum porrectum hastile gerebat,
Ille manu, ærata præfixum cuspide, & illam
Fibula committens circumdabat aurea ligno.

Actionum sunt cùm aliæ, tum hæ:

Atque illi, vt vacuo concursum est æquore campi,
Inuadunt Martem clypeis, & robore & hastis,
Dantque fragorem arma, inter sese vmbonibus asper
Collisis latè resonatque tumultus in auras.

Affectionis, cùm id quod accidit, aut causa, aut actione aliqua declarat: qualia sunt, quæ commemorat de iis quos ira, metus, dolorve incessit, aut qui vulnerâtur, occiduntur, vel tale aliud quippiam patiuntur. A causa: vt,

Indoluit, sæuo præcordia concitaque æstu
Intumuere, oculis arsitque furentibus ignis.

Ab actione,

Sanguine fœdata est coma ei pulcherrima, qualem
Formosæ ostentant Charites: auroque & amœno
Intorti argento maduerunt sanguine cirri.

[XLI.] Modus est, qui efficit actionem aut affectionem aliquam, aut respectum, cuius causa alterum certo modo agit, alterum certo modo afficitur: isque omnibus talibus narrationibus adhæret. exemplum est,

Huic

Huic intentata guttur iuuenile sagitta
Transadigit Laërtiades: moribundus at ille
Voluitur in latus: equũ manu patera excidit illi;
Fistulaq; extemplò per nares crassa cruoris
Erupit.——&c.

Narratio apud eum plerunque dilatata verbis est, & pro rei quæ refertur magnitudine absoluta. aliquando breuis, ac iuxta efficax: vt hæc,

Patroclus periit tibi, deq; cadauere nudo
Certatur: tenet arma, illum quibus exuit Hector.

quæ forma sæpenumero vtilis est, quod breuitate & apud eum qui dicit, & apud eum qui audit, plus valet, ac facilè id quod vult consequitur. Aliquando rem nudam narrat, aliquando exemplo, aut similitudine, aut comparatione adhibita. Exemplo: vt,

Egressa est thalamo tum prudens Penelopea,
Filia Latonæ velut, aut Venus aurea qualis.

Similitudine:

Verùm tanquam aries, Graias obit ille cateruas.

[XLII.] Comparatione, cùm similibus rebus iuxta se collocatis atque expositis, ad præsentem rem accommodationem facit. Sunt autem varia apud eum comparationum genera: quod assiduè & multifariam humanis actionibus atque affectionibus, aliorum animalium naturas atque actiones confert. Aliquando à minimis similitudinem petit, non ad corporis magnitudinem, sed ad naturam eorum quæ comparat respiciens. Ita peruicaciam muscæ exemplo expressit: *Comparationes Homericæ.*

Atq; animo illius musca indidit improbitatem.

& multitudinem continuam: eodem,

Qualia muscarum quis crebrarum agmina cernat.

multitudinem verò bono ordine compositam: apum,

Qualia apum densa volitant examina turba.

Iram quoque & insecutionem ita expressit:

Mox sese toto effuderunt agmine, quales
Sæpe viam propter cernis se effundere vespas,
Irritant quas more suo pueri ——

quod additum est, vt naturalis vesparum iracundia puerorum irritatione acrior facta, intelligeretur. Item de continuo sermone ita dixit:

Fundere verba boni: quales vbi sylua cicadas.

nam cicada animal est, vt ita dicam, loquacissimum, ac vocem edere nunquam desinens. Promiscuas voces eorum qui nullo ordine incederent, ita expressit:

Vtq; gruum it cœlo clangor. ——

& multitudinem quæ in ordinem componitur, auibus comparat confidentibus,

Cum clangore sedem capiunt ——

[XLIII.] Celeritatem visus & actionis accipitri confert: qui,

Cade palumbibus infensus, volucrumq; supremus
Impete pennarum celeri. ——

aliquando aquilæ:

Illa etiam sublime volans, cœloq; propinquans,
Velocem pedibus leporem videt eminus, atq;
Arripit. ——

visus acumen eo indicans, quod tam procul cernit: velocitatem, quod animal celerrimum capit. Perterritum adspectu hostis, assimulauit ei qui serpentem conspexerit, non dedignatus etiam ab humi reptantibus exemplum sumere,

Vt cùm conspecto gressum quis retulit angue.

Ab aliis animalibus, à lepore & ceruo timiditatis,

Quid statis? cur hinnuleorum instar vepauetis?

A canibus aliquando fortitudinis,

Vtq; canes validis duo freti dentibus. ——

aliquando amoris erga prolem,

Vt cùm pro teneris catulis caris anxia latrat.

aliquando ad studium diligentiamque custodiendi eam comparationem adhibet:

Non secus atq; canes, pecoris custodia clausi
Queis data, peruigiles sonitus cùm fertur ad aures.

[XLIV.] Raptum, qui animosè simul & nullo metu fit, lupis adsimilauit:

Vtq; agnos hœdosve lupi inuasere feroces.

Fortes, & qui se de statione pelli non sinant, exemplis aprorum, pardorum, & leonum depinxit: vnicuilibet id tribuens, quod esset naturæ ipsius proprium. Apris impetum ad pugnam, qui subsisti nequit:

Qualis apri, ad pugnam, talis tunc impetus acrem
Idomenea tulit. ——

Pardali, audaciam compesci nesciam,

Nec transfixo grauis sauam vim desinit hasta.

Leonibus cunctationem, sed quæ in animosum erumpat facinus,

Tum geminum latus ille & verberat ilia cauda.

Rursum viri fortis cursum equo cibi saturo confert,

Qualis vbi satur, & stare ad præsepe recusans
Fertur equus ——

Contrà, tardum incessum, ac inuictam in eo perseuerantiam se indicauit,

Qualis

Qualis vbi inuitis asinus cùm fertur in agros,
Et pascit pueris. ——

Formam regiam & excellentem: sic,

Qualis in armento bos præstantissimus omni.

[XLV.] Nec maritimorum quidem animalium similitudines præteriit. Polypi permansionem, & quàm vix à saxo auelli possit, in his extulit,

Vt cùm polypedem cæca extraxere cauerna.

Delphini principatum & imperium in alios: ita,

Ingentem veluti pisces delphina marini, &c.

Sæpenumerò etiam quæ ab hominibus agerentur, aliis comparat actionibus: vt,

Quales messores, qui parte ab vtraq; locati,

& cætera: quibus virorum sedulitatem ac laboris tolerantiam exponit.

Perspicua similitudine exprobrat parum virilem fletum,

Quid ploras instar teneræ Patrocle puellæ?

Elementis quoque comparare ausus est humanas actiones: vt,

Sic fatuum populus clamore excepit Achiuus,
Ingenti qualis resonat vox litore in alto,
Cùm procurrenti scopulo in mare turbidus Auster
Allidit fluctus, quem nunquam non grauis vnda
Verberat omnigenis agitantibus æquora ventis.

Apparet autem hic eum & auxesi vsum esse, & hyperbola. Non enim contentus fuit clamorem sonitui fluctus conferre: sed addidit talis fluctus, qualis ad altum littus appellitur, ibique elatus in sublime, maiorem sonitum dat. neque fluctum simpliciter dixit, sed ab austro excitatum, qui maximè humida mouet: idque in scopulo qui in mare protenditur, ab eoque alluitur; itaque perpetuò fluctibus feritur, vndecunque venti incidant. Hoc ille modo narrationes suas elaborauit: quod ex his paucis exemplis liceat etiam in multis deprehendere. [XLVI.] Consideremus nunc alia quoque orationis genera, vt & ea primum omnium Homerus animo conceperit, euidenterque composuerit. Hic quoque similiter pauca exempla proposita, reliquorum intelligentiam patefacient. Oratio cōtemplatiua (sic appellemus theoreticam) est, quæ ea quæ theoremata dicuntur, complectitur: sunt autem ea disciplinarum percepta, siue veritatis artificiosa cognitio. per hæc naturam diuinarum, humanarumque rerum cognoscere, virtutes ac vitia morum distinguere datur: ac præterea intelligere, artene aliqua disserendi indagare veritatem conueniat. Tractauerunt ista ii, qui philosophiæ studium suum, vitamque addixerunt: & adhuc partes philosophiæ habentur, Physica, Ethica, ac Dialectica. Quod si ergo deprehendamus omnium horum initia ac semina

Oratio philosophica.

Philosophiæ partes.

Homerum ſcriptis ſuis inſeruiſſe, cur non is maiori, quàm quiuis alius, admiratione dignus habeatur? Neque alienum a ratione videri debet, ſi quædam per ambages & fabulas indicauit. Hæc enim cauſa eſt poëſeos, isque mos veterum: vt & qui diſcendi ſtudio tenentur, quadam ſubtilitate illecti, eò facilius inquirerent veritatem, atque inuenirent: & indociles ea non contemnerent, quæ nequirent aſſequi. Neſcio enim quomodo id quod occultè dicitur, in admiratione habetur: cùm contrà vile videatur, quod manifeſtò effertur. [XLVII.] Initium ergo ſumamus ab vniuerſi exordio & ortu, quæ Thales Mileſius ad aquæ ſubſtantiam refert. Videamus, an nõ primus hoc ſenſerit Homerus, cùm diceret:

Physica de rerũ principiis.

Præbuit Oceanus cunctis primordia rebus.

Poſt hunc Xenophanes Colophonius principia rerum autumans aquam eſſe ac terram, videtur anſam arripuiſſe de Homerico iſto,

Vos verò in terram cuncti redigamini, aquamq́.

Significat enim diſſolutionem Vniuerſi in principia ea, ex quibus ortum habet. Maximè autem vera opinio quatuor elementa perhibet, ignem, aërem, aquam & terram. quæ videntur ipſa quoque Homero nota fuiſſe. ſingulorum enim non ſemel meminit. Quin & ordinem eorum intellexit. Nam quod terra infimum ſit omnium, conſideremus. Cùm mundus ſit globoſus, rectè quidem ſuperiorem locum cœlo, quod complectitur omnia, tribueris. Terra autem in medio prorſus conſtituta, inferior continente eam cœlo eſt. Id Poëta præſertim ibi oſtendit, vbi Iupiter ait, ſe demiſſa è cœlo catena terram ac mare ſurſum attracturum, ita vt omnia in ſublimi pendeant. Locus eſt Iliadis octaui libri initio. Porrò cùm ſupra terram ſit aër, hoc ipſo ſublimiorem ætherem facit:

Elementa.

Abiete conſcenſa procera, quæ ſuper Ida
Vertice ad æthercam ſublata per aëra ſedem
Creuerat.—

Æthere cœlum ſuperius,

—Sternitq́ per æthera longè
It ſtrepitus cœlo vehemens pugnantibus illis.

Item illud:

Ἠερίη δ' ἀνέβη μέγαν οὐρανὸν οὔλυμπόν τε.

Partem enim aëris puriſſimam, quæ ſummo loco eſt, longiſſimeque a terra & eius exhalationibus remota, Olympum aiunt dici, quaſi ὅλον λαμπρὸν, id eſt, totum ſplendidum. [XLVIII.] Quod autem Iuno Iouis vxor dicitur, cuius eſt ſoror, videtur eo ſenſu dictum, quod Iuno intelligatur eſſe aer, quæ eſt humida ſubſtantia. vnde etiam dicit,

—ἠέρα δ' Ἥρη. Πίτνα πρόσθε βαθεῖαν.—

Iupiter

Iupiter autem æther sit, quæ est substantia ignea & calida. vnde illud,

Sorte Ioui datus est, æther cœlum nebulaq;.

Germani itaque videbantur propter contiguitatem ac quandam similitudinem: vtrunque enim elementum leue, & quod in motu sit: coniuges dicuntur, quod eorum coitu omnia nascantur. Itaque etiam in Ida congrediuntur, terraq; eis herbas ac flores edit. Eodem pertinet, quod Iupiter dicit, se suspendisse Iunonem, appensis ad pedes eius duabus incudibus; nimirum hæ sunt terra & aqua. Maximè autem elementorum conficiunt explicationem, quæ apud eum loquitur Neptunus, tres esse filios Saturni & Rheę, Iouem scilicet, se, & Plutonem, qui inferis imperet; in tres partes vniuersum esse tributum, ita vt cuiuis sua obtigerit dignitas. Ioui enim cessisse ignis substantiam, sibi Neptuno aquæ, Plutoni aeris: eum enim vocat ζόφον ἠερόεντα, quia lumen proprium non habet, sed à Sole, Luna, reliquisque illustratur stellis. Quarta cōmunis omnibus relicta esse dicitur terra. Nam cùm trium elementorum natura in perpetuo sit motu, sola terra immobilis permanet. Atque huic Olympum adiungit: qui si mons sit, pars vtique est terræ: sin cœli splendidissima & purissima pars, etiam hæc erat quinta cum elementis essentia: in qua sententia nobiles quidam fuerunt philosophi. Itaque conuenienter vtrunque commune dixit: & terram quæ infima est ob grauitatem, & cœlum quod ob leuitatem est summum. quippe versus hæc ea quæ in medio sunt aliàs deferuntur, aliàs efferuntur. [XLIX.] Porrò cum elementorum natura ex contrariis constet, siccitate, humiditate, caliditate, & frigiditate: eademque ob mutuam proportionem atque temperamentum vniuersas res producant: cumque partes vniuersi mutationibus sint obnoxiæ, interim tamen ipsum nequaquam dissoluatur: hæc inquam cum sint, Empedocles vniuersa constare dixit,

Vinculo amicitiæ coalescant cùm modò cuncta,
Dissidii in diuersa aliàs cùm pondere vergant
Singula.——

elementorum enim concordiam & vnitionem *amicitiæ* vocabulo afficit, *discordiæ* contrarium. At Homerus eo prior, per ambages amicitiam istam, discordiamque innuit his verbis:

Nunc terræ fines vado inspectura feracis,
Principiumq; deûm Oceanum & Thetyn genitricem,
Dissidiis quorum longis imponere finem
Visendo instituí.——

Tale est etiam, quod Martis ac Veneris fabula innuit, quorū hæc Empedocleæ amicitiæ, ille discordiæ respondet. Itaque aliquando congrediuntur, aliquando disiunguntur. Indicat eos Sol,

 ac vin-

ac vinculis eos constringit Vulcanus: soluit autem Neptunus. Vnde apparet, calidam naturam ac siccam, tum huic contrariam quæ frigida est & humida, aliquando omnia componere, aliquãdo dissoluere. Quibus conuenit id quod ab aliis est poëtis traditum ex Martis & Veneris coitu Harmoniam ortam: nimirum ex contrariis, grauibus ac leuibus certa ratione temperatis, quandam conuenientiam. [L.] Quomodo autem repugnent sibi inuicem ea, quæ contrariæ sunt naturæ, id occultè indicauit Poëta, vbi deorum aduersos ordines describit, Græcis partim, partim Troianis auxiliantium, singulorum vim sub inuolucro proponẽs. Ac Apollinem quidem Neptuno opponit, calidum & siccum frigido humidoque: Mineruam vero Marti, ratione præditum ei quod rationis est expers, hoc est, bonum malo. tum Iunonem Dianæ, id est, aërem stabilem Lunæ mobilissimæ. item Mercurium Latonæ, cùm ille rationem notet, quæ semper inquirit & meminit: hæc obliuionem, ei contrariam. denique Vulcanum fluuio eadem ratione, qua Solem mari. Spectatorem pugnæ, eaque gaudentem, facit deorum principem. [LI.] Apparet porrò ex prædictis, id quoque Homerum innuisse, vnicum esse mundum, eumque finitum. Nam si infinitus esset, non diuideretur in partes finito numero comprehensas. Et quidem ipsum Vniuersi nomen, vnum aliquid designat: sicut & in aliis multis pro singulari vtitur plurali. Idque ipsum apertius ostendit, dicens:

Mundus vnus & finitus.

—fines terræ.

& rursus:

Non si telluris fines adeas, pelagivè
Extremos.—

Item:

Multijugi super extremo tum vertice Olympi.

Sol.

Vbi enim est summitas aut extremum, ibi etiam finis. [LII.] De Sole quoque quid senserit, manifestum est: nempe eum motu circulari ferri, ac modò suprà terram extare, modò infra eam descẽdere. Hoc enim illi versus docent:

O socii, neque enim noctis qua parte tenebræ
Nascantur, vel qua roseis aurora quadrigis
Vecta diem referat, præceps vbi lampada condat
Titan, qua curru terram superetve supino,
Nouimus.—

Sensit etiam, eum semper supra nos ferri, itaque eum *Hyperionem* appellat. Eundem ex aqua terram circumdante, id est, Oceano oriri, inque eandem occidere scribit. Ortum ita explicat:

Interea stagnum Phœbea relinquit amœnum
Lampas, & arato sublata accedit Olympo,

Præbeat

Præbeat vt diuis lucem.—

Occasum sic:

Incidit Oceano clari lux splendida Phœbi,
Frugiferæ noctem telluríque intulit atram.

Formam quoque eius monstrat:

—*splendebat solis instar.*

Magnitudinem:

Vt supra terram nitidus sese extulerat Sol.

Item disertius,

Vt medium cursu Titan superauit Olympum.

Vim,

Sol qui cuncta videt qui præsens omnia inaudit.

Animatum esse eum, suaque sponte & arbitrio moueri, indicat his verbis:

Sub terras lucem laturus manibus ibo.

A quo eum Iupiter dehortans, inquit:

Phœbe tuam lucem tu dijs ostendere perge,
Quiq; tenent terram mortalibus—

Ex quibus liquet, solem non esse ignem, sed aliam præstantiorem naturam: quod & Aristoteles censuit. Quippe cùm ignis sursum feratur, anima careat, facile intercipiatur, interituique sit obnoxius: Sol in orbem fertur, viuus est, æternus, & interitus securus. [LIII.] Reliqua etiam cœli sidera Homero non fuisse incognita, ex his constat, quæ scripsit:

Pleiadasque Hyadasque, & vim grauis Orionis.

Descripsit etiam Vrsam, quæ perpetuò conuertitur circa polum Septentrionalem, qui nobis semper apparet, ac quæ propter sublimitatem nunquam horizontem tangit. Ostendit etiam eodem tempore rotatione circumagi, & minimum Vrsæ, & maximum Orionis circulum. Meminit & tardè occidentis Bootis, qui rectus defertur, ac descendunt cum eo quatuor signa, qualia sex toti nocti tribuuntur. Neque mirari quispiam debet; quod non omnia quæ de siderum contemplatione habentur percensuit, sicut fecit Aratus: non enim hoc instituerat. [LIV.] Elementorum quoque accidentia quæ sunt, vt motus terræ, & luminum defectus, quibus de causis existerent, non ignorauit. Cum enim vniuersa terra in se aliquid aeris, ignis & aquæ, à quibus ambitur etiam, contineat: consentaneum est, in eius profundo vapores ventosos coire. Hos, aiunt, si foras efferantur, aerem commouere, intus autem detentos intumescere, cùm vi foras erumpere nitantur. Quod autem spiritus intra terram concluditur, mari adscribitur eius rei causa, quod aliquando exitus obturet: quo etiam aliquando cedente, aliquæ partes terræ corruant. Hæc Homerus cùm sciret, causam terræmotuum Neptuno tribuit. γαιήοχον eum, quasi *tellurtenentem,* *Terræmotus.*

tem, & *ἐνοσίχθονα*, quod est *motorem terræ*, passim appellans. Quia verò ventis intra terram conclusis, tranquillitas aëris existit, & caligo, & Solis obscuratio: videamus an id quoque nouerit. Finxit ergo Neptunum terram concutere, Achille ad pugnam egresso. Qualis autem pridie fuerit aëris constitutio, prædixerat, de Sarpedone loquens:

Iuppiter ipse atra velauit prœlia nocte.

Et rursus de Patroclo:

Non adeo Solem, non tunc super esse Dianam
Dixisses, tanta crassus caliginis aer
Obstabat.—

& paulò post precatur Aiax:

Iuppiter è denso serua pater aere Graios,
Atque oculis lucem miseratus redde serenam.

Post terræmotum verò, cùm iam spiritus erupisset, vehementes oborti sunt venti: hinc Iuno dicit:

Ipsa Noti celerem à ponto, Zephyrique procellam
Excibo impellens,—

Postridie ventos Iris ad Patrocli rogum excitat,

—*at illi*
Ingenti stridore ruunt, seque ante frequentes
Conturbant nubes.—

Eclipsis Solis.

[LV.] Quin & defectum Solis apparet eum intellexisse naturaliter fieri, cùm Luna cum eo coiens, inter nos eumque ad rectam lineã intercedit, eiusque conspectum nobis aufert. Cùm enim prædixisset venturum Vlyssem,

Iam finito alio mense, atque alio incipiente,

(hoc est coeunte Luna cum Sole: tum enim finis mensis prioris, & initium sequentis est) postquàm Vlysses venit domum; vates hæc procis ait:

Vnde malum hoc miseri? vobis nox desuper atra
Inuoluit capita & vultus, & fertur ad imos
Vsque pedes: sed & vmbrosum vadentium ad Orcum
Vestibulum simulacra replent, aulamque tremendã:
Disperiit cælo Titan, ac luminis exors,
(Infandum) tristi caligine inhorruit aer.

Venti.

[LVI.] Ventorum porro naturam accuratè cognitam habuit. Ortus iis ex humore. nam in aerem mutatur aqua, & ventus est fluens aer. Hoc ille cùm multis aliis locis indicat, tum his præsertim verbis:

Humida ventorum vis.—

Ordinem eorum rectè explicauit ita:

Vnà Eurusque Notusque ruunt, Zephyrusque procellis
Creber, & ingentem, qui cæli nubila pellit,

Aduo-

Aduoluens fluctum Boreas —

Primus horum ab ortu flat, secundus à meridie, tertius ab occasu, à septentrionibus quartus. Et Subsolanus cùm sit humidus, in Austrum calidum mutatur: is tenuior factus in Fauonium abit: atque hic adhuc tenuior redditur expurgatusque, fit Aquilo. Inde hoc:

Impulit hic celerem Boream fluctusque retudit.

Naturæ conuenienter etiam eorum oppositionem extulit:

Nunc Auster Borea dimisit quippe ferendum,
Nunc impellendum Zephyrus rapido dedit Euro.

[LVII.] Nouit etiam polum Septentrionalem supra terram esse eleuatum, nobis quidem qui hoc clima habitamus: & contra Austrinum infra terram depressum. Itaque de Borea cùm dicit, eum serenitatem efficere, & magnum fluctum torquere, ad vim desuper incidentis venti respexit. Vocabulo ὤθει, *nyum à cauo ad sublime* innuit. Pluuias ex humida exhalatione fieri intellexit, atque his indicauit verbis: **Pluuia.**

Sanguinis humentes stillauit ab æthere guttas.

&,

Sanguineum in terras rorem diffudit, —

nam ante dixerat;

Quos vita exuerat dulci Gradiuus, eorum
Sparserat effuso Xanthi ripasq; cruore.

Vnde liquet, quod quæ ab aquis terrestribus sursum efferuntur humida aquisque permixta, eadem similiter decidunt. Eôdem pertinet & hoc;

Luce autumnali quando largissimus imber
Decidit, —

tunc enim Sol ex profundo terræ, quæ sicca admodum est, humorem eleuat turbidum, ac terræ permixtum: isque ob pondus confertim decidit. Vt autem exhalationes humidæ pluuias gignunt, ita siccæ ventos At cùm in nube ventus includitur, eamque vi perrumpit, tonitrua fiunt & fulgura, & simul fulmen emittitur. Quod Poëta sciens, ita dixit:

Intonuit grauiter cum fulgure — &,

Tum simul horrendum intonuit Saturnius, atque
Iniecit naui fulmen, —

[LVIII.] Deos esse, omnes sana mente præditi arbitrantur: interq; hos Homerus primus est. Semper enim mentionem facit deorum, vt cùm dicit, μάκαρες θεοὶ, ῥεῖα ζώοντες, beati dij: & facile viuentes. cùm enim sint immortales; facilem, & non cessaturam habent viuendi naturam, neque cibo opus habent, sicut mortalium animalium corpora: **De diis.**

Nam neq; edunt panem, neque vini ducere succos

Consue-

Consueuere dij: quapropter sanguine cassi,
Atque immortales perhibentur,—

Quoniam vero poësis deos requirebat agentes aliqua: vt sensibus quoque obijceret quæ de ijs dicebat, corpora illis affinxit. Et quia nullum corpus, excepto humano, sermone ac scientia præditum esse potest: itaque singulos deos hominibus assimilauit. Porrò magnitudine & pulchritudine eos exornans, simul hoc quoq; ostendit; imagines & simulachra deorum humana forma expressa ac dedicata esse propterea, vt etiam qui minus sapiunt, deos tamen esse admonerentur. Ac quia præstantissimi philosophorum corpore vacare iudicant deorum principem atque imperatorem, menteque potissimum esse intelligendum: videtur id quoque Homerus sensisse, apud quem Iupiter dicitur.

—hominum pater atque deorum.

Item,

O pater, & diuûm princeps supreme potentum.

Atque ipse ait:

Quam generi humano, diuisque potentior ipsis
Sim, cernetis.—

& Minerua Ioui:

Nam satis inuicto scimus te robore fretum.

[LIX.] Quod si id quoque quæratur, an mente sola percipi posse deum sciuerit: tametsi id palam non professus sit, quippe poësin condens fabulis permultis temperatam, tamen intelligi hoc potest ex ijs quæ dicit:

Inuenit solum secreta in sede sedentem
Illa Iouem.—

Item:

Solus in excelso cæli maneo ipse recessu,
Inde hac grata mea capiam spectacula menti.

Ipsa enim solitudo, & quod non permiscetur reliquis diis, sed secum se esse gaudet, seque vtitur in ocio, semperque vniuersas res temperat: hæc inquam deum exhibent, qui sola mente sentiatur. Sciebat autem hoc etiam Deum esse mentem quæ omnia sciret, & administraret. Ita enim loquitur Neptunus:

Idem vtrique pater sanè est, eadem patria ambos
Protulit: in lucem sed me prior editus ille,
Nouit plura.—

Sæpe etiam hoc ponit,

His actis, aliud secum pater ipse volutat:

Prouidentia & fatum.

id nimirum significans, eum semper cogitare aliquid. [LX.] Ad cogitationes Dei pertinent etiam prouidentia & fatum: de quibus multa apud philosophos disputantur, quibus omnib. ansam præbuit Homerus. Ac de prouidentia quidem quid dicamus? cum

per

per totam poësin dij non tantum ipsi inter se de hominibus colloquantur, sed etiam in terram descendant, atque cum illis versentur. Pauca exempli causa consideremus: Tale est illud Iouis ad Neptunum:

Quæ mea sit nosti frater sententia: curam
Illorum, quanquam pereunt, gero.——

Et alibi,

Proh mihi quàm charus sua nunc vir mœnia circum
Cursu agitur, nostrumque vrget miseratio pectus.

Regiam quoque dignitatem, & humanitatem, indicat his:

Nos Laertiada capiatne obliuio magni?
Cuius in humana summa est sapientia gente,
Sacra deûm summaque colit qui relligione.

In quibus vides, vt Vlyssem laudet primum à prudentia, deinde à deorum cultu. Passim autem licet animaduertere, quomodo deos inducat hominibus operam nauantes: vt Mineruam aliquando Achilli, semper Vlyssi: Mercurium Priamo, & rursum Vlyssi. [LXI.] In vniuersum autem arbitratur deos semper hominibus adesse. Sic enim ait:

Namque peregrini sub forma sæpe, vagique
Hospitiis occultè Superi plerunque latentes
Perlustrant vrbes, hominumque immitia facta,
Iustitiamque vident coram ——

Prouidentiæ deorum proprium est, quod volunt homines iustè viuere. Id euidentissimè pronunciat Poëta:

Nam non facta hominum superis inhonesta probantur,
Sed scelerum pœnas infligunt sontibus acres.

Item,

Iusta Iouem quando in mortales asperat ira.
Iudicia exercent qui vi, non legibus æquis.

Quemadmodum autem deos hominum curam gerere, ita homines quoque eorum quacunque fortuna memores inducit. Itaque & Imperator rebus secundis ait,

Damnabit voti Iupiter me spero, dijque:
Hinc diros arcebo canes, abigamque.——

& in periculo constitutus,

Iupiter è denso serua pater aere Graios

Item interfecto hoste, ille:

Hunc hominem postquam superi iugulare dederunt.

at moriens alter:

Tu caue, me propter tibi ne diuûm ingruat ira.

Vnde ergo, nisi ex his, ortum est Stoicorum illud decretum? Proinde vnum esse mundum, in quo cum dijs homines versentur tâquam in republica iustitiæ communicatione coniuncti, docet. Cũ enim scribit, *Conci-*

Concilium Themidem superis indicere mandat
Iupiter.——

& paulò post:

Cur ad concilium Saturno nate vocasti
Cælicolas? num res Danaûm Troumq; volutas?

quid aliud hæc ostendunt, quàm ciuitatis in morem gubernari mundum, consiliaque capere deos principe deliberationis eo qui est deorum & hominum pater? [LXII.] De fato sententiam perspicuè his verbis indicat:

Fatum. voluntas.

Nemo adeo siue ille malus, siue est bonus, vnquam
Natus homo, sese potuit subducere fato.

atque alijs etiam locis vim fati confirmauit. Sensit autem id, quod post eum nobilissimi philosophi, Plato, Aristoteles & Theophrastus, non omnia fato euenire, sed & in hominibus aliquid esse positum, quibus initium quidem à voluntate est: cum eo autem cõjungitur quodammodo necessarium, cùm quis eo quod volebat acto in id quod nolebat incidit. Hoc multis locis aperte monstrauit, atque adeo vtriusque poëseos initio. Nam in Iliade dicens, iram Achillis causam exitij Græcis fuisse, tunc Iouis voluntati satisfactum ita scribit. In Vlyssea monstrat, socios Vlyssis sua stultitia in perniciem prolapsos: peccauerunt enim cùm sacros Soli boues aggressi sunt, quibus abstinere licebat. Erat enim prædictum:

Si cordi reditus vobis, neque tangere Solis
Armenta est: Ithacam, quamuis mala plurima passi,
Ibitis exitio stabit tetigisse supremo.

Itaque ergo in ipsorum erat potestate, abstinere ab iniuria: quod autem ob illatam iniuriam perierũt, fato consecutum est. Licet etiam id quod alias euenturũ erat, prudentiæ auxilio effugere. quod hoc exemplo docet:

Hic etiam præter fatum perijsset Vlysses,
Quantumvis patiens: in mentem casta Pallas
Consilium præsens illi nisi prompta dedisset.
Irruit, atque manu saxum complexus vtraque,
Multa gemens retinet, dum fluctus transeat ingens.

Hìc enim vice versa cùm esset periturus, à prouidẽtia seruatus est. [LXIII.] Cæterùm quemadmodum Philosophi de multis ac varijs rebus diuinis loquendi ansas ex Homero plerunque sumpserunt, ita etiam de humanis. Primùm hoc in disputatione de anima experiemur. Omnium de hac opinionum nobilissima est Pythagoræ ac Platonis, qui eam immortalem asserunt: & quidem ei Plato etiã alas affingit. Quis ergo primus hoc pronunciauit? Homerus, qui præter alia hoc quoque dixit:

De anima.

ψυχὴ

ψυχὴ δ' ἐκ ῥεθέων πταμένη, ἄϊδος δὲ βεβήκει.

Vocabulo ἄϊδος intelligit locum qui videri non possit: siue aërem quis accipiat, siue locum sub terra. Tum in Iliade Patrocli animam fingens dormienti adstare Achilli,

(Inde Menœtiadæ miserandi anima adstitit illi.)

sermonem ei attribuit, in quo & hæc sunt,

Nam simulacra procul me arcent, & lumine vitæ
Iam cassorum animæ. —

In Necya autem quid aliud tota agit, quàm vt post mortem superesse animas ostendat & loqui; simulatque sanguinem biberint? Sciebat enim, sanguinem esse alimentum spiritus: ac spiritum esse vel ipsam animam, vel animæ vehiculum. [LXIV.] Apertissimè autem hoc quoque pronunciauit, se hominem nihil aliud existimare, quàm animam. Ita enim scribit:

Ἦλθε δ' ἐπὶ ψυχὴ Θηβαίου Τειρεσίαο
Χρύσεον σκῆπτρον ἔχων. —

Dedita enim opera cùm substantiuum ψυχὴ fœminino genere posuisset, masculino genere adiectiuum applicauit, vt ostenderet ipsam animam esse Tiresiam. Atque iterum post:

Τὸν δὲ μετ' εἰσενόησα βίην Ἡρακληείην
Εἴδωλον· αὐτὸς δὲ μετ' ἀθανάτοισι θεοῖσι.

nam hìc quoque ostendit, quod simulacrum, quod à corpore auolarat, neque quicquam secum illius materiæ traheret, imaginatus sit: purissima autem animæ pars quæ discessisset, ipse fuerit Hercules. Hinc philosophis id quoque videtur, corpus esse quodammodo carcerem animæ. Quod & ipsum primus ostendit Homerus. Corpus enim viuentium semper appellat δέμας: vt,

Οὐ δέμας, οὔτε φυήν. —

Et,

— δέμας δ' ἤϊκτο γυναικί.

Et iterum,

— ἤτοι ἐμὴν ἀρετήν, εἶδός τε δέμας τε.

Id autem, quod amisit animam, σῶμα, neque aliud quicquam appellat: vt in his,

Σῶμα δὲ οἴκαδ' ἐμὸν δόμεναι πάλιν. —

Et,

Σῶμα τ' ἀκηδέα κεῖται ἐνὶ μεγάροις Ὀδυσῆος.

Et,

Σῶμα γὰρ ἐν μεγάροις Κίρκης κατελείπομεν αὐτοί.

Idem enim corpus viuo homine, veluti vinculum quoddam erat animæ: & eo mortuo, quasi σῆμα, id est, monimentum relinquitur. [LXV.] His consequens est aliud Pythagoræ decretum, mortuorũ nempe animas transire in formas alias corporum. Sed ne hoc quidem ab opinione Homeri alienum est. Qui enim induxit Hectorem

rem cum equis colloquentem, & Antilochum, ipsumque Achillem: atque hunc quidem non loquentem modò, sed & audientem verba equi: tum canem qui hominibus prius ijsque domesticis, Vlyssem cognouerit: quid aliud quàm communitatem rationis agnationemque humanæ cum brutorum animis ostendit? Ij quoque qui Solis boues ederunt, ideoque periêre, monstrant non boues modò, sed & alia quæuis animalia, vt eandem viuendi naturam sortita, à dijs magni fieri. Tum quod socij Vlyssis mutantur in porcos, & alia id generis animantium, eo ænigmate innuitur, dementium hominum animas in bestiarum corpora immigrare, cùm incidant in Vniuersi circularem reuolutionem: quam Circen ipse appellat, & (vt par erat) Solis filiam facit, habitantem in insula Ææa: cui insulæ à verbo αἰάζειν nomen dedit, qui homines propter mortem lamentantur. Atqui Vlysses, quia esset sapiens, istam mutationem perpessus non est: contra eam à Mercurio, id est, ratione, munitus. Ac idem ille ad inferos descendit, quasi indicans, à corpore animam posse separari, inspectorque fit animarum cùm bonarum tum malarum. [LXVI.] Ipsam porrò animam Stoici definiunt spiritum cognatum, & exhalationem sensibus præditam, quæ ex humore corporis accendatur. In hoc Homerũ secuti sunt, dicentem:

—Dumque halitus hos reget artus.

Et iterum,

Ipsa infra terram tenuis ceu fumus abiuit.

In his animam viuificantem humidæ rei comparat, eam verò quæ iam extinguitur, fumo. Quin & ipso spiritus vocabulo vtitur, de anima loquens:

Sic ait, atque animi magnam inspirauit ei vim.

Et alibi:

Expirans animam.—

Item,

Hac vbi respirauit. & in præcordia rursum
Vis animi est collecta.—id est, postquàm spiritum dispersum collegit.

Item,

Tum respirauit rursum, Borea simul afflans
Pœnè exhalantem vitam leuis aura refecit.

Nam animo deficientis spiritum externus flatus refocillans, quippe cognatus, in vitam reuocat. Huc facit, quod & externo spiritui id nominis tribuit, vnde animam Græci deducunt,

ἦκα μάλα ψύξασα.—

volens dicere, *contra spirans*. Iam Plato atque Aristoteles incorpoream esse animam senserunt, sed quæ semper circa corpus versaretur, eoque vehiculi loco vteretur: inde etiam à corpore digressam, spirituale quoddam quasi impressum simulachrum sæpe secum

sum trahere, seruantem eam qua in corpore fuerat prædita formam: Ita Homerum quoque nunquam in sua poësi inuenies corpoream dicere animam: corporis enim vocabulum cadaueri vbique attribuit, vt & ante paucis ostendimus. [LXVII.] Cùm autem animæ, etiam philosophorum iudicio, pars ratione prædita, in capite sit collocata: altera ratione carens, cuius ea vis, qua irascimur, in corde sedem habet: quæ appetit, in ventri propinquis partibus, videamus numnam ijs prior Homerus hoc nouerit discrimen. Finxit enim Achillis rationem iræ reluctantem, eumque eodem momento deliberantem, vtrum vlcisceretur eum, à quo fuerat læsus, an verò iram compesceret:

Facultates animæ.

Hæc inter mentis iussus, animique furorem
Voluebat dubius —

nimirum recta ratione & ira luctantibus inter se: ab illa autem superatam fuisse iram, Minerua superueniens indicat. Atq; alibi etiam rationem ostendit, quæ irascenti parti præcipiat, atque tanquam subdito magistratus imperet:

Passe anime his grauiora, feras.

Ac sæpe quidem irascens pars rationi obtemperat: vt hîc: sequitur enim,

Sic animi motum fatus reprehendit: & illi
Paruit, extemplò rationis, consilio cor.

Sic & ea pars qua dolemus, rationis dicto audiens inducitur.

Nunc quanquam tristes, quæ præcessere sinamus:
Cogamusque animo iustum parere dolorem.

[LXVIII.] Aliquando iram rationi præualentem ostendit: non obscurè ostendens, se id non laudare, sed vituperare, vt cùm Nestor Agamemnoni exprobrat iniuriam, qua Achillem affecerat:

Non equidem arbitrio nostro; nam plurima contra
Dicebam; cordis motus tu verò secutus
Indomiti, charum superis iniustus Achillem
Læsisti —

Similia horum sunt Achillis ad Aiacem verba:

Rectè cuncta quidem mihi tu dixisse videris,
Sed mihi cor penitus turgescit tristibus iris,
Cum decore atque omni me orbatum laude recordor.

Sic & à metu nonnunquã ratio vincitur. vt cùm Hector cogitasset pugna Achillem subsistere,

Præstat quamprimùm sæuis concurrere telis.
Et superûm quæ sit ferro tentare voluntas.

mox appropinquante Achille, retrocedit:

Hunc simul aspexitque, timoreque inhorruit Hector,
Nec iam stare loco valuit, sed territus intra
Portam abijt. —

Affectus. [LXIX.] Id quoque manifestum est, affectus ab eo in corde collocari. Iram: vt,

—Intus latrabat ei cor. Dolorem: vt,
Quo tandem vsque tuum cor edes mi nate dolendo?

Metum: vt,

Cor mihi quippe fuga linquit præcordia, & extra
Procurrit, mihi membra metus quassat que tremore.

Eodem modo etiam audaciam, siue animi confidentiam in corde reponit:

Perpetuique iubet cor prœlia Martis obire.

Ex prædictis visum est, Stoicis principatum animi in corde esse, concupiscentiam circa ventrem habitare. Id Homerus multis indicat: atque hoc etiam,

Ad pugnam sed me venter damnosus adegit, Et,
Non occultari ventris damnosa cupido
Sustinet.—

[LXX.] Causas quoque & naturam affectuum, qui irascenti animæ accidunt, monstrauit: Iram ab injuria excitari, esse sanguinis efferuescentiam, & eius qui huic inest spiritus, ostendens ait:

Indoluit, saeuo præcordia concitaque æstu
Intumuere, oculis arsitque furentibus ignis.

Pro æstu habet μένος, quo *spiritum* notat vocabulo, qui insit, & iratis incendatur. Idem rursus spiritus in metu percussis, confunditur atque refrigeratur: & ob id horrores & tremores, ac pallores in corporibus eueniunt. Hæc enim omnia refrigeratio efficit: pallorem, quod calore in medio concurrente rubor superficiem relinquit: tremorem, quod intus collectus agitatusque spiritus, corpus pulsat: horrorem, quod humore densato pili pressi eriguntur. Hæc omnia Homerus diserte indicat, ita:

Pallentesque metu— &,
Pallidus inuasit metus hos.—&,
—mihi membra metus, quassatque tremore. Item:
Sic fatur. sed mens longæuo protinus ingenti
Est confusa metu, recti per membra pilique
Tunc steterunt.—

Eadem de causa, pro *extimuit*, ῥίγησε ponit, quod est, *diriguit*: & metum κρυόεντα vocat, id est *gelidum*: & cùm audaciam, tum bonã spem, θαλπωρὴν appellat, quasi calorem diceret. Atque hoc modo ille prauos affectus diuisit. Cùm verò Aristoteles indignationem (id enim *Nemesin* intelligi volumus) & miserationem bonos affectus censeat: (nam Nemesis est, cùm boni ægrè ferunt rebus secũdis indignos vti: miseratio, cùm ægre ferunt bonis male esse) etiam hæc Homerus bonis conuenire censet, cùm ipsi adeo Ioui tribuat. Nam inter alia sic quoque scribit:

Maior

Maior tamen Aiaci concurrere cauit:
Succensebat ei quoniam Saturnius ipse,
Obuius aduerso si se ferret meliori.

Atque idem Iupiter alibi eundem Hectorem miseratur, cùm circa mœnia fugaretur. [LXXI.] De virtute porro & vitio animi quid senserit, passim significat. Cum enim animi pars aliqua intelligentia sit & ratione prædita: altera bruta, & affectibus obnoxia: ideoque medium inter Deum & bestiam homo locum teneat: Poëta summam virtutem, diuinam censet: & extremum vitium, belluinum: quod ipsum postea Aristoteles indicauit. Atque hoc in comparationibus declarat. Semper enim bonos θεοειδεῖς, id est, *deorum similes* appellat:

Virtus & vitium.

—Consilioque pares diuûm genitori.

De vitiosis, tumidos fugacibus ceruis adsimilat, & pastore carentibus ouibus, & leporibus agitatis. De ijs autem qui temerè & inconsideratè ira efferuntur, scribit:

Non furor est tantus panthera, siue leonis,
Siue immanis apri, quo vix vehementius vlla
Perfurit, aut rabie de auit bestia tanta:
Panthoida clarus est quanta ferocia in armis.

Dolore grauiori affectorum eiulatus vocibus lusciniæ contulit, quæ

Amissos queritur fœtus: quos durus arator
Obseruans, nido implumes detraxit.—

[LXXIII.] Virtutem porrò Stoici in vacuitate affectuum ponunt, ea secuti, quæ Homerus dicendo omnem affectum sustulit. vt de dolore ait,

Quo magis est æquum tumulis mandare peremtos,
Immanique animo fletum donare diurnum. &,
Quid tenera ploras instar Patrocle puellæ?

De ira autem,

O vtinam ex hominum & diuûm contentio cœtu,
Iraque tollatur.—

De metu,

Vt metuam nobis, frustra ne perge monere. &,
Eminus ac si quis nostrum, vel comminus ictus
Occumbat sanè —

Ita etiam ad singulare certamen prouocati, absque metu parent, pluresque vnius loco prodeunt. Et qui vulnus acceperat, nihilominus forti est animo, atque ait,

Te strinxisse pedis calcem mihi vulnere iactas.

Et fortis quisque confertur leoni, apro, torrenti, aut procellæ. [LXXIV.] Contra Peripatetici vacuitatem affectuũ humana conditione superiorem iudicantes, moderationem eorum statuunt,

 excessu-

exceſſuque eorum ſublato virtutem mediocritate deſcribunt. Ita Homerus etiam præſtantiſſimum quenque neque abjecto animo, neque tamen omni timore vacuum atque dolore, ſed hoc præſtantem deterioribus inducit, quod non omninò ab affectibus regatur. Hæc enim eius ſunt:

Semper degeneris mutatur enim color, atque
Stare loco haud patitur mens irrequieta pauentem;
Vſque metu mortis quatiens præcordia, & ipſos
Collidens trepido dentes ſtridore ſonantes.
Semper at eſt forti color idem, nec grauis illum
Pertentat nimium metus.——

Quibus perſpicuè nimium metum generoſo animo adimens, moderatum aliquem eidem relinquit. Quod idem de ſimilibus affectionibus, dolore nimirum, & ira, intelligendum eſt. Tale eſt & hoc,

Troibus Aiacem membra intremuêre videndo:
Ipſe etiam pulſum perſenſit pectoris Hector.

nam cùm alij etiam aſpectu tremerent, is qui in periculo eſſet cõſtitutus, fortis quia erat, tantum animi motu afficiebatur. Sic aliter Dolonem vel Lycaonem fugere facit, aliter Aiacem & Menelaum: retrocedentes hos, & pedetentim ſe recipientes, veluti leones à ſtabulo profligatos. [LXXV.] Eodem modo dolentium & lætantium diſcrimina conſtituit. Verbi gratia: Vlyſſes, narrans quomodo Cyclopibus impoſuiſſet: ait,

——Eſt mihi tunc in pectore riſus obortus.

At proci cùm proſtratum viderent Irum,

Sublatis manibus riſu tum diſſiluerunt.

Diſcrimen autem vtriuſque in inferioribus apparet. Et Vlyſſes quidem vxorem ſuam caram ſibi videns ipſius cauſa flere, perfert, nam ei

Intra palpebras, veluti ſi cornea haberet,
Ferrea ſiue, immota manebant lumina.——

At procis amore eius correptis, cùm eam cernerent,

Genua labant, vis alta animum pertentat amoris,
Concubitumque eius voto ſibi quilibet optat.

De fœlicitate.

Talia Homerus habet de animi facultatibus atque perturbationibus. [LXXVI.] Cum verò de bonis & felicitate multa ſint à philoſophis dicta, id apud omnes conſtat, maximum bonorum eſſe virtutem animi. Sed Stoici virtutem ſufficere putant ad beatitatem: occaſione ex Homericis petita, qui ſapientiſſimum ac prudentiſſimum virum Vlyſſem fingit, gloriæ cauſa labores ſummos perferre, ac voluptates contemnere. Prius ita:

Quale fuit facinus, cui fortiter ille ſubiuit?
Verberibus proprium corpus turpauit acerbis,

Innoluenſ-

Inuoluensque humeros pannis, seruique miselli
Assumpta hostilem forma penetrauit in vrbem.

Posterius hoc modo:

Sanè detinuit secum me diua Calypso,
Atque Aeaa domi tenuit me callida Circe,
Vtraque me gaudere suo conata marito:
Sed nunquam nostram suadendo impellere mentem
Eualuere.——

Maximè autem virtutis gloriam commendat, cùm Achillem quidem facit non fortem modò, sed & formosissimum, & pedibus velocissimum, & natalibus summis ortum, illustrique patria, & summi deorum auxilio adiutum: Vlyssem autem sapientem sanè, & animo infracto præditum: sed neque statura, neque forma eadem, parentibus non admodum claris, patria ignobili, inuisumque deo alteri: quorum tamen nihil obstitit, quin gloriam egregiam consequeretur, eo quod animi virtute præditus erat. [LXXVII.] Peripatetici verò primas partes bonis animi deferunt, prudentiæ scilicet, fortitudini, temperantiæ, iusticiæ. secundas, bonis corporis: vt sunt bona valetudo, robur, pulcritudo, celeritas. externa bona, tertiæ sunt ijs classis: vt gloria, vt natalium nobilitas, vt diuitiæ. Ac laudabile quidem esse statuunt, & admiratione dignum, in doloribus, morbo, paupertate, alijsque non sponte nostra accitis calamitatibus vti animi virtute malis resistente: non tamen expetendum hoc, neque beatum. At in prosperitate sapere, id reuera esse felicis. Neque enim possessionem tantum virtutis, sed vsum etiam efficaciamque esse honestam. Atque hæc ipsa palam demonstrat Poëta noster. Deos enim vocat δωτῆρας ἐάων, id est, datores bonorum, quæ etiam homines votis à dijs poscunt: nimirũ, non vt nulli sibi vsui futura, aut neque vtilia, neque inutilia, sed vt ad felicitatem conductura. Quæ ergo sint bona, quæ ab hominibus expetuntur, & ob quæ beati habentur, passim declarat. Simul omnia de Mercurio,

Qualis corpore tu pulcer formaque stupenda,
Atque animo prudens & natus patre beato.

Tribuit ei pulchritudinem corporis, prudentiam & nobilitatem. Aliquando singula:

Huic formam superi dederant, & amabile robur.

& rursus de alio quodam:

Diuitias diuûm genitor superaddidit amplas.

nam diuitiæ quoque donum sunt Dei,

Distribuit generi humano quas Iuppiter ipse.

Aliquando & honorem bonum esse censet:

Ac mihi Palladis & Phœbi tribuantur honores.

Aliquando prolem:

Quam prodest natum extincto superesse parenti,

Et fruitionem domesticarum suarum rerum:

Nunc pateris libate deo porroque valete,
Meque domum incolumem patriæ dimittite vestra.
Omnia enim confecta, mea quæ mente volebam,
Aspicio. comites, & splendida munera cerno,
Quæ mihi fausta precor diuorum & læta voluntas
Esse velit socios cara vt cum coniuge saluos
Inueniam, patriam reduci cum corpore tangam.
Vos hic in dulci patria præbete manentes
Gaudia coniugibusque & natis plurima vestris.
Prospera cuncta dij mittant: sit publica vestro
Lætitia, & secura malorum tempora regno.

[LXXVIII.] In comparatione autem bonorum ostendit virtutem præstantius esse bonum, quàm diuitias:

Qui tunc bellum auratus adibat more puellæ,
Stultus. non auro potuit depellere pestem. Item;
Quam non lætus opes ego diues possideam istas.

Item prudentiam pulchritudine esse potiorem;

Inuenias forma cui non sit tanta venustas;
Prudenti eloquio sed quem Deus exornarit.

Manifestum ergo est, etiam corporis dotes eum, & quæ sunt externæ istius felicitatis, in bonis numerare. Quod autem sine his ad vitam beatam virtus non sufficiat, ita ostendit: Duos viros perfecta virtute præditos inducit, Nestorem & Vlyssem, alijs præstantiores, & inter se prudentia, fortitudine atque facundia pares; cæterum diuersa vsos fortuna. Nam Nestori quidem,

Cùm chara primum matris prodiret ab aluo,
Et cùm quærenda faceret connubia proli,
Fausta dedere dij, & vitam tribuere beatam.
Ipse domi longum felix pertexuit æuum,
Consilioque bonos natos, & fortibus armis
Spectauit.——

Contra Vlyssem quantumuis consultum, & astutum, & cordatum, sæpe interim infelicem nominat. quippe cùm Nestor reditum in patriam suam cito & tutò confecerit; Vlysses diu admodũ vagatus, labores & pericula innumera subierit. Adeo optabile & beatum est, virtuti fortunam non repugnare, sed adminiculari.

[LXXIX.] Virtutis porrò, nisi agat, possessionem nihil prodesse, ex verbis apparet, quibus Patroclus Achillem obiurgat;

O virtute quidem, at nullius prædite frugis,
Ni turpe exitium miseris defendis Achiuis,
Quis virtute tua fretus lætabitur olim?

αἰναρέτην, id est, *infelici virtute præditum* eum appellans, qui eam inutilem

inutilem nihil agendo redderet. Atque hoc ipsum suum ocium Achilles deplorans, ait:

Nauibus assideo telluris inutile pondus,
Inter magnanimos virtute ego primus Achiuos.

Indignatur se virtute sua non vti. nam iratus Græcis,

Non ad concilium, non ille ad prœlia adibat:
Seque domi residens miserè cruciabat. & acri
Pugnandi desiderio proprium cor edebat.

erat verò à Phœnice edoctus,

Vt sermone simul, rebusque valeret agendis.

Itaque etiam mortuus molestè fert istud ocium:

Mallem equidem in terris serui tolerare labores
Paupere sub domino, quàm manibus imperitare.

& paulò post causam explicat:

Nam non talis ei nùnc sum defensor, ad altam
Qualis eram Troiam, supera cùm vescerer aura.

[LXXX.] Porrò quod Stoici dicunt, bonos viros dijs caros esse, ab Homero acceperunt. De Amphiarao enim dicit:

Iupiter hunc magno, Phœbusque amplexus amore.

Et de Vlysse:

Gauisa est sapiente viro, iustoque Minerua.

Eorundem decretum est, disci posse virtutem, principiumq; eius esse bonam indolem, (quod & Homerus docet:

Nam tali genitore satus rectè omnia dicis.)

perfici autem institutione. Virtutis enim scientia, est rectè viuere; id est, scire quæ agenda sint rectè victuris. Hæc quoque apud Homerum sunt:

Infantem, nondum bellive forive peritum.

Et alibi:

Nec mî animus tamen hoc suasit: nam viuere rectè
Doctus eram ———

Et Phœnix de Achille ait:

Idcirco hac opera voluit te discere nostra,
Vt sermone simul valeas, & rebus agendis.

Quia enim vita in actione & sermone consistit, propterea horum se doctorem adolescenti datum ait. Ex quibus liquet, quod omnem virtutem discendo percipi senserit. Ad hunc ergo modum primus omnium Homerus de natura & moribus philosophatus est. [LXXXI.] Eiusdem considerationis sunt, Arithmetica etiam, *Arithmetica.* quæ est numerorum scientia, & Musica, quas plurimi fecit Pythagoras. Videamus an de his quoq; aliquid Homerus dixerit. Ac dixit sanè plurima: sed pauca adduxisse, satis erit. Pythagoras, cùm maximam vim numeris tribueret, omniaq; ijs accepta ferret, tam cõuersiones siderum, quàm ortus animalium: duo suprema principia

constituit eorum:finitum alterum, quod est vnitas, alterum infinitum, qui est binarius: alterum bonorum, alterum malorum principium. Vnitatis enim natura si aeri insit, bonam temperiem: si animo, virtutem: si corpori, sanitatem: si ciuitatibus & familijs, pacem & concordiam præstat. Omne enim bonum concordiæ cognatum est: contra, binarij natura aeri tempestatem, animo vitium, corpori morbos, ciuitatibus & familiis seditiones ac odia infert. Omne enim malum ex dissidio oritur. Itaque & de reliquis ordine numeris, parem, imperfectum & indigentem: contra imparem, plenum ac perfectum appellauit: quod scilicet hic cum pari mixtus, semper suam retinet naturam, abundante semper impare: idemque impar secum ipse compositus parem generat. Fœcundus enim est, & habet principij vim, neque diuisionem admittit, semper in eo vnitate superante. at par, neque imparem producit secum compositus, neque diuisionis est expers. Proinde etiam Homerus vnitatis naturam in bono, & binarij in malo posuit non raro. [LXXXII.] Apparet hoc & ex his, quod bonus ei ἐνηής, ac talis affectio ἐνηείη aliquoties dicitur: ac contrarium δύη. Huc & id facit.

— Dominos plures non expedit esse:
Esto vnus dominus —

Et:

Non in consilio, non nec dissensio in ipsa
Turbauit pugna: semper fuit vna voluntas.

Semper autem impari numero, vt præstantiori, vtitur. Nam totum quoque mundum in quinque partes diuidens: res, quæ in medio sunt, distribuit:

Nam tribus est mundus diuisus partibus omnis,
Quisque suum sortitus honorem. —

Itaque etiam Aristoteles quinque elementa esse sensit: quasi impari & perfecto numero in omnibus plurimam vim obtinente. Quin & diis superis imparia dedicat: Nam & Nestor Neptuno nouies nouem bobus litat, & Vlyssem iubet Tiresias immolare suouetaurilia. Et Achilles parentat Patroclo paribus omnibus: quatuor equos, duodecim Troianos adolescentes & de nouem (quos habebat) canibus duos rogo inijcit, vt sibi septē seruaret. [LXXXIII.] Sæpe autem aliàs ternario, quinario & septenario vtitur numero: præcipuè autem nouenario: vt,

Surrexere nouem ad pugnam, sic Nestore fato.

Item,

Annos quippe nouem nati, iam pectore lato
Ter tres æquabant cubitos, proceraque in vlnas
Corpora tollebant totidem ——

Et,

Tela nouem Phœbi volitabant dira diebus. &,

Ter

Ter tribus hospitium cui præbuit ille diebus,
Mactauitq; boues totidem.———

Cur autem nouenarius numerus est perfectissimus? quia quadratus est, primum imparem numerum radicem habens: estque impariter impar, in tres diuisibilis terniones, quorum quilibet in tres vnitates diuiditur. Neque vim modo numerorum, sed & logisticam methodum docuit. Nam in Bœotia scripsit,

Quinquaginta ibant naues, & quaque ferebat
Centum & viginti iuuenes ——

& rursum:

Quinquaginta fuere viri ——

Vnde supputare licet, cùm naues vniuersæ fuerint ferè mille ducentæ, quarum singulæ haberent centum vectores, totum numerum hominum fuisse centum viginti millium. Iterum de Troibus dicens:

Mille rogi in campo flagrabant cuilibet horum
Quinquaginta viri adstabant.——

colligendum nobis præbet, fuisse Troum numerum quinquaginta millia, præter sociorum copias. [LXXXIV.] Musicam porrò, quę animo maximè conuenit, quatenus est concinnitas ex diuersis temperata principiis, ac cantilena & numeris cum relaxatum animum intendit, tum nimis intentum remittit: Pythagorici magni fecerunt, atque his prior Homerus. Laudes eius Sirenum verbis celebrat, ita ea claudens: *Musica.*

Post variis auido satiatus pectore Musis,
Doctior ad patrias lapsus peruenerit oras.

Alibi in conuiuiis citharam adhibet: vt,

Et lyra quam sociam dapibus superi iunxerunt.

Et apud Alcinoum citharœdus:

——*Incœpit amabile carmen.*

Et in nuptiis:

Fistula cum cithara vocem dabat.——

Et in faciendo opere, cùm in vindemia

——*puer cithara persuaue sonante*
Iucundum cecinit: argutam chordaq; vocem
Tacta dedit ——

Et in bello tibiarum ac fistularum sonitum audiri facit. Nec non luctui adhibet Musicam, cantorem lamentationi sua voce præire inducens: vt qui carminis lenitate, animi asperitatem demulceat. Non est autem ignotum, duplex esse genus canendi: vnum vocis, instrumentorum alterum, quæ vel inflantur, vel tenduntur: tum sonorum alium esse grauem, alium acutum. Horum quoque discrimina Homero nota fuerunt. Nam pueris, mulieribus & seni-

bus acutam vocem attribuit, ob tenuitatem spiritus; viris autem grauem, cum alibi. tum hic:

Astitit alta graui suspiria voce trahenti.
Atq; amplexa caput nati Nereis, acuto
Lamentata sono est. ———

Et alibi:

Ille graues ducens gemitus, sic fatur Achais.

Senes autem cicadis similes, animalibus acuta voce præditis, facit. Instrumentorum porrò fides, quæ sunt tenues, & identidem mouentur, facilè aërem secant, eoque acutum edunt sonum: crassæ contra, ob tardum motum, grauem. Ea ratione flagellum Homerus *acutè sonans* (id esto enim λιγυρὴ μάστιξ) dixit, quod cùm sit tenue, sonitum exhibeat acutum. Hæc de Homeri Musica.

Silentium. [LXXXV.] Ac quoniam facta à nobis est Pythagoræ mentio, cui maxime probatum fuit silentium, & eorum quæ dicere nihil attineret taciturnitas: consideremus, an eiusdem Homerus quoque fuerit sententiæ. Equidem de ebrio dicit:

Quodq; fuit melius tacuisse, improuidus effert.

At Thersitem obiurgans Vlysses inquit:

Suauiter vt dicas, tamen heus ignare loquendi
Quis modus, aut quæ sit ratio, Thersita, taceto.

Et Aiax Idomeneum reprehendens; ait,

Mos garrire tibi multa est: neq; fundere verba,
Te tamen, atq; adeò semper decet esse loquacem.

Copiis quoque ad prœlium euntibus:

Ibant cum clangore auium instar vociferantes
Dardanidæ. ——— & mox:
Spirantes robur taciti sed Iaones ibant.

Vociferatio enim barbarorum est, silentium Græcorum. Itaque vt quisque prudentissimus ab eo, ita & linguæ continentissimus esse idem dicitur. Et Vlyssem facit ita filio præcipientem:

Si meus es verè, nostro si sanguine cretus,
Sentiat huc redisse domum caue ne quis Vlyssem,
Non hoc Laërtes intelligat aut Eumæus,
Non vel seruorum quisquam, vel Penelopea
Ipsa sciat. ———

& alibi eidem:

Parce loqui, sed mente tene, neq; quærere cura.

Hæc sunt nobilium philosophorum sententiæ, ab Homericis principiis profectæ.

Secta Philosophorū. [LXXXVI.] Quod si mentio est facienda eorum quoque qui sibi sectas peculiares instituerunt, inueniemus sanè & eos ab Homero occasionem accepisse. Democritum quidem, cùm visa seu simulacra sua comminisceretur;

Arcitenens

Arcitenens verò simulacrum fecit Apollo.

Quosdam deceptos, cùm quæ non ita sentiens, sed occasioni inseruiens aliquis dixerat; arriperent. Nam cùm Vlysses apud Alcinoum detentus, luxuriæ & voluptatibus deditum, in gratiam eius hæc diceret,

Nam nihil in vita iucundius arbitror esse,
Quàm cum lætitia populus perfunditur omnis,
Conuiuæq; domi digno ordine quisq; locati,
Percipiunt suaues cantus: mensæq; grauatæ
Muneribus Cererisq;, & gratis carnibus adstant;
Vinaq; depromens largo cratere minister
Infundit pateris: summè hæc mihi vita probatur.

his seductus Epicurus, voluptatem summum esse bonum statuit. Et quoniam ipse Vlysses quandoque veste amictus fuit villosa & delicata, aliquando pannis & centonibus peram gestans: ac modò cum Calypsone dormiit, modò ab Iro & Melanthio est per contumeliam habitus: hanc vitæ imaginem arripiens Aristippus, cum paupertatem & labores fortiter tulit, tum voluptatibus affatim vsus est. [LXXXVII.] Homeri sapientiæ hoc quoque est documentum, quod præclara & multa sapientum dicteria prior esse extulit. *Apophthegmata.* Quale illud, *Deum sequere.* ille ita,

Qui superis paret, rata vota is nuncupat illis.

Et, *Ne quid nimis*, hoc modo:

Ipse modum si quisquam excedit amicus amando,
Aut odio nimis indulget, succenseo: præstat
Cuncta modo fieri, —— &,

Spondе, præsto noxa est: sic ille,

Pro prauis spondere equidem est res plena pericli.

Et Pythagoras, quod quidam quæreti, Quid est amicus, respondit, *Alter ipse*, sic:

—— Non secus atque meum caput.

Eiusdem cum Apophthegmatis forma est & Gnome, siue sententia: quæ est vniuersalis paucis verbis comprehensa de rebus ad vitam humanam pertinentibus enunciatio. *Gnome.* Qua cum vsi sint omnes poëtæ, philosophi, alijque librorum conditores, operamq; dederint, vt sententiosè quædam dicerent: princeps Homerus multas atque præclaras sententias protulit, per totam sparsas poësin: easque partim exponentes quale sit id de quo agitur: quo sensu hæc dixit:

Quippe potens vbi rex succenseat inferiori, &c.

partim aliquid præcipientes,

Non decet hunc nocti somnos æquare, regendus
Cuius consilio est populus ——

[LXXXVIII.] Cùm autem multas Homerus sententias, ac de officijs

ficiis præceptiones præclaras extulerit, multi posteriorum eas transtulerũt: cuius rei aliquot apponere exempla, intempestiuum non est. Homerus ergo ita:

Qua nos vana Iouem stolidos vecordia contra
Incitat? anne adeò verbis vel viribus illum
Proposito aggressus spes est deducere posse?
Ille sedens solio solus, nos, ceptaq; temnit
Nostra, nec illorum curam dignatur habere:
Vt qui robore se multum præstare potenti
Cœlitibus ferat, & sceptro rebusq; potiri.
Ergo quæ vestrûm cuiuis incommoda mittet,
Ferte dii, vestram taciti q; agnoscite sortem.

Hinc illud Pythagoræ:

Iam cùm fatali mortalibus infligantur
Fortuna, & diuûm vexent mala plurima nutu:
Quæ tibi contigerint, animo æquo ferre labora.

Tum Euripidea hæc:

Rebus etenim aduersis frustra succenseas:
Nihil hæ tua mouentur ira: sed sua
Quicunq; sorte, ceu decet, vtitur, sapit.

[LXXXIX.] Rursum Homerus ait:

Quo nate immensum produces vsque dolorem,
Ipse tuum cor edens?

Pythagoras verò:

Parce tuæ vitæ, neque eam perdas cor edendo.

Iterum Homerus cùm dixisset:

Humanæ talis nam stat sententia menti,
Qualem quottidie lucem ipse Diespiter affert.

Archilochus cùm alia imitatus, tum hoc quoque transcripsit:

Mortalium mens, Glaucie Leptinæ
Create, talem præbet identidem
Sese, Tonantis summa qualem
Quottidie exhibuit voluntas.

Item cùm alibi Homerus dixerit:

Nanq; alicui dono diuorum bellica virtus
Obtigit: ast alium prudenti pectore iussit
Pollere, ac mentis præclaris dotibus vti.
Iuppiter: atque huius prodest sapientia multis,
Adfert integris, sed & vrbibus illa salutem.
Conscius ipse sibi propria virtutis honorem
Vindicat, & vana ridet conuicia turba.

Huius loci imitatione Euripides ita scripsit:

Nam ciuitas prudentis consilio viri
Bene temperatur, & domus: inq; bellica

Vel plurimum conducit hoc re, scilicet
Multas manus consilium vincit vnicum
Bonum: damno est inscitia multitudinis.

[XC.] Iam quibus verbis socium Idomeneus adhortatur,

Si mortis vitam exsortem, duraq́ senecta,
Fata darent, bellum subterfugientibus istud
Tecum, chare mihi, spesq́ hac nos certa maneret:
Non equidem aut acies primos ipse inter obirem,
Aut tibi famosi mandarem prœlia Martis,
Nunc cum circunstent nos mille pericula mortis,
Extra etiam pugnas, & ineuitabile fatum
Omnigena rapiat mortales cæde cateruas:
Ibimus aucturi famam nobis, aliisve.

Ea Æschylus ita expressit;

Neq́ multa vir qui pectore vulnera percipit,
Moritur: nisi vita concurrat terminus.
Neq́ ad focum quis desidens domi suum,
Fatale vitat eo magis infortunium.

Demosthenes autem ita soluta oratione: *Omnibus hominibus vita terminus est mors: etiamsi quis eam in domuncula conclusam asseruaret. Itaq́ praclari viri est, omnia honesta quouis tempore aggredi: ac quod Deus iniunxerit, ferre forti animo.* *De corona.*

Rursum Homerus;

Nam praclara deûm non sunt dona abiicienda.

Sophocles ita hoc transtulit:

Est munus hoc Dei. proinde qua dij
Dederint, nihil fugiendum eorum senties.

Dixerat Homerus:

Illius à lingua vox ipso melle fluebat
Dulcior.—

Hinc Theocritus:

Dulce eius nectar quia Musa effuderat ore.

Aratus quoque Homerica transcripsit: vt,

Arctos, Oceani est expers qua sola lauacri. &,
Nam vitam morti eripiunt.

Pro his Aratus:

Vrsas Oceani metuentes aquore tingi. &,
Et paruum gelido lignum defendit ab Orco.

At de his quidem satis. [XCI.] Ciuilis oratio est in Rhetorica: cuius peritia primum fuisse præditum Homerum apparet. Si enim est Rhetorica, ad persuadendum apposité dicendi facultas: quisnam hac Homerum superauerit, quippe qui & grandiloquentia reliquos omnes excellat, & in sententiis non minorem ea vim ostendat. Primum in arte locum obtinet dispositio. Hanc ille per totam *Rhetorica.* *Dispositio.*

totam poësin ostentat: maximè autem initio operum. Non enim longè repetiit Iliadis principium, sed ab eo tempore, quo vehementiores actiones ac frequentiores extiterunt. Quæ verò languidiora erant, ac ante gesta, ea alibi compendio recensuit. Idem in Vlyssea fecit, à postremis errorum Vlyssis temporibus sumto initio, cùm tempestiuum esset etiam Telemachum iam introduci, ac procorum libidinem declarari. Quæ verò his priora Vlyssi erranti euenissent, ipsum ea narrantem introducit: vt ab eo qui ipse perpessus ista erat enumerata, plus fidei, & ad mouendos animos virium haberent. [XCII.] Porrò cùm Oratores principium in quauis adhibeant oratione, vt auditorem vel beneuolum sibi, vel attentum reddant: ipse Poëta vsus est exordiis, quæ ad mouẽdum, atque auditionem alliciendum maximè conducant. Nimirum in Iliade primo loco profitetur se explicaturum: quæ mala Græcis propter Achillis contumeliosè ab Agamemnone tractati iram euenerint: & in Vlyssea, quantos labores, ac quæ in pericula Vlysses inciderit, quæ tamen omnia sapientiæ & tolerantiæ ope superauerit. In vtroque poëmate Musam inuocat, vt dictis diuinitatis atque probabilitatis eo plus conciliaret. Cùm verò multas introducat personas, quæ ad suos aut amicos, aut hostes, aut populum verba faciant: singulis decorum sermonem attribuit. Ita initio statim Chryses in sua ad Græcos oratione principio vtitur commodissimo. Comprecatur enim primo loco iis, vt victis hostibus domum redeant, beneuolentiæ eorum sibi parandæ gratia: atque ita tandem filiam petit. Achilles autem minis Agamemnonis irritatus, ijs quæ de seipso diceret, sermonem pro omnibus Græcis admiscet, vt eos sibi auditores beneuolentiores redderet. Vniuersos ait ad bellum id profectos esse nõ priuatarum causa inimicitiarum, sed in gratiam Agamemnonis, & fratris eius. Se cùm præclarè meritus esset, non ab his, sed à communitate Græcorum munus cepisse. His contradicenti Agamemnoni, ipsi quoque non deest quo populum demulceat. Cum enim Achilles dixisset, se in patriam abiturum propter iniuriam acceptam: non ait illi Agamemnon, *Abi*, sed, *Fuge*: id quod simpliciter fuerat dictum, ignominiosè peruertens. Et, Non, ait, te vt maneas oro: adsunt enim & alij qui me honore dignabũtur. quod ipsum erat auditoribus gratum. [XCIII.] Post hos inducitur orator Nestor, quẽ suauiloquum & iucundum sermocinatorem appellat,

Exordium.

Cuius & à lingua flueret vox dulcior ipso
Melle —

qua maior laus oratori tribui nequit. Quid autẽ ille dicendo conficit? Exordium nempe adhibet, quo efficere conatur, vt pœnitendum sibi rixarum putent principes: significans eis, quod rixando ipsi lætitiam hostibus essent præbituri. Tum pergit vtrunque

dictis

dictis castigare, sibique vt seniori vt obtemperent adhortari: ac dum alterum castigat, alteri simul grata loquitur. Agamemnonẽ quidem hortatur, ne præmium magnorum laborum alteri eripiat: Achillem, ne cum rege ipsi præfecto contendat: ac vtrunque decenter laudans, illum vt pluribus imperantem, hunc vt virtute priorem, ita eos mitigare intendit. Quid? quæ sequitur narratio, cum insomnio Agamemnon, quod à Ioue missum bona ipsum spe impleuerat, excitatus, Græcos arma capere iubeat: an non in ea re oratorio vsus est artificio, quippe contrarium eius quod ipse volebat, populo suadet, vt de eorum voluntate periculum faceret: neque molestus esset, si sui eos causâ pugnare cogeret. Itaque ipse quidem verbis populo blanditur. alius autem aliquis, qui persuadendi facultate esset præditus, manere iubet: scilicet hoc re ipsa velle regem, & in sua oratione id innuere affirmans. Vlysses est, cui hæ partes dantur. Is libertate decenti vtitur, præstantissimis comi oratione suadens, & minores minaciter cogens: tumultum multitudinis & motum incompositum sedans, omnibus prudenti sermone persuadens: & quâ leuiter exprobrans eis, quod non starent promissis: quâ venia eos dignans, quod tanto tempore nulla re gesta, ijs quæ charissima habentur, carerent: tum consolationem quoque ex oraculis adhibens, ad fiduciam erigit, & manere persuadet. [XCIV.] Similiter & Nestor orationem habet diuersam quidem, sed eodem tamen tendentem: maioriq; libertate ad iam mollitos vtens, populo suadet: causamq; contemtus regis in paucos quosdam nullius precij homines conferens, pudorem incutit plebi. minatur quoque inobedientibus statimq; consulit regi quomodo ordines militares sint constituendi. Rursum in bellicis actionibus, cum Græci modò prosperis vterentur rebus, modo aduersis, atque in metum venissent: Diomedes, vt qui nuper præclarè gesta re libertatem dicendi sibi parasset, cùm ante nondum sua virtute declarata conuicium à rege sibi factum silentio dissimulasset, tunc eum increpat, vt qui timiditate adductus fugam suaderet. Ita enim loquitur:

Contra te primum, quia stultè dicis, Atrida,
(Quem libertatem sibi poscit concio) dicam:
Sed caue tu stomachere.——

Quibus verbis cùm eum castigare vult, tum iram quoque amolitur. inde res à se gestas citra importunitatem ita commemorat:

Nam mea facta senes Graij norunt iuuenesq;.

Deinceps Græcos exhortatur, laudans eos artificiosè:

Insane, vsq; adeon' imbelles dicere Achiuos,
Vsq; adeon' audes molles?——

Atque ipsum Agamemnonem pudore afficit, concedens ei vt ab-

eat à

eat si velit: satis virium in reliquis fore. Quinetiam si omnes fugiant, tamen se cum socio mansurum & pugnaturum:

Ipse equidem, & Sthenelus mecum pugnabimus.——

[XCV.] At Nestor cum huius & in consulendo & in agendo virtuti testimonium tulisset, quia in fine deliberationis dissentiebat, se vt seniorem audiri par esse ostendit, orationeque progressus, de mittenda ad Achillem legatione consulit. Qua ipsa in legatione Homerus varium oratoribus tribuit artificium. Nam Vlysses, qui primus orat, non hoc statim dicit, Agamemnonem pœnitentia raptæ Briseidis ductum, hanc reddere, & dona cum iam mittere, tum alia post daturum polliceri. neque enim in rem erat futurum, turgente adhuc animo horum memoriam renouare. Itaque primum miserationem Græcarum calamitatum conatur in animum Achillis inducere: deinde ostendit, fore vt posthac vbi voluerit cladibus eorum succurrere, non possit. post, Pelei præceptorum cum admonet, amolitus à se quod molestum erat: & patris Pelei personæ, vt quæ maius momentum afferre posset, orationem tribuens. inde cum iam placatus aliquantum videretur, donorum Agamemnonis meminit: rursumque orationem ad deprecationem pro Græcis conuertit, quos Achilles, tametsi iustè iratus Agamemnoni, seruare tamen deberet, nulla ab iis læsus iniuria. Nam & per orationem oportebat omnibus, quæ offendere auditorem possent, vacare: quia maximè ea pars orationis animo inhæret. Et quidem extrema adhortatio facit aliquid ad excitandum in hostes, à quibus eum contemni ait. Nunc, inquit, Hectorem interficere poteris, si te subsistat: nam nullum is Græcorum sibi parem ait. [XCVI.] At Phœnix metuens ne deprecatio iusto languidior esset, lacrymas addit. Ac primum assentitur instituto in patriam abeundi, dicens se nolle relinqui, eo nauigante: id quod erat Achilli gratum, causamque refert, quomodo sibi eum Peleus crediderit, educandum puerum etiamnum, docendumq; & dicere & agere. inserit etiam narrationi peccata per ætatem a seipso innuens consilii expertem esse iuuentutem. In progressu orationis nihil omnino quod faceret ad exhortandum prætermittit, artificiosè omnia capita tractans: Honestum esse reconciliari deprecanti, ac dona mittenti, & præterea legatos, viros præstantissimos, & maximè apud omnes honoratos. Se quoque meritò impetrare quod petat, quippe alumnum & præceptorem. Pœnitentia correptum iri, si præsentem dimiserit occasionem. exempli causa narrationem de Meleagro inserens, qui ipse quoque à suis rogatus vt patriæ opitularetur, non ante assensus sit, quàm necessitas patriæ iam calamitatibus circumuentæ eo adegit. At verò Aiax miseratione & precibus nequaquam sibi vtendum ratus, Achillis nimis altos spiritus ad humilitatem aliquam detrahe-

detrahere instituit: partim tempestiuè increpando, partim ingenuè adhortando ne prorsus irritaret. Hæc enim oratio decebat hominē virtute præditum. [XCVII.] Cæterùm Achilles singulis respondendo, ingenium suum generosum iuxta atque simplex demonstrat. Nam reliquis ita se opponens, vt præter magnitudinis animi indicia, etiam redargueret atque refelleret eorum dicta, iustas iræ causas afferens, Aiaci sese excusat. Ac Vlyssi quidem dixerat se postridie naui discessurum. Inflexus autem quodammodo Phœnicis deprecatione, de abitu deliberaturum ait. Tandem victus libertate Aiacis, fatetur quidquid instituerat facere: scilicet non ante se ad pugnam exiturum, quàm Hector ad tentoria eius & naues veniat, multis Græcis necatis. Tum, inquit, censeo à me Hectorem, quamuis summa vehementia pugnantem, repressum iri. Addit autem hoc vt responderet ei quod Vlysses de impetu Hectoris reprimendo dixerat. [XCVIII.] Porrò id quoq; Homerus in oratione Phœnicis ostendit, rhetoricam esse artem. Ita enim is ad Achillem:

Te puerum pater, ignarum bellique cruenti
Misit, & orandi, quo virtus maxima claret.
Icirco tibi me præfecit. qui doceam te,
Dicendo rectè præstare, & rebus agendis.

Quibus verbis hoc quoque inest, facundia viris summam parari gloriam. in multis quoque aliis poeseos locis orationes inuenias artificio rhetorico factas. Accusationis etiam & defensionis modum indicauit cùm alias, tum vbi Hector fratrem obiurgat, timiditatem ei exprobrans, & luxuriam: ac quod, talis cum esset, iniuriam remotas regiones habitantibus intulisset, malaq; eo facto suis parasset. & Alexander iram fratris mitigat, fatens se iustè increpatum, ac promittens se cum Menelao singulari pugna congressurum, timiditatis crimen ita diluit. Enimuerò nemo sanus non facilè & ex his, & omnino legēdis eius scriptis deprehendat, artificem orationis fuisse Homerū. Notas quoq; suas oratoribus addere non neglexit. Nestorem introducit suauem, & auditoribus gratū: Menelaum breuem, gratiosum, ac propositi tenentem: Vlyssem multa ac varia dicendi vi vtentem. Hoc enim his duobus heroibus testimonium Antenor perhibet, qui ipsos audiuerat, cum legati Ilium aduenissent. Atque has orationis formas per vniuersam poesin ipse Homerus exhibuit. [XCIX.] Nouit etiam, in quauis re opponi contrarias orationes, fierique peritię dicendi abundantia quadam, vt quod ab altero affirmatur, id ab altero refutetur. Sic enim ait:

Lingua hominum quippe est versatilis: atque in vtramque
Hinc atque hinc magna est sermonis copia partem.
Qualia dixisti, tibi talia verba vicissim
Reddentur. —

Nouit etiam eadem multis verbis persequi, & paucis in summa repetere, quod Anacephalæosis dicitur: estq; apud oratores in vsu, cum multas res narratas in memoriam compendio reuocari oportet. Sic quæ Vlysses apud Phæaces quatuor totis rhapsodiis enarrat, eadem paucis verbis recenset, ibi:

Cœpit, qua primum Ciconas ratione domarit. &c.

[C.] Ciuili orationi adhæret legum scientia. Ne huius quidem expertem Homerum inueniemus. Ipsum legis nomen, quod est *νόμος*, an eius tempore in vsu fuerit, certò dici non potest. Sunt qui notum id ei fuisse dicant, argumento versus:

Ἀνθρώπων ὕβριν τε καὶ εὐνομίην ἐφορῶντες.

Aristarchus *εὐνομίαν* dictam putat, à *recta distributione*. Et quidem inde apparet etiam *νόμος* appellatum, quod æqualiter omnibus aut cuius pro ea atq; dignus est distribuatur. Sanè multis locis Homerus demonstrat, se vim legum intellexisse, si non scriptarum, at saltem in hominum animis conseruatarum. Sic enim facit Achillem de sceptro loqui:

—— Quod nunc manibus gestatur Achiuûm,
Qui dant iura Iouis iussu. ——

iura autem legibus comprehenduntur, quarum autorem Iouem facit: cuius etiam consuetudine Minoem Cretæ regum vsum scribit. Ea autem consuetudo fuit discendarum legem, quod & Plato testatur. Apertè etiam ostendit legibus parendum, neque iniustè agendum esse, his verbis:

Non ergo illicitis sese quisquam efferat ausis:
Sed tacitè his, superi quæ donauere fruatur.

Respublicæ forma.

[CI.] Enimuerò respublicas primus Homerus distinxit. Nam in scuto, quod totius mundi exemplum Vulcanus parauit, (is intelligitur spiritus vis) duas fecit vrbes, vnam in pace & lętitia degentem, alterã deditam bello: ac vtriusq; consectaria enarrans, ostendit aliam esse ciuilem vitam, aliam bellicam. Sed ne rusticam quidem præteriit: sed hanc quoque demonstrauit, oratione cum perspicua, tum ornata. Iam quod in omnibus ciuitatibus leges iubent senatus esse quoddam concilium, quod de rebus consultet, antequam populus coeat: id liquet ex his Homericis esse petitum:

Cogere magnanimum sed regi cura senatum
Prima fuit.

Senes enim ibi Agamemnon conuocat, cumque his deliberat de armanda ad pugnam multitudine: Et quod præ aliis principem oporteat de omnium salute esse solicitum, in eadem persona docet, cum ita monetur,

Non decet hunc somno totas impendere noctes,
Cuius consilio populus committitur. ——

Item quod magistratui parere subditi debeant, ac quomodo is singulos

gulos tractare debeat, Vlysses docet: præstantiores sermone mansueto compellans, iis qui de plebe erant acerbius obiurgatis. Iam quod receptum est apud omnes, vt assurgatur præstantioribus, id dii quoque faciunt. Ioue enim intrante,

Assurgunt omnes superi, neque sede sedere
Sustinuit quisquam.

[CII.] Lex est vt in concione maximi natu verba faciant. Ergo Diomedes belli necessitate coactus, vt primus dicendi partes sibi sumeret, veniam precatur:

Ne mihi quis vestrûm succenseat, oro, loquenti,
Quod minimus natu vobiscum versor. ——

Id quoque leges vbique iubent, spontanea peccata puniri, inuitis factis veniam dari. Id ipsum poeta docet, apud quem sic cantor Phemius Vlyssi,

Hoc tibi Telemachus verum ipse fatebitur heros:
Me neque sponte mea, neque spe mercedis in ædes
Huc intrasse tuas, conuiuiaque arte procorum
Delectasse mea, sed vi rapuere potentes
Ac plures numero, & mensa apposuere coactum.

[CIII.] Cùm autem tres sint formæ reipublicæ ad iusticiam & leges aptæ: regnum, optimatum administratio, ac popularis potestas: hisq; tres opponantur iniustæ, & legibus contrariæ, tyrannis, paucorum potentia, plebis imperium: ne has quidem videtur Homerus ignorasse. Regnum quidem per totam poesin celebrat, ac commendat: vt & in his,

Namque animus regi Iouis altitonantis alumno
Magnus inest, Iupiterque illum dignatur honore,
Atque amat. ——

Apertè etiam ostendit, qualis debeat esse rex:

Imperio populos mansuetus vt ille paterno
Rexerat. —— Et:
Nec quenquam è populo factis verbisve superbis
Læsit: sed regis munus præstantis obiuit.

Optimatum gubernationem descripsit, cùm Bœotorum quinque reges numerat: & apud Phæaces Alcinous hæc,

Bis seni populum reges hunc iure gubernant:
Tertius his supra decimum superadditus ipse
Sceptra gero.

[CIV.] Popularis status reipublicæ picturã in scuto exhibuit. duabus enim ei vrbibus insertis, alteram populari administratione facit contentam, nemine imperante, sed omnibus sua sponte secundum leges viuentibus, vbi & tribunal collocat. Quin & his verbis eam reipublicæ formam indicat:

Iratum fugiens populum: quia fœdere iunctos

Nobis Thesprotos socios violauerat ipse,
Pradones Taphi. s, atq; arma iniusta secutus.

At eum qui per vim & contra leges dominaretur, tyrannum quidem non nominat, quod ea vox recentior est: qualia autem is agat, ita demonstrat:

Ad regem te mittam Echetum: notissima cuius
Sauitia in quosuis homines, qui vulnere nares
Immani & ferro truncabit protinus aures.

Aegisthum quoque tyrannum inducit, qui interfecto Agamemnone, potitus sit Mycenis: neque post mortem sepultura fuerat afficiendus, siquidem Menelaus adfuisset. Ea enim pœna tyrannis constituta est.

Non huic pulnereo tumulassent membra sepulcro,
Verum grata canum iacuisset, & esca volucrum
In campo: facinus quoniam crudele patrarat.

Paucorum potentiam videtur innuere, cùm de procorum scribit auaricia, inter alia hæc dicens,

Atque Ithaca quotquot dura dominantur. ——

Plebis autem dominationem in Troianorum republica monstrat, in qua & vniuersi Alexandro opitulantes infortunium habuerunt, & ipse Priamus liberos vt malorum causam increpat,

Nati infelices hac mi properate. ——

Et alius quidam Antimachus:

Aurea cùm Paridu cepisset dona, negabat
Reddendam esse Helenam Menelao. ——

[CV.] Quandoquidem autem hoc apud homines iustum censetur, vnicuiq; pro eo atq; meretur tribuere: in quo præcipuè inest pietas erga deos, & cultus qui parentibus ac necessariis debetur; religionem quidem sæpenumerò docet, introducens heroes sacrificantes, vota facientes, & dona diis consecrantes, eosque hymnis honorantes, ab iisque auxilium præmium pietatis recipientes. Pietatem erga parentes præcipuè Telemachi persona ostendit, & in quibus laudat Orestem:

Non audis quantam laudem praclarus Orestes
Rettulerit, quem nunc vno cuncti ore celebrant,
Quod patris interfectorem letho dedit. ——

Et quod in senectute à liberis ali parentes naturæ lex iubeat, idque compensandi causa ij debeant, vna dictione aperuit:

Non alimenta suis genitoribus ille rependit.

Fratrum beneuolentiam & fidem mutuam in Agamemnone & Menelao; amicorum in Achille & Patroclo proposuit; vxoris pudicitiam & amorem mariti in Penelopa; mariti desiderium vxoris in Vlysse. Quo autem modo pro patria sit agendum, in hoc maximè versu declarauit:

Vnicum

Vnicum id augurium est, patriam defendere, verum.

Rursum, quomodo reipublicæ participes amicitiam oporteat colere:

Ille tribu mihi, iure, domoque carere videtur,
Quem populare iuuat crudele & lugubre bellum.

Item quàm præclarum sit, esse veracem, quamque fugiendum mendacium:

Pœnè mihi est Orci portis inuisior ipsis,
Cuius verba sonant aliud, quàm mente recondit.

Et alibi:

Qui mala moliri sueuerunt, grata loquentes.

[CVI.] Cùm familiæ saluti plurimum hoc conducat, vt neque in arcana viri mulier curiosè inquirat, neque iniussu illius agere quicquam intendat: vtrunque exemplo Iunonis significauit. Prius, hunc Ioui sermonem tribuens: *Oeconomica.*

Iuno, ne mea te speres cognoscere posse
Omnia consilia.

Alterum, ita loquentem fingens Iunonem:

Ne mihi ad Oceanum post te ignorante profecta
Irascare —

Neque præteriit poëtam id quod vsu apud omnes est receptum, vt qui in bellum exeunt, aut alioqui sunt in periculo constituti, aliquid necessariis mandent. Nam Hectorem deplorans Andromacha, sic loquitur:

Nam neque mi moriens de lecto perdite dextram
Porrexti, neque te suprema voce monentem
Audiui, semper quæ condita mente tenerem,
Assiduos inter fletus noctesq; diesq;.

At Penelope Vlyssis præceptorum memor est: qui discedens ita mandauerat.

Illic an peream, an verò me fata reducant
Incolumem, dubium est, hæc tu seruare memento
Interea, vt cura tibi sint socrusq;, socerq;,
Quanta iampridem, vel (postquàm filius absum)
Maiori. natus postquàm lanugine malas
Textus erit, tunc arbitrio secura maritum
Quære tuo, atque illis patrios concede penates.

Norat & curatores:

Quippe domum soluens Ithaca, commiserat omnem
Huic Laertiades, cunctos parere senique
Iusserat, & fidei mandauerat omnia amici.

[CVII.] Luctus propter familiarium mortem neque nimios voluit esse (est enim nequaquam ingenuum) neque planè nullos: quod vacuitas affectionum supra humanam esset conditionem. Itaque hæc cecinit,

Sanè aliquis se plorato solatur amico:
Namque homini mentem patientem fata dederunt.

Alibi autem dicit:

Quo magis est æquum tumulis mandare peremtos,
Immanique animo fletum donare diurnum.

Nouerat & ista, quæ nunc in sepulturis consueuerunt adhiberi. Inde hoc,

Hic illum socij tumulabunt, atque propinqui,
Et (qui defunctos vita comitantur honores)
Aggere donabunt, tumulo figentque columnam.

Tum quæ de Hectoris nudo iacente cadauere loquitur Andromacha;

Te vermes comedent, raptabunt membra canesque
Postmodò: cùm vestes iaceant tibi in ædibus amplus,
Tegminaque (heu frustra) muliebri texta labore
Solerter: quæ nunc igni crepitante cremabo,
Non testura tuum miserande marite cadauer.
Sed mihi apud ciues laudem præbentia vanam.

Sic & Penelope Laertæ heroi vestem sepulcralem texit. Atq; hæc quidem mediocria. At præterea refert superuacanea: Achillem cùm rogo Patrocli cremasse cùm alia animalia, tum etiam homines: non quidem hoc laudans, vt qui accinat,

Facta agitans animo mala. —

Quin & sepulcreta primus excitauit, vbi multi simul humarentur:

In campo tumulum nos exaltabimus vnum.

Primus quoque sepulcralia certamina memoriæ prodidit. Atque hæc communia belli pacisque sunt. [CVIII.] Peritiam vero bellicam, quam scientiam ordinum instruendorum nonnulli appellant, ei non defuisse, docet tota poesis, pedestribus ac nauium etiam, tum oppidorum oppugnationibus, acierum conflictibus, & singularibus certaminibus variè exornata: ac multa quoque consilii imperatorii artificia comprehendens, quorum quædam referre conuenit. Cùm in acie instruenda semper priori loco equitatum poni, sequi peditatum oporteat, id sic indicat:

Primà equites & equos acie currusque locauit:
Illis à tergo pedites multosque bonosque.

Item in singulis ordinibus militum esse ductores:

Namque duces septem præsunt custodibus, horum
Hastati centum comitantur quenque. —

Ducum alios in prima acie pugnare, alios in extremo agmine versari, ac reliquos ad prœlium adigere:

Idomeneus acie in prima fulgentibus armis
Cinctus, qualis aper, vali. o robore agebat:
Merione extremas pellente in prœlia turmas.

Et quod

Et quod fortissimi in extremitatibus castrorum debeant tendere, muri instar reliquis obiecti: rex autem in tutissimo, id est in medio, ostendit, cum extremas nauium partes tentoriis fortissimorum Achillis & Aiacis adsignat, medium Agamemnoni & reliquis præstantissimis. [CIX.] Iam vallum iacere cum castra figuntur, fossas in longum latumque ducere, easque palis in orbem munire, vt & latitudo transilire, & altitudo transire prohibeat, Homerus ita docuit;

— nam fossa absterruit illos
Ampla, nec hanc vlli saltu superare dabatur,
Nec gressu transire. etenim praeceps ab vtraque
Margo parte viros arcebat, & vndique acutis
Grandibus & vallis confertim Graia iuuentus
Munierat, defendendis opus hostibus aptum.

Moriuntur quoque fortiter pugnantes, qui hæc eius verba sequuntur:

Non sanè ignauam mortem sine laude subibo.
Sed seri accipient mea fortia facta nepotes. &:
Eminus ac si quis vestrum, vel comminus ictus
Occumbat, pereat sanè, neque dedecus illi
Pro patria cecidisse sua est —

Iis quorum virtus claruit, honores dantur:

Regibus, & meritis praeclarè munera praebet.

Desertoribus autem supplicium denunciatur:

Si quem se rigida subducere sensero pugna,
Hic illum ad naues occidam. —

[CX.] Quid verò commemorem, quomodo & quàm variè heroas in pugna inducat vulnerantes ac vulneratos? Id admonendum duxi ab Homero esse petitum, quod qui aduerso corpore vulnerati sunt, eos gloria dignos iudicamus, & qui hostem subsistendo, locumque suum tenendo fortitudinem suam declarauerint: contraque ignominia notamus, qui in tergo vulnus acceperunt, quippe quibus id in fuga acciderit. Sic ille,

Namque inter Martis si sors feriare laborem
Non in posticam colli tu vulnera partem
Excipies, tergumve hostiles sentiet ictus.
Verùm inter primos obeunti prœlia, pectus
Aut venter telis occurret. —

Item;

Non tua mî tergo fugientis lancea stabit;
Verùm traiicies contra mihi pectus eunti.

Vtiliter etiam monet, fusis hostibus non debere prædæ statim intento[illegible], neque fugiendi tempus iis concedere victores: sed instand[illegible] & persequendum victos:

Ne studio quisquam spoliorum prœlia linquat,
Idq; agat vt præda naues accedat onustus.
Cadere nunc hostes præstat: post inde quietis
Per campos spoliare cadauera fusa licebit.

Omnibus ætatibus egregia facta attribuit, quæ ad quemuis hominem excitandum faciant. Iuuenis exemplo Achillis excitari potest, & Aiacis, & Diomedis; adolescens, Antilochi & Merionæ: matura ætate vir, Idomenei & Vlyssis: senex, Nestoris: rex autem horum omnium, & Agamemnonis. Huiusmodi apud Homerum sunt ciuilium orationum & actionum documenta. [CXI.] Medicæ quoq; rei videamus quàm non fuerit ignarus. Magni eum fecisse artem eam, vel hic versus docet:

Medicina.

Namq; vir est multis medicus restantior vnus.

Porrò medicina scientia videtur esse salubrium, & saluti aduersorum. Quod hinc discas. Esse scientiam;

Ast medicum reliquis diuina scientia maior
Instruit.——

Esse salu[illegible]ium & insalubrium:

[illegible]bonis medicamentis permixta venena.

Medicinæ altera est pars in contemplatione posita, quæ vniuersalibus rationibus certaq; via doctrinæ ad singulorum cognitionem perducit: cuius alia pars signa, alia causas tractat. Altera est effectrix, quæ opus facit: cuius partes sunt, victus rationem præscribens, manuum opera vtens: & medicamenta adhibens. Videamus, vt Homerus singula attigerit. Contemplatricem medicinam sibi notam fuisse, hoc versu obscurè indicat,

Τοῖα Διὸς θυγάτηρ ἔχε φάρμακα μητιόεντα.

μητιόεντα dicit medicamenta, nempe contemplatrice peritia apparata. Signa tractantem disertè in Achille proponit. Is enim vt Chironis discipulus, primus causam luis, quæ Græcos inuaserat, deprehendit: nimirum sentiens morbos qui populū simul inficiunt (Epidemios vocant) ab Apolline esse, qui idem est solis anni tempestates adducit: quæ vbi inæquali temperie constant, morbos gignunt. Et in vniuersum adeò salutem & exitium virorum Apollini, mulierum Dianæ, hoc est, lunæ harum, soli illorum adscribit: sagittarios eos fingens, ob coniectum radiorum: diuidens autem masculum à femineo: quod illud natura est calidius. [CXII.] Propterea ait Telemachi tantam esse staturam voluntate Apollinis: Tyndarei autem filias ope Dianæ adoleuisse. Mortem iisdem imputat cùm sæpe alibi, tum de filiis Niobes filiabusq; vbi loquitur, ita distinguens:

Hos Titan, illas pernix Diana necauit.

Caniculæ quoque ortum refert, signum ac causam [illegible]us morborumque.

Exsuperat

Exsuperat splendore suo qui sidera cuncta:
Sed mala designat, magnum mortalibus æstum
Ille ferens. ——

Causas etiam persequitur, de ijs hæc scribens:

Nam neq; edunt Cereris, neq; Bacchi munera potant:
Hinc immortales, & cassi sanguine viuunt.

Alimentum quippe tam siccum, quàm humidum, sanguinem gignit. sanguis corpus alit, idemq; abundans aut corruptus morbos generat. Effectricem medicinam ita tractat, cuius pars est etiam ea quæ victus ratione vtitur. Primum discrimen morborum acutorum & diuturnorum aperuit in his:

Nam quæ te mortis species dulcissima mater
Abstulit? an longi vis morbi? Cynthia vel te
Ipsa suis telis subitò iaculata peremit?

[CXIII.] Manifestum quoque est, eum tenuem victus rationem existimasse salubrem. Facit enim heroas assatis carnibus vesci, ciborum curiosum apparatum omnem amputans. Et quoniam venter semper indiget iterata alimentorum suggestione, postquàm priores cibi concocti, corpori suum succum, ac quod idoneum est in cor & venas transmiserunt, & superflua excreta sunt: itaque sic scribit,

Me sinite interea quamuis cœnare dolentem:
Nam nihil inuiso ventre importunius vsquam est,
Qui meminisse sui nolentem cogit & vrget. Et statim:
Me iubet ille cibum capere, & potare, malorum
Oblitumq; iubet se tantum explere. ——

Vini quoque diuersos vsus nouerat: nimium, damnosum: mediocrem verò, vtilem. Itaque prius ita describit: *Vinum.*

Temetum tibi dulce nocet: quod pluribus ante
Obfuit immodicè vinosis faucibus haustum. Posterius sic:
Auget enim membris quæ languent fracta labore,
Egregias vinum vires. ——

Et quod robur gignat:

Ast vir, Lenæi quem dona cibusq; refecit,
Per totam durent quantumuis prœlia lucem,
Sufficit, & robur membris, audacia cordi
Acris adest: neq; eum vires & strenua virtus
Destituunt, campo prius ac q; eiecerit hostes.

Ac suaue quidem conuiuijs adhibet:

Sic agit, & grata præstans dulcedine vinum
Fudit Pantonous. ——

Vehemens, & grauem soporem gignens, Cyclopi Vlysses præbet. Adstringens autem, ad medicinam facit. Tale enim est πράμνειος οἶνος, quod Machaoni saucio datur. [CXIV.] Exercitationibus

vtendum esse hortatur. Semper enim agentes aliquid fingit, vel opus facientes conueniens, vel animi causa. quando etiam deditissimos voluptatibus Phæaces, & luxuriosos procos exercere corpora facit. Ac sufficientes quidem labores facere ad sanitatem existimat: eorum verò quibus corpus aggrauetur, remedium ponit somnum. Ait enim, Vlyssi à maritima iactatione defatigato somnum immissum, qui eum quàm celerrimè liberaret molesta illa defatigatione. Natura enim requirit, vt defessum corpus requiescat: & in quo calor est exiguus, cùm is non possit in omnes partes egredi, vult eum in profundo manere. Quod autem quiescat corpus animo remisso, & solutis membris corporis, id euidenter dixit:

Illa reclinata obdormiuit, & omnia membra
Dissoluit sopor ——

Quod autem in omnibus rebus ea quæ modum excedunt, inutilia sunt, id de somno quoque pronunciauit, cum ita

Est etiam nimio coniuncta molestia somno;

tum sic, —— *totam quippe molestum est*
Noctem peruigilare. ——

[CXV.] Bonam quoque aeris temperiem ad sanitatem conducere cognitum habuit: vt apparet ex his,

Sed te qua terra postremus terminus exstat,
Elysium ad campum cœlestia numina mittent,
Quem Rhadamanthus habet: qua vita facillima longè
Dis itur. haud campos Iupiter niue conspuit illos,
Miscetur varijs neq; tempestatibus aer
Nulli imbres: tantum spirat leuis aura Fauoni,
Missaq; ab Oceano nimios refrigerat æstus.

In quibus duo hæc rectissimè vidit, cùm ventorum principium ab humore existere, tum animalis innatum calorem refrigeratione indigere. Affectuum quoque corporis remedia sciuit: animi deliquium refrigeratione curari, ita de Sarpedone scribens,

Tum respirauit rursum, Borea simul afflans
Penè exhalantem vitam leuis aura refecit.

Frigoris, calefactionem esse remedium. Sic Vlyssem iactatum salo & tempestate, facit sub arbusto occultari, vbi & à ventis & à pluuijs esset tutus, & se præsenti materia tegeret. Lauacris quoque & vnctionibus suum vsum tribuit: vt cùm ijs Vlyssem & Diomedem se refecisse scribit, qui insomnem exegissent noctem. Maximè etiam his verbis vsum lauacri docet:

Tunc animo gratam supra caput atque humeros mi
Diua effudit aquam. ——

manifestum enim, quod cùm nerui inde exoriantur, rectè etiam defatigationis remedium inde auspicetur, quod cõsistit in calefaciendo

ciendo & humectando: labor enim siccat. [CXVI.] Restat vt videamus, quomodo chirurgiam intellexerit. Menelaum ergo Machaon curat, primum sagittam extrahens, deinde vulnus contẽplans, atque sanguinem exprimens, ac siccantia medicamenta inspergens. Id secundum artem fieri, totum euidens est. Eurypylo porrò, qui in femore vulnus acceperat, Patroclus primùm cultello oblato sagittam execat: deinde aqua tepida vulnus abluens, vt dolor minueretur, radicem inijcit. Multæ autem passim nascuntur vulnerariæ. nouit autem hoc quoque, quod amara medicamenta ad siccandum sunt apta: vulnera autem siccari debent. Neque statim Patroclus adhibita medicina abit; sed

Assidet, oblectatq; suis sermonibus. ——

Alloquio enim indigebat, qui vehementi dolore vexabatur. At Machaonem, qui neq; magnum, neq; periculosum vulnus in humero acceperat, minùs accurato victu vti non absurdè facit: fortassis artem quoque eius eo ipso indicans, nam quacunque vteretur victus ratione, seipsum nimirum curare poterat. Id quoque apud eum est obseruare, quod non ignorarit medicamentorum alia esse quæ mollita imponantur, vel inspergantur: vt cùm ait,

Leniaq; inspersit medicamenta.

Alia quæ bibantur: vt cùm Helena in cratere temperat medicamẽtum, quod omnem dolorem & acerbitatem animi aboleat, & obliuionem omnium malorum adducat. Eodem modo sciebat venena alia illini, dicens:

Quærebat posset quo tela linire, venenum. alia potari: vt,

Crateri inijciat, nos illoque enecet omnes.

[CXVII.] Atq; hæc de re medica, quantum eius apud Homerum est, Vtilitatem porrò homines percipiunt, vt ex medicina, ita aliquando etiam ex diuinatione. Huius quandam partem Stoici dicunt artificio constare, vt extispicium, augurium, omina, signa: quæ vno verbo artificiosa nuncupant. aliam artis & disciplinæ expertem: vt insomnia, vt afflatus diuinos. Ne hæc quidem Homerus ignorauit. Nouit enim vates, sacrificulos, somniorum coniectores, augures: & quendam in Ithaca, qui aues nosset, & futura inde vaticinaretur. Quin & Vlysses precatur:

Omen nunc aliquis hominum intus mi vigilantum
Exhibeat, Iupiterq; foris signo omnia firmet.

Sternutatio quoque apud eum inter felicia signa ponitur. Et procis adstat diuino furore correptus vates, futura quibusdã indicijs præsagiens. Ac cùm Helenus dicat, se vocem deorum immortalium auribus suis percepisse, fidem facit Socrati, qui genij voce monitus diuinasse perhibetur [CXVIII.] Anne aliqua præterea dicendi ars aut scientia superest? Nimirum ipsa etiam tragœdia, sui principium ab Homero arcessit, rerum verborumque elata magnitu-

magnitudine. Extant omnes apud Homerum formæ tragœdiæ: actiones grandes, & à communi opinione alienæ, deorum apparitiones, orationes ab elato animo profectæ, & quibus quæuis ingenia, quiuis mores exprimantur. In summa, nihil aliud sunt Homeri poemata, quàm fabulæ quæ in scena agantur. Graues proponuntur res: eæque amplificatæ verbis, sententijs, actionibusque. Neque tamen adsunt nefariorum facinorum commemorationes, qualia sint incestæ nuptiæ, parentum aut liberorum cædes, aut quæ alia portenta nouæ tragœdiæ sunt inuenta: quin etiam cum aliquid tale commemorat, lenire potius peccatum, quàm exprobrare conatur: vt de Clytæmnestra. Ait enim eam probam fuisse, quandiu cantorem habuit secum: id est, magistrum quendam vxori ab Agamemnone adiunctum, qui ei optima præciperet. Hoc demum amoto, mulieri adulterium Ægysthus persuasit. Etiam Orestem laudans, qui cæde Ægysthi vltus patrem sit, necem matris reticuit. Multa etiam alia huiusmodi apud hunc poetam inuenias, vt qui tragœdiam, magnificam quidem illam, sed nō inhumanam quoq; scripserit. [CXIX.] Nihilominus comœdia quoque hinc ansam cepit. Inuenias enim apud eum, qui res maximè sublimes atque grandes referat, quædam esse etiam, quæ interim risus materiam præbeant. Itaq; & in Iliade Vulcanus claudicans inducitur, qui fundat vinum dijs: qua occasione,

Immensus cœpit cœlestia numina risus.

& Thersites turpissimus animo ac corpore, tumultuando, maledicendo, ac sese iactando Vlyssem concitans, ab eoque verberatus, omnibus risum mouet:

Quantumuis mœstis, suauem tamen omnibus ille
Elicuit risum ———

Et in Vlyssea, apud diffluentes voluptate Phæaces, Demodocus Martis cum Venere adulterium cantat: vtque in vincula Vulcani incidentes risum cæteris dijs mouerint, hique festiuè inter se iocati sint. Et apud intemperantes procos, Irus mendicus fingitur cum Vlysse præstantissimo viro palæstra congredi, ipsaque in actione fit ridiculus. Omnino enim humanæ naturæ consentaneum est, non intendi modò animum, sed remitti etiam, vt sufficere possit ad vitæ labores. Itaque talis animi oblectatio à poeta inuenta est. Quod autem ij qui postea comœdias ediderunt, risus captandi gratia turpibus, & nimis apertè obscenis verbis vsi sunt: certè non possint dicere, se melius aliquid inuenisse. Sobriè enim Homerus amatorias affectiones ac sermones memorauit, vt cùm Iupiter dicit

Nam nunquam cepit mentem mihi tanta cupido.

Et de Helena:

Non equidem indignum est, quod talis fœmina tantis

Ærumnis,

Ærumnis, tanto petitur iam tempore vtrinque.

Et quæ alia id genus sunt. At reliqui poetæ incontinenter, ac vltra modum isto affectu captos homines proponunt. Et hæc quidem hactenus. [CXX.] Elegans etiam est genus orationis epigramma, siue inscriptio: quod inuentum est imaginum & monumentorum gratia, compendio indicans, qualis sit cui honoris causa aliquid tale obtigit. Hoc ipsum quoque Homeri est. Sic enim alicubi: *Epigrãma.*

Hic situs est vita iampridem lumina linquens,
Qui quondam Hectoreo perculsus concidit ense. & iterum:
Hectoris hæc vxor, quo circum Pergama nemo
Fortior hostiles Graiorum inuasit aceruos.

Neque aberrauerit à vero, si quis pingendi quoq; magistrum fuisse Homerum dicat. Dixit sanè quidam sapientum, poesin esse picturam loquentem, & picturam esse poesin tacentem. Quis ergo vel prius, vel posterius Homero, sententiarum imaginibus, aut verborum aptitudine exornauit deos, homines, loca, actiones varias? Idem materia verborum effinxit etiam omnis generis belluas, maximè fortissimas: vt leones, apros, pantheras: quorum impetus & affectiones depingens, ijsque humanas actiones comparans, vtriusque proprietates demonstrauit. Ausus est etiam dijs hominum formas affingere. Vulcanus verò scutum Achilli fabricans, auroque insculpens terram, cœlum, mare, magnitudinem Solis, Lunæ pulcritudinem, multitudinem stellarum vniuersum hoc coronantium, vrbes diuersis moribus ac diuersa fortuna vtentes, animalia motu & sermone prædita: quo tandem non pictore præstantior in hoc genere arti[illegible] videbitur? [CXXI.] Ex vno saltem de multis exemplo conste[illegible] visu potius quàm auditu percipi poemata videri. Qua[illegible]nt, quæ Eurycleæ tribuit verba, cum ea Vlyssis cicatricem esset conspicata: *Pictura.*

Quam pronis nutrix manibus complexa, per ipsum
Agnoscens tactum, subito perterrita casu est.
Dimisitque pedem: simul impulit iste lebetem
Delapsus, sonitumque dedit fuditque liquorem.
Verùm lætitia simul & correpta dolore
Est anus: atq; oculos lacryma impleuere, repressa
Est vox, & mentum tangens ita fatur: Vlysses
Omninò meus es: neq; te tamen antea fili,
Agnoui, quàm te contrectans omnia sensi.
Sic ait, atq; ad Penelopen sua lumina vertit,
Effari cupiens. ——

Hic sanè plura ijs quæ in picta tabula oculis subijci possunt cernas, non visu, sed sola intelligentia percipienda. qualia sunt, pes propter subitam consternationem è manibus dimissus, aheni tinnitus, effusa aqua, vetulæ dolor lætitiæ mixtus, eius ad Vlyssem verba,

verba, & quæ dictura erat ad Penelopen, in quam coniecerat oculos. Multa & alia quasi pictoria arte poemata ob oculos ponit: quæ inter legendum licet spectare. [CXXII.] Cæterum hic finem orationi imponere, tempestiuum est: quam tanquā ex prato multis floribus variegato coronam cùm texuerimus, Musis consecramus. Neque mouebimur, si quis reprehendat nos, quod cùm Homeri poesis malum argumentum tractet, nos ei physicas, politicas, ethicasque orationes, tum etiam varias adscribimus scientias. Necesse enim habuit poeta, pro materia sibi actiones admirabiles, itemque affectus & mores varios sumere. Cuius rei causa est, quod bona ipsa per sese simplicia sunt vnius generis, & ornatus non capacia. Quando verò cum rebus malis permiscētur, tum varios modos, & omnis generis formas admittunt: vnde rerum materia existit. In qua ipsa tractanda cùm iuxta se bona & mala collocentur, facilius meliorum & agnitio demonstratur, & electio. In summa autem, huiusmodi argumentum occasionem poetæ tribuit omnis generis orationes referendi, aliàs à se, alias à personis quæ introducuntur: ex quibus magna ad lectores redeat vtilitas. Denique cur non omnis virtutis laudem Homero tribuamus: cum posteri etiam ea in ipsius poesi animaduerterint, quæ ipsi fortuitò, etiam nihil tale cogitanti, exciderunt. Nàm & quidam versibus eius ita vtuntur, vt oraculis deorum: & alij, cùm aliam sibi materiam sumpserint, versus eius transcribentes atque componentes eo accommodant.

PLVTARCHI DE AVDITIONE libellus.

[I.] QVAM de audiendi ratione habui disputationem, eam literis mandatam ad te, mi Nicander, mitto, vt quando virili sumpta toga è præceptorum potestate exiuisti, rectè monentibus obtemperandi modum habeas cognitum. Nam licentia, quam nonnulli iuuenum non probè instituti libertatem putant, ijs qui pueros rexerant magistris ac pædagogis importuniores imponit dominos, cupiditates, inquam, quasi vinculis iam solutas. Et quomodò Herodotus ait, *simul cum tunica mulierem etiam verecundiam exuere*: ita adolescentum quidam simul cum puerili veste pudorem ac metum deponentes, soluto qui eos cōdecorabat amictu, statim contumacia obruuntur. Tu verò, qui sæpenumero audiuisti idem esse DEVM sequi, & parere rationi, existimare debes eos qui sana sunt mente ita iudicare, se quandoà pueritia ad virilem euadunt ætatem, non abijcere imperium,

Licentia.

sed

sed mutare imperatorem, dum loco mercede conducti aut ære emti magistri diuinũ vitæ ductorem accipiunt Rationem: cui qui parent, soli digni sunt qui pro liberis habeantur. Soli enim hi viuunt vt volunt, qui quid velle debeant didicerunt. ineruditæ autem & rationis expertes animi incitationes atque actiones exilem quandam ignobilemque voluntatis libertatem multa cum pœnitentia coniunctam habent. [II.]Iam sicut qui in ciuium numerum adscribuntur alienigenæ & omnino peregrini, multa eorum quæ fiunt reprehendunt ac iniquè ferunt: qui verò inquilini educatione ac cõsuetudine sibi leges familiares reddiderũt, absq; molestia quæ suarum sunt partium obeunt, ijsque sunt contenti: ita oportuit à multo tẽpore in philosophia enutritum, ac iam inde ab initio ætatis adsuefactum ad percipiendũ disciplinas auditionesque pueriles philosophica oratione permixtas, mãsuetum, proinde atq; quasi domesticum conferre se ad philosophiam, quæ sola virilẽ & re vera perfectum iuuenibus apponit ornatum. Neq; iniucundum, puto, tibi erit audire de sensu auditus, quem Theophrastus omniũ sensuum maximè ad motus animi ciendos facere ait. neq; enim quicquã eorum quæ visu, quæ gustatu, quæ tactu percipiuntur, tantas mentis alienationes, tumultus, consternationesq; adfert, quantæ animũ occupant, strepitibus quibusdam & fragorib. & sonitibus ad aures accidentib. [III.] Est tamen hic sensus magis rationi quam affectibus idoneus. Vitijs enim multę partes corporis multaq; loca aditum spaciumq; ad animam penetrãdi præbent. vnica virtuti qua adolescẽtes arripiat ansa aures sunt, siquidem puræ sint, & iam inde ab initio adulatoriarum corruptelarum vacuæ, intactæq; à prauis sermonib. seruentur. Itaq; Xenocrates aurium munimenta pueris potius quã athletis applicari iubebat: quod horum aures verberibus, illorum mores verbis peruerterentur. neque ille auditionis vacuitatem aut surditatem cõmendabat: sed hortabatur vt tantisper ab audiẽdis prauis sermonibus abstinerentur, dum bonæ orationes tanquam custodes ingenio philosophiæ educatione appositi eam regionem occuparẽt, quæ maximè oratione mouetur atq; ducitur. Ac Bias quidem ab Amaside iussus simul & optimam & pessimam victimæ carnẽ mittere, linguam ei exsectam misit. nimirum quia sermo & vtilitatis & damni plurimum affert. [IV.] Et vulgò paruulos qui deosculantur, cum ipsi aures eorum tangunt, tum eos idem iubent facere: per iocum innuentes, maximè amandos esse eos qui per aures prosunt. Nam hoc quidem in promtu est, adolescentem ab omni exclusum auditione, vbi gustare doctrinam ceperit, non modò sterilem planè fore, neque vlla virtutum editurum germina: sed & ad vitia facile desciturum, cum ex animo rudi veluti solo inculto pleraque pullulent syluestria. Impetus enim animi ad volupta-

Libertas vera.

Auditus.

voluptatem ferentes, ac sinistras de labore suspiciones (qui non extrinsecus in animum allabuntur aut oratione introducuntur, sed veluti indigenæ sunt infinitorum affectuum & morborum fontes) si quis patiatur laxatis habenis eò quo natura ducit deferri, neque bonis ea præceptis minuendo aut alio deflectendo naturam componat: nullum profectò animal est quod non mansuetius sit homine isto futurum. [V.] Quapropter cùm magnopere vtile, non minus tamen periculosum sit adolescentibus audire, operæprecium esse existimo vt quisque & secum semper, & cum alijs de ratione audiendi colloquatur. Nam in eo quoque videmus errare plerosque, quod in dicendo se exercent ante quam se ad audiendum adsuefecerint: putantque dicendi esse disciplinam atque meditationem; vtiliter autem quouis modo audiri. At verò qui pilæ ludum tractant, simul & iacere & accipere pilam discũt: in vsu verò sermonis prius est rectè accipere quàm emittere. sicut conceptio & retentio fœtus, partum antecedit. Iam quod aues interdum irrita & quæ Zephyria vocantur oua pariunt, in causa aiunt esse imperfectos & inanimatos conceptus. qui autem audire nesciunt adolescentes, neque vtilitatem ex auditione capere condocefacti sunt, eorum sermo verè inanis ac subuentaneus excidens,

Error audiendi rationē negligentium.

Irritus, ignotus, sub nubibus euanescit.

[VI.] Et vasa quidem inclinare solent atque obuertunt, vt quæ infundere volunt, recipi possint, fiatque verè infusio, non effusio: seipsos verò dicenti accommodare, attentionemque auditioni adhibere, ne quid vtiliter dictorum effugiat, non discũnt, sed (quod omnium maximè deridiculum est) si incidant in aliquem, qui cænam, pompam, insomnium aut altercationem sibi cum alio habitam narret, taciti audiunt, & vt pergat dicere flagitant. sin verò eosdem alius ad se trahat, ac de re vtili docere, vel admonere, aut peccantem verbis corrigere, aut demitigare animo commotum cupiat, non patiuntur: sed vel contentiosè impugnant eius orationem si victoriam sperant, vel eo omisso proripiunt se aliò vbi nugas audiant, aures suas, tanquam inutilia & vitiosa vasa, quauis potius quàm necessaria aliqua re implentes. Cæterùm sicut equos qui rectè instituunt, eos docent fræno facilè parere, ita qui pueros, ad audiendum promtos faciunt, docentque audire multa, loqui pauca. Nam Epaminondam laudans Spintharus aiebat, Non facilè se cum alio rem habuisse, qui & plura nosset, & pauciora diceret. [VII.] Ac naturam aiunt propterea vnicuique nostrûm duas dedisse aures, vnam linguam, quod pauciora loqui debeamus quàm audire. Proinde cùm vbiq; silentium adolescenti tutum sit ornamentum, maximè tum prodest, cùm audiens dicentem nõ perturbat, neque ad singula elatrat: sed etiamsi oratio non probetur, su-

Audire multa, loqui pauca præclarum.

tur, sustinet tamen exspectatq; dum dicendi ille finem faciat: ac vbi is perorauit, non ilicò contra dicere orditur, sed (vt Æschines præcipit) spacium ei relinquit siue addendi aliquid dictis, si ita videatur, siue mutandi quidpiam vel detrahendi. Qui verò statim interrumpunt, & neq; audiunt neq; audiuntur, sed aduersus dicẽtes dicunt: ij contra decorum agunt. At qui continenter verecundèque audire adsueuit, is & quod vtile est sermonis eius percipit atque retinet, & inutile seu falsum facilius perspicit ac deprehendit, veritatisque studiosus habetur, non contentionis, neque temerarius aut rixator. Quare non ineptè quidam dixerunt, non minus studiosè fastum ac spiritus elatos adolescentum ex animis, quam aerem ex vtribus excutiẽdum esse, si quid vtile velis infundere: alioqui arrogantiæ pleni inflatique non admittunt. [VIII.] Porrò inuidia cum liuore quodam & maleuolentia nullam ad rem *Inuidia auditori cauenda.* vtiliter adhibetur, sed omnibus bonis impedimento est: pessimus autem assessor est auditori atq; consiliarius. quia enim inuidi quauis potius re delectantur quàm rectè dictis, ita fit quæ vtiliter dicuntur molesta eis red dantur, & iniucunda, neque approbentur: Et vero quem diuitiæ gloria aut pulcritudo aliorum vrit, is tantum inuidus est: molestè enim fert res aliorum secundas. Qui orationi bonæ inuidet, hunc sua ipsius bona excruciant animi. Sicut enim lumen videntium, ita sermo audientium bonum est, si velint amplecti. Sed inuidiam aliarum rerum, incompositæ aliæ quædam & prauæ animi affectiones efficiunt, quæ aduersus dicẽtes inanem ob gloriæ cupiditatem, ambitionemq; iniustam concipitur, hoc modo affectum ne attendere quidem animum orationi sinit: sed tumultuatur, mentemque circumagit simul & suos habitus considerantem, & exquirentem an dicentis facundiæ cedant, simulque in alios intuentem an delectentur & mirentur dicentem: iuxta consternatam laudibus & frementem aduersus auditores, si probant dicentem. Eademque quæ dicta sunt dimittit, quia molesta est eorum recordatio: & turbata ac tremens reliqua audit, solicita ne prioribus sint meliora. ac tum maximè finem orationis fieri optat, cùm optima dicuntur. & finita auditione nihil dictorum considerat, voces tantum & affectiones præsentium supputat, ac laudantes quasi furore concita fugiens vitansq;, reprehendẽtibus ac peruertentibus dicta accurrens & se adsocians: aut si nihil peruerterit, iuniores aliquos comparans, qui videantur eadem de re melius ac maiore cum vi dixisse, donec tandem corruptã vitiatamq; auditionem prorsus inutilem sibi effecerit. [IX.] Oportet ergo factis studio audiendi cum ambitione inducijs, placido animo audire, tanquam ad sacrum conuiuium aut sacrificij primitias inuitatum, vimque oratoris, sicubi scopum suum assecutus est, collaudare: in reliquis boni consulere studium eius, qui

quæ norat in medium protulerit, ijsque mouere auditores voluerit rationibus, quibus ipse fuerat motus. Quæ dicta sunt præclarè, non debet auditor fortunæ aut casui imputare, sed studio, diligẽtiæ, laboriq; accepta ferre. eaque cum admiratione & æmulatione imitari. vbi peccatum est, causas & originem erroris circumspectè perquirere. Sicut enim Xenophon ait, bonis rei familiaris tractatoribus, & ab amicis commodari & ab inimicis: ita vigili & attento auditori non modò rectè, sed etiam vitiosè differentes prosunt. Vilitas enim sententiæ, vanitas vocabuli, figura importuna, eruptio cum inepto gaudio ad laudem, & alia id genus, magis audiendo alios deprehenduntur, quàm dicendo. Itaque culpa à dicente nobis est in nos transferenda, videndumque an nostrum nos aliquod tale fallat vitium. Nihil enim facilius est quàm reprehendere alium. quod inutiliter fit, & vanum est, nisi ad emendandos aut vitandos similes lapsus referatur. [X.] Itaque aliorum peccata consideranti in promptu sit sibi Platonicum illud occinere. *Numnam & ego fortasse talis sum?* Quemadmodum enim in oculis aliorum nostros refulgere cernimus: ita in orationibus aliorum contemplari forma nostræ debemus, vt neque nimis audacter alios contẽnamus, & ipsi in dicendo nos maiori cum diligentia obseruemus. Vtilis est hac in re etiam comparatio; vt cùm soli sumus post auditionem, eorum aliquid, quæ non rectè aut non sufficienter dicta putamus resumentes, conemur idem tractare argumentum, aggrediamurque vel implere, vel corrigere, vel aliter dicere, vel prorsus noua oratione persequi, quod Plato fecit Lysiæ oratione proposita. Nõ enim difficile est orationẽ alterius improbare, sed oppidò procliue factu: meliorẽ autem eius loco reponere, id vero perquã magni est laboris. Qua ratione Spartanus ille cũ Philippus diceretur Olynthum euertisse: Atqui (aiebat) ille profectò talem vrbẽ condere non posset. Quando igitur in differendo de eadẽ materia sentiemus nos non multũ præstare ijs qui ante dixerant, à contemnendo valde retrahemur: & superbia qua nobis placemus ipsi, in huiusmodi contentionibus redarguta, facile reprimetur. [XI.] Contemtui admiratio est aduersa, quæ cadit in æquiora & mansuetiora ingenia. verũ hic quoq; non exigua, ac fortasse etiã maior adhibenda est cautio. quatenus nimirum contemtores & feroces minus vtilitatis audiendo sibi cõparant: ad admirationem autem propensi atq; simplices facilius damno afficiuntur. Et Heracleti dictum non improbatur, *Stupidum hominem quauis oratione percelli.* Oportet verò laudem candidè tribuere dicenti: orationi fidem cautè adhibere, ac dictionem quidem & actionem æquo animo & simpliciter spectare: vtilitatem autem & veritatem eorum quæ dicuntur, accurato acrique iudicio perpendere, vt & qui audiunt, odio vacent, & qui dicunt, nihil damni afferant. nam

Vitia dicentium auditori vtilia.

Admirationis cautio.

multas

multas falsas & malas opiniones beneuolentia erga dicentes, eorumve apud nos autoritate inducti in errorẽ amplectimur. Spartanorum principes cum sententiam hominis parum laudatæ vitæ approbarent, alteri spectatæ vitæ morumque eam pronunciandam mandauerunt: rectè admodum & ciuiliter populum adsuefacientes, vt moribus potius quàm verbis consulentium duci studerent. [XII.] Sed quæ in philosophia dicuntur, ea oportet existimatione eius qui dixit detracta, seorsum per se examinari. Vt enim in bello, ita etiam in auditione multa sunt inania. Etenim canicies dicentis, gestus, supercilium, sui iactatio, maximè autem vociferationes ac tumultus & saltationes eorum qui intersunt, faciunt ad percellendum imperitum auditorem atque adolescentẽ, veluti fluxu quodam abreptum. ipsa etiam dictio habet quippiam ad decipiendum conducens, si rebus applicetur suauis ac copiosa & cum fastu aliquo atq; apparatu. Sicut enim eorũ qui ad tibiam canunt errores plerique latent auditores: ita abundans atque ornatu superbiens dictio animum auditoris præstringit, ne rem de qua agitur intelligat. [XIII.] Et Melanthius quidem interrogans (vt aiunt) de Diogenis tragœdia, negabat se eam videre, quod vocabula eius conspectum intercluderent. Sed plerorumque sophistarum orationes atque declamationes, non vocabulis modò tanquam cortinis velant sententias; sed vocem quoque accuratis quibusdam sonis ac mollicie & cantillationibus illi edulcantes, bacchicum quendam furorem in auditorum animis concitant, eosq; transuersos abripiunt: pro vana quã adferunt voluptate vaniorem etiam gloriolam reportantes. itaq; illis vsu venit id, quod Dionysium ferunt dixisse: qui cum citharœdo cuidam præclara cum approbatione cantanti, inter audiendum magna quædam dona promisisset, deinde nihil dedit, persoluisse se iam ei gratiam dicẽs: qui quanto tempore canens delectasset, tanto etiam spe fuisset oblectatus. Atque hoc stipendium tales auditiones dicenti rependunt. Is enim in admiratione est quandiu delectat, deinceps simul cum auditione desinit & voluptas, & dicentis existimatio. & alter tempus, alter vitam frustra perdidit. [XIV.] Proinde oportet copia & vanitate dictionis remota, ipsum persequi fructum, imitariq; non eas quæ serta plectunt mulierculas, sed apes. Illæ enim florida & odorata sectantes folia, conserunt atque pertexunt opus iucundũ quidem illud, sed in diem duntaxat durans atque infrugiferum. Hæ sæpenumero prata peruolitantes violarum, rosarum, hyacinthorumque copia consita, in thymum asperrimum atque gustus acerrimi deferuntur, eique adsident mel meditantes flauum: perceptoque vtili succo ad suum reuolant opus. Eo itaque modo debet sincerus artisque studiosus auditor omittere florida & luxuriosa verba, resque ad actiones scenicas aut spectacula pertinẽtes,

Ornamenta orationis inutilia.

Fructus ex auditione captandus.

eaque putare pro pabulo fucorum sophisticen ambientium: animo autem in ipsos orationis sensus penetrare, intentionemque dicentis, & quod vtile est atque commodum ad se trahere: memoria tenens, non in theatrum se aut odeum, sed in scholam ludumque litterarium venisse, vt oratione vitam corrigat. [XV.] Ideoque auditionem considerare secum debet atque examinare quomodo ea sit affectus, ac ratiocinari an aliquis ea motus animi factus sit sedatior, an aliquid de molesto leuius redactum, an fiducia & animi altitudo confirmata, an ad virtutem & honestatem instinctus aliquis animi excitatus. Cùm enim è tonstrina abituri speculo adsistamus, caputque contrectemus, vt tonsuram & præcisionem crinium examinemus: quantò magis è schola atque ab auditione discedentes, statim debemus animum nostrum intueri, an ille molestis ociosisque depositis aliquibus factus sit tranquillior. Nam vt aiebat Aristo, neque balnei neque orationis non purgantis vllus est vsus. Delectetur itaque vtilitate ex oratione percepta adolescens: non tamen delectationem auditionis finem statuat: neque existimet debere se è schola philosophi discedere cantillantem ac lætitia delibutum, neque vnguentum quærere, cùm irrigatione & cataplasmate indigeat: sed grato animo accipere, si quis aspera oratione animum (veluti fumo aluearibus apes eijciunt) caligine & stupore quo fuerat occupatus euacuet. [XVI.] Etsi enim dicentem par est non nullam planè curam in id ponere, vt dictio suauis sit & probabilis: tamen auditor eius minimam debet habere rationem, ab initio quidem. post, quemadmodum qui bibunt, extincta demum siti obuertunt pocula, cælaturamque contemplantur: ita ipsi sententijs impleto iam detur respirandi spacium, dictionémque an elegans aliquid & elaboratum habeat considerandi. Qui autem statim ab initio non rebus ipsis inhæret, sed orationem requirit Atticam atque subtilem, perinde facit, ac si quis antidotum nolit bibere, nisi testa sit in Attica colia defícta: aut hyeme vestem sumere recuset, si non sit ex Attica lana texta. eodem enim ille modo in lacerna orationis Lysiacæ desidebit tenui ac vili, iners atque immobilis. Hæc vitia magnam vanitatem animorum, magnamque inania garriendi subtilitatem atque argutias adolescentum in scholis genuerunt, neque vitam neque actiones neque in republ. conuersationem philosophorum obseruantium, sed vocabula dumtaxat ac verba: laudantiumq; si quid benè pronunciaretur, id verò de quo pronunciabatur vtile esset an inutile, necessarium an inane & superuacaneum, neque intelligentium, neque inquirentium. [XVII.] Consequens his est præceptio de quæstionibus. Nam eum quidem, qui ad cœnam venit, vti appositis decet, neque vel alia poscere, vel culpare apposita. Qui verò inuitatus est ad auditionem, is siquidem certa lege vocatus est,

Delectationis qua habenda ratio.

audiat

audiat tacitè dicentem. qui enim ad alia argumenta deducunt, aut interrogationes interijciunt, aut dubitationes mouent, importuni auditores, & quibus cum dicente non facilè conueniat, nullam capiunt auditionis vtilitatem, sed simul & orationem & oratorem conturbant. Vbi verò is qui dicit, auditores quærere & ponere de quo disputetur iusserit, ibi semper danda est opera, vt necessarium aliquid aut vtile quæstio tua proponat. Deridetur apud procos Vlysses;

Quales proponendæ quæstiones.

Panis frusta petens, non enses, siue lebetes:

magni animi quippe putabāt esse vt dare, ita etiam petere aliquid magnum. Rectius verò auditorem aliquis derideat, paruas & friuolas quæstiones proponentem. quemadmodum adolescentes nō nulli, vt suas argutias & dialectices aut mathematum peritiam ostentent, solent quærere de infiniti sectione, & qui sit motus secundum latus aut secundum dimetientem. Quibus responderi potest, quo pacto Philotimus respondit cuidam pure intus laboranti & tabi iam obnoxio, quod ex colore & respiratione medicus deprehendebat, medicamentum petenti aduersus reduuiam: *Non est tibi, amice, aduersus reduuiam opus medicina.* Ita & adolescenti dicetur, Non est tempus tibi de his quæstionibus cogitandi, sed quo pacto fastu, arrogantia, amoribus, nugisque liberatus possis vitæ statum vanitatis expertem ac sanum inire. [XVIII.] Ad peritiam quoque dicentis & naturalem propensionem oportet auditor vt se accommodet studiosè, & de ijs quærat, in quibus ille tractandis plus quàm vllo alio in genere valeat, neque alio eum adigere: vt si morali philosophiæ dedito physicas aut mathematicas difficultates proponas, aut naturæ cognitionem sibi sumentem in connexorum iudicium, aut solutiones pseudomeni trahas. Sicut enim qui claui ligna findere, aut securi fores reserare conetur, non tam illa instrumenta corrumpere, quàm se ipsum vsu vtriusque & facultate priuare videatur: ita qui à dicente quod offert non accipiētes, id exigunt, quod is non didicit aut non exercuit, non in eo tantum læduntur, sed & in malignitatis atque odij cuiusdam crimen incurrunt. Id quoque cauebis, ne multa aut frequenter quæras. est enim hoc eius, qui quodammodo interim se ostentet. alio autem proponente audire placidè, studiosi est & communicantis rationem discendi cum alijs: nisi sit priuatim qui vrgeat affectus inhibitionem requirens, aut morbus admonitionis egens. Nimirum enim, vt aiebat Heraclitus, non conducit occultare inscitiam: sed in medium proferenda, eique facienda est medicina. [XIX.] Quod si ira aliqua, aut superstitio, aut dissensio cum domesticis vehemens, aut ab amore profecta furiosa cupiditas,

Non ante motas mentis commouens fides.

Ad nos pertin[en]tia au-[...]

animum conturbet: non debes reprehensionis vitandæ studio alia

dire debemus.

differendi argumẽta quærere, sed in disputationib. de his ipsis audire, & digressus inde priuatim accedere & rem disquirere. Contra vulgò in eo peccant, quod gaudent & admirantur vbi philosophi de alijs loquuntur. quibus ij omissis si ad ipsos orationem conuertant, & liberè moneant de ijs de quibus ipsorum interest, indignè ferunt, operamq; putant eam sumi superuacaneam. opinantes scilicet philosophos in scholis ita esse audiendos, vt tragœdi in theatro audiuntur: in rebus extra scholam, philosophos nihil ipsis esse præstantiores. Quod quidẽ de sophistis non iniuria sentiunt. qui vbi de suggesto descenderunt, librosque deposuerunt & institutiones suas, in serijs vitæ rationibus explicãdis ieiuni sunt & vulgo nihilo meliores. Quod autem ad veros attinet philosophos, ignorant eorum & seria & iocos, & nutus, & vultum siue ad subridendum compositum siue tetricum, maximè autem verba ad aliquem seorsim directa, habere fructum suum ijs conducibilem, qui sustinere animumque attendere didicerunt. [XX.] Iam quod ad laudationes attinet, requirit hoc officium cautionem aliquam & mediocritatem: quando neque excessus eo in genere neque defectus est liberalis. Molestus est enim & importunus auditor, qui nulla orationis parte mouetur aut delinitur, repletus fastu quodam inuidia suffuso & insita sui solius approbatione; veluti qui aliquid ijs quæ dicuntur melius dicere se posse præ se ferat: cum neq; supercilium pro decoro moueat, neque vllam emittat vocem quæ eum animo æquo audire testetur, sed silentio & ficticia grauitate atq; habitu opinionem venetur constantis profundique hominis, qui laude perinde atq; pecunia seipsum ea priuaturum se putet quam alteri impertiat. [XXI.] Sunt autem multi qui male & alieno sensu Pythagoræ dictum accipiunt, qui id se è philosophia lucri abstulisse dixit, nihil vt miraretur. ij verò in despicientia collocant abstinentiã à laudando & honorando, contemtuq; aliorum grauitatem suam metiuntur. Etenim philosophica ratio eam quæ ab hæsitatione & ignoratione proficiscitur admirationem atque stuporẽ eximit, cognitione & enarratione causarum subiecta: facilitatem interim, magnanimitatem, humanitatemque non delet. Qui enim reuera & constanter sunt boni, ijs honor est pulcerrimus honore dignum aliquem afficere, summumque ornamentum alios ornare: quod abundantia quadam gloriæ & liberalitate possunt. qui verò in alijs laudandis parci sunt, suarum adhuc inopes laudũ fameliciq; videntur. Peccat in alteram partem qui nihil interponit iudicij, sed cuiuis voci aut syllabæ insistẽs acclamat, leuis quidam homo & anicularum similis. atque is plerunq; ne ipsi quidem probatur actori: auditoribus quidem molestus semper est, excitans eos inuitos identidem, & quasi vi obtinens, vt verecundia tracti vna adstrepant. & nullã consecutus vtilitatem, quod plenã tumultus

Philosophi aliter audiendi, quã sophistæ.

Laudandi modus.

multus effecerit laudationibus suis concionem, discedit cum vno ex his tribus titulo, vt aut subsannator videatur fuisse, aut adulator, aut orationū rationis imperitus & ineptus. [XXII.] Porro qui iudicis officium fungitur, is & odio & beneuolentia vacuus audire debet integro animo quid iuris sit. In ijs autem auditionib. quæ de litteris sunt, neq; lege vlla neq; iureiurādo impedimur, quo minus beneuoli audiamus differentē. quin & Mercurium veteres in dedicandis fanis adiunxerunt Gratijs, significaturi orationem maximè flagitare benignas & amicas aures. Nunquā enim putabant eū qui diceret adeo absurdū fore aut à scopo aberraturū, quin si non sententias laude dignas aut cōmemorationes aliarū rerum, aut argumentum ipsum institutumq; orationis protulisse applausum merens, saltem dictio aut collocatio orationis deberet approbari:

Æquanimitas in audiendo.

Inter echinopodes velut, asperam & inter ononin
Interdum florent mollia leucoia.

Quando enim quidam vomitus, febris, atq; adeò ollæ laudationibus publicè declamatis non expertes fuerunt approbationis: viri alioquin philosophi vel nomen vel existimationem gerentis oratio non possit omninò respirationem aliquam & laudandi tempus parere auditoribus benignis atq; humanis? [XXIII.] Ait Plato, qui formosi sunt quocunq; tandem, aliquo saltem modo mordere amatores suos. quod amator albos deorum filios appellans, nigris virilium nomen tribuens, adunco naso præditis regiorum, compresso gratiosorum, pallido mellei coloris, amplectitur atque diligit. nam amor hederæ instar valet se quauis arrepta ansa applicare. Multo igitur magis audiendi litterarumque studiosus subinde aliquam repererit causam, cur non abs re quemuis dicentem videatur laudare. Nam & Plato cùm Lysiæ orationis neque inuētionem laudaret; & dispositionem conturbatam culparet, elocutionem tamen laudauit, & quod singula vocabula perspicuè essent ac rotundè tornata. Ac reprehendere posset sanè aliquis Archilochi argumentum, Parmenidis versuum compositionem, Phocylidis tenuitatem, Euripidis loquacitatem, Sophoclis inæqualitatem; quo pacto & ex oratoribus alius placidis animi motionibus caret, alius ad concitandos grauiter animos nil habet virium, alium gratiæ destituunt. quiuis tamen peculiarem vim mouendi & ducendi habuit ob quam laudatur. [XXIV.] Quo fit, vt auditoribus copia suppeditet materiæ, vnde dicentem demereantur. Quibusdam enim sufficit etiamsi voce non testemur approbationem, oculus saltem placidus, faciesq; hilaris, & constitutio vultus. hæc enim iam vsurpari etiam vbi quis planè infeliciter dicit, vulgo receptum est, inque omni auditione adhiberi. Sessio autem non insolens, & sine flexu recta forma, & oculi in ipsum dicentem conuersi, ac seriæ attentionis, vultusque quieta con-

stitutio, & quæ non modò nullum contemtus aut indignationis, sed neque aliarum curarum aut occupationum animi indiciũ habeat, eodem faciunt. Ac quemadmodum in quacunque re id quod pulchrum est ex multis numero diuersis & ad vnum temporis articulum conuenientibus, quadam concinnitate & concentu perficitur: cùm turpitudo statim existat, vel vna aliqua etiam leuicula re deficiente, aut absurdè adsumpta: sic etiam in ipsa auditione non modò grauitas supercilij, & vultus parum iucundus, oculi vagi, corporis circumactio, indecora femorum inter se permutatio: sed & nutus, & susurrus ad alterum, & subrisio, & somnolẽtæ oscitationes, ac demissio vultus, & quidquid tale est, in vitio ponitur estque accuratè cauendum. [XXV.] Sunt interim qui putent suas esse dicentis partes, auditoris nullas, atque illum volunt venire præmeditatum atque paratum: ipsi meditationis curarumque vacui, & non ductis sui officij rationibus in auditorium se conijciunt, sedentque veluti ad cœnam si venissent aliorum labore partam voluptatem percepturi. Atqui & conuiua scitus suum habet officium, & multò magis auditor. Particeps est enim orationis, & dicentis adiutor: neque debet eius delicta seuerè examinare, dictionem actionemq; vbiq; sub censuram vocando, & ipse censuræ liber in auditione turpiter se gerere. Sed quemadmodum in pilæ ludo qui excipit iacienti se motibus corporis concinnè solet accommodare: ita inter dicentem quoq; & auditorem, si vterq; officium suum tueatur, quædam est proportio. [XXVI.] Porrò in laudando non est temerè quibusuis vtendum vocibus. Nam Epicurus quoq; molestus est, qui à suis familiaribus ad epistolia amicorum tumultus plausuum excitari scribit. Et qui nunc inusitatas in auditoria introducunt voces, dum acclamant Diuinitus! diuino instinctu! Præclarius quàm vt æquari ab vllo possit: (quasi vero ea non sufficiant quib. Plato, Socrates & Hyperides vsi sunt laudũ indicijs, Rectè, sapienter, verè.) ij supra modum indecenter agunt, dicentesq; traducunt, quasi hi superbia impulsi nimias laudes affectarent. Vehementer etiã molesti sunt, qui iureiurando adhibito, veluti in foro, testimonia dicentibus perhibent. Neq; his minus ij, qui personarum decorum non obseruant, dum philosopho acclamant *Acriter*, seni *Ingeniosè!* aut *Floridè!* voces ludentium lasciuientiumq; in scholasticis declamationibus ad philosophos ij transferentes orationique seriæ amatoriam laudem accommodantes: perinde ac si quis athletæ sertum liliorum rosarumve, non lauri aut oleastri coronam imponeret. [XXVII.] Euripides sanè poeta, cum quidam risisset dictante ipso chori personis carmen quoddam ad harmoniam compositum: Nisi, inquit, stupidus esses indoctusque homo, non vtiq; risisses me Mixolyde cantante. Et vir nimirum philosophus ac ciuilis, auditoris in læticiam effusi luxuriã

Auditorem debere esse præmeditatum.

Laudum moderatio.

his

his verbis compesceret, Tu mihi demens quidam homo videris, disciplinæque expers. alioqui me docente, aut verbis castigante, aut disserente de Deo, vel republica, vel imperio, nõ tu cantilasses aut saltasses. ac mihi seriò considera quid rei sit, philosopho disserente eos qui foris sunt propter auditorum vociferationem & fremitum dubitare, tibicen ne aliquis, an citharœdus, an vero saltans laudetur. [XXVIII.] Cæterum admonitiones & obiurgationes nõ sunt sine doloris sensu, neq; effeminatè etiã audiendæ. Qui enim facilè & neglectim ferunt se maledictis philosophorum peti, ita vt reprehensi rideant, laudentq; reprehẽsores, quomodo parasiti eos à quibus aluntur laudant, si ab iis conuitio impetuntur: ii planè proterui & feroces, impudentiam neq; bonum, neq; verum fortitudinis argumentum ostentant. Salsè enim in se iactum aliquod dictum, citra tamen iniuriam & cum facetia, ferre sine dolore & hilarè, non est indignum ingenuo & disciplinam experto, sed omninò liberale ac Laconicũ. Verùm vbi castigatio vitæ corrigendæ gratia suscepta, sermone vtitur acriter arguente, tanquã medicamento mordente: ibi non audire submissè, neq; pudore animum accensum vertigine corripi & sudore perfundi, sed immotum audire diductisq; in risum labiis, ac dissimulare omnem dolorem, planè illiberalis est signum adolescentis & à verecundia alieni: ob consuetudinem peccandi continentem animo eius, sicut in dura fit & callosa carne, vibicem non admittente. [XXIX.] Diuerso autem modo sunt affecti, qui cùm semel malè audiuerunt, fugiunt ita vt nunquam retrò se conuertant, omninoq; philosophiam transfugæ relinquunt: ii cùm à natura habeant verecũdiam, bonum ad salutem parandam principium, perdunt illud dum ob luxum & molliciem non tolerant reprehensiones, neq; fortiter correctiones sustinent, sed ad blandas atque delicatas auditiones se conuertunt; vbi adulatores aliqui aut sophistæ vocibus dulcibus quidem, sed vtilitatis omnis vacuis demulceãt. Sicut ergo qui post sectionem fugit medicum, neq; ligari factum vulnus sinit, eam is medici operis partem quæ dolorem affert pertulit, eam quæ sanat aspernatus: ita qui orationem, qua stulticia ipsius lancinata ac sauciata fuit, non patitur etiam persanare vlcus & ad cicatricem perducere: is morsus & dolore affectus, nullo percepto commodo, à philosophia recedit. [XXX.] Non enim solùm Telephi vulnus, vt est apud Euripidem.

Ramenta lima demta cuspidi fouent:

sed etiam morsum bonæ indolis adolescentibus à philosophia inflictum eadem quę sauciauit sanat oratio. Itaq; pati quidem oportet & morderi, non conteri autem, neq; animo concidere qui reprehenditur. sicq; statuat, se philosophiæ tanquam mysteriis quibusdam magnis initiatum, primas lustrationes ac tumultus vbi

Obiurgationes vt audiendæ.

pertulerit, ſpem habere iucundi ſplendidique fructus præſentem moleſtiam & conturbationem ſecuturi. Sic etiam vbi videbitur immeritò increpatus, rectè aget ſuſtinendo, & ad finem vſque patienter audiendo, fine facto compellabit hominem ſui purgandi cauſa, precabiturq; vt libertatem reprehendendi iſtam atq; vehementiam qua aduerſus ſe nunc fuit vſus, ad arguendum aliquod

Principia difficilia.

verè peccatum reſeruet. [XXXI.] Præterea ſicut in litteris, lyra, palæſtra ea quæ initio diſcenda ſunt multum habent tumultus, laboris, ac obſcuritatis: inde paulatim factis progreſſibus conſuetudo tanquam cum hominibus & noticia plenior parta, omnia amica, manſueta & faciliora dictu actuq; facit ita cum philoſophia quoq; in primis vocibus atq; rebus habeát omninò quippiam ieiunum & inſolens, non conuenit quenquam ipſis initiis perterritum (quod planè fuerit ad quemuis timeſcentis ſtrepitum hominis atque inaudacis) rem totam deſerere: ſed conantem ſingula, operamq; impendentem, & progreſſibus intétum, expectare conſuetudinem quæ omnia bona reddere valet iucunda, ea enim non multò poſt tempore aderit, magnam adferens diſciplinæ lucem, & acres amores inſerens virtutis: ſine quibus planè ærumnoſi eſt aut meticuloſi hominis reliquam poſſe perferre vitam, vbi ob molliciem quis philoſophia excidit. [XXXII. Neque abnuerim prorſus res ipſas habere quippiam quod imperiti & iuuenes initio perſpicere, vix, aut ne vix quidem poſſint. ſed tamen in maximam obſcuritatis partem ipſi ſua culpa incurrunt, in idem diuerſis inge-

Cur nihil diſcant plerique.

niis peccatum prolabentes. Quidam enim verecundia quadam ducti, & parcere doctori volentes, metuunt interrogare & confirmare doctrinam, vt re percepta aſſentiri poſſint. alii intempeſtiua ambitione & inani cum aliis certandi ſtudio, vt acumen ingenii ac facultatem diſcendi oſtentent, priúſquam acceperint habere ſe profitentes, nihil percipiunt. Ita vſu venit, verecundis quidem iſtis ac taciturnis, vt digreſſi in mœrore ſint ac dubitationibus, coguntarque tandem neceſſitate impulſi maiore cum pudore dicentes interpellare, & quæſtiones reuocare ac retrorſum diſcurrere. ambitioſis autem illis atque audaculis, vt ſuam inſcitiam ſemper occultent atque tegant. [XXXIII.] Repudiata itaque omni id generis ſtupiditate atque arrogantia, in id incumbamus, vt diſcamus animoque comprehendamus quidquid vtiliter dicitur, patiamurque nos rideri ab his qui ſibi ingenioſi videntur; ſicut fecerunt Cle-

Exempla patientiæ in diſcendo.

anthes & Xenocrates. qui cùm viderentur tardiores eſſe quàm qui vna ſcholam frequentabant reliqui, non profugerunt à diſcendo, neq; animos deſponderunt: ſed vltrò in ſeipſos dicteria iecerunt, vaſis anguſti orificii, & æreis tabulis ſe ſimiles dicentes, vt qui ægrè doctrinam perciperent, perceptam firmiter conſtanterq; retinerent. Non enim duntaxat quod apud Phocylidem eſt,

Qui

Qui vult esse probus, falli hunc persæpe necesse est:

sed & derideri oportet sæpe, & ignominiam ferre, & falsè dicta, & scurriles insectationes, omni denique robore animi aduersus inscitiam niti, eamque deiicere oportet. [XXXIV.] Sed & illud vitandum est in quo in diuersas alii partes peccant. Sunt enim qui ob ignauiam suam molesti sunt doctoribus atque importuni. qui cùm nolint seorsim ipsi laborem discendo impendere, sæpenumerò eadem de re interrogando negocium facessunt doctori: instar implumium pullorum semper ad alienum os hiantes, cupientesq; omnia sibi iam ante ab aliis præparata & elaborata tradi. Alii attentionis & acuminis gloriam non suo aucupantes loco, garrulitate & curiositate magistros obtundunt, semper aliquid non necessarium in disputationem trahentes, demonstrationesque rerum nihil ad institutum facientium quærentes.

Duo alia auditorũ vitia.

Hoc pacto iter, breue quod sit, longum redditur,

vt Sophocles ait, non ipsis tantùm, sed & aliis. nam identidem vanis & superuacaneis interrogationibus magistrum occupantes, veluti in faciundo itinere, impediunt continuationem doctrinæ, interceptæ atque moram passæ. [XXXV.] Atq; hi quidem, vt Hieronymus sentit, similes sunt ignauorum ac timidorum canum, qui cùm domi pelles mordeant, ac villos vellant, ipsas feras non tangunt. Segnes autem illos hortor, vt cùm capita rerum animo complexi fuerint, ipsi suo Marte reliqua adponant, memoriaque inuentionem quasi manu ducant, & orationem alterius veluti initium ac semen accipientes enutriant atque augeant. Non enim vt vas, ita mens quoque impleri opus habet, sed fomitem tantum & alimentum (sicut materia effectoris eget) requirit, qua incitetur ad inueniendum, & ad veritatis indagationem feratur. Sicut ergo fatuus sit qui à vicino ignem petens, inuento ibi splendido foco perpetuò adsideat & se calefaciat: ita si quis ad alium accedens discendi causa, non existimet suum se peculiare sibi lumen debere accendere in sua mente, sed gaudeat auditione, eaq; se oblectans magistro semper adsideat: is ruborem quidem nitoremq; opinionis quendam audiendo sibi parat, sed internam animi æruginem flammis non excoxerit, neque caliginem luce philosophiæ dispulerit. Quod si igitur alio præcepto vsus est ad rectam audiendi rationem, oportet nos huius quod modò exposui memores, simul cum discendo inueniendi exercere facultatem, vt cùm statuerimus principium rectè viuendi esse rectè audire, habitum nobis non sophisticæ ostentationis aut nudę cognitionis, sed animo impressum, philosophicumque paremus.

PLVTARCHI COMMENTARIVS, quomodo possit adulator ab amico internosci.

[I.] *Amor sui.* APud Platonem est, Antioche Philopappe, veniam omnes dare ei, qui sui sese maximo teneri amore profiteatur; verùm præter alia hoc summum ex amore tali vitium in animo hominis existere, quod iustus sui ipsius incorruptusque esse iudex nequit. cæcus enim est rei amatæ cognitor qui amat: nisi quis adsueuerit pulchra potius in precio habere ac sectari, quàm cognata quæ sint & domestica. Hoc vitium adulatori sub specie amici sese ingerendi magnam aperit fenestram, oportuna ad nos subigendos arce vtenti nostro amore nostri; qui amor facit, vt quisque sui ipsius assentator cùm sit primus atque maximus, non difficulter admittat externum, quem putat ac vult esse sibi atque accedere testem adstipulatoremque. Cui enim obiicitur quod adulatoribus delectetur, is seipsum valde amat, atque ob beneuolentiam omnia sibi vult adesse, omnia putat ea, quæ velle quidem haberi non est absurdum, opinari autem se iis esse præditum, periculosum est, multamque requirit cautionem. [II.] Quod si veritas res est, vt ait Plato, diuina, omniumque bonorum & diis & hominibus principium, apparet diis inimicum esse adulatorem, Pythio præ cæteris Apollini. impugnat enim semper hanc vocem, *Nosce teipsum*, animum vniuscuiusque decipiens ignorationemque ingenerans bonorum ac malorum quæ ei adsunt, propter quam necesse est & bona mutila imperfectaque, & mala prorsus inemendata relinqui. Quod si, vt pleræque aliæ solent res malæ, adulator aut solos, aut præcipuè adoriretur ignobiles, atque viles homines: non ita periculosa esset ea res neq; adeo difficilis euitatu. Nunc, quemadmodum teredines lignis innascuntur potissimum teneris atque dulcibus: ita ferè generosa ingenia, & frugi atque placida adulatorem recipiunt aluntque adnærescentem. *Adulatores optimis insidiari.* Atque, vt Simonides ait, equos alendi studium non lecytho comitari, sed agris frugiferis: ita videmus adulatores non pauperibus se adiungere, aut ingloriis & plebeiis, sed magnarum familiarum rerumque amplarum ruinam hanc morbumque esse, qui sæpe etiam regna imperiaque subuertit. Quare non paruum est negocium, neque prouidentia indigens exigua, ita adulationem considerare, ne cùm adeò sit agilis, amicitiam lædat aut criminibus obnoxiam reddat. [III.] Etenim pediculi morientes deserunt, abeuntque ab eorum corporibus, extincto quo alebantur sanguine. Sed nunquam omninò videbis adulatores eo se conferre, vbi res sunt accisæ & homines

hominés frigent: vbi gloria est & potentia, eo aduolant, ibique augentur: & mutante fortuna celeriter diffluunt. Non est autem res ad illud vsque experimentum trahenda, quod inutile sit, adeoque damnosum; neq; periculo careat. Durum est enim in eo temporis articulo sentire non esse, qui putabantur, amicos, quando res non sinit inconstantem & ficticium constante ac probo permutare. Sed sicut nomisma, ita amicum oportet habere ante quàm vsus postulet probatum, non ipso vsu reprehensum. neque damno accepto sentire debemus, sed peritiam cognoscendi adulatoris habere, ne lædamur. Alioquin idem nobis vsu veniet quod iis qui gustato demum veneno sentiunt id esse lethale, iudiciumque ipsis hoc suo constat exitio. [IV.] Nam neq; hos probamus, neque eos qui amicitiam honestate ac vtilitate metientes, putant adulatores ipso facto se deprehendisse eos, qui blandè ac gratiosè cõuersantur. Non enim insuauis esse debet amicus aut inconditus, neque grauitas austeritasque amicitiæ morum acerbitate constat: sed ipsa illa eius pulchritudo atque grauitas, suauis est ac desiderabilis;

Cautio.

Non omnes esse adulatores, qui sunt iucundi aut laudant.

Quam iuxta Charites, sedes posuitq; Cupido.

neque soli ei qui est in calamitate,

Faciem intueri dulce hominis est beneuoli,

sicut ille apud Euripidem ait: sed vitam comitatur amicitia non minus voluptatem rebus lætis adiiciens ac gratiam, quàm aduersis dolores difficultatesque adimens. Atque vt Euenus dixit *omnium condimentorum optimum esse ignem*: ita Deus amicitiam vitæ admiscens, omnia læta, dulcia ac grata vt essent amico præsente vnaque fruente fecit. Et verò quei voluptatem occasione obrepere vellet adulator, si nosset amicitiam nihil iucundi vsquã admittere? Sed sicut quæ aurum mentiuntur & adulterina sunt, fulgorem tantum auri atq; nitorem imitantur: sic adulator suauitatem venustatemque amici imitans, semper hilarem se ac renidentem præbet, nunquam resistens, nunquam repugnans. Itaq; non statim debemus adulationis suspectos habere quicunq; laudant. non minus enim suo tẽpore laus amicum, quam obiurgatio decet. Quinimo morositas ac ad quæuis reprehendendum procliuitas, ab amicitia est & consuetudine res aliena. Quæ autem beneuolentia liberaliter atque alacriter laudem laude dignis tribuit, huius etiam in reprehendendo libertatem facilè & sine molestia perferimus ac probamus, credentes necessitate ductum increpare, qui in laudando fuit facilis. [V.] Operosum est ergo, dicet aliquis, adulatorem ab amico internoscere, si neque voluptatem afferendo, neque laudando differunt. nam & in ministeriis & in obsequiis videmus sæpe adulatores amicis esse celeriores. Quidni verò sit, inquam, difficile? Siquidem agimus de vero adulatore qui artificiosè & cum quadam calliditate rem gerit: neque cum vulgo eos intelligimus

adula-

adulatores, quos autolecythos & mensarum vocamus assectas, ac qui post datam manibus aquã verba eorum referunt quibus assentantur; quorum ad vnicam patinã ac calicem illiberalitas scurrilitate & impuritate comitata sese prodit. Non enim, puto, necesse erat Melanthium Alexandri Phærei parasitum adsentationis conuincere: qui interrogantibus quomodo confossus esset Alexander? respondit, *Per latus in ventrem meum.* neq; eos qui circa opulentam mensam in orbem versantur, quos neque ignis arcere, neq; æs ferrum vi potest à petenda cœna. neq; adulatrices Cypreas, quę postquam in Syriam transiuerunt, *climacides* (quasi *scalarias* diceres) appellatæ sunt, quod scalarum loco essent regum vxoribus, iis se submittentes, vt per ipsas hę vehicula conscenderent. [VI.] Quem igitur oportet cauere? Eum qui neq; videtur, neq; profitetur se adulari: quem non deprehendes circa culinam oberrare aut vmbram metiri vt cœnæ tempus exploret, aut ebrium quouis modo sese prosternere: sed plerumque sobrius est, curiosè agit, & actionum vult esse socius, arcanorumq; particeps: & in summa tragicus est, non satyricus aut comicus histrio amici personam gerens. Sicut enim Plato ait extremæ esse iniusticiæ, iustum videri neq; esse: ita & hæc periculosa est existimanda assentatio quæ fallit, non quæ aperta est, & quæ seriò non quæ ioco agit. Hæc enim veræ quoque amicitiæ plurimum fidei derogat sæpe eodem recidenti, nisi animum aduertamus. Gobrias cum mago, quem persequebatur, in obscurum delatus conclaue ac colluctans, Dario superuenienti ac qui magum altero saluo iugularet non reperienti mandasse fertur, vt vel per vtrumq; exigeret mucronem. [VII.] Nos autem quando minimè gentium dictum illud, *Pereat cum inimico amicus*, probamus: adulatorem multis similitudinibus cum amico implicatum cupientes auellere, summo studio cauere debemus, ne aut cum malo bonum abiiciamus, aut dum vtilibus parcimus, in id incidamus quod est noxium. Sicut enim agrestia semina quę tritico permixta eiusdem cum eo sunt figuræ ac magnitudinis, difficulter secernuntur, cùm aut non excidant per angustiora cribri foramina, aut per ampliora vnà cum tritico excidant. ita adulatio amicitiæ sese admiscens similitudine omnis affectus, motus, vsus, atque consuetudinis, difficulter deprehenditur. Enimuerò quia omnium rerum suauissima est amicitia, nihilq; plus adfert lætitiæ, ideo adulator etiam voluptatibus delinit, in iisq; administrandis est. Et quia gratia vsusque amicitiam consequitur, quam ob rem dicimus igne magis & aqua necessarium esse amicum: iccirco adulator ministeriis sese vltrò offert, conaturq; summo studio officiosus, impiger, promptusq; videri. [VIII.] Ac quoniã principium amicitiæ ac stabilitas in similitudine studiorum ac morum maxime consistit, earundemque omninò rerum appetitio aut auersa-

Adulatorum artes.

tio ob

tio ob affectuum animi similitudinem primo homines coniungit ac continet: hoc sentiens adulator, seipsum veluti materiam quandam componit atque conformat, accommodare se ac affingere studens imitatione iis quos adoritur, mollis & facilis ad repræsentandos similitudine eos: adeò vt diceres:

Non filius Pelidæ, Achilles ipsus es.

Id verò astutissimè agit, quod intelligens libertatem sermonis & dici & esse amicitiæ, tanquam animalis alicuius, propriam vocem, sicut contrà dissimulatio parum ingenua & ab amicitia aliena habetur: eam libertatem quoque non relinquit inimitatam, sed sicut periti coqui dulces succos, ne ii satietatem gignant, amaris austerisq; condiunt: sic & adulatores non genuinam, neq; vtilem, sed veluti superciliis adnictantem, ac titillantem temerè libertatem adhibent. His itaque de causis difficulter deprehendi potest adulator, sicut & animalia ea, quæ colorem mutandi facultate prædita subiectæ materiæ ac locis adsimulantur. Proinde cùm ille similitudinibus decipiat, sub iisque delitescat, nostri muneris est, vt discriminibus expositis eum detegamus atq; denudemus, alienis coloribus atque figuris, vt Plato ait, propriorum ob inopiam ornatum. Atque hoc ab ipso arcessamus initio. [IX.] Diximus autem principium amicitiæ esse plerisque animi indolisque affectionem similem, qua eosdem mores, easdem consuetudines amplectimur, iisdem rebus, studiis, occupationibusque capimur. in quam sententiam etiam hæc dicta sunt:

Seni senilis vox est iucundissima,
Puero puer, mulieri mulier congruit,
Aegrotus ægrotanti: cui res asperæ
Sunt, is experto calamitatem concinit.

Ergo adulator sciens à natura insitum esse earundem rerum studium, heic primum appropinquare & contubernio eodem vti aggreditur, veluti in pascuis animali cuidam sese adiungens, sensim iisdem institutis, earundemq; tractatione rerum, iisdemq; studiis & viuendi eadem ratione sese applicando, conformemque exhibendo: donec tandem is, quem petit, ansam præbeat, palpantique cicurem se & tractabilem exhibeat: itaq; & vituperat eas res mores atq; homines, quibus illum offendi intelligit, & quæ placere ei sentit, ea nō mediocribus sed nimiis fert laudibus, ita vt cum stupore quodam se ea admirari simulet, confirmetq; se iudicio magis quàm animi subito motu alia amare, alia improbare. [X.] Quibus ergo differentiis coarguetur, deprehendeturq; non similis esse aut fieri, sed similem imitari? Principio intuendum est in similitudinem instituti atque continuationem; perpetuòne iisdem gaudeat, eademq; laudet, vitamq; suam ad vnum dirigat atq; exigat exemplar, sicuti decet ingenuum amicitiæ iisdem moribus formatę cō-

Quomodo similitudinem ingenii ac studiorum affectet adulator.

suetudi-

Mutabilitas adulatorum.

suetudinisq; amatorem. talis enim est amicus. At verò adulator, stabilem nullam cùm habeat suorum morum sedem, neq; certum aliquod viuendi delegerit genus sibi quod placeat, sed quod alteri, cùmq; alteri sese effingat atque accommodet: non simplex est aut vnius modi, sed varius ac multiplex, ex alia in aliam subinde formã transiens: quo modo aqua defluens subinde mutatur ad formam eorum in quæ incidit. [XI.] Simias aiunt capi, dum homines imitari conantes, eorum motus & saltationes adfectantur. Adulator autem alios imitando decipit atque illicit, non eodem omnes modo. cum aliis saltat atq; cantat, aliis palæstræ se & exercitationum corporis socium adiungit. quod si incidat in studiosum aliquem venationis, tantùm non Phædræ ista inclamans sectatur,

Dij boni, maculosas ceruas
Insequens cupio canes incitare!

neque tamen illi quicquam cum feris rei est, ipsum venatorem in laqueos agit. quod si adeptus est litteris ac disciplinis deditum adolescentem, totus iam in libris est, barbam ad talos vsque demittit, pallium gestat, rerum delectum omittit: in ore sunt numeri & rectangula ac triangula Platonis. sin cum socorde aut potatore diuite res ei sit,

Tum vero sapiens centones ponit Vlysses:

abiicitur pallium, tondetur barba velut infrugifera seges, caldaria ponuntur ac pateræ, ridetur in ambulationibus, & dicteria in philosophantes iaciuntur. Ita ferunt Syracusis, cùm eo venisset Plato, ac Dionysius insano philosophiæ studio exarsisset, regiam pulueris plenam fuisse ob multitudinem geometrica tractantium. postquàm Plato gratia excidit, Dionysiusque philosophia valere iussa rursum se vino, nugis, libidinique & intemperantiæ dedit, cõfertim vniuersos veluti à Circe aliqua transformatos inscitiam, obliuionem, fatuitatemq; esse amplexos. [XII.] Testimonio sunt etiam magnorum facta adulatorum, & eorum qui populari gratię intenti rempublicam gesserunt, quorũ princeps Alcibiades, Athenis salsè dicta iaciendo, equos alendo, vitamq; facetam & gratiosam agendo notus Spartæ raso capillo, palliatus, frigidaque lotus degebat: idem in Thracia militabat ac potabat, vbi ad Tisaphernem ventum est, mollicie & luxu atque arrogantia vtebatur: hocque modo omnes demulcebat, eorum se moribus studiisque adsimilans. Talis non fuit Epaminondas, non Agesilaus: qui tametsi cum plurimis versati sunt hominibus, vrbibus, moribus, suos tamen vbiq; mores, suum vestitum, suam victus rationem, & dicendi, viuendiq; retinuerunt. Atq; ita Plato etiam idem fuit Syracusis qui in academia, & Dionysio talis, qualis Dioni. [XIII.] Cæterùm adulatoris veluti Polypi mutationes facilè deprehendet, qui se ipsum simulabit variè mutari, ac vituperata qua fuisset adhuc vsus

vitæ

vitæ ratione subitò tanquam sibi placentes eas amplectatur, quas prius improbarat res, aut rationem victus, aut genus orationis. videbit enim illum nequaquam constantem aut suum esse, aut qui proprio animi affectu amet vel oderit, gaudeat vel indignetur: sed instar speculi affectuum alienorum, & vitæ institutorum ac morum imagines recipere. Si vituperes amicorum aliquem apud eum, dicet: Serò deprehendisti quis esset: mihi ne ante quidem placuit. Sin mutata sententia rursum laudes, deierabit gratum sibi hoc esse, & gaudere hominis gratia, fidemque habere. Si mutandam dices vitæ esse rationem, puta reipublicæ cura ad ocium & quietem transeundum: Iampridem, inquiet, tumultibus & inuidia debuimus nos exonerare. vbi rursum videberis ei ad res gerendas & dicendum te conuertere, accinet tibi: Digna te ipso cogitas: ocium enim suaue quidem est, sed ingloriam atque abiectum. Tali statim est occinendum illud,

Nunc alius subito mihi, quam paulo ante, videris.

non mihi opus est amico mecum sese mutante & mea momenta sequente (hoc enim vmbra melius præstat) sed qui verum vnà mecum sequatur atque diiudicet. Atq; hæc vna est ratio deprehendendi adulatoris. [XIV.] Alterum in similitudinibus discrimen est obseruandum, quod verus amicus neque imitatur omnia, neque laudat facilè, sed optima duntaxat: nam, vt est apud Sophoclem,

Alia ratio simulationis deprehendendæ

Non impetus solet esse, sed amoris comes

Nimirum enim vnà officium facere, & adiuuare in pulcrarum rerum studio cupit, non peccandi aut malitiosè agẽdi socium se præbet: nisi inuitum, sicut solet lippitudinis, ita vitii quoq; aut peccati quædam ob consuetudinem afficiat contagio. quemadmodum familiares aiunt Platonis curuitatem imitatos, & balbuciem Aristotelis, & Alexandri regis colli inflexionem, inque dicendo vocis asperitatem. quidam enim imprudentes morum vitæque aliquam percipiunt labem. Contrà adulatori euenit quod Chamæleonti. hic enim omni colori se potest similem præstare, dèmto albo. & adulator in iis quæ operæ precium habent similem sese præbere non valens, nihil non turpe imitando exprimit. [XV.] Sed quomodo inepti pictores pulcra repræsentare cum nequeant, rugas, verrucas, & cicatrices referunt: sic adulator intemperãtiam imitatur, superstitionem, iracundiam, acerbitatẽ aduersum seruos, infidelitatem erga domesticos & cognatos. Est enim natura propensus ad deteriora: ac præterea quàm longissimè à reprehendendo videtur abesse, si turpia imitetur. Suspecti enim sunt qui meliora quærunt, videnturq; iniquè amicorum ferre peccata quæ res & Dionẽ Dionysio, & Samium Philippo, & Ptolemæo Cleomenem inuisum fecit atq; perdidit. Adulator dum vult esse ac videri iuxta suauis ac fidelis, præ nimio amore fingit se ne vitia quidẽ improbare, vt eo-

Adulator turpium imitator.

dem modo vbiq; affectus atq; eiusdem naturæ putetur. Itaq; neq; eorum, quæ nolentibus fortuitò eueniunt, expertes esse volunt. Sed ægrotis adulantes eodem se morbo teneri simulant: & visu se audituq; valere negant, si cũ cæcutientibus aut surdastris viuant: sicut Dionysii adulatores lusciosos se fingebant, aliusq; in aliũ impingentes inter cœnandũ paropsides de mensis deturbabãt. [XVI.] Alii vt affectus magis æquent, altius penetrant, & ad arcana vsque eodem se modo affectos esse fingentes procedunt. sentientes enim aut coniugium eius cui blandiuntur infelix esse, aut de liberis eum vel domesticis sinistra suspicari: ipsi quoque sibi non parcunt, sed de suis liberis, aut vxore, cognatis, familiaribusve arcana quædam crimina cum luctu recensent. Similitudo enim facit vt maiore affectu conspirent. itaq; alter quasi obsidibus iam acceptis aliquid arcani committit adulatori, ac deinceps eo vtitur, ac fidem fallere metuit. Ego vero noui qui amico suam vxorem eiiciente, suam ipse quoque repudiauit. Sed tamen amici vxor deprehendit eum clam istam inuisere ac per internuncios cum ea agere. Quare quid rei esset adulator non habebat cognitum, qui cancro magis quam adulatori conuenire putabat Iambica hæc:

Nihil est nisi venter corpus omne, perspicit
Partes in omnes bestia, reptat dentibus.

Parasiti enim est hæc effigies, amici circa sartaginem & post prandium: vt ait Eupolis. Verum hæc in suum reiiciamus orationis huius locum. [XVII.] Id verò commentum adulatoris in imitationibus non prætereamus, quod etiam si quid boni imitatur, tamen ei cui assentatur palmam relinquit. Qui enim veri sunt amici, apud eos nulla est obtrectatio, nulla inuidia: sed siue vincant rectè agendo, siue superentur, citra molestiam sus deq; ferunt. Adulator autem memor se vbiq; secundas agere partes, similitudinem ita affectat vt semper inferior sit, primamq; laudem & palmam alteri relinquat, exceptis prauis rebus. In his enim priores sibi vendicat. ac si ille se morosum dicat, se profitetur atra bile exagitari: si superstitiosum, se diuinitus exagitari: si amare, se insanire: si intẽpestiue risisse, se risu emortuum. Contra in bonis rebus, se ait velocem cursu, illum autem volare. se mediocriter equitare, sed quid hoc ad equitem hunc centaurum? Ego, inquit, ad poesin non inepto sum ingenio, versumque condo non pessimum,

Sed mihi non datur, est posse tonare Iouis.

Simul enim & institutum eius videtur pronunciare esse egregium dum id imitatur, & vim æquari non posse, dum certare conatur succumbit. Atque hæc sunt, quibus in adsimilando ab amico differt adulator. [XVIII.] Quando autem, vt docuimus, voluptas etiam vtriusq; communis est, (vir enim bonus non minus delectatur amicis, quam adulatoribus vitiosus) agedum hic quoq; discrimen con-

Adulator bona imitans, fingit se nõ æquare.

Voluptas ab adulatore aliter

constituamus. id autem erit, voluptatis ad finem relatio. Atq; hoc ita consideremus: Inest in vnguento gratus odor, inest etiam in medicamento. Sed hoc interest, quod illic tantum ad voluptatem refertur, neque vllius prætereà rei gratia inest: hic autem ei, quod purgandi corpus, aut calefaciendi, aut carnem reparandi facultatem habet, accedit. Rursum pictores floridos colores admiscent: sed & medicamenta sunt quędam conspectu florido, & colore minimè ingrato, at discrimen in promtu est, quod fine scilicet vtilitatis differunt. Ita amicorum quoque mutuæ delectationes voluptatem habent quasi efflorescentem in re aliqua pulcra & vtili. aliquando etiam honesti ac virtute præditi homines iocis, conuiuiis, vino, risu, atque adeo etiam nugis inuicem veluti condimentis vtuntur, in quam sententiam dicta sunt hæc; *quam ab amico paratur*

Hi se oblectabant grato sermone vicissim.

—neq; nos tam res diuelleret vlla,

Quin nos colloquiis oblectaremus amicis.

[XIX.] Adulatoris autem is finis, hoc opus est, vt subinde iocum aliquem, aut actionem, aut sermonem voluptatis gratia & ad parandam voluptatem quasi coquat atque condiat. Vtq; vno verbo rem totam complectar, adulator omnia putat sibi facienda esse vt delectet: verus amicus semper id agens quod debet, sæpe delectat, sæpe molestus est, non quod ita velit, sed quoniam ita vsus fert. Sicut enim medicus vbi tempus poscit crocum nardumque adhibet, & aliquando leni lauacro alimentoque grato vtitur, nonnunquam his omissis castorium inicit,

Aut polium, teterrimum halans [illegible] odorem,

aut veratrum tritum potui exhibet: quod neque hic molestiam, neque ibi voluptatem finis loco sibi proponit, sed vtrobique vtilitatem eius respicit quem curat: sic & amicus alicubi laudando & prædicando atque delectando ad honestum incitat, vt ille:

Carum Teucre caput, populi Telamonie princeps,

Hoc calamos torque modo; & alius:

Quonam diuini possim obliuiscar Vlyssis?

Rursum vbi correctione opus est, mordacem sermonem libertatemque censore dignam vsurpat:

Quid frustra insanis, ô generosum Menelae?

[XX.] Aliquando etiam factum verbis adiungit. Sic Menedemus Asclepiadę amici filium intemperantem & dissolute viuentem foribus exclusum non dignatus alloquio, in rectam viuendi viam redegit. Et Arcesila⁹ Battō schola interdixit, cùm is in comœdia versum in Cleanthem fecisset: idq; gratiam tum demũ recepit, cùm is mutato facto Cleanthē placasset. Oportet enim benè merēdo amicum offendere, non lædendo amicitiam abolere: sed eo quod mordet vti tanquam medicamento, quo seruetur & sanetur qui cura-

tur. Itaq; amicus musici instar mutationibus ad pulcrum & vtile accommodatis aliàs intendendo, aliàs remittendo, sæpe quidem delectat, semper autem prodest. Sed adulator quasi vnica tantum nerui intentione identidem solitus eam vocem reddere, quæ delectet & grata sit, neq; facto repugnare, neque verbo molestus esse nouit, semper cum eo concinit, eumq; assectatur cui blandiri statuit. [XXI.] Quemadmodum igitur Xenophon Agesilaum ait eorum habuisse collaudationes gratas, qui & culpare per occasionem vellent: ita eum amicè delectare ac gratificari censeamus, qui aliquando etiam molestia afficere & aduersari possit. eam verò consuetudinem, quæ continentibus blandiciis vsa omni morsu caret, vitii suspectam habeamus. Sitq; nobis in promptu illud Laconis dictum, qui cùm rex Charilaus laudaretur, Qui; inquit, iste probus sit, qui ne malis quidem acerbus est? Tauris ferunt asilum sub aures subire, itemque canibus ricinum. & adulator aures ambitiosorum laudibus occupans iisq; adhærens, non facilè depellitur. Itaque ibi maximè iudicium est adhibendum sobrium atq; cautum, vt discernamus, homo ne laudetur an actio. Rem ipsam laudari intelligemus, si absentibus potius fiat quàm præsentibus nobis: si eadem ipsi volentes atque affectantes non nos modò, sed omnes idem institutum tenentes sectentur; neque nunc alia; alia post agant aut dicant: & (quod maximum est) si nos ipsi sentiamus non duci nos pœnitudine eorum propter quæ laudamur, neque eorum nos pudeat; neque contrarium potius nos dixisse aut egisse optemus. Internum enim iudicium animi nostri laudi reclamans, eamq; non admittens, nullo affectu trahitur aut mouetur, neque potest ab assentante corrumpi. [XXII.] Sed nescio quo pacto fit vt plerique cùm in calamitatibus consolationes non admittant, magisque delectentur iis qui vna lamentantur: iidem si quid peccauerint aut deliquerint, pro inimico atque accusatore habeant quicunque reprehensione ac vituperatione mordere, & ad pœnitentiam trahere cupit: laudantem autem, & facinus verbis comprobantem amplectantur & beneuolum amicumque sibi ducant. Sed qui factum tamen aut dictum alicuius siue serium siue iocosum facilè laudant eique applaudunt: ii tantum in re præsenti sunt noxii. Qui autem ad ingenium ipsum laudando penetrant, & à moribus ad indolem pertingunt: idem il faciunt quod serui qui non aceruo sed semini aliquid furtim detrahunt. indolem enim quæ initium est ac fons vitæ degendæ peruertunt, dum nomina virtutum vitiis imponunt. Equidem scribit Thucydides in seditionibus ac bellis nomina hominum æstimatione à consueta fuisse significatione detorta ad res alias. audacia enim rationis expers, habita fuit pro fortitudine, prudens cunctatio pro timiditate speciosa, modestia pro mollitiei prætextu, & callida in omnibus

Laudationum examen.

Appellationum abusus.

omnibus rebus adhibita accuratio pro summa ignauia. [XXIII.] Ita in adulationibus quoq; obseruandū est, quod prodigalitas liberalitatis vocabulo, timiditas cautionis, temeritas celeritatis, sordes frugalitatis, amoribus deditus consuetudinis amantis & ad caritatem propēsi, iracundus ac superbus animosi, vilis humilisq; humani titulo afficitur. Sicut & Plato alicubi ait amatorem amasii adulatorem, simo gratiosi, aduncum habenti nasum regii, nigro virilis, albo deorum filii imponere nomen: deniq; planè adulatoriè ab amatore mellei coloris dici pallidos verbo palloris odium minuente, & boni eum consulente. Sanè deformis persuaderi sibi sinens formosum se esse, aut paruus magnum, neq; diu in errore eo persistit, & damnum leue neq; irreparabile accipit. Laus autē quæ vitiis adsuefacit dū pro virrutibus habentur, ita vt non dolori nobis sint, sed delectationi, & quæ verecundiam peccantibus aufert: ea inquam ratio laudandi effecit, vt Dionysij & Phalaridis tyrannidem Siculi iusticiæ ac odii in malos nomine ornarent. eadem Ægyptum pessumdedit, mollitiē Ptolemæi ac furiosam superstitionem, vlulatusque, & liliorum ac tympanorum impressas in corpus notas, pietatis erga deos cultusq; numinum appellatione velans. [XXIV.] Eadem eodem tempore parum abfuit, quin Romanorum mores corrumperet atq; perderet, luxum Antonii, & intemperantiam, & publicas profusiones pecuniæ voce molli actiones hilares atq; humanitatis plenas appellans, hominis liberaliter sua potētia fortunaq; vtentis. Quid verò aliud Ptolemæo capistrū tibicinis fistulamq; appendit, quid Neroni scenam erexit tragicam, laruasq; & cothurnos induit, quàm adulantiū laudes? an non pleriq; reges dum cantilarent, Apollines, dum ebrii essent, Bacchi, dum palæstram exercerent, Hercules salutati, iisq; gaudētes nominibus assentando ad extremā sunt adacti turpitudinem? [XXV.] Quapropter maximè vbi laudat cauendum est ab adulatore. Idq; non fallit adulatorem, sed callidus suspicionē cauere, vbi in delicatulum aliquem agrestemve incidit, suilla cute crassa amictum: ibi tum quanto potest flatu adulatur. vt Struthias calcans Biantem, eiusq; stupiditati laudationibus insultans: Alexandro rege amplius bibisti, & risu ad Cyprium decolans. Cæterum elegantiores adortus adulator, cùm hos videt hunc locum hancq; occasionem potissimum obseruare, non rectà laudationem profert, sed longis in orbem ambagibus vsus accedit, veluti citra strepitum tacturus pecus aliquod atq; tentaturus. Modò enim aliorum quorundam de ipso pronunciatas laudes refert, rhetorum exemplo aliena vsus persona: periucūdum, inquiens, mihi fuit in foro cum peregrinis, vel senioribus colloquium, qui de te multa in bonam partem non sine admiratione tui dixerunt. Modò leues & falsas aduersus eum criminationes confingens se ex aliorum habere dictis, studiosè accedit,

Artes adulatorū in-

sidiosæ laudantium.

cedit. ac interrogat, vbinam tale quippiam egisti aut dixisti? inficiantemque, vt fieri solet, iam oblata ex ipsa inficiatione laudandi occasione, sic demulcet: Ego sanè mirabar te male dixisse familiarium alicui, qui ne inimicis quidem soleas: aut si tu alienis inhiasses, qui de tuo adeo es liberalis. [XXVI.] Iam sicut pictores lucida atq; splendida appositis vmbrosis & tenebrosis reddunt illustriora: ita adulatores dum aduersa bonorum proscindunt maledictis, aut traducunt atq; derident, occultè eorum quibus assentantur vitia laudant atque fouent. Nam apud homines luxu perditos, auaros, maleficos, & opes turpibus malisq; rebus consecutos, modestiam vituperant sub rusticiatis nomine: & eos qui suis contenti facultatibus iustè viuunt, nihil animi aut virium ad res gerendas habere criminantur. si cum socordibus ocioque deditis & mediocrem in ciuitate stationem subterfugientibus versentur, non pudet eos administrationem reipublicæ denominare alienarum rerum laboriosam tractationem: & honoris studio, sterilis gloriolæ ambitionis nomē indere: deniq; etiam rhetorica quadam adulandi arte philosophum traducunt: & inter impudicas mulierculas palmam merentur, dum vno contentas marito, eiusq; solius amantes: Veneris expertes agrestesque vsurpant. [XXVII.] Ea verò est summa malicia, quod ne sibi ipsis quidem parcunt adulatores. Sicut enim luctatores corpora sua demittunt, vt alios prosternant: sic seipsos illi vituperando obrepunt ad alios laudandos. Ego, inquiunt, in mari timidum sum mancipium: ad labores animum despondeo: insanio præ ira maledictis impetitus. verum iste nullo terretur periculo, omni caret vitio, homo est singulari ingenio, omnia fert æquo animo ac citra molestiam. Quod si quis sapere se præclarè existimans, cupiensque videri austerus & à proprio pendens iudicio, rectitudine quadam rationis subinde illud obiiciat,

Nec me Tydide nimia tamen effice laude,
Nec nimium culpa ——

non iam eadem hunc via adoritur adulator, sed aliam adhibet machinam. Accedit enim eum de rebus priuatis vtpote prudētiorem, consulturus: & habebam quidem, inquit, alios magis familiares, necessitate tamē cogor te interpellare. nam ad quem alium confugeremus cōsilio indigentes, aut cui potius credamus? audito deinde eius responso ita discedit, vt non sententiā se, sed oraculū reportare dicat. Aut si eum peritiā affectare artium dicendi senserit, aliquid ei abs se compositum exhibet, orans id vt legat atq; emēdet. Mithridati regi, cum is rei medicę studeret, nōnulli sociorū secandos se vrendosq; prębuerunt, facto, non verbis adulantes. testimonium enim peritię eius ferre videbantur, quod sese ipsi crederēt, adeò.

Multi sunt rerum diuinarum formæ.

[XXVIII.] Cæterùm genus hoc occultatarum laudationum, quod

cautio-

cautionem requirit astutiorē, vt redarguas, dedita opera propones consilia, argumenta, correctiones, absurda omnia. nihil enim refellens, sed omnibus annuens, atq; omnia admittens & ad singula exclamans bene ac sufficienter habere, deprehenditur liquidò.

Rogasse composito, atq; aliud sectarier.

nimirum quo laudandi inflandiq; nancisceretur occasionem. Porrò sicut nonnulli dixerunt picturam esse mutam poesin: sic etiam assentatio tacentem laudationem quandam habet. Quemadmodum enim venatores, dum non venari se, sed iter facere, aut pascere, aut agrū colere fingunt, facilius feras latent: ita adulatores laudando tum maximè penetrant, cùm non laudare, sed aliud aliquid agere putantur. Qui enim accedenti sella locove decedit, aut ad senatum populumve verba faciens, vbi videt diuitem aliquem accedere, oratione abrupta huic suggestum & dicēdi copiam tradit: is tacendo melius quam si vociferaretur, priores se huic prudentiæ partes deferre ostendit. Itaque videre licet qui in auditoriis ac theatri prima sedilia occupent, non quod se iis dignentur, sed vt diuitibus inde assurgentes atque concedentes, adulentur. Alii in congressionibus & consessibus initium dicendi faciunt: deinde si quis potens, diues, aut nobilis contra disserat, facilimè tanquam meliori adsentiuntur, suamq; retractant sententiam. Quare apprime necessarium est huiusmodi cessiones locorum & victoriæ arguere, non peritiæ, virtuti, ætative, sed diuitiis & gloriæ delatas. [XXIX.] Etenim Apelles pictor assidenti sibi Megabyzo, & de linea nescio quid vmbraque volenti disserere: Nonne vides, aiebat, puerulos istos qui melidem terunt? tacenti sibi admodum ii fuerunt intenti, purpuram aurumque admirantes, nunc te rident orsum loqui de rebus iis quas non didicisti. Et Solon Crœso de felicitate perquirente, Tellum quendam obscurum Athenis hominem, Bitonemque & Cleobin ipso pronunciauit feliciores. Atqui adulator reges, diuites ac magistratum gerentes, non fortunatos modò & beatos, sed & prudentia, arte, virtuteque omnibus superiores affirmat. Iam Stoicos quidam ne audire quidem sustinent, sapienti simul diuitis, pulcri, nobilis, regis nomen attribuentes. adulatores vero diuitem iuxta & oratorem, & poetam, & (si velit) pictorem, tibicinemque pronunciant, & pedibus velocem, & robustum, cadentes si cum eo lucta, & à tergo eorum manentes, si cursu certent. sicut Crisson Himeræus cursu cum Alexandro certans dedita opera posterior fuit, quod & animaduersum ægrè tulit rex. [XXX.] Carneades dicebat diuitum ac regum filios nihil aliud bene ac rectè discere, quàm equitare. quippe magistri in ludis iis assentantur, & qui colluctatur vltrò se inclinat. equus nulla habita ratione, priuatus an princeps, pauper an diues insideat, eum qui regere non didicit, præcipitē excutit. Stultè itaq; ac fatuè Bio,

Ta ita laudes.

qui agrum laudando putabat se redditurum fertilem ac frugiferum potius, quam fodiendo & colendo. Non tamen homo absurdè facit laudans, vbi id iis qui laudantur est vtile. Atq; ager quidem laudando non fit deterior: hominem inflant ac perdunt qui immeritò laudant. Verum de his satis. deinceps de libertate agamus.

Libertatem adulator affectat.

[XXXI.] Oportuit sanè, quemadmodum Patroclus Achillis arma cum indueret, & equos eius ad pugnam educeret, solam non ausus fuit contrectare Peliadem hastam: ita adulatorem quoque dum amici insignia atque cultum sibi circumponit, solam libertatem, vt gestamen amicitiæ eximium,

Grande, graue, & validum, ——

intactam inimitatamque relinquere. Nunc quando adulatores reprehensiones metuunt quibus ob risum, pocula, dicteria ac iocos sunt obnoxii, ideoq; superciliosè adsentantur ac tetrico vultu, vituperationis aliquid & increpationis admiscentes: agedum hanc quoq; partem examinemus. Puto autem sicut in Menādri comœdia falsus Hercules in scenam progreditur, clauam gestans non validam, neq; robustam, sed figmentum quoddam inane ac molle: ita experientibus visum iri libertatem adulatoris laxam, & pondere vehementiaq; carentem, ac simile quippiam habentem cum ceruicalibus mulierum: hæc enim cùm videantur capitibus reniti debere atque obsistere, multò magis cedunt iis ac subsidunt: & adulterina ista libertas inanem ostentans ac mendacem & intus vitiosam molem, sublimis atque inflata est, vt in sese concidens abripiat secùm eum qui in ipsam impegit. Nam vera & amici propria libertas peccantes adoritur, adfertq; salutarem & tutelarem dolorem, mellis in morem: quod cùm vlcerosas partes mordeat atque expurget, cætera vtile est ac dulce. qua de libertate suo peculiari loco dicetur. [XXXII.] At adulator primò quidem acerbitatem quādam aduersus eos quibus insidiatur præ se fert, iracundum se & implacabilē gerens. nam seruis eius difficilis est, promptusq; ad insultandum peccatis domesticorum atq; cognatorum: nihil eorū qui foris sunt laudare, nihil admirari, despicere omnia, nemini ignoscere, calumniosè ad iram alios prouocare, laudem odii in malos concepti venari, vt qui volens non facilè libertatem aduersus eos non vsurparet, aut in gratiam eorum quicquam vel faceret vel diceret. Deinde vera & grauia eius cui adulatur peccata omnia simulās se nescire, in exiguas & externas culpas grauiter ac cum contentione quadam & vehementia inuehitur: puta si quid supellectilis male est collocatum, si incommodè habitat, si tonsuram, amictumve neglexit, si canem equumve non rectè curauit. [XXXIII.] At si parentes contemnit, liberos negligit, vxorem contumeliosè tractat, domesticos despectui habet, pecuniam prodigit: omnia hæc nihil ad se adulator pertinere putat, ad hæc murus

Adulatorum libertas leuia inuadit, grauia dissimulat ac. lecta.

mutus est, hiscere non audet, non aliter, quam si aleiptes athletam sinat inebriari ac libidini indulgere, eundemque gutti olearei aut strigilis gratia grauiter obiurget. aut grammaticus ob tabellam ac stylum increpans puerum, solœcismos eius barbarismosve dissimulet. aut si rhetor ineptus ac ridiculus de ipsa oratione nullum ferens iudicium, vocem culpet, incusetque grauiter quod frigida potu arteriam corrumpas: vel perlegere iussus miserè compositum scriptum, chartæ asperitatem insectetur, & librarij impuritatem atque socordiam. Ita planè cùm videretur Ptolemæus literis operam dare, de glossa aliqua, versiculo, aut historia vsque ad mediam noctem disputationes vnà traxerunt eius asseclæ: neque in tanto tamen numero quisquam fuit qui eum inhiberet crudeliter agentem ac contumeliose, atrociaque supplicia exercentem. Denique adulatores suam libertatem ijs duntaxat adhibentes, quæ neque lædunt neq; dolent, perinde faciunt ac si quis hominis à tuberculis ac fistulis laborantis crines vnguesque cultro medico descecet. [XXXIV.] Sunt alij his etiam astutiores, qui libertatem vituperationesque ad voluptatem conciliandam accommodant. Sic Agis Argiuus cùm Alexander cuidam scurræ magna daret dona, præ inuidia ac dolore exclamauit, *Proh rem absurdissimam!* cùmque iratus rex se ad eum conuertisset, & *Quid ais* dixisset: *Fateor*, inquit, *indignari me ac molestè ferre quod vos Ioue genitos omnes video hominibus adulantibus ac ridiculis vti.* nam & Hercules Cercopibus quibusdam, & Bacchus Silenis sese oblectauit, & tales apud te in precio esse manifestum est. Tiberio Cæsare aliquando in curiam progresso, quidam adulatorum surrexit, dixitque liberorum hominum liberas debere esse voces, nihilque dissimulandum aut reticendum eorum quæ prodessent. Qua oratione cū omnium attentionem excitasset: facto ei silentio, & Tiberio auscultante, Audi, inquit, Cæsar quid in te vniuersi desideremus, nemo tamen audet palam eloqui. Negligis teipsum, corporisque rationem tui non habes: sed te curis quas pro nobis geris neque interdiu neque noctu quietem capiendo atteris. cùmque multa id genus collegisset, Cassium aiunt Seuerum rhetorem dixisse, *Ista nunc hominem libertas perdet.* Atque hæc quidem leuiora sunt. [XXXV.] Illa vero grauia iam & exitiosa imprudentibus, cùm cōtraria verorum vitia ipsis obijciuntur. Ita Himerius assentator diuiti cuidam Athenis illiberalissimo auarissimoque homini prodigalitatem exprobrauit ac socordiam, fore inquiens, vt aliquando cum liberis probè esuriret. Aut cùm sumptuosis ac prodigis sordes obijciunt nimiamque parsimoniam, vt Neroni fecit Titus Petronius. Vel cùm principes, à quibus subditi crudeliter inhumaniterque tractantur, deponere iubent nimiam clementiam, intempestiuamque & inutilem misericordiam. Quorum simile est, si quis

Libertas ob voluptatem.

cauere ſe & metuere vtpote callidum verſutumque hominem ſimulet eum, qui ſtupidus ſit & fatuus. aut inuidum ac maledicum aſſiduiſque gaudentem reprehenſionibus, fortè ad laudandum aliquem præclarum virum ſe conuertentem, corripiat, impugnetque, & liberalitatem hanc laudandi velut vitium ei inhærens carpat, dicens: Homines laudas nullius precij. quis enim eſt hic: aut quid præclari fecit dixitve? [XXXVI.] Maximè verò adulatores in amoribus adoriuntur ſuos, ignemque augent. Fratres enim cum vident diſſentire, aut parentes deſpici, aut inſolenter vxorē tractari: neque verbis caſtigant, neq; reprehendunt, ſed iras etiam amplificant. Non enim, inquiunt, ſentis qui ſis. ipſe cauſa es huius mali: ſemper enim obſequentem te ac ſubmiſſumq; præbuiſti. Verum vbi ex ira & obtrectatione animus exarſit meretricis aut adulteræ amore, ibi tum ſplendida cum libertate adulator præſtò eſt ignem igni ſuperaddens, amorique patrocinans, & amatorem eo nomine incuſans, quod multa non amatoriè agat, dura multa & digna reprehenſionibus faciat: occinitque illud,

Ingrate tam crebris amoris oſculis

Sic Antonio amici flagranti Ægyptiæ amore perſuaſerunt ipſum ab ea amari, duritiemque ei & ſuperbiam exprobrauerunt. Illa quidem, aiebant, tanto regno vitæq; ratione beata dimiſſis amore tui perit, tua caſtra ſequens habitu pellicis:

Sed tibi non vlla mens eſt placabilis arte,

qui negligis illam his animi moleſtijs conflictantem. ille autem reprehenſionibus his iuſticiæque inſimulationibus magis quam laudibus gaudens, non ſenſit eo ſe ipſo dum caſtigari putat peruerti. [XXXVII.] Similis eſt enim iſta libertas morſibus laſciuarū mulierum, eo qui videtur eſſe dolore excitans voluptatem ac titillans. Ac ſicuti merum, quod alioqui aduerſus cicutam valet, ſi cicutæ admiſceatur, facit vt reſiſti veneno planè non poſſit, ob calorem celeriter ad cor penetranti: ita mali cùm ſciant libertatem dicendi magnum aduerſus aſſentationem eſſe præſidium, illa ipſa ad adulandum abutuntur. Quapropter ne Biantis quidem dictum vitio planè caret, qui interrogatus quodnam animalium eſſet moleſtiſſimum, reſpondit *ferorum quidem tyrannum, cicurum autem adulatorem.* Verius enim dici poterat, adulatorum quoſdam eſſe manſuetos, qui balnea & menſas ſectantur. qui verò curioſitatem, calumnias, & malignitatem ſuam veluti polypus flagella in ipſas vſque ædes & gynæcea protendunt, ſæuos eſſe, feroſque & intractabiles. [XXXVIII.] Vna cauēdi tales inſidias ratio eſt, quod

Remedium

ſciendum atq; in prompta ſemper habendum eſt memoria, cùm animi pars vna veritati atque honeſtati dedita rationi rectæ obtemperet, altera bruta ſit, falſi appetens, incertiſque obnoxia motibus: amicum ſemper meliori parti ſe accommodare conſiliarium

atque

atq; monitorem, instar medici sanitatem augentis atque conseruantis, adulatorem verò brutæ & cupiditatibus addictæ parti se applicare, eamque prauis voluptatibus submittendis scabere ac titillare, & à rectæ rationis obsequio auertere. Quemadmodum verò cibi quidam sunt, qui neque sanguini, neque spiritibus, neque neruis, neque medullis virium quicquam apponunt, sed pudenda tantum erigunt, ventrem suscitant, ac carnem generãt putridam & morbosam, sic adulatoris oratio nihil sobriæ ac rationis imperio obsequenti parti adijcit. sed cùm semper vel amoris aliquam conciliet voluptatem, vel iram inconsultam augeat, aut ad inuidentiam excitet, aut molestum inanemque arrogantiæ fastum ingeneret, vel dolorem lamentando augeat, vel malignitatem, illiberalitatem, infidelitatem ve nouis quibusdam calumnijs atque præsagijs exasperet, meticulosam ve & suspicacem reddat, non fallet eos qui animum attendunt. semper enim sub aliquem subit animi affectum, eumque saginat, bubonis instar subinde morbosis & inflammatis animi motibus adnascens. Irasceris: puni, inquit. appetis, eme. metuis: fugiamus. suspicaris: crede. [XXXIX.] Quod si circa hos motus nõ ita facilè deprehendi possit, ob vim & vehementiã rationis eum repellentis, tamen in minoribus capietur facilius, eundem sese gerens. Nam vbi te viderit suspicari crapula aut repletione tibi nocuisse, ideoque de balneo aut alimento dubium cogitare, amicus abstinere hortabitur & considerate agere. adulator verò in balneum trahet, nouumque aliquid apponere iubebit; neque corpori iniuriam abstinentia facere. Idem si videat te ad iter, aut nauigationem, opusue aliquod obeundum animo esse ob molliciem segni: dicet nullam vrgere temporis necessitatem, ac posse idem agi re dilata, aut alio misso. Quod si pollicitus familiari alicui pecuniam mutuò dare aut largiri, mutes consilium, & tamẽ pudore ducaris: momentum in deteriorem partem afferet adulator, sententiamque pro crumena confirmabit, & verecundiam expellet, parcere te iubens vt qui impensas facias magnas, multisque velis sufficere. Itaque nisi nos nostræ ipsorum fallant cupiditates, impudentia, timiditas: non latebit nos adulator. is enim est horum identidem affectuum patronus, libereq; nos vt in his modum transgrediamur monet. Ac de his quidem satis. [XL.] Veniamus nunc ad vsus & officia. Nam in his frequenter suam & amici differentiam adulator confundit aut obscurat, dum se vbique impigrum atque alacrem absque vlla tergiuersatione ostentat. Etenim amici mores sicut veritatis apud Euripidem oratio, simplices sunt, sincerique, & nihil habent fictitium. Adulatoris autem reuera

Praui suapte natura, artis indigent,

& quidem callidis profectò, multisque & operosis adminiculis. *Officia & obsequia*

Iam

adulatorũ qualia.

Iam primum in ipsis congressibus amicus sæpenumero neque cõpellans ipse neque compellatus, placido tantum contuitu atque renidendo vltro citroque declarata beneuolentia & familiaritate præterit. adulator verò currit, persequitur, eminus manum porrigit, ac si compelletur prius conspectus, sæpe testibus & iureiurando adhibitis se purgat. [XLI.] Eodem modo in actionibus amicus multa minuta negligit non percunctans curioséve perquirens omnia, neque ad quæuis sese obijciens ministeria. adulator autem in his frequens atque assiduus est & indefessus, nulli alteri locum aut spacium ministerij concedens, sed iuberi volens, ac nisi iubeatur, ægrè ferens, atque adeò etiam animum despondens, & fortunam suam deplorans. Quæ ipsa quidẽ sanis argumenta sunt non veræ sobriæque amicitiæ, sed meretriciæ ac se promptius quá oporteat ingerentis. Veruntamen est primum in promissionibus considerandum discrimen. Rectè enim maiores quoque nostri dixerunt, amici hanc esse promissionem,

Si possum præstare, & si fieri pote res est.

Adulatoris autem hanc,

Dic quodcunque velis. ——

Adulatorũ promissiones.

nam & comici tales introducunt,

Nicomache, me precor huic opponite militi.
Peponis ego illum instar flagris emolliam,
Reddamq; mollius vel spongia caput.

[XLII.] Deinde amicus nemo rei gerendæ socium se præbet, nisi prius in consilium adhibitus, decori aut vtilitatis rationibus subductis institutum comprobauerit. Adulator etiam si eum ad deliberandam rem, ferendamque sententiam adsciscas, non modò gratificandi palmamque concedendi studio, sed & ne in suspicionem veniat detrectantis officium, cupiditati tuæ locum dat, eamque incitatione sua comitatur. Non enim temerè inuenias diuitem aut regem, qui hoc vsurpet:

Vtinam mihi sit pauper, aut (si res ferat)
Paupere miserior, qui bene cupiens mihi,
Timore misso dicat id quod senserit.

nam hi quidem instar tragœdorum requirunt chorum accinentium amicorum, aut theatrum applaudens. Ac tragica quidem Merope sic præcipit:

Verbis amicos quære qui non mulceant
Blandis: & assentando gratiam tuam
Captantes foribus arce non probos tuis.

[XLIII.] Vulgo autem contra agunt. Qui enim non assentantur verbis, sed repugnant vtilitatis gratia, eos auersantur. blandientes autem, malos homines & illiberales atq; impostores, non intra fores duntaxat & domum, sed & ad effectus resq; arcanas admittunt.

tunt. Quorum qui simpliciores sunt, tantarum rerum consultandarum negant se posse aut debere esse socios: ministerium obire & exequi decretum sui aiunt esse officij, Astutiores autem intersunt deliberationi, superciliumq; continent, vultumque ad annuendum componunt; neque interim quicquam eloquuntur: vbi verò alter sententiam suam pronunciauit, Dij boni, inquiũt, paululò me anteuertisti; idem planè meditatum dicere. Sicut enim mathematici superficies aiunt, & lineas neque flecti neque intendi neque moueri per se, quod corpore careant ac intellectu modo percipiantur: flecti autem, intendi, mouerique vnà cum corporibus, quorum sunt extremitates. ita adulatorem quoque deprehendes, semper alterius vocem, enunciata, sensum, iramque subsequentem. Itaque hoc quidem in genere omnino facillimum est inuestigatu discrimẽ. [XLIV.] Magis tamen ipso in modo officiorum præstandorum liquet. Ab amico enim quod præstatur officiũ, veluti animal quoddam intus præcipuam habet vim, ad ostentationem & pompam nihil. sed sæpenumerò sicut medicus occultè sanat, ita & amicus sua præsentia aut absentia amico prodest ignoranti pro se curam geri. Talis fuit Arcesilaus, qui (prætereo enim alia) ægrotantis Apellis Chij paupertate cognita, reuersus ad eum drachmas vnà viginti attulit, assidensq; ægroto, Hîc quidam (aiebat) nihil est præterquam Empedoclis illa elementa.

Ignis, aquaq; & tellus, atq; ætheris ambitus almi:

sed tu etiam incommodè cubas. simulque mouens puluinar eius, clam pecuniam subiecit, quam cum vetula, quæ ægroto ministrabat, reperisset, Apellique cum admiratione renũciasset, subridens hic: *Arcesilai*, inquit, *hoc est furtum*. [XLV.] Et verò in philosophia locum habet illud, *Nasci prolem parentum similem*. Arcesilai discipulus Lacydes, vnà cum reliquis amicis in iudicio aderat Cephisocrati perpetrati publici contra ius non scriptum delicti postulato: ibi actore annulum rei postulante, cuius argumento eum conuincere poterat, eumque Cephisocrate sensim in terram demittente, pede annulum imposito texit Lacydes. absolutus autem Cephisocrates cum iudicibus gratias priuatim ageret, vnus eorum, qui (vt apparet) factum obseruauerat, Lacydi eum iussit gratiam habere, remque gestam narrauit, cum Lacydes ipse nemini eam exposuisset. Sic etiam deos puto plerumque occultè benefacere, cum ea sint natura, vt ipsa sua beneficentia delectentur. [XLVI.] Adulatoris autem facta nihil habent iusti, nihil veri, nihil simplex, nihil liberale. Sudat, discurrit, clamat, vultum contrahit, vt ministerio speciem laboriosæ ac difficilis operæ concilijet: picturæ operosę instar, cui euidentiæ simulacrum lasciuientibus coloribus, fractisq; plicis, rugis, atque angulis paratur. Idem & narrando molestus est, dum recitat quemadmodũ huius rei causa vagatus, qua solicitu-

Officiorum modus.

solicitudine fuerit, vt offenderit alios, tum alias sexcentas res & affectus, vt dicere possis, *Non erat hoc operæ precium.* Etenim omnis quidem quæ exprobratur gratia, molesta est & ingrata atque intolerabilis. Sed adulatorum non postmodò sed etiam dum adhuc exhibentur officia, exprobrationem secum trahunt & pudefaciunt. Quanto rectius Spartani, qui cùm indigentibus Smyrnæis cibum misissent, ijque beneficium hoc laudibus veherent, Nihil se admiratione dignum præstitisse responderunt, qui cùm vnius diei prandio sibi suisq; iumentis decreto interdixissent, subsidium hoc ipsis collegissent. Huiusmodi beneficium non liberale tantum est, sed & accipientibus eò gratius, quod censent non magno damno præbentium se id accipere. [XLVII.] Porrò non tantū ex importunitate in nauanda opera aut pollicendi leuitate agnosci potest adulator, sed ipsius etiam operæ honestate siue turpitudine, & ad vtilitatē voluptatem vè respectu. Non enim verum est quod Gorgias dixit amicum ab amico in rebus tantum iustis operam postulaturum, ipsi autem in multis etiam non iustis rebus operam daturum. Amicus enim

Finis officii.

Vnà agere rectè, non peccare vnà solet.

itaque amicum aut ab his quæ non decent auertet potius: aut si non persuadeat, eo vtetur, quod Phocion ad Antipatrum dixit, *Non potes me & amico vti & adulatore*, id est & amico & non amico. Adiuuandus est enim amicus in factis, non flagitijs: in consultando, non in parandis insidijs: testimonio, non fraude. Denique socius etiam aduersæ amico fortunæ esse, non autem maleficij debes. vt enim aliquando conscij amicis turpitudinis alicuius simus, non tamen consortes facti turpis esse velle debemus. [XLVIII.] Victi pugna ab Antipatro Lacedæmonij, cùm pacis cōditiones componerentur, ab eo flagitarunt, vt quæ vellet damnosa ipsis, modò nihil turpe iniungeret. Ita amicus quoque, si sumptuosum, periculosum, aut laboriosum requiretur, officium primum se volet hoc posci, alacriterque & nihil causatus obibit: tum dumtaxat parci sibi volet, ac recusabit, cùm res erit cum turpitudine coniuncta. Contra adulatorum est laboriosa ac periculosa ministeria subterfugere: & si periculi faciundi causa veluti ollam pulses, sub aliquo prætextu sonitum reddit obtusum instar rupti vasis. in turpibus atq; abiectis & inglorijs officijs abutere eo, calca: nihil indignum putabit aut contumeliosum. [XLIX.] Simiam cōsidera. domum vt canis custodire, ferre vt equus, arare vt bos nequit. ergo cōtumelias fert & scurrilitatem ac lusus, & risus instrumentum se præbet. Sic adulator cùm in dicendo, cōsulendo, certamina obeundo præstare operam nullam queat, laborque eum & seria studia omnia destituant: ad ea quæ sub axilla geruntur, id est fœda & clandestina, impigrum sese offert. minister amoris est fi-

dus, in meretrice adducenda accuratus, non indiligens ad diluendam de sumptu conniuij curam, industrius in cœnis adornandis, pellicibus obsequens, iussus ferocire aduersum curatores, aut vxorem heri exemplo familia exturbare, absque misericordia verecundiaue obtemperat. Itaque ne hîc quidem difficile est eum deprehendere. quidquid enim iusseris turpe aut indecorum, paratus est in gratiam tuam nulla in re sibi parcere. [L.] Quod si obserues quomodo erga alios sit amicos affectus, facilè quantum ab amico differat intelliges. Amico enim nihil iucundius est, quàm cum multis amare atq; amari, in idque perpetuò dat operam, vt amicus à quamplurimis diligatur atq; colatur. amicorum enim communia esse omnia censens, nihil magis putat commune debere esse atque ipsos amicos. At falsus ille ac spurius & vitiosus, vt qui maximè intelligat se iniuriam facere amicitiæ, quã instar nomismatis adulterat, natura inuidus cum sit, aduersum sui similes inuidẽtiam exercet, certans eos scurrilitate & garrulitate superare. meliores autem metuit ac tremit, non sanè vt qui pedes iuxta Lydiũ currum incedat, sed qui collatus auro excocto ipse, vt ait Simonides, ne plumbum quidem sincerum habeat. Itaque vbi cum vero ac graui & solido comparatus amico impedire non potest quin leuis, adscititius, ac fallax deprehendatur: tunc eum imitatur qui gallos inscitè depinxerat. is enim puerum veros gallos iubebat lõgissimè à tabula abigere. Ita ergo adulator veros amicos arcet, neque appropinquare sinit: aut si hoc non potest, palam quidem eos demulcet, colitque & admiratur vt meliores: clanculum autẽ submittit aliquas & spargit calumnias. occulto autem sermone vlceris pruritum excitante. [LI.] Quod si nõ statim rem perficit, memoria tamen tenet atque obseruat Medij dictum. Fuit is Medius chori adulatorum qui Alexandrum cingebat veluti princeps, & sophistarum summus in calumniandis optimis viris. iubebat autem suos audacter calumnias iacere ijsque mordere alios: docens, tametsi morsi vlcus consanaretur, tamen calumniæ cicatricẽ mansuram. His quidem cicatricibus, aut gangrænis potius & cancris corrosus Alexander, Callisthenem interfecit, & Parmenionem, & Philotam: Agnonibus autem, Bagois, Agesijs, & Demetrijs sese tradidit affatim supplantandum, cum ab his adoraretur, vestiretur, adornareturque barbarici instar simulacri. Ita magnam assentatio habet vim, ac nimirum maximam apud eos qui maximi putantur. fidem enim & audaciam adulatori parat, quòd ij & putant se optima habere, & ea volunt. [LII.] Etenim sublimia loca difficilia aditu sunt insidiantibus: sed animi ratione non instructi altitudo atque elatio à fortunæ aut natalium bonitate profecta, paruis & humilibus aditum facillimum præbet. Quapropter & initio huius commentarij monuimus, & nunc iterum hortamur,

Adulator qualis erga veros amicos.

vt sui

vt sui quisq; amorem & arrogantiam excindat. hæc enim adulatione occupans, faciliores nos & iam præparatos externis præbet adulatoribus. Si verò Deum secuti, tenentesque summam vnicuique in eo positam esse salutis vt Norit seipsum, naturam, educationem, institutionemq; nostram examinauerimus, quibus innumeri defectus pulcritudinis, plurimum vanitatis ac vitij admixtũ est in actionibus, in verbis, in animi motibus: non ita facilè calcari nos ab adulatoribus patiemur. [LIII.] Alexāder aiebat somno potissimum ac re venerea se doceri, fidem non esse habendam ijs qui ipsum Deum appellabant: quod his duabus in rebus seipso deterior esset, ac amplius æquo afficeretur. Et nos multa passim atque identidem turpia, molesta, imperfecta, ac peccata nobis inesse obseruantes, sentiemus non amico nobis laudatore atque prædicatore, sed reprehensore & liberè vitia nostra increpante opus esse. Pauci enim de multis sunt, qui liberè potius cum amicis loqui audeant, quàm gratificari, ac in illis ipsis paucis non facilè inueneris qui libertate vti sciat: sed ferè putant libere se dixisse, si vituperauerint & conuiciati sint. Enimuero vt alia medicamenta, ita & libertas dicendi intempestiuè vsurpata absque vtilitate molestiā affert ac perturbat; facitque idem quodammodo cum dolore, ꝙ adulatio cum voluptate. [LIV.] Non enim laudationes modò sed & vituperationes nocent, si alieno adhibentur tempore. atq; hoc maximè adulatoribus obijcit homines; cùm animis arduis atque aduersis veluti in morem aquæ ad mollia & humilia delabuntur. Itaque lenitate oportet temperatam esse libertatem, orationique velut lumini adimendā est nimia copiæ vis: ne perturbati & dolore affecti ab omnia reprehendentibus & culpantibus ad adulatorẽ veluti in vmbram confugiant, eoque diuertant, vnde non læduntur. Omne enim vitium, Philopappe, virtute non aduerso vitio est corrigendum. in quo errant nonnulli. à nimia verecundia ad impudentiam, à rusticitate ad scurrilitatem confugientes, ac tum se longissimè abesse à timiditate & mollicie putantes, cum proximi videntur proteruitati esse & ferociæ. quidam etiam impietate superstitionem, stoliditatem improba astutia amolliuntur, mores instar ligni ab vna parte in alteram incuruantes, dum rectitudinis restituendæ sunt ignari. [LV.] Turpissima verò est adulationis fuga, sine vtilitate molestias exhibere: omninoque rudis & imperitæ est ad beneuolentiam parandam consuetudinis, insuauitate ac morositate id euitare quod in amicitia illiberale habetur atque abiectum. sicut & parum ingenuum est in comœdia accusandi impunitatem pro æquo iure liberè dicendi vsurpare. Proinde quandoquidem turpe est gratiæ captandæ studio adulatorem fieri, turpe item vitandæ adulationis gratia, libertate dicendi immoderata amicitiæ ac procurationis rationem corrumpere: ac vtrun-

Nosse seipsum.

Libertatis in dicendo verus vsus

Vitiorum genuina correctio.

Moderatio libertatis in dicendo.

ac vtrunque vitium fugiendum est; atque vt alijs in rebus etiam libertatis in dicendo decorum è mediocritate sumendum: ipsa ratio videtur postulare, vt sub finem commentarij iam huius ea de re præcipiam. [LVI.] Ergo cùm videamus libertati dicendi complura adhærere vitia: primò amorem nostri cæcum demamus, ac diligenter caueamus, ne aliquam ad nos priuatim pertinentem rem, veluti læsi aut dolentes videamur exprobrare. non enim à beneuolentia, sed ab ira proficisci putant sermonem, quo quis pro seipso vtitur: neque admonitionis loco, sed vituperationis accipiunt. Est enim libertas amica res & grauitatem habet: reprehensio & amorem sui, & animi illiberalitatem aliquam arguit. Vnde fit, vt revereamur admiremurque liberè nos increpantes, vituperatoribus autem par pari referamus; eosque contemnamus. sicut Agamemnon Achillem, qui tamen non vltra modum prouehi liberè dicendo videbatur, non ferens; Vlyssi acerbè increpanti, ac dicenti,

Perdite, cuiq; vtinam non iste exercitus esset
Subditus. — concedit ac perfert, oratione cordata & profecta ab animo de republica solicito correptus. Hic enim cùm nihil esset priuatæ causæ, ob publicam Græciæ commodum ista vtebatur libertate: Achilles suijpsius potissimum causa videbatur esse molestus. [LVII.] Quin & ipse Achilles, homo nequaquam lenis aut placidi animi, sed

Difficilis, velque insontem culpare paratus:

tamen Patroclum tacitus audiuit multa ipsi talia obijcientem,

Iam neq; te Peleus genuit, neq; candida mater
Est tibi, sæue, Thetis: sed duri cærula ponti
In lucem hanc, altæq; minacia saxa dederunt
Immani dotatum animo. —

Sicut enim Hyperides rhetor ab Atheniensibus postulabat, vt non tantum considerarent an acerbè diceret, sed & an iniquè esset acerbus: sic amici admonitio omnis priuati affectus animi vacua, venerabilis est & grauis, & contra quam oculos non audeas sustollere. Vbi verò eum qui liberè reprehendit constat quæ amicus in ipsum peccauit planè missa facere, alia autem eius delicta arguere, & ad se non pertinentia ob facta dictis largiter incessere: id genus libertatis vim habet cui resisti nullo potest modo, ipsaque castigantis suauitas acerbitatem & austeritatem increpationis auget. [LVIII.] Itaque rectè quidem dictum est, cùm irascimur amicis aut cum ijs contendimus, tunc maximè nos agere aut spectare aliquid debere eorum, quæ ipsis prosint aut conueniant. non minus tamen hoc quoq; ad rationes amicitiæ pertinet, cum ipsi negligentius haberi aut despici videmur, vt tum amicos propter neglectos ab ijs alios liberè admoneamus. Hoc modo egit Plato. Hic enim *Platonis e-*

egregii factum. qua tempestate à Dionysio contemptui habebatur, eratque inuisus tyranno, colloquendi cum eo copiam petijt eaque impetrata, quod tyrannus putabat Platonem sui ipsius causa expostulaturum atq; verba facturum, in hanc allocutus est sententiam. [LIX.] Si quem sentires, Dionysi, hostili animo in Siciliam appulisse tui lædendi causa, & tamen occasione destitui, patererisne eum impunè hoc ferentem inde soluere? Nihil verò minus, ait Dionysius. inimicorum enim non facta modò, sed & proposita odium pœnamque merentur. ergo subiecit Plato, si quis beneuolentia erga te adductus huc se contulisset, cuperetque tibi alicuius boni esse autor, neque tu ei occasionem perficiendi præberes: dignum est eùm abs te præteriri atque contemni? ad hoc interrogante Dionysio, quisnam ille esset: Æschines, inquit Plato, est, moribus vt quisquã alius Socratis familiarium probis, aptusque ad castigandum verbis eos quibus cum agit: qui longo mari emenso vt tecum philosophice colloqueretur, huc profectus, negligitur. Hæc ita permouerunt Dionysium, vt & Platonem statim manu iniecta sit amplexatus, beneuolentiam hominis animiq; magnitudinem admiratus: & Æschinis honestè atq; magnificè rationem habuerit. [LX.]

Libertas sine leuitate. Proximum est, vt mala libertatis condimenta amoliamur, contumelias inquam, risum, insectationem salsam, scurrilitatem. Quẽadmodum enim medicus carnem secans, agilitatem aliquam debet ac mundiciem operi adhibere, gesticulatoria autem & temeraria atque vaga mobilitate atque ociosis agitationibus manum abstinere. sic dicendi libertas dexteritatem vrbanitatemque admittit, si elegantia grauitatem seruet: quam perdit omninò temeritas, leuitas, atq; contumelia. Qua de causa non ineptum est illud citharœdi, neq; inelegãs quo Philippo os obturauit dictum, disputare cum ipso de sonis neruorum aggresso. dicebat enim, *Absit verò, rex, vt eo tu infortunij deuoluare, vt harum rerum scientia me sis prior.* Non rectè autem Epicharmus, qui ab Hierone, cùm hic familiarium quosdam necasset, paucis post diebus ad cœnam inuitatus, respondit. *Atqui nuper cùm immolares amicos, non vocasti.* Male etiam Antiphon: qui, cùm apud Dionysium quæreretur ac disputaretur quodnam æs optimum esset, id pronunciauit omnibus præstare, ex quo Athenienses Harmodij ac Aristogitonis statuas parauissent. [LXI.] Id genus dicta acerbitatem habent inutilem, & scurrilitatem iocumq; non delectantem. sed incontinentium est, odium malicia ac contumelia permixtum gerentium: quo vtentes sibi ipsis exitium conflant, saltantes (quod in prouerbio est) circum puteum. Nam & Antiphontem interfecit Dionysius: & Timagenes amicitia Cæsaris excidit, cum nulla vnquam libera voce vsus, in conuiuijs interque deambulandum identidem nullius seriæ rei gratia, sed

conui-

Vt foret vnde corona cachinnum tollere posset,

conuicia sub amicitiæ iaceret prætextu. Etenim & comici in theatris multa odiosa atque ciuili ratione deprompta protulerunt. sed ridicula ijs & scurrilia admixta veluti cibis intritum vitiosum, effecere, inutilis vt esset & inanis libertas: ac propterea actores in crimen malignitatis atque impuritatis inciderunt. Proinde licet ioco & risu aduersum amicos etiam vtcunque vti: sed libertas in dicendo seria debet esse ac modesta: & si graue sit argumentum, affectu etiam, gestu, ac contentione vocis orationi autoritas monendique vis concilianda est. Occasionis autem neglectio cum alijs omnibus in rebus est damnosa, tum vtilitatem præcipuè libertatis perdit. [LXII.] Satis verò liquet inter pocula & apud ebrios ea abstinendum esse. Nubem quippe serenitati inducit, qui inter iocos & hilaritates orationem mouet quæ supercilium attollat, & seueritatem vultus inducat quasi aduersans Lydio Deo, qui, vt ait Pindarus, funem molestarum soluit curarũ. Sed & magno cum periculo importunitas vsurpatur. Sunt enim animi ob vinũ ad iram præcipites, & sæpe ebrietas libertatẽ in inimicitiã conuertit. Omninò autem neq; generosi, neq; audacis, sed timidi est libertate apud sobrios abstinere, in mensa latrare, sicut solent ignaui canes. Itaque hac de re nihil attinet prolixius disserere. [LXIII.] Iam cùm multi amicos rebus secundis vtentes neq; velint neq; audeant castigare, sed planè inaccessam admonitioni prosperitatem putent: eosdem verò in calamitatem aliquam prolapsos adoriantur atque calcent fractos iam & humiles, & in eos torrentis instar præter naturam aucti inuehãtur, abundè libertatis aduersus eos promẽtes, lætiq; mutatione hac fruantur, cum ipsi ante imbecilli, isti superbi fuissent. ex vsu est hac quoq; de re verba facere, & Euripidi dicẽti,

Vbi abstinendũ libertate oris

Cùm res secundæ sunt, quid amicis est opus?

respondere, Maximè amicis libero ore loquẽtibus opus esse ei cui fortuna est prospera, qui nimios retundant spiritus. Pauci enim sunt qui non successibus lætis insolescant: pleriq; indigent aliorum externis consilijs, rationibusque foris eos deprimentibus à fortuna inflatos & æstuantes. vbi fortuna in aduersam mutata fastu exuit, ipsæ calamitates in se habent quod pœnitentiam inducat & castiget. [LXIV.] Itaque afflictis rebus nullus est vsus liberarum amici vocum, aut molesti ac mordacis sermonis: sed reuera in his mutationibus

Rebus secũdis libertas, non aduersis adhibenda.

Faciem intueri dulce est hominis beneuoli,

consolantis atq; animum addentis: quomodo Xenophon ait prœliantes aut alijs in periculis constitutos milites viso Clearchi placido ac benigno vultu animosiores fuisse redditos. At qui libertatem dicendi morsumque homini infortunio icto adhibet, perinde agit ac qui oculo conturbato ac inflammato medicamentum

 inijcit

inijcit quod visum acuat: nam neq; sanat aut quicquam de dolore deminuit, & iram dolori addit, exasperatq; ægrum animum : Et quidem rectè valenti amico molestus non est, neque planè agrestis videtur, reprehendens nimium eius venereæ rei ac vini vsum, ignauiam, assiduam in gymnasijs & balneis obuersationem, & repletiones corporis intempestiuas. ægrotus tolerare non potest, sed ipso morbo molestius ipsi est audire, Hæc tibi euenerũt ex intemperantia & mollicie, ex vsu ciborum & mulierum. ô, dicet, te hominem intempestiuum: ego testamentum condo, castorium mihi aut scammoniam præparant medici: tu me verbis castigas & philosopharis: Eodem modo res quoque aduersa fortuna laborantiũ non libertatem, non sententiarum recitationem requirunt, sed æquanimitatem & auxilium. [LXV.] Nam & nutrices puerulis cadentibus, non accurrunt vt maledictis incessant, sed erigunt, abluunt, sedant: postea tandem obiurgant atque castigant. Demetrium ferunt Phalereum, cùm patria exulans apud Thebas obscuram humilemque vitam ageret, accedente Cratete nonnihil cepisse molestiæ, Cynica eum erga se libertate asperisque vsurum sermonibus opinantem. Sed cùm Crates comiter ipsum allocutus de exsulio disseruisset, docuissetque illi nihil mali, aut quod deberet ferre iniquius accidisse, negocijs liberato periculosis atque lubricis: hortatusque esset vt in seipso animique affectione sui omnem collocaret fiduciam: ibi tum Demetrium molestia abiecta, animoque recepto amicis dixisse : Piget verò me actionum istarum atq; occupationum, quarum culpa tantum virum non licuit videre.

Quippe ægrum animum vox comis amicorum iuuat.
Stulto nimis debetur castigatio.

Atque hi sunt mores ingenuorum amicorum. Degeneres & abiecti fortuna fauente adulatores, sicut Demosthenes aiebat rupturas & conuulsas partes tum demum moueri cùm corpori malum aliquod accidit, ipsi quoq; mutationibus inhærescunt, quasi fruentes ijs & sese oblectantes. Etenim si qua opus est commonefactione ijs in aduersitatibus, in quas se ipsum aliquis consilij sui prauitate coniecit, sufficit hoc:

Hoc equidem sine mente mea, qui plurima dixi
Dissuadens tibi rem. ——

Libera voces vbi vsurpanda.

[LXVI.] Vbi ergo, dices, vehemens debet esse amicus, & liberæ increpationis vigore vti? vbi inquã inhibẽdus est ad voluptatẽ, iram, contumeliam ve factus impetus, aut auaricia excutienda habitusve animi alius stultus oppugnandus. Sic liberè Solon Crœsum monuit, instabili rerum prosperitate corruptum ac luxuriantem, Finem respicere iubens. Ita Socrates Alcibiadem repressit, cõuictoque vitij veras extorsit lacrumas, ac cor inuertit. Talia sunt Cyri ad Cyaxarem, Platonis ad Dionem, cùm eum splendentem summa

gloria

gloria, & ora omnium hominum in se ob pulcritudinem facinorũ conuersa habentem cauere sibi iussit, & metuere ab eo vitio, quo sibi soli placere aliorum spretis iudicijs homines solent, quod ei vitio adsideat solitudo. Scripsit ad eundem Speusippus, Non debere eum altos ducere spiritus propterea quod multus de ipso sermo esset apud pueros & mulierculas: sed dare operam, vt sanctimonia, iusticiaque & optimis legibus ornata Sicilia, gloriam Academiæ concilie. Euctus contra & Eulæus Persei socij, cùm rebus vtenti secundis perpetuò assentati essent; & omnia eius momenta insequendo comitati, apud Pydnam prœlio cum Romanis congressum atque victum adorti acerbè obiurgauerunt, & singula eius peccata ac delicta commemorantes exprobrauerunt, tantisper donec dolore iraque exagitatus vtrunque pugione occidit. Definitum hoc modo esto, quę sit in vniuersum liberè dicendi occasio. [LXVII.] Interim omittendæ hæ non sunt amico fideli, sed arripiendæ quas ipsi amici sæpe præbent occasiones. aliquando enim interrogatio, narratio, similium rerum laudatio aut vituperatio, ansam libertati exhibet. Hoc modo Demaratus Corintho in Macedoniam cùm venisset sub id tempus, quo cum vxore & filio Philippus dissidebat, amicè à Philippo exceptus, interrogatusq; quomodo Græcis inter se conueniret, dicitur (vt erat ei beneuolus atque familiaris) respondisse: scilicet verò Philippe, rectum est te inquirere de concordia Athenienſium & Peloponnesiorum, qui familiam tuam pateris tanta seditione & dissensione laborare? Rectè etiam Diogenes, qui in castra Philippi in bellum contra Græcos proficiscentis cùm venisset, essetque ad regem adductus, & non agnitus, interrogaretur ab eo, numnam explorator esset: Omninò, inquit, sum tuæ, Philippe, stultitiæ atque amentiæ explorator, qui nulla necessitate vrgente de regno & corpore tuo venis vna hora fortunæ aleam subiturus. atque hoc quidem videri potest dictum vehementius. [LXVIII.] Alius modus est castigandi verbis, cùm ob delicta sua aliorum maledictis impetiti animos ponunt ac submissiores fiunt, eoque accuratè vtetur scitus atq; elegans amicus, obtrectatores depellens atque refellens, priuatim autem amicum compellans atque monens, vt si nullam aliam ob rem, saltem ea de causa viuat cautius, ne ferociendi materiam inimicis præbeat. quo enim ore ijs respondebis, inquiet, si vltro ipsis ea porrigis, ob quæ male audias? hoc pacto offensa conuiciatori, vtilitas monitori adscribitur. Alij venustiore vtentes ratione, alijs obiurgandis, suos quos in eodem quod illis obijciunt, esse sciunt vitio, castigāt. Ammonius magister noster in conuentu vespertino, cùm animaduertisset discipulorum aliquos vsos esse prandio non simplici, puerum suum à liberto verberari iussit, causatus eum absque aceto prandere non posse: simulque in nos respexit, ita vt obiurgatio reos tetige-

Sub aliena persona castigare.

Obiurgationes priuatim fieri debere.

tetigerit. [LXIX.] Ad hæc cauendum est, ne coram multis libertate aduersus amicum vtamur, tenendumq; illud Platonis. Cùm enim Socrates in conuiuio disputans quendam familiarium acrius incesseret, Platoni dicenti, Nonne præstabat hæc priuatim loqui? respondit, Et tu nonne rectius de hoc ipso seorsim me monuisses? Ferunt adolescentulum quẽdam à Pythagora, cui operam dabat, multis præsentibus compellatum asperius, suspendio vitam finijsse. atque ab eo tempore Pythagoram nunquã alio præsente quenquam corripuisse. Oportet tanquam morbi turpis, ita peccati etiã detectionem & sanationem occultam esse, nihil pompæ, nihil ostentationis habentem, neq; testes spectatoresq; adducentem. Nõ enim amici est, sed rabulæ, in alienis gloriam quærere peccatis, vẽditantem se ostentatione sua præsentibus. sicut in theatris medici manibus gesticulantur, vt suæ operæ conductores sibi parent. [LXX.] Porrò absque etiam sit contumelia (quæ sane abesse ab omnibus debet remedijs) considerandum tamen est quàm sint pertinacia atque contumacia vitia. Non enim quod est apud Euripidem, amor duntaxat castigatus magis premit, sed quoduis omnino vitium si quis coram multis liberius reprehẽdat, impudentiam induit. Sicut igitur Plato senes, vt verecundiam adolescentibus ingenerent, primùm ipsos vult verecundè versari cum adolescentibus: ita verecunda amici libertas maximè pudore afficit: & cùm peccantem sensim cauteque adorimur, subruitur atq; abolétur vitium, dum verecũdia occupatur is quem verecundè tractauimus. Quare percommodè vsurpatur illud,

Admoto capite, vt reliqui exaudire nequirent.

[LXXI.] Minimè autem conuenit vxore audiente maritum, patrem coram liberis suis, amatorem præsente amasio, aut apud discipulos magistratum obiurgare. nam præ ira ac dolore transuersi aguntur, qui coram ijs reprehenduntur, apud quos volunt in precio & existimatione proba esse. Ac nisi fallor, non tam ebrietas fecit quòd ita grauiter commotus Cleiti obiurgatione fuit Alexander, quàm quòd multis coram testibus eam vsurpauit. Aristomenes etiam Ptolemæi præceptor, cùm hunc in legatione audienda dormitantem excitasset, ansam adulatoribus præbuit, simulantibus se regis causa factum indignè ferre, ac dicentibus ei: si post tãtas defatigationes ac vigilias somnus tibi obreperet, priuatim eras admonendus, non manus tibi tot hominibus præsentibus inijciẽdæ. ita Ptolemæus Aristomeni calicem veneno plenum misit, vtque biberet adegit. Cleoni etiam Aristophanes hoc exprobrat, quòd,

Male ciuitati diceret audientibus
Coram peregrinis, —

Atheniensesque irritaret.

[LXXII.]

[LXXII.] Itaque inter alia magnoperè cauenda est ostentatio, & popularis applausus captatio. sed cùm libertate dicendi volumus vti, faciendum est hoc vtiliter atque ad sanandum vitium aliquod accommodatè. & quod Corinthij non male, vt est apud Thucydidem, de seipsis dixerunt, digno se esse qui alios vituperent, id in promptu habere debent, qui libertate dicendi volunt vti. Lysandrum perhibent Megarensi cuidam, cùm is inter socios pro Græcia liberius diceret, respondisse, sermones eius ciuitate opus habere. Sed profectò libertas dicentis morum probitate vt commendetur requirit: idque rectissimè obijcitur alios monentibus atque castigantibus. Nam Plato suæ se vitæ exemplò dicebat corrigere. Speusippum sicut & Polemonem Xenocrates conspectus tātummodò in schola, & ipsum intuitus, ad aliud vitæ genus traduxit. Homini autem qui leuis sit, & moribus prauis, si liberè obloqui alij conetur, licebit semper occinere illud, *Ostentatio.*

Alijs medetur, ipsius vlceribus scatens.

[LXXIII.] Verūtamen quandoquidem sæpe res ipsa nos adigit eo vt alios castigemus dictis, quamuis vitio ipsi non carentes: id hoc modo faciemus commodissimè, si quam obijcimus culpam, in ea nos quoq; ipsos esse quouis modo fateamur. quo sensu dictum est hoc: *Communicatio culpa*

Cur nos virtutis Tydida obliuio cepit?

& illud:

Nunc non arcendis vel solius Hectoris armis
Sufficimus? ——

Et Socrates ita paulatim adolescentes redarguit, seipsum quoque non vacare inscitia simulans, sed vna cum illis se debere virtuti operam dare & verum quærere profitens. Beneuolentiam enim autoritatemque sibi parant, qui cùm eadem in culpa esse, tum amicos eodem quo seipsos modo corrigere videntur. At qui alteri detrahens seipsum iactat, quasi sincerum & vitij expertem, nisi vel ætate multo sit grauior, vel ob virtutem nota sit autoritate atque gloria, pro molesto importunoque habetur, & nihil adfert vtilitatis. [LXXIV.] Non ergo abs re Phœnix sua ipsius delicta protulit, qui per iram interficere patrem voluerit, moxque mutauerit sententiam,

Ne patris (inquit) occisor Graios ego dicier inter
Perferrem. —— ne Achillem obiurgans, arrogare sibi videretur nihil se per iram peccasse. Penetrant autem huiusmodi admonitiones blandè, faciliusque concedimus ijs qui eodem modo lapsi, quàm qui despicere nos videntur. Quoniam autem neque lumen clarum inflammato oculo debet obijci, neq; affectu concitatus animus libertatem admittit obiurgationemq; meram, inter vtilissima adiumenta est admixtio laudis modicæ, vt in his:

Vos vero turpe est forti desistere pugna,
Argolicas inter primos virtute cohortes.
Haud equidem certare viro lubeat mihi, bellum
Qui fugiat timidus: grauiter succense vobis.

Et illud:

Pandare, qui nulli es nostrorum laude secundus,
Arcus vbi tuus est, volucres vbi suntque sagittæ?

Sed & huiusmodi vehementer reuocant in peius sublabentes:

Vbi Oedipus nunc est, & clara ænigmata? &,
Tam multa passus sicne loquitur Hercules?

[LXXV.] Non enim modò excitat rrprehensionis asperitas vim habens imperiosam, sed & sui ipsius æmulationem ingenerat, & recordatio bonorum suorum verecundiã increpato incutit, præclarè facta sua sibi ad imitandum proponenti. Si verò alios cum eo compares, vt æquales, ciues, cognatos: pertinacia vitij indignatur atque exasperat. & sæpe hoc modo increpati stomacho moto occlamant: quin tu ergo me missum facis, adq; illos me præstantiores abis? Cauendum est ergo dum liberè aliquem incusamus ne alios laudemus: nisi fortassis eorum parentes, vt Agamemno:

Non equidem similem natum genuit sibi Tydeus.

& Vlysses in Scyrijs:

Illustre generis lumen dedecorans tui
Proles parentis Graium præstantissimi
Lanificium tractas?

Certamen libertatis.

[LXXVI.] Minimè autem conuenit castigationem castigatione, libertatem libertate vicissim compensare. facillimè enim hinc discordiæ exardescunt, omninoque concertatio hæc non libertatem vicissim vsurpantis, sed eam non sustinentis videri potest. Præstat itaque ferre amicum obiurgantem. qui si ipse postmodò peccet, ac opus habeat castigatione: hoc ipsi libertate dicendi libertatẽ iam quandam parauerit. commonefactus enim absque offensæ obiectione, quod ipse quoque non negligere amicos delinquentes, sed arguere soleat atque docere facilius concedet, & correctionem admittet, quam sentiat beneuolentiæ & gratiæ esse, non reprehensionis aut iræ compensationem.

Libertatis vsus in magnis rebus.

[LXXVII.] Porrò sicut Thucydides ait, qui ob rem maximam subit inuidiam, eum rectum sequi consilium: ita & amicus debet molestiam castigãdi in magnis modo rebus, & in quibus plurimum est situm momenti, in se recipere. si enim omnibus in rebus difficilem se præbeat, ac cum familiaribus pædagogi potius quàm amici more agat, admonitiones eius in summis rebus hebetes erunt & inefficaces: cum medici instar libertatem acre medicamentum aut amarum quidem, sed necessarium & preciosum in multa minuta & nõ necessaria inutiliter absumpserit. Ipse igitur summo studio cauebit ne continentib. vta-

tur querelis, socio autem in omnia curiosè etiam minima inquirente & calumniante, ansam ipse habebit maiora eius peccata reprehendendi. Philotimus medicus, cùm quidam pure circa iecur laborans, ei digitum exulceratum commonstrasset: Heus, inquit, non tibi cum reduuia est negociũ. Sic & occasio dabitur, cùm amico parua quædam & nullius momenti culpanti, iocos puta conuiuia, nugas, dicere possimus: Ille verò scortum ableget, aut finẽ aleę imponat, aliis in rebus quãtiuis nobis erit pretii. Qui enim veniam minutorum impetrat, non illibenter de maioribus liberè dicendi facultatem amico concedit. qui vbiq; incumbit semper odiosus ac molestus, omnia cognoscens, omnia curiosè percunctans, is neq; liberis tolerabilis est, neq; fratribus, imo ne serui quidem ferre eum possunt. [LXXVIII.] Cæterùm quoniam neq; senectuti, vt est apud Euripidem, neq; amicorum stulticiæ omnia adsint mala: debemus non delicta modò amicorum, sed & rectè facta obseruare, ac sanè initio alacriter collaudare. & sicut ferrum prius vi ignis laxatum atq; emollitum, deinde frigidæ immissum densatur ac duriciem cõsequitur: ita amicis, postquàm laus eorum animos calefecit atq; relaxauit, paulatim quasi tincturę loco adhibenda est libertas reprehensionum. Offeret enim se occasio, vbi dicere poteris: Hęccine cum illis comparari dignum est? Viden' quos fructus honestum referat? hæc abs te poscimus amici, hæc sunt conuenientia, ad hæc te natura formauit: illa verò alia repudianda sunt, & amandanda

Laus libertati miscẽda.

In montem, rapidas aut obstreperi maris vndas.

Vt enim humanus medicus somno aut victu mallet morbum depellere, quàm castorio aut scammonio: ita & amicus verus & benignus pater & magister laude magis quàm vituperatione vti gaudet ad morum emendationem, neq; quicquam facit, vt liberæ correctiones tam & parum molestiæ, & multum vtilitatis secum trahant, quã cùm eæ sine ira placidè & animo beneuolo peccantibus accõmodantur: [LXXIX.] Itaq; neq; arguendi sunt acerbè qui inficiantur, neque purgandi: sui potestas adimenda: sed in argumentis honesti prætextus excogitandis vtcunq; adiuuandi sunt, & causa deteriore omissa tolerabiliores suggerendæ. Ita Hector:

Infelix, animo tantas male tu geris iras.

Sic enim Paridem alloquitur, & eius digressum è prælio iram vocat, non fugam aut timiditatem. Et Agamemnoni Nestor:

Sed te magnanimi iuuit concedere cordis
Motibus —

humanius enim hoc nimirum dictum est, quàm Iniuriam fecisti, inhonestè egisti. & lenius est, Non percepisti, quàm Ignorasti: Noli certare cum fratre, quàm Noli inuidere fratri, & Fuge mulierem quæ te corrumpit, quàm Desine mulierem corrumpere. Hunc

Duplex libertas.

enim modum libertas ad sanandum comparata requirit: diuersum ea, quæ in agendo occupatur. [LXXX.] Cum enim oportebit peccaturum ab incepto depellere, aut violentum animi impetum in diuersam partem auertere, aut ad res pulcras animo languentem incitare: tum rem præsentem ad causas indecoras ac absurdas transferemus. Ita apud Sophoclem Vlysses Achillem instigans, negat eum cœnæ gratia irasci: sed (inquit)

Troia times iam conspicatus mœnia.

rursumque hæc admodum iniquè ferente Achille, & se cum suis nauibus abiturum dicente, ait:

Non me latet quid fugias: non opprobria,
Sed Hector est propinquus, hunc non sustines.

Sic ergo animosum & fortem opinione obiecta timiditatis, temperantem & modestum intemperantiæ, liberalem & magnificum sordium & auaritiæ terrentes, ad honesta excitamus, & à turpibus depellimus, & vbi remedio mali locus non est relictus, ibi mediocres nos gerimus, inq; libertate dicendi plus miserationis ac mœsticiæ quam reprehensionis adhibemus: in puniendis autem delictis, & oppugnandis animi prauis motibus vehementes, inexorabiles, assiduique sumus, hæc enim occasio beneuolentiæ nihil blandientis, genuinæque libertatis indiget.

[LXXXI.] Alioquin vituperatione factorum videmus etiam inimicos vti. Et Diogenes dicebat eum qui saluus esse deberet, amicis bonis aut infensissimis inimicis opus habere: illi enim docent, hi reprehendunt. Præstat verò consulentibus obtemperantem vitare peccata, quàm commissa culpa pœnitentia ob maledicta affici. Atque hanc ipsam ob rem tantò accuratiore cum artificio adhibenda est libertas dicendi, quantò ea maximum est & validissimum in amicitia medicamentum, occasionis felicem coniectationem, & temperiem moderatam requirens. [LXXXII.] Quia igitur, vt docuimus, libertas dicendi sæpenumero molesta ei est, ad quem sanandum adhibetur, imitari debemus medicos. Neque enim illi vbi sectionem adhibuerunt, partem affectam in dolore relinquunt, sed hunc placide rigando ac perfundendo amoliuntur: nec qui ciuiliter verbis obiurgant, acerbitate & morsu orationis defuncti aufugiant, sed aliis colloquiis, sermonibusq; lenibus demulceant ac recreent. quemadmodum lapicidæ statuas aspere excisas læuigant atque poliunt. Ictus autem aliquis libera oratione & compunctus, si relinquatur asper animoque ob iram turgente & æstuante, in posterum ad æquanimitatem reuocari ac consolando deliniri vix potest. Quare hoc inter præcipua obseruandum est, ne verbis amicum castigantes, colloquium verbis molestiam afferentibus & irritantibus abrumpentes discedamus.

Lenia post libertatem adhibēda.

PLVTAR-

PLVTARCHI LIBELLVS, QVOMODO *quis suos in virtute paranda sentire possit profectus.*

POteritne aliqua, Sossi Senecio, ratione conscius sibi quispiam suorum esse ad virtutem profectuum, si nullam i[illegible]e stultitia faciunt deminutionem, sed vitium æquali semper pondere appensum.

Plumbi instar est, deorsum quo recte trahitur?

Certè enim neque in discenda Grammatica se proficere aut musica intelliget, qui nullam partem ignorationis istarum rerum deponat, sed eadem semper ininscitia perseueret. neque medicina ægroto, quæ eum nihil alleuet, aut vtcunque remittente ac concedente morbo leuiusculè habere efficiat, vllum sensum mutatæ in melius valetudinis afferet, ante quàm corpore pristinæ sanitati reddito contrarius habitus integer morbo successerit. Sanè vt his in rebus profectus nullus est, si inter proficiendum pondere vitii tanquam in trutina deminuto, rursum in diuersam partem facto momento mutatio lateat. ita etiam his qui philosophiæ animum adiecerunt, nullum profectum, neque profectus sensionem vllam tribui permittemus, si nulla pars stoliditatis animo fugatur atque expurgatur, sed donec summo perfectoque is bono potiatur, meris vitiis interim occupatur. Non enim aliquis sapiens fieri potest, quanta esse potest maxima vitiositate [illegible] virtutis habitum omni accessione superiorem puncto tempori[illegible]utata: quam (dico) vitiositatem non temporis aliquo spacio abiecerit, sed subitò totam simul exuerit. [II.] Nosti verò hoc qui fieri affirmant, quantis seipsos implicent molestiis, ac quàm difficiles agitent quæstiones, quanam fiat ratione, quod non animaduertit aliquis etiamnum sapientem se factum, sed ignorat atque ambigit: eo quod longo temporis decursu paulatim addendis aliis, aliis detrahendis ad virtutem progressus fecit, & quasi viam sensim carpendo ad virtutem peruenit. Quod si celeritas & magnitudo mutationis tanta esset, vt qui mane fuerat deterrimus, vesperi redderetur optimus: aut ea sic alicui accideret, vt cùm obdormiuisset vitiosus, expergisceretur sapiens, dimissasque ex animo hesternas fatuitates & imposturas ita compellaret,

Insomnia vana valete, nihil eratis:

isne ignoraret tanto se à seipso discrimine fuisse mutatum, & prudentiam subitò ac cõfertim elucescentem? Mihi quidem videtur facilius homo, si instar Cęnei ex voto vir de muliere fieret, trãsformationẽ sui ignoraturus: quàm vt nõ sentiat aliquis mutationem sui,

sui, è timido, stulto, atq; incontinente fortis, prudens temperansque redactus, momentoque temporis è belluina in diuinam viuendi rationem translatus. Enimuerò rectè dictum est,

Applicandus lapis amussi, non ad lapidem amussis est.

Stoicorum decreta cũ rebus pugnant.

[III.] At Stoici non sua rebus accommodantes decreta, sed res ad decreta sua, cum quibus cõsentire eas natura nõ sinit, detorquentes, multis difficultatibus philosophiam impleuerunt. quarũ maxima est, quia homines, solo perfecto excepto, vni omnes vitio statuuntur subiecti, ex qua ænigma illud enatum est, quod *Procopen* ipsi Græce, nos Latine puto *Profectum* dicimus. qui profectus cùm ab extrema dementia exiguo distet interuallo, eius beneficio ab omnibus expeditos animi perturbationibus ac morbis, non minus miseram vitam degẽtes iis relinquit, qui nullo summorum malorum sunt liberati. Atque hi quidem seipsos repellunt. qui cùm in scholis iniustitiam Aristidæ & Phalaridis exæquent, metumque Brasidæ timori Dolonis parem dicant, neq; quicquam inter Meliti ac Platonis animi errorem differre: in vita & actionibus fugientes illos vt implacabiles, his vt magni precii hominibus maximis in rebus vtuntur atq; fidunt. Nos autem cùm in omni vitiorum genere, maximè autem inordinato ac confuso animi statu, gradus quosdam quantitatis inesse videamus, (vnde etiam discrimen est profectuum, prauitate instar vmbræ dilabente, dum ratio animum sensim illustrat atque expurgat) non putamus mutationis sensionem, ratione nulla æstimari, (quomodo qui ex profundo subitò attolluntur moram motus supputare nequeunt) sed rationes eius iniri posse de[illegible]bus hoc primum consideremus. [IV.] Quemadmodum qui d[illegible]s velis vastum pelagus nauigant, comparata temporis ratione cum robore venti, colligunt quantũ confecerint spacium, sic & philosophia profectuum suorum rationem ex assidua progressuum continuatione ratiocinari potest: quę non multis institutionibus, ac rursum impetibus ac incitationibus in medio factis, sed planè æquabiliterq; ad vlteriora semper absq; offensa vsu rationis ac doctrinæ progreditur. Quod enim dictum est,

Nam si vel paruum pergas supperaddere paruo,
Idq; frequenter agas, magnum cito habebis aceruum:

Continuatio philosophia.

non de pecunia duntaxat augenda verum est, sed ad omnia pertinet, maximè ad virtutis incrementum, cùm ad doctrinam assidua atq; efficax adiungitur adsuefactio contrà inæqualitates ac segnicies philosophantium, non modò inhibent progressus, veluti iter interrumpentes institutum: sed etiam regressus causa sunt, cùm subsistentem vitia identidem per ocium adoriantur, ac retro auferant. Errantes quidem stellas mathematici finito eorum in anteriora progressu insistere perhibent. At in philosophando profectus nullam facit intercapedinem, nunquam intermittit aut subsistit.

sed

sed ingenium semper aliquo citatum motu, ac veluti in trutina situm nunquam non momẽto aut ad meliora facto fertur, aut in diuersam partem ad mala exitiosè impellitur. [V.] Si igitur secũdum Cirræis datũ oraculum, quo dies noctesq; belligerare iubebantur, conscius tibi sis dies te noctesq; cõtra vitia depugnare, aut saltem non sæpe statione abire, neq; continenter veluti induciis factis internuncios ab iis, voluptates aliquas aut oblectationes, aut alia negotia, accipere: non iniuria alacri confidentique animo ad reliqua perges. Quin etiam si feceris aliquas philosophandi intercapedines, ita tamen vt posteriora tua studia prioribus cõstantiora fuerint ac prolixiora: id non leue indicium præbet, ignauiam esse labore ac exercitatione elisam, contrà malum est signum, si post exiguum tempus multis & continentibus cessationibus alacritas veluti elanguescens retundatur. Sicut enim calamus ab initio maximo & pulcherrimo incremento adsurgit in æquabilem & continuam longitudinem, magnisque interuallis exigua admittit interstitia: dein vbi in altum se erexit, veluti qui ob anhelitus angustias in conscendendo sublimi loco animum despondent, propter imbecillitatem suam multis ac crebris nodis intercipitur, spiritu ictum tremoremque patiente: sic qui initio magno cursu ad philosophiam contenderunt, si deinde nullum ad meliora profectum sentientes crebro impingant atque ab instituto auellantur, ad extremum omninò defatigantur ac desperant. At verò alter ille veluti alatus, ad vtilitatem propositam rectà fertur, omnesque prætridit prætextus, (veluti turbam impedientem) vi & alacritate industriæ. [VI.] Sicut igitur signum est amoris incipientis non delectatio quæ pulchri præsentia percipitur, (est enim hoc vulgare) sed morsus & dolor qui auulso eo sentitur: ita multi capiuntur philosophiæ studio, & valde magno cum conatu se ad discendum conferre videntur: vbi verò aliis rebus aut negociis auocantur, animi iste motus euanescit, eaque facilè carent.

Pugna aduersus vitia continens.

Amor philosophiæ.

Amoris at morsum qui verè senserit,

is tibi præsens vnàque philosophans moderatus videbitur ac placidus, auulsum verò ac seorsim agentem cerneres inflammatum, animique ægrum, omniumq; rerum & occupationum odio affectum, & tanquam si rationis expers esset amicorũ oblitum desiderio philosophiæ impelli. Non enim vt vnguento, sic doctrina præsentes delectari debemus, absentes non eam requirere, neq; cum molestia carere: sed verè proficientis in philosophia est, simile aliquid fami ac siti sentire si auellatur: siue nuptiæ, siue diuitiæ, siue amicitia, siue expeditio incidens eum à philosophiæ studio seiungat, quantò enim plus ex philosophia perceptum est, tantò maiorem animo molestiam exhibet, quæ relinquuntur. [VII.] Cum hoc nimirum aut eadem, aut proxima ei est antiquissima illa Hesiodea

profectus

profectus declaratio, cùm iam non amplius ardua aut nimis accliuis est via, sed facilis, ac plana, & expedita: quippe exercitando leuigata, illatoq; in philosophandi conatum lumine iam & splendore, post hæsitationes, errores, institutiq; mutationes illas, in quas incidunt initio, qui se philosophiæ dant: exemplo eorum, qui terra sibi nota relicta, nondum eam cernentes quam petunt, solicitudine anguntur. Sic enim isti communibus & consuetis studiis relictis, priusquam meliora cognoscant atq; cõsequantur, in medio sæpenumerò circumuaguntur ac subuertuntur cursu. Simile est, quod de Sextio Romano narrant, eum vrbanis dignitatib. honoribusq; resignatis vt philosophiæ vacaret, cùm inter philosophandũ ab initio graues sentiret molestias, animusq; doctrinã ęgrè amplecteretur, pa[illegible] absuisse quin sese de biremi quadã in mare abiiceret. [VIII.] Et Diogenẽ memorant Sinopẽsem cùm philosophari cœpisset, ac fortè Athenienses festos agerent dies, epularenturq; splendidè, spectaculaq; essent, & cõuiuia ac comessationes per totam noctem ducerentur, in quodã fori angulo pannis inuolutũ somni capiendi causa iacentẽ, in cogitationes incidisse animũ ipsius non leuiter ab instituto auertentes atq; frangentes, reputantẽ nulla se necessitate vitæ genus laboriosum atq; a cõmuni vsu alienum iniuisse, ac seipsum omnibus bonis priuasse. vt verò murem arrepere, & circa micas mazę eius obseruari vidit, animum rursus erexisse, ac se ipsum increpasse damnauisseq; quid ais (inquientem) Diogenes? mus hic reliquiis tuis lætus vescitur, tu verò præclarus scilicet homo teipsum deploras, quod non isthic in stragulis teneris atq; floridis inebriare? [IX.] Cæterùm vbi non frequentes huiusmodi auersiones accidunt, animusque tanquã è fuga aduersum eas sese celeriter obiiciens & efferẽs facilè molestiã ægritudinemque dissipat: existimandum est profectum probè esse confirmatũ. Quoniam verò philosophãtibus non modò à seipsis incidunt, quæ eos imbecilles etiãnum cõcutiant & in diuersam partem auertant: sed & seria amicorum consilia, & diuersorum reprehensiones ioco risuq; mixtæ flectunt & molliunt, nonnullos etiã prorsus è philosophia excusserunt: nõ leue indicium profectus fuerit æquanimitas hominis erga talia, non perturbati neque morsum passi, cùm ei narratur æquales aliquos ipsius in aulis regum florere, aut dotatas duxisse vxores, aut caterua hominũ stipatos in forum petẽdi magistratus, vel patrocinandi gratia descẽdere. qui enim aduersus talia imperterritus est, neq; iis mulcetur, eum constat iam ita vti debuit captũ deuinctumq; philosophię esse. ꝗ fieri non potest vt mirari desinamus quæ vulgò in admiratione sunt, nisi ingenerata sit nobis iam virtutis admiratio. [X.] Etenim vel ira nõnullos mouet, vel demẽtia, vt aduersus homines ferociant. quas verò res multitudo hominum plurimi facit, eas contẽnere nisi vera constantiq; animi præ-

Animi obfirmatio.

Contẽptus externorũ honorum.

mi præditus elatione potest nemo. Tales qui sunt, sua cũ istis comparantes, seipsos alto animo iactant atque exhortantur, vt Solon

At nos virtutem non permutabimus horum
Vul. raq; virtutis munera, diuitiis.
Virtutis quoniam semper possessio perstat:
Incerta varia sorte feruntur opes

Ac Diogenes suam Athenis Corinthũ, Corinthoq; Thebas transitionem, regis Persarum migrationibus cõparabat, verè Susis, hyeme Babylone, æstate in Media cõmorantis. Et de eodem rege Agesilaus: Qui enim, aiebat, maior me ille sit, si non etiam iustior est? Aristoteles quoq; de Alexandro ad Antipatrum scribens, Non illum modò affirmabat animo debere efferri ob imperii magnitudinem: nihilo enim minus id licere ei, qui veram deorum notitiã habeat. Ac Zeno videns Theophrastũ in admiratione haberi ob discipulorũ multitudinem: chorus eius, inquit, maior est, meus melius concinit. Cùm itaq; virtutem hoc modo externis rebus opponens, inuidias, obtrectationes, aliosque id genus affectus qui multos philosophari orsos vrunt, atq; animum eorum deprimunt, eieceris, id quoq; magnum argumentum tibi tui sit profectus. [XI.] Non paruum est etiam, orationis mutatio. Omnes enim ferè qui ad philosophiam primum accedunt, eam sectantur quę ad gloriam facit. quorum alii auium instar ob leuitatẽ & ambitionem in splendorem & sublimitatem physicorum deuolant: alii catulorum (vt est apud Platonem) in morẽ raptando & laniando gaudentes, ad lites, disputationes obscuras, & sophismata se conferunt. plerique dialecticis se immergentes, commeatum sibi sophisticæ parant. sunt qui sentẽtiosa dicta & historias colligentes, circumeunt (quomodo Anacharsis dicebat, se non videre ad aliã rem nomismate vti Græcos quam ad numerandum) enumerantes ea & metientes, nullo inde emolumento percepto. His vsuuenit illud, quod ab Antiphane dictum quidam ad auditores Platonis accommodauit. Ioco enim Antiphanes dixit, in vrbe quadam voces illicò frigore loci congelare, ac per æstatem gelu soluto demum exaudiri, quæ dicta erant hyeme. ita ille quæ adolescentes è Platone audiuissent, aiebat plerosq; vix tandem ingrauescente ætate intelligere. [XII.] Hoc sanè modo ad vniuersam affecti sunt philosophiam, donec iudiciũ probe constitutũ incipiat ea apprehendere, quæ ad cõponendos animi motus magnitudinemq; ei cõparandam faciunt, sectariq; orationes, quarum (iuxta illud Æsopi) vestigia intro magis quàm foras sint conuersa. Sophocles aiebat se primò fastum Æschyli accidisse, deinde apparatum nimis densum atq; artificiosum, postremò etiam dictionis formã mutasse, quę pars maximè ad mores pertinet, & est potissima. ita philosophantes, cùm à cõpositis ad ostentationem & artificio nimio elaboratis orationibus, ad orationem

animi

animi motus placidos grauesq; attingentem transiuerint, verè incipiunt fastu repudiato proficere. [XIII.] Animaduertere igitur, non tantum philosophorũ scripta legendo, aut orationibus eorum audiendis, ne sis verbis magis quàm rebus attentus, neque maiori impetu feraris ad ea, in quibus subtilitas aliqua & curiosa compositio, quàm ad ea in quibus medulla rerum & vtilitas inest: sed & poemata historiasq; tractans caue, ne quid eorũ prætermittas inobseruatum, quę ad morum correctionem, aut affectus animi alleuationẽ accommodatè dicta sunt. Sicut enim in floribus versari Simonides ait apem, flauũ mel meditantem, cùm alii colorẽ eorum vel odorem, nihil aliud quærãt aut percipiant. ita aliis poemata voluptatis iociq; causa versantibus, tu aliquid inueniens ac colligens serium, videberis iam cõsuetudine & amore pulchritudinis & eorum quæ philosophi sunt propria, horum cognoscendi facultatem tibi parasse. Qui enim Platonis aut Xenophontis libros propter dictionem, nullaq; alia de causa legunt, quàm vt Atticã illam mundiciem inde veluti rorem despument: quid aliud diceres illos facere, quàm fragrantiam & floridũ medicamenti colorem amplecti, vim verò expurgandi corporis aut sedandi doloris neq; nosse neq; admittere. [XIV.] Iam qui magis etiam profecerunt, non ex orationibus solum, sed è spectaculis quoq; & rebus quibuscunq; norunt vtilitatem capere, idq; colligere, quod ipsorum instituto cõmodet. cuius rei aliquot subiiciam exempla. Æschylus Isthmici certaminis spectator, cùm vnus pugilum plagam accepisset, theatrumq; clamorem sustulisset: latere Ionis Chij fosso, vt is animaduerteret: Viden' inquit, exercitatio quid possit? tacet ictus, spectatores vociferantur. Brasidas murẽ inter aridas ficus deprehensum, morsus ab eo dimisit. tunc sic secum: Hercules, quàm nihil est ita paruum aut infirmum, vt non possit vitam tueri, si audeat se defendere? Diogenes è vola quẽdam bibere conspicatus, poculum è pera eiecit: Adeo ad sentiendum & percipiendũ ea quæ vndecunq; ad virtutem conducant attentio & assidua exercitatio facit idoneos. Idq; fit eò magis, si orationes rebus adhibeant: non modò, vt est apud Thucydidem, præsenti periculo meditantes, sed & circa voluptates, contentiones, iudicia, patrocinia, magistratus, quasi demonstrantes vim suorum decretorum: aut potius iis rebus tractandis sua condentes decreta. [XV.] Nam qui adhuc discentes, & occupati in circumspiciendo, arreptum aliquid è philosophia statim circulatorum in morem in forum, aut adolescentum scholam, aut regium colloquium proferunt: eos non magis credendum est philosophari, quàm medicinam facere medicamentorum & mixturarum institores: immò huiusmodi sophista nihil ab Homerica illa aue distat, quæ discipulis suis, tanquam implumibus pullis ore in os ingerit quidquid est nacta, atque

Quauis ex re decerpẽdam esse vtilitatẽ.

Interea

Interea proprium genium defraudat.———

cùm nihil eorum quæ percepit, in suam vertat vtilitatem neque concoquat. [XVI.] Quare cõsiderare oportet, orationene vtamur seorsim ita, vt nobis hoc sit commodo, apud alios autem non vanæ gloriæ aut contentionis gratia; sed audiendi ac cùm docendi tum vicissim dicendi causa. maximè autem obseruemus, an studium contendendi & rixandi de propositis quæstionibus remiserit, ac desiuerimus oratione aduersus alios veluti cestibus aut pilis armati certare, magisque impetendo & vincendo quàm discendo docendove gaudere. nam in hoc genere modestia & mansuetudo, vbi colloquia neque certandi studio incipis, neque cum ira finis, neque vel in refutando contumeliam adhibes, vel te refelli iniquius fers, nota est non pœnitẽdorum profectuum. Ostendit hoc Aristippus, qui quodam in congressu sophistica fraude circumuentus ab audace homine, alioqui stulto & furioso, cùm videret eum exsultare atq; fastu tumere, Ego, quidem, inquit, abeo suauius te qui me refelleris dormiturus. [XVII.] Possumus etiam inter dicendum nosmetipsos explorare, an neque multis præter exspectationem nostram conuenientibus præ metu tergiuersemur; neque ægrè feramus si apud paucos agendum sit, neque si ad populum aut coram magistratu verba facienda sint, penuria apparatus verborum occasionem agendi dimittamus: quod de Demosthene & Alcibiade fertur. hic enim cùm ad bene cogitandum de rebus esset facultate summa præditus, ad dicendum autem non satis animatus, in actionibus seipsum impediuit, ac sæpe inter dicendum vocem aliquam elapsam memoriæ quærens & persequẽs aberrauit. Homerus verò tantum fiduciæ in sua posuit facultate, itaque abundauit confidentia, vt primum etiam Operis versum legibus carminis non satisfacientem intrepidè posuerit. Quo magis æquum est qui de virtute & honesto certant, eos occasione & rebus vti, minimè sollicitos de strepitu plausuve qui ob dictionem excitetur. [XVIII.] Non orationem autem solùm, sed & actiones quisque suas consideret, plurane eæ ad veritatem conducentia, quàm ad [illegible]ompam ostentationemque comparata in sese habeant. Si enim [illegible]rus adolescentis aut mulieris amor non requirit testes, sed fr[illegible]um percipit suauem, etiam si occultè rem desideratam conficiat: multò magis conuenit honesti & sapientiæ studiosum, cùm agendo fruitur virtute, ipsum apud sese tacitum animo efferri, neque laudatores auditoresve vllos requirere. Sicut ergo ille qui domi ancillam vocans, clamabat, Cerne Dionysia, deposui fastum: ita & is qui pulchrum aliquod atque scitum facinus suum passim narrat ac circumfert, satis apertè ostendit se adhuc foras respicere & ad gloriam trahi, neque etiamnum verum se virtutis fuisse spectatorem, neque re ipsa, sed per somnium vmbras

Oratio qualis esse debeat.

Actionum examen.

bras eius & simulacra peruagatum, factum deinde suum veluti picturam spectandum proposuisse. [XIX.] Proficientis ergo in virtutis studio est, non modò si quid amico donauit, aut noto benefecit, id alijs non narrare: sed etiam si inter multos iniustos sententiam justam ipse dixerit, aut diuitis principisve alicuius petitionem inhonestam obnixè repudiauerit, aut munera spreuerit, aut etiam noctu sitiens potu abstinuerit, osculum ve formosi aut formosæ auersatus fuerit, vt fecit Agesilaus, secum id seruare & reticere. sic enim ipse sibi placens, neque seipsum contemnens, sed gaudens seipso atque contentus vt satis idoneo teste, ac spectatore pulchrorum, ostendit rationem iam intra sese conuersam radices agere, & (quod iubet Democritus) ex seipso sui oblectandi materiam petere condocefactum se esse. [XX.] Agricolæ quidem spicas libentius vident quæ inclinatæ versus terram vergunt: quæ enim ob leuitatem sursum attolluntur, eas inanes putant esse & cassas. Ita & adolescentum philosophiæ dare operam volentium, qui maximè vani sunt & grauitatis expertes, audaciam ij habent, speciemque, & incessum vultumque plenum superbiæ ac contemptus nemini parcentis: vbi verò impleri incipiunt, fructumque è doctrina colligere, tum ferocia ista & vanitas deponitur. ac quemadmodum vasis humorem recipientibus inanis aër eliditur: ita hominibus quando veris implentur bonis, fastus decedit, & arrogantia remittit, cessantesque propter barbam & pallium superbire, exercitationem ad animum transferunt: mordacique & austera ratione aduersum seipsos potissimum vtentes, cum alijs mansuetius colloquuntur. nomen verò & gloriam philosophiæ non, vt ante, sibi arrogant atque inscribunt: sed & hoc nomine compellatus adolescens ingenij probi, rubore perfusus & subridens maturè sic occurret,

Fastus diminutio.

Non ego sum deus, ad quid me cælestibus æquas?

[XXI.] Vt enim Æschylus ait iuuenis mulieris, quæ virum experta sit, oculum flagrantem non latere: ita virum iuuenem, qui veri in philosophia profectus gustum percepit, Sapphica hæc comitantur:

Lingua iam torpet, tenues per artus
Flamma demanat, ———

oculisque placidis & vultu constanti adstans, cupetes eius sermonem audire. Ac veluti qui sacris initiantur, initio cum tumultu & vociferatione coeunt seque mutuo trudunt: cùm peraguntur inde & commonstrantur sacra, animum timidi tacentesque aduertunt. ita & in principio & circa fores philosophiæ multum videas tumultus, ferociæ, & loquacitatis, dum nonnulli ad gloriam rusticè & per vim se proruunt. qui intro venerit, magnumque lumen veluti sacrario aperto viderit, alio iam habitu accepto tacitus atque

attonitus,

attonitus, humilis modeſtuſque doctrinam veluti deum ſubſequitur. In hos videtur etiam iocus Menedemi congruere. Aiebat enim eorum qui ad ſcholam Athenas nauigarent pleroſque primùm ſapientes ſibi eſſe, deinde philoſophos fieri, poſtea oratores, tandem progreſſu temporis rudes ac plebeios: quò enim magis doctrinæ ſe præberent, eò magis eos faſtum arrogantiamque deponere. [XXII.] Quibus medicina opus eſt, ſi dens aut digitus male eſt affectus, ipſi recta ad medicum eunt: qui febricitant, domum vocant medicum, eiuſque opem implorant: qui in melancholiam, aut phrenitidem, aut deliria inciderunt, aliquando ne venientem quidem ad ipſos medicum ſuſtinent, ſed eijciunt aut fugiunt, vehementia morbi etiam ſenſum morbi tollente. Sic & corũ qui peccant, inſanabiles ſunt qui hoſtili animo affecti ſunt, ſæuiuntque aduerſum reprehenſores ac caſtigatores: qui verò ſuſtinent admittuntque diſciplinam, manſuetiores ſunt. id verò non vile eſt profectus indicium, ſi quis commiſſa culpa ſe reprehendentibus offert, vitium exponit, & malum detegit, neq; gaudet latendo, contentuſve eſt ſi clam id ferat, ſed confitetur opemque correctoris requirit. quomodo Diogenes dixit, eum qui ſeruandus ſit quærere debere aut probum amicum, aut infeſtiſſimum hoſtem, vt vel reprehenſus vel correctus vitio liberetur. [XXIII.] Vbi verò ſordes aliquis maculamve oſtentans veſtis, aut ruptum calceum, venditat ſe alijs, exiſtimatque ſe præclari aliquid præſtare, ſi vana faſtus vacuitate ſuam ſtaturæ humilitatem aut curuitatem ipſe dicterijs notet: interim verò animæ turpitudinem, & vlcera, puta vitæ offenſas, inuidiam, malignitatem, auariciam, libidinem, velat atque occultat, metuque reprehenſionis neminem ea videre aut contrectare patitur: certè hunc parum, aut nihil potius profeciſſe cenſendum eſt. At qui vitia aggreditur, & vel (quod præcipuum eſt) ſeipſum ob peccatum damnare ac caſtigare nouit, vel quod proximum eſt, alio caſtigante tolerantem ſe præbet, vitijſque exonerari correctoris opera libenter ſinit, eum apparet verè deteſtari & excutere prauitatem. Equidẽ vereri debemus & fugere nomen vitioſi: ſed cui vitium ipſum moleſtius eſt quàm infamia inde nata, is vt emendari poſſit, non verebitur male audire ac loqui. Scitum eſt enim Diogenis illud ad quendam dictum adoleſcentem, qui viſus in caupona, intrò in eam fugiebat, quantò, dicebat, magis intrò fugies, tantò magis in caupona eris. ita quiuis vitioſus quantò magis inficiatur ſuum vitiũ, tantò magis in ipſum penetrat ac ſeſe includit morbũ. quomodo nimirum pauperes dum ſe diuites eſſe ſimulant, ob ipſam arrogãtiã ſunt pauperiores. [XXIV.] Qui verò reipſa proficit, exemplũ Hippocratis ſibi imitandũ ducet, qui errorem ſuum de futuris capitis profeſſus eſt, inq; literas retulit, exiſtimabitq; indignũ fore,

Correctio vitiorum.

si (cùm tantus vir, ne alij eodem erroris venirent, suam testatam fecerit ignorantiam) ipsæ salutis suæ studio non auderet stulticiam inscitiamque suam detegere atque confiteri. Enimverò Pyrrhonis & Bionis dicta, non profectus iam, sed maioris profectionisque habitus indicia possunt intelligi. Hic suos familiares tum demum certos de profectu iubebat esse, cùm perinde audirent maledicta, ac si quis ita alloqueretur:

Hospes, non mihi tu malus insipiensve videris:
Viue, vale lætus, tibi dij dent prospera multa.

Pyrrhonem ferunt, cùm nauigans orta tempestate periclitaretur, porcellum ostendisse qui hordeo affuso hilariter vesceretur, ac dixisse socijs, talem affectuum vacuitatem doctrinâ & sapientiæ studio parandam esse ei qui nulla obtingente re perturbari vellet.

Insomnia. [XXV.] Zenonis porrò perpendamus sententiam, qui etiam ex insomnijs suis vnumquenque sentire posse suos profectus dixit: nimirum si neque turpi aliqua se re per quietem sibi videatur delectari; neque inhonestum aut injustum vel agere quicquam vel approbare: sed veluti in serenitate profundissima & omnis fluctus experte vis animæ imaginans affectionibusque obnoxia pelluceat, à recta ratione illustrata. Hoc, puto, prior Plato animaduertit; qui essent brutæ & imaginantis quæ in animo tyranni est facultatis per somnum motus, quasi effigie proposita declarans. nimirum affectatio coitus cum matre, & appetitio quorumvis illicitorum ciborum. indulget enim tunc tyrannus libidinibus suis tanquam solutis, quas metu & pudore leges interdiu coercent. [XXVI.] Sicut ergo iumenta probe condocefacta, ne dimissis quidem à rectore habenis à via alio diuertere conantur, sed quomodo assueuerunt iter sine errore aut offensa cōtinuant: ita facultas animi bruta vbi iam ratione subacta & ei obtempeans reddita est, neque in somnis neque in morbis porrò facilè cupiditatibus prauis se impelli patitur, vt contra rationis rectæ præcepta proteruè aliquid aut illicitè moliatur: sed consuetudini insistit, eamque sequitur, quæ attentioni vim quandam & vehementiam ingenerat. Nam si ipsum corpus exercitatione potest animus condocefacere, vt vacuitatem perturbationis eius subsequatur, partesque obsequentes præbeat, ita vt & oculi in miseratione lacrymis, & cor obiecto metu palpitatione, & pudenda motu ad conspectum pulcrorum corporum abstineant: cur non sit probabilius exercitatione partem animi quæ affectibus est obnoxia ita subigi, vt eius motus & imaginationes etiam ad insomnia vsque quasi læuigentur & rectæ rationi conformes redigantur?

Profectus ex somniis animaduertendus. [XXVII.] Stilponem philosophum somniauisse perhibent, videre se Neptunum expostulantem secum, quod non bouem ipsi immolasset, qui mos erat sacerdotum. se verò nihil territum,

Quid

Quid ais Neptune, dixisse? pueri instar venis mecum conquesturus, quod non sumpta in fœnus pecunia vrbem nidore impleui, sed rem tibi sacram è mea re familiari pro meis facultatibus feci? visumque sibi fuisse, Neptunum dextra porrecta subridentem polliceri, ipsius gratia magnum se aquarum prouentum Megarensibus largiturum. Proinde quibus ita læta, perspicua, & facilia somnia offeruntur, in quibus nihil terribile, asperum, maliciosum aut obliquum in mentem reuocatur: his profectus aiunt quasi resplendescere suos. stimulos autem, pauores, degeneres fugas, puerilia gaudia, & luctus in somnijs miserabilibus, & absurdis, similes esse quorundam litorum asperitatibus, & iactationibus in mari. quod animus nondum in se habens quo componatur, sed adhuc legibus & decretis fingendum se præbens, ab his per somnum longissimè abductus rursum in pristinum habitum resoluatur atque explicetur. Verum hæc tu ipse mecum perpende, profectuine debeant adscribi, an habitui potius alicui constantiam jam rationis & firmitatem inconcussam adepto. [XXVIII.] Iam cum omnium affectuum animi vacuitas res sit magna ac diuina; nos autem profectum remissione quadam & mansuetudine affectuum definiamus: necesse est & inter se, & cum aliis comparare motus animi, itaque discrimen examinare. Inter se, an cupiditates, metus, iræque nos quàm olim remissius nunc tentent, an celeriter ratione incendium eius & excandescentiam restinguamus: cum alijs magisne jam verecundi simus quàm timidi, an æmulemur citra inuidentiam, an gloriæ & pecuniæ cupiditate careamus, denique an cantorum instar Dorijs magis quàm Lydijs excessibus peccemus, duriores in victus ratione quàm molliores, cunctanter magis quàm temerè ad agendum accedentes, nimij potius admiratores aliorum hominum & ab alijs dictorum, quà contemtores. Sicut enim bonum recuperandæ sanitatis signum est morbi in partes corporis non præcipuas auersio; ita vitia proficientium dum in tolerabiliores mutantur affectiones, videntur paulatim extingui. Phrynidem, cum septem neruis duos addidisset, ephori interrogauerunt, superioresne vellet an inferiores ipsis amputandas præbere. Nobis autem & superiora inferiora sunt præcidenda, siquidem ad medium volumus & mediocritatem peruenire, profectus tamen ea quæ nimia sunt primò tollit, acrimoniamque affectuum imminuit, ad quos (vt est apud Sophoclem) incontinentes furioso feruntur impetu. [XXIX.] Iam illud quoque dictum à nobis fuit, debere nos orationem ad res ipsas transferre, in ijsque de ea iudicium facere. esse enim hoc vel in primis officium proficientis. Eius rei judicium primum est, si quæ laudamus, ea imitari conamur, promtique sumus agere ea quæ admiramur, quæ autem vituperamus, nolumus admittere. Equidem probabile est

Examen affectuum.

Imitatio.

le est ab omnibus Atheniensibus laudatam fuisse Miltiadis audacem fortitudinem, sed Themistocles somnum sibi Miltiadis trophæo adimi, eoque se excitari è lecto fatus, statim ostendit se nõ laudatorem modò & admiratorem, verùm etiam æmulum eius imitatoremque esse. Parum itaque nos profecisse arbitremur, dum nos præclarè agentium admiratio ociosa, non ad imitanda eorum facta impellit. Nam neque corporis amor efficax est, nisi obtrectatio ei adsit: neque laus virtutis ardens atque strenua est, quæ non pungit neque stimulat; & loco inuidiæ æmulationem ingenerat bonorum, idem præstare cupientem. [XXX.] Non enim ad orationem duntaxat philosophi debemus, vt dicebat Alcibiades, animum conuertere, & lacrymas excutere: sed qui verè proficit, multò magis viri boni & perfecti factis actionibusque sese comparans, simul mordente ipsum suæ inopiæ conscientia, & spe desiderioque læticiam afferente, plenus inquieto impetu, volet quod est apud Simonidem,

Lactens equum pullus velut cursu sequi,

tantum non in idem cum præstante viro corpus coalescere affectans. Veri enim profectus hoc proprium est, vt quorum æmulamur facta, eorum institutum amemus atque diligamus, & cum beneuolentia honorem ijs adsiduum deferentes, collaudationibusque lætis prosequentes, eorum similes fieri conemur. Cuius vero animo contendendi studium & inuidia aduersus præstantiores instillata est, is sciat se gloriæ alicuius aut potentiæ riualitate pungi, virtutem neque honorare neque admirari. [XXXI.] Quando itaque sic incipiemus bonorum esse amatores, vt non modò, sicut Plato alicubi ait, ipsum temperantem putemus beatum, beatum etiam qui dicenti auscultat, sed & gestum eius, & incessum, & vultum & risum admirantes carumque habentes, parati simus nos quasi concinnare ei & agglutinare: tunc existimandum est nos verè proficere. Idque eo magis, si non modò rebus vtentes secundis eos admiremur: sed sicut amatores formosorum etiam balbuciem aut pallorem diligunt, & Araspem lacrymæ quoque & mœsticia lugentis & calamitate afflictæ Pantheæ perculerunt: sic nos neque exsulium Aristidis, neque carcerem Anaxagoræ, neq; paupertatem Socratis, neq; Phocionis dãnationẽ formidemus. sed virtutem etiam cum his amore dignam sentientes, appetamus, ad singula Euripidis hunc versiculum accinentes,

Virtus est reb. aduersis. Xenoph. 6. Inst. Cyr.

Proh, quàm virtute præditos omnia decent!

Qui enim eo ad virtutem instinctu fertur, vt eius admirationem atque æmulationem ne ea quidem reprimant, quæ videntur grauia esse mala, eum nulla porrò res ab honestatis studio auertet. [XXXII.] Consequens horum est, vt cùm rem aliquam adgredimur, aut magistratum occipimus, aut fortuitum aliquid nobis offer-

Exempla proponẽda.

tur, ante oculos nobis proponamus exempla bonorum virorum, siue ij sunt, siue fuerunt: cogitemusque quid facturus fuerit hoc loco constitutus Plato, quid dicturus Epaminondas, qualem se gesturus Lycurgus aut Agesilaus. vt veluti in speculum intuentes, ornemus nos atque componamus, vel vocem aliquam degenerem corrigentes nostram, vel animi motum aliquem reprimentes. Qui Idæorum dactylorum nomina didicerunt, ijs singulis sensim recitandis vtuntur ad auerruncandos terrores. Sed bonorum virorum memoria & consideratio celeriter adhibita in omnibus motibus animi aut difficultatibus oblatis, proficientes in studio virtutis integros conseruat atque erectos. itaque hoc quoque ipsum indicium est profectus. [XXXIII.] Ad hæc, non iam vt ante vehementer perturbari, aut rubore perfundi, aut occultare vel transformare aliquid suorũ, viro illustri gloria & virtute subitò interueniente, sed constanti animo ei obuiam ire, conscientiæ quandam habet confirmationem. Alexandrum ferunt, cùm videret nuncium gaudio plenum ad se adcurrere, dextramq; porrigere, dixisse: Quid mihi nunciaturus es, nisi Homerum reuixisse? putabat enim suis rebus nihil deesse præter famæ ad posteritatem propagationem. Iuueni autem qui mores emendavit suos, nullius rei maior incessit amor, quàm se spectandum præbendi bonis honestisque viris, conspiciendamq; exhibere domũ suam, mensam, vxorem, liberos, studia, dicta & scripta sua. itaque etiam male ipsum habet ante è viuis decessisse patrem aut præceptorem, quàm vt videre isto eum in statu potuissent: nihilq; tantoperè à diis immortalibus peteret votis, quàm vt ij vitæ redditi morum suorum actionumque fierent spectatores. Sicut contra, qui seipsos neglexerunt ac corruperunt, suos ne in somnis quidem sine tremore & metu vident. [XXXIV.] Id quoq; si lubet ad prædicta adiunge signũ non exiguũ, ꝙ rectè proficiens nullũ iam peccatũ exiguũ putat, sed omnia studiosè vitat atq; obseruat. Sicut n. qui diuites se fore desperant, paruos sumptus facere pro nihilo habent, ꝙ nihil magni futurũ putãt si paruũ paruo adijciatur: spes a. ad finẽ propius accedens simul cũ diuitijs auget diuitiarum amorẽ. ita & in reb. ad virtutẽ pertinentib. qui nõ multa concedit, neq; dicit, Quid tũ postea, modo sic, aliàs melius: sed singulis intentus, vbi vel minimo peccato vitiũ sese insinuans veniæ locum dare videtur, ægrè fert & indignatur. manifestũ facit se purũ aliquid sibi jã cõparasse, ꝙ inquinari nullo modo velit. faciles n. & negligentes facit, vt Æschylus ait, opinio concepta nihil eorũ quæ habemus magnũ esse. Maceriã aliq̃ aut sepẽ conficientib. nihil refert obuium quodq; lignũ aut lapidem humi iacentem adhibere, aut columnã a monumento aliquo delapsam subijcere. quo modo & homines vitiosi omnia promiscuè facta, omnes temerè actiones

Spectator virtutis expetendus

congerunt ac coaceruant. Atqui in virtute exercenda proficiunt, quibus vitæ, veluti sacri ac regij ædificij, iactum jam est aureum fundamentum, nihil eorum quæ aguntur temerè admittunt: sed veluti amussi rationis aptant singula atque concinnant. quo de ædificio vsurpari potest Polycleiti dictum qui difficilimum opus tractare eos pronunciauit, quibus lutum est ad vnguem exigendū.

PLVTARCHI DE CAPIENDA ex hostibus vtilitate, libellus.

I. VIDEMVS te, Corneli Pulcer, simul cum reipublicæ administratione mansuetissimum vitæ genus delegisse, in quo cùm maximè publico prosis, priuatim compellantibus te facilimum jucundissimumque præbes. Enimverò regionem aliquam inuenire licet, quæ feris careat, quod de Creta narratur, respublica autem nulla adhuc extitit, quæ nullam inuidiam, nullam æmulationem aut studium contendendi, qui sunt affectus inimicitijs generandis fœcundissimi, protulisset. Quod si nulla alia res, ipsæ saltem nos inimicitijs implicarent amicitiæ. quod & Chilo ille sapiens sensit, cùm è dicente neminem se habere inimicum, interrogauit nullumne etiam amicum haberet. Itaque viro in republica versanti cùm alias de inimicis disquisitio mihi non videtur negligenda, tum Xenophontis dictum attentè considerandum, qui cordati hominis pronunciat esse, Etiam ex inimicis vtilitatem capere. Quæ itaque ea de re nuper mihi differere subijt, ea totidem conscripta verbis ad te mitto, omissis maximè his quæ in præceptis reipublicæ administrandæ scripsimus: cum videam illum tibi librum frequenter esse ad manum. [II.] Priscis hominibus satisfuit, à diuersæ naturæ animalibus nullam accipere iniuriam: isque fuit finis certaminum aduersus feras. Posteriores etiam in suos vertere eas vsus didicerunt, carnibus vescentes, pilis vestientes se, fellis aut coaguli medicina vtentes, pellibus se armantes, adeò vt non injuria metuendum sit, ne si feræ homines deficerent, vita humana esset futura belluina, inops & fera. Proindequoniam alijs satis est nullo ab inimicis affici damno, prudentes autē et vtilitatem ex iis capere Xenophon dixit: fidem eius dicto derogare non conuenit, ars tamen ac via & ratio quærenda est, qua id bonum consequantur, quibus absque inimico vivere non licet. Non potest quamuis arborem colonus exuere syluestri natura, neque venator omnia cicurare animalia. inuenta tamen est ratio, qua & ille ex sterilibus, & hic ex feris emolumentum aliquod caperet. Aqua marina neque potui est, & vitiosa:

Vsus verū non optimarum.

pisces

piſces tamen alit, hominibuſque in diuerſiſſimas regiones proficiſcentibus loco vehiculi eſt. Cum Satyrus ignem primo ſibi viſum oſculari vellet & amplecti, monet eum Prometheus,

Barbam caper tuam deflebis protinus,
Tangentem adurit ignis. ———

interim lumen præbet, & calorem, & vſus gnaris inſtrumentum eſt omnium artium. Inimicum etiam conſideremus, an damnoſus cæteroqui & intractabilis, quodam tamen modo anſam ſui vtendi præbeat. [III.] Multæ ſunt res parum gratæ, inuiſæ, & aduerſæ iis quibus obtingunt. vides tamen & morbis corporis nonnullos ad ocium vſos, & laboribus alios oblatis confirmaſſe atque exercuiſſe corpora. nonnullis exſilium & iactura pecuniæ viaticum fuere ad ocium & philoſophiam, vt Diogeni & Crateti. & Zeno cùm nunciaretur nauim ipſius qua negociabatur fractam, Bene facis, inquit, fortuna, quæ nos intra palliolum compellis. Sicut enim animalium ea quæ validiſſimo ſunt ventriculo & ſanitate firmiſſima, ſerpentes ac ſcorpios vorant atque concoquunt, quædam etiam lapidibus & teſtis aluntur vigore & calore ſpiritus alteratis; cùm contra languidi & morboſi vino & pane ſumto nauſeent. ita ſtulti amicitias etiam corrumpunt, prudentes etiam inimicitiis vti commodè norũt. [IV.] Primò omnium id quo inimicitiæ maxime nocent, cautis videtur mihi fieri commodiſſimum. Quidnam illud eſt, inquies? Inimicus perpetuò vigilans res tuas infenſus obſeruat, circuitque vitam tuam vndiquaque anſam nocendi captans, neque tantum per quercum viſu vt Lynceus penetrat, aut per lapides vel teſtas, ſed & per amicos, famulos, familiares quoſcunque, quid rei geras pro virili explorans, & quid conſilii capias per cuniculos inquirens ac perſcrutans. Nam ſæpe nobis non obſeruantibus, ob cunctationem & negligentiam ægrotant atque adeo moriuntur amici. Inimicorum tantum non etiam ſomnia curioſitate noſtra perquirimus. morbus quidem, æs alienum, diſſidium cum vxore tuum facilius teipſum, quàm inimicum fefellerit. Maximè autem peccatis inhæret inimicus, eaque inueſtigat. & ſicut vultures ad odorem corruptorum putredine cadauerum feruntur, pura & ſana non ſentientes. ita inimicum vitia vitæ malæque affectiones mouent, ad hæc aſſiliunt maleuoli, eaque arripiunt & laniant. Vtile igitur eſt, vt vſquequaque cautus vbique attentus viuas, & neque vel dicas vel agas quicquam temerè aut inconſideratè, ſed vitam tanquam in exacta victus ratione conſerues omnis reprehenſionis ſecuram. hæc enim cautio ſic reprimens animi motus, rationemque in officio cohibens, ſtudium ingenerat atque inſtitutum rectè inculpateq; viuendi. [V.] Ac quemadmodum continentibus vicinorum bellis atque expeditionibus ciuitates edoctæ bonas leges reipublicæq;

Inimicorũ obſeruatio & inſidiæ nobis vtiles.

ſanam formam ſeruare volunt: ita qui ob inimicitias coacti ſunt ſobriè viuere, & à negligentia ſibi incuriaque cauere, nihilque niſi ſubductis vtilitatis rationibus agere, eos conſuetudo etiam non ſentientes ad vitæ rationem errorum vacuam adducit, moreſque componit & ornat, vel paululùm adiuuante doctrina. Quibus enim in promtu eſt illud ſemper,

Proh, quàm gauderet Priamus, Priamoq; creati:

eos id monet, dehortaturque & deducit ab iis agendis, quę inimicis materiam gaudendi deridendique eſſent præbitura. Equidem hiſtriones atque cantores ſcenicos videmus ſæpenumerò in theatris pro ſeſe remiſsè ac nulla cum alacritate aut ſolertia agere: orta autem concertatione aduerſus alios, non ſeipſos modò, ſed & inſtrumenta ſua maiore cum diligentia ad certamen aptare, fides explorare, accuratiuſque concentum inſtruere & tibiis canere. Ita & qui aduerſarium ſibi vitæ exiſtimationiſque ſuæ paratum nouit eſſe inimicum, attentius ſeipſum obſeruabit, res ſuas circumſpiciet, vitamque ſuam conſtituet. Nam & hoc vitii propriũ eſt, quod cùm peccamus, inimicos magis reueremur quam amicos. [VI.] Itaque Naſica nonnullis putantibus atque affirmantibus rem Romanam in tuto eſſe ſtatu collocatam, deletis Carthaginenſibus, & in ſeruitutem redactis Achæis: nunc verò, dixit, periculosè res noſtræ ſe habent, qui neque quos metuamus, neque quos reuereamur, nobis reliquos fecimus. Adde his Diogenis effatum, oppidò philoſophicum & ciuile. interrogãti cuidam: Quo pacto vlciſcar inimicum? reſpondit, ſi ipſe probus honeſtuſque fias. Cùm vident inimicorum equos præclare ſe gerere, aut laudari canes, moleſtia affici ſolent homines. ſi agrum probè excultum cernunt inimici, aut bene florentem hortum, ingemiſcunt. Quid cenſes futurum, ſi te exhibeas ſpectandum iis hominem iuſtum, prudentem, frugi, in dicendo laudabilem, in agendo purum, in victus ratione mundum,

Inimicos vlciſcitur, qui probus eſt.

Sulcum profundum habentem in pectore conſitum
Tuo, veneranda conſilia vnde pullulent?

Ait Pindarus homines victos linguam ita ligatam habere, vt mutire non audeant. Non ſimpliciter hoc, neque de omnibus verum eſt, ſed de his, qui ſuperatos ſe vident ab inimicis induſtria, bonitate, magnanimitate, humanitate, beneficiis. hæc, vt ait Demoſthenes, linguam auertunt, os obturant, ſpiritum intercludunt, ſilentium imponunt.

Tu te malis meliorem præſta. nam licet.

Conuiciãdi modus.

[VII.] Vis inimico vt ægrè ſit facere. noli ei exprobrare laſciuiam, molliciem, intemperantiam, illiberalitatem: ipſe fortis eſto, caſtus, verax, humanumque te & æquum iis cum quibus tibi res eſt præbe. Quod ſi ad maledicendum prouehere, cura vt quàm longiſſimè

gissimè absis ab iis,quæ alteri obiicis.excute animum tuum,vide vbi sis mendosus:ne tuum tibi vitium occinat illud tragœdi,

Alius mederi vis,ipse vlceribus scatens.

Si illiteratum dicis,studium dicendi tuum laboremque intende:si timidum,excita fortitudinem tuam,Si lasciuum,dele ex animo si quod restat adhuc delitescens libidinis vestigium. Nihil enim turpius est aut molestius maledicto in autorem recidente. sed sicut refractum lumen magis lædit imbecillos oculos,ita & maledicta grauius offendunt, ab ipsa veritate in maledicentem retorta. Sicut enim Cæcias nubes,ita vitiosa vita opprobria ad se trahit. [VIII.]Plato sanè quoties interfuisset hominibus contra decorum agentibus,digressus seipsum solebat ita alloqui: Numnam ipse quoque fortassis tali vitio laboro? Et qui vituperauit alterius vitam,si suam statim examinet atque emendet in diuersam partem dirigens atque auertens,aliquid ex conuiciando habebit vtilitatis:cum res ea alioquin inutilis ac vana & videatur & sit. Vulgo rident,si quis caluus aut gibbosus ipse,aliis ea vitia exprobret. In vniuersum verò ridiculum est iacere cõuicium in alium,cùm vicissim tibi conuicium ab eo reponi possit. Quale est quod Leo Byzantius gibboso cuidam oculorum ipsi imbecillitatem exprobranti respondit: Humanum mihi infortunium vitio vertis,ipse in dorso Nemesin gestans. Non itaque adulterium obiice alteri, ipse insano puerorum amore flagrans,neque prodigalitatem,sordidus ipse. Alcmæon Adrastum hoc maledicto incessit,

Tibi qua maritum interfecit suum est soror.

Quid Adrastus? non alienum sed proprium ei reponit opprobrium,

Matrem necasti tu manu tua tuam.

Et Domitius Crasso:nonne tu ob mortem murenæ quæ in viuario tuo alebatur plorasti? vicissim Crassus:nonne tu absque vlla lacryma tres tuas vxores extulisti? Enimuerò non ingeniosus sit aut vocalis aut proteruus oportet qui infligere alteri maledictum vult,sed inculpatus.videtur enim deus nulli ita seriò mandasse vt seipsum noscat,atque conuicium alteri facturo. ne vbi dixit quæ voluit,quæ non vult audiat. Solet enim his euenire illud Sophocleum:

—lingua abusus futili
Inuitus audit,qui volens dixit male.

Hoc itaque commodi inest in maledicendo aliis. [IX.] Sed non minus vtilitatis est in maledictis inimicorum audiendis. Vnde ab Antisthene dictum est rectè,eum qui saluus esse debeat,opus habere vel probis amicis,vel inimicis vehemẽtissimis. quod illi admonendo peccantes, hi criminando à vitiis auertant. Sed quoniam nostra ætate ad liberas reprehensiones voce valde exili est prædita **Conuiciorum audiendorum vtilitas.**

prædita amicitia, loquax in adulando, muta in caſtigando: audienda eſt nobis ex inimicis veritas. Sicut enim Telephus domeſtico deſtitutus remedio, vulnus hoſtili haſtæ ſanandum præbuit: ita quos defecit beneuolus caſtigator, ii vt inimici ſermonem audiant neceſſe eſt reprehendentis & punientis culpam: non animũ maledicentis, ſed rem ipſam conſiderantes. Iaſonem Theſſalum qui volebat interficere, gladio vomicam eius aperuit, eaque rupta ſalutem homini attulit. ſic ſæpe conuicium ab irato aut inimico nobis inflictum, animi morbum latentem neglectumve ſanauit. [X.] Sed plerique maledictis impetiti non conſiderant an verè illis aliquid obiiciatur, quid ſit in maledicente diſpiciunt; & inſtar athletarum puluerem conuiciorum ſibi ipſis non detergent, ſed eodem alios conſpergunt atque opplent, atque ita cum his luctantur ſeque mutuò deiiciunt. Enimuerò ab inimico crimine aliquo notatus, ſi id verum ſit, maiore ſtudio id expurgare debes, quàm veſtis aliquam commonſtratam maculam. Si falſum, tamen quærenda eſt cauſa quæ criminationi occaſionem dedit: cauendumque & verendum, ne imprudentes tale aliquid aut ſimile eius quod obiectum fuit committamus. Verbi gratia, Lacydem Argiuorum regem comæ quædam diſpoſitio, & inceſſus delicatior, calumniæ molliciei obnoxium reddidit. vt & Pompeium, hominem à mulieroſitate & libidine remotiſſimum, quod vno digito caput ſcaberet. Craſſus inſimulatus eſt inceſtæ cum Veſtali quadam virgine conſuetudinis, quod cum ab ea emere prædium quoddam pulcrum cuperet, ſæpius eam demerendi gratia conueniret. [XI.] Poſtumia quod promtius rideret, & cum viris liberius colloqueretur, in ſuſpicionem non ſeruatæ pudicitiæ venit, ita quidem vt etiam cauſam in iudicio cogeretur dicere: & inſontem criminis compertam. Spurius Minucius pontifex maximus cum abſolueret, monuit ne verbis vitæ caſtimoniam non æquantibus vteretur. Themiſtoclem etiam innoxium, amicitiæ cum Pauſania vſus & miſſi crebrò nuncii ac litteræ, in ſuſpicionem proditionis vocauerunt. Ergo cùm aliquid obiicitur falſum, non id ideo quia verum non eſt, contemni debet aut negligi: ſed circunſpiciendum, quodnam tuum dictum aut factum aut propoſitum, vel quis eorum qui tecum ſunt anſam ſimilitudine huic calumniæ dederit, idque ſtudioſè cauendum porrò & fugiendum. Si enim alii rebus circumuenti inſperatis atque triſtibus diſcunt, quid ſit vtile. quomodo Merope ait:

—me verò fortuna vices,
Cariſſimis meorum mercedis loco
Erudiere ademtis.—

quid impedit, quo minus gratis docentem magiſtrum admittentes inimicum, vtilitatem capiamus, & aliquid eorum quæ nos latebant

tebant discamus? Multa enim inimicus amico facilius sentit, cùm amator, vt Plato ait, cæcutiat in amata re. [XII.] Odio præter curiositatem etiam loquacitas adest: Hierò, cùm ei quidam inimicus oris fœtorem exprobrasset, domum se ad vxorem recipiens, Quid hoc, inquit, rei est? cur tu mihi hoc non indicauisti? illa verò, vt erat pudica & simplex, Existimabam, ait, omnes viros sic olere. adeò & quæ in sensus incurrunt, & ad corpus pertinent, & omnium conspectui sunt exposita, prius ex inimicis quàm ex amicis aut familiaribus cognoscimus. Iam linguæ continentiam, quæ pars est virtutis non exigua, obtemperantem rectæ rationi semper habere non potest, nisi qui exercitatione, accuratione, laborisque contentione pessimos affectus, qualis est ira, edomuerit. Voces enim quæ inuitis excidunt, de quibus illud dici potest,

Lingua moderatio.

Erupit claustris vallati dentibus oris.

& quod nonnulla verba euolant fortuitò, maximè vbi animi excandescentia exercitatione non subacta quasi labimur & diffluimus: hæc inquam proficiscuntur ab impotentia animi iram regere ignari, propter ruditatem iudicii, & vitæ rationem ferociorem. Cæterùm orationi, leuissimæ rei, grauissima (vt est apud diuinum Platonem) & apud deos & apud homines pœna est proposita. [XIII.] Silentium vbique est impunè, neq; tantum, quod ait Hippocrates, contra sitim valet, maximè autem adhibitum vbi maledictis impetimur, grauitatem habet, estque Socraticum quippiam, aut potius Herculeum. siquidem Hercules etiam

Non, quantum vel musca, animum aduertit maledictis.

Neque hoc sanè grauius & pulcrius est quiescere inimico criminante, & maledicum

Velut obstreperum scopulum præternatare.

sed exercitatio potior est. Condocefactus enim tacitus ferre conuicia inimici, facilè etiam feres incitationem vxoris maledicentis, neque perturbaberis amici aut fratris acerbioribus vocibus, & patrem quoque aut matrem iacientem vel verbera ingerentem sine ira sustinebis. Etenim Socrates Xanthippam ferebat, iracundam morosamque mulierem, quòd facilius cum aliis se versaturum putabat, si istam sufferre adsueuisset. Multò autem præstat inimicorum & alienorum dicteria ac conuicia, iras, & obscenas insectationes exercitatione præparatum posse animo quieto & æquo tolerare. Atque hoc modo licet in inimicitiis mansuetudinem & malorum tolerantiam demonstrare. Simplicitati & magnanimitati atque bonitati plus loci hic est, quàm in amicitiis. non enim tam pulcrum est, bene amico facere, quàm turpe non facere id, cùm necessitas eius requirit. [XIV.] Cæterùm oblata occasione vlciscendi inimicum, eum missum facere, æquanimitatis est. qui verò & miseratur inimicum afflictum, & opem fert indigenti,

Æquanimitas aduersus inimicos.

genti,& filiis eius ac familiæ aduerso ipsorum tempore operam suam studiumque defert:hunc qui non amat ob animi humanitatem,neque ob probitatem laudat,

Huic pectus atrum est,atq; adamantinum,
Effictaferro viscera vel rigent.

Cæsar cùm statuas Pompeii deiectas erigi iussisset,Cicero dixit: Pompeii statuis restituendis tuas defixisti. Itaque ne laudationi quidem parcendum est inimici,merito suo eam reportantis. hoc enim laudanti maiorem conciliat quàm laudato laudem: & cùm alio tempore vituperat,creditur non odio hominis id facere,sed quia factum eius improbet. &,quod pulcerrimum est atque vtilissimum,longissimè abducitur ab inuidendo amicis res secundas aut familiaribus gloriam rei bene gestæ,qui vsu didicit etiam inimicos laudare,neque morderi eorum successibus,aut inuidere iis prosperitatem. [XV.]Et verò quænam alia exercitatio maiorem conferat animis nostris vtilitatem,aut affectionem meliorem,quàm quæ ex eis inuidentiam æmulationemque malignam aufert? vt enim in ciuitate multa necessaria quidem ea,sed tamen mala,vbi consuetudine recepta vim legis adipiscuntur, non facilè possunt aboleri , quantumuis damnosa sint. ita inimicitia cum odio introducit inuidiam,obtrectationem, læticiam de aduersis inimici rebus , acceptarum iniuriarum memoriam , eaque in animo relinquit. accedunt fraudes,imposturæ & insidiæ,quod hæc putamus aduersus inimicos neque male neque iniustè adhiberi:manentque & altè radices agunt. quæ nisi vsurpare aduersus inimicos caueamus,victi consuetudine postmodò etiam ad amicos transferimus. Quod si rectè Pythagoras in brutis animalibus adsuefecit suos ad vitandam crudelitatem & iniurias,ideoque & aucupes improbauit,& pisciũ redemtis capturis,dimitti eos iussit,omnisq; non feri animalis cæde interdixit:multo profectò honestius est in dissensionibus & contentionibus cum hominibus aliis inimicos nos esse ingenuos,iustos,& veraces,affectusq; prauos & degeneres ac maleficos cõpescere.vt in consuetudine cum amicis animus planè sedat⁹ omni abstineat maleficio.[XVI.]Exercebat cum Domitio inimicitias Scaurus,eiq; actionem iudiciariam intentauerat. ante diem iudicio dictum seruus Domitii ad Scaurum venit,indicaturus eorum aliquid quæ ad eam actionem pertinerent,Scaurumq; laterent. sed Scaurus indicium non admisit,hominemq; correptum,ad dominum remisit. Cato Murenæ diem dixerat ambitus, & argumenta quibus reum peragere criminis posset conquirebat. eum sequebantur, vt erat moribus receptum,qui obseruarent quid ageretur. ij persæpe quærebant è Catone,an ista die aliquid tractaturus esset quod ad iudiciũ Murenianum pertineret. si acturum se ea in causa quicquã negaret,

iidem

fidem habebant viro, & discedebant. Hæc quidem maximum cõtinent argumentum Catonianæ existimationis. sed maius hoc est atque pulcrius, quod iusticiam etiam aduersus inimicos adhibere adsuefacti nunquam iniustè sumus aut per fraudationem cum amicis acturi. [XVII.] Sed quoniam, vt dixit Simonides, omnibus cassitis cassidem oportet esse innatam, ita etiam omnis natura humana profert studium rixandi, obtrectationem, & inuidiam vanorum asseclam (vt ait Pindarus) hominum: non mediocriter profectò rebus suis consuluerit, qui istas animi affectiones in inimicos quasi effundẽs expurget, & cloacis, vt sic dicam, quibusdam ductis ista quàm lõgissimè à sociis, & domesticis deriuet. Quam mihi animaduertisse Onomademus videtur, homo rationum ciuilium peritus: qui cùm in Chio orta seditione à potentiore staret parte, hortatus est socios, ne omnes aduersarios ejicerent, sed quosdam in ciuitate relinquerent. dicebat enim alioqui periculum fore, ne omnibus inimicis sublatis cum amicis extituræ ipsis essent controuersiæ. Eodem modo isti in inimicos insumti praui affectus, minus molesti erunt amicis. Necesse enim non est vt figulus figulo inuideat, & cantor cantori, sicut Hesiodus cecinit: neq; æmulatio maleuola inter vicinos, cognatos aut fratres necessaria est, altero ad opes properante, & successibus vtente prosperis. Sed si omninò nulla alia ratio inueniri potest, qua rixis, inuidia, contentionibus libereris: condocefacito teipsum vt inimicorum lætis rebus mordearis, in ijsque studium concertandi tuum irrita, imprime, acue. [XVIII.] Sicut enim sciti agricolæ rosas & violas putant se facere meliores, si allia & cepas iuxta plantent: quod in ea excernitur quidquid alimento acerbum inest aut fœtidum. ita inimicus quoq; excipiens inuidiæ & malignitatis tuæ ictus, beneuolentiorem te amicis secunda vtentibus fortuna reddet atque commodiorem. Itaque cum inimicis contendendum est de gloria, potentia, aut licitis rei familiaris incrementis, vt non vtamur modò si in hoc genere ab ijs superemur, sed & omnia ea obseruemus vnde illi nobis priores fieri potuerunt, conemurque eorum vincere industriam, constantiam laboris, & temperantiam, nosque ipsi obseruemus. qua ratione dixit Themistocles, sibi Miltiadis Marathonia victoria somnos adimi. Qui enim inimicum existimat priores ferre in honoribus publicis, aut patrocinijs, aut reipublicæ procuratione, aut apud amicos vel principes: is si ab agendo & æmulando omninò ad inuidendum & animo languendum se conuertat: inani certè inefficacique conflictatur inuidentia. Qui verò non excæcatur odio inimici, sed vitam eius, mores, dicta, factaque vt incorruptus spectator contemplatur: is pleraque eorum, quorum sinistra æmulatione correptus est, intelliget ei diligen-

Vitia contra inimicos vsurpanda.

diligentia, prouidentia, probisque actionibus parta esse: eodemque contendens, studium honestatis gloriæque suum augebit, vanitate & socordia affectuum amputatis. [XIX.] Sin eueniat, vt inimici adulando, nequiciosè agendo, causas forenses tractando, aut operam mercenariam locando in rebus turpibus atque illiberalibus, videantur aliquid potentiæ in aulis rebusque publicisve consecuti, fructum inde nonnullum percipere: non modò id molestiam nobis obiiciet nullam, sed & gaudium adferet; nostram libertatem vitamque puram & contumeliæ expertem iis opponentibus: Quidquid enim supra & infra terram est auri, comparari cum virtute non meretur: siquidem Platonem audimus. Est etiam in promptu Solonis illud habendum:

Virtute nihil pulcri.

At nos virtutem non permutabimus horum;
Pulcraq; virtutis munera, diuitiis.

nedum virtuti nostræ præferamus acclamationes theatrorum e-pulis corruptorum, aut honores & priores accubitus, apud eunuchos & pellices & satrapas regum: nihil enim horum dignum est admiratione aut æmulatione, neque pulcrum, quod à turpitudine proficiscitur: nisi quod amans obcæcatur in consideratione rei amatæ, & facilius sentimus turpitudinem cum ea ab inimicis admittitur. Cæterum neque conceptum de eorum peccatis gaudiũ, neque dolor nobis ob eorum rectè facta obortus ociosa esse debent: sed rationes vtrinque instituendæ ita sunt, vt & eorum erratis cauendis præstantiores & imitandis rectè factis non deteriores ipsis exsistamus.

PLVTARCHI DE AMICORVM MVLTITVDINE libellus.

I. MEnonem Thessalum, qui in differendo satis videbatur exercitatus, omninoque in summo (iuxta illud Empedocleũ) sapientiæ versari culmine, Socrates interrogauit, Quid esset virtus. cumque respondisset satis promtè atque proteruè, virtutem & pueri esse, & senis, & viri, & mulieris, & magistratus, & priuati, & domini, & serui: Tu verò, inquit Socrates, præclarè, qui de vna interrogatus virtute, velut apiarium quoddam virtutum excitasti. non male coniiciens, abs ne vnam quidem cognitam habente virtutem homine, plures nominaret. Nonne nos quoque subsannauerit aliquis, qui cùm ne vnam quidem firmiter contraxerimus amicitiam, metuimus ne imprudentes in copiam complurium amicorum incidamus? ferè enim perinde hoc facimus, ac si mutilus cæcusve aliquis vereatur, ne in centimanum euadat

Briareum,

Briareum, aut Argum illum oculorum multitudine nobilem. Atqui maiorem in modum laudamus adolescentem illum Menandri, qui se valde admirari ait vnumquemque bonorum cui amici vel vmbra obtigerit. [II.] Iam inter multas alias hæc non est minima causa cur nullos amicos paremus, quod multitudinem amicorum appetimus, cùm instar impudicarum mulierum sæpe & cum multis coëuntes, primos quosque neglectos & dilabentes retinere non possumus. aut potius quemadmodum Hypsipylæ alumnus ille in prato sedens carpebat alium post alium florem consectatus læto animo, vt est apud poëtam, infantia inutilem reddente defectum: ita quiuis nostrum studio quodam nouitatis & præsentium fastidio recenti semper & quasi virente capitur amico, ac subinde mutatur multas simul imperfectasque ordiens amicitias ac familiaritates, & ob amorem eius quem sectatur, præterit iam partum, proinde initio repetito ex ipsa antiquitate: tot à priscis temporibus seculorum decursum testem & consiliarium rei huius adhibeamus, consideremusque de veris amicis quæ fama sit ad nos propagata. [III.] Inueniemus autẽ binos semper amicos memoriæ perhibitos, Theseum & Pirithoum, Achillem & Patroclũ, Orestem & Pyladem, Pythiam & Damonem, Epaminondam & Pelopidam. Est enim amicus animal vnà quidem degens, sed non vt in armento aut graculorum caterua. & quòd amicus dicitur alter ipse, id nihil aliud significat quàm binarium esse amicitiæ mẽsuram. Iam neque seruos, neque amicos multos exiguo nomismate emere licet. Quod autem est nomisma quo amici comparantur? beneuolentia & gratia cum virtute coniuncta. quibus rebus nihil rarius fert natura: itaque valde amare & amari inter multos locum non habet. Sed sicuti amnes in multos diuisi alueos, imbecilli fluunt ac tenues: sic vehemens amor in animo si dissipetur in multos, eneruatur. vnde fit vt ea etiam animalia prolem suam magis ament, quæ vnum tantùm gignunt: & Homerus carum filium appellat

Paria amicorum.

Solum, atq; in senio natum:

scilicet, cùm alium parentes neque habent neque sperant. Nos amicum quidem esse vnicum non volumus, sed inter reliquos sit tardè comparatus, ac qui prouerbio vulgatum illum salis modium nobiscum ederit: non ita adscitus, vt hodie qui semel vnà potauerint, aut pila luserint vel alea, aut ex caupona, palæstra, foroue vnà discesserint, amici leguntur. Porrò cum in domibus diuitum aut procerum magnam vident turbam hominum salutantium, prænsantium, stipantium, vulgo eorum laudant fortunas tot amicos habentium. atqui in culinis eorum plures muscas videre possint: neque tamen vel hæ esca, vel illi vtilitate sublata manent. [IV.] Enimuerò ad genuinam amicitiam tria requiruntur

Amicũ quomodo diligẽdum

potissimum; virtus vt pulcrum, consuetudo vt iucundum, vsus vt necessarium. Nam & cum iudicio recipiendus est amicus, & consuetudo læta esse debet, & vsus occasione exigente promtus. quæ omnia multitudini amicorum aduersantur, maximè, quod principem locum in hac re obtinet, iudicium. Etenim non parum temporis requiritur ad deligendum qui in choro rectè colloquantur, remosve pari incitatione ducant, aut rem familiarem probè administrent, vel liberorum pædagogi vtiliter sint futuri: nedum subitò inueniri queant amici omnē vnà parati subire fortunam, ac quorum quisque

Socium secundis esse rebus te velit,
Tuum nec auersetur infortunium.

Neque nauis ad tantas tempestates in mare deducitur, neque locis munitiones, aut portubus claustra ac aggeres objiciuntur tot tantorumque periculorum metu, contra quot aduersitates auxilium & præsidium pollicetur amicitia veræ probatæque constantiæ. qui verò non explorati se pro amicis ingesserunt, eos cùm instar pecuniæ improbæ exploramus & deprehendimus, vel gaudemus si se subduxerint, vel si adsint, optamus iis liberari. Est verò graue, & nequaquam facilè, amicitiam quæ displiceat dissoluere. Sed quemadmodum perniciosum ac molestum nobis cibum neque possumus sine damno & dolore retinere, neque talem qualem sumsimus eijcere, sed fœdum & aliis confusum rebus atque tetrum: ita malus amicus, aut nostra & ipsius cum molestia nobis adest, aut per vim cum odio tanquam fel ejicitur. [V.] Non itaque facilè recipere debemus, neque temerè coniungi cum quibusvis nos compellantibus, neque amare eos qui nos sectantur: sed potius sectari dignos amicitia. Non enim semper dignum est quod amplectare quidquid facilè paratū est. nam vt ericam & rubum, quæ nos apprehendunt, calcantes & dimouentes ad oleam vitemve ferimur: sic non debemus perpetuò eos qui se nobis applicant admittere in amicitiam, sed ipsi potius eos apprehendere, quos experti sumus dignos esse amicitia, vsuique futuros. Sicut igitur Zeuxis quibusdam culpantibus quod tardè pingeret, respondit, Fateri se, multum se temporis insumere pingendo, quia in multum tempus vellet ea durare, quæ pinxisset: ita multo tempore probata amicitia, perdurabit. Quid? facilè non est multos simul amicos diiudicare, cum multis simul versari facilè: immò autem impossibile est. Atqui consuetudo id est, quo fruimur amicitia: neque dulcius in se quicquam ea habet præsentia & vitę societate.

Consuetudo amicorum.

Non etenim viui sociis absentibus vnquam
Consilium capiemus.—

& de Vlysse Menelaus:

Nec nos

Nec nos extrema citius diuelleret hora
Mutua præbentes, vt amicum est, gaudia quicquam.

Contrarium amicitia multos complexa præstat. [VI.] Simplex enim amicitia conducit, conciliat, & continet compactos colloquiis & officiis,

Ceu niuei partes immissa coagula lactis
Constrinxere, —

vt Empedoclis vtar verbis: talem enim amicitia vnitionem & coitionem vult efficere. Multiplex verò illa dissipat, auellit, auertitque, aliàs alio auocans, neque sinit beneuolentiam consuetudine circunfusa ac coeunte coalescere aut agglutinari. Atque hinc statim oritur officiorum inæqualitas & ineptus in iis obeundis pudor. Facit enim multitudo amicorum vt inutiles sint eæ partes amicitiæ, quæ vtiles esse debebant: cùm alij aliis hominibus mores, diuersa diuersis curæ sint. neque enim omnium eodem incitantur ingenia, neque omnium eadem est fortuna quibuscum viuimus: & occasiones rerum agendarum sicut & venti nauigantibus aliquando aduersæ sunt, aliquando secundæ. [VII.] Quod si omnes amici eadem opera aliquando indigeant, sufficere omnibus difficile est consultantibus, rempublicam gerentibus, ambientibus, aut hospites excipientibus. Sin eodem temporis articulo diuersis negociis & studiis dediti simul postulent, alius vt nauiganti comitem te præbeas, alius vt ei causam dicenti suam adsis, alius vt eum in reo aliquo accusando adiuues, alius vt ementi vendentive operam naues, alius vt nuptiali eius sacrificio intersis, alius vt funus vnà deducas: ibi verò in ista amicorum multitudine

Suffitibus plena vrbs, & est pæanibus,
Et gemitibus. —

ibi neque omnibus præstare officium possis & nulli, absurdum est; & multos offendere dum vni te das, durum. Non enim quisquam æquo fert animo negligi se, qui amat. immò negligentiæ amicorum minus succensent, & absque ira huiusmodi excusationibus placantur, quibus obliuio præscribitur. Qui autem sic se excusat, Non adfui tibi in iudicio, aduocatus enim fui alterius amici: Non inuisi te febricitantem, quod alteri amicis conuiuium præbenti nauaui operam: dum ob alterius curam hunc se neglexisse fatetur, non diluit offensam, sed auget adiecta riualitatis materia. [VIII.] Sed nimirum multi tantum considerant quæ commoda percipi ex amicitia possint, non obseruantes quid oneris interim ea imponat: neque meminerunt debere multis vicissim inseruire eum, cuius multi inseruiuerunt vsibus. Sicut igitur Briareus centum manibus cibum in quinquaginta inferens ventres, nihil eorum aliquo amplius habuit, qui duabus manibus vni ventri sufficiunt: ita amicitiarum vtilitatibus etiam hoc adest,

quod iis qui fruitur, multis opus habet inseruire, & occupationũ, certaminum, laborumque multorum partem sustinere. Neque enim audiendus est Euripides sic præcipiens,

Mortalium mediocres esse enim decet
Vsus amoris mutui, & solubiles,
Nec ad medullas penetrare intus vltimas:
Intendere vt possis faciè aut remittere.

scilicet veluti gubernaculo nauim, ita vt vsibus amicitias verses. Hoc vero, mi Euripides, ad inimicitias transferamus, iubeamusq; contentiones esse mediocres, neque pertinere ad intimam animi medullam, sed odia, iras, querelas, suspiciones ita suscipi, facile vt aboleri possint. [IX.] Id autem hic potius nobis præcipe Pythagoricum; Ne multis manum iniiciamus, hoc est, ne multos faciamus amicos, neque multis communem & quasi publicam amplectamur amicitiam, & in contrarium quæ multos secum affectus trahit, de quibus vnà cum amicis anxium esse, molestia affici, laborare, pericula subire, res est non planè intolerabilis ingenuis ac generosa indole præditis. Verum autem est illud Chilonis sophistæ, qui dicenti nullum se habere inimicum, respondit: videris tu mihi amicum etiam nullum habere. Inimicitiæ quippe statim comitantur amicitias, ijsque sese implicant. neque fieri potest vt amici non fiant iniuriarum, ignominiarum, odiorumq; participes: inimici enim amicum eius quem oderunt, suspectum illicò habent, maleque ei cupiunt: amici sæpenumero inuident, obtrectant, & circumagunt. Oraculum Timesiæ de colonia ducenda quærenti, responsum fuit,

Quare examina apum, vesparum & habebis abundè.

Damna ex amicis. Ita qui amicorum gregem quærunt, incauti in examina inimicorum incidunt. [X.] Neque verò eiusdem sunt ponderis, inimici iniuriarum memoria & amici gratia. Considera quomodo Alexãder tractauerit Philotæ & Parmenionis amicos atque familiares: vtque Dionis amicos Dionysius, Plauti Nero, Seiani Tiberius torserint atque necauerint. vt enim Creonti nihil profuit filiæ aurum & diuitiæ, sed ignis subitò inflammatus accurrentem amplectentemque concremauit: sic nonnulli cùm ex secundis amicorum rebus nullum perceperint fructum, calamitatis eorum & exitii fiunt comites, quod maximè vsu venit philosophis ac scitis hominibus: sicut Theseus Pirithoo pœnas danti vinctoque

Compedibus alligatus est perennibus.

In peste ait Thucydides maximè eos qui virtutem affectarent, dum sibi ipsis non parcunt, sed suos inuisunt, vnà cum ægrotantibus periisse. Itaque virtute non ita est abutendum, vt eam aliis alligemus atque implicemus: sed dignis eius est seruanda communio, hoc est iis, qui vicissim eodem modo amare & communicare possunt.

Similitudo amicitiæ origo.

possunt. [XI.] Etenim id omnium maximè multitudinem amicorum impedit, quod origo amicitiæ ex similitudine est. Cùm enim bruta cum disparibus misceantur non nisi inuita, subsidantque & subterfugiant, cum sui autem generibus libenter mutua quadam affectione sociata coëant: quî possit existere amicitia vbi mores sunt diuersi, affectus dissimiles, vitæque instituta discrepantia? Nam concentus quidem neruorum ex contrariis sonis conflatur, acutis & grauibus vtcunque similitudinem quandam gignentibus. Amicitiæ autem concentus, nullam vult partem esse dissimilem aut inæqualem: sed oportet omnia dicta, sensa, consilia, & affectus inter se conuenire, veluti vno animo in plura diffuso corpora. Quis verò est ita laboriosus & mutabilis & varius homo, vt se multis similem reddere atque accommodare velit, ac non potius Theognidem rideat sic præcipientem:

Polypodis mentem versuti sume, sub omni
Qui visu prebet se similem lapide.

Atqui polypodis mutationes non penetrant intrò, sed in ipsa fiunt superficie, densitate & laxitate sua defluxum recipiente rerum vicinarum. Amicitiæ est mores, affectus, sermonem, studia, & animi sensum exæquare. Proteus verò sit quidam infelix, neque adeo bonus, qui subinde præstigiis quibusdam ex alio sese in alium transformet, legat cum literarum studiosis, in arena sit cum palæstræ deditis, venetur cum venationem amãtibus, cum ebriosis potet, cum ciuilibus comitia obeat, neque proprios habet suarum actionum lares. [XII.] Sicut autem philosophi naturam siue materiam formæ ac coloris expertem, vt subiectum, sui mutationibus aiunt modò incendi, modò humectari, & aliàs in aërem dissolui, aliàs condensari: ita amicorum multitudini subiicere oportebit animum multiplicem, versatilem, mobilem, & facile mutabilem. Cæterùm amicitia stabile requirit quippiam, & immutabile ingenium, quod eandem retineat consuetudinem. ideò rarus & inuentu difficilis est constans amicus.

PLVTARCHI LIBELLVS DE FORtuna.

[I.] *Vitam regit fortuna, non sapientia.*

dixit quidã, res humanas nõ consilii dexteritate, sed fortuitò dispensari sentiens. Quid ergo? neque iustitia, neque æqualitas, neque temperantia, neque modestia res humanas dirigunt? sed à fortuna & propter fortunam factum est, vt in sua perseueraret Aristides paupertate, cùm parare diuitias sibi posset? & Scipio Carthagine capta nihil prædæ neq; videret neq; acciperet? &

Philocrates accepta à Philippo pecunia meretrices ac pisces emeret? Lasthenes & Euthycrates ventre ac rebus turpissimis metiti felicitatem, Olynthum perderent? Alexander Philippi filius captiuis mulieribus cùm ipse abstineret, tum vim facientes puniret? Alexander autem Priami filius aduersa fortuna eo adactus est, vt stuprum hospitis vxori offerret, eaque abducta duas continentes bello ac malis impleret? [II.] Hæc enim si fortunæ adscribũtur, quid impedit quo minus feles, hircos, simias dicamus fortuitò esse gulosos, libidinosos, scurriles? Sin & aliqua temperantia, iustitia, fortitudo, qui consentaneum est prudentiam, si prudentia, consilij dexteritatem nullam esse? cùm & temperantia dicatur quædam esse prudentia, & iustitia præsentem requirat prudentiam. Immò prudentiam qua adhibita circa voluptates officium tuemur, continentiæ & temperantiæ nomine afficimus: eandemque in periculis & laboribus tolerantiam ac fortitudinem, in contractibus & rebus publicis æquitatem iustitiamque vocamus. Vnde fit, vt si fortunæ imputamus, quæ consilii dexteritate præstantur, eidem etiam iustitiæ & temperantiæ opera sint imputanda: & furari mehercle, & marsupia desecare, & lasciuire, fortunæ acceptum feretur. denique nostris ratiocinationibus valere iussis, fortunæ totos nos trademus, quasi vento quodam instar pulueris aut quisquiliarum exagitatos atque dissipatos. [III.] Iam consilij dexteritate sublata, par est neque considerationem vllam rerum relinqui, neque inuestigationem vtilitatis. sed delirauit Sophocles, cùm diceret:

Virtutes fortunæ opponit.

—quidquid quæritur,
Licet inuenire: neglectum vero, latet.

& rursus, cùm res diuidens ait;

Discenda disco, & inuenienda si qua sunt,
Inquiro: voti quæ sunt, à diis peto.

Quid enim inuenire aut discere possint homines, si fortuna omnia diriguntur? cuiusnam vrbis curia, cuius regis concilium nõ euertitur, si fortunæ omnia parent? cui nos cæcitatem exprobramus, quia in eam cæci incidimus. Qui verò non incidamus, si consilij dexteritatem, quæ oculorum instar nobis est, abjicientes, cæcam vitæ ductricem eam nobis adsciscimus? Finge verò aliquem nostrûm sic dicere: fortuna præstat vt videamus, non visus & oculi, quos luciferos Plato dicit. fortuna audimus, non facultate ictum aeris apprehendente, qui per aures ad cerebrum fertur. quis non vereatur hoc modo sensibus detrahere? Atqui visum, auditum, gustatum, olfactum, reliquas item corporis facultates atque partes natura nobis dedit, vt earum ministerio prudentia vteretur. *Mens enim videt, mens audit: reliqua cæca sunt, & surda.* Et sicut sole sublato, quod ad reliqua sidera attinet perpetuam haberemus

Mentis vis.

haberemus

beremus noctem, vt Heraclitus dixit: ita præstare reliqui sensus non possent absque mens esset & ratio, vt reliquis animalibus anteiret homo. [IV.] Nunc quod potiores sumus, iisque imperamus, non casu aut fortuitò fit, sed Prometheus, id est rationis vsus, hoc efficit,

Fœtus equorum, asinorumq́, & boum genus,
Munera rependens, quæ nostris laboribus
Subeant.— vt est apud Æschylum,

Alioqui sui ortus natura & conditione pleraque bruta sunt quàm nos meliore. alia enim cornibus armantur, dentibus, stimulis: & echinus, vt ait Empedocles,

Hominis cum brutis collatio.

Dorsum horret spinis, & spicula torquet acuta:

tum verò amicta sunt & suffulta squamis, villis, chelis, vngulis duris. Solus homo, vt ait Plato, nudus, inermis, sine calceis & tegmine est à natura relictus.

Vnum sed hæc largita, emollit omnia:

scilicet rationis vsum & industriam ac prouidentiam.

Vires exiguæ sunt mortalium.
Sed calliditate multiplici,
Belluas maris, & terrestria,
Et sub cœlo volitantia
Omnia homo domat.

[V.] Nihil agilius equo, nihil velocius: sed hominibus currunt, ferox est animal canis, & iracundum: sed homines custodit. multũ carnis habet porcus, esu suauissimus est piscis: alimentum & obsonium homini sunt. Quid maius elephanto, quid adspectu terribilius? verùm & hic ludicrum hominis factum est, & spectaculum in solennibus conuentibus, discitq; saltationes suas & choreas ac ingeniculare. Atque hæc non inutiliter spectanda proponuntur, faciunt enim eo, vt discamus quo hominem attollat ratio, & quibus rebus eum superiorem faciat. vtque omnia in suam redigat potestatem.

Non etenim pugiles, luctatoresve profectò
Inuicti sumus, aut cursu contendere digni:

sed in his omnibus præstant nobis bruta. Peritia autem, memoria, sapientia & arte secundum Anaxagoram omnia quæ ipsa habent in nostros vertimus vsus. fauos apum colligimus, lac mulgemus, & res brutorum nostro arbitratu agimus ac ferimus: nihilque hìc fortuna, omnia consilio & prouidentia geruntur. [VI.] Enimuerò in humanis rebus haud dubiè censentur etiam artificum opera, & fabrorum qui metalla cudunt, qui domos ædificant, qui statuas faciunt. in quibus nihil forte fortuna aut casu absolui videmus. vtque perpusillum aliquid fortuna interdum

Artes fortuna opponit.

architecto aut mulcibero commodet, certè plurima & maxima opera ars seipsa contenta perficit. Hanc rem poëta sic declarauit:

Ite in viam nunc omnis artificum tribus,
Qui filiam trucibus oculis notam Iouis,
Colitis cistas gerentes Erganam sacras.

est enim Ergana *Opifex*. Hanc itaque Mineruam operum præfectam, non fortunam patronam agnoscunt artes. Ferunt quendam, cum equum cæteras ad partes quod attinebat lineis & coloribus probè expressisset: spumam tantum quæ fræno concusso cum anhelitu efflabatur, non ita pinxisset vt sibi satisfaceret, itaque sæpius deleuisset, & denuò conatus esset perficere, ad extremum præ ira spongiam vt erat plena pigmentorum in tabulam coniecisse: eamque non sine miraculo operi id quod desiderabatur addidisse. hoc vnum fortunæ artificiosum facinus narratur. [VII.] Cæterùm artifices regulis, amussibus, mensuris ac numeris vbique vtuntur, ne quis casui locus in operè relinquatur. Et quidem ipsæ artes paruæ quædam appellantur prudentiæ, aut riuuli potius prudentiæ, & fragmenta quædam vsibus vitæ nostræ inspersa: quod ignis Promethei ænigma innuit, hinc inde dispersus. sic enim prudentiæ etiam particulæ quædam in minuta frusta diuisæ in ordines sunt redactæ. Mirum itaque sit, cùm artes vt suum finem consequantur nihil indigeant fortunæ opera, artem omnium maximam & perfectissimam, quæ summam humanæ gloriæ & officii continet, nullam esse. Est quædam in intendendis remittendisque fidibus prudentia, quæ musica dicitur: est in apparandis cibis, quæ culinaria: est in lauandis vestibus, quæ fullonum. tum pueros docemus se induere vestibus & calceis, dextraque cibum capere, læua panem tenere: quod ne hæc quidem ipsa fortuito fiant, sed attentione & peritia opus habeant. maxima verò & ad felicitatem præcipuè facientia dicemus non adhibere prudentiam, non rationis vsum & prouidentiam. [VIII.] Atqui nemo terram aqua madefaciens discedit, vltrò & fortunæ opera lateres inde exituros censens. neque quisquam lanis & corio partis sedet fortunam precans vt vestem sibi ex iis aut calceos efficiat. qui verò multum auri, argenti, mancipiorum collegerit, in aulis habitet multiforibus, atque ante se habeat lectulos sumtuosos & mensas: censebit ista, si absit prudentia, felicitatem fore, aut vitam beatam, doloris expertem, & mutationis securam? Interrogauit quidam reprehendendi animo Iphicratem, quis esset, cùm neque arma, neque arcum, neque cetras ferentium in ordine censeretur. respondit, Eum se esse, qui hisce omnibus imperaret atque vteretur. Ita prudentia neque aurum est, neque argentum, neque gloria, neque valetu-

valetudo, neque diuitiæ, neque robur, neque pulcritudo. quid ergo ea est? id quod rectè vti his omnibus potest, ac singula horum iucunda facit, laudabilia, vtilia; cùm sine hac inutilia, sterilia, damnosaque sint, & molestiam ac dedecus possidenti ea adferant. [IX.] Præclarè itaque Promotheus apud Hesiodum præcipit Epimetheo,

—Ne munera magno
Ab loue missa vnquam accipiat, sed habere recuset:

nimirum de fortunæ bonis & externis loquens: perinde ac si musicæ ignarum canere fistula, aut recitare indoctum, aut equitare ignarum equi gubernandi vetaret: ita eum hortans, ne magistratum gerat cùm imprudens sit, neve sit diues, animo præditus illiberali, neve vxorem ducat, sub eius futurus imperio. Non enim duntaxat res secundæ indigno oblatæ occasionem stultis exhibent malorum consiliorum, vt Demosthenes dixit: sed & prosperitas meritò maior imprudentibus calamitatum ansa & origo est. *Prudentia quid.*

PLVTARCHI DE VIRTVTE ET Vitio, libellus.

I. VEstes hominem videntur calefacere, cùm quidem ipsæ calorem non adferant, suapte natura frigidæ: (vnde etiam sæpe in æstu aut febri vestes subinde mutamus corporis refrigerandi gratia) sed calorem qui ex hominis editur corpore, vestes corpori adhibitæ continent atque comprimunt, inclusumq; corpori non patiuntur dissipari. Idem in rebus error multos decipit, qui suauiter se victuros putãt, si in magnis habitent ædibus, multitudine mancipiorum & pecuniarum instructi. Atqui non foris est vitæ suauitas: sed rebus suis ex ingenio suo tanquam fonte voluptatem & gratiam adfert homo,

Sed lucente foco domus adspectu quoque fiet
Pulcrior.———

& diuitiæ gratiores sunt, & gloria splendidior ac potentia, si animi lætitia accedit. siquidem paupertatem etiam, exsulium & senectutem facilè & placidè ob morum mansuetudinem ac facilitatem ferunt. Sicut enim aromata gratum odorem etiam lacernis & centonibus conciliant, cùm Anchisæ corpus saniem malam ederet,

In fila destillantem vestis byssina:

ita cum virtute omne vitæ genus molestiæ expers est & iucundum: vitium iis etiam quæ splendida videntur & pretiosa & veneranda si admisceatur, molesta facit, & fastidiosa, & ingrata possidentibus. [II.] *Vitiorum vis.*

[II.] *Beatus iste nuncupatus in foro,*
Foribus domus apertis est miserrimus:

mulier totum occupat imperium, mandat, pugnat. Et verò, facilè mala se exoneret muliere, qui quidem vir sit, non mancipium. Vitiis verò tuis non licet remisso nuncio, iussisque suas res habere, seorsim viuere liberatum ijs & quiete frui. Vitium enim in ipsis habitans visceribus atque inhærens noctes diesque

Absque face exurit, cruda mandat q; senecta.

Molestus est itineris comes pravitas ob arrogantiam, sumtuosus conuiua ob luxuriam, concubina acerba; quod curis & solicitudinibus ac æmulationibus somnum auertit ac vitiat. Etenim dormientibus somnus corporis est requies: animo interim terrores obuersantur, somnia, tumultus ob superstitionem;

Quod dormitantem si me corripit dolor,
Insomniis miser enecor,—

Somnus vitiosorū.

ait quidam. Eodem modo invidia etiam, & metus, & ira, & libido afficiunt. [III.] Interdiu enim vitium foras prospiciens ad alios, ijsque se accommodans, pudore afficitur & occultat affectum, neque omninò impetibus suis concedit, sed repugnat sæpe ac renititur. in somnis autem legibus jam & aliorum judicijs non amplius obnoxium, remotumq; longissimè à verecundia & metu, omnem mouet cupiditatem, maliciamque suam & libidinem exsuscitat. nam & cum matre concubitum affectat, vt ait Plato, & cibis vesci quibus religio interdicit, neque vllo facinore abstinet, fruiturque flagitijs quantum datur, imaginibus fingendis ac visis quæ in nullam voluptatem aut perfectionem cupiditatis desinunt, sed mouere tantum & exacerbare affectus morbosq; valent. Vbi ergo est delectatio vitij, si nullibi vacuitas curarū & doloris, nullibi seipso cōtentū esse, nullibi tranquillitas animi ociūve cōceditur? [IV.] Nā carnis quidem voluptatib. bona corporis tēperies & sanitas locū ortumq; præbet, animo gaudium aut lætitia ingenerari non potest, nisi vacuitatem metus ac fiduciam & tranquillitatem is pro fundamento substernat. alioquin etsi spes aliqua aut delectatio arriserit, subito eam cura aliqua erumpens confundet ac conturbabit, sicut tranquillo cœlo nauigantibus objecta rupes. Congere aurum, collige argentum, ædifica ambulationes, imple mancipijs domum, debitoribus vrbem. nisi animi affectus sedaueris, & inexpletæ cupiditati finem imposueris, teque ipsum metu & solicitudinibus liberaveris: vinū febricitanti colas, mel bilioso offers, cibos cœliacis paras & difficultate intestinorum laborantibus, qui eos non perferunt, sed ab ijs perduntur. [V.] Non vides, vt ægroti purissimos & preciosos cibos auersantur, conspuunt, recusant vi oblatos? Postmodò mutata temperie, bonisque spiritibus & dulci sanguine natis, caloreque naturali restituto, surgunt, & vilem

panem

panem cum caseo & nasturtio non sine voluptate edunt? Huiusmodi doctrina animo ingenerat affectionem. Contentus eris te ipso, si didiceris quid bonum sit, quid honestum. Luxuriabis in paupertate, & rex eris, vitamque priuatam & ociosam non minus habebis gratam, quàm quæ in imperiis & magistratibus agitur. Philosophiæ nauata opera, nunquam iniucundè vives, sed disces omni vitæ statu delectari, omni conditione. Læticiam tibi afferent diuitiæ, multis benefacienti: afferet etiam paupertas multis curis vacuo: & gloria, cùm honore afficieris: & obscuritas, tuto ab inuidia.

PLVTARCHI DE CONSOLATIONE ad Apollonium, liber.

I. IAM inde ab eo tempore, quo inaudiui filium tuum, Apolloni, adolescentem, modestum planè atq; frugi, & pietatis in deos, parentes, atque amicos ita vt non multi alij observantem, immatura morte extremum vitæ diem confecisse: socium me tui doloris ægritudinisque habuisti. Verùm sub ipsum funeris tempus, erat alienum te compellari abs me & moneri vt casum hunc humaniter ferres: cùm tu ob insperatam hanc calamitatem & animo langueres, & corpore: miserari potius oportebat. quando peritissimi etiam medici confertim ingruentibus vitiosorum humorum fluxionibus non statim medicamenta applicant, sed tumorem inde ortum patiuntur foris illitis remedijs ipsum vltrò concoctione quadam emolliri. Ergo nunc, postquàm tempus, quo maturari solent omnia, aliquod ab ista effluxit calamitate, animique affectio tui requirere videtur amicorum auxilium: existimaui me facturum officium, si te ad consolandum aptis rationibus impertirem, quibus & dolor tuus minueretur, & lugubres istæ inanesque tollerentur eiulationes;

Oratio saucij nanq; animi est remedium,
Si quis suo cor ægrum tempore molliat.

Et sapienter Euripides;

Remedia morbis diuersis diuersa sunt.
Dolentem amici sermo benignus subleuat,
Fatuo nimis debetur castigatio.

Cùm enim animum multi affectus moueant, doloris ea est natura, vt omniũ hoc grauissimè faciat. quem & insaniæ nonnullis caussam aiunt fuisse, & aliorũ insanabilium morborum. ac fuerunt, qui præ

Modus in dolore.

præ dolore sibi ipsis mortem consciscerent. [II.] Iam ex morte filij dolórem ægritudinemque animi concipere, res est talis, quæ à naturali profecta principio non sit in nostræ voluntatis sita libertate. Non enim eos probo, qui feram quandam laudibus ferunt duramque indolentiam: quæ neque contingere nobis potest, neque vt posse fingas, commodatura nobis esset. abolitura enim erat, quam conseruari maximè oportet, quæ ex amore vltrò citroque exsistit beneuolentiam. Mœrore autem vltra modum efferri, eumque cumulare immodicè, præter naturam esse affirmo, & à praua animi nostri opinione proficisci. Hoc itaque, vt damnosum & vitiosum, & virtute præditos viros minimè decens, vitemus, mediocritas autem affectuum non est improbanda. Optandum est, inquit Crantor Academicus, ne ægrotemus. sed si in morbo simus, sensus eius aliquis adesse debet, siue secetur pars nostri aliqua, siue auellatur. Indolentia enim illa non sine magna iactura homini potest parari. quippe necessè est vt ibi corpus, ita hic animum planè efferatum esse. [III.] Postulat itaque ratio vt qui sana sunt mente, in talibus casibus neque nullos neque nimios animi motus sentiant: quorum alterum est duri & feri, alterum dissoluti effeminatique animi. probè rationes subduxit, qui se intra suos fines continet, ac moderatè ferre nouit quidquid in vita vel iucundum obtingit vel asperum. maturèque ita secum constituit, sicut in populari reipublicæ statu sorte magistratus leguntur, vt si ea tetigerit te, imperandum, si præteriuerit, æquo animo ferenda sit fortuna: ita & rerum humanarum dispensationi esse obedienter & absque incusationibus obtemperandum. Hoc qui præstare nequeunt, ij ne secundas quidem res ferre prudenter moderatèque possunt. Est enim inter alia pulcrè dicta & præcepta etiam hoc:

Non vlla res tam prospera accidat tibi,
Ducas ob hanc iusto vt maiores spiritus.
Aduersa rursus animum haud deijciant tuum,
Fac semper idem sis, vbique firmiter
Naturam, vt aurum in ignibus, seruans tuam.

Rectè enim instituti & cordati hominis est neque mutari ob euẽtum rerum quæ videntur prosperæ, & constanti animo decorum in aduersitatibus seruare. Et boni ratiocinatoris officium est, aut præcauere malum ingruens, aut acceptum corrigere & quam minimum redigere, aut tolerantia sese mascula & generosa instruere. [IV.] Quatuor quippe modis prudentia circa bonum versatur, aut parans id, aut conseruans, aut augens, aut rectè vsurpans. hæ sunt cum prudentiæ, tum reliquarum virtutum regulæ: quibus in vtraque est vtèndum fortuna.

Quatuor virtutis officia.

Non viuit, omnia cui contingant prospera.

& me hercle

Quod

Quod oportet, haud efficies ut sit non opus.

Sicut enim stirpes aliquando multos, aliquando nullos fructus ferunt, & animalia copiosos aliàs, aliàs nullos procreant fœtus: & in mari tranquillitatis ac tempestatum sunt vicissitudines: sic & in vita multæ ac variæ eueniunt circũstantiæ, quæ homines in diuersos fortunæ casus trahunt. in quos dispiciens aliquis, non ineptè dixerit, *Vices rerũ.*

Non te omnia ad læta genuit,
O Agamemnon, Atreus.
Opus est te gaudere, & mœrere:
Mortalis enim natus es. & ut haud velis,
Superi sic constituerunt.

Et Menandri ista:

Si natus es tu, Trophime, solus omnium
Hac lege, partu cùm te mater edidit,
Vt semper eant tibi res arbitrio tuo,
Felicitatem hanc si quis promisit deûm:
Irascereris iure. nam mala is fide
Et improbè egisset. Sin iisdem legibus,
Quibus aerem nos ducimus, in lucem es datus
Hanc publicam: tecum ut liquidò mage fabuler.
Ferenda sunt hæc, & putanda rectius.
Summam rei quod continet totius, homo es:
Quo celerius non ullum extollitur animal,
Citiusve dejectum imo repit in solo.
Meritoque sanè: cùm sit enim infirmissimus,
Grauissimis inuoluit se negocijs,
Suaque plurima ruina perdit bona.
Iam tu neque rebus excidisti illustribus,
Mediocre & obtigit tibi infortunium.
Reliqua ergo perfer fortuna in medio situs.

[V.] Sed tamen cùm hic sit rerum humanarum status, nonnulli præ stulticia eo progrediuntur stolidæ atque vanæ iactantiæ, ut cùm aut diuitiarum magnitudo, aut magistratus sublimitas, aut in reipublicæ sessio superiore loco, vel honores aut gloria eos aliquantulum sustulit, minentur etiam & insultent inferioribus: non cogitantes quàm instabilis sit & lubrica fortuna, & quàm facilè sublimia deijciantur, humiliaque in altum celeribus momentis mutationum fortunæ extollantur. Est verò non rectè rationes rerum putantis, firmum aliquid in rebus instabilibus quærere.

Vertente enim rota, pars altera orbita
Superior, inferior altera subinde fit.

Ad parandam porro doloris vacuitatem non est certius medicamentum ratione, indeque petita ad omnes vitæ mutationes præparatione.

paratione. Sic enim cuique statuendum est, non modò mortalem se esse, sed & vitam sortitum mortalem, resque facillimè in diuersam mutabiles partem. [VI.] Verè nimirum hominum mortalia sunt inque diem durantia corpora, & fortunæ affectionesque caducæ, omniaque in vita fluxa.

Quæ non possit homo quisquam euitare cauendo:

sed quod est apud Pindarum, *Orci fundum obscuri calcamus ferreis necessitatibus.* Euripidis sunt hæc:

Non sunt opes stabiles, sed durant in diem.

Item,

Vel minima nos euertunt: vna adeo dies
Deijcere summa, extollere infima possiet.

Hæc omnia recte dicta aiebat Demetrius Phalereus: id tamen rectius habiturum fuisse, si pro vna die momentum temporis dixisset.

Redeunt in orbem res generis mortalium,
Telluris instar fructuum atque alij vigent,
Decerpit alios & metit necessitas.

Et Pindarus alibi: *Quid est esse aliquem? quid nullum? Somnium vmbra est homo.* aptissima ad perspicuitatem & admodum artificiosa vsus hyperbola vitam hominum depinxit. Quid enim est imbecillius vmbra? aut quibus verbis somnium eius effari possis? Hæc secutus est etiam Crantor, qui in consolatione ad Hippoclem, cui liberos mors eripuerat, in hanc scripsit sententiam. [VII.] Hæc ergo sunt, quæ vniuersa illa vetus philosophia docet atque præcipit. quæ si non omnia admittimus, id saltem nimis est verum, vitam nostram multis modis laboriosam esse ac difficilem. quod si non ita est natura comparatum, certè à nobis ipsis hæc ei inuecta est corruptela: & incerta ista fortuna eminus nos ac jam inde ab initio comitata, nihil sanum aut salutare nobis infert. Mali quædam fatalis portio omnibus nostris rebus jam tum admiscetur cũ nascimur. ipsa semina mortalia cùm sint, partem hujus causæ sustinent, vnde prauitas ingenij, morbi, curæ, aliaque fatalia incommoda mortales insequuntur. Cur autem eo orationem auertimus? scilicet vt intelligamus, nouum non esse, si homini infortunium accidat, sed omnes nos eidem casui esse obnoxios. Improuisa enim est, vt Theophrastus ait, fortuna, habetque magnam vim auferendi quæ nobis labore parta sunt, & quæ apparet prosperitatem euertendi, neq; vlla cõstituta temporis vtitur ratione. [VIII.] Hæc & alia id genus facilè est cuiuis & apud animum suum reputare, & dicta à priscis ac sapientibus viris audire. inter quos princeps diuinus Homerus sic cecinit:

Nil homine in terris infirmius atheris aura
Vescitur, aut perreptat humum. nihil ille malorum

Posse

Posse sibi sperat contingere dum viget, & dum
Permittunt rebus superi gaudere secundis.
At postquàm casus immittunt numina diros,
Inuito tolerat fatalia tum mala corde.
Humana talis stat enim sententia menti,
Qualem quotidie lucem ipse Diespiter adfert.

Et alibi:

Quid genus inquiris, Tydida strenue, nostrum?
Nil ortus noster foliorum distat ab ortu.
Quæ ventus modò fundit humi, modò tempore verno
Multa renascuntur sylvas passim per opacas.
Sic hominum pars orta viget, pars desinit esse.

Qua cum imagine humanæ vitæ vsum esse pulcrè, manifestum est ex ijs, quæ alio loco dixit:

Cur hominum causa tecum contendere coner?
Qui foliorum instar nati quandoq; frequentes
Gratis vescuntur telluris frugibus: ijdem
Dispereunt, quandoque frequentes, robore cassi.

[IX.] Simonides poëta Lyricus, cùm Pausanias rex Spartanorum continenter sese ob res gestas iactaret, ipsumque subsannans juberet sibi aliquid sapienter præcipere: cognita hominis superbia monuit, vt se hominem esse memoria teneret. Philippus Macedonum rex, cùm eodem tempore tres lætos accepisset nuncios: vnum, quod quadrigæ ipsius Olympia vicissent: alterum, quod legatus ipsius Parmenio pugna Dardanos superasset: tertium, quod vxor Olympias marem ipsi peperisset: manibus ad cœlum intentis, O fortuna, inquit, modico isthæc compensa damno, scilicet intelligens solere fortunam magnis inuidere prosperitatibus. Theramenes, vnus de XXX. Atheniensium tyrannis, cùm collapsa domo in qua cum alijs compluribus cœnabat, solus euasisset mortem, multique eo nomine ipsum beatum prædicarent, magna voce sic exclamauit: O fortuna, cuinam me reseruas occasioni! ac non multo post tempore excruciatus tormentis iussu collegarum è vita decessit. [X.] Sed singularem laudem videtur commeruisse Homerus, qui Achillem introducit his verbis vtentem ad Priamum, ad se redimendi Hectorei cadaueris gratia profectum.

Nunc solio Troiane sede: tristemque dolorem
Quantumvis mæsti fac alto corde premamus:
Nil etenim gelidis ploratibus efficiemus.
Hanc misero sortem superi iniunxere, malorum
Expertes, hominum generi. nam dolia in ipso
Limine cælestis primo duo sunt posita aulæ,
Vnde duûm generum Iupiter mortalibus offert
Munera: in hoc bona sunt, aduersa recondita in illo:

Cui

Cui commixta Tonans depromit dona, fruetur
Nonnumquam adversis, rebus quandoque secundis.
Sed cui sola dedit de diro tristia vase,
Is miser est, neque diis, hominum nec amabilis vlli,
In terraque suos lugubriter exigit annos.

[XI.] Proximus ab hoc gloria & tempore, ac qui se Musaium profiteretur discipulum Hesiodus, inclusa dolio mala ipse etiam fingit, quo aperto Pandora omne genus malorum per maria ac terras disseminauerit:

Illa cadi tegmen manibus dimouit, & vnà
Perniciem immisit miseris mortalibus atram.
Consedit sub supremis Spes vnica labris,
Nec volucri nisu vacuas exiuit in auras,
Cùm Pandora cado prius obderet improba tegmen.
Ast aliæ pestes diræ, numeroq; carentes
Per genus humanum, postquàm erupere, vagantur.
Plena malis tellus, plenum est pelagusque malorum.
Inuadunt homines morbi noctuq; dieque,
Vltrò obrepentes, & tristia damna ferentes,
Idq; (etenim Iupiter priuauit voce) silentes

Ab his pendet Comicus, de ijs qui huiusmodi casus grauius ferũt, in hanc scribens sententiam:

Iam si mederentur nostris lacryma malis,
Finemque ploratus dolori ponerent,
Auro redemtis vteremur lacrymis.
Nunc res eas, here, nil curant mortalium.
Nihil his mouentur, eadem sed pergunt via,
Seu tu fleas, seu sicca serues lumina.
Quid ergo proficiemus? nil, sed habet dolor
Hunc arboris instar, fructum nempe lacrymas.

[XII.] Dictys quoque consolans Danaen nimio luctui indulgentem ita loquitur:

Putasne Ditem luctibus flecti tuis?
Natum remissurumve tibi ob gemitus tuum?
Desine intuensque alterum in infortunia
Solare mentem. fiet hoc, si cogites
In vinculis quàm multi homines mortem obierint,
Quàm liberis orbi multi consenuerint,
Vel ex tyrannide ampla in infimum ordinem
Fuerint redacti: cogitanda hæc sunt tibi.

Iubet eam considerare & minora & maiora aduersa perpessorum casus, vt animum inde ægritudine leuet. Atq; huc pertinet etiam Socratis sententia, qui censuit si in vnum congereremus nostras aduersitates, ea conditione vt æqualem inde quisque portionem auferret,

auferret, plerosque libenter receptis quas attulissent abituros. [XIII.] Hoc genere animum demulcendi vsus est etiam Antimachus poëta. cum enim morte amisisset Lyden vxorem suam, quam admodum caram habuerat, leniendi doloris causa elegiam scripsit Lyden nomine, in qua enumeratis heroicis calamitatibus, alienorum malorum commemoratione suum mœrorem detereret. vt satis euidens sit, eum qui consolatur lugentem, ostenditq; casum hunc ei cum multis esse communem, his quæ alijs euenisse demonstrat commemorandis, opinionem ægri de sua calamitate diminuere, fidemque ei facere, non esse tantum quantum videbatur incommodum. Æschylus quoque recte videtur increpare eos qui mortem malum putant ita pronuncians: *Mors nõ est malum.*

Iniuria mors inuisa est mortalibus,
Summum malorum plurimorum remedium.

Eumque imitatus is est, cuius hæc sunt:

O mors veni nostru certus medicus malis.
Qui portus humanis es tempestatibus.

Magnum enim est confidenter posse dicere,

Quis seruus est? qui mortem non meditatus est.

& hoc,

Orco adiuuante non vmbris ego terreor.

[XIV.] Quid habet tandem mors ita difficile, aut quod adeò molestum esse debeat? nescio enim qui fiat, quod cùm adeò cognata nobis sit & familiaris, tamen doloris plena videatur. Quid verò admirationis meretur res, si scissum est quod erat natura scissile, aut liquatum quod liquabile, aut crematum quod vstile, si perijt quod erat ita natum vt interire posset? Quando enim non inest in nobis mors? cùm, vt ait Heracletus, idem sit viuum ac mortuum, vigilans & dormiens, adolescens & decrepitum: quia hæc in illa, vicissimque mutentur. Sicut qui argillam tractat, fingere ex ea animalis formam potest, rursumque diffingere, iterumque ac quoties libet perpetuò vices istas repetere: sic etiam natura ex eadem materia olim auos nostros, postea patres protulit, deinde nos, ac deinceps alios ex alijs euoluet: ac fluuius ille ortus nostri absque intermissione labens nunquam subsistit, sicut & interitus flumen huius contrarium, siue is Acheron est, siue Cocytus à poëtis appellatus. [XV.] Prima ergo causa, quæ nobis Solis ostendit iubar, eadem ad caliginosum orcum adducit. Ac mihi imaginem eius rei præbere videtur aër quo circumdamur, alternis vicibus diem ac noctem præstans, inducensque vitam & mortem, somnum & vigiliam. Hac de causa etiam vita dicitur fatale esse debitũ, quod contraxerint maiores nostri, sitque à nobis persoluendum. quod est faciundum æquo animo & citra gemitus, vbi creditor repetet. hac enim ratione summam modestiam præstabimus. Existimo

autem naturam, quod confusionem & breuitatem vitæ haberet cognitam, voluisse nobis terminum vitæ præstitutum esse ignotum. est enim hoc in rem nostram. Nam si prænossemus, multi profectò immaturis luctibus contabescerent, mortemque morte anteuerterent. [XVI.] Iam hoc dispice, quot molestijs & curis vita nostra inundetur: quas si enumerare institueremus, valde equidem culparemus eam, & sententiam quæ apud quosdam obtinet confirmaremus, qua mors vita potior statuitur. Simonides ea de re sic est commentatus.

Cur terminus vitæ ignotus.

Hominum est exile robur,
Curæ plerunque inanes:
Breue vitæ tempus vrgent
Alij ex aliis labores;
Ineuitabilisque
Mortis crudele fatum,
Sorte æqua destinatum
Iuxta bonis, malisque.

Pindarus autem sic:

Semper vni sunt duo
Bono mala à dijs annexa summis,
Ferre quæ stulti probè nequeunt.

Sophocles verò:

Mortalis est quod abolitus, hoc tu gemis.
Ignarus an futura quid lucri adferant?

Euripides autem:

Natura quæ sit rebus humanis tenes?
Non certè opinor. vnde enim? sic accipe:
Mortalibus mors imminet certa omnibus,
Nec vllus est eorum qui certò sciat
Victurus an sit lucem porro crastinam:
Nam quo sit euasura fortuna, haud liquet.

[XVII.] Cùm ergo talis sit vita hominum, qualem isti tradunt, cur non eorum potius laudemus fortunas, qui eius obeundis muneribus liberati sunt, quàm miseremur ac deploremus eos, vt quorundam fert inscitia? Socrates mortem persimilem aiebat esse vel profundissimo somno, vel peregrinationi longinquæ ac diuturnæ, vel vtique abolitioni animi iuxta & corporis. quæ singula deinde examinans, mortem harum rationum nulla malam fieri ostendit. Primum si somnus quidam est mors, dormientibus autem male non est, constat ne cum mortuis quidem male agi. Quid autem attinet differere, somnum eum esse suauissimum, qui est altissimus? cùm omnibus hoc sit notum hominibus. Testatur hoc etiam Homerus?

Mors somni similis.

Dulcis

Dulcis & alta quies, placidaque simillima morti.

Et,

Hic fratrem lethi conuenit sedula somnum.

Et,

Mortemque & somnum geminos. ————

quasi oculis ingerens eorum similitudinem, quod gemelli maxime exprimunt. Alibi etiam mortem *somnum* vocat *ferreum*, conans docere nos, in morte nullum esse sensum. Neque inscitè pronunciauit hac de re, quicunque versiculi autor est:

Nam parua mortis somnus est mysteria.

somno enim verè initiamur morti. Sapienter etiam Cynicus ille Diogenes, cùm ante exitum vitæ obruisset ipsum somnus, medicusque excitasset, & an grauius aliquid accidisset quæreret: respondit, nihil esse mali: fratrem enim fratri anteuertere, somnum morti. [XVIII.] Quod si peregrinationi similis est mors, ne hac quidem ratione malum est, imò autem bonum potius. Beatum enim est liberari à seruitute carnis, & affectionibus eam comitantibus, quæ mentem occupant, ac stulticia humana implent. Innumeras (inquit Plato) nobis facessit molestias corpus ob victus sui necessitatem. quod si præterea morbi aliqui incidunt, ij impediunt veri contemplationem. ad hæc amoribus, cupiditatibus, timoribus, omnisque generis simulacris & vanitate nos opplet. vt reuera eueniat, quod ille dixit, nos nihil vnquam sapere posse. Bella enim, seditiones, & pugnas nulla alia res excitat quàm corpus & eius cupiditates. ob parandas enim opes omnia sunt bella: opes autem cogimur parare propter corpus cui seruimus curando, qua re occupati philosophiæ vacare non possumus. idque extremum est, quod etiam nactos aliquid ocij, & ad considerandam veritatem conuersos vbique corpus interpellat, turbasque dat & percellit, obstatque quo minus veritatem cernamus. [XIX.] Itaque reuera demonstrat Plato, quod si aliquando volumus purè aliquid cognoscere, corpus exuendum sit ipsoque per se animo res intuendæ. ita demum consequemur quam expetimus, & cujus amatores nos esse profitemur sapientiam. eam autem ratio docet non viuentibus, sed mortuis nobis adfuturam. Si enim fieri non potest vt corpore præditi quicquam sincerè cognoscamus, alterum horum fit necesse est, vt aut nunquam, aut mortui scientiæ fiamus compotes. tunc enim ipse secum erit animus à corpore separatus, non ante. ac dum viuimus, quàm fieri potest proximè ad scientiam accedemus, si nihil cum corpore rei habeamus quatenus omninò licet, neque cum eo quicquam nisi summa vrgente necessitate communicemus, neque contagio eius naturæ nos oppleamus, sed ab ea puros nos conseruemus, donec ipse nos Deus eo exsoluet. tū demum puri, & stulticia corporea exonerati

Mors peregrinationi similis.

cùm dijs erimus, omnia nobis ipsis sincera cernentes, scilicet ipsam veritatem. Nefas enim est purum ab impuro contingi. Quare etiam si ad alium locum mors nos traducat, malum non est, adeoque bonum potius, sicut Plato demonstrauit. Itaque diuinitus omninò dicta mihi hæc videntur à Socrate ad judices: Mortem metuere, aliud nihil est, quàm falso putare se sapere. Qui enim mortem metuit, videtur sibi scire quod ignorat. scit enim nemo, an mors sit omnium, quæ homini contingere possunt bonorum maximum: metuunt autem eam, quasi certo sciant esse summum malum. Nihil ab his discrepare videtur, qui dixit hæc,

Nemo metuat mortem, laborum terminum.

Deorum judicia de morte.

illa verò malis etiam maximis nos soluit. [XX.] His testimonium ferre dicuntur etiam dij. Multos enim accepimus pietatis ergo id muneris à dijs consecutos. quorum reliquis ob modum commentarij præteritis, eos duntaxat commemorabo, qui sunt maximè illustres, & in ore omnium versantur. Primoque tibi loco referam, quid Bitoni & Cleobi vsu venerit, adolescentibus Argiuis. Hos ferunt, cùm mater ipsorum sacerdos esset Iunonis, ac instante momento temporis quo ascendere ad fanum debebat, mulique vehiculum trahere soliti tardius venirent, subiuisse ipsos vehiculum, matremque ad templum peruexisse. eam verò maiorem in modum delectatam filiorum pietate, à dea flagitasse hoc illis, vt largiretur, quod esset hominibus optimum. ibi eos in somnum solutos nunquam euigilasse, dea pietatem ipsorum morte vt præmio compensante. [XXI.] Porrò de Agamede & Trophonio Pindarus scribit, eos cùm templum Delphis ædificassent, ab Apolline mercedem postulasse: responsumque fuisse, fore vt eam septima die reciperent, iussosque interea genio indulgere obtemperasse. eos, septimaque nocte sopitos, vitæ extremum diem eum habuisse. Ferunt autem ipsum Pindarum, cùm mandasset his, qui ad oraculum sciscitandum communi Bœotorum nomine missi erant, vt interrogarent quidnam optimum esset homini, hoc ab antistita responsi tulisse, Ne ipsum quidem id ignorare, siquidem autor esset scriptorum, de Trophonio & Agamede. si tamen experiri velit, non multo post tempore rem ipsi fore perspicuam, itaque Pindarum his auditis, ad mortem se comparasse, & paulò post viuendi finem fecisse. [XXII.] Iam de Euthynoo Italo talis historia fertur. Mortuum esse eum subitò, nulla causa cognita calamitatis. Ibi tum Elysio patri (qui hanc vnicam prolem habuisset diuitiarum & opum amplissimarum hæredem, vir inter populares suos Terinæos virtute, fortunis, gloriaque primus) incidisse suspicionem hanc, fortassis veneno necatum esse filium. quod cùm quomodo exploraret certò non videret, venisse in Psychomanteum, sacrisque, vt erat in legibus, operatum, indormiuisse loco.

Tum

Tum sibi per quietem tale fuisse visum oblatum. Venire ad se patrem suum, & abs se fuisse narrato filij casu magnopere oratum, vt in causa mortis inuenienda se adjuuaret. respondisse patrem: Equidem in hoc adsum. sed ab isthoc accipe quæ tibi adfert: inde enim omnia cognosces, propter quæ mœres. quem verò pater indicabat, plane Euthynoi fuisse statura & annis, vt apparebat, similem: interrogatumq; quis esset, retulisse hæc: Genius sum filij tui. simulq; porrexisse codicillos, quibus euolutis Elysius tres hos versus inuenerit intus exaratos.

Ignaris homines in vita mentibus errant.
Euthynous potitur fatorum munere læto,
Sic fuit vtilius finiri ipsique tibique.

Tales sunt narrationes hac de re ab antiquis perscriptæ. [XXIII.] Denique si mors perfectus est interitus & dissipatio corporis animiq; (ea enim tertia pars fuit Socraticæ comparationis) ne sic quidem mors in malis numerari poterit. omnium namque sensuum priuationem gigneret, omnique nos dolore & solicitudine liberaret: & vt nullum bonum, ita ne malum quidem vllum porrò nobis adesset. vt enim bonum, ita etiam eodem pacto malum necesse est rei alicui quæ sit & subsistat inhærere. quod nihil est, & è rerũ natura sublatum, ei neutrum horum adest. Ergo mortui ad eam redeunt conditionem, qua ante ortum suum fuerunt. vt sicut nondum natis nobis neque bene fuit neque male, ita neque post mortem sit futurum. ac quomodo ad nos nihil attinebant quæ ortum præcesserunt nostrum: ita etiam quæ finem subsequentur nostrũ, nihil nostra referent.

Mors si interitus, nō malum.

Etenim dolor reuera haud tangit mortuos. quia
Idem puto esse prorsus non nasci, & mori.

[XXIV.] Eadem enim est conditio post mortem, quæ fuit ante ortum. Nisi fortasse statuis differentiam aliquam inter non esse ortum, & desinere esse. quo autem id pacto, nisi aliam putas rationẽ esse domus aut vestis nobis vita defunctis, quam fuit eo tempore, quo nondum erant ista parata. quod si in his discrimen nullum sit, satis est manifestum nullam etiam esse status ante ortum à statu post obitum diuersitatem. Elegans est Arcesilai dictum, Mors quæ mali nomine censetur, hoc vnum habet peculiare ex omnib. quæ mala judicantur, quod præsens neminem vnquam affecit molestia, absens & dum in exspectatione est, molestiam adfert. Re vera enim multi ob vilitatem animi, & conceptas adversus mortem calumnias moriuntur ne moriantur. Præclarè igitur Epicharmus, concretum, inquit, fuit & discretum est, redijtque vnde venerat, terra deorsum, spiritus sursum. Quid ex his omnibus iniquum est? nihil. [XXV.] Quod autem Euripideus Cresphontes de Hercule dicit:

Apud inferos qui si sub terra nunc agit,
In his nihil qui iam sunt, ipse nihil valet.

mutatis verbis sic efferas licet:

Apud inferos qui si sub terra nunc agit,
In his nihil qui jam sunt, nil feret mali.

Generosum est etiam Laconicum hoc:

Nunc nos, ante alij viguere, aliique vigebunt,
Quorum nos æuum cernere fata vetant.

Et rursus:

His neque defungi visum est, neque viuere pulcrum:
Cura fuit rectè viuere, sicque mori.

[XXVI.] Admodum autem rectè Euripides de his qui diuturnas ægrotationes tolerant, pronunciat:

Odi suam qui vitam extendere expetunt
Cibisque potibusque, & magicis artibus
Fati cursum auertentes, & mortis viam;
Quos, cùm nihil, terra prosint, oportuit
Abire morte, & iuuenibus locum dare.

At Merope virilibus dictis spectantium in theatro animos commouet, hæc dicens:

Periere nati, non mihi mortalium
Soli: nec sola marito sum viduata ego;
Tulere easdem calamitates plurimæ.

quibus non absurdè hæc subjungas:

Vbi enim nunc inclyta illa? vbi iste Lydiæ
Potens tyrannus Crœsus? aut Xerxes grauem
Qui ponte iunxit ceruicem Hellespontiam?
Omnes ad orcum, obliuionis & domos
Iuere, ——

opibus vna cum corporibus scilicet abolitis. [XXVII.] Enimvero immatura mors luctum nonnullis eiulatusque exprimit. Verùm & hæc adeò expeditam habet consolationis viam, vt etiam de vulgo poëtarum quisque eam obseruauerit atque indicaverit. Considera enim quam orationem quidam Comicus tribuit consolanti aliquem qui immaturam mortem lugebat:

De immatura morte.

Si constitisset hoc de re certo tibi,
Reliquum quod ille vita cursum prosperè
Fuisset exacturus, mortem dicere
Intempestiuam tibi liceret. sin erat
Grauis aliqua euentura calamitas ei,
Mors melius illi, quàm tu, consuluit quidem.

Ergo incertum cùm sit vtiliterne è vita discesserit, maioribusque ita sit miserijs liberatus, nec ne, non ita grauiter mors eius ferenda est, quasi omnibus amissis, quæ à viuente consecuturos nos esse

se opinabamur. Et apud poëtam Amphiaraus non ineptè videtur consolari matrem Archemori, ægram animo ob filij infantis mortem admodum intempestiuam:

Mortalis nemo est, quem non attingat dolor,
Morbusque multi sunt humandi liberi,
Rursum creandi: morsque est finis omnibus,
Quæ generi humano angorem nequicquam adferunt.
Reddenda est terra terræ, tum vita omnibus
Metenda ut fruges: sic iubet necessitas,
Vt ille viuat, ille non. nihil hæc opus est
Lugere, natura quæ fiunt legibus.
Graue est nihil homini quod fert necessitas.

[XXVIII.] In vniuersum autem quisq; & secum cogitare, & cum alijs seriò commentari debet, non vitam longissimam esse optimam, sed quæ virtute maximè administratur; neq; enim qui plurimum fidibus cecinit, aut orauit, aut naues gubernauit, in laude est, sed qui optimè ista fecit. nam pulchritudo non in temporis longitudine, sed in virtute & tempestiua moderatione collocanda est: hoc beatum & dijs gratum censetur. Atq; hanc ob causam excellentissimos heroum & à dijs prognatos poëtæ nobis proponunt, qui ante senectutem vitam cum morte commutent. quando ille etiam. *Vita longitudo.*

Quem summo Diuûm genitor complexus amore
Dilexit, Phœbo neque carior exstitit alter
Non potuit senij supremum limen adire.

Videmus enim quavis in re priores partes tribui non ætati longæ, sed maturitati. nam & inter plantas eæ habentur præstantissimæ, quæ plurimum fructus minimo tempore ferunt: & inter animalia, ex quibus non longo temporis spacio plurimum vtilitatis vita nostra percipit. [XXIX.] Præterea si cum æternitate compares vitæ tempus, nihil inter breue & longum inuenies discriminis. nam de Simonidis quidem sententia anni CIↃ. aut CCIↃↃ. punctum quoddam sunt infiniti, aut minima potius puncti portio. Iuxta Pontum animalia quædam memoriæ traditum est nasci, quorum vita vnius diei termino includatur, cùm mane nascantur, meridie vigeant, vesperi consenescant viuendique finem faciant. censesne, si his animus hominis & ratio inesset, eodem quo nos more affecta fore, eademve illis euentura? scilicet vt quæ ante meridiem morerentur, luctus & lachrymarum causam præberent? quorum autem totum diem durasset vita, beata prædicarentur? Mensura enim vitæ est non longitudo temporis, sed honestũ. Has verò exclamationes, Non oportuit adolescentẽ adhuc ætate abripi, inanes esse & à magna proficisci fatuitate censendum

 est.

est. Quis enim diceret oportuisse? sed & alia facta sunt, fiunt, fientque postmodò multa, quæ dicere aliquis possit non debuisse fieri. Non enim ea lege in hanc vitam venimus, vt ei leges ipsi præscribamus: sed vt ijs obtemperemus, quæ decreta sunt ab vniuersi gubernatoribus dijs, & constituta à fato ac prouidentia. [XXX.] Quid, qui ita immaturè mortuos lugent, suane id tandē, an verò mortuorum caussa faciunt? si enim sua id caussa faciunt, quod adempta ipsis est voluptas, aut vtilitas quam ex ipsis capiebant, aut quod in senectute sua se ab illis aditum iri frustra sperauerant, certè sui ipsorum amori doloris præscriptionem adhibent: liquebitque non defunctorum eos desiderio, sed suarum commoditatum teneri. sin mortuorum caussa lugent, excutient facilè mœrorem, si cogitare apud se velint nullo eos in malo esse: veterique & sapienti adsentientur sententiæ, quæ præcipit vt bona quàm maximè amplificemus, mala autem summopere extenuemus. Ergo si in bonis numerandus est luctus, quam copiosissimum eum faciamus & maximum: si, quod veritas rei dictat, malis eum annumeramus, comprimamus eum pro virili & diminuamus atque deleamus. [XXXI.] Quod quam sit facile, exemplo consolationis proposito illustre efficiam. Accepimus quendam philosophorum priscorum ad Arsinoam reginam, quæ tum filij lamentabatur mortem, accessisse, & huiusmodi vsum sermone. Quo tempore Iupiter honores inter dæmones distribuit, fortè tum Luctum abfuisse, ac omnibus jam diuisis supervenisse, cumque sibi quoque tribui aliquid honoris postularet, Iouem omnibus jam in alios insumtis honoribus, Luctui largitum esse dolorem & lacrymas, quæ mortuis impenduntur. Tum sic intulisse: Sicut ergo alij dæmones eos diligunt à quibus coluntur: ita ad te quoque, regina, Luctus non accedet, si nullo honore ipsum afficias. quod si ijs eum honoribus, qui ipsi sunt attributi, studiosè venereris (lacrymis inquam & lamentis) diliget te, semperq; aliquam tibi suppeditabit materiam, ob quam abs te continenter honoretur. Atque hac oratione ille vsus mirabili arte feminam eam à luctu & lamentatione deduxit. [XXXII.] Denique vt in summa dicam, quærere liceat ex lugente, statueritne finem aliquando ægritudini imponere, an verò existimet eam sibi per omnem vitam esse continuandam? Hoc enim (dicerem) si decreuisti, omnibus absolutam numeris miseriam acerbissimamq; infelicitatē tibi ipsi ob animi tui ignauiam atq; mollitiem imponis, sin est vt aliquando finē facere luctui statueris, cur non iam nunc mutas, teque ipsum miseria exsoluis? quibus enim rationib. ad liberandū te decurso aliquo tempore vteris, ijs ipsis in præsentia animū aduerte exoneraq; te molestia. quando ēt in corporis affectionibus q̄ ratio maturrimè malū tollit, optima ducitur.

Fatum tolerandum.

Luctus vt sit diminuendus.

itaque

itaque quod eras tempori tributurus, id rationi ac doctrinæ deferens exime teipsum malo. [XXXIII.] At inquiunt, præter spẽ mihi hic casus & exspectationem euenit. Enimuerò oportebat exspectare, præmeditatum animo incertitudinem vtilitatemque rerum humanarum: ne nunc imparatus veluti ab hostibus repente ingruentibus opprimereris. Præclarè enim Theseus ille Euripideus videtur ad id genus euenta fuisse præparatus, sic loquens:

Insperati casus.

Nam qui hæc audita à docto meminissem viro,
Futuras mecum commentabar miserias,
Aut mortem acerbam, aut exsulii mœstam fugam,
Aut semper aliquam molem meditabar mali:
Vt si qua inuecta diritas casu foret,
Ne me imparatum cura laceraret repens.

Sed degeneri qui sunt ingenio & exercitatione nulla vsi, nunquam eò conuertunt animum, vt vlla de vtili ac decora re cogitent: ad extremas tantum exorbitant miserias, innoxium corpus adflictantes, & quæ ægrota non sunt, secundum Achæum, vna dolere cogentes. [XXXIV.] Ideò admodum rectè videtur præcipere Plato, vt in huiusmodi casibus quiescamus: cùm neque constat bonumne an malum acciderit, neque proficias quicquam ægrè ferendo. dimoueri enim dolorem consultando, de eo quod factum est. itaque iubet vt in talorum iactu quidquid casus tulerit, id eo ponere, vbi maximè videbitur esse commodum. non debere ergo nos sicubi offendimus, pueros imitari, qui manibus læsæ parti iniectis vociferantur: sed adsuefacere animos nostros, vt quàm primùm eiulationem medica arte abolentes, sanandæ restituendæque parti affectæ operam demus. [XXXV.] Eum qui Lyciis leges posuit, aiunt mandasse ciuibus, vt in luctu veste vterētur muliebri: significare volentem, rem eam muliebrem esse: neq; conuenire viris moderatis & liberali doctrinæ deditis. est enim reuera muliebre, imbecillisque & degeneris animi luctus: & vt ad eum mulieres viris, ita barbari Græcis, ac deteriores præstantioribus sunt propensiores. ac de ipsis barbaris si qui luctum exercent, non animosissimi hoc Celtæ, non Galli, aut qui alij generoso pleni sunt spiritu id faciunt, sed Ægyptij, Syri, Lydi, alijque horum similes. Horum quosdam ferunt in foueas certas sese per dies complures abdere, neque solis lumen videre sustinere, quo is quem lugent priuatus sit. & Ion tragœdiæ scriptor, vt qui aliquid de stultitia hac inaudiuisset, quãdam introducit sic loquentem:

Lex de luctu.

Barbarorũ luctus.

Nutrix ego vestra & vestra prolis exij,
Scrobibus relictis ad luctum quas feceram.

quidam verò barbarorum etiam corpora sua naribus, auribus aliisve partibus amputandis fœdant, gratificari se aliquid defunctis

putantes, cùm in hoc genere à natura constitutam mediocritatem excedant. [XXXVI.] Sunt porrò, qui nobis sic occurrunt, non quamuis mortem lugendam dicentes, sed immaturè sublatorum: quod hi nullo eorum potiti sint, quæ vitæ nostræ bona putantur: nuptias intellige, doctrinam, perfectionem, honores in republica, magistratus. hæc enim potissimum dolorem afferre iis, quibus morte alicuius immatura calamitas accidit, cùm sese sua ante tempus excidisse sentiant. Hi verò ignorant, præproperam mortem, quod ad naturam rerum attinet, nihil ab aliis differre. Sicut enim proposita in communem patriam profectione omnibus necessariò & citra recusandi licentiam incumbente, aliis præcedentibus, aliis sequentibus omnes tandem eodem conueniunt: ita etiam nobis ad fatale persoluendum debitum tendentibus, nihilo plus obtingit his qui serius, quam qui citius eo peruenerunt. Quod si qua mors intempestiua dici debet, maximè id nomen competet in puerorum aut infantium, magisque etiam recens natorum obitum. quem tamen facilè & bono animo ferimus: iniquè & lugubriter iam ætate aliquo prouectorum: ob vanas spes quas nobis finxeramus, putantes ijs, qui eo ætatis peruenissent, certam iam esse ac permansuram incolumitatem. [XXXVII.] Porrò si ætas hominis spacio xx. annorum determinaretur, natum annos xv. putaremus iam non immatura morte decedere, sed ad iustæ ætatis mensuram progressum: qui autem vigesimum annum aut impleuisset, aut ad eum terminum proximè accessisset, omninò eius fortunas laudaremus, vt vita felicissima ac perfectissima functi. Sin cc. annis definiremus curriculum, vtique deploraremus eum qui annos natus centum exspirasset, planè immaturam eius mortem iudicantes. Liquet ergo cùm ob hæc, tum ea quæ superius disseruimus, eam quoque mortem, quę intempestiua dicitur, consolationem admittere. Verissimum enim vtique est, minus lachrymasse Troilum, quàm Priamus erat ploraturus, si mortuus fuisset florente etiamnum regno & opibus, quas amissas defleuit. Vide enim qualia sunt quæ ad filium suum Hectorem dicit, hortans eum vt se à prœlio aduersus Achillem subducat:

De morte immatura.

[XXXVIII.] *Intra nunc vrbis, mi fili, mœnia, serues*
Troadas vt, Troesq́; nec eximium decus addas
Pelidæ, suauis spoliatus munere vitæ.
Præterea miserare tuum, dum viuo parentem
Me miserum, in senis Iupiter quem limine durus
Aduerso perimet fato, mala plurima passum.
Occidi postquàm natos, natasq́; videre
Raptari, excindi thalamos durasq́; misellos
Allidi infantes terra me cernere adegit.

Excidio

Exsidio in patria diro. mea denique membra
Postremum, cum quis iactu, vel comminus ictu
Infelici anima gelidos exsoluerit artus,
In primis foribus raptabit saeua canum vis.
Id verò nimis est homini miserabile visu,
Cùm canum caput, & canum mentum atque pudenda
Occisi foedare canes senis aspiciendum est.
Sic ait euellens manibus de vertice canos
Longaeuus. mentem sermo tamen Hectoris iste
Non flexit———

Cùm itaq; habeas exempla permulta huius rei, intelligere debes morte non paucos à magnis fuisse ac difficilibus seruatos calamitatibus, in quas omninò deueniendum ipsis fuerat, si vixissent. quae ego exempla, ne nimium extendatur oratio, contentus his quae retuli omitto: sufficientibus demonstrare, non debere nos vltra quam natura & mediocritas ferunt, ad inanes luctus & degeneres eiulatus exorbitare. Crantor ait, vacare culpa in calamitatibus maximum esse solatium. Ego ad liberandos dolore animos habere id vim vel maximam dicere nō vereor. [XXXIX.] Ad haec, amare & bene velle ei, qui mortuus est, non in hoc positum est vt tibi ipsi dolorem inferas, sed vt dilecto aliqua commodes ratione. quod praestiteris, si eum bona memoria honoraueris. Nemo enim bonus lamentis, sed hymnis dignus est & laudationibus: non luctu, sed honorifica recordatione; neque lacrymis à dolore extortis, sed primitiis quibusdam scitis. siquidē is qui inter mortales esse desiit, diuinioris cuiusdam vitae factus est consors, liberatus seruitute corporis, & aerumnosis istis solicitudinibus atque casibus, quos necesse est vt perferant quibus mortalis haec vita obtigit, donec conficiant fato destinatum ipsis vitae curriculum. quam quidem vitam nobis natura non vt perpetuam possessionem concessit, sed pro fati legibus vnicuique certa ratione attribuit. [XL.] Qui ergo sana sunt mente, non debent amplius quàm natura & mediocritas postulant, animo in luctus inutiles & barbaricos efferri, idque exspectare, quod multis euenit, vt prius aerumnosae vitae suae finem, quàm lugendi faciant, inque lugubri (quem propter alios ceperunt) habitu, infelici sepulturae ipsi mandentur: eaque obruantur simul & moerores isti, & mala quę sua sibi parauerunt imprudentia. de quibus Homericum illud commodè vsurpari possit:

Vera in mortuos beneuolentia.

Luctus finis.

Hos lamentantes atra nox obruit vmbra.

Proinde in tali re saepe nos ipsos ita compellemus: quid igitur faciemus? an per omne vitae tempus miseriae continenti tempus prorogabimus? an potiùs lugendi aliquando finem faciemus? Nam infinitum velle luctum facere, extremae est insaniae. cum videa-

videamus qui in summo grauissimoque fuerunt mœrore, sæpissimè fuisse temporis progressu adeò demitigatos, vt apud monimenta, quæ sine acerbo eiulatu & pectoris planctu ante non visebant, iam conuiuia musicis alijque ad læticiam excitandam facientibus rebus adhibitis celebrarent. Insani ergo est, secum statuere velle se in luctu perseuerare. [XLI.] Si vero decreueris aliquando eum desinere, simul & hoc reputato, tempus esse quod lenitu-rum sit ægritudinem. Etenim quod factum est, infectum reddere ne deus quidem potest. ergo quod nobis nunc præter spem opinionemq; euenit nostram, id ipso facto nobis demonstrauit quid plerisque accidere soleat. Quid ergo? an nulla nos discere doctrina, neque ratiocinari possumus, quod

Sileni de vita humana iudicium.

Terra malis scatet, aduersis pelagusq; redundat.

Idem illud:

Tales circum mortales miseria
Fundunt, totq; fatalia mala,
Quibus nec in lucem hanc vacat exitus.

Multi quippe, vt ait Crantor, ijque sapientes viri, non nunc primùm, sed pridem deplorauerunt res humanas, supplicium iudicantes vitam hanc esse, & summæ calamitatis loco ducentes, nasci hominem. [XLII.] Hoc ipsum Aristoteles ait, Silenum, cùm captiuus ad Midam adduceretur pronunciasse. cuius hæc sunt (præstat enim opinor ipsa apponere) in Eudemo siue libro de animo verba. Itaque, inquit, præstantissime omnium & beatissime, cùm felices censemus esse & beatos qui vita hac defuncti sunt, tũ nefas putamus quicquam de ijs falsò aut contumeliosè dicere: quippe qui melioris iam præstantiorisque naturæ facti sint compotes. Atque hæc nostra sententia ita vetusta est, vt eius & initiũ & autor prorsus ignorentur, sed ab infinita vsque æternitate continenter ea sic est propagata. Ad hæc, vides in ore hominibus esse omnibus iam inde à multis annis tritum illud. Quodnam? inquit ille. Quod (ait) omnium optimum est non nasci: præstat autem mori quàm viuere: eiusque rei multis sunt diuinitus perhibita testimonia. Atque huc pertinet quod narratur Silenum à Mida isto captum, & à venatione ei sciscitanti quidnam optimum homini, maximeque expetendum esset, principio respondere noluisse, vocemq; compressisse. tandem cùm vrgendi vt aliquid diceret finem nullum Mida faceret, in hæc inuitum erupisse verba. Ærumnosi genij, & difficilis fortunæ semen in diem durans, quorsum me cogitis ea vobis dicere, quæ vobis nescire erat melius? maximè enim vacantes dolore viuunt, qui sua ignorant mala. Hominibus autem omninò optimum est non nasci, neque participem fieri præstantioris naturæ. optimum enim omnibus vtriusque sexus hominibus hoc est. proximum huic, & inter ea quæ consequi homo possit

possit primum est, quàm celerrimè mori. Manifestum verò est, sic eum pronunciasse, quod melior sit mortuorum quàm viuorum conditio. [XLIII.] Sexcenta alia, rursusque totidem alia similia adferre ad huius capitis demonstrationem possem: sed opus non est protrahere orationem. Proinde lugendi non sunt qui in florente ætate mortem obeunt, quasi spoliati ijs, quæ in diuturna vita pro bonis censentur. incertum est enim, vt aliquoties iam diximus, bonisne an malis priuati sint, cùm multò plura sint mala quã bona: quorum hæc difficulter, & multis impensis curis consequimur, illa vel facillimè obtingunt. ferunt enim mala esse teretia ac continua inter se, inuicemque sese multis de causis insequentia: bona vero deiuncta, & quæ difficulter sub ipsum vitæ terminum coëant. Itaque videmur obliti esse nostræ sortis. Non enim tantum, vt est apud Euripidem,

Non propria sunt, quas homines tenent, opes.

sed in vniuersum nihil homo possidet proprium. ac de singulis vsurpare hoc licet,

Homini nihil propriũ.

Res procuramus à diis nobis creditas,
Arbitrio reposcunt illi quas suo.

[XLIV.] Quapropter iniquius ferre non debemus, si repetũt quorum nobis exigui temporis vsuram concesserant. quando ne mensarij quidem, nisi animum prauum gerant, indignantur vbi apud eos deposita sors reposcitur. & non promptè reddenti dicere possis haud iniuria, Oblitusne es ea te hac conditione accepisse, vt redderes? Idem verò omnibus vsu venit hominibus. Vita nobis contigit, diis eam apud nos fatali deponentibus necessitudine, neque certus est definitus terminus ad quem reddendum illud sit depositum: sicut ne mensarij quidem scire possunt, quando reposcenda sit apud eos deposita sors. Qui ergo vel ipse moriturus, vel liberis morientibus nimis indignatur, nonne perspicuum est eum oblitum esse mortalem se natum fuisse, & mortales genuisse liberos? neque enim sani est hominis, ignorare hominem animal esse mortale, & ad hoc natum vt moriatur. Itaque si, vt in fabulis est, Niobe hanc sententiam in promptu habuisset, quod

Non semper flore liberûm
Vitaq; cursu prospero
Onusta suaue solis intuens iubar.

moritura esset: nunquam profectò eò indignationis prolapsa fuisset, vt & vitam cuperet abijcere ob calamitatis molem, & deos precaretur vt se ad quamuis grauissimam perniciem abriperent. [XLV.] Duæ sunt Delphis inscriptæ sententiæ, maximè ad vitæ humanæ vsum necessariæ, Nosce teipsum, & Ne quid nimis. Ex his dependent reliqua omnia: ipsa autem inter se concinunt, alterumque

Sui cognitio, & Modus.

rumque alterius videtur vim declarare, alterumque vicissim in altero inest. Itaque Ion sic de his cecinit:

Breuis est, Te ipsum fac noris, sententia:
Præstare solus rem, sed nouit Iuppiter.

& Pindarus:

Sapientes hanc vocem, Ne quid nimis,
Affatim collaudauerunt.

Hæc ergo aliquis animo infixa tenens tanquam Apollinis Pythij oracula, facile se ad omnes quas fert vita res accommodare poterit, easque dextrè ferre, cùm in suam intuens naturam, tum operam dans, vt ne amplius quàm conuenit vel arrogantia efferatur ob fortunæ euenta, vel animum abijciat, inque luctus & eiulatus, ob fortunæ vel animi potius imbecillitatem, nobisque insitum mortis metum, profectum ab ignoratione eorum quę nobis in vita necessitatis fati ve decreto contingere solent. [XLVI.] Egregium est Pythagoreorum præceptum:

Iniungent diuina tibi quos fata dolores,
Hos, vt vt eueniant, animo fer leniter æquo.

& tragicus Æschylus:

Virtute præditorum est, & sapientium,
Non succensere in rebus aduersis Deo.

& Euripides:

Necessitati qui cedit mortalium,
Sapiens apud nos, & diuorum gnarus est.

atque alibi:

Euenta quisquis rectè fert mortalium,
Mihi modestus is videtur, & optimus.

At plerique omnia vituperant, & quidquid eis præter spem euenit, existimant malignitate fortunæ ac geniorum accidere: itaque ad omnes casus eiulant & ingemiscunt, ac de suæ queruntur aduersitate fortunæ. quibus hoc dicto occurrere non ineptè liceat,

Non tibi Deus nocet, sed ipse tu tibi.

officis, & tua male instituti væcordia. [XLVII.] Hæc scilicet falsa & fallax opinio facit, vt quoduis mortis genus incusent. Moritur aliquis in peregrinatione: cum gemitu hæc adferunt:

Ah miser haud illi genitor, venerandaq; mater
Compressere oculos.—

Moritur in patria, & apud parentes: lamentantur quod è manibus abreptus nihil præter sui luctum ijs reliquerit. Moritur silens, neque vlla de re mandauit quicquam: inter plorandum proferunt hoc:

—Neq; te suprema voce monentem
Audiui, semper quæ condita mente tenerem.

Si colle-

Si collocutus ante excessum fuit, extremam eam vocem velut alimentum doloris semper habet in promptu. Tollitur cita morte: deplorantes dicunt eum esse abreptum, tollitur lenta morte: quiritantur excarnificatum contabuisse. denique nunquam deest præscriptio luctus & lamentationes excitandi. [XLVIII.] Hæc poëtæ introduxere, primusque adeò Homerus, ita canens:

Vt gem tot nati lamentans concremat ossa
Sponsi, qui infando miseros mœrore parentes
Affecit.—

atque hæc quidem an rectè deplorentur, nondum liquet. Videautem quid adijciat,

Vnicus in senio natus, magnaq; parentum
Possessurus opes.—

Quis autem nouit, an Deus paterna quadam prouidentia & procuratione humani generis, cernens quæ euentura essent, nonnullos immatura morte tollat? vt nihil ijs accidisse sentiendum sit, quod fuerit abominandum,

Graue est nihil enim, homini quod fert necessitas:

siue adeò id præcedente ratiocinatione contingat, siue consequatur. multique matura morte calamitatibus grauioribus subtracti sunt. & vtile fuit quibusdam, vt ne nascerentur quidem: aliis vt nati illicò extinguerentur: aliis vt aliquantisper viuerent, aliis vt in vigore ætatis morerentur. [XLIX.] Hęc ergo omnia mortis genera boni sunt consulenda, cùm sciamus fatum esse ineuitabile. estque hominis probè instituti præmeditatum, esse quod qui videntur ante tempus naturæ debitum persoluisse, exiguo nos tempore præcesserunt: cùm vel longissimum tempus exiguum punctique instar sit, si cum infinita æternitate comparetur. & quod multi eorum qui luctui indulsissent, paulò pòst subsecuti sunt eos quos luxerant, cum nullam ex luctu percepissent vtilitatem, sed sponte sua miseriis sese afflictauissent inanibus. Iam cùm peregrinationi in hac vita nostra breuissimum tempus sit præscriptum, non debemus profectò in squalidis luctibus infelicissimoque mœrore nosmetipsos doloribus conficere, corporaque nostra doloribus diuturnis excruciare: sed conari potius, vt humaniorem sectemur melioremque viuendi rationem, ijsque studiosè nos adiungamus hominibus, non qui se luctus nostri socios præbeant, eumque adulando excitent, sed qui generosa ac graui consolatione dolorem leniant. [XL.] Et audire debemus, animoque tenere Homerica illa, quibus Hector Andromachæ respondet, eamq; consolatur: *Consolatio quærenda.*

Infelix, animum nimio ne confice luctu.
Nemo equidem iniussu poterit me occidere fati.
At fatum nemo mortali semine cretus

Euitare

Euitare suum potuit bonus aut malus vnquam.

quod fatum alibi sic expressit:

Stamina neuit ei nascenti qualia Parca.

Hæc in animum nostrum inducentes, vano & inutili luctu supersedebimus, præsertim cùm admodum breue supersit viuẽdi tempus. cui parcendum est, ne id lugubribus mœroribus conturbemus: & luctus insignia deponenda sunt, habendaque corporis ratio, & eorum qui nobiscum viuunt salutis. [LI.] Conducit etiam memoria repetere, quibus aliquando rationibus vsi simus apud cognatos vel amicos in simili calamitate versantes, cùm consolaremur eos & hortaremur vt communes vitæ casus communiter ferrent, ac humana humaniter. neque enim committere debemus, vt cùm ad aliorum animos dolore leuandos fuerimus satis instructi, nobis nihil prosit istarum consolationum recordatio. Ergo partem animi quæ in dolore est, statim Pæoniis rationis remediis sanare conemur: cum in quauis re, quàm in vacuitate doloris quærenda, commodius dilatio admittatur. Cum enim tritum illud apud omnes dictum, Dilatorem quacunque in re pronunciet cum exitio conflictari: multo (opinor) magis hoc quadrabit in eum, qui animi molestis ac difficilibus perturbationibus amoliendis tempus prorogat. [LII.] Intuendum est etiam in eorum exempla, qui generosè magnoque animo filiorum mortes placidi pertulerunt: quales sunt Anaxagoras Clazomenius, Demosthenes Atheniensis, Dio Syracusanus, rex Antigonus, compluresque alij qui vel maiorum vel nostra vixerunt memoria. De his Anaxagoram narrant cùm rerum naturalium causas auditoribus explicaret, interq; disserendum de filij morte nuncium sermone cuiusdam acciperet, paululum oratione inhibita ijs qui vna aderant dixisse, Sciebam filium me genuisse mortalem. Pericles, qui ob excellentem eloquentiæ & sapientiæ vim Olympius est vsurpatus, cùm filios suos ambos, Paralum videlicet & Xanthippum, inaudiuisset extremum diem obiuisse, qualem se gesserit, Protagoras his verbis exponit. Cùm filij, inquit, eius ætate florentes atque egregij intra nonum diem vita decessissent, casum illum absque luctu sustinuit. Erat enim animi tranquillitate instructus: vnde in singulos dies magna percipiebat emolumenta ad felicitatem, doloris vacuitatem, & parandam apud ciues gloriam. quicunque enim videbat eum suos casus ita obfirmata mente tolerare, magnanimum eum fortemque iudicabat, ac multò quàm ipse esset præstantiorem, probè sibi conscius suæ in tali re imbecillitatis. contra Periclem statim post acceptum de morte filiorum nuncium, nihilominus pro patriæ consuetudine albisque indutum vestibus verba ad concionem habuisse, bonorumque fuisse consiliorum principem, & Athenienses ad suscipien-

Exempla eorum, qui suorũ mortem moderatè tulerunt.

suscipiendum bellum animasse. [LIII.] Xenophontem Socraticū historiæ tradunt, cum sacrificanti ipsi nuncium è bello allatum esset, Gryllum filium in pugna perijsse, sertum capiti detraxisse, & quonam modo cecidisset perquisiuisse? cumque responderetur, eum generosè fortiterque præ cæteris prœliantem, multis hostiū interfectis occubuisse: exiguo admodum temporis sumpto interuallo, dum ratione motum animi compesceret, rursus imposita capiti corona reliquum sacrificii absoluisse, nunciisque hoc respondisse: Non vt immortalem, aut longæuum filium meum redderent, à diis postulaui (cùm incertum sit an hoc expediat) sed vt probum ac patriæ amantem: cuius quidem nunc voti sum damnatus. Dio Syracusanus (ita enim accepimus) cùm sederet consultandarum rerum causa cum amicis, & domi tumultus magnaque vociferatio extitisset, sciscitatus quid causæ esset, edoctusque filium de tecto lapsum perijsse, nihil consternatus, corpusculum mortui iussit tradi mulieribus, vt id sicut consuetudines ferebant, sepelirent: ipse autem deliberationem institutam prosecutus est. [LIV.] Hunc imitatus fertur Demosthenes orator, cum vnicam & dilectissimam sibi filiam amisisset. qua de re Æschines ita eum accusat: Septimo à morte filiæ die, ante quàm luctu defunctus esset, aut mortuæ iusta persoluisset, coronatus albatusque rem sacram fecit, legesque violauit improbus; vnica amissa filia, & quæ prima eum patrem appellarat. Hæc Æschines oratorio more protulit, cùm vellet criminari Demosthenem: neque animaduertit se eum laudare potius, qui luctu reiecto studium in patriam suum miseratione domesticorum antiquius sese habere ostenderit. Antigonus rex, vt accepimus, audita morte filij sui Alcyonei, qui in prœlio cecidisset, constante animo in nuncios calamitatis intuens, paululùmque vocem moratus, & vultu ad mœstitiam composito: ô Alcyoneu, inquit, serius opinione nostra occubuisti, adeò securè in hostes irruens, & neque tuæ salutis, neque nostrarum admonitionum rationem habens. Hos quidem viros nemo non admiratur ob animi magnitudinem atque prædicat: imitari autem facta eorum ob imbecillitatem male instituti animi non possunt. [LV.] Cæterùm cùm extent permulta in historiis & Græcis & Romanis exempla eorum qui præclarè, & decenter mortes necessariorum tulerunt: quæ ego retuli, sufficient puto ad permouendum te vt omnium rerum molestissimam luctum deponas, supersedeasque, inani, quæ in eum nulla vtilitate proposita insumitur, opera. Nam quod homines virtute præstantes, in prima ætate mortem obiuerint deorum, quibus cari erant, beneuolentia, & iam ante monui in superiore orationis nostræ parte, & nunc denuò quàm breuissimè indicabo, testimonium ferens insigni huic Menandri dicto:

Ὁ Iuuen.

Iuuenis relinquit vitam, quem dij diligunt.

Sed fortassis, Apolloni carissime, ita nobis occurres: fuit Apollonius meus fato ad hoc constitutus, oportuitque me vita defunctum ab ipso funerari. Fateor sanè ita naturam nostram, id est humanam, ferre. sed alia est ratio prouidentiæ vniuersum gubernãtis, & ordinis quo totus mundus est dispositus. Illi enim beatitatem nunc adepto filio tuo secundum naturam non conueniebat diutius quàm præstitutus ei temporis ferebat terminus in hac vita commorari: sed ita postulabat natura, vt hoc expleto fatale iter conficeret, reuocante eum iam ad se natura. [LVI.] Dices immatura morte abreptum esse. atqui eò felicior est, qui tot mala non senserit. verè enim dixit Euripides:

Hæc vita nomine vita est, ipsa re labor.

Enimuerò Apollonius tuus in pulcherrimo flore ætatis decessit, perfectus iuuenis, suspiciendus & æmulandus omnibus æqualibus suis: cùm & in patrem matremque fuisset pius, & domesticorum studiosus, philosophiæ deditus, denique (vt vno dicam verbo) prorsus humanus: vt qui seniores non aliter quàm parentes reuereretur, & æquales sodalesque amaret, & præceptores veneraretur, & cùm peregrinis tum hospitibus mansuetissimus esset, & vultu gratioso, comique humanitate omnibus suauis carusque. Ergo ille tuæ suæque pietatis comitante eum fausta acclamatione, ante nos ad æternitatem ex hac mortali vita digressus est: tanquam è conuiuio abiens priusquàm in errorem ex temulentia aliquem incideret, quales in longa senectute accidere solent. [LVII] Iam si, vt probabile est, vera sunt quę veteres poëtæ ac philosophi perhibuerunt, piis postquàm vitam hanc cum morte commutauerunt, esse suos quosdam honores, dignioremq; in consessu tribui locum, destinatamque esse piis animis certam in qua degant regionem, bene tibi sperandum est de beato tuo filio, qui inter eos viuet. De statu piorum apud inferos Pindarus poëta lyricus in hanc sententiam differit:

Fulget illis iubar Titanis.
Cùm terras nox obumbrat,
Prataq; puniceis ornata rosis
Eorum sunt suburbium,
Thuriferis arboribus,
Et aureos ferentibus fructus opacum:
Exercent alii sese equitatu,
Alij fidibus oblectant.
Floret apud illos læta rerum
Omnigenûm copia.
Regioq; amœna semper
Fragrat variis in ignem

Odoribus

Odoribus coniectis lucidum,
Diuûm super aras.

& paululum progressus in alia lamentatione, vbi de animo loquitur, hæc habet:

Felix sors obtigit omnibus
Vita exsoluens laboribus
Mors, & calamitatibus.
Vis summa lethi corpora destruit:
Superest imago viua at aui,
A diis quæ sola propago ducta est.
Hæc dormit membris laborantibus,
Eiq; somnia monstrant
Quæ comitetur voluptas
Benefacta, quæve pœna
Maneant incestos actus.

[LVIII.] Diuinus verò Plato de immortalitate animi multa in libro qui Phædo seu de animo inscribitur, non pauca etiam in libris de republica, Menone, Gorgia, aliisque, sparsim disputauit dialogis. Sed quæ in dialogo de Animo sunt ab eo scripta, ea, sicut petiisti, seorsim ad te mittam commentario meo illustrata. Nunc ea adducam, quæ huius loci sunt, vtiliterq; hìc poni possunt. Socratis ad Calliclem verba Atheniensem, socium & discipulum Gorgiæ rhetoris. SOCRATES: Audi ergo sermonem perelegantem, quem tu, puto, fabulam arbitraberis esse, ego verum censeo. nam pro veris tibi dicam, quæ sum expositurus. Diuiserunt, vt est apud Homerum, acceptum hæreditate patris regnum inter se Iupiter, Neptunus, & Pluto. Fuerat autem de hominibus regnante etiam Saturno hæc lex, valuitque semper etiamnumque obtinet apud deos, vt quicunque hominum vitam suam iustè pieque exegisset, is ea defunctus in Beatorum insulas, proficisceretur, ibique omnis mali expers in summa viueret felicitate: qui verò vixisset iniustè & impiè, is in vindictæ ac Iusticiæ carcerem, quem Tartarum appellant, abiret. [LXX.] De his sub Saturno, & primo imperij Iouis tempore iudicabant viui viuētibus, ea ipsa die sententiam ferentes, qua rei erant mortem obituri. quo fiebat, vt iudicia male exercerentur. Itaque & Pluto & procuratores ex insulis Beatorum ad Iouem se contulerunt, questique sunt vtroque indignos commeare. Ne in posterum ergo hoc fiat, efficiam ego inquit Iupiter. Nunc quod male feruntur, sententiæ, causa est, quia rei amicti ad tribunal adducuntur, dum adhuc viuunt. Multi enim prauos gerentes animos, vestiti sunt pulcris corporibus, natalium nobilitate, & diuitiis: & quando iudicio sistūtur, multi veniunt qui testimonium ipsis vitæ iustè actæ perhibeant. Iudices igitur cum his rebus percelluntur, tum ipsi quoq; amicti iudicant,

Platonis [illegible] vltima Gorgia[illegible] mortis [illegible] statu:

cùm animi eorum oculis, auribus, dentibus, toto denique corpore obuelati sint. itaque omnia hæc ipsis impedimento sunt, cum sui tum reorum amictus. Primùm ergo eximenda hominibus est mortis prænotio. nunc enim terminum vitæ prouident, estque à nobis Prometheo iniunctum, vt efficiat ne porrò id possint. Deinde in iudicium venire debent, exuti istis rebus quas dixi omnibus. mortui enim ad tribunal venire debent. Sed & iudices de iis cognoscent nudi ipsi & vita defuncti, vt ipso animo animum cuiusque simulac is vita decessit contemplentur, cùm is desertus omnibus à cognatis omnem istum ornatum in terra reliquerit, sic enim iustè pronunciari poterit. [LX.] Quę ego cùm mecum prius constituissem quàm à vobis sum admonitus, iudicium commendaui filiis meis, duobus Asianis Minoi & Rhadamantho, vni Europæo Æaco. Hi ergo postquàm viuendi in terra finem fecerint. iudicia obibunt in prato, in triuio, vbi itinerum est diuortium, vno ad insulas Beatorum, altero ad Tartarum pergente. In Asia itaque mortuos iudicabit Rhadamanthus, in Europa Æacus. Minoi primariam iudicandi potestatem concedam: vt si quid alterum eorum fugerit, ipse sententiis eorum examinandis diiudicet; itaque iustissimo iudicio decernatur, vtrum cuique hominum iter sit ingrediendum. Hæc sunt, Callicles, quæ ego auditu percepta, vera esse arbitror, indeque sic ratiocinor habere rem, mors, mea quidem opinione, aliud nihil est, quam duarum rerum, animi scilicet & corporis, à sese inuicem dissolutio.

[LXI.] Hæc ego collecta, Apolloni carissime, accuratissimè cõposui, orationemque hanc consolatoriam tibi confeci, apprimè necessariam & ad luctum præsentem excutiendum, & molestissimo dolori finem imponendum. Complexus sum etiam eum honorem, quem abs me deferri diis acceptissimo filio tuo Apollonio consentaneum fuit: quo honore nihil optabilius est iis, qui fausta memoria sui perennique famæ prosperitate consecrati iam sunt. Tui est officii, obtemperare doctrinæ nostræ, filioque eum te, quem par est, præbere, repudiataque inutili illa corporis animique tui adflictione & corruptela, ad consuetam tibi & naturalem vitæ rationem reuerti. Cum enim filius tuus, nobiscum adhuc communis huius lucis vsura fruens, illibenter planè mœstos tę matremve viderit: iam cum diis agens, eorumque consuetudine potiens, vtique hunc vestrum viuendi modum probare non potest. Proinde animum boni, generosi, liberosque suos amantis viri recipe, & teipsum, matremque adolescentis, cognatosque & amicos miseriæ isti exime, tranquilliorem que vitæ amplectere formam, quæ cùm filio gratissima tuo erit, tum nobis omnibus, quibus tu quantæ conuenit es curæ.

PLVTARCHI DE TVENDA SANITATE præcepta.

Personæ dialogi sunt Moschio & Zeuxippus.

MOSCH.

[I.] GLaucum tu Zeuxippe medicum auersatus es heri, cùm is de philosophicis rebus nobiscum vellet colloqui? ZEVXIP. Equidem neque eum auersatus sum ego, mi Moschio, neque nobiscum ille philosophica tractare volebat. fugi autem hominem, quod nolebam contentioso ansam digladiandi præbere. Est enim in rebus quidem medicis, qualem Homerus esse vult,

—multis dignus componier vnus:

sed erga philosophiam animo est parum amico, semperque asperitatem quandam in differendo & morositatem vsurpat. ac tum quoque aduersum nobis se ferebat, eminus vociferans, nos qui aggressi essemus de salubri vitæ ratione disputare, confundendis artium finibus facinus neque paruum neque æquum commisisse, distinctaque inquiens esse philosophica à medicis: perinde ac si de limitibus Phrygum & Mysorum statuendis ageretur. quinetiam à nobis quædam neq; seriò & non tamen inutiliter dicta in ore habebat atque laniabat. MOSCH. Ego verò Zeuxippe, cùm hæc tum alia lubenter animoq; promto audiuerim. [II.] ZEVX. Philosophico nimirum, Moschio, es ingenio, & succenses philosopho qui studiosus rei medicæ non sit: indigneque fers, si existimet magis sui esse officij vt videatur geometriæ, dialecticæ & musicæ deditus, quàm vt inquirere ac discere cupiat, in suo corpore, hoc est *Medicinæ studium decere philosophum.*

Ædibus in propriis quid rectè, quid male fiat.

Atqui plures ad spectaculum confluere solent, vbi publicitus pecuniæ aliquid inter spectatores distribuitur: sicut fit Athenis. Et verò medicina de reliquis liberalibus artibus nulli nitore, copia, iucunditateque cedens, sui studiosis præmium spectandi porrò largitur incolumitatem corporis atque sanitatem. Non itaque intentandum id crimen philosophis de sanitate disputantibus est, quasi verò limites transilierint. imò id potius vitio esset dandum, si non sublatis omninò terminis locum hunc sibi communem cum medicis ducerent, in eoque suauitatem cum necessitate iunctam egregio studio consectarentur. MOSCH. Proinde missum faciamus Glaucum, qui ex sese perfectus ob affectatam quandam vult videri grauitatem, & philosophia nihil opus habere ad suam professionem. Tu autem Zeuxippe, totam nobis narra disputationem. &, si libet, ea primo loco, quæ ais cùm non prorsus seriò essent dicta, reprehensa à Glauco fuisse. [III.] ZEVX. Aiebat ergo

Manus calida.

socius noster, auditum abs se esse quendam, qui diceret si semper calerent manus, neque sinerentur frigere, non leuiter hoc ad sanitatem conducere. contra extremitatum refrigerationem, qua calor introrsum cogitur, quasi consuetudinem quandam & affectationem febris ingenerare. qui calor salubriter foras in omnes partes eliciatur ad differendam ac distribuendam materiam. atque hoc quidem motum præstare, vbi aliquid manibus agimus, vt ad eas euocetur, ibique contineatur calor. quando autem nullum opus manibus facimus, tunc nequaquam nos debere ad extremas corporis partes frigus admittere. Hoc vnum fuit ex ijs, quæ risu excepta sunt. Secundum, si recte memini, fuit de cibis quos ægrotantibus exhibetis. [IV.] Hos ille interdum volebat sumi à nobis & gustari, vt ijs nos sani etiamnum adsuescentes, neque puerulorum instar formidantes inuisamve habentes victus illam rationem, sed paulatim appetitui nostro familiarem reddentes, ægrotantes olim non ab iis tanquam medicamentis abhorreamus, neque moleste feramus cibum nobis apponi simplicem, & sine condimentis ac nullum culinæ nidorem referentem. Eandem ob causam etiam aliquando illoti capere cibum non verebimur, aut aquam vino præsente bibere, tepidumve æstate, cum ad manus sit nix. Atque hic ad ostentationem factæ & sophisticæ talium rerum abstinentiæ vitandæ sunt, & earum iactationes. ipsi apud nosmetipsos condocefaciamus appetitum, vt non inuitus vtilitati pareat, eminusque animum auertamus ab illiberalibus propter victus rationem in morbis parum lautam querelis ac lamentis, quibus alii deplorant suas fortunas, à magnis iucundisque voluptatibus ad sordidum detrusi abiectumque alimentorum genus. [V.] Præclarè dictum est, Vitam delige optimam, dulcem eam consuetudo efficiet. Verum hoc vtile est etiam in singulis vitæ partibus conari, maximè in victus ratione, vt maximè sani consuetudine nobis familiaria ista naturæque nostræ non aduersantia redigamus: memoria tenentes quid nonnullis vsu veniat in morbis, qui ægrè aut ne vix quidem ferre possunt aquam aut sorbitionem vel panem si calida exhibeantur, impura hæc & molesta, impuros & importunos qui vti iis coguntappellantes. Multos etiam lauacra perdiderunt cùm ab initio malum non fuisset magnum, tantùm eo quod non possent neque sustinerēt cibum capere non loti, è quorum numero etiam Titus fuit imperator, vt affirmant qui ægrotum curauerunt. His additum fuit illud, semper ea corpora saniora esse, quæ tenuiora essent: maximè verò fugiendam redundantiam, crapulam, deliciarumque vsum, cùm præ manibus est festiuitas aliqua, aut amicorum conuiuium, aut epulæ à rege vel duce exhibendæ, aut vbi aliàs largius sese inuitaturi sunt cibis & poculis,

Cibis ægrotorum sano adsuescendum.

Repletio corporis vitanda.

lis, ita vt tibi detrectare non liceat. tum enim velut tranquillo cœlo corpus tenue & leue præparandum est aduersum ventum & vndas ingruentes. Difficile enim est in conuiuiis mediocritatem consuetamq; edendi ac bibendi rationem ita tueri, vt non omnibus aliis molestus, iniucundus, importunusque videare. [VI.] Ne igitur crapula crapulæ, vino vinum, tãquam ignis igni (vt in prouerbio est) superaddatur, seriò imitandum est, quod Philippus ioco satis elegante egit. Inuitarat eum rure quidam ad cœnam, paucos habere secum comites opinatus: cùm autem modicè apparatam ad cœnam Philippus plures adduceret, perturbabatur. quod vt sensit Philippus, ad singulos amicorum submisit qui moneret, vt locum placentæ relinquerent. ita amicis obtemperantibus, placentamque expectantibus, ac ideò parcius vescentibus appositis cibis, omnibus cœna ea suffecit. Sic ergo præparare nos debemus ad necessarias istas inuitationes, vt obsonio, bellariis, adeoq; etiam ebrietati locum relinquamus in corpore, nouumque ad eam & paratum adferamus appetitum. [VII.] Cùm vero talis nos subitò inuadit necessitas, vt corpore onusto & ad edendum bibendũque inepto ob præsentiam principum virorum aut hospitum pudor videatur nos cogere potare cum probè ad potandum affectis: ibi tum maximè armatum esse oportet contra ineptam istam verecundiam, quæ magna adfert hominibus damna, vsurpandaque illa sunt Creontis in tragœdia: *Inepta verecundia.*

Præstat inimicum fieri hospes tibi nunc modò,
Quàm gemere postea, nunc agam si mollius.

Fugiendo enim rusticitatis opinionem in laterum dolorem vel insaniam se conjicere, reuera agrestis est & væcordis hominis, qui rationem cum hominibus citra pocula & nidorem versandi ignoret. Ipsa enim recusatio, si dextrè fiat & vrbanè, non minus gratiosa est quàm obsequium. & si quis ab ijs quæ apponuntur in conuiuio se tanquam à sacra re abstinens, ad pocula interim mensamque alacriter & hilariter aliquid in seipsum laudat aut dicat, iucundior videbitur vnà se inebriante aut obsonia vorante. [VIII.] Ac mentionem faciebat socius ille noster ex vetustate Alexandri Magni, qui postquàm adbibisset liberius, Medico præ pudore non ausus aduersari hortanti, & ad nouam trahenti compotationem, denuò merum potauit, ex eoque perijt. ex iis qui nostra vixerunt ætate, Rigli pancratiastæ, qui prima luce ad balneum vocatus à Tito Cæsare, venit vnaque lauit, cumq; semel inde bibisset, apoplexia correptus subitò vitam finiit. Hæc nobis per risum exprobrabat Glaucus ad pædagogos dicens pertinere. neque ad reliqua audienda ille animo promto erat, neque dicenda nos illo præsente putabamus, neque enim singula considerabat. [IX.] Iam primùm Socrates hortabatur vt caueremus à cibis qui

Vtendum non abutẽdum suauibus.

non esurientes ad edendum inuitant, & potu, qui non sitientes ad bibendum pellicit. non vsu eorum in vniuersum ille interdicens, sed docens tum vtendum esse cùm est necesse, voluptate quæ inde percipitur ad necessitatem accommodata. vt cùm ciuitas pecuniam alias spectaculis impendi solitam in vsus militiæ conuertit. Quod enim suaue suapte natura est, id dum nutritioni inseruit, vsurpare conuenit. esurientesque frui debemus necessario aut suaui alimento, non communi appetitui vbi satisfactum est, inuitamentis nouos ciere. Sicut enim ipsi Socrati exercitatio corporis non iniucunda erat saltatio: ita cui bellaria pro cibo sunt, minus is læditur. id summopere cauendum est, ne cùm pro naturæ modo satis accepimus, ac saturi sumus, ista appetamus. [X.] Studio voluptatis ingluuieque circa has res non minus vitanda est ambitio, & modi decorique imperitia, quibus sæpe adducuntur homines vt quædam edant non esurientes, & bibant non sitientes: dum illiberales planè & intempestiuæ illæ subjiciuntur opiniones, absurdum scilicet esse si rara re & preciosa apposita non fruaris, vt vbere, fungis Italicis, placenta Samia, niue in Ægypto. Hæc enim sæpenumerò impellunt ad vescendum nobilibus rebus & raris, animo vanæ gloriolæ quasi nidore quodam illecto, corpusque nulla eius necessitate ei inseruire cogente, vt aliis narrare possint quod vesci ipsis obtigerit rebus paratu difficilibus & superuacaneis, eoque scilicet nomine in admiratione sint. Quo modo etiam nonnulli cubantes in lecto cum suis vxoribus caris etiam & dilectis, Venere abstinent: Phrynæ aut Laidi persoluta mercede, corpus male paratum ad coitum vana opinione ducti exstimulant & ad libidinem irritant: Ipsa quidem Phryne ætate iam grauior dicebat, se fæcem pluris vendere propter suam nobilitatem. [XI.] Mirum profectò est, & incomparabile hoc commodum, si quis concessis corporis quas naturæ exigit necessitas voluptatibus, imò autem diu corporis desideriis in actionibus obluctatus, ac obsequi cunctatus, difficulterque admodum eius necessitati gratificatus, aut, vt Plato ait, mordenti atque vrgenti obsecutus tandem, illæsum se potest conseruare. Vicissim cupiditates quæ in corpus ex animo descendunt, idque suis cogunt inseruire & comitari motibus, fieri non potest quin post obscuras & languidas voluptates maxima ac vehementissima illata damna relinquant. Minimè verò animi concupiscentia ad voluptatem permoueri corpus sinendum est: ipsum enim principium naturæ repugnat. & sicut axillarum titillatio risum ab animo elicit non lenem aut placidum, sed conuulsionis similem & molestum: ita quas compunctum ab animo corpus voluptates & turbatum concipit, eæ à natura alienæ sunt, & ad statum eius conuellendum atque

Voluptatibus corporis vt moderandum.

atque tumultibus exagitandum faciunt. [XII.] Cùm ergò vescendum offertur rarum aliquid aut nobile, abstinendo potius quàm fruendo quærenda est gloria. cogitandumque sicut Simonides dixit, nunquam se propter silentium, sæpe propter sermonem pœnitentia fuisse correptum: ita nobis nunquam pœnitudinem obortam fuisse ob repudiatum aliquod obsonium, aut haustũ aquæ Falerno prælatum, sed contra. Cæterùm tantum abest vt vis facienda sit naturæ dum vesci aliqua recupimus, vt appetentem etiam plerunque debeamus ad vulgaria & nobis vsitata auertere, vt adsuefaciamus eum & condocefaciamus.

Abstinentia.

Nam si violandum est ius, regnandi gratia
Violandum est.———

inquit Thebanus ille, improbè quidem. nos rectius sic dicemus, si quærenda est gloria, optimè quæretur continentia ad sanitatem conducibili. [XIII.] Veruntamen sunt, quos sordes & tenacitas eò adigunt, vt cupiditates suas domi comprimentes atque attenuantes, apud alios preciosis alimentis perfruantur, ijsque se impleant non secus quàm si ex hostico commeatum nulla cum parsimonia auferrent. deinde male affecti domum redeunt, viaticum ingluuiei in diem subsequentem habentes cruditatem. Crates, quòd censeret non minimam causam, propter quam in ciuitatib. seditiones existerent & tyrannides, esse luxum & nimios sumtus, iocosè hortabatur ciues, ne vltra lentem subinde augendis patinis seditionum causas præberent. Quisque verò seipsum hortetur, ne identidem vltra lentes augendo patinas, præteritoque nasturtio & olea ad * thrium & piscem pergendo, corpus in tumultum ac fluxiones ventris ex redundantia conijciat. Vulgares enim cibi appetitum intra naturæ modum continent: coquorum & opificum artes, & callidissimæ istæ aromatibus conditæ cupediæ, vt appellat Comicus, semper fines voluptatum proferunt, vtilitatemque supplantant. Ac nescio quo modo fiat, vt vxores cùm suos maritos veneficio & poculis amatorijs adoriuntur, execremur auersemurque interim mercenarijs & seruis permittamus vt cibos & obsonia tantum non lenocinio commendent atque veneficio. [XIV.] Ergo, tametsi acerbius videri potest Arcesilai dictum in adulteros ac libidinosos, Nihil differre anticane an postica corporis parte cinædus aliquis sit: nostro tamen proposito non male cõgruit. Quid enim interest, si veritatem rei spectes, satyrijsne aliquis libidinem prouocet, aut gustatum odoribus & condimentis irritet, ac scabiosæ partis alicuius instar pruritu semper titillationeque indigeat. Fortassis suus locus erit aliàs, vbi aduersus voluptates dicamus, & quæ pulcritudo ac dignitas continentiæ per se sit, demonstrabimus. In præsentia autem multis magnisque volupta-

Voraces aliena domi.

** Vide Suidam de hoc edulio.*

Voluptas corporis nulla, eo nõ sano.

luptatibus nostra patrocinatur oratio. Non enim tot actionibus, conatibus, peregrinationibus aut ludis morbi nos priuant, quàm multis voluptatibus nos spoliant. vt qui maximè voluptates consectantur, minimè ijs expediat sanitatem negligere. Sunt quibus in adversa valetudine, liceat tamen philosophari, atque etiam imperia gerere & regnare. at corporis voluptates aliæ omninò existere in morbo non possunt; aliæ vt oboriantur, parum habent genuini ac sinceri, sed multis alienis confusæ contaminatæque affectionibus veluti ex æstu & tempestate emergunt. Non enim in redundantia corporis Venus locum habet, sed carnis quasi sereno & tranquillo statu Venerẽ, cibumq; & potũ voluptas subsequitur. & sanitas voluptatibus, veluti serenitas alcyonibus, commodum tutumque ortum præbet. [XV.] Eleganter quidem dictum est à Prodico, *omnium condimentorum suauissimum esse ignem*. Sed verissimè dixeris, sanitatem condimentum esse diuinissimum & iucundissimum. Elixa quippe, assata, & cocta nullam voluptatem afferunt, neque grata sunt ægrotantibus aut crapula nauseave laborantibus: sano corpori sincerus & integer appetitus omnia facit dulcia, & quæ (vt Homerus ait) auidè rapiantur atque sumantur. Verùm sicut Demades de Atheniensibus intempestiuo belligerandi studio deditis dicebat, nunquam eos nisi atratos pacem decernere: ita & nos nunquam tenui & temperante victus de ratione cogitamus, nisi cùm à medicis vrimur, & medicamenta nobis impinguntur. quo quidem nostro statu delicta nostra valde supprimimus, memoriæ eorum reluctantes: & vulgus imitamur hominum, qui intemperantiam & nimium voluptatis studium suum dissimulantes, regionem morbo obnoxiam, aut luem publicè grassantem causantur. [XVI.] Lysimachus apud Getas siti eò redactus, vt se cum toto exercitu in potestatem hostium dederet, postea cùm frigidam bibisset, Dij boni, inquit, quam ob breuem voluptatem summam amisi felicitatem. Nos quoque in morbis nobiscum reputemus, ob frigidæ potum, aut imtempestiuum balnei vsum, aut obsequium in conuiuio præstitum nos multas nostras perdidisse voluptates, actionesque honestas, & iucundas oblectationes. morsus enim huiusmodi ratiocinationum memoriam sauciat, vt quasi cicatrix reliqua in sanitate nos cautiore vti moneat victus ratione. Non enim nimis vehementes appetitiones in corpore sano existent, neque contumaces, neque insolentes aut quæ coerceri non possunt. sed obfirmandus est animus contra concupiscentias istas, vbi inter fruendum sese efferunt & exsultant, tenendumque querimonias earum & eiulatus viles esse ac pueriles, & horum finem fore sublata mensa: ac proinde appetitus istos nulla iniuria affectos, nihil nobiscum conquesturos,

sed

sed contra puros ac hilares, non molestos aut fastidiosos, crastinam diem expectaturos. [XVII.] Huc pertinet quod Timotheus cum pridie in Academia cœnæ Platonis philosophicæ ac frugali interfuisset, dixit: Qui cum Platone cœnarent, eos postridie etiam suauiter vivere. Sed & Alexandrum Magnum narrant dixisse, cùm Adæ cocos relegasset, Meliores se habere quos secum ducat: nempe nocturnum iter quod ei prandium, & exilitatem prandij, quæ cœnam faceret dulcem. Non sum nescius febres hominibus, & ob defatigationes, & ob nimios cùm æstus tum algores accidere. Sed tamen sicut florum odores imbecilles suapte natura, quando oleo admiscentur, vires vigoremque nanciscuntur: ita externis causis atque principijs redundantia humorum in corpore veluti substantiam & corpus suppeditat, absque hac nihil mali causæ illæ inferunt, sed elanguescunt dissipanturque facilè, sanguine tenero & spiritu puro motum excipiente: vbi autem redundantia est humorum, ibi velut cœnum quoddam exagitatur impurum, omniaque difficilia reddit & pertinacia. Non igitur imitari debemus bonos nauiculatores, corpusq; subinde impletum & oneratum, purgando rursum & proluendo euacuare: sicuti illi ob auaritiam multa in naues cum ingesserunt, adsiduò deinceps aquam exhaurire coguntur. sed corpora nostra habilia & expedita seruare, vt etiam si aliquando premantur, ob leuitatem suberis instar rursum sese efferant. [XVIII.] Maximè autem præcauendum est in præsensionib. morborum. Non enim omnes morbi inuadunt nos, sicut Hesiodus ait,

Plenitudo morborum causa.

Muti, nam vocis priuauit Iuppiter vsu:

sed plerique tanquam prænuncios habent & præcursores ac præcones suos, cruditatem & motus difficultatem. Grauitas membrorum, inquit Hippocrates, & defatigationes sponte ortæ, morbum indicant. nimirum ob plenitudinem spiritu neruorum compresso & obstructo. Sed tamen multi, reluctante tantum non ipso corpore & in grabatum atque ad quietem trahente, ob gulam & luxuriam seipsos in balnea conijciunt, & ad propinationes festinant, veluti obsidione imminente commeatu se instruentes, metuentesq; ne impransos febris corripiat. [XIX.] Qui videri volunt elegantiores, hac ratione non peccant. sed stolidè admodum, dum pudet crapulam aut cruditatem confiteri & in lecto diem exigere, alijs ad gymnasium euntibus & ipsos eodem vocantibus, surgunt & exercitationibus sese quoq; dant, eademque cum sanis agunt. Plurimos intemperantiæ & mollitiei spes, patrocinium à prouerbio quærens, ꝙ *vinũ vino, crapulam crapula pelli & discuti* ait, mouet persuadetq; vt omisso lecto audacter ad consueta redeant pocula. Cui quidem spei Catonis illa opponi debet cautio, qua is dicebat

Præsensio morborum.

magna imminui, parua omninò aboleri: tenendumque est, quod præstat frustra abstinuisse & quieuisse, quàm sanitatem ad balneũ aut cœnam se proripiendo in periculum conijcere. etenim si mali aliquid subest, non cauisse, non se inhibuisse nocebit: si nihil suberat mali, non obest corpori abstinentia illa, qua factum est purius. [XX.] Puerilis autem ille, qui veretur ne se ob repletionem aut crapulã male affectũ amici aut famuli sentiant: dũ hodie pudet cruditatẽ confiteri, cras fatebitur fluxionẽ, aut febrẽ, aut tormina.

Turpiter inopiam, eius si te pudet, feres,

inquit ille. multò turpius feres cruditatem, gravitatem corporis & redundantiam, si corpus in balneum trahas, velut nauim putridam, rimisque hiantem in mare. Sicut enim qui nauigantes sub tempestatem dum in littore tempus terere pudori habent, deinde in altum prouecti turpissimè vociferando & nauseando se gerunt: ita in suspicione morbi corporeque non bene affecto qui parum decorum putant vnam diem in lecto consumere ciboque abstinere, turpissimè per plures inde dies decumbunt, dum purgantur, & medicamentis oblinuntur, medicisque adulantur, & demerentur vinum petentes aut frigidam, turpiaque multa & abiecta facere ac dicere ob dolorem & metum sustinent. [XXI. Et verò qui propter voluptates sibi ipsis non imperant, sed cupiditatibus suis aguntur aut inclinantur, docendi sunt & admonendi, maximam sui partem voluptates ex ipso sumere corpore. Et quemadmodum Spartani coquo acetum & salem dantes, reliqua in ipso quod mactandum erat animali iubebant quærere: ita in corpore eius quod huic exhibetur condimenta præcipua insunt, si sano ei exhibetur, atque puro. Quod enim cibus potusve aliquis dulcis est, quod preciosus, id à sua natura habet, & extra corpus fruentis. suauis autem fit & iucundus ita demum, si fruentis corpus secundum naturam affectum eo delectetur. qui verò eum auersantur, aut ebrij vel ægroti sunt, apud hos ista omnem suam gratiam venustatemque amittunt. Itaque non considerandum est, an recens sit piscis, an purus sit panis, an balneum calidum, an scortum formosum: sed an qui his frui vult, nausea vacet, corporis tranquillo sit statu, non hesterna crapula vexetur, non perturbatus sit. alioqui sicut comessatores ebrij in domum lugentium inuadentes, non lætitiam aut delectationem adferunt, sed fletus excitant: ita venus, obsonia, balneum, vinum corpori adhibita contra naturam affecto, pituitam, bilemve concitant, tumultuque illato etiam sanas adhuc partes corrumpunt: speratæ autem voluptatis & delectationis conferunt nihil. [XXII.] Enimverò accuratissima illa & ad vnguem (vt aiunt) explorata victus ratio, corpus reddit admodum meticulosum & periculis obnoxium, ipsiusque animi alacritatem retundit, omnibus de rebus, omni tam laboris tractatione,

Corpore nõ sano voluptas nulla syncera.

Accuratissima victus ratio inutilis.

ne,

ne, quàm voluptatis fruitione suspicantem sinistri aliquid, nihilque confidenter aggredientem. Oportet autem corpus naualis instar veli neque sereno & tranquillo cœlo nimis contrahere aut comprimere: neque cùm aliquis subest metus, nimis passo & laxato eo vti, sed concedendum est aliquid corpori, alleuandumque est, neque eo vsque differenda curam, dum cruditates iam, & fluxus alui immodicus, aut æstus torporesve ingruant: quibus nonnulli vix tandem, tanquam à nuncijs aut apparitoribus admoniti febrim esse ante fores, conturbantur, & moderari sibi incipiunt: cùm debuerint eminus ante tempestatem sibi præcauere, veluti qui obseruant Boream (vt ille ait) ad maritimum promontorium flatu impingentem. Est enim absurdum, cùm crocitationibus coruorum, gallinarum cantillationibus, suumque furiosis in cœno volutationibus, vt appellat Democritus, studiosè animum attendamus, ventorum inde & imbrium præsagia sumentes: motus nos corporum nostrorum, & iactationes, affectionesque morborum antecedentes non obseruare, non præcavere, neque indicia futuræ in nobis tempestatis præcipere animo. [XXIII.] Ergo non ad nutritionem modò corporis quod attinet, & exercitationes notandum est, an ijs corpus segnius minorive cum alacritate, quàm consueuerat, vtatur, & an solito amplius fame sitive tentetur: sed somnus quoque si continuus aut lenis non sit, verùm inæquabilitatem habeat & diuulsiones, suspicionem nobis morbi inijcere impendentis debet. atque ipsa adeò somnia absurda si sint, visaque nobis per quietem offerantur non legitima neque consueta, multitudinem aut crassitiem humorum internam, spiritumve conturbationem deferunt. Ipsi etiam motus animi significant interdum corpus ad morbùm esse proclive. nulla enim causa extante oboriuntur aliquando subitæ mœsticiæ & metus, repentè spes animo conceptas extinguentes. stomachus quoque facilè quibusdam mouetur, irasque & dolores celeriter minutissimas ob res suscipiunt, lacrymantq; & animi sese angunt, cùm vapores exhalationesque vitiosè coeuntes, animi (vt ait Plato) permiscentur circuitionibus. Quibus ergo hæc accidunt, ij perpendere secum ea debent, & scire si spiritalis nulla sit causa, subesse corpoream aliquam, quam comprimi aut contemperari oporteat. [XXIV.] Magnoperè autem conducit, vt cùm inuisis ægrotantes amicos, diligenter de causa morbi sciscíteris: non sophistarum hoc more & superuacanea curiositate, vt instantias, incidentias, communitates in ore habeas, & medicarum vocum literarumque peritiam ostentes: sed vt vtilia hæc & vulgaria non obiter audias, redundantiam, defectum, defatigationem, insomnia: maximè autem eam victus rationem, qua is vsus in febrim incidit. Deinde sicut Plato solebat aliorum peccatis animadversis digressus secum dis-

Morborum prænotio.

Ex aliorum morbis sumenda vtilitas.

qui re-

quirere, an non ipse quoq; eodem esset in vitiositа exemplum ex alijs capias quid tibi vitandum sit, memoriaque tenendum, ne in idem incidas malum, & affixus lectulo dignam gloriatione sanitatem cum desiderio prædices: sed alterius casus tecum te doceat perpendere, quanti facjunda sit valetudo bona, quantaque sit attentione & parsimonia eius conseruationi studendum. [XXV.]

Correctio peccatorũ in victu & similibus.

Expedit etiam in suam ipsius vitæ rationem inquirere. Si enim biberimus, ederimus, laborauerimus, aliudve quicquam præter ordinem fecerimus, neq; vllum indicium aut præsagium mali accepti corpus præbeat: nihilominus obseruare nosmet ipsos debemus, ac nos præmunire, si vsi sumus re venerea, aut lassati, quiete & somno: si vino liberalius vsi, aquæ potu: maximè autem si alimentis solidis, carnosis, aut varijs indulsimus, cibi paucitate, ne quam superfluorum copiam in corpore relinquamus. nam cum ipsa per se excrementa multorum sunt causa morborum, tum alijs causis materiam viresq; suppeditant. Est enim optimè dictum, saluberrima esse hæc, Alimenti citra satietatem vsum, alacritatem impigram ad labores, naturæ seminis conseruationem. intemperantia enim coitus, eo quod maximè eam facultatem debilitat qua nutrimentum conficitur, excrementorum gignit copiam. Verum de his singulis repetito exordio disseramus. [XXVI.]

De exercitationibus philologorũ

Primum de exercitationibus quæ studiosis litterarum conueniant, hoc dicimus. sicut is qui se nihil scribere juxta mare habitantibus de curatione dentium ajebat, vsum marinæ aquæ hoc ipso docuit: ita & nos profiteri possimus, non esse cur literarum studiosis de exercitationibus aliquid præscribamus.

Sermonis mirifica vtilitas.

Vsus enim sermonis voce pronunciati quotidianus, mirum dictu quàm vtile sit genus exercitationis, non ad sanitatem duntaxat, sed etiam ad vires: non quidem athleticas eas, aut quæ carnes augeant & extremas corporis, tanquam ædificij partes condensent. sed quia principibus corporis membris, penes quæ vitæ facultas potissimum est, naturale robur, vigoremq; verum ingenerat. Ac spiritu quidem augeri robur, aleiptæ demonstrant, qui athletis præcipiunt, vt fricationibus renitantur, easque subinde intercipiant, obseruatis semper partibus quæ contrectantur, & oleo ac puluere obducũtur. Sed vox cùm sit animæ motus, non in superficie, sed intimis in visceribus tanquam fonte inualescens, calorem auget, sanguinem tenerum reddit, omnes expurgat venas, omnes aperit arterias, coire & concrescere humorem nullum supervacaneum patitur, aut tanquam fæcem subsidere ijs in vasis quæ alimentum excipiunt ac conficiunt. [XXVII.] Itaque continenter orando debemus nobis familiarem hanc facere exercitationem: vel si suspicio insinuet, corpus imbecillius esse aut aliquanto lassius, legendo vel colloquendo. quod enim gestatio est si cum exercitatione conferatur, id lectio præstat vice colloquij, tãquam

Lectio.

quàm vehiculo orationis alienæ vocem molliter mouens atq; differens. colloquium concertationem & vehementiam adijcit, animo conatum corporis adjuuante. *Colloquiũ.* Omninò autem vitandæ sunt vociferationes nimijs animi motibus expressæ, vocemq; per vim quandam extorquentes, inæquales enim spiritus eruptiones & cõtentiones, rupturas gignunt ac cõuulsiones. Qui legerit ac disputauerit, is ante deambulandum levi atque tepida vtatur fricatione carnis & mollitione, quantum fieri potest viscera tangens, spiritumque leniter complanans ac vsq; ad extremitates diffundens. modus fricandi sit sensui gratus, ac citra dolorem. Qui enim sic composuit tumultum in profundo corporis ac contentionem spiritus, ei excrementa nihil afferunt molestiæ: & si intempestiuum sit deambulare, aut per occupationes non liceat, nihil est incommodi. natura enim id accepit, ꝙ ei debebatur. [XXXVIII.] Itaq; neque nauigatione, neq; diversorio excusandum prætexendumve est silentium: sed exercenda vox, etiam si ab vniuersis deridea-re. Quo enim in loco turpe non est cibum capere, vtiq; etiam exercere ibi corpus inhonestum non est: sed turpius fuerit metuere ac pudore affici ob nautarum, agasonum, cauponumque risum, non quod pila ludas, aut vmbram pugnæ exhibeas te deridentiũ, quàm quod inter dicendum simul aliquid doceas, quæras, discas, in memoriam redigas exercendo. Socrates dixit, ei qui saltando exercere corpus velit, opus esse domo vel septem lectorum capaci. qui cantu aut sermone, ei sufficere se exercenti, stanti, cubantique quemvis locum. Id vnum cauendum est, ne conscij nobis repletionis, rei venereæ, aut defatigationis, vocem asperius cõtendamus: quod multis rhetoribus ac sophistis vsu venit, cùm ad certamen dicendi vel gloria & ambitione, vel spe mercedis aut propter civiles cõtentiones protrahi se finunt alieno tẽpore. [XXIX.] Niger sane noster oratoriam artem in Galatia docens, forte fortuna spinam piscis deglutiuerat, cùm subitò foris supervenit alius quidam rhetor, ac declamare cœpit. ibi Niger, ne speciem concedentis silentio præberet, metuens, etiamnũ spina in faucib. hærente declamauit & ipse. sed orta inde magna ac dura inflãmatione, impatiẽtia doloris exsecari sibi spinã introrsùm profundè vulnere adacto passus est. per ꝙ vulnus exemta quidẽ est spina: verùm ipse eo ex vulnere, ꝙ sanatu difficilè esset, humoresq; affluerent parti læsæ copiosi, mortuus est. Sed de his inferius erat commodior monẽdi locus. [XXX.] Ab exercitatione lauari, frigida quidem aqua, plus habet ostentationis quàm ad sanitatem vtilitatis. *Frigida lauacra.* Videtur sanè hoc præstare, vt minus facilè ab externis rebus corpus lædatur, duritiemque corpori aliquam conciliare. Maius tamen internis partibus damnum adfert, meatibus obsistens, humoresque cogens, & vapores condensans, qui semper laxati & digeri suapte

pte

pte natura cupiunt. Præterea qui frigida lauantur, necesse rursum est vt eam, quam nos fugimus, prorsus accuratam præcisèque nimis statutam vitæ rationem sectentur, semperque curam adhibeant, ne quid in eam delinquant: quod nunquam non vel quoduis peccatum acerbè castigetur. Vsus balnei calidi multo plus

Balneum.

veniæ meretur. Non enim tantum vigoris roborisque aufert, quantum ad sanitatem conducit eo, quod exordia concoctioni præbet, eaque lenia: ac ijs quæ concoctionem effugiunt, nisi planè sint cruda, & in summo suspensa maneant: diffusiones dolorem nullum afferentes comparat, occultasque membrorum defatigationes demitigat. Veruntamen vbi natura præbet mediocriter satisque cōmodè affecti corporis sensionem, omisso balneo ad ignem

Vnctio.

inungi præstat, si tepore corpus indigeat. Sic enim conseruatur magis insitus ac dispensatur calor. Sole neque magis neque minus vtendum est, quàm temperies aëris ab ea profecta permittat. At-

De cibis philologorū

que hæc quidem de exercitationibus sufficiant. [XXXI.] Ad cibum porrò sumendum quando acceditur, siquidem effecerunt aliquid ea quæ ante à nobis de appetitu demulcendo & mansuefaciendo disputata sunt, restat vt aliud deinceps præceptum subjungamus. Quod si eum tanquam vinculis solutum tractare, & contendere aduersus ventrem auribus, vt Cato dicebat, carentem difficilè fuerit: danda est opera, vt ciborum qualitate copiam minus molestam reddamus. Itaque eos cibos, qui solidi sunt, multumque habent nutrimenti, (carnes putà, caseos, ficus aridas, oua assa, & qui horum sunt similes) quando semper auersari vix possumus: tenues & leues arripiamus interim, cuius generis olera sunt pleraque, & aues, & pisces non pingues. Licet enim his ve-

Carnis esu.

scentem & gratificari appetitui, & corpus non affligere. Maximè autem cruditates metuendæ sunt ab esu carnium. nam hæ & initio statim valde prægrauant, & reliquias post se malas relinquunt. [XXXII.] Ac optimum quidem erat, ita corpus assuefacere, vt nullum id carnium requireret esum. non enim ad nutriendum modò largiter sufficientia tellus producit, sed etiam ad delectationem voluptatemque facientium copiam: quibus partim nullum apparatum alium requirentibus vesci possis, partim sexcentis modis miscere & suauia redigere. Sed quando consuetudo, non quidem omninò naturæ ea aduersa, in naturam iam abijt, carnibus vescendum est sanè: non tamen ad explendum appetitum, vt lupi faciunt ac leones: sed cùm eas tanquam fundamentum quoddam & munitionem qua reliqui cibi contineantur ingesserimus, alij deinde cibi atq; obsonia addantur, quæ & naturam corporis nostri propius attingant, & mentem minus hebetent nostrã,

Potus.
Lac.

veluti ex tenui & facili materia incensam. [XXXIII.] De liquorib. lac quidem vsurpandum pro potu non est, sed vt cibus vim validã

& ad

& ad nutriendum copiosam habens. De vino id pronunciabimus. quod de Venere Euripides: *Vinum.*

Adsis mihi, sed mediocris:
Neque me destituas.

Est enim vinum & potuum vtilissimus, & medicamentorum suauissimum; & de obsoniis omnibus gratissimum appetitionibus nostris, si occasionem magis etiam quàm aqua sit probè temperatum. Aqua, & vino si misceatur, prodest: & quæ pura inter diluti vsum bibitur, ipsum dilutum reddit minus noxium. Itaq; in quotidiano victu adsuefacere nos debemus, vt duo vel tria pocula aquæ ebibamus. hæc & vsum vini emollient, & corpori familiarem reddent aquæ potum, ne cùm ea pota opus sit, insolentia rei offendamur ac recusemus. [XXXIV.] Non enim desunt, qui quo tempore maximè aqua erat bibenda, ad vinum ferantur: vt cùm Solis calore vsti sunt, cùm horruerunt; cùm vehementius perorauerunt, cùm maiore animi contentione de aliqua re cogitauerunt; denique à defatigatione & contentione vinum existimant bibi debere, quod ipsa videatur natura quandam corpori bonam affectionem, & post labores mutationem exposcere. Atqui non voluptatum (siquidem hoc bona affectione intelligi velis) natura requirit, sed mutationem quæ medio inter voluptatem & dolorem loco cōstituat. Quapropter in his casibus & cibi aliquid detrahendum est, & vino aut abstinendum omninò, aut vtendum diluto interim multa aquæ potatione. cùm enim natura sit vinum impetuosa & acri, conturbationes corporis intendit, atque exasperat, & partes affectas irritat, demitigationem desiderantes ac læuigationem. quàm rem aqua præstare optimè potest. Etenim si etiam non sitientes aquam bibamus tepidam à defatigatione, contentione virium & æstu: sentimus internas partes relaxari & leniri: placida est enim aquæ humiditas, & quieta: cùm vini humiditas impetuum habeat multum, vimque recentibus affectionibus nequaquam amicam aut æquam. [XXXV.] Sin verò est, qui acrimonias illas & acerbitates metuit, quas nonnulli dicunt inediam ingenerare, aut sicut pueri miserum putat si febre imminente malum præsagiens non occupet cibo vesci: limes est inter has res optimè congruens, aquæ potus. nam ipsi etiam Baccho sæpenumerò sacra Nephalia, id est, *sobrietatis*, peragimus: rectè nosmet ita comparantes vsu, vt non semper merum desideremus. Minos quidem luctus caussa tibiam sacrificio ademit & coronam: cùm tamen sciamus animum qui in dolore sit neq; coronis lędi neq; tibiarū cantu. Corpus autem ita validum est nullum, cui conturbato & inflammato vinum adhibitum non adferat aliquid damni. Lydos aiunt fame premente alternis diebus cibum sumendo, & ioco se lusuque oblectando tēpus contriuisse. [XXXVI.] Sed hominem literis Mu- *Auocatio*

P fisque

animi à nimiis appetitionibus cibi.

sisque deditum, sicubi tardius cœnare oportebit, proposita aliqua geometrica descriptio, aut libellus, aut cithara, non patientur à ventre agi ac ferri: sed ad hęc subinde conuertens à mensa & transferens cogitationes, Musarum ope cōcupiscentias veluti harpyias quasdam abiget. Scythæ cum poculis indulgent, subinde arcum tangunt, neruoque sonitum edentes animum crapula dissolutum reuocant: & homo Græcus metuat irridentes ipsum, quod immodestiam pertinacemque cupiditatem libris & litteris paulatim emollit atque demulcet? Apud Menandrum leno quibusdam adolescentulis insidiatur, introducendis formosis & sumptuosis scortis: sed eorum quisque, vt ibi dicitur,

Edebat, in sese intuens, bellaria,

scilicet metuens inspicere scorta, idq; cauens, eruditi verò, pulcras, multas, easque iucundas habent res in quas à gulæ irritamentis animum oculosq; diuertant, si aliter non possunt apposita mensa compescere cupiditatum impudentem ferociam. [XXXVII.] Iam aliptarum & pædotribarum voces subinde inculcantium alimentum disputationibus in cœna litteratis corrumpi, caputq; grauari. tum pondus habere sinamus, cum Indum, fallaciam illam sophisticam, cœnantes dissoluturi, aut de cornuta, quam vocant, ratiocinatione sumus disputaturi. Cerebrum palmæ dulce admodum est, sed dolores capitis inducere fertur. At dialectica in cœna bellarium est nequaquam dulce, interim tamen caput vehementer lædit ac fatigat. Quod si isti nihil etiam aliud sub cœnam quærere ac philosophari nobis permittunt de iis rebus, quæ pulcræ iuxta sunt, & vtilem præbent oblectationem: iubebimus, vt molestiam nobis facessere desinant, inque Xysto & palæstris apud athletas disputent, quos à libris abalienatos, totos dies facetiis & scurrilibus iocis exigere adsuefaciunt, & vt scitè Aristo dixit, similes columnarum in gymnasio, nitidos scilicet lapideosque fecerunt. [XXXVIII.] Nos autem medicis pareamus, qui monent semper inter cœnam & somnum faciendam aliquam intercapedinem: ne congestis in corpus cibis & oppresso spiritu, confestim crudo ac feruido alimento aggrauemus vim concoctricem, sed respirationem ac relaxationem concedamus. Ergo sicut qui mouenda post cœnam corpora affirmant, non cursu aut pancratio id faciunt, sed lentis ambulationibus & choreis modificatis: ita nos quoq; existimabimus à cœna animos nostros exercendos esse, non sanè negociis, non curis, neq; sophisticis concertationibus, quæ ad ostentationem aut animorum motus concitandos tendunt. Sed multæ de rebus naturalibus quæstiones faciles ac probabiles suppeditant: multæ narrationes quæ ad disputationem de moribus faciant, non eam asperam, sed vt Homerus appellat *menoeikea*, id est, *animum demulcere quæ possit.* & historicæ ac poeticæ quæstiones non inele-

An in cœna vel post cœnam disputandum.

ganter

ganter quidam litteratorum hominum secundas mensas dixerunt. Sunt & narrationes non molestæ, & fabularum recitationes, & de tibia aliquid lyrave colloqui facilius est quàm ea ipsa audire. Terminus autem temporis hic præfigitur, vt iam alimento sensim subsidente ac conspirante superior esse idque elaborate possit concoctio. [XXXIX.] Porrò Aristotelis de sententia cœnatorũ exsuscitat ambulatio, somnus à cœna statim captus suffocat calorem: alii autem quiete adiuuari concoctionem, motu perturbari digestionem nutrimenti putant. ideoq; aliis vt à cœna statim deambulent, aliis vt quiescant persuasum est. Vtriusq; consilii videtur scopum non ineptè attingere, qui fouens à cœna quietumq; seruans corpus, animum non illicò ocio det, sed (vt dictum est) dicendo & audiendo ea quæ blanda sunt & neq; mordent neq; grauant, spiritus digerat atq; attenuet. Vomitus & purgationes ventris per medicamenta, turpia redundantiæ remedia, sine magna necessitate non debent vsurpari: quod vulgo faciunt, vacuationis causa replentes corpus, & rursum repletionis gratia exinanientes, contra naturam non minus repletionis quàm vacuitatis intolerantes: immò prorsus & plenitudinem vt impedimentum fruitionis molestè ferentes, & vacuando subinde receptaculum voluptatibus parantes, cùm quidem euidens sit, quid damni inde sequatur: vtroq; enim corpus conturbatur & conuellitur. [XL.] Hoc peculiare vomitui est, malum, quod insatiabilitatem auget atque alit. Fit enim fames veluti concussis alueis aspera & turbulenta, attrahiturque vi alimentum, non citra dolorem: appetitusque excitatur, non alimentum requirentis famis sitisve similis, sed inflammationi quæ medicamentorum haustum applicationemve requirat. inde voluptates nascuntur celeres & imperfectæ, multum habentes pulsus atq; exagitationis atq; stimulorum: quibus succedunt contentiones & ictus meatuum, & spiritus includuntur, qui non expectare possint naturalis euacuationis tempus, sed in superficie corporum versentur; eaque similia faciant nimis oneratarum nauium, in quibus mercium iactura, non rerum superuacanearum opus est. [XLI.] Alui autem cõturbationes, vbi medicamentis corrumpuntur atq; liquantur certi humores, plus addunt superflui quàm educunt. & sicut Græcus grauissimè erraret, qui Græcæ in vrbe turbæ multitudinem molestè ferens, Arabibus & Scythis conuenis vrbem impleret: ita nonnulli longissimè à recta ratione absunt, qui eiiciendorum è corpore redundantium humorum causa, qui familiares corpori sunt & cõsueti, in corpus iniiciunt coccos Gnidios, Scammoniam, aliaque medicamenta à temperie corporis aliena & sæua, ac quæ expurgari debeant potius, quàm corpus purgare possint. Hac igitur in re optimum est, moderata & temperante victus ratione corpus ita comparare, vt vltrò sit ad euacuationes &

Ambulatio à cœnd[…]

De vomitu & purgationib. medic[…]

repletiones recte compositum. [XLII.] Quod si tamen aliquando necessitas efflagitet, vomendum est, citra tamen medicamenti vsum & nimiam operam, nulla corporis cum conturbatione: sed iis quæ redundant sponte sua per gulam foras redeundi permittenda cruditatis vitandæ causa facultas. Sicut enim lintea quę saponibus aut nitro detergentur, mundiora redduntur quàm si aqua eluerentur: ita medicati vomitus corpori noxam perniciemq; inferunt. Vbi autem adstricta fuerit aluus, nullum ad eam laxandam medicamentum ita valet, vt cibi nonnulli, qui & molliter eam irritant, & soluunt placidè. quorum & peritia familiaris, & vsus doloris vacuus est. quibus tamen si non moueatur, adhibenda est aliquot dierum potio aquæ, aut inedia, aut clyster potius, quàm conturbantia ac corrumpentia corpus medicamenta ista, quæ nonnulli arripiunt; quomodo libidinosæ mulieres abortum aut fœtus interitum efficientia pharmaca; vt impleri rursum & voluptates possint percipere. Verùm hos omittamus. [XLIII.] Alii ab altera parte sunt nimis accurati, & qui statis temporum conuersionibus inediam sibi imperant. non rectè ii naturam nulla eius vrgente necessitate cogentes ob consuetum temporis articulum defraudare seipsam, & necessariò, cùm opus non sit, alimento suo priuari. Pręstat autem his corporis castigationibus vti liberis, ita vt non præsentiantur ante, aut earum suspicio subsit: ac totam victus rationem ita instituere, vt ad quasuis mutationes obediens corpus, non obligatum mancipatumve vni sit formulæ, aut præceptis animo dierum numeris siue circuitibus. Nam neq; tutum, neque facilè, neq; ciuile, neq; homini, sed conchylio conueniens est aut trunco, genus viuendi illud immutabile & coactum: vbi quis in vmbratilem sese, ociosam, solitariam, & amicorum expertem obscuramque vitam quàm longissimè à repub. addens, cibis & abstinentia, motibus ac quiete vteretur necessitate quadam sibi vltrò imposita præscriptis. idque nullo mihi modo probatur. [XLIV.] Non enim ocio ac inertia vænalis est sanitas: quæ duo maxima sunt malorum morbos comitantiũ. & si quis bonam valetudinem quiete & actionum abstinentia putat se paraturum, perinde facit, ac si quis nihil dispiciendo oculos, aut vocem non loquendo cõseruare instituat. quid enim ad tam multas & hominis officio consentaneas actiones proderit ei sanitas? Proinde desidiam salubrem esse, minimè putandum est. qui enim nihil agunt, sani non possunt verè dici: cùm cuius rei causa sanitas expetitur, eam ignauia perimat. Neq; verò ocio sanitatem Xenocrates quàm Phocion, aut Theophrastus, quàm Demetrius Phalereus maiorem est consecutus, & Epicuro eiusq; sectatoribus nihil ad tritam illam corporis bonam affectionem contulit adiumenti omnium seriarum & ad gloriam pertinentium actionum fuga. [XLV.] Equidem omnis generis curis conser-

In statas inedias.

Ocium non facere ad sanitatem.

conseruanda est corporis naturalis constitutio: cùm nullum vitæ genus vicissitudini bonę aduersæq; valetudinis non sit obnoxium. Sed præcipuè in republica versantibus præcipiendum est contrario atque adolescentulis Plato consuluit modo. Solebat is quoties è schola discederet dicere; Videtę pueri, vt ocio ad honestam aliquam rem vtamini. nos autem illis mandabimus, vt labores in res pulcras necessariasq; insumant, neque ob vilia aut exigua negocia corpus fatigent. Multi enim quauis de causa seipsos affligant vigiliis, peregrinationibus, circuncursitationibus, nulla proposita vtilitate, nullo fine laudabili: sed quia aliis nocere cupiunt, inuident, contentiosè aduersantur, aut sterilem inanemque sectantur gloriolam. In quos ego præcipuè existimo competere dictum illud Democriti: Animum, si damni infecti postularetur à corpore, damnatum crimine eo iri. [XLVI.] Apparet quidem Theophrastum à vero non aberrasse, cùm translatione verborum quadam vtens pronunciaret, Grandem pro conducto domicilio mercedem corpori animum dependere. Sed tamen plura ob animum eueniunt corpori mala, si hoc illæ non secundum rectæ orationis præscriptum vtatur, neque quantam conuenit eius curam gerat. Solet enim animus, dum in suis priuatim est affectionibus, conatibus & institutis, corpore nimium abuti. Iason sanè Pheræus ille, nescio qua ratione adductus, iniustè quædam minuta agenda aiebat: vt iustè possent magnæ res confici. Nos rationi conuenienter ciuilem hominem hortabimur, vt in rebus paruis remissionem admittat, ibique otio & quieti indulgeat: si quidem velit ad præclaras & honestas rationes afferre corpus non lassatum laboribus, non hebes, non succumbens oneri, sed in ocio (sicut in naualibus naues solent) refectum: vt animum ad vsus necessarios vocantem,

Quando ocio & delectationi indulgendum.

Lactens equum pullus velut possit sequi.

[XLVII.] Eam ob rem concedentibus negociis recreare nosmetipsos debemus, ac neq; somno defraudare neq; prandio corpus, sed eam consectari corporis gratam affectionem, quæ inter voluptariam sit & doloribus infestatam media. quem limitem non obseruantes quidam, mutationibus corpus adfligant, modò nimis pressum duratumq; laboribus, ferri instar, quod è flammis aquæ immersum duriciem accepit, rursus voluptatibus immodicè colliquantes & atterentes, modò dissolutum venere & vino emollitumq; in forum, aulam, aliudve negocium quod feruente & contento opus habet studio cõiicientes. Heracletus aqua laborans intercute, à medico postulabat vt imbrium abundantiã in siccitatem conuerteret. [XLVIII.] At pleriq; in summo versantur errore, qui cùm defatigatio, labor, indigentia vsu venerunt, tum maximè corpora sua voluptatibus humectanda (sic dicere liceat) & colliquanda exhibent: rursusq; à voluptatibus ad labores conuertunt & in-

tendunt. Non enim hanc compensationem natura exigit. quippe cum hoc modo illiberalibus & libidinosis motibus animi à grauibus laboribus ad voluptates deliciasq; impudenter conuersis, rursumq; post voluptates perceptas animo corpus ad labores negociationesq; protrudente, natura non possit eam, quam maximè desiderat constitutionem & (vt nautica vtar locutione) tranquillitatem adipisci, inæqualitate ista semper turbante & tempestates concitante. At enim qui sana vtuntur mente, ii nequaquam corpori voluptates cōciliant, dum in labore est. quippe omninò eas tum temporis non requirunt, neq; meminerunt animo honestati actionis intento, ejusque lætitia & seriis cogitationibus alias cupiditates opprimentibus. [XLIX.] Quod enim Epaminondas ioco dixit, viro præstante circa Leuctricæ pugnæ tempus morbo exstincto: Dii boni, quomodo in tantis negociis vacauit huic mortem obire? id verè vsurpare possis de viro vel actionem ciuilem, vel philosophicam aliquam disputationem præ manibus habente: Vnde huic homini nunc suppeditauit ocium cruditate laborandi, vino se obruendi, aut veneream libidinem exercendi? Defuncti autem iidem laboribus, nactique ocium, corpus quiete reficiunt, non tam inutiles labores, quàm non necessarias voluptates, vtpote naturæ inimicas, vitantes atq; fugientes. Auditu accepi, Tiberium aliquando Cæsarem dixisse, Ridiculum esse virum eum, qui annum vitæ egressus sexagesimum, manum medico porrigat. Hoc quidem mihi dictum aliquanto videtur proteruius. Ita autem sentio, debere vnumquenq; & cognitas habere pulsuum suis in arteriis proprietates, (multæ enim singulis sunt differentiæ) neque ignorare, qua temperie corpus sit caloris aut siccitatis, quibusve rebus iuuetur aut lædatur, se ipsum enim non sentit, suoq; in corpore cæcus inhabitat ac surdus, qui hæc ex alio cognoscit, & medicum percunctatur, æstatene an hyeme melius valeat, commodiusne humidis quàm siccis vescatur, naturane crebrum habeat an rarum pulsum. Hæc & vtile est habere cognita, & facile percipiuntur studio atq; vsu. [L.] Expedit etiam ciborum habere noticiam, vtilium potius quàm suauium, peritumq; esse ventriculo conuenientium potius quàm aduersantium stomacho, & quę concoctionem non perturbent, quàm quæ gustus sensum valde titillent. è medico quærere, quid sibi facile sit aut difficile concoctu, quid ventri inimicum aut amicum, non minus turpe est quàm sciscitari, quid sit dulce, amarum, austerum. Nunc vulgò coquorum corrigunt errata, peritè sentientes ipsi sicubi plusquàm oportuit dulcedinis aut salsedinis aut austeritatis cibo sit admixtum: ignorantes interim quomodo temperari is debeat, vt corpori citra molestiam prosit. Itaq; in iure quidem condiendo apud eos rarò peccatur: seipsos autem vitiosè condientes quotidie, multum negocii medicis exhibēt. Non enim

Cuique sui corporis debere esse notas proprietates.

Ciborum noticia.

id ius putant optimum, quod sit dulcissimum: sed & amara multa, acriaq; admiscent. in corpus verò multa voluptatem conciliantia ad fastidium vsq; iniiciunt: siue ignari siue obliti naturam salubribus & vtilibus voluptatem molestiæ expertem stabilemq; addere. Itaq; cùm memoria tenere debemus quę cognata & vtilia sint corporibus nostris, tum contra in mutationibus tempestatum anni aliisq; circumstantiis subinde victus rationem conuenientẽ vsurpare. Iam quæ multi damna sibi ipsis ob sordes & illiberalitatẽ inferunt, ob fructuum collectiones & conseruationes peruigilando, ac hinc inde cursitando male affectas corporis partes vitiumq; intus alentes, in apertum coniicientes morbum: metuendum non est ne eueniant litteratis & in republica versantibus viris, de quibus suscepta est hæc nostra disputatio. sed alia his cauenda est nimis anxia minimorum etiam momentorum cura in litteris & disciplinis versantibus, quæ eos eò necessitatis adigit interdum, vt rationem corporis non habeant, neque parcant succumbenti laboribus, sed cogant mortalem immortali, ac terrestrem æthereæ parti in elaborandó æqualem præstari industriam. Cæterùm vt camelo vsu uenit, quod cibos prædixerat, cùm eidem seruirent domino, & parte oneris leuare ipsum camelus recusasset, Fore vt paulò post & ipsum, & totum onus cogeretur gestare: (mortuo enim boue id impletum est) ita animo quoq; contingit, vt dum defatigato corpori & quietem flagitanti nullam remissionem concedere vult, paulò post febri orta aut vertigine, libris & disputationibus omissis cogatur vnà ægrotare ac dolere. [LII.] Rectè itaque Plato consulit, neque corpus esse absque animo, neque sine corpore animum mouendum: sed quandam esse velut iunctorum ad bigas equorum debere momentorum æquabilitatem. vt quo maximè tempore corpus animi conatus laboresque adiuuat, eo id maximè etiam curemus atque foueamus, pulcramque ei illam & amabilem sanitatem præstemus: idque nobis summum ab eo bonum, omnium quę potest, exhiberi existimemus, cùm in cognitione virtutis vsuque in dicendo & agendo nullum nobis obiiciat impedimentum.

Parcendū corpori.

Coniugalia præcepta.

PLVTARCHVS POLLIANO ET Eurydicæ S. P. D.

POst patriam legem, quam vobis in coniugalem thalamum conclusis antistita Cereris imposuit, arbitror etiam oratio-

nem nostram vtile aliquid legiq; consonum facturam, si vos vnà compellet, hymenæumque concelebret. De musicis modis vnus Hippothor is appellatus fuit, quod scilicet eo equi ad coitum excitarentur. Sed cùm multæ sint in philosophia pulcræ disputationes, nulli eorum postponēda videtur esse nuptialis oratio, quæ ad vitæ societatem coniungentes sese demulcens, placidos mutuò sibi cicuresque reddit. Itaq; eorum, quæ vos in philosophia educati sæpe audiuistis, capita similitudinibus quibusdam breuibus complexus, vt eo facilius memoria teneri possent, commune ambobus donum mitto, Musas comprecans, vt adesse Veneri, eiq; operam suam dare dignentur: non enim tam lyræ aut citharæ quàm coniugii & rei familiaris concentum ab iis instrui oratione, concinnitate, & philosophia conuenit. quando etiam prisci Mercurium iuxta Venerem collocabant, vt ostenderent matrimonii voluptatem maximè orationis indigere: itemq; Suadam & Gratias, vt docerent coniuges inuicem quæ vellent impetrare debere persuadēdo, non pugnando, aut rixando. [II.] Solon iubebat spōsam cum sponso concubituram, prius manducare malum Cydonium: innuens ea re, primā quæ ore & voce initur gratiam cōcinnam debere esse & suauem. In Bœotia sponsam velantes aspharagonia coronant. Hæc enim planta dulcissimum ex asperrima spina fructum edit: & sponsa nō fugienti aut aspernanti quod primò insuauem se & difficilē ipsa præbet, māsuetam ac dulcem vitæ sociam se præbet. Qui verò primas virginū dissensiones non sustinent, nihilo saniores iis sunt qui immaturę offensi vuę sapore, maturas aliis relinquunt. Multæ etiam recens nuptæ à maritis ob primas actiones abalienatæ animis, eadem sunt conditione qua qui ictum apis pertulerunt dimisso fauo. [III.] Sunt autē inito matrimonio præsertim principio cauendæ dissensiones & offensæ: cōsiderandumq; est vasa quæ ex partibus cōpinguntur, initio facilè quauis allisione diuelli: vbi verò temporis progressu compages firmata est, solideq; coaluerunt, vix igni & ferro dissolui. Sicut ignis in paleis aut pilis leporum facilimè exardescit, mox autem extinguitur, nisi materiam quæ ei sustinendo & nutriendo sit apta, inueniat: ita amor recens coniunctorum à forma corporis incensus, durabilis & stabilis non est putandus, nisi in ipsis animis defixus mentemq; occupans viuam nanciscatur affectionem. Quemadmodū pisces medicamentis celeriter capiuntur, sed esui inutiles fiunt: sic mulieres quæ amoris poculis & veneficiis viros captant, voluptateq; in suam potestatē redigunt, stupidos eos, vecordes, corruptosq; deinceps vitæ socios habent. nam Circæ quidem nihil profuerunt ii quos veneficio matauerat, neq; vllam ad rem eis vsa est cùm in canes & asinos degenerassent: Vlyssem autē prudentē virum, prudenterq; secum versantem supra modū dilexit. [IV.] Quæ verò malunt fatuis imperare

Prima cōsuetudo.

Amor verus.

imperare viris, quam obtemperare prudentibus: eorū sunt similes, qui in via cæcos ducere malunt, quàm vidētes & itineris peritos sequi. Non credunt mulieres Pasiphaen cum regis esset vxor, bouem adamasse: cùm tamen videant quasdam, quæ austeros & temperantes non ferunt, intemperantibus & libidinosis, veluti canibus quibusdam aut hircis, libentius consuescere. Qui ob imbecillitatem aut molliciem nō possunt insilire in equos, illos condocefaciunt vt se submittant ac ingeniculent. eodem modo quidam ducendis nobilibus vel opulentis vxoribus, non sese meliores redigunt, sed illas deprimunt, vt humilibus facilius imperare possint. cùm oportuerit ratione habita vt magnitudinis in equo, ita dignitatis in muliere, fræno vti.

Imparium coniugium.

Lunam videmus cùm longè à Sole distat, illustrem esse ac lucidam, obscurari autem cùm ei appropinquat. contrà pudica mulier maximè cerni debet cum suo marito, eo autem absente domi se continere & abscondi. Non rectè est ab Herodoto dictum, simul cum tunica mulierem verecundiam exuere. quæ enim casta est, posita veste verecundiam eius loco induit, maximaq; verecundia coniuges tessera maximi inuicem amoris vtuntur.

Verecūdia.

[V.] Sicut cùm sumuntur duæ consonæ voces, cantus grauiori adscribitur: ita in familia rectè instituta omnes res geruntur quidem consensu coniugum, viri tamen vel imperium vel consilium elucet. Sol Aquilonem vicisse aliquando traditur. cùm enim ventus adimere homini pallium vellet copioso flatu, arctius hic id contraxit atque tenuit. Sole autem post ventum calidis radijs eum vrente, præ æstu simul cum pallio tunicam exuit. Hoc modo plurimæ agunt mulieres, maritis vi luxum eripere conantibus repugnant & irascuntur: placidis verbis suadentibus missum eum faciunt, mediocritatemque seruant.

Viri imperium.

[VI.] Cato senatu mouit eum qui præsente filia osculatus erat vxorem. seuerius fortassis æquo. Sed tamen si est (vt profectò est) turpe coniuges in præsentia aliorum blandiri, osculari, & amplecti sese inuicem: qui non sit turpius coram alijs rixari & conuicia mutua iacere? & cùm quæ ad amorem pertinent agantur in occulto, qui cōueniens sit maritum in castiganda, reprehendendave coniuge libertate vti aperta & omnibus conspicua?

Vxor mariti similis.

[VII.] Sicut speculum auro & gemmis ornatum nihil valet, nisi similem exhibeat rebus imaginem: sic diuitis mulieris nullus est vsus, vitam viro similem, moresque consonos non gerentis. Vitiosum est speculum & prauum, quod læti imaginem tristem, tristis ac tetrici lætam atque renidentem præbet: ita & vxor inutilis ac intempestiua est, quæ lusum quærente oblectationemque viro toruum tuetur, serias res agente ludit ac ridet: quorum alterum insuauis est, alterum contemnentis maritū. Sed quemadmodum geometræ dicunt lineas & superficies non seipsis moueri, sed motus corporum comitari: ita vxor debet non pro-

prias habere affectiones, sed mariti seria, ioca, austeritatẽ vultus, risumque subsequi. [VIII.] Qui vxores secum edere ac bibere moleste ferunt, condocefaciunt eas vt solæ sese impleant: sic qui non hilarè cum vxoribus suis viuunt, iocisq; & risui socias non adhibent, docent eas seorsim sibi voluptates quærere. Persarum regibus in cœna ac conuiuijs adsident reginæ: verũ vbi ludendi & inebriandi incessit voluntas, eas amandant, & musicas pellicesque aduocant. rectè hoc quidem, quod ebrietatis & libidinis suæ participes fieri vxores nolunt. Ergo si quis priuatus libidinis incontinens & male moratus aliquid scorto aut ancilla abusus deliquerit, non indignari vxor aut iniquè ferre debet: sed existimare maritũ veritum sua libidine & temulentia ipsi esse iniuriosum aliò diuertisse. [IX.] Reges si musicam ament, multos efficiunt musicos: si litteras, literatos: si athletas, exercitationibus corporis deditos. ita vir si corporis cultui studet, vxorem ornandi corporis studiosam reddit, si voluptatibus indulget, libidinosam & meretriciã, si honestatem & pulcras res sectatur, temperantem ac modestam. Iuuencula quædam Spartana interrogata an iam cum viro rem habuisset, Non, inquit, sed vir mecum. hic modus, ni fallor, matronam decet, vt neq; fugiat neque morosam se præbeat viro aliquid tale inceptante, neque ipsa initium faciat: hoc enim meretricium est & proteruum, illud superbum & ab amore alienum. [X.] Mulier amicos peculiares habere non debet, sed viri amicis vti. Ergo cùm ex amicis primum potissimumque locum dij sibi vindicent, eosdem quos maritus nosse deos & colere solos vxor debet, superuacaneis autem religionibus & alienis superstitionibus fores occludere. nulli enim deûm grata sunt sacra, quæ mulier clanculum & furtim facit. Ait Plato felicem beatamq; eam esse vrbem, in qua hæ voces, Meum, non meum, rarissime audiuntur: quod ibi ciues rebus, quæ alicuius sunt momenti, quam maximè vtantur communibus. E coniugio multò magis tolli istæ voces debent. Etenim sicut medici aiunt ictus sinistrorum in dextris partibus sentiri: ita affici ijs quæ viro eueniunt mulierem par est, atque adeò vicissim. vt sicuti vincula alternis nexibus robur mutuò accipiunt, ita communitas coniugum reciprocam beneuolentiam vtrinque vsurpãtium constet. Ipsa enim natura miscendis corporib. nostris vtrinque partem sumit easque confundit, vt amborum commune sit quod producitur, neutriq; liceat quid suum, quid alienum sit discernere. Proinde talis opum communitas maximè coniugium decet, vt in vnam omnia congerant commisceantque substantiam, neque pars habitus alia propria, alia aliena habeatur. sed omnia propria ducantur, nihil alienum. Sicut vinum aqua temperatum, tametsi aquæ adsit plus, vinum tamen vocamus: ita rem familiarem æquum est viri appellari, quamuis maiorem partem attulerit mulier.

Communitas rerum in coniugio

mulier. [XI.] Inhiabat opibus Helena, voluptatibus erat addictus Paris. contra, Vlysses prudens, pudica Penelope. itaque horũ coniugium fuit beatum & dignum æmulatione: illorum coniunctio Iliadem malorum Græcis barbarisq; intulit. Romanus ille amicis castigantibus, quod pudicæ, diuiti, formosæque vxori nuncium remisisset: pede porrecto, Hic quoque, inquit, calceus pulcer adspectu est ac nouus, sed nemo scit vbi me premat. Ergo non doti, non natalibus non pulcritudini fidere debet matrona, sed ijs rebus freta esse, quibus maximè maritum tangit: cõsuetudine, inquam, morum comitate, & obsequio: vt ea in singulos dies non dura, neque molesta, sed concinna & grata iucundaque præstet. Quo enim pacto medici febres ex occultis causis paulatimq; collectis ortas periculosiores iudicant ijs quę illustribus & manifestis de causis existunt: eodem quæ plerosque fallunt exiles, continentes quotidianæque offensæ coniugum grauius diuellunt læduntque conuictum. [XII.] Rex Philippus deperibat Thessalicam quãdam mulierem, quæ veneficio eum circumuenisse dicebatur. operam dedit Olympias, vt eam in suam redigeret potestatem. cum in conspectum ea reginæ venisset, neque forma tantum videretur egregia, sed & collocuta esset neque abiectè neque imprudenter: Facessant, inquit Olympias, calumniæ. tibi tua in te ipsa sunt reposita veneficia. itidem eam beneuolentiam mariti nulla res potest abolere quam vxor moribus & virtute sibi parauerit, dotem, genus, medicamenta, ipsumque adeo Veneris cestum in sese ipsa collocans. Rursum Olympias cum aulicus quidam adolescens formosam, sed male audientem duxisset vxorem: Hic, inquit, si ratione esset præditus, nunquam profectò oculis matrimonium coiuisset. Enimuerò non oculis, non digitis ista res agenda est: quod faciunt nonnulli, dotem supputantes sponsæ, non explorantes qualis in conuictu sit futura. [XIII.] Socratis est præceptum, adolescentes, si in speculum intueantur, turpes formæ vitium debere morum virtute corrigere, formosos adhibere diligentiam, ne pulcritudinem prauitate morum contaminent. Sic matrona etiam in manibus speculum vbi erit, sic secũ loquatur, deformis si est, Quid essem, si deforet pudicitia? sin elegante forma, Quanti fiam si accedat pudicitia? maius enim decus adfert deformi amor moribus conciliatus probis, quam si ob pulcritudinem diligeretur. Lysander cum Siciliæ tyrannus filiabus eius vestes cincinnosq; preciosos mitteret, dona ista repudiauit: quod diceret hoc ornatu filias suas dedecoratum potius quàm ornatum iri. Sed prior Lysandro id docuit his versibus Sophocles:

Non hac ornatus, sed deformitas, tua
Mentis (m ser) putabuntur q; insania.

ornatus enim, vt dicebat Crates, est id quod ornat. præstant autẽ

Aemilij Pauli est.

Mulier omnia in se reposita debet habere.

Speculi vsus.

Ornatus.

hoc

hoc ea, quæ decentiorem faciunt mulierem. non autem id aurum potest, aut smaragdus, aut coccina tinctura, sed quæ grauitate, modestia, ac verecundia informant. [XIV.] Qui Iunoni nuptiali seu pronubæ sacrificant, ij vel non cum reliqua conficiunt victima, sed exemptum apud altare abijciunt. quo instituto legis autor obscurè significauit, coniugio nunquam debere bilem iramq; *Ira.* interesse: nam matrisfamilias austeritatem esse oportet, vt & vini, vtilem suauitateque conditam: non aloes in morem acerbam, & *Venustas.* quæ medicamenti instar ingrata sit. Xenocratem Plato, virum bonum & honestum alioqui, sed moribus aliquanto seuerioribus, hortatus est vt Gratijs sacrificaret. existimo autem pudicæ mulieri apprimè apud virum gratijs opus esse, vt, quod aiebat Metrodorus, suauiter cum eo vitam degat, neque pudicitia sua stomachũ ei moueat. nam neque mundicies frugali, neque blanditiæ ei quæ maritum diligit, negligendæ sunt: cùm morositas insuauem reddat modestiam, itemque sordes simplicitatem. Quæ arridere viro metuit, aut aliquid aliud id genus facere, ne videatur proterua & audax, nihil ab ea distat, quæ vt non videatur vnguento caput habere delibutum, etiam oleo abstineat, & ne fucare faciem putetur, ne lauet quidem eam. [XV.] Videmus verò poetas atque oratores, qui genus loquendi plebeium illiberale, ac male affectatũ vitant, rebus ipsis & earum dispositione ac sententijs artificiosa industria comparatis delectare ac mouere auditores. ita sanè matrona etiam rectè faciet, si omnia superuacanea, meretricia, & ad pompam pertinentia fugiat atque repudiet: in eoque operam ponat, vt moralibus & ad vsum vitæ pertinentibus officijs maritum demereatur, pulcritudinique vitæ cum voluptate coniunctæ eum adsuefaciat. Si qua tamen natura est austera, nihilque iucundi admixtum habet ingenio, neq; vsu vitæ suauior reddi potest; æquo animo id ferre maritum decet. & sicut Phocion Antipatro respondit, parum honestam à se rem petenti, Non potes me & amico vti & adulatore: ita iudicare de pudica & austera matrona, Non posse cum eadẽ se & vt vxore & vt scorto viuere. [XVI.] Ægyptiæ *Ornatus.* mulieres maiorum instituto calceis non vtebantur, vt domi meminissent tempus exigẽdum. hodie domi mansuræ sint pleræque, si aureos calceos, & armillas, & periscelides, & purpuram atque vniones auferas. Theano tunica se amiciens cubitum exeruit & dicenti cuidam, Pulcer hic cubitus est, respondit: Atqui non est publicus. cæterùm pudicæ non cubitus solum, sed & sermo publicus esse non debet, voceque ad alienos, tanquam parum conueniente denudatione, abstinendum ei est. in voce enim insunt indicia omnis generis animi affectionum. Eleiorum Venerem Phidias fecit, quæ testudinem calcaret: quo signo mulieres domi sibi de*Silentium.* gendum esse, seruandumq; silentium monerentur. nam aut viro,

aut

aut per virum mulieri loquendum est, neque indignè ferendum, si vt tibicen aliena lingua vocem edit propria grauiorem. [XVII.] Diuites & reges cùm philosophos in honore habent, & se & eos ornant. philosophi diuites si demerentur, non gloriam illis addunt; sed sibi ipsis auferunt. Simili ratione mulieres laudem merentur, cùm se maritis submittũt: imperium affectantes, plura cõtra decorum agunt, quàm ipsi viri qui dominium hoc sustinent. Imperare autem maritus mulieri debet, non vt dominus rei quam possidet, sed vt animus corpori, ijsdem affectibus obnoxius, & beneuolentia deuinctus. vt autem animi est curam corporis gerere, non tamen voluptatibus eius inseruire ac cupiditatibus: ita lætum esse debet & officiosum mariti imperium. Corporum philosophi alia aiunt ex partibus deiunctis constare, vt classem, exercitum, alia ex compactis, vt domum, vt nauim, alia ex vnitis & in vnam naturam concretis, vt animalium. id si huc accommodate libeat, coniugium quoque mutuò amantium, ex vnitis constat: dotis liberûm ve gratia cohærens, ex compactis: concubitu solo iunctorum, ex deiunctis, quales contubernio vti quàm vitæ communitate rectius censeas. [XVIII.] Sicut autem humores physici dicunt totos totis permisceri, ita oportet matrimonium contrahentium, corpora, opes, amicos, familiaresque inuicem confundi. Etenim Romanus legislator lege cauit, ne coniugum alter alteri donaret quicquam: non vt nullius rei participes fierent, sed vt omnia communia iudicarent. *Communitas.* Lepti, quæ Africæ vrbs est, moris est patrij, vt postridie nuptiarum sponsa ad socrum mittat petitum ollam. illa verò negat, neque se habere ait: vt nouercalem socrus animum *Socrus.* initio statim sponsa experta, si quid postmodò contingat asperius, non ferat iniquiore animo. Hoc nosse conuenit mulierem, & obuiam ire offensarum occasioni. petitur autem hæc ex æmulatione beneuolentiæ, cui mederi hac vna ratione potest, si peculiarem sibi mariti conciliet beneuolentiam, eam qua is matrem prosequitur non auertat aut deminuat. [XIX.] Filios matres magis amare videntur, quod ab his se adiuuari posse putant: filias patres, vt suo præsidio indigentes. & qui se mutuo honore afficiunt, operam dãt vt quod alteri maximè familiare est, id alter gratum habere, eoq; apprimè se delectari præseferat. Verùm id fortasse aliquid diuersitatis habet. Illud scitum est, si mulier mariti parentibus conspiciatur plus honoris tribuere quam suis, & si quid molestum accedit, suos id celans ad viri deferat parentes. fidem enim nobis paramus apud eos, quibus nos confidere ostendimus, & amorem apud eos, quos diligere credimur. Cyri militibus duces mandauerunt, vt hostes cum vociferatione irruentes taciti exciperent, tacentibus autem eis ipsi sublato clamore occurrerent. Prudentes itidem *Medea: verba nutricis.* matronæ viris ex ira vociferantibus tacent, silentes alloquio demitigant.

tigant.[XX.]Rectè Euripides incusat eos qui lyra vterentur ad vini potũ. erat enim musica ad sedandas iras luctusque potius vocãda, quàm ad eneruandum eos qui iam ante erant in voluptate. Vos quoque existimate perperam coniuges facere, qui voluptatis percipiendæ gratia concumbunt, cùm verò aliquid iræ & dissidij obortum est, secubant: neque tum potissimum Venerem aduocant, quæ his malis optimè solet mederi. quod & Homerus alicubi docet, Veneri hunc sermonem tribuens:

Irarum remedium.

Dissidijs quorum longis imponere finem,
Et thalami insueto iam dudum iungere nexu
Constitui. ——

Semper quidem & vbique locorum cauendæ sunt coniugibus offensiones mutuæ, maximè autem ne in concubitu incidant opera danda. Quædam cùm vrgeretur doloribus partus instantis, reclinãtibus ipsam in lectum dixit: Et qui possit mederi lectus his malis, in quæ in lecto incidi? sed quæ in lecto nascuntur dissensiones, iurgia, iræ, difficulter possunt alio loco & tempore aboleri. [XXI.]Hermiones videtur verum esse hoc verbum:

Eurip. Andromacha.

Me perdiderunt ad me ventitando mulieres malæ.

verùm id non simpliciter fit, sed cùm discordiæ & obtrectationes aduersus maritos talibus mulieribus non fores duntaxat, sed aures etiam patefaciunt. Itaque tunc maximè quæ sapit aures occludet susurris istis, ne ignis igni addatur. habebitque in promptu Philippi illud, qui fertur amicis in Græcos eum concitantibus, quod beneficijs ab ipso affectos male dicere ei dicerent, respondisse: quid ergo agent, si male ipsis fecero? & cùm mulierculæ calumniatrices dicent: Amantem sui te & pudicam vir iniquè tractat: Quid ergo, dicet, fiet si odisse eum & iniurijs afficere inciperem? Fugitiuum quidam seruum aliquanto post tempore cùm vidisset, & insequeretur, isque in pistrinum profugisset, Non erat inquit, locus vbi te mallem inuenire, quàm hic. Ita mulier quoque discidij libellum meditans ob obtrectationem: seque affligens, ita secum dicat: quid verò riualis mea maiore eum voluptate cernat, quàm sic me excruciari, & cum viro dissidere, domumque eius & thalamum deserere? [XXII.]Athenienses tres arationes sacras obeunt. vnam in Sciro antiquissimæ segetis monimentum: secundam in Raria, tertiam sub ipsa vrbe, quam à iugo boum *Buzygium* nuncupant. His omnibus sanctior est aratio atque satio procreandorum liberûm. & Venerem Sophocles præclarè vocauit fertilem Cytheream. itaque huic maximè cum cautione est danda opera viro & mulieri, abstinendumq; incestis & contra leges pugnantibus consuetudinibus, neque seminandum vnde nihil nasci velint, aut si quis existat fructus, eius pudeat & occultetur. Gorgia oratore Olympiæ orationem recitante, qua cõ-

Susurri cauendi.

Liberûm procreatio.

cordiam

cordiam Græcis suadebat, Melanthius: Hic, inquit, nobis de concordia consilium dat, qui sibi ipsi, vxori, & ancillæ, tribus duntaxat priuatim hominibus, concordiam non persuasit. videbatur enim amare ancillam Gorgias, & ancillæ ea de causa obtrectare vxor. Ergo probè concinnatam habeat familiam oportet, qui concionē aut amicos concinnare conatur. facilius enim mulierum peccata vulgus fallant, quàm quæ ipsi aduersus eas delinquimus. [XXIII.] Felem aiunt vnguentorum odore ad insaniam redigi. eodem modo si vnguentis mulieres afficerentur, flagitium vtique esset non abstinere vnguentis viros, sed exiguæ voluptatis causa tantam pati illis euenire miseriam. Quando igitur mulieres ad insaniam adigit non vnguenti vsus, sed maritorum cum meretricibus coitus: profectò iniustum est, voluptatis gratia paruæ tātum doloris atq; perturbationis vxori inferre: ac non potius purū intactumq; ab omnibus alijs mulieribus ad vxorem accedere: sicut ad apes solemus, quas creditum est irritari & pugnare, si quis recum muliere habita aggrediatur. Qui ad elephantos accedunt, splendido, qui ad tauros, puniceo vestitu non vtuntur, quod his coloribus animalia ista in rabiem vertuntur. tigres traditum est tympanorum circum pulsatorum sonitu omninò in furorem conijci ac diuellere seipsas. Cùm itaque viri quoque sint, quibus coccinæ, & purpureæ vestis cōspectus sit molestissimus, aut qui cymbala & tympana ægrè ferant: quid habet difficultatis abstinere his mulieres, neq; perturbare aut irritare maritum, sed placidè & constanter cum eo degere? [XXIV.] Mulier quædam Philippo inuitā se trahenti, Missam me fac, ait: sublata enim lucerna quæuis mulier cuiusuis est similis. id rectè dictum est in adulteros & libidinosos. Matrona verò maximè exstincta lucerna debet non cuiusuis mulieris similis esse: sed cum corpus cerni nequit, elucere pudicitia eius, vnius viri studium, modestiaq; & amor. Plato senes hortabatur, vt coram adolescentibus verecundè agerent, vt sic reuereri senes illi discerent. vbi enim inuerecundè se gerunt senes, ibi nullam censebat adolescentibus verecundiam ingenerari posse. Hoc memoria tenere maritus debet, neq; vllibi magis quàm apud vxorem verecūdiam adhibere, sentiens ei thalamum scholam esse aut modestiæ aut impudicitiæ. Qui autem ab ijs voluptatibus vxorem auertit, quib. ipse fruitur, perinde agit ac qui iubeat mulierem contra hostes depugnare, quib. sese ipse dediderit. [XXV.] De ornatus verò studio, te quidē, Eurydice, legere, ac memoriæ mādare velim, quæ ad Aristyllā scripsit Timoxenes. tu autē, Polliane, noli putare vxorē sibi à cultu superuacaneo & sumptuoso tēperaturam, si in alijs reb⁹ videat te sumptui indulgere, & gaudere auro inducēdis poculis, ædib. pictura, mulis & equis phaleris ac tegminib. preciosis ornādo. Nō.n. potest gynæceo luxuria sumptuosa eijci,

Verecūdia.

Ornatus.

eijci, quæ in medio obuersatur virorum conclaui. Ac tu quidem ætate iam ad philosophiam matura, ijs quæ demonstrantur, ac cũ apparatu docentur mores exorna tuos, & eam ob rem cum ijs, ex quibus vtilitatis capere potes aliquid, versare ac colloquere. apũ verò instar optima quæque vndique colligens, tecumque domum ferens, mulieri tuæ imperti, colloquendoque amica ei & familiaria optima quæque dicta reddito.

Namque es ei pater & frater, venerandaq́ mater.

vt illa apud Homerum de suo marito dicebat. [XXVI.] Ego autem sic iudico, non minus facere ad dignitatem viri, si mulier eum suum præceptorem, philosophum, magistrumque appellet, rerum quidem diuinissimarum ac pulcherrimarum. Huius enim modi disciplinæ id præcipuum habent, quod ab ineptis rebus studijsq; animos mulierum abducunt. pudebit nimirum saltationis mulierem geometriæ gnaram, & magicis incantationibus se capi non patietur, Platonicis, Xenophonteisque incantata disputationib. Quod si qua erit, quæ se de cœlo Lunam detracturam polliceatur, stultitiam imperitiamque deridebit mulierum, quæ ista sibi persuaderi passæ sint. quippe non rudis astrologiæ, & quæ auditu perceperit, quo pacto Aganice filia Hegetoris Thessali perita pleniluniorum, in quibus deficit lumine luna, cùm præcepisset ratiocinatione quo tempore luna in vmbram illapsura foret, imposuerit mulieribus, persuaseritque se lunam cœlo detrahere. [XXVII.] Equidem nunquam auditum est mulierem absque viri consuetudine prolem edidisse. informes autem fœtus ac carnis moles quæ ex corruptis humoribus in vteris coeunt, molas vocant. quod vitij cauendum est ne in animis mulierum contrahatur: qui nisi semina honestæ doctrinæ concipiant & instituantur virorum opera, ipsi ex sese opiniones absurdas, affectusque prauos multos gignunt. Tu verò Eurydice in id maximè incumbe, vt sapientum præstantiumque hominum scitè dicta tibi reddas familiaria, semperque in ore habeto voces istas, quas virgo etiamnũm è nobis percepisti, vt & virum exhilares, & apud alias mulieres ob ornatum ita multiplicem, ita decentem in admiratione sis, præsertim nulla partum impensa. Nam diuitis alicuius mulieris vniones, aut alicuius peregrinæ sericas vestes adipisci ijsque te ornare non possis, nisi magna emas pecunia. sed Theanus ornaméta, & Cleobulinæ, & Gorgus quæ Leonidæ fuit vxor, & Timocleæ quæ Theagenis soror, & Claudiæ illius priscæ, & Corneliæ Scipionis sororis, aliarumque illustris famæ mulierum gratis licet tibi sumere, ijsque te condecorare, vitamque viuere gloriosam atq; felicem. [XXVIII.] Si enim Sappho ob carminum quæ pangebat elegantiam tam magnificè de se ipsa sensit, vt ad diuitem quandam sic scribere non dubitauerit:

Litera mulieribus vtiles.

Te si-

Te simul lethum rapiet, iacebis,
Nec suo quisquam celebrabit ore:
Particeps non es quoniam rosarum
Pieriarum.

cur non altiores tibi liceat ducere spiritus, quæ non rosarum, sed fructuum compos facta sis, quos Musæ ferunt largiunturque ijs, qui doctrinam & philosophiam magnifaciunt.

PLVTARCHI SEPTEM SAPIENTVM Conuiuium.

DIOCLES.

[I.] MAGNAS nimirum tenebras, Nicarche, ingentemq; obscuritatem rebus offundet temporis longinquitas, quãdo iam nunc falsis sermonibus compositis de rebus, quarum recens adhuc memoria est; fides adhibetur. Nam neque septem tantummodò illi, sicuti vobis narratum fuit, conuiuio interfuerunt, sed numerus hominum duplo istius maior, quorum vnus ipse quoque fui, ob artis vsum familiaris Periandro, & Thaletis (qui iussu Periandri apud me diuerterat) hospes: & quicunque fuit qui sermones conuiuatum retulit, quem quidem satis apparet non fuisse in conuiuio præsentem) male rem is exposuit. Sed quoniam ocio abundamus; neque senectus idonea cauere sponsione de differẽda in aliud tempus narratione potest; ita vobis cupientibus rem totam ab initio enarrabo. [II.] Conuiuium Periander apparauerat nõ in vrbe ipsa, sed in cœnaculo quod in Lechæo est iuxta templum Veneris; cui etiam sacrificabatur. Cùm enim ab eo tempore, quo ipsius mater ob amorem è vita sese subduxerat, Veneri rem sacram nunquam fecisset: tunc primùm quibusdã Melissæ adductus somnijs eam sacrificio placare instituerat. Proinde vocatorum vnicuique bigæ præclarè exornatæ adducebantur. æstas enim tum erat, totamque vsque ad mare viam ob curruum hominumque multitudinem puluis tumultusque occupabant. Cæterùm Thales bigas apud ostium conspicatus, leni cum risu dimisit. Itaque ambulauimns via per agros diuersa tranquillitatem consectati, tertiusque vnà nobiscum Neiloxenus Naucratites, vir egregius; & cui in Ægypto cum Solone ac Thalete fuisset familiaritatis vsus. is tum denuò ad Biantem erat missus, neque causas legationis suæ ipse norat; nisi quod in libello suspicabatur se ei alteram quæstionem sigillo munitam portare: mandatum enim erat, vt si Bias abnueret; sapientissimis Græcorum

Periander Veneri sacrificat.

aperiret. Ac mihi quidem, aiebat Niloxenus, codicilli hi (simulq; libellum nobis ostendebat) insperatum hoc lucrũ opportunè obijciunt, vt hoc in loco vniuersos vos inueniam. defero enim, vt vides, ad cœnam. [III.] Ibi tum Thales ridens, Si quid, inquit, mali est, Prienam referas. soluet enim Bias, sicut & priorem soluit ipse quæstionem. Quid, inquam, id erat quæstionis? Victimã, ait Thales, miserat ad eum Amasis Ægypti rex, iubens exemptam ex ea optimam ac pessimam carnem sibi mittere. at noster præclarè, linguam exsectam ad regem perferri curauit. quæ ei res magnam gloriam admirationemque peperit. Non hoc duntaxat, inquit Niloxenus: sed & id, quod regum quoque amicitias non refugit, quẽadmodum tu facis. Nam cum te quoque ob alia quædam suspicit, tum verò mirum in modum ei arridet, quod Pyramidis altitudinem absque vllo labore aut instrumento dimensus es: sed scipione ad vmbræ, quam iaciebat pyramis, finem erecto ac tactu radiorũ duobus triangulis constitutis demonstrauisti altitudinem pyramidis ad scipionis altitudinem ea esse proportione, quam vmbra illius ad huius vmbram haberet. Sed, cuius rei mentionem feci, ob odium in reges male audis apud Amasin, suntque ad eum relata tua quædam contumeliosè in tyrannos dicta: qui interrogatus à Molpagora Ione quidnam vidisses insolens, Tyrannum responderis senem: rursumque alicubi de bestijs orta disputatione, pronunciaueris pessimam ferarum esse tyrannum, de cicuribus adulatorem. hæc enim reges tametsi nihil minus videri quàm tyranni volunt, auribus nequaquam æquis audiunt. [IV.] Ad hæc Thales: Isthuc quidem, ait, Pittaci est, ioco aliquando ad Myrsilum dictũ. Ego verò non tyrannum, sed gubernatorem nauis si videam senem, pro miraculo sim habiturus. quod autem ab hoc ad illũ trãsfertur hoc dictum, ego id de mutatione hac sentio, quod adolescens ille, qui cùm canem saxo petens nouercam ferijsset, ne sic quidem male cecidisse dixit. Itaque ergo & sapientissimum iudicaui esse Solonem, qui oblatam tyrannidem recusauerit: & Pittacus si solus dominari non fuisset aggressus, nunquam dicturus erat, Difficile est esse probum. Ac Periander mihi videtur tyrannide tanquam paterno morbo circumuentus non male emergere sese, salutaribus adhuc vtens consuetudinibus ac colloquijs hominum prudentum, ijsque obsequens: neque admittens Thrasybuli ciuis mei consilium, qui eum ad oppressionem summorum hominum hortatur. Nihil enim discriminis est inter colonum qui loco tritici & hordei locustas comportare velit & aues, atque tyrannum qui mancipijs quàm viris malit præesse. Quippe multa mala dominationis vnico hoc compensantur bono, honore videlicet & gloria, siquidem bonis aliquis tanquam melior, & magnis vt maior imperet. qui autem securitatem decoro neglecto quærunt, digni

Bias de lingua.

Pyramidis mensura. Vide Eucli. 6. 4.

Tyrannus.

digni sunt qui non hominibus, sed ouibus, equis bobusque mulis præsint. [V.] Verùm enimuerò hospes iste in sermones nos coniecit nihil ad rem facientes, dum non curat dicere atque inquirere de ijs, quæ congruunt ad cœnam euntibus. nisi forte non putas sicut præbitoris, ita etiam inuitati suum esse apparatum. Sybaritæ feruntur toto ante anno mulieres inuitare soliti, vt eis liceret per ocium vestibus auroque ornatis ad cœnam venire. Ego autem plus temporis requirere puto probè cœnaturi legitimam præparationem. quia difficilius est mores decorè componere, quàm corporis curiosum inutilemque ornatum conquirere. Qui enim sapit, is non sese tanquam vas implendum ad cœnam apportans venit: sed vt serio iocoque aliquid acturus, auditurusque & dicturus, prout occasio conuiuarum quemque monebit, siquidem velint suauiter vnà esse. [VI.] Licet sanè obsonium vitiosum auersari, & si vinum non probetur, ad nymphas confugere. at conuiua qui caput obtundat, importunus atq; intractabilis, omnem cum vini & cibi, tum musicæ gratiam corrumpit atque perdit. cōceptamque molestiam deponere non est facile, cùm nonnullis per omnem vitam inhæreant mutuæ offensæ, velut crapulæ quidam sensus pridianæ, ortæ ex contumelia inter pocula aut ira. Itaque Chilo rectissimè, qui cùm heri vocaretur, non ante condixit, quàm eorum qui inuitarentur eodem nomina singulatim cognouisset. dicebat enim quibus cum necesse esset vnà nauigare, aut militare, eorum etiam molesto comitatu ac contubernio vtendum esse. vltrò autem qualibuscunque admiscère se conuiuis, nō esse sani hominis. Ægyptij in conuiuia inferre solent sceletum, id est exsiccata hominis, atque inter se compacta ossa, hortariq; conuiuas vt meminerint se non ita multò post tales fore. is quáquam ingratus & intempestiuus comessator, tamen suum habet locum, non ad potum & voluptates, sed ad mutuum amorem dilectionemque cohortans, monensque vitam breue tempus sortitam non debere malis rebus longam reddi. Inter hos sermones ad cœnaculum peruenimus. [VII.] Ibi Thales lauare recusauit, quod vnctum se esse diceret. obiens tamen cursus spacia, & palæstras spectauit, & lucum ad mare probè exornatum: non quod eorum quicquam admiraretur, sed ne contemnere Periandrum, eiusve despicere videretur magnificentiæ studium. Cæteros, vt quisque vnctus lotusve erat, famuli per porticum in conclaue viris destinatum introducebant. Ea tum in porticu Anacharsis sedebat, & ante eum puella stabat cæsariem eius manibus pectens. Hanc Thales ad se perquàm liberaliter adcurrentem osculatus, atque ridens: Fac ait hospitem nobis pulchrum, ne terribilis adspectu nobis, ferusque videatur, cùm sit mansuetissimus. Mihi autem quærenti quænam hæc esset puella: Sapientem, inquit

Quomodo ad conuiuium sit accedendum.

Sceletus Ægyptiorũ

Eumetis siue Cleobulina.

& famosam non nosti Eumetidem? sic enim eam pater, vulgò de patris nomine Cleobulinam appellant. Tum Niloxenus: Nimirum, inquit, eam ob ænigmatum peritiam ac sapientiam laudas. nam & in Ægyptum quædam ab ea propositæ quæstiones peruenerunt. Non sanè, respondit Thales. his enim illa tanquam taxillis vbi ita res fert vtitur, & concertat cum compellantibus. Sed & animi altitudo inest ei mirabilis, & ingenium ciuile atque humanum, ac facit vt pater ciuibus humanius populariterque imperet. Omninò, inquit Niloxenus, ita videtur. idque apparet intuenti tenuitatem in amictu eius atq; simplicitatem. sed quid causæ est, quod Anacharsin ita amanter curat? Quia, respondit Thales, vir is est temperans, multarumque rerum gnatus, rationemq; victus & purgandi, qua in ægrotis curandis Scythæ vtuntur, prolixè ei libenterque tradidit. atque adeo nunc etiam discere eam aliquid atque disputare puto, dum vitum tractat istum atque mulcet. [VIII.] Cùm iam cœnaculo appropinquaremus, occurrit nobis Alexidemus Milesius, Thrasybuli tyrãni filius spurius, inde perturbato animo egressus, iratusque secum quædam, quæ nos percipere nequiuimus, mussitans. Is vbi Thaletem conspexit, paululùm sese colligens, atque ad se reuersus: Atroci, inquit, iniuria nos Periander affecit, non passus me soluere nauim, cùm quidem id cuperem, sed vt ad cœnam manerem exorans: & nunc venienti cœnatum sedem adsignans indignissimam, Æolibus, & insulanis, ac quibusuis tandem hominibus Thrasybulo prælatis. satis enim euidens est; despici ab eo patrem qui me misit, meamque in eum redundare contumeliam. Itane verò, ait Thales, metuis, ne quemadmodum Ægyptij stellas aiunt viribus pro loci in quem attolluntur, aut deuehuntur conditione augeri minuive, ita tibi quoque locus claritatem obscuritatemve adferat? & Lacone illo deterior es, qui cùm ei in choro quodam vltimum locum præfectus adsignasset, Benè, inquit, abs te factum est, qui rationem huius quoque loci cohonestandi repereris.

Locus.

non enim curandum est quo loco aut post quos collocemur: sed vt quibus adsidemus, cum ijs bene nobis conueniat, statimque in nobis ipsis principium ansamque amicitiæ inesse ostendamus, dum non succensemus locanti; sed laudamus quod talibus nos adiunxerit. Etenim qui loci causa irascitur, is magis ei iuxta quem positus est, quàm collocãti succenset, & vtrique infensus fit. Verba hæc sunt, inquit Alexidemus, ac obseruaui vos quoque sapientes honorem sectari. simulque præteritis nobis discessit. Nobis autem insolentiam hominis mirantibus, Thales: Ingenio est, ait, stupido ac monstroso. qui etiamnum adolescentulus, cùm allatum Thrasybulo esset vnguentum præclarum, id in magnam crateram infudit, meroque affuso ebibit, inimicitia amoris loco perpetrata. [IX.] Secundum

dùm

dûm hæc famulus accedens: Iubet, inquit, Periander te vnà cum Thalete venire visum quid rei sit quod modo est ad eum allatum, temerene sit natum, an monstrum sit atque prodigium. ipse enim valde videtur perturbatus, contaminari ac pollui eo sacrificium censens. hæc locutus, in domum quandam nos deduxit, vnam ex his quæ circa hortum erant. Ibi adolescens quidam pastoralis, vt videbatur, imberbis adhuc, forma non contemnenda alioqui, explicato scorteo sacculo, monstrauit nobis infantem equæ, vt aiebat, partu editum, supernè ad ceruices vsque & manus humana forma, reliquas partes equinas habentem, cæterùm in morem hominum recens natorum vagientem. Ac Niloxenus quidem, dij auerruncent vociferatus, oculos auertit. Thales autem aliquandiu in adolescentem intuitus, deinde subridens, vt solebat identidem de arte mecum iocari: Numnam (inquit) Diocles lustrationem aliquam molieris, negociumque dijs malorum profligatoribus facesses, re terribili scilicet atque magna oblata? Quid ni, inquam ego? certè enim, Thales, portenditur seditio ac dissidium, metuoque ne malum in ipsum penetret matrimonium ac posteros, cùm dea priore nondum expiata, alteram hanc, vt cernis, iræ significationem edat. [X.] Ad hæc nihil respondens Thales, sed ridens discessit. ac Periandro apud fores obuiam facto nobis, sciscitatoque quid videretur de spectaculo isto, omisso me, manũ eius prehendit, & Quæ, inquit, Diocles mandabit, ea tu per ocium perages. Ego autem tibi consulo, vt equarum pastoribus non vtaris, aut eis des mulieres. Visus est mihi Periander his verbis auditis maiorem in modum delectari. nam & risum tollebat, & Thaletem amplexus osculabatur. Tum ille: existimo, inquit, ô Diocles, iam euenisse quod signo isto portendebatur. vides enim quantum damnum ceperimus, Alexidemo nobiscum cœnare nolente. Postquam introperuenimus, maiore iam voce Thales, Et vbi tandem, ait, homo ille indignè tulit se collocari? locoque commonstrato, ibi cùm ipse accubuit, tum nos vna accumbere iussit, inquiens vel pecunia fuisse se redemturum vt eadem cum Ardalo mensa posset vti. Erat autem Ardalus Trœzenius, tibicẽ ac sacerdos Ardalidum Musarum, quas priscus Ardalus Trœzenius dedicauerat. Ibi Æsopus, qui nuper à Crœso ad Periandrum, ac præterea Delphos ad oraculum missus, humili sella iuxta Solonem supernè accumbentem adsidebat, Mulus, inquit, Lydus suam in flumine contemplatus imaginem, pulcritudinemque & magnitudinem corporis sui admiratus, ferocire & equi in morem procurrere intendit. mox autem recordatus asini se filium esse, inhibuit cursum, ferociamque & spiritus repressit. Ad hæc Chilo Laconica voce, Tu quoque, ait, tardus es, & muli cursum imitaris. [XI.] Secundum hæc Melissa accessit, & iuxta Periandrum accubuit.

Monstrosus fœtus.

Muli fabula.

cubuit. Eumetis autem inter cœnãdum sedit. Cæterum me Thales, qui supra Biantem accumbebam, ita compellauit. Cur non significasti, Diocles, Bianti, Naucratitam hospitem iterum ad eum venire cum quæstionibus à rege propositis, vt sobrius & cautus eas percipiat. Ille verò, inquit Bias, iampridem me istis adhortationibus territat. Ego autem noui Bacchum cùm alias validum esse, tum à sapientia cognomentum Lysij (quasi *Soluentem* diceres) inuenisse. itaque non metuo ne plenus eius ad certamen minus animi sim habiturus. His illi inuicem verbis inter cœnandum ludebant. Mihi verò consideranti cœnam vsitata ratione nonnihil frugaliorem, subijt apud animum meum cogitare, sapientum & bonorum virorum conuiuia non augere impensas, sed minuere potius, dum superuacanei obsoniorum apparatus omittuntur, & vnguenta peregrina ac bellaria, vinorumque preciosorum diffusiones. quibus cùm Periander quotidie vteretur, vtpote in tyrannide, opibusque & rebus tantis, tum sese istis viris tenuitate & frugalitate commendabat. nam non aliarum duntaxat rerum, sed vxoris quoque demens atque occultans consuetum mũdum, frugaliter eam & modicè ornatam ostendebat. [XII.] Sublatis mensis, sertisque à Melissa distributis, nos quidem libauimus: & tibicina, cum paululum ad vota nostra cecinisset, è medio abijt. Tunc Ardalus Anacharsin allocutus, interrogauit an apud Scythas tibicinæ essent. qui ex tempore respondit, Ne vites quidem apud Scythas esse. Rursumque Ardalo dicente, Atqui dij sunt Scythis? omnino, inquit Anacharsis, ijque intelligentes humanæ linguæ. neque Scythæ putant, quod Græci: qui quanquam Scythis eloquio præstare se censent, tamen deos ossium & lignorum sonos quàm humanam vocem libentius audire opinantur. Quid intulit Æsopus, si videres ô hospes nostri temporis fistularum fabros, qui ossa hinnuleorum abijciunt, & asininis vtuntur, melius sonare hæc dicentes. qua de causa etiam Cleobulum tibia hinnulea ad fistulam Phrygiam impulit mirari aurem cornigeram ictus gratia. vt mirari subeat, asinum animal crassissimum & à musica alienissimum, tamen ossa tenuissima & maximè canora suppeditare. Hic Niloxenus, nimirum, inquit, hoc est quod nobis Naucratitis Busiritæ vitio vertunt, qui asininis iam vtimur tibijs, cum ipsis etiam tubam audire nefas habeatur, quia eius sonus asininæ voci est similis. nostis autem asinum apud Ægyptios propter Typhonem in infamia esse. [XIII.] Facto deinde silentio, Periander cernens Niloxenum cupere quidem, sed tamẽ non audere sermonis facere principium, Ego verò, ait, ciuitates magistratusque laudo, qui priore loco hospitibus, deinde ciuibus responsa dant. itaque placet, vt in præsentia nostri sermones, quippe indigenæ & familiares, aliquantulum cessent, & quasi in concionem

Vini vis.

Frugalitas doctorum.

De fistulis & ossibus.

Asinus.

sionem aditus permittatur Ægyptijs istis ac regijs quæstionibus, quas optimus hic Niloxenus ad Biantem adfert, Bias autem vult vnà nobiscum excutere. Et Bias: vbi enim, aut quibus cum malit quisquam de his experiri, si ita vsus ferat, quæstionibus soluẽdis? præsertim cùm rex mandauerit, vt à me principium fiat disputationis, & ea ordine per vos omnes circumeat. Ad hæc verba codicillos Bianti porrexit Niloxenus, iussitque apertos coram omnibus legere. eorum quæ continebantur scripta, hæc erat sententia. Amasis rex Ægyptiorum Bianti Græcorum sapientissimo Salutem. Certat mecum Æthiopum rex de sapientiæ præstantia: victusque alijs in rebus, vltimo loco absurdam à me & immanem rem postulat, mare me iubens ebibere: idque ea conditione, vt si præstem, multi eius pagi multæque vrbes meæ fiant ditionis: sin verò, oppida quæ circa Elephantinam sunt amittam. Tu quo pacto id fieri possit dispice, & statim nos remisso huc Niloxeno doce. Si quid à me ciues amicique tui desiderabunt, non deero ijs. Vale. [XIV.] His recitatis, non multum temporis cunctatus Bias, sed paululum secum meditatus, & paucula cum Cleobulo, qui ponè accumbebat, collocutus, Quid narras, inquit, Niloxene? tot hominum rex Amasis, tantumque ditionis præstantissimæ possidens, ebibere mare volet obscurorum & vilium pagorum gratia? Tu verò, inquit Naucratites, tuo arbitrio perpende quid fieri possit. Indicet ergo, ait Bias, Æthiopum regi, debere eum interim dum ipse mare quod nunc est ebibit, in mare exeuntes fluuios inhibere. nam de eo quod nunc est mari, non de futuro mandatum fuit. Quæ simulatque dixit, Niloxenus præ voluptate non continuit se, quin amplecteretur atque oscularetur hominem. Reliquis autem responsum Biantis laudantibus atque approbantibus, ridens Chilo: Hospes, inquit, Naucratita, antequam mare ebibatur domum nauigans Amasidi indica, non esse ei quærendum quomodo tantum salsuginis exhauriat, sed potius vt potabile ac dulce subditis regnum suum faciat. harum rerum callentissimus, optimusq; magister est Bias; quib. perceptis Amasis nihil opus habebit aurea ad lauandos pedes pelui qua terreat Ægyptios, sed omnes ipsum demerebuntur atque diligent ob virtutem, etiamsi millies esset quàm nunc videtur inuisior. [XV.] Est verò, inquit Periander, operæpreciũ vt vniuersi viritim (vt Homerico more loquar) Amasidi tales contribuamus primitias. Sic enim & illi additamentum ipsa negociatione præstabilius fiet, & nobis singulis aliquid vtilitatis accedet. Tum Chilo, Principium, inquit, dicendi Solon æquum est vt faciat, non tantùm quia natu omnibus reliquis est grandior, & primo accumbit loco, sed maximum ac perfectissimum quia gerit magistratum, Atheniensium legislator. Ibi tum Niloxenus submissa ad me voce: Profectò

De mari ebibendo.

inquit, multa falsò creduntur, multique sunt qui sinistris rumoribus de sapientibus viris delectantur, quos vel ipsi sibi confingunt, vel ab alijs promptè accipiunt. quomodo etiam ad nos in Ægyptum renunciatum fuit, Chilonem amicitiæ atque hospitij ius resignasse Soloni, quod hic leges mutabiles esse dixisset. Ridicula, inquam, narratio. ita enim primus Chiloni erat repudiandus Lycurgus, qui vnà cum legibus totam conuellit atque immutauit rempubl. Lacedæmoniorum.

Sapientum dicta de Principe.

[XVI.] Cæterum Solon paululum moratus, Mihi, ait, videtur hac ratione maximè gloriam consecuturus siue rex siue tyrannus, si vnius imperium in popularem reipubl. statum ciuibus conuertat. Subiecit Bias: si primus pareat legibus patriæ. Post hos Thales pronunciauit, eum sibi principem videri beatum, qui naturæ ordine senex moriatur. Quartus Anacharsis: si solus sit prudens. Quintus Cleobulus: si familiarium nemini fidat. Sextus Pittacus: si subditos princeps ita condocefaciat, vt nō ipsum, sed ipsius causa metuant. Vltimus Chilo: principem nihil meditari debere mortale, sed omnia immortalia. His dictis à Periandro postulauimus, vt ipse quoque diceret aliquid. Ille verò vultu non admodum hilari, sed ad seueritatem composito: addo ergo, inquit, dictas sententias omnes ferè sanæ mentis hominem ab imperio gerendo deterrere. Et Æsopus, vt erat reprehendendi studiosus: Hæc igitur, ait, oportebat nos seorsim tractare, ne dum consiliarij volumus esse & amici principum, eorum fiamus accusatores. [XVII.] Huius caput tangens Solon ac renidens, Non, inquit, videtur tibi moderatiorem principem ac tyrannum æquiorem reddere, qui ei persuadet præstare non imperare quàm imperare? Quis verò, respondit Æsopus, tibi malit credere, quàm Deo? cuius sententia ex hoc tibi dato oraculo apparet,

Felix vrbs, vocem præconis quæ vnius audit.

Et Solon: enimuerò, inquit, nunc quoque Athenienses vnicum audiunt præconem, nimirum legem, quamquam penes populum reipubl. sit potestas. Tu autem coruorum graculorumque voces audire peritus, tuam ipsius vocem non accuratè exaudis: sed qui vrbem de Apollinis sententia beatissimam fore putes quæ vnum audit, conuiuij hanc laudem esse censes, vt omnes disserant ac de omnibus. Tu enim, infert Æsopus, nullam legem posuisti, ne inebrientur serui, sicut Athenis seruis amoribus & sicca vnctione interdixisti. Cùm risisset Solon, Cleodemus medicus: atqui siccæ vnctioni, inquit, simile est, vino rigatum loqui. est enim suauissimum. & Chilo id sic excepit: itaq; eò tanto magis abstinendum est. Rursum Æsopus, Et quidem, ait, Thales visus est dicere, fore vt celerrimè consenescat. [XVIII.] Hîc ridens Periander, sic est locutus. Merito quidem nos, Aesope, pœnam dedimus, qui

prius

prius quam Amaſidis ſermonem reliquum in medium proponeremus, in alias incidimus diſputationes. Tu itaque Niloxene reliquum Epiſtolæ inſpice, viriſque his præſentibus vtere. Tum Niloxenus hæc. Equidem poſtulatum illud Aethiopicum nihil aliud quàm, vt eſt apud Archilochum, ſcuticam confractam appellare quis iure poſſit. Tuus autem hoſpes Amaſis in hoc quærendi genere humanior eſt & elegantior. Iuſſit enim eum explicare quid ſit vetuſtiſſimum, quid pulcerrimum, quid maximum, quid ſapientiſſimum, quid communiſſimum, atque adeò quid vtiliſſimum, quid damnoſiſſimum, quid fortiſſimum, quid facilimum. Quid, inquit Periander, reſponditne, & ſoluit ſingula iſthæc? Audietis, ait Niloxenus, quomodo & veſtrûm erit iudicium. Summā enim in hoc rex noſter impendit operam, vt neque calumniari reſponſa poſſit dici verè, neque lateat & non arguatur ſi quid erratum eſt reſpondendo. Recitabo autem vobis quo modo reſpondit. Quid antiquiſſimum? Tempus. Quid maximum? Mundus. Quid ſapientiſſimum? Veritas. Quid pulcerrimum? Lux. Quid communiſſimum? Mors. Quid vtiliſſimum? Deus. Quid damnoſiſſimum? Genius. Quid robuſtiſſimum? Fortuna. Quid facilimum? Quod ſuaue eſt. [XIX]. His ita recitatis, Nicarche, factoq; ſilentio, Thales Niloxenū interrogauit, an has ſolutiones probaſſet. Amaſis. Reſpondenteq; eo, quaſdam admiſſas ab eo fuiſſe, quaſdam improbatas, Et verò, inquit Thales, examinādæ ſunt: omnes enim vitia magna erroreſque habent. quale eſt, (verbi gratia) quod tempus omnium rerum vetuſtiſſimum dixit. quod quî poteſt eſſe verum? cùm pars eius præterierit, alia ſit præſens, alia futura: & quod poſt nos erit tempus, rebus hominibuſque qui nunc ſunt recentius eſſe quiuis videat. Iam quod veritatem putat eſſe ſapientiam, tantundem mihi videtur ac ſi lumen oculum vocaret. Quod ſi lumen, ita vt eſt, pulcrum eſſe cenſuit, quomodo factum eſt vt ipſum Solem præterierit? De cætero quod reſpondit de diis ac geniis, id audax atque periculoſum eſt reſponſum: valde etiam à ratione alienum eſt, quod de fortuna dixit: non enim ea tam facilè mutaretur, ſi ita validiſſima rerum eſſet atque robuſtiſſima. Sed neque mors communiſſimum eſt, quæ nihil ad viuos pertinet. [XX.] Cæterùm ne videamur in aliorum pronunciata, inquirere, noſtra cum eorum dictis componantur. & ſi Niloxeno ita videtur, primum ego me effero qui de ſingulis interrogetur. Exponam deinceps quid quæſitum: quid reſponſum fuerit. Quid eſt antiquiſſimum? Deus, inquit Thales. ortu enim caret. Quid maximum? Locus: reliqua enim mundus continet, ab hoc continetur. Quid pulcerrimum? Mundus. omnes enim eius partes ordine aptæ ſunt. Quid ſapientiſſimum? Tempus. id enim alia inuenit, reliqua inueniet. Quid communiſſimum? Spes. quibus enim reliqua omnia deſunt,

Varia quæſtiones.

Aliæ ſolutiones earum.

desunt, hæc adest. Quid vtilissimum? Virtus hæc enim reliqua etiam recte vtendo vtilia facit. Quid damnosissimum? animi vitium. huius enim præsentia plurima bona corrumpuntur. Quid validissimum? Necessitas. ea enim sola est insuperabilis. Quid facilimum? Quod est naturæ consentaneum. nam voluptates etiam sunt, quæ sæpenumero respuantur. [XXI.] Cùm Thaletis dicta omnes approbassent: Cleodemus, Huiusmodi, inquit, Niloxene, quæstiones proponere & soluere regibus conuenit. barbarus autem iste, qui mare Amasidi propinabat, breuitate sermonis refellendus fuit ea, qua vsus est aduersus Alyatten Lesbiis scripto superbè aliquid insolens mandantem Pittacus. nihil enim respondit aliud quàm debere eum cepas & calidum panem edere. Hunc eius sermonem sic excepit Periander. Enimuerò priscis quoque Græcis in more positum fuit, Cleodeme, huiusmodi inter se quæstiones proponere. auditu enim accepimus, Chalcidem ad Amphidamantis exequias conuenisse poetas, quorum tum inter sapientes maximè vigebat gloria. Fuerat autem is Amphidamus vir ciuilis, cùmque multum negocii exhibuisset Eretriensibus, in pugnis ob Lilantem commissis ceciderat. Sed cùm poetarum carmina arte elaborata difficilem molestamque facerent diiudicationem ambigua victoria, & concertatores gloriosi Homerus atque Hesiodus præ sui reuerentia plurimum arbitris dubitationis afferrent: ventum est ad huiusmodi quæstiones, proposueruntque, inquit Lesches, talia:

Quæstiones argutas mos inter se proponendi unde?

Musa mihi refer hæc, quæ nec prius euenerunt,
Nec post euenient. ——

& respondit Hesiodus ex tempore:

Sed Iouis ad bustum sonitu cum quadrupedante
Frangentur currus ab equis certamine anhelo:

diciturque ea maximè de causa magni factus ac tripode donatus. [XXII.] Quid verò, inquit, Cleodemus, hæc à scriptis Eumetidis differunt quos illam animi iocique causa nectentem, vt aliæ cingula solent, & reticula, mulieribus proponere fortassis indecorum non est: ridiculum verò, si eos vt rem seriam tractent viri cordati Ac Eumetis quidem, cùm, vt apparebat, dicere aliquid aduersus Cleodemum cuperet, præ verecundia sese cohibuit, faciesq; eius tota rubore oppleta fuit. Sed Æsopus, veluti vlciscens eam: An verò ait, non magis ridiculum est, non posse nos ista soluere? quale est quod paulò ante cœnam nobis proposuit:

Laßtopff.

Igni hominem æs humano in corpore figere vidi.

potesne explicare, hoc quid sit? Ne scire quidem opus habeo, respondit Cleodemus. Et verò, inquit ille nemo te melius istam rem nouit aut vsurpat. quod si inficias ire velis, testes habeo cucurbitulas, Risit Cleodemus: nemo enim medicorum ea tempestate fre-

te frequentius cucurbitulis vtebatur, idque remedii propter vsum nō parum laudis inuenerat. [XXIII.] Cæterum Mnesiphilus Atheniensis socius im[illegible]orque Solonis Periandrum sub hæc ita compellauit. Equide[illegible]quum iudico, vt sicut vinum ita sermo quoq; non pro censu aut præstantia virtutis, sed ex æquo inter omnes distribuatur, sicut in populari statu reipublicæ. At quæ iam à vobis dicta sunt de dominatione, & regno, ad nos, qui populares sumus, nihil pertinent. Itaq; censeo debere vos denuò ea de reipublicæ forma, in qua æquali omnes iure viuunt, viritim aliquid conferre, auspicante iterum Solone. Placuit hæc sententia omnibus. Primusq; Solon: tu quidem, inquit, Mnesiphile audiuisti cum vniuersis Atheniensibus, quis meus sit de repub. sensus. Quando autem nunc quoque vis audire, videtur mihi ciuitas maximè beatā fore & conseruatura popularem statum, in qua iniuriæ alicuius autorem non minus illæsi quàm qui læsus est in ius rapiant atque puniant. Secundus Bias dixit, eum popularem reip. statum esse optimum, in quo legem vniuersi tanquam tyrannum metuant. Thales: vbi neque diuites nimis neque pauperes sint ciues. Anacharsis: in qua cum reliqua omnia æqualia habeantur, virtuti tamen potior, vitio deterior conditio deferatur. Quintus Cleobulus pronunciauit populum maximè facturum officium, si ciues reprehensionem magis metuant quàm legem. Sextus Pittacus: vbi magistratum gerere non licet malis, licet bonis. Conuersus deinde Chilo: ea, inquit, optima est respublica, in qua maxime leges, minime oratores audiuntur. Rursum vltimus omnium Periander de dictis horum ita censuit, videri sibi omnibus his pronunciatis eam commendari popularem reip. formam quæ similima sit optimatum in ciuitate gubernationi. [XXIV.] Hac quoque disputatione finita, postulaui ego, vt domus quomodo regenda sit nobis illi explicarent: quòd regni & ciuitatis gubernatio paucis obueniret, quiuis autem nostrûm larem domesticum familiamque haberet. Hìc ridens Æsopus: Non ita, inquit, res habet: siquidem in quibusuis illis Anarchasidem numeras. qui non modò non habet domum, sed & iactat se hoc nomine, quod domo carens, curru vtatur, quomodo Solem aiunt curru circumuehi, aliasq; aliam cœli obire regionem. Respondit Anacharsis: Itaq; ergo aut solus deorum liber, aut omnium liberrimus ille est, omnibusque imperat, nulli paret, sed regnat ac habenas tenet. Verùm Solis currus quàm pulcritudine excellens, magnitudineque mirabilis sit, te fefellit. alioqui non eras eum cum nostro ioci gratia comparaturus. Videris autem mihi, Æsope, pro domo habere lutea & figlina ista claustra, perinde ac si testam, non ipsum animal cochleæ nomine afficeres. itaque non iniuria risum tibi mouit Solon, qui cùm domum Crœsi sumptuosè ornatam vidisset, non statim pronunciauit do-

De populari reipub. statu.

uit do-

Domus quid sit.

uit dominum eius beatè ac feliciter habitare: quod bona in ipso domino sita potius, quàm quæ circa ipsum erant, spectare cuperet. Atque apparet te tuæ oblitum vulpis, quæ cùm in certamen de varietate ornatus cum panthera venisset, ea[illegible] intus sibi essent ornamenta disceptatorem inspicere iubebat: his enim se magis variè, quàm panthera esset, ornatam. Tu verò fabrorum & lapicidarum opera circumspicis, eaque pro domo habes: non ea quæ intus quisque sua habet, liberos, coniugium, amicos, familiam: cum quibus probè compositis si quis vel in fouea formicaria vel in nido aliquo degit, rerumq; communitate vtitur, domum is bonam & beatam incolit. Hęc ego cum Æsopo responsa volo, tum pro mea stipe Diocli collata. reliqui pro se suam quisque sententiam pronunciantο. [XXV.] Tum Solon: Ea, inquit, mihi optima videtur domus, vbi res est neque iniuste parta, neque in ea vel conseruanda diffidentiæ, vel insumenda pœnitentiæ est locus. Bias: In qua dominus sua sponte talem se gerit, qualē foris propter leges. Thales: in qua plurimum ocii domino conceditur. Cleobulus: in qua plures sunt qui diligant, quam qui metuant dominum. Pittacus: vbi neque requiruntur superuacanea, neque desiderantur necessaria. Chilon: maximè oportet domum vrbi quæ sub rege est similem esse, adiecitq; Lycurgum cuidam qui populare imperium Spartæ instituere ipsum iuberet, respondisse, Prius tu hoc domi tuæ facito. Hoc quoque sermone exacto, Eumetis cum Melissa exiuit. Cùm autem Periander Chiloni bene magnum calicem prębibisset, ac Chilo Bianti: Ardalus adsurgens Æsopo ait: Tu verò non huc ad nos poculum transmittes, cùm videas istos calicem tanquam Bathyclis poculum inter sese circummittere, nemini alteri impertire? Et Æsopus: ne hoc quidem, inquit, publicum esse videtur poculum, ita iamdiu soli adstat Soloni. [XXVI.] Tum Mnesiphilum compellans Pittacus: Cur, ait, Solon non bibit, sed versus suos testimonio suo impugnat hosce,

Familia quæ optima.

Ebrietas.

Nunc Veneris mihi grata, & læti munera Bacchi,
Musarumque viris dant ea lætitiam.

Subiecit autem Anacharsis: quia tuam illam duram timet legem, qua si quis per ebrietatem delinquat, duplam eius, quæ sobrio infligeretur, pœnam cōstituisti. Tu verò, inquit Pittacus, ita contumeliosè in legem meam peccasti, vt & superiore anno, & nunc ebrius, præmium poposceris atque coronā. Quid ni, ait Anacharsis, proposito ei qui plus bibisset præmio, primus inebriatus præmium victoriæ poscerem? aut vos me docete quis alius sit multum bibendi merum finis, quàm inebriari? Cùm risisset ad hæc Pittacus, Æsopus talem narrauit fabulam. Lupus cùm videret pastores in tabernaculo ouem comedere, propius accedens, Quantus, inquit, tumultus exortus esset, si hoc ego fecissem? Tum Chilo, Rectè,

lò, Recte, ait, Æsopus sese vltus est, cui paulò ante cùm os obturauerimus, nunc videt à nobis Mnesiphilo præripi facultatem respondendi, interrogato cur Solon non biberet. [XXVII.] ibi Mnesiphilus hanc rationem attulit. Scio, inquit, Solonis hanc esse sententiam, vniuscuiusuis artis seu facultatis tam diuinæ quàm humanæ opus esse id potius quod ab ea efficitur, quàm quo id confit: & finem, quàm quæ ad finem pertinent. Nimirum enim textor suum opus magis dixerit lænam aut tunicam, quàm radiorum dispositionem, & insubulorum excitationem. ac faber ferruminationem potius, aut securis aciem solidam, quàm aliquid eorum quæ eius gratia necessario fiunt, vt carbonum succensio, & apparatus ramenti lapidum. sed & architectus multò magis nos reprehendat, si opus eius affirmemus esse non nauim aut domum, sed ligna terebrare, & lutum miscere. Musæ autem omninò indignentur, si putemus ipsarum opus esse citharam & fistulam, non morum institutionem, & affectuum animi moderationem, quæ consequuntur qui cantilenis & concentibus vtuntur. Ergo Veneris etiã opus non est concubitus & corporum mixtio, neque vinum & ebrietas Bacchi: sed qui his conciliatur amor, & desiderium, ac mutua consuetudo & familiaritas. Hæc diuina opera Solon vocat, eaque se ait diligere & consectari maximè in senectute. [XXVIII.] Est autem amoris virorum ac mulierum mutui effectrix Venus, ob voluptatem corporibus simul commiscens ac colliquefaciens animos. Multi porrò non admodum inter se noti aut familiares à Baccho vini veluti ignis opera cuiusdam ingeniis emollitis atque humectatis principium aliquod contemperationis inter se amicitiæque nanciscuntur. Cæterùm vbi tales conueniunt viri, quales vos Periander conuocauit, nihil (puto) est quod calix aut poculum agat: sed ipsæ Musæ proposito in medium sermone, tanquam sobrietatis cratera, cui plurimum voluptatis, ioci, seriæque rei item permultum adest, eo excitant, rigantque & diffundunt amicitiam: plerunq; sinentes cyathum super cratera quiescere, quod Hesiodus prohibuit fieri apud eos qui bibere potius quàm disserere norunt.

Finis rerum.

Veneris & Bacchi opus.

Namque vbi se vino criniti forsan Achiui
Largius inuitant: plenus scyphus est tibi semper.

Alioqui teneo, apud antiquos moris fuisse vt propinarent inuicem, certaque, vt apud Homerum est, mensura biberent per ordinem, quomodo Aiax partes carnis ei qui iuxta adsidebat obtulit. [XXIX.] Hæc cùm dixisset Mnesiphilus, Chersias poeta (iam enim crimine eum Periander absoluerat, inque gratiam Chilone deprecante receperat) Nonne, inquit, Diis Iupiter, sicut heroibus Agamemnon, potum fundit dimensum, vt apud eum conuiuantes inuicem propinarent? Et Cleodemus: Si ait, palumbes quædam, sicut

Modus bibendi.

sicut vos narratis, Ioui ambrosiam adferunt, volatu difficulter ægreque superatis saxis concurrentibus, quas Planctas Homerus vocat: non censes etiam nectar ipsum paratu difficile ac rarum esse, vt parcè depromptum cuique deorum tribuatur? [XXX.] Fortasse ita est, respondit Chersias. Sed vellem de re familiari disputationem repeti, vt quod ei deest ab aliquo vestrûm explicetur. puto enim omissum esse, quis modus rei faciundæ sit sufficiens. Ad hæc Cleobulus: Atqui, inquit, lex mensuram sapientibus præscripsit, ineptis fabulam narrabo, quam mater mea fratri obiecit. Aiebat enim Lunam a matre petiisse, vt sibi tuniculam congruentem texeret: ac matrem respondisse, Quî possim verò, cùm te iam plenam, mox in cornua attenuatam, rursum dimidio orbe videam? Sic etiam, mi Chersia, homini fatuo & vitioso nulla mensura opũ est. necessitates enim eius subinde cupiditatibus & fortuitis casibus mutantur, suntque similes Aesopi cani, quem is ait hyeme sese contrahentem ob frigus ac conuoluentem cogitare de domo sibi paranda: æstate autem cùm porrectus dormiat, magnum sibi videri, & putare neque necessarium & magni laboris opus esse tantam extruere domum. Nonne enim vides Chersia, eos qui modò humiles, planè in arctum se cogunt, vtpote præcisè ac Laconicè victuri, paulò post nisi omnes priuatorũ regumq; res possideant, existimare se ob inopiam perituros? [XXXI.] Postquam Chersias tacuit, excipiens sermonem Cleodemus: Veruntamen, inquit, videmus vos quoq; qui sapientes estis, inæqualibus mensuris, si quis comparationem instituat, distributa bona possidere. Tum Cleobulus: Nimirum, ait, mi homo, lex veluti textor cuique congruam decentemque & mediocrem portionem attribuit. nam tu quoque ratione legis instar in alendis corporibus, victus ratione præscribenda, adhibendisque medicamentis vtens, non æqualia omnibus, sed cõuenientia singulis tribuis. Subiecit Ardalus hæc. numnam ergo etiam sodalem nostrum, Solonis hospitem Epimenidem, lex aliqua reliquis abstinere cibis iubet, ac tantum exiguam partem arcentis famem materiæ *Alimum* Græci vocant: quam ipse sibi componit voluptatem, sumere ore, itaq; impransum incœnatumque perdurare? Hæc oratio cùm omnes conuiuas attentos tacitosq; reddidisset, Thales iocans, probè facere Epimenidem dixit, qui molendo coquendoq; cibos molestias sibiipsi facere nollet: quod Pittaco vsuueniret. se enim cùm in Lesbum venisset, audiuisse hospitam sic cantare ad pistrinum: Mole pistrinum, mole: nam & Pittacus molit, rex magnæ Mitylenæ. Solon autem: miror (inquit) Ardale, legem de victus Epimenidis ratione non legisse te in Hesiodi scriptam versibus. is enim est, qui primus Epimenidi semina huius alimenti præbuit, dum eum docuit quærere,

Modus rei familiaris.

Quanta sit vtilitas in maluis asphodelisque.

[XXXII.]

Malua & albuci vsus.

[XXXII.] Existimas verò, inquit Periander, tale aliquid Hesiodo in mentem venisse, ac non potius eum, vt est assiduus parsimoniæ laudator, ad cibos vilissimos nos, quippe dulcissimi qui sint, voluisse adhortari? vtilis enim est maluæ esus, & suauis hastula regia. Ista verò famem ac sitim arcentia, medicamenta potius esse audio quàm cibos recipientia mel & caseum barbaricum: & multa minimè vulgarium seminum. quomodo ergo non, quod est apud Hesiodum, in fumo poneretur clauus, &

Mulorumque opera, atq; boum iam cuncta perirent.

si tanto opus foret apparatu? Miror autem tuum, Solon, hospitem, si nuper cum Deliis magnam lustrationem faceret, non obseruauit ab ipsis in templum inferri monimenta atque exempla primi alimenti, cùm aliis sponte sua nascentibus, maluam & albucum! quorum probabile est Hesiodum quoque nobis vilitatem ac simplicitatem commendare. Non hæc modò, inquit Anacharsis, sed & vt ad sanitatem inter præcipua conducens vtraque planta laudatur. Rectè dicis, ait Cleodemus. Apparet enim Hesiodum medicum fuisse, qui tam accuratè & peritè de victus ratione, vini temperie, aquæ bonitate, lauacris, mulieribus, coitus tempore, & infantium sessione disseruerit. Mihi autem videtur Æsopus rectius sese Hesiodi discipulum professurus, quàm Epimenides. ille enim pulcræ suæ & variæ ac multarum linguarum vsu ornatæ sapientiæ initium sumsit ex accipitris ad lusciniam sermone. Cuperem autem Solonē audire. probabile enim est hunc cum Athenis Epimenide multum temporis vsus sit familiariter, nosse qua de causa quove instituto is talem amplexus sit victus rationem.

Nullo nutrimento vti an summū sit bonum.

[XXXIII.] Quid attinebat, respondit Solon, ex eo causam quærere? cùm in promptu sit, proximum à summo & maximo bono esse hoc, quàm minimum requirere nutrimentum: siquidem rectè creditum est summum bonum esse nullo prorsus alimento indigere. Hoc verò mihi nequaquam videtur, inquit Cleodemus, siquidem licet dicere quod sentio: maximè mensa apposita, quæ alimento sublato tollitur, cùm sit diis amicitiæ hospitiique patronis consecrata. Sicut autē Thales ait igne dempto totius vniuersi exstituram confusionē: sic mensa abolita necesse videtur esse omnes familiæ partes deletum iri. simul enim tollitur ignis Vestalis, focus sacer, crateres, conuiuia, hospitia, quæ prima sunt & humanissima hominum inter se commercia. atque adeò tota vitæ ratio peribit, siquidem à negociis aliquod est hominibus ad oblectationes diuerticulum, quibus victus apparatio & vsurpatio plurimum præbet materiæ. Iam & in agriculturam hoc mali redundabit. qua cessante tellus nobis relinquetur informis, atque inculta, ob vacationem operum repleta sterilis materiæ, & fluuiorum eluuione inundata. vnàq; peribunt artes omnes atq; opificia quibus illa præest

funda-

fundamentumque & materiam suppeditat, ac quæ illa remota nihil sunt. [XXXIV.] Quin & honor diis nullus porrò erit: qui Soli exiguus, Lunæ etiam minor habebitur, vbi ad homines ab iis præter lucem & teporem nihil rediturum sit. Ioui autem pluuio, & Cereri arationis auspici, & Neptuno stirpibus prospero, vbi ara erit, vbi sacrificium? Aut quomodo gratiarum dator Bacchus erit, si nihil eorum quę largitur ipse requiremus? Quid sacrificabimus, quid libabimus, quas offeremus primitias? Omnia hæc cum summarum subuersione rerum coniuncta sunt. Equidem brutum est omnes & vsquequaq; consectari voluptates: fugere autẽ omnes, idque omnino, voluptates, stupidi est. Esto enim suas quasdam peculiares & præstantiores animi esse, quibus is fruatur, voluptates: certe nulla est corporialia, qua innocentius frui possit, quam ab alimento voluptas. quod omnibus est compertum hominibus. Mensa enim in medio proposita, communicant cœnis. rei venereæ tenebras prætexunt densas. quia huius voluptatis communicationem belluinam impudentemque iudicant perinde, atque illius abstinentiam. [XXXV.] Vbi finem dicendi fecit Cleodemus, ego succedens in partes eius, Hoc verò, inquam, præteris, quod somnus simul cum nutrimento proscribitur. & somno sublato, somnia nulla sunt, ac vetustissima nobis diuinandi ratio aboletur. Ad hæc vita informis erit nostra, ac quodammodo corpus animo frustra fuerit circumdatum. plurimæ enim eius, & præcipuæ partes ita sunt factæ, vt instrumenta sint nutritionis: lingua videlicet, dentes, stomachus, iecur, quorum nihil vel frustra, vel ad alios comparatum est vsus. Itaque alimento qui non opus habet, ne corpore quidem is indiget. quod est nihil aliud, quam ipsum seipso opus non habere: nemo enim nostrum sine corpore est. Atque hæc quidem, inquam, ego veluti symbolum ad patrocinandum ventri dare volui. si Solon, aut alius habet aliquis quod obiiciat criminis, paratus sum audire. [XXXVI.] Maximè verò, inquit Solon, nisi si volumus videri iudicio quàm Ægyptii minus valere. ii enim mortuum dissecto ventre Soli ostendunt, deinde intestinis in profluentem abiectis, reliquum cadauer vt iam purgatum procurant. Re vera enim corporis nostri contaminatio sunt ista, atque orcus veluti apud inferos exitiosis quibusdam fluminibus & ventis simul atque igni confusis, cadaueribusque oppletus. Viuum quippe nullum viuo nutritur alimento: sed nos necantes ea, quæ animata sunt atque nascuntur, & vita non carere eo liquet quod aluntur & augescunt, iniustè agimus. Enimuerò esu carnium abstinere, quod factitasse Orpheum illũ priscum accepimus, calumnia magis arguta est, quàm vera depulsio criminis iniuriarum à luxu profectarum. Vnica est ratio vitandi sceleris, & purum se præstandi, si quis se ipso contentus, nihilque extra se positum desiderans, viuat.

Somnia.

Contra esum eorum quæ vixerunt.

Quem

Quem verò Deus ita comparauit, vt citra aliorum damnum suam salutem tutari non possit, huic ille naturam iniustitiæ principium destinauit. [XXXVII.] Nonne igitur, mi Diocles, æquum erat cum iniustitia simul exscindere ventrem & stomachum & iecur? quæ membra nullius bonæ rei sensum appetitumve ingenerant: coquorum autem instrumentis similia sunt, cultris puta, lebetibus: tum molitoriis, caminis, & puteorum fossioni, panique coquendo inseruientibus. Nimirum enim possis animaduertere in multis hominibus animam in corpore esse tanquam in pistrino abditam, eius tantùm necessitatum causa hac illac circumcursitantem. Quemadmodum profectò nos quoque paulò ante inuicem non vidimus neque audiuimus, sed quiuis nostrûm pronus necessitati nutritionis inseruiebat. nunc mensis remotis liberati, vt vides, sertisque redimiti inter nos disserimus, mutuaque fruimur consuetudine, & ocio, soluti necessitate expetendi alimenti. Quod si is status, in quo sumus in præsentia, per omnem nostram duraret vitam, nonne in perpetuo degeremus ocio, neque paupertatem metuentes, & diuitiarum ignari? Studium enim rerum superuacanearum statim comitatur necessariorum appetitionem. [XXXVIII.] Iam quod alimentum debere esse putat Cleodemus, vt mensæ sint, & crateres, possitque Cereri & Proserpinæ sacrificari: alius eodem iure dixerit bella debere esse & pugnas: vt muros, naualia, armamentariaque habeamus, & centum hostibus occisis Hecatomphonia immolemus, quam ferunt apud Messenios legem valere. alius etiam sanitatem indignè ferat. scilicet iniquè fuerit comparatum, si nemine ægrotante lecti mollis nullus sit vsus, nullus culcitræ, neque Æsculapio sacrificemus, neque diis auerruncatoribus, & medicina cum instrumentis medicamentisque suis in gloria & abiecta negligetur. quid enim hæc ab illo differunt? certè enim cibus vt remedium famis sumitur: & curare seipsos dicuntur, qui victus ratione vtuntur certa: quod non voluptatem aut iucunditatem aliquam consectentur, sed naturæ necessitati obsequantur. Etenim molestias quàm voluptates plures enumerare licet à cibo ortas. immo autem voluptati in corpore & locus exiguus, & temporis parum est: cibi apparandi occupatio & difficultas quantis nos impleat turpitudinibus & doloribus quid attinet dicere? [XXXIX.] Equidem Homerum arbitror eò respexisse, cùm Deos immortales esse eo argumento demonstraret, quod alimento nullo vterentur.

Cibi incommoda.

Nam neque edunt Cereris, neque Bacchi munera potant:
Hinc immortales, & cassi sanguine habentur.

innuit enim non viuendi modò, sed & moriendi viaticum esse nutrimentum. Hinc enim morbi corporibus adhærescunt, quibus

repletio sæpius quàm inedia causam præbet: ac plerumque maioris est laboris ingestum consumere & dissipare alimentum, quàm comparare. Sed perinde ac si Danaides quærerent anxiè qualem acturæ vitam forent, & quid rei gesturæ, si dolii sui tractatione liberarentur: ita nos percunctamur, si contingeret nobis finem facere tam varia terra marique conquirendi & congerendi in carnem nostram inexplebilem, quidnam essemus acturi. quia ob imperitiam rerum pulcrarum vitam necessitatibus inseruientem amamus. Quemadmodum igitur qui seruierunt, libertatem consecuti pro sese ac propter seipsos ea faciunt, quæ olim dominorum obeuntes ministeria fecerant: sic anima nunc quidem multis occupata est laboribus in alendo corpore: sed eo ministerio vbi fuerit exonerata, seipsam nimirum libertate potitam alet, viuetque in sese & in veritatem intuens, nemine alio abripiente aut abducente. Hæc, Nicarche, de alimento fuerunt disputata. [XL.] Nondum finem dicendi fecerat Solon, cùm intro venit Gorgias Periandri frater, à Tænaro reuersus, quo missus fuerat vt oraculis quibusdam ita monentibus rem sacram faceret, ac pompam duceret. Eum à nobis salutatum, Periander amplexus atq; osculatus, iuxta se collocauit. Ibi fratri Gorgias seorsim quædam renunciauit, ita audienti, vt satis appareret variè ea narratione affici eum, modò dolentis, mox indignantis, sæpe diffidentis, mox admirantis speciem præbentem. Tandem ridens nos ita affatur: Cupio, inquit, iam nunc vobis narrare quid nuncii acceperim: sed vix audeo, qui meminerim Thaletem aliquando dixisse, efferenda ea esse quæ sunt probabilia, reticenda incredibilia, Sub hæc Bias: Atqui, ait, Thaletis hoc quoque sapienter dictum est, hostibus etiam vbi credibilia narrant fidem derogandam, amicis etiam quæ fidem excedunt credenda esse. inimicos autem ego censeo malos & fatuos, amicos ab eo dici bonos & prudentes. Proinde, inquit Periander, coram vniuersis Gorgia rem expone, aut potius ad nouos isthos dithyrambos illis, quæ affers, recitandis deduc.

Arionis fabula.

[XLI.] Tum Gorgias huiusmodi narrationem habuit. Cùm sacrificium tribus diebus exactis confecissemus, vltimaque solenniter vniuersi noctem insomnem ad litus cum chorea & ioco deduceremus, Luna mare illustrante, nulloque spirante vento, sed malacia ac tranquillitate obtinente, eminus horror quidam maris conspectus est versus promontorium vergens, incitatione aquæ spumam strepitumque edente magnum, vt vniuersi non sine admiratione ad locum quo appellabat adcurrerimus. Priusquàm verò possemus conücere quid esset quod aduehebatur (celeritate enim impediebamur) delphines conspecti sunt, alii confertim in orbem circumnatantes, alii ad litus quà læuissimum erat præeuntes, alii subsequentes à tergo & agmen claudentes. in medio autem super

per mare extabat moles quædam vehentis corporis, ignota nobis & indiſcreta: donec delphini coeuntes & ad litus vnà applicantes in terram expoſuerunt hominem viuentem ac mouentem ſeſe. inde ipſi rurſum ad promontorium reuerſi maiore quàm ante ſaltatione luſerunt, præ voluptate (vt apparebat) quadam exſultim laſciuientes. [XLII.] Ibi verò plerique de noſtris conſternati à mari profugerunt: ego & mecum pauci ſumus auſi accedere. Inuenimus ergo & agnouimus Arionem Citharœdum, qui & nomen ſuum edebat ipſe, & amictu innoteſcebat: gerebat enim veſtem qua in certaminibus muſicis ſolebat vti. Hunc nos in tabernaculum detulimus. neque quicquàm illi erat mali, niſi quod à celeritate & impetu vectationis defatigatus nonnihil languebat. Audiuimus autem ex eo narrationem omnibus incredibilem, præterquam nobis, qui finem & exitum rei ſpectauimus. Aiebat enim ſe, cùm iampridem ex Italia diſcedere in animum induxiſſet, literis Periandri vt id maturaret permotum, Corinthiam nauim onerariam fortè tum oblatam conſcendiſſe. cùmq; vento veherentur ſatis commodo, animaduertiſſe ſe, nautas ipſi necem machinari, idque ſe deinde etiam ex rectore nauis cognouiſſe, clanculùm monente ſtatuiſſe nautas conſilium ſuum noctu exequi. Tum ſe omni deſtitutum auxilio, & in extremis hærentem difficultatibus diuino quodam animi inſtinctu impulſum vt corpus exornaret, ac veſtem qua in certaminibus obeundis fuiſſet vſus pro funebri ſumeret, & ſub finem vitæ caneret, neque hac in parte oloribus palmam concederet. [XLIII.] Sic ergo ornatum ſe dixiſſe nautis, veniſſe ſibi in mentem vt Pythicam cantilenam pro ſua nauiſq; & comitum ſalute cantaret: adſtitiſſeque in puppi ad fores, inuocationeque marinorum numinum quadam præmiſſa, inde ad fides ceciniſſe Pythiam odam. Nondum planè medium cantilenæ cùm abſoluiſſet, occubuiſſe Solem, conſpectamq; fuiſſe Peloponneſum. Nautis verò non iam vlterius noctem præſtolantibus, ſed ad cædem ſe conuertentibus, cùm nudari gladios, & gubernatorem caput velare iam videret, ſeſe quàm potuiſſet longiſſimè à naui in altum proieciſſe. Verum priuſquàm totum corpus ſubſideret, delphinis ſubeuntibus elatum ſe fuiſſe, plenum initio anxietatis & ignorationis atque perturbationis. cùm autem leniter veheretur, multoque circa ſe congregari delphinos cerneret placidè, onerique pernicies veluti neceſſario & publico ſubire, ſimulque nauis procul à tergo relicta velocitatem vectationis argueret. [XLIV.] Tum verò aiebat ſibi neque mortis tantum metum, neq; vitæ cupiditatem tantam ad animum accidiſſe, quantum ſibi ſtudium inceſſiſſet, vt ſeruatus & diis charus videretur, & firmam de iis opinionem conciperet. Simulque ſe cùm cœlum intueretur ſtellis frequentiſſimis nitens, lunamque fulgi-

dam & puram exorientem, stante mari tranquillo vndiquaque & sine fluctibus cursum veluti semitam scissam præbente: cogitasse se cum animo suo, non vnum dumtaxat iusticiæ esse oculum, sed his omnibus circumcirca Deum obseruare, quæ terra marique agantur. His cogitationibus corporis partes grauatas iam & lassas fuisse recreatas. Tandem cum ad promontorium appulissent delphini, quod sublime erat ac præruptum, optimè eius asperitatem eos cauisse ac circumflexisse, pone adnatantes: donec in terra ipsum, velut nauim in portum tutum, deposuissent. vt planè senserit, Dei procuratione sic vectum sese fuisse. [XLV.] Hæc cùm Arion exposuisset: ego, addebat Gorgias, percunctatus sum, vbi putaret nauim istam appulsuram. respondit omninò ad Corinthum, sed multò post venturam. nam se vesperi elapsum è naui existimare vectum esse non minus 10. stadiis spacium: & statim malaciam fuisse obortam. Dicebat præterea Gorgias se & naucleri nomine, & gubernatoris, & insigni nauis cognito, emisisse naues, & milites qui loca nauibus appellendis idonea obseruarent, dissimulato quod secum ferret Arionem, ne sontes fuga elabi re cognita possent. omninò autem diuino casui fortunæ hanc rem respondere: simul enim & se huc aduenisse, & significatum sibi esse nauim in eorum quos emiserat militum potestatem vnà cum negociatoribus & nautis venisse. Sub hæc Periander Gorgiam statim surgere iussit, deprehensosque istos in carcerem compingere, vbi nemo accedere, aut de seruato Arione eos certiores reddere posset. [XLVI.] Tum Æsopus: Vos verò, inquit, graculos meos & coruos disserentes subsannare porrò, cùm delphini hoc modo inuenentur. Ego autem: aliud, inquam, Æsope est, quod dicimus * hæc enim oratio, cui nos fidem adhibemus, amplius mille iam annos durauit, ab Inus & Athamanthis vsque temporibus. Solon verò hunc excipiens sermonem: Hæc quidem inquit Diocles, ad Deos propius pertinent, suntq; nobis superiora. humanum est, & ad nos attinet, quod Hesiodo euenit. puto enim te narrari audiuisse. Non sanè, inquam. Atqui, ait, auditu digna res est. Milesius quidam, cum quo hospitii ac conuictus vsus Hesiodo intercedebat, apud Locros hospitis filiæ pudicitiam clam imminuerat: re comperta creditum est Hesiodum ab initio conscium flagitii fuisse, in eoque occultando operam nauasse, cùm quidem hic insons, nulla sua culpa in iram hominum per calumniam & sinistras incidisset suspiciones. Nihilominus cùm puellæ fratres apud Locrense Memeum siue nemus ex insidiis trucidauerunt, vnaq; asseclam ipsius Troilum. [XLVII.] Cæterum cadaueribus in mare deuolutis, Troili cadauer foras in Daphnum fluuium delatum, apud scopulum aquis ambitum & non procul à mari dissitum detentum fuit, qui scopulus etiamnum Troilus dicitur.

De Hesiodi morte narratio.

citur. Hesiodi autè cadauer, vbi primùm à terra excidit, excipiens Delphinorum grex ad Rium & Molycriam deportauit. Forte tum Locri solennem conuentum agebant apud Rium, ac sacris operabantur publicis, quæ etiamnum splendidè isto in loco peraguntur. Cùm verò cadauer videretur adferri, mirati (vt par erat) ad litus adcurrerunt, cùmque cadauer recens interfecti Hesiodi agnoscerent, gloriâ hominis permoti nihil antiquius habuerunt quàm cædis autores quærere. ac citò iis successit res, inuentosque percussores viuos in mare præcipitauerunt, & eorum domum diruerunt. Ipse Hesiodus apud Nemeium sepultus est. & sepulcrũ eius pleriq; peregrini ignorant. occultatur enim propter Orchomenios, qui id quærunt, & reliquias Hesiodi monitu oraculi cuiusdam auferre, & apud se humare cupiunt. Itaque si delphini ita sunt aduersus mortuos humani atq; familiariter affecti, multò probabilius est viuis eos opem ferre: maximè vbi fistulis aut cantu inuitantur. [XLVIII.] Hoc enim iam omnibus nobis compertum est, musica animalia ista delectari, eamque assectari, & iuxta vehentes in tranquillo cum cantu ac tibia adnatare. Natatione etiam puerorum gaudent, certantque cum nantibus. Itaque lege non scripta cautum iis est de securitate. nemo enim eos piscatur aut lædit: nisi si quando in retia ingressi piscationi nocent. tunc enim puerorum instar delinquentium verberibus castigantur. Ac memini me de Lesbiis audire, puellam quandam è mari à delphino fuisse seruatam. Verè, inquit Pittacus, hoc narratum tibi fuit: est enim res nota, & multorum memoria confirmatur. Lesbum condentibus oraculum mandauerat, vt cùm nauigando ad stationem appulissent nomine Mesogeium, quasi *Mediterraneum* dicas, ibi tum Neptuno taurum, Amphitritæ ac Nereidibus viuam virginem demitterent in mare. Septem erant duces ac reges, octauos Echelaus princeps deducendæ coloniæ oraculo constitutus, isque etiamnum cœlebs. Cùm reliqui septem sorte de innuptis liberis comparassent, ea sorori Sminthei obtigit. hanc igitur vestibus & auro exornarunt, erantque cùm loco appropinquassent conceptis votis in mare abiecturi. Erat inter eos qui vnà nauigabant adolescens quidam indolis nequaquam malæ, cuius nomen Enalus perhibetur. is cùm puellæ istius amore teneretur, & studio eius seruandæ ineffabili duceretur, sub ipsum temporis articulum impetu dato eam complexus, vnà se in mare demisit. Ac statim quidem fama certitudinis expers, sed cui tamen multi de exercitu fidem adhiberent, dedita fuit incolumes eos fuisse in terram delatos. [XLIX.] Postea verò temporis aiunt ipsum in Lesbo fuisse visum Enalum, ac narrasse, à delphinis se è mari in continentem citra periculum fuisse euectos. Possem alia his diuiniora, ac multorum animos quâ percellentia quâ demulcentia commemorare. sed

Delphini hominum & musicæ amantes.

Puella à delphino è mari seruata.

difficile est omnibus fidem facere. Cùm enim fluctus ingens circa insulam attolleretur, homineſque ad mare accedere non auderent, ſolum ferunt Enalum acceſſiſſe, & ſecutam eum eſſe polypodum multitudinem ad templum vſque Neptuni, maximo lapidem geſtante, quem Enalus dedicauerit. iſque lapis à nobis ita dicitur. In vniuerſum autem, vt verbo dicam, qui inter id quod fieri nefas eſt, & id quod inuſitatum eſt diſtinguere poſſit, intelligatq; aliud eſſe à vero, aliud ab opinione hominum alienum, is ô Chilo tuum illud, Ne quid nimis ſeruans, modum in habenda derogandaque fide tenebit. [L.] Poſt hæc Anacharſis ita locutus eſt. Cùm rectè ſenſerit Thales in omnibus præcipuis mundi partibus maximis animam eſſe, admiratione dignum non eſt, quod pulcerrima quæque diuino nutu efficiuntur. Corpus enim animæ, anima inſtrumentum eſt Dei. & ſicut corpus à ſeſe multos habet, plurimos verò & optimos motus ab anima: ſic rurſum anima alia ſuopte inſtinctu agit, in aliis deo ſeſe vtenti præbet dirigendam atq; eius arbitrio mouendam, cùm ſit omnium inſtrumentorum pulcerrimum. Iniquè enim fuerit comparatum, ſi ignis inſtrumentum ſit, & ventus, & aqua, & nubes, & pluuiæ, quibus multa Deus ſeruat & alit, multa perdit atque abolet: animalibus eum ad nullum prorſus ſuum opus vti. cum rationi magis conſentaneum ſit animalia ſuſpenſa à vi diuina, ei ſubſeruire, motuſque eius ſubſequi, quàm Scythis arcus, Græcis lyras & tibias obtemperare. [LI.] Deinceps Cherſias poeta cùm aliorum mentionem intulit mirabiliter ſeruatorum, cum Cypſeli qui pater Periandri fuit, eum enim, cùm miſſi occiſum puerum admodum oblatum declinaſſent, pœnitentiaque ducti rurſum quærerent, inuentum non fuiſſe cùm eſſet à matre in cypſelam, id eſt, cumeram, abditus. itaque ædem etiam Cypſelum Delphis dedicaſſe, quod tunc temporis à Deo ſe inhibitum fuiſſe crederet ne vagiret, itaque lateret inquiſitores. Tum Pittacus Periandrum alloquēs: Bene, inquit, à Cherſia factum eſt, qui ædis iſtius mentionem propoſuit. Sæpenumerò enim ex te volui quærere cauſam ranarum iſtarum, cur tam multæ ad fundum palmæ torno inſculptæ ſint, ac qua ratione Deum dedicantem ve attingant. Hic cum Periander Cherſiam interrogandum diceret, cui notum id eſſet, vtpote qui in dedicatione adfuiſſet Cypſelo, ſubridens Cherſias: Non, inquit, prius ego id explicauero, quàm ex his intelligam, quid ſibi velit eorum iſthuc Ne quid nimis, & Noſce teipſum, & (quæ vox multos à nuptiis, alios à fide interponenda deterruit, nonnullos planè mutos fecit) Sponde, præſto noxa eſt. [LII.] Quid verò, inquit Pittacus, neceſſe eſt tibi nos ea enarrare, cum Aeſopi orationem de ſingulis iſtis compoſitam laudes? Et Aeſopus: Cherſias (ait) quoties mecum iocatur, iocatur autem ſeriò, Homerum iſtorum dictorum

Anima corpus, animam deus mouet.

autorem

autorem facit. Hectorem enim sui ipsius noticiam habuisse dicit, qui alios inuadens,

Maiori tamen Aiaci concurrere cauit.

& Vlyssem laudatorem huius sententiæ, Ne quid nimis, sic præcipere Diomedi:

Tydide, nimium neque me lauda, neque culpa.

Sponsionem autem alii putant eum traducere vt rem periculosam & futilem, his verbis:

Pro prauis spondere equidem est res plena pericli.

Chersias autem noster Aten ait propterea fuisse à Ioue de cœlo præcipitatam, quod interfuisset sponsioni de Herculis natalibus, qua Iupiter circumuentus fuit. His subiecit Solon hæc verba: proinde pareamus sapientissimo Homero,

Iam nox incessit, nocti nos cedere verum est,

ergo libemus Musis, Neptuno, Amphitritæque: eoque facto, nisi vobis contra videtur, conuiuium dissoluamus. Hic fuit Nicarche, istius conuentus finis.

PLVTARCHI DE SVPERSTItione libellus.

[I.] INscitia deorum atque ignoratio iam inde ab initio in duos quasi riuos dimanans, ab vna parte in duris ac refractariis ingeniis tanquam in aspero solo impietatem, quæ nullos putat esse deos, ab altera veluti in molli ac tenero solo superstitionem animis lenibus ingenerauit. Est quidem omnis falsa opinio, maximè de talibus rebus, perniciosa: cùm verò animi perturbatio adiungitur, perniciosissima existit. Omnis enim animi perturbatio, instar morbi est cum inflammatione coniuncti. & sicut luxationes artuum humani corporis accedente vulnere, ita animi errores perturbatione comitante periculosiores sunt. Putat aliquis indiuidua corpuscula & inane vniuersi esse principia: falsa est opinio, sed vlcus non gignit, neque palpitationem, neque dolorem lancinantem. Opinatur aliquis diuitias summum esse bonum: hic error venenatus est, animam depascitur, abalienatque, dormire non patitur, identidem exstimulat, de saxis præcipitat, strangulat, libertatem adimit. Sunt rursus qui virtutem & vitia corpori adsignant: fœdus profectò hic error, non tamen dignus deploratione & lamentis. Aliæ quædam sententiæ sunt ac opiniones, vt:

Error cum animi perturbatione exitiosus.

O misera virtus, verba tu cùm sis, ego
Tanquam rei nauaui operam tibi,—

omissa diuitias largiente iniustitia, & omnis voluptatis ferace intemperantia. [II.] Huiusmodi opiniones cùm deplorandæ sunt, tum indignè ferendæ, quia vbi animo insunt, ibi multos morbos multasq; perturbationes vermium instar ac lumbricorum ingenerant. Proinde, vt de iis dicam de quibus institutus est nobis sermo vitiis, impietas prauè sentiens nihil esse beatum, nihil interitus expers, animo quendam videtur stuporem inducere negatione numinis, finisque non credendi deum esse, est metu vacare. Superstitionem Græci *deisidæmoniam* nominant: qua voce intelligitur opinionem de diis esse turbulentam, ac timorem incutere homini, quem consternat & deprimat, existimantem quidem esse deos, sed eos acerbos damnososque esse putantem. Ac videtur is qui nullos putat esse Deos (quem impii voce intelligi volumus) nihil moueri numinis mentione: superstitiosus autem moueri quidem sed peruersè. illi enim ignoratio ne credat esse quod prodest confert: huic, idipsum vt credat esse damosum. Ergo impietas opinio est falsa, susterstitio affectus animi ex errore ortus.

Impietatis & superstitionis comparatio.

[III.] Turpes quidem sunt omnes animi morbi fœda omnia eius vitia. tamen alacritas quædam & elatio animi adest ob leuitatem, neque impetui ad agendum quicquam fere decedit. hoc commune omnium animi perturbationum crimen est, quod ad agendum vi quadam incitant, rationemque vrgent & circumscribunt. Solus metus, cum non minus quam audacia rationis sit expers, vacuitatem rationis habet segnem, ociosamque & perplexam, animumque perturbat & vincit territum: vnde metum *deima*, quasi ligamentum, Græci dixerunt. Neque verò vllus metus est qui perinde ab agendo abducat & hæsitare cogat, atq; superstitio. Non metuit à mari sibi qui non nauigat. non bellum militiæ exsors, non latrones timet qui domi se continet, non sycophantam pauper, non inuidiam plebeius, non terræmotus. in Gallia, non fulmen in Æthiopia formidatur. qui deos metuit, omnia metuit, terram, mare, aërem, cœlum, tenebras, lucem, rumorem, silentium, somnium. Obliuiscuntur herilium minarum serui dormientes, qui in compedibus sunt, iis vincula somnus alleuat: inflammationes, vulnera, sæua carnis & serpentia vlcera, doloresque acerrimi somno mitigantur.

Metus qualis affectus.

[IV.] *Morbi leuamen suaue, & oblectatio*
Iucunda, somne, quàm tempestiuè mihi
Nunc obtigisti. ——

Somnus superstitiosorum.

inquit ille. Hoc dicere non sinit superstitio. soli huic nullæ sunt per somnum induciæ, neque vnquam quiescere animum patitur, neque se colligere eum acerbis & molestis de numine opinionibus dimotis: sed veluti in impiorum regione in somno superstitiosorum simulacra terribilia, & visa monstrosa feruntur: & superstitio

stitio semper pœnas quasdam exercens, miseramque exagitans animam somnijs somno exturbat, à seipsa tanquam ab alio aliquo excarnificatam, durisque & absurdis parentem mandatis. Postquàm euigilauerunt, non contemnunt somnia sua, neque rident aut delectantur eo, quod nihil eorum quibus turbati fuerunt verum sit: sed vmbram fugientes fraudis innoxiæ, re vera sese decipiunt, ac conturbant, sumtusque faciunt in agyrtas atque impostores incidentes, qui eis sic dicant:

Si te nocturna visa terruerunt,
Hecatesve comessatio terrena:

vetulam voca quæ pistrino adsidet, & mari corpus merge tuum, ac per totum diem humi deside.

Hui, quàm mala inuenistis Græci barbara.

cœno contaminari, desidere in sterquilinio, sabbatum seruare, proijcere se in faciem, turpiter sedere, ritu alieno adorare superstitionis causa iubentes. [V.] Qui videbantur legitimam conseruare musicam, ij iusto ore citharœdos canere iubebant. Nos quoque postulamus, vt recto & iusto ore Deum inuocetis: neque in hostia quidem examinetis an pura sit & recta lingua, interim verò vestras ipsorum linguas peruertentes & inquinantes, absurdis nominibus ac barbaricis vocibus fœdetis ac peruertatis diuinam atque à maioribus acceptam religionis autoritatem. In comœdia quidam aduersus eos qui spondas auro argentove obducerent nō ineleganter dicit, non debere eos sibi ipsis somnum sumtuosum facere, quem solum gratis dij nobis largirentur. idem possis superstitioso dicere, Somnum dij nobis dederunt requiem & obliuionem laborum: cur tu eum tibi perpetuum redigis tormentum ac dolores miseræ animæ eo excitas, quæ alium ad quem confugiat somnum non habet? Heracleiti est viuis vnum esse & communem omnibus mundum, dormientium quenque in peculiarem diuertere. Superstitioso autem nullus est communis mundus. nam neque vigilans ratione recta vtitur, neque ab eo quod ipsum perturbat somno liberatur. sed dormit ratio, semper vigilat metus, fuga mali aut requies nulla datur. [VI.] Terribilis fuit Sami tyrānus Polycrates, Corinthi Periander. nemo tamen hos timuit qui in liberam & populari forma constitutam ciuitatem secessisset. Qui verò deorum imperium tanquàm tyrannidem metuit tetricam & inexorabilem, quò concedat, quò fugiat, quam terram Dei expertem, quod mare inueniat? in quam mundi partem penetrabis, ibique te abscondens, effugisse te Deum putabis miser? Lex seruis hoc largitur, vt libertate desperata vendi se postulent, æquioreque domino præsentem mutent. Superstitio deorum mutationem non relinquit, neque inueniet Deum quem non formidet, qui paternos & natalicios timet, qui Seruatores & Propicios metuit, hor-

Beneficium legis in seruos.

retque eos, à quibus petimus diuitias, copiam, concordiam, pacem, & verborum factorumq; optimum successum. Iam isti seruitutem pro calamitate habent, referuntque isthæc:

Grauis viro, grauis est mulieri calamitas,
Seruire sub dominis parùm felicibus.

Quanto deteriorem putatis esse eorum sortem, qui metuunt quos euitare, à quibus profugere vel transire nō licet? Aræ sunt ad quas confugere tutò seruus possit, multa sunt, quæ à latronibus non violantur templa, & qui hostem fugit, simulacrum aut fanum tenens animum recipit. Superstitiosus hæc maximè timet & expauescit; in quibus spem habent repositam qui extremorum malorum sunt in metu. Noli auellere templo superstitiosum: ibi enim punitur atque excruciatur. [VII.] Quid multis? Omnibus hominibus vitæ finis est mors: superstitioni ne ea quidem. profert enim hæc suos terminos vltra vitæ exitum, metumque vita diuturniorem facit, annectitque morti malorum cogitationem immortalium, etiam tum cùm soluitur malis, ingredi se putans in mala nullum habitura finem. Orci nescio cuius portæ aperiuntur profundæ, & fluuij simul ignis, Stygisque panduntur riui, tenebræque obducuntur visis multis refertæ simulacrorum adspectu terribilium, ac voces horrendas emittentium. tum iudices & carnifices, hiatusque & penetralia malis infinitis plena. Ita infelix superstitio id ipsum quod non patiendo effugit, expectando sibi calamitosum reddit. Nihil horum est in impietate. sed ignoratio damnosa, magnaque animæ calamitas est cæcutire in tantis rebus quæ noticiam Dei, de multis mentis oculis longè lucidissimum excæcat. sed sicuti dixi, perturbationes animi, vlcera, tumultus, & seruitus opinionem deorum sequuntur. [VIII.] Musicam ait Plato concinnitatis opificem hominibus à dijs datam, non luxus gratia & pruritus aurium: sed quoniam animi circuitiones turbulentæ & vagæ in corpore Musæ & gratiæ inopia, sæpenumero incontinentia & errore luxuriant: vt rursum in ordinem eius opera redigi possint. nam, vt Pindarus ait,

Superstitio morte non finitur.

Musica.

Quæcunq; Iupiter non dilexit,
Perturbantur vocem Pieridum audientia:

etenim efferantur, & indignantur. quomodo tigres aiunt circumsonantibus tympanis in rabiem agi, ita vt ad extremum seipsas dilanient. Minus igitur mali ijs est, qui ob surditatem Musicā prorsus non sentiunt, neque ea quicquam afficiuntur. Infortunatus fuit Tiresias, quod videre liberos & amicos non potuit. infeliciores eo fuerunt Athamas & Agaue, qui liberos videntes, leones & ceruos esse putauerunt. ac nimirum Herculi furenti vtilius erat præsentes filios neque cernere neque sentire, quàm carissimos ita vt hostes tractare. [IX.] Quid ergo? non videtur tibi impiorum affectus

Impij superstitiosis feliciores.

affectus eo modo à sensu superstitiosorum differre? Illi omnino nullum agnoscunt numen, hi deos esse censent, illi negligunt: hi terribile opinantur quod benignum est, quod paternum est, & tutelarem curam gerit, ac sincerum est, tyrannicum, damnosum, & sæuum existimant. Ergo fabris ærarijs, lapicidis, ac ijs qui cerea sigilla fingunt credentes, humano corpori similia putant esse deorum corpora, ac talia fingunt adornantque & adorant: philosophos autem & ciuiles viros despiciunt, qui deorum maiestatem docent cum bonitate, magnanimitate, benignitateq; & procuratione esse coniunctam. Ergo illi nimis sunt stupidi & fidē non habent bonis vtilibus; illi perturbantur, metuuntq; vnde vtilitatem percipere debebāt. omninoq; impietas stupor quidam est deos nō sentientium, neque suum bonum agnoscentiū: superstitio varios affectus animi procreat, bonum pro malo ducentis. Metuunt deos superstitiosi, & ad eosdē confugiunt, adulantur ijs & male dicūt, inuocant & incusant. Commune hoc omnium est hominum, non semper secunda vti fortuna. Dij enim morborum, senij, ærumnarumq; sunt expertes, & (vt ait Pindarus) effugerunt raucum sonātis fretum Acherontis, res humanæ alias aliter euenientibus temperantur casibus. [X.] Iam primùm in ijs quæ contra animi sententiam contingunt mecum cōsidera, quomodo sit affectus qui nullos credit esse deos. siquidem aliàs moderatus fuerit homo, tacitus fert fortunā suam, auxiliaque sibi & solatia comparat. quod si iniquius eam fert, omnes suas querelas in fortunam & casum dirigit, vociferaturque non iustè aut à prouidentia dispensari humanas res, sed omnia confusè ac promiscuè ferri atque raptari. Non hic mos est superstitiosi. sed etiam si leuissimum aliquid acciderit malum, sedet mœrendo alios sibi difficiles affectus, magnosque & pertinaces affingens, vltroque sibi ingerens metus, ac terrores, suspiciones, trepidationes, omnique luctu & gemitu percellitur. non enim hominem, fortunam, occasionem, se ve accusat, sed omnia Deo imputat: ab eo in se ingruisse ait fluxum calamitatis diuinitus immissæ, neque miserum se, sed dijs exosum hominem à dijs puniri, istaq; perpeti. quod non iniuria credit, ita animo affectus. Rursum impius ægrotans reputat memoriaque recolligit, quoties cibo se nimio aut vino onerauerit, aut victus rationem conturbauerit, aut labore contentiore defatigauerit, tum aëris aut loci mutationes insolitas. [XI.] Quod si in gerenda republ. offendit, & à populo ignominia affectus, aut apud principem falso crimine delatus est, causam in seipso & suis perquirit,

Aduersa vt ferãt impij & superstitiosi.

Qua prætergressus quid gestum in tempore, quid non?

At superstitioso quæuis & corporis inualetudo, & pecuniæ iactura, & liberorum mors, & in actionibus ciuilibus offensio aut repulsa pro diritate diuinitus inuecta & insultu numinis habetur.

itaque

itaque non audet opitulari, aut corrigere casum, neque mederi aut reluctari, ne videatur repugnare Deo, eique pœnam infligenti resistere. Si ægrotat, excluditur medicus: si in luctu est, arcetur philosophus consolatum veniens. Sine, inquit, me pœnas dare, hominem impium & detestabilem, dijs genijsque exosum. Hominis est Deum esse ignorantis, vbi ingens dolor incessit, lacrymas abstergere, comam desecare, vestem ponere. Sed superstitiosum alloquendi aut subleuandi nulla permittitur occasio. foris sedet amictus sacco, aut sordidis cinctus centonibus: sæpe etiam nudus in cœno se volutans, peccata quædam sua aut delicta eloquitur, quod aliquid ederit, biberitve, aut aliquo ambulauerit inuito numine. Si verò, optimè cum ipso agatur, & superstitione laboret benigna, domi sedet, omnis generis sacrificijs circundatus. vetulæ enim ei tanquam paxillo, vt Bio dicebat, in quācunque inciderint rem, eam pro amuleto appendunt. [XII.] Teribazum ferunt, cùm à Persis comprehenderetur, stricto acinace, vt erat vir robustus, sese defendere aggressum, testantibus ijs ac vociferantibus iussu regis se ipsum capere, statim abiecto ense manus ligandas porrexisse. Nonne id de quo disputamus, eodem modo habet? Alij repugnant rebus aduersis, easque repellunt, & effugia sibi machinantur auersionesque incommodorum. Superstitiosus verò nemine alio hoc dicente, ipse sibi denuncians, miserum se prouidentia iussuque diuino ista pati, omnem abijcit spem, prodit seipsum, auersatur opitulantes. Multa mala de mediocribus exitialia redegit superstitio. [XIII.] Midas ille priscus perturbatus quibusdam vt fertur somnijs animique anxius, eò peruenit mœsticiæ, vt poto tauri sanguine mortem vltrò sibi consisceret. Aristodemus Messeniorum rex, in bello contra Lacedæmonios, cùm canes luporum instar vlulassent, & circa lares paternos agrestis herba enata esset, eaque signa arioli metuerent, animum despondit, sibique manus attulit. Ac ni fallor Niciam quoque Atheniensium ducem multò erat melius Midæ aut Aristodemi exemplo superstitione liberari, quàm metu vmbræ Lunæ delinquentis ociosum sedere, dum ab hostibus circumcluderetur, ac deinde XL. millibus suorum partim occisis partim captis in potestatem hostium veniret, turpique morte periret. Nihil enim mali est, quod interiectu terræ Luna à Sole aliquando non illustratur, & in terræ vmbram Luna certis circuitionibus incidit. id miserum est, quod superstitionis caligini incidens homo ita confunditur, rationisque vsus eius excæcatur, cùm eum res maximè flagitant.

Superstitionis exitialis exẽpla.

[XIV.] *Fluctus cærulei iam mare e.. citant,*
Et nubes rapidi praua turbinis
In gyrum celeri voluitur impetu:

Dij citra ignauiam inuocandi.

hoc videns gubernator, votis quidem salutem expetit, ac deos

Serua-

Seruatores inuocat: inter vota nihilominus clauum adducit, antennas demittit.

Atq; inflata Noto carbasa contrahens
Obducto tenebris effugit è mari.

Hesiodus agricolæ præcipit, vt ante arationem atque sationem stiuam tenens vota nuncupet Diti ac Cereri. Et apud Homerum Aiax singulari prœlio cum Hectore congressurus, Græcos iubet Deos pro se comprecari, ipse illis precantibus se armat. ac Agamemnon postquàm pugnaturis præcepit,

Hastam quisque acuat, clypeumq; fideliter aptet:

tum demum Iouem sic precatur,

Da Priami nobis euertere funditus aulam.

virtutis enim spes, non timiditatis prætextus est Deus. At verò Iudæi sabbato desidentes ociosi, hostibus scalas muris admouentibus, murosque occupantibus nihil se mouerunt, sed superstitione tanquam reti capti se continuerunt. Talis est superstitio rebus & occasionibus voluntati nostræ non conuenientibus, & cum periculo coniunctis. [XV.] Sed ne in iucundis quidem rebus præstat impio superstitiosus. quales sunt feriæ, epulæ ad templa, inuitationes, orgia, votorum nuncupationes, & venerationes, quæ solent hominibus esse iucundissima. Hîc si consideres impium, videbis eum insano diffluere cachinno, Sardonioque ista risu ludere, & alicubi ad familiares submissa voce dicere, vano fastu agi & insanire qui deos his rebus coli opinentur: præterea autem mali nihil eum habere. Superstitiosus autem cupit quidem, sed non potest gaudere aut delectari,

Vrbs tota cùm suffitibus referta sit,
Pæanibusq;: gemitibus & suspiriis.

anima superstitiosi occupatur. pallet coronatus, sacrificans trepidat, tremente voce vota facit, manibus adolet titubãtibus, omnique ostendit nugatum esse Pythagoram, cùm diceret optimè nos habere cùm ad deos accedimus. tũc enim miserrimè pessimeque affecti animo sunt superstitiosi, non aliter quàm si ad vrsorum caueas, aut draconum foueas, ceterumve specus irent, ad templa delubraq; deorum adeuntes. [XVI.] Itaque mirari mihi subit eos à quibus impietatis damnantur qui deos esse negant, & superstitio impietas esse non putatur. Atque Anaxagoras impietatis damnatus est, quod Solem dixisset esse lapidem: Cimmerios nemo impios iudicauit, qui ne esse quidem vllum censent Solem. Quid ais? qui opinatur nullos esse deos, impius est? qui tales esse credit quales superstitiosus, non longè magis impijs opinionibus tenetur? Ego sanè malim inter homines de me hunc esse sermonem, nullum omnino esse Plutarchum, quàm hoc dici, esse Plutarchum hominem inconstantem, mutabilem, pronum ad iram, vindi-

Superstitiosos esse magis impios, quam qui deos esse negant.

vindictæ ob leuissimas causas cupidum, ob minima quæque indignantem: qui si vocandis ad cœnam alijs ipsum prætereas, aut occupatione impeditus ad eum non veneris salutatum, mordicus arrepto tibi corpus exedat, aut filium abreptum excarnificet, aut belluam ad hoc educatam frugibus tuis immittat vastetque prouentus telluris. [XVII.] Athenis cùm Timotheus caneret Dianam insanam, furiosam, diuino instinctu concitam, rabiosam, surgens de spectatoribus Cinesias cantilenarum conditor, Talis, inquit, tibi detur filia. Atqui similia his atque etiam deteriora superstitiosi de Diana sentiunt * * neque his meliora de Apolline, Iunone, & Venere. omnes enim hos deos metuunt ac tremunt. Et verò quid tam contumeliosè dixit Niobe de Latona, quàm de hac credere fecit superstitio fatuos homines, scilicet eam maledicto irritatam sagittis confecisse miseræ Niobes

Sex natas, totidem natosque ætate vigentes:

adeò implacabilis scilicet erat, vt exsatiari alienis calamitatibus nequiret quæ dea si re vera fel habebat, malosque oderat, & ferre maledicta nequibat, neque ridebat potius inscitiam ignorationemque humanam: succensere profectò ijs debuit, qui tantam ei acerbitatem sæuiciamque falsò adscribunt, taliaq; de ipsa dicunt ac literis mandant. [XVIII.] Obijcimus Hecubæ immanitatem vt belluinam & barbaram, quæ dicit,

——— Vtinam medium iecur eius
Nacta vorare queam ——

At Syriam deam superstitiosi putant, si quis mænam aut apuam edat, eius crura corrodere, corpus vlceribus opplere, iecur colliquare. An ergo dicere de dijs praua impium est, sentire non item? aut vocem potius improbam opinio facit maledicentis? certè enim ideò maledicta damnamus, quia signum sunt maleuolentiæ, & qui male nobis dicunt, eos pro inimicis habemus, vt infidos & male de nobis cogitantes. Vides quid de dijs sentiant superstitiosi? stupidos, infideles, mutabiles, vindictæ cupidos, crudeles, & qui minimis rebus offendantur eos esse putãt. vnde necesse est superstitiosum & odisse deos & metuere. quid ni enim? cùm ab ijs maxima sibi illata esse, illatumque iri mala existimet. iam qui Deum odit & metuit, eius est inimicus. [XIX.] Neque interim mirum est, quòd eos timens, adorat ac sacris veneratur, & ad templa assidet. Nam tyrannos quoque coli videmus & salutari, ijsque aureas statuas poni ab ijs, qui tacitè eos oderunt & execrantur. Alexandrum Hermolaus demerebatur, stipator Philippi erat Pausanias, Chærea Caij Caligulæ. sed horum vnusquisque inter assectandum dicebat,

Superstitiosi deorum inimici.

Certè equidem pendes, modò sint vires mihi, pœnas.

Non credit Deos esse impius, superstitiosus nullos esse cupit, inuitusq;

nitusque esse credit, non audens diffidere. quod si posset, sicut Tãtalus lapidem cupit à se remouere, superstitiosus opinionem suam (qua non leuius vrgetur) abs se proijcere, amplecteretur vtique & beatam duceret impij sententiam, vt liberalem. Nunc impius quidem superstitione vacat, superstitiosus autem animi instituto impius, imbecillior est quàm vt sentiat de dijs quod vult. Præterea impius nusquam superstitioni causam aliqua ex parte præbet. superstitio & initium præbuit impietati, & ortæ patrocinium non iustum quidem aut honestum, tamen præscriptionis non exsors. [XX.] Non enim in hanc sententiam homines venerunt vt Vniuersum dijs carere putarent, quod in cœlo, sideribus, tempestatibus, conuersionibus & motibus Solis circa terram, quibus dies & nox efficiuntur, aut alimentis animalium, frugumve prouentibus culpandum aliquid inordinatumve viderent. sed ridicula superstitionis opera atque affectus, verba, motus, præstigiæ, incantationes, circumcursitationes, tympanorum pulsationes, lustrationes impuræ, sordidæ castimoniæ, barbarica & iniusta in templis supplicia, ac contumeliæ occasionem exhibuerunt nonnullis dicendi, præstare nullos esse deos, quàm qui talia probent, ijsque delectentur, adeòque sint contumeliosi, sordidi, & morosi. [XXI.] Nõne enim magis expediebat Gallis istis & Scythis nunquam in mentem venisse aliquid de dijs, nihilque eos de vllo numine imaginatos fuisse aut auditu percepisse, quàm opinari deos esse, qui sanguine iugulatorum hominum gaudeant, idque esse perfectissimũ sacrificium statuant? Nonne vtilius erat Carthaginensibus iam inde ab initio Critia vel Diagora ad condendas leges adhibito decernere nullum esse Deum, nullum genium: quam talia sacra facere, qualibus illi Saturno operabantur? vbi non, vt Empedocles ait, reprehendens eos qui animalia sacrificant,

Mutata genitor iugulans sua pignora forma
Immolat, & vanis stultus ferit aera votis?

Superstitio impietatis origo.

sed scientes prudentesque suos ipsi liberos sacrificabant, & quib. nulla erat proles, ij à pauperibus infantes tanquam agnos aut pullos auium ad eam rem emebant: adstabatque mater sine luctu aut gemitu, quem si ederet aut fleret, precio mulctabatur, & infans nihilominus mactabatur. & ante simulacrum omnia strepitu fistularum tympanorumque opplebantur, ne eiulatus mactati exaudiri posset. [XXII.] Quod si Typhones aliqui aut Gigantes dijs profligatis nobis imperarent, putasne alia eos sacrificia, aliosve ritus fuisse desideraturos? Amestris, quæ Xerxis fuit vxor, Plutoni duodecim pro sese viuos homines defodit: quem quidem Ditem siue Haden Plato ait hoc nominis inde habere, quod humanus cùm sit, & sapiens, atque diues, persuadendo ac sermone animas detineat. Xenophanes Physicus cùm videret in so-

in solennibus festiuitatibus plangere & eiulare Ægyptios, aptè eos sic monuit: Hi siquidem dij sunt, nolite eos lugere : sin homines sunt, nolite ijs sacrificare. Cæterùm nullus est animi morbus tam multis erroribus perturbationibusque scatens, ac tam inter se dissidentibus & pugnantibus opinionibus refertus, atque superstitio. Fugienda itaque hæc est. non tamen eo modo, quo nonnulli latronum aut ferarum insultum, ignemve inconsideratè & imprudenter fugientes, incidunt in loca inuia, vbi præcipicia sunt & voragines periculosæ. Sic enim quidam superstitionem fugientes, dum transiliunt in medio positam pietatem, in asperam pertinacemque incidunt impietatem.

PLVTARCHI LIBER, DE SCITE DIctis regum ac imperatorum, qui Apophthegmata dicitur.

[I.] ARtoxerxes Persarum rex, Traiane Cæsar Imperator maxime, existimans non minus regiam maiestatem decere & humanitatem parua benignè alacriterque accipere, quàm magna largiri, cùm sibi iter facięti operarius quidam ac plebeius homo vtraque manu haustam è profluente aquam (quia nihil habebat aliud) obtulisset, hilari vultu accepit, munus non vsu rei oblatæ, sed studio dantis metiens. Et Lycurgus minimi sumptus sacrificia Spartæ constituit, vt Deos immortales honorandi semper in promptu esset copia. Eo consilio ipse quoque tenue tibi munus, ac strenam, & primitias philosophiæ communes cum offeram, autoris iuxta studium, & commentarij vtilitatem vt probes rogo: conducet enim ad perspicienda ingenia institutaque animi principum virorum, quæ magis in dictis eorum quàm actionibus elucent. Sanè aliud à nobis elaboratum opus continet illustrissimorum inter Græcos ac Romanos ducum, legislatorum, atque imperatorum vitas. [II.] Verùm enimuerò pleræque actiones admixtam habent fortunam: quæ verò inter agendum, interque animi affectiones & euenta proferuntur voces atque pronunciata, purè tanquam in speculis contemplandum vniuscuiusque animi sensum proponunt. Ac Seiramnes etiam Persa admirantibus quod cum sermone vteretur prudenti, actiones tamen ipsius successu destituerentur, dixit: Se in sua potestate orationem habere suam, in actiones suas fortunæ ac regi ius esse. Cæterùm in eo quod dixi opere dicta vnà cum factis commemorata, auditorem studio cognoscendi captum, sed eundem ocio fruentem exspectant.

Dictorum & factorũ discrimen.

stant. hic ipsos pro se collectos sermones tanquam vitarum indicia & semina legendi tempus arbitror tibi non fore molestum: cũ breui eius spacio possis multos homines memorabiles cõsiderare.

[III.] Persæ adunco naso præditos amant, pulcerrimosque eos iudicant: quod tali forma fuit CYRVS, quo neminem regum ij maioris fecerunt. Is dixit, qui sibi ipsis nollent, eos cogi alijs commoda parare. Item: magistratu dignum non esse quenquam, qui non sit melior subditis. Cùm Persæ vellent pro sua regione, montosa ea & aspera, aliam planam & mollem occupare, prohibuit: quod diceret & stirpium semina, & hominum mores locis adsimilari. *Locus mores mutat.*

[IV.] DARIVS Xerxis pater laudans seipsum, dicebat se in prœlijs & periculis esse solito prudentiorem. Cùm tributa imponeret subditis, proceres prouinciarum euocatos interrogabat an ea essent grauia. Cùmque respondérent esse mediocria, dimidium eius quod proposuerat singulos pendere iubebat. *Liberaliter* Aperto grandi malo punico interrogatus, cuius rei tantam sibi optaret multitudinem, quanta esset granorum eius mali? respondit: Zopyrorum. erat autem Zopyrus amicus regis, & vir bonus. Is Zopyrus cùm seipsum naso & auribus amputatis fœdasset, deceptisque hac fraude Babylonijs, rebus ab ijs præfectus vrbem Dario prodidisset: sæpenumerò Darius dixit, Malle se integrum habere Zopyrum, quam centum Babylonibus potiri.

[V.] SEMIRAMIS cùm ipsa sibi sepulcrum condidisset, inscripsit hæc: SI QVIS REX PECVNIA INDIGVERIT, IS RECLVSO HOC MONIMENTO, SVMAT QVANTVM VOLET. *Semiramis* Darius aperto eo, nullam inuenit pecuniam, sed in aliam incidit inscriptionem, cuius hic erat sensus: NISI MALVS FVISSES HOMO, ET PECVNIÆ INSATIABILIS, NVNQVAM SANE LOCVLOS MORTVORVM INVASISSES.

[VI.] Arimenes cum fratre suo Xerxe Darij filio de regno contendens, è Bactriana descendebat. Ei Xerxes dona misit, ministris mandans, vt significarent his eum à fratre in præsentia affici, qui si regnum obtineret, primam ei apud se statuerit dignitatem, summamque potentiam deferre. Xerxe rege renunciato, statim coram eo Arimenes genua flexit. Xerxes autem eum à se fecit secundum. Idem Xerxes iratus Babylonijs ob defectionem, cùm eos in potestatem suam redegisset, interdixit armorum gestatione, iussitque fidibus & fistulis canere, lenocinium & cauponam exercere, ac tunicas gestare sinuosas. *Mollities.* Ficus Atticas negauit se comesturum vænum allatas: sed tum, cùm potitus fuerit terra eas producente. Cùm in exercitu deprehendisset Græcos exploratores, iussit exercitum tutò perspicere, illæsosque dimisit.

[VII.] ARTOXERXES Xerxis filius Longimanus cognomento, quod alteram manum haberet longiorem, dicebat Magis regium

esse addere, quàm detrahere. Hic primus in venatione sociorum iussit eum qui vellet ac posset, primum conijcere telum. Idem primus instituit, vt cùm principes viri supplicio afficerentur, non corpora, sed vestes quibus se exuissent flagellarentur, & non crines capitis euellerentur, sed tiara deponeretur. Satibarzani cubiculario iniustum aliquid à se peteti, cùm intelligeret hoc fieri impetrandorum trigesies CIↃ. Dareicorum gratia, eam pecuniam à quæstore iussu suo allatam tradidit, inquiens, Accipe Satibarzana. hoc enim largitus, nihilo pauperior fuero: isthuc verò si fecissem, essem iniustior.

Supplicia.

[VIII.] CYRVS minor cùm Lacedæmonios ad societatem belli hortaretur, dicebat se fratre esse cordatiorem, plusque meri illo bibere posse ac melius ferre: illũ in venatione difficulter in equo, terrore oblato ne in solio quidem manere. Hortabatur vt sibi viros auxilio mitterent, promittens se peditibus equos, equitibus currus, ijs qui villas possiderent pagos, qui pagos his vrbes daturum & argentum atq; aurum non numero sed pondere largiturũ.

Magnifice.

[IX.] Huius frater ARTOXERXES, Mnemon (id est, Memor) cognomine, non tantum compellantibus liberalissimè vacabat, sed & vxorem suam iubebat pilenti aulæa dimouere, vt posset ab ijs qui vellent compellari in via. Cùm ei pauper quidam pomum eximiæ magnitudinis obtulisset, hilarè accepto eo: Per Solem, inquit, videtur hic mihi commissam sibi vrbem de parua magnam redacturus. Cùm impedimenta eius quadam in fuga essent direpta, ficus comedens aridas & hordeaceum panem, Quantæ, ait, voluptatis imperitus fui.

Humane. *Sobrie.*

[X.] PARISATIS Cyri & Artaxerxis mater, eum qui liberè cum rege colloqui vellet, byssinis iubebat vti verbis.

Regum colloquia.

[XI.] ORONTES regis Artaxerxis gener ignominia à rege irato affectus ac damnatus dixit: Quemadmodum digiti rationes supputantium modò CCIↃↃ, modò vnitatem repræsentant: ita regum amicos aliquando summo, mox infimo haberi loco.

Aulici.

[XII.] MEMNON, qui Darij exercitum aduersus Alexandrum duxit, militem quendam mercenarium suum, qui multis & impuris conuicijs Alexandrum proscindebat, lancea feriens: Ego, inquit, te alo non vt maledicas Alexandro, sed vt contra eũ pugnes.

In maledicum.

[XIII.] Ægyptiorum reges legem suam quandam seruant, qua iuramento obstringunt iudices, vt rege ipso iniustam flagitante sententiam, ei morem non gerant.

Iusta iudicia.

[XIV.] POLTIS Thraciæ rex, cùm bello Troiano ad ipsum simul & à Troianis & à Græcis venissent legati: Paridi suasit, vt Græcis Helenã redderet, se ei daturum duas formosas fœminas pollicens.

Liberale consilium.

[XV.] TERES Sitalcæ pater dicebat, se cũ in ocio esset & à militia vacaret, nihilo meliorem suis equisonibus sibi videri.

In ocium.

[XVI.]

[XVI.] Cotys eum, qui panthera ipsum donauerat, leone remuneratus est. Hic cùm natura iracundus, acerbeque in ministrorum delicta animaduertēs, cùm hospes quidam fictilia ei vasa attulisset tenuia & fragilia admodum, alioquin eleganter ac subtiliter sculpturis cælaturisque adornata: hunc quidem donis affecit; sed vasa iste omnia confregit, quod vereri se diceret, ne ministros, ea si confringerent, sæuius puniret. *Iræ declinatio.*

[XVII.] Idathyrsus Scytharum rex, cùm expeditionē aduersus ipsum Darius fecisset, Ionum regulis suasit, vt ponte quo Ister instratus erat soluentes iugum Darij excuterent. cumq; ob fidem Dario datam id recusarent, proba & ignaua eos vocauit mancipia

[XVIII.] Atęas Philippo sic scripsit, Tu Macedonib. imperas, hominibus bellandi peritis: Ego Scythis, qui etiam aduersus famē sitimque pugnare norunt. Equum porrò strigili purgans, legatos Philippi interrogauit, an hoc quoque rex ipsorum faceret. Ameiniam tibicinem præstantissimum cùm cepisset, canere iussit. mirantibusque reliquis, iurauit se maiore cum voluptate audire hinnitum equi.

[XIX.] Scilurus moriturus cùm xxc. filios post se esset relicturus, fasciculum hastilium singulis porrexit, ac confringere iussit. cùm nullus id præstare posset, ipse singulatim fasci vnum post alterum eximens fregit, docens eos, iunctos quidem inter se, vires habituros ac perduraturos: sin verò disiungerentur & discordias agitarent, infirmos fore. *Concordia.*

[XX.] Gelo tyrannus Carthaginensibus ad Himeram debellatis, pacem componens cum victis, coegit eos inter conditiones pacis hanc quoque adscribere, Ipsos in posterum liberos Saturno nunquam immolaturos. Sæpenumero ad culturam agrorum tanquam in militiam Syracusanos hic eduxit, vt & regio cultu melior redderetur, neque ipsi ocio corrumperentur. Cùm pecuniam ipso poscente ciues tumultuarentur, mutuum se petere dixit, belloque confecto reddidit. Cùm in conuiuio lyra circumferretur, eamque conuiuæ ordine componerent atque canerent; ipse equum iussit adduci, & in eum facilè atque expeditè insiluit. *Pie.* *Ocium.*

[XXI.] Hiero, qui in tyrannide Geloni successit, neminem dixit sibi intempestiuū esse qui liberè aduersum se loqueretur. Qui arcanum enunciarēt, eos facere iniuriam dicebat ijs quoque, quibus id patefacerent. quod non modò eos qui efferunt, sed hos quoque odimus qui inaudiunt quæ nolumus. Exprobrauerat ei quidam oris fœtorem. itaque vxorem suam culpauit, quod nunquam id sibi indicasset. illa verò ita se excusauit, quod diceret, Se putasse omnes viros hoc modo olere. Xenophani Colophonio ægrè se duos seruos alere querenti, Atqui Homerus, inquit, *Libertas dicendi.* *Arcana.* *Casti.* *Homerus.*

quem tu traducis, mortuus etiam amplius ccɪɔɔ. alit. Epicharmum poetam mulctauit, quod is indecorum quippiam vxore præsente dixisset.

Pudice.

Omnis correctio.

[XXII.] Dionysivs senior cùm oratores publici sorte legerentur, ipsique litera M obtigisset, dicenti Morologus eris (id est, stultas orationes habebis) respondit: Imo monarcha siue tyrannus ero. habitaque oratione statim est à Syracusanis imperator creatus. Initiò statim tyrannidis cùm oppugnaretur à ciuibus coitione facta, amicique hortarentur vt dimitteret imperium potius quàm captus necaretur: cernens bouem à coquo iugulari ac celeriter corruere, Nonne, inquit, indignum est nos metu mortis tam breuis tantum deserere imperium? Filium, quem successorem tyrannidis erat habiturus, vbi deprehendit viri liberi viriasse vxorem, iratus interrogauit, Ecquid talis facinoris ipsi esset conscius? cúmque ei responderet adolescens, Tu non habuisti tyrannum patrem: neque tu, inquit, filium habebis tyrannum, si sic pergas. Rursus cùm in eius conclaue intrasset, poculorumque aureorum & argenteorum multitudinem ibi offendisset, exclamauit: Non est in te tyrannidis capax ingenium, qui tot à me acceptis poculis, nullo eorum ad parandum tibi amicum vsus es. [XXIII.] Pecuniá cùm exigeret à Syracusanis, videretque eos lamentari, ac deprecari, & inopiam prætendere, nouam instituit exactionem, idque bis terve fecit. cùm autem denuò imperans tributum, ridere eos audiuit, & in foro ambulantes falsè dicta in ipsum iacere, finem fieri iussit, dicens: Nunc nihil ipsis est reliquum pecuniæ, quando nos contemnunt. Matre, cuius præterierát iam ad nubendum ætas marito se dari postulante*: Ego, inquit, ciuitatis legibus vim facere possum, naturæ legibus nequeo. Cùm maleficia reliqua acerbe vindicaret, vestium furibus solis pepercit, vt Syracusani cogerentur aliquandò finem conuiuandi & sese inuicem inebriãdi facere. Hospes quidam seorsim dicebat indicaturum se ipsi rationem ac docturum quomodo insidiantes sibi prænosceret. iussusq; dicere, Da, aiebat, mihi talentum, vt videaris percepisse indicia insidiantum. dedit ei hoc Dionysius, simulans ea se cognouisse, miratusque est hominis astum. Interrogatus à quodam, ociosusne esset: Isthuc verò, inquit, absit vt vnquã mihi contingat. [XXIV.] Inaudiuerat duos adolescentes de ipso & tyrannide multa contumeliosè locutos esse inter pocula. vtrunque ad cœnã vocauit quorum cùm alterum videret in vino multa ineptire atque effutire, alterum raró & cautè bibere: hunc vt maleuolum & instituto animi hostem interfecit: illum vt natura futilem & per temulentiam conuiciatorem dimisit. Reprehendentibus quibusdam quod ornaret & eueheret malum ciuibusque inuisum hominem: Etenim (inquit) volo esse aliquem, qui me magis exosus sit. Corinthiorum

Cupiditas imperij.

Diuturnitas eius.

Liberaliter

Astute.

Ingenue.

Callide.

Callide.

Vinum.

legati

legati munera quæ ijs offerebat, recusauerunt legis respectu, quæ dona à principe sumere prohibebat. eos indignam rem dixit facere, qui quod vnum bonum est tyranndi, aboleant, doceantque beneficia etiam tyrannorum esse formidanda. Audiuerat quendam ciuium habere aurum domi defossum: id sibi eum adferre iussit. cùmque is paululùm suffuratus in aliam migrasset vrbem, fundũque ibi emisset, reuocatum iussit reliquum omne aurum ad se recipere, neque porrò rem vtilem inutilem facere.

Tyrannorũ dona. *Pecunia.*

[XXV.] DIONYSIVS Iunior alere se aiebat multos sophistas, nõ quod eos magni faceret, sed quod propter eos vellet in admiratione esse. Polyxeno dialectico dicẽti, ego te redargui, respondit: nimirum verbis. ego autem re ipsa te conuinco: tuis enim rebus dimissis, me & mea sectaris. Exutus tyrannide, ei quidem, qui quid vtilitatis Plato & philosophia contulissent interrogabat, respondit: vt tantam mutationem æquo possem animo ferre. Quærenti autem, qui factum sit, vt pater ipsius pauper & plebeius imperium in Syracusanos obtinuerit, ipse tyrannus & tyranni filius eam amiserit: pater (inquit) meus ad res gerendas se contulit cùm popularis reipubl. status esset in odio, ego, cùm tyrannidi inuideretur. Alteri hoc ipsum sciscitanti respõdit, paternæ se non fortunæ, sed tyrannidis relictum hæredem.

Mercenarij philosophi. *Philosophia* *Hæreditas.* *Virtus.*

[XXVI.] AGATHOCLES filius fuit figuli. Is rex & dominus factus Siciliæ, fictilia pocula interserere solebat aureis, eaque demõstrans adolescentibus dicere, Industria se & fortitudine hoc consecutum, vt aurea nunc faceret qui lutea finxisset antea. In oppugnatione vrbis cuiusdam nonnulli de muris eum conuicijs impetiuerunt, Figule, dicentes, vnde militibus persolues stipendia? placidus ipse, & subridens, Hanc, inquit, si cepero. expugnataque vi vrbe cùm venderet captiuos: posthac, inquit, si mihi male dicetis, cum dominis vestris expostulabo. Accusabant Ithacenses ipsius nautas, quod ad insulam appellentes nonnihil pecoris abstulissent. atqui, inquit Agathocles, cùm ad nos venisset rex vester, non ouibus tantum ablatis, sed excæcato insuper pastore abijt.

Salse.

[XXVII.] DIO, qui Dionysium tyrannide eiecit, audiens à Callippo sibi insidias parari, cui omninm amicorum hospitumque maximè fidebat, inquirere noluit, quod diceret moriendum potius esse, quàm viuendum, vbi non ab hostibus modò, sed etiam ab amicis sibi esset cauendum.

Vita in metu misera.

[XXVIII.] ARCHELAVS in conuiuio quodam poculum aureum petente, familiari quidem, sed improbo, Euripidi id iussit puerũ dare. tu quidem dignus es qui flagites, inquiens: Euripides autem etiam tacens id accipere meretur. A garrulo tonsore interrogatus quomodo tonderi vellet, Tacente, inquit, te. Cùm Euripides formosum Agathonem in c[illegible]uiuio amplecteretur atque oscularetur

Euripidis laus. *In garrulũ.*

iam pubeſcentem: ad amicos dixit, Nolite mirari. pulcrorum enim etiam poſt autumnum durat pulcritudo. Timotheus citharœdus minus ſua exſpectatione donum ab eo acceperat, & haud obſcurè *Salſe.* incuſabat, & aliquando cantans inciſum iſtud, Tu terrigenum argentum laudas, in Archelaum torqueret: ſubiecit Archelaus: Tu *Humane.* verò id poſtulas. Aqua à quodam perfuſus, amicis aduerſus hominem inſtigantibus: atqui, inquit, non me is perfudit, ſed eum quem me putauit eſſe.

[XXIX.] PHILIPPVM Alexandri patrem Theophraſtus tradit nō maieſtate modò regni alijs regibus præſtitiſſe, ſed fortuna etiam, moribuſque & moderatione. Is Philippus Athenienſium laudabat fortunas, qui quotannis decem imperatorum deligendorum copiam haberent: ſe dicebat intra multos annos vnum modò ducem reperiſſe Parmenionem. Cum vna die multis de proſperis e- *Nemeſis.* uentis nuncij ei adferrentur, O fortuna, exclamauit, pro tot tantiſque bonis paruum aliquod mihi retribue malum. Poſtquam Græcos deuicit, non defuerunt qui ei ſuaderent vt vrbibus præſi- *Humaniter.* dia imponeret. reſpondit autem, malle ſe diu benignum, quàm exiguo tempore dominum perhiberi. Maledicum iubētibus ami- *Maledici vt tractandi.* cis eijcere: non, inquit, faciam, ne circumiens apud plures nobis obloquatur. Deferebat Smicythus Nicanorem, vt qui ſemper Philippo verbis detraheret: putabantque amici accerſendum eſſe hominem, & ſupplicio afficiendum. tum Philippus: profectò ait, Nicanor non eſt deterrimus Macedonum, conſiderandumque eſt ne penes nos aliqua ſit culpa. cognitoq; Nicanorem graui premi inopia, neglectum à ſe dono aliquo iuſſit affici. rurſum inde Smicytho narrante, miris regē laudibus à Nicanore paſſim ferri, Videtis, inquit, in noſtra eſſe poteſtate vel bene vel male audire. [XXX.] Athenienſium oratoribus gratiam aiebat ſe habere, quod crebris conuicijs meliorem ſe redderent. nam conari ſe cum verbis tum *In ingratos* factis ſuis eos mendacij conuincere. In pugna ad Chæroneam Athenienſes quotquot erant capti, gratis dimiſit. qui cùm præterea veſtimenta & ſtragula repoſcerent, Macedonibusq; crimina intētarent, ridens Philippus, Nonne, inquit, videntur vobis putare A- *Salſe.* theniēſes, talorū luſu ſe eſſe à nobis victos? Clauicula in bello fracta, cùm medicus cuius opera in ea ſananda vtebatur, quotidie aliquid poſceret, Accipe, ait, quantum lubet: habes enim clauicu- *Scite.* lam. Duo erant fratres, Vterque & Alteruter. de quibus hunc cum videret prudentem & rebus agendis aptum, illum fatuum ac ſtolidum, Alteruter, inquit, Vterque eſt: Vterque autem, neuter. Cōſulentes vt acerbè Athenienſes tractaret, abſurdè ſentire dixit, qui tot tantaque gloriæ cauſa agentem ac tolerantem iuberent *Gloriæ ſtudium.* gloriæ theatrum euertere. Iudex inter duos malos conſtitutus, alteri vt è Macedonia abiret, alteri vt [illegible]m perſequeretur imperauit.

uit. [XXXI.] Opportuno loco castra positurus, cùm audiret ibi non esse pro iumentis alimenta: *In malos.* Qualis tandem, inquit, est vita nostra, *Vita.* qui etiam ad asinorum commoda eam cogimur dispensare: Castellum quodpiam munitum occupare statuerat: ibi exploratoribus referentibus planè expugnari non posse: estne, ait, adeò inaccessum, vt eo aurum portans asinus non possit peruenire? *Pecunia.* Lasthenes Olynthius & socij indignabantur, conquerebanturque, quod nonnulli de Philippi comitatu proditores ipsos appellarent. ad hæc Philippus, *Libera voces.* Rudes & agrestes homines esse Macedones, ac solere ligonem ligonis nomine afficere. Filium hortabatur, vt in colloquio cum Macedonibus gratiam captaret, *Comitas.* comitateque sibi, dum alius regnaret multorum animis conciliandis potentiam pararet. *Callide.* Eidem consuluit, vt de ijs qui in ciuitatibus largiter possent & bonos & malos sibi amicos faceret, illisque vteretur, his abuteretur. Philoni Thebano, cuius hospitio vsus erat atque beneficia expertus cùm obses Thebis ageret, *Liberaliter* nullum munus suum admittenti: Noli, inquit, opinionem inuicti adimere mihi, dum benefaciendo & demerendo te reddar inferior. [XXXII.] Multos bello captos aliquando sub hasta vendebat, indecenter sedens tunica reducta. inter mancipia tum quidam exclamauit, Parce mihi Philippe, ius enim amicitiæ tibi paternum est mecum; quærentique Philippo occasionem & modum huius amicitiæ, *Gratus animus.* explicaturum se dixit, si propius admitteretur. adductusque aliquantulum vt demitteret lænam monuit: nunc enim ipsum turpiter sedere. dimittite hunc ait Philippus. verè enim, id quod ignorabam, bene mihi vult, & amicus est. Iter faciens, ab hospite quodam inuitatus ad cœnam multos secum adduxerat: quem vbi perturbari vidit, quod non satis esset apparati, *Callide.* misit ad singulos qui placentæ locum relinquere eos iuberent. ijsq; obtemperantibus, & ob placentæ expectationem parcius edentibus, cœna omnibus suffecit. Mortuo Hipparcho Euboense, dolorem quē morte eius ceperat non obscurè tulit cumque illum quidam diceret tempestiuè vita defunctum: *Gratia.* Sibi quidem, inquit, mihi verò præmaturè, cuius obitu præuentus sum, me dignam ei sua amicitia referrē gratiam. [XXXIII.] Incusari se ab Alexandro audiens, quod filios ex pluribus susciperet mulieribus, *Magnanimiter.* ita eū refellit: Quin tu multos nactus de regno tecum certaturos, virtuti operā da, vt eo non propter me, sed propter te potiaris? Iussitq; eum Aristoteli *Philosophia* animū aduertere & philosophari, ne, inquiēs, multa talia facias, ob quæ ego cōmissa pœnitudine moueor. Antipatri quendā amicum in iudicū collegium cooptauerat. sentiens autem eum barbam caputq; tingere, *Seuera.* remouit, quod diceret fidelem in negocijs tractandis eum se non censere, qui mala fide crines tractaret. Iudicio præerat Machætæ cuiusdam, dormitansq; non obseruabat, quib. ille

iuribus se tueretur, ideoque damnabat: tum exclamante Machæta, se prouocare, iratus, Ad quem, inquit, prouocas? ad teipsum, ait ille, ô rex, siquidem vigilans & attentus audias. Ibi excitatus Philippus cum ad se rectius redijsset, sentiretque iniuriã Machætæ fieri, non rescidit quidem sententiam, sed mulctam reo imperatã de suo persoluit. *Iuste.* [XXXIV.] Rogatus ab Harpalo, vt pro quodam ipsius cognato ac familiari iniuriarum quarundam reo mulctam dependeret, eumq; causæ cognitioni subtraheret, ob quam videbatur reus sermonibus hominum vapulaturus: *Prudenter.* Præstat eum, respondit, quàm nos male audire. Indignè ferentibus amicis, quod ipsum Peloponnesij, de quib. erat bene meritus, Olympiaca festiuitate exsibilarent: *Magnanimiter.* quid ergo, inquit, facient si maleficium à nobis accipiant? Cum in expeditione quadam diutius dormiuisset, à somno exsurgens, Tutò se dormiuisse dixit, vigilante interim Antipatro. *Antipater.* Rursum dormiente interdiu ipso, Græcisq; qui ad fores cõuenerant indignantibus & culpantibus, Parmenio dixit: nolite mirari quod nunc dormit Philippus: vigilabat enim idem vobis dormientibus. Fidicinem quendam in cœna volebat corrigere, ac de pulsandis neruis disserere. ille autem, absit verò à te, rex, ista calamitas, vt me melius isthæc tu noris. *Libere.* [XXXV.] Quo tempore cum Olympiade & filio dissidebat, venit ad eum Demaratus Corinthius. *Aliena curans.* Is à rege interrogatus quam bene inter se conueniret Græcis: nimirum, respondit de Græcorum concordia tibi est inquirendum, intimis tuis hoc modo tecum consentientibus. his ille verbis ad rem rectius perpendendam excitatus, posita ira in gratiam cum suis redijt. Anus quædam inops sæpenumerò petiuerat, vt causam suam disceptaret, ac interturbabat frequenter. *Regis officium.* respondente Philippo, non vacare sibi, subiecit: noli ergo regnare. quod ille dictum admiratus, non illam modò, sed & alios statim audiuit.

[XXXVI.] ALEXANDER puer etiamnum, Philippo multas præclarè gerente res, non est gauisus, sed pueris qui vnà educabantur dixit, *Gloriæ studium.* Pater mihi nihil faciet reliquum. cùmque responderent patrem ipsi ista parare. Et quorsum, inquit, proderunt, si possideam multa, agam nihil? *Regius animus.* Quia agilis erat & celer pedibus, hortabatur eũ pater vt ludis Olympijs studium curreret. facturum se respondit, si cum regibus certandum cursu foret. Adductam ad se iam nocte facta puellam quæ vnà cubaret, interrogauit cur tam serò veniret. quæ cum respondisset præstolatam se dum maritus somno se daret: *Caste.* acerbè increpauit famulos, quod parum abfuisset, quin ipsorum culpa adulter fieret. Dijs adolenti liberalius, ac sæpe thus corripienti adstans Leonidas pædagogus, Sic, inquit, largiter tibi, fili, adolendum erit, vbi thuriferam regionem in tuam redegeris potestatem. *Magnifice.* Alexander ea potitus, per litteras eum sic compellauit: Talenta aliquot thuris & casiæ tibi mitto,

vt me

vt me thuriferæ etiam regionis dominum factum sciens, sordidus erga deos esse desinas. [XXXVII.] Prœlium ad Granicum commissurus, Macedones hortatus est, vt largiter cœnarent, omniaq; in medium conferrent: quippe cras hostium opibus cœnam instructuri. Amicorum quodam Perillo dotem filiabus petenti, L. talenta obtulit. cùmque is sufficere x. diceret, Tibi, inquit, accipe- *Magnifice.* re tantum satis est, mihi dare non item. Dispensatorem iusserat Anaxarcho philosopho dare quantum posceret. cumque is eum centum talenta petere diceret: Rectè, inquit, facit, qui intelligit se habere amicum: qui tantum dare & possit & velit. Mileti conspicatus multas statuas athletarum qui Olympia & Pythia vicissent, Vbi, inquit, ista tum erant corpora, cùm barbari vrbem vestram oppugnarent? Regina Cariæ Ada cibos & bellaria curiosissimo apparatu à cupediariis & coquis artificio subinde ad ipsum studio quodam ostentandi mittente: Meliores sibi esse dixit coquos, *Frugaliter.* iter nocturnum quo prandium, & parcitatem prandii qua cœnam sibi suauem redderet. Omnibus ad pugnam paratis, cùm interrogarent duces ecquid præterea mandaret: Nihil, inquit, quàm vt *Barba.* menta Macedonum radantur. cùmque miraretur Parmenio, An, ait, ignoras in pugna nullibi facilius virum quàm barba apprehendi? [XXXVIII.] Cùm Darius ccIↃↃ. talenta offerret, Asiæq; fructus æquali portione secum percipiendos, ac Parmenio dixisset accepturum se conditionem si Alexandri loco esset: & ego mehercle, subiecit, si Parmenio essem. Dario autem respondit, neq; terram duos soles, neque Asiam duos reges sustinere. Dimicaturum iam ad Arbela de summa rerum, cùm quidem hostis in aciem *Magnifice* ccccIↃↃↃↃ. virorum eduxisset, accesserunt amici de militibus *1000000.* conquerentes, quod ii in tentoriis colloquia agitarent, componerentque inter se totam se in suum lucrum versuros prædam, nihilq; inde in ærarium regis illaturos: tum subridens Alexander, Bona, inquit, nunciatis. audio enim colloquia hominum non fugere sed vincere paratorum. Multi tum ad eum accesserunt milites, bono esse animo iubentes, neque multitudine hostium terreri, qui ne axillarum quidem ipsorum fœtorem essent substituri. Explicatis iam aciei ordinibus, militem quendam videns amento *Apparatus* hastile aptare, è phalange vt inutilem eiecit, qui tum demum ar- *vsum præ-* ma pararet, cùm iis esset vtendum. [XXXIX.] Epistolam quan- *cedat.* dam à matre allatã quæ arcana & quasdam aduersus Antipatrum *Arcanum.* criminationes continebat, legens vnà pro more inspiciente Hephæstione, non vetuit: sed epistola pellecta digito manui suæ detracto, Hephæstionis ori sigillum imposuit. In templo Ammonis ab antistite Iouis appellatus filius, dixit, Non esse hoc mirum. Io- *Magnus* uem enim qui natura omnium sit pater, optimos suorum filiorum *animus.* nomine dignari. Iaculo crus ictus, multis concurrentibus eorum

qui ipsum sæpenumerò solebant Deum salutare, renidente vultu, Hoc quidem, inquit, sanguis est, vt videtis, non ille

Humor, qui superûm manat de corpore diuûm.

In simulatorem. Laudantibus nonnullis Antipatri frugalitatem, qui austerè & sine luxu viueret: foris, inquit, Antipater albo panno prætextus, intus totus est purpureus. Hyeme in magno gelu exceptus conuiuio ab amico quodam, cùm is focum ignemque exiguum intulisset, aut ligna eum, aut thus adferre iussit.

Amoris fautor Alexander. Antipatridas formosam psaltriam adduxerat in conuiuium: ea visa commotus Alexander, Numnam, inquit, eam tu amas? confesso, Impure, ait, quin tu eam è conuiuio educis? [XL.] Pythonem Euii tibicinis amasium Casander vi osculabatur. quod cùm videret molestè Euium ferre Alexander, iratus aduersus Casandrum exsiluit, vociferans: per vos etiam amare non licet quenquam. Cùm ad mare dimitteret Macedonum quotquot ægroti aut mutilati essent, monstratus ei quidam est qui rectè valens inter ęgrotantes tamen nomen suum retulerat. Adductus in conspectum Alexandri & examinatus, fassus est se hoc prætextu vsum ob amorem Telesippæ ad mare proficiscentis. quæsiuit rex, quis huius nomine conueniendus esset: cùmq; liberam esse comperisset, Proinde, inquit, mi Antigenes, persuadeamus Telesippæ vt nobiscum maneat. liberam enim cogere non est nostrum.

Mercenarij milites. Cùm Græcos qui mercede apud hostem militabant viuos in potestatem redegisset, Athenienses iussit in compedibus adseruari, quod æra mererẽt alimentis è publico suppeditantibus: itemque Thessalos, quod agrum, quem possiderent optimum, non colerent, Thebanos missos fecit, quod his solis diceret se neque vrbem neque agrum reliquum fecisse. [XLI.] Ex Indis celeberrimum arte sagittandi, & qui traiicere sagittam per annulum diceretur cùm cepisset, artis suæ specimen edere, recusantemque ira motus necari iussit. is cùm ad supplicium duceretur, dicebat ducentibus se exercitationem multis

Amor gloria. iam diebus intermisisse, ideoque metuisse ne aberraret. quod vbi Alexandro renunciatum est donis affectum hominem dimisit, admiratus eum, quod mori maluisset, quàm gloria sua indignus videri. Taxiles de regibus Indorum vnus occurrens Alexandro, hortatus est ne bellum sibi inferret, neve pugnam conferetet: sed siue inferior esset, acciperet, siue superior, cõferret beneficia. huic respondit, de hoc ipso certandum, vter alterum possit beneficiis superare.

Loci natura. Inaudiens Aornum petrã in India natura loci inexpugnabilem esse, sed à formidoloso homine teneri: hoc, ait, facit, vt locus iste iam facilis captu sit. Alius qui saxum quod inexpugnabile putabatur tenebat, seipsum locumq; Alexandro dedidit. hunc &

Modestia. copiis præfecit Alexander, & regionem ei adiecit, fatus: Sapere mihi vir hic videtur, viro bono se potius credens quàm munito loco.

Capta

Capta petra, cùm amici dicerent eum factis Herculem superasse: ego verò, inquit, actiones imperiumque meum ne vni quidem dicto Herculis æqualia arbitror. [XLII.] Amicorum quosdam sentiens talis seriò lusisse, mulctauit. *Ludum.* De primis & præstantissimis amicorum, maximè venerari visus est Craterum, amare Hephæstionem. quod ab illo regem, ab hoc Alexandrum diligi diceret. Xenocrati philosopho L. talenta dono miserat. quæ cùm is repudiaret, non se indigere inquiens, Nullumne, ait, amicum habet Xenocrates? Mihi quidem Darii diuitię vix suffecerunt in amicos impendenti. *Amicis benefaciendum.* Post prœlium Porus ab ipso interrogatus quomodo se vellet tractari, respondit, Regiè. rursumque interrogatus, ecquid vellet præterea, omnia in Regiè contineri addidit. miratus itaque Alexander sapientiam viri & virtutem, maiorem pristina ditionem ei subdidit. *Regie.* Audiens sibi à quodam maledici, Regium est, inquit, male audire cùm benefacias. Moriturus iam in socios intuens, Video, inquit, magnum fore meum funebre certamen. Mortuo ipso Demades orator dixit exercitum Macedonum imperatore carentem similem videri Cyclopi excæcato. *Dux.*

[XLIII.] PTOLEMÆVS Lagi filius, crebrò apud amicos cœnabat & dormiebat. quod si quando conuiuium præberet, eorum pocula, vestes stragulas, & mensas vsurpabat, ipse plura necessariis non possidebat: dicens Magis regium esse ditare quàm diuitias possidere. *Magnifice.*

[XLIV.] ANTIGONVS continenter pecuniam exigebat. eùmque diceret quidam Alexandrum non fuisse talem: Nec iniuria, inquit. ille enim metebat Asiam, ego stipulas colligo. Militũ quosdam videns thoracibus & galeis indutos ludere pila, delectatus est, acciuitque eorum duces, laudandi gratia. hos autem potare inaudiens, munia ipsorum ad milites transtulit. *Iuste.* Mirantibus omnibus quod cùm iam senectutem attigisset, benignè humaneq; imperaret, hanc reddidit causam, Olim se potentiam quęsiuisse, nunc gloriam & beneuolentiam captare. *Prudenter.* Philippo filio pluribus præsentibus interroganti quando castra moturus esset, Quid, inquit? an metuis ne solus tubam nõ audias? *In curiosum.* Cupiente eodem adolescente diuertere apud viduam quæ tres habebat formosas filias, vocato ad se ei qui hospitiis designandis præerat, Non, inquit, filium meum ex istis angustiis expedies? *Caste.* Leui morbo cùm laborasset, recepta sanitate dixit, Hunc sibi morbum nequaquam accidisse incómodè: eo enim se monitũ, ne mortalis cùm sit, animo efferatur. Cum Hermodotus in poemate eum solis filiũ appellasset, Diuersum, inquit, nouit qui matulã mihi fert. *Homo.* [XLV.] Dicente quodam, omnia honesta & iusta esse regibus, subiecit: Omninò, barbarorũ quidem regibus. nobis sola honesta pro honestis, sola iusta pro iustis sunt habenda. *Regis potestas.* Causam in iudicio habebat Marsyas frater,

petebat-

Innocentia. petebatque vt de ea domi cognosceretur. sed Antigonus: Si culpa, inquit, vacamus, disceptetur in foro & cunctis auscultantibus. Hyeme aliquando castra loco rerum necessariarum copia destituto posuerat necessitate iubente, ibi cùm milites, nescientes in propinquo esse, maledicerent ipsi, tentorium baculo dimouens, *Patienter.* Infortunium, ait, habebitis, nisi longius hinc digressi me conuiciis proscindetis. Aristodemo vni de amicis, sed qui coqui filius esse credebatur, consulenti vt sumptuum minus faceret, munificentiamque contraheret: *Salse.* Tui, inquit, Aristodeme, sermones cinctum culinarium redolent. Atheniensibus seruum ipsius honoris gratia ciuitate donantibus: Nollem, aiebat, vllum Atheniensium abs me flagris cædi. *In ostentatores.* [XLVI.] Adolescente quodam Anaximenis rhetoris discipulo orationem, quam studiosè erat præmeditatus, coram se recitante, volens aliquid melius cognoscere interrogauit. qui cùm obmutuisset, Quid ais, inquit?

Sunt hæc inscripta codicillis quos tenes?

Alium audiens oratorem, qui diceret anni tempus niuiacum factum stirpi desluam fecisse regionem: Non finem facies, dixit, apud me tanquam apud plebem loquendi? Trasyllo Cynico denarium poscenti, respondit, Rege dignum non esse hoc donum. *Argute.* subiicienti, Da ergo talentum, retulit, Capturam hanc non esse Cynico conuenientem. Demetrium filium cum nauibus multis magnisque copiis mittens ad liberandum Græcos, gloriæ lucem è Græcia tanquam specula aiebat in orbem terrarum emicaturam. *Gloriose.* Antagoræ poetæ congrum elixanti, catinumque sua manu agitanti, *In curiosum.* à tergo adsistens, Putasne, dixit, Antagora, Homerum Agamemnonis res gestas describentem, congrum elixasse? respondit ille: Tu verò, rex Agamemnonem credis istas res gerentem curiosè inquisiuisse an aliquis in exercitu congrum elixet?

[XLVII.] Per quietem imaginatus erat Antigonus, Mithridatem auream metere segetem. hunc itaq; interficere statuit, DEMETRIOQVE filio consilium aperuit, iureiurando ad tacendum *Fideliter.* obstricto. Demetrius accito Mithridate, ad litus maris deambulauit, & stimulo qui in hastili imo est in arena inscripsit, Fuge Mithridates. atque hic re intellecta in Pontum profugit, ibique regnum ad vitæ vsque finem tenuit. Idem Demetrius Rhodum oppugnans, in suburbio quodam cepit tabulam, in qua Protogenes *Artificij honos.* Ialysum pinxerat. cùmque Rodii missis præconibus hortarentur, vt tabulæ parceret, respondit, Patris se potius imagines, quàm illam picturam corrupturum. Pace cum Rodiis facta, machinam quam ab expurgandis vrbibus Helepolin appellauerat, apud eos reliquit, futuram suæ magnificentiæ, & ipsorum fortitudinis argumentum. Defecerant Athenæ, & vrbe potitus ciui-

bus

bus iam ob cibi inopiam male habentibus, cùm statim ei data esset concio, frumento ciues donauit, interque concionandum de re præsente, barbarismum fecit. ibi vnus quispiam de multitudine assidente acclamauit quomodo dicendum congruè fuisset. tum Demetrius, Huius, inquit, correctionis gratia aliis vos 100. medimnis dono. [XLVIII.] ANTIGONVS secundus, Demetrii filius, cum pater captus monuisset eum per literas, ne si quid ipse à Seleuco coactus scripto mandaret, obtemperandum, aut vrbibus decedendum sibi putaret, vltrò ad Seleucum scripsit se ei toto regno cedere, obsidemque se pro patre, vt hic dimittatur, offerre. Nauali prœlio cum Ptolemæi legatis congressurus, dicente gubernatore multo plures numero esse hostium naues: Me verò, inquit, ipsum præsentem quàm multis comparas? Cedens aliquando hostibus ingruentibus, fugere se negabat, sed commodum aiebat à tergo situm se persequi. Adolescente, qui non admodum bonus videbatur miles, natus patre viro forti, stipendium paternum postulanti: ego, inquit, mi adolescens, mercedem & munera dare propriæ, non paternæ virtutis causa dignis soleo. Mortuo Zenone Citiensi, quem omnium maximè philosophorum in precio habuit, dicebat theatrum suarum actionum periisse. [XLIX.] LYSIMACHVS in Thracia circumuentus à Dromichæta, cùm se exercitumque propter sitim in potestatem hostiū tradidisset, postquàm captiuus bibit, Proh deûm fidem, inquit, quam exiguæ voluptatis gratia seruum me de rege feci. Philippidem comœdiarum scriptorem amicum familiaremq; suum interrogauit, Cuiusvis rerum mearum participem te faciam? respondit ille, cuiuscunque volueris, exceptis arcanis.

Patienter & liberalissime. Pie in patrem. Fortiter. Fuga. Parentum merita. Philosophia. Voluptas. Arcana.

[L.] ANTIPATER occisum ab Alexandro Parmenionem cùm audiuisset, dixit: Si Parmenion insidiatus est Alexandro, cui tandem credendum erit? sin verò, qui agendum est? De Demade oratore iam ætate prouecto dicebat, eius tanquam victimæ confectæ nihil iam præter ventrem restare & linguam.

[LI.] ANTIGONVS tertius scribebat ciuitatibus, si quid contrarium legibus per epistolam mandaturus esset, ne parerent, sed ipsum ignoratione lapsum censerent. Idem cùm Dianæ antistitam vidisset excellenter formosam, statim Epheso cum suis discessit, ne quid inuitus incestum perpetraret.

Iuste. Caste.

[LII.] ANTIOCHVS cognomento Accipiter (hoc enim *Hierax* significat) bellum de regno aduersus fratrem Seleucum gerebat, qui cùm à Gallis victus nusquam appareret, putareturque in pugna concisus, posita Antiochus purpura pullam induit vestem. paulò post audita incolumitate fratris, diis rem sacram ob lætum nuncium fecit, ciuitatibusque sibi subditis vt serta gererent imperauit.

Fratrum amor.

Idem.

[LIII.] Evmenes structis à Perseo insidiis periisse putabatur. Quæ fama cùm esset Pergamum perlata, Attalus eius frater sumpto diademate, ductaque ipsius vxore regnum occepit. Pòst fratrem viuere & Pergamum venire inaudiens, cum stipatoribus ei pro more obuiam iuit, hastile gerens. Eumenes eum amanter salutauit, inque aurem insusurrauit,

Vxorem haud duc, nisi defunctum videris.

aliud per omnem vitam quod offensæ speciem præberet nihil neque fecit neque dixit, sed & moriens vxorem ei regnumque tradidit. Vicissim Attalus nullum suorum liberorum (habebat enim complures) educauit, sed Eumenis filio adulto viuens regnum detulit.

[LIV.] Pyrrhvs à filiis pusionibus interrogatus, cuinam regnum vellet relinquere, Ei respondit, qui de vobis acutiorem habebit gladium. Interrogatus de Pythone & Capheisio tibicinibus, vter eorum præstantior esset, respondit: Polysperchon imperator. Cùm duobus prœliis vicisset Romanos, multosque amicorum & ducum amisisset, Si adhuc semel, inquit, Romanos vincemus, actum est de nobis. Sicilia excidens, cum inde soluisset, conuersus retrò ad amicos dixit: qualem Romanis & Carthaginensibus palæstram relinquimus. Militibus Aquilæ cognomen ei tribuentibus: Quid ni sim aquila, inquit, vestris armis tanquam solidis alis subleuatus? Audiebat adolescentes quosdam multis inter pocula maledictis ipsum proscidisse. eos postridie vniuersos ad se adduci iussit, primumq; ex iis percunctatus est, an de ipso talia dixissent, omninò, respondit hic, talia: pluraque his dixissemus, si plus vini nobis fuisset.

Libere.

[LV.] Antiochvs is qui iterum in Parthos expeditionem fecit, in venatione quadam dum feras insectatur, ab amicis & famulis aberrauit, casamque hominum egenorum ignotus iis intrauit. cumque inter cœnandum mentionem regis intulisset, responsum est esse regem alioqui bonum, sed qui pleraque amicis prauis hominibus mandaret, ac negligeret, ac præ nimio venandi studio sæpenumerò res necessarias omitteret. Ac tunc quidem tacuit. Sub lucem autem cùm ad casam venirent satellites, & allata purpura diademateq; agnosceretur: Ab eo, inquit, quo vos recepi, heri primùm veros de me sermones audiui. Obsidentem Hierosolyma Iudæi vt maximam suam festiuitatem possent celebrare, septem dierum inducias poposcerunt. Non id modò concessit, sed & tauros auratis cornibus apparauit, aromatumque copiam & vsque ad portas cum pompa deduxit, traditaque ipsorum sacerdotibus victima in castra rediit. Quod mirati Iudæi, statim post exactos festos dies deditionem fecerunt.

Reges raro de se vera audiunt.

Liberalitas vtilis.

[LVI.] Themistocles adolescens etiamnum potabat ac scorta-

hortabatur. sed postquàm Miltiades imperator ad Marathonem barbaros vicit, non amplius offendere licuit Themistoclem aliquid contra officium facientem. Mirantibus mutationem: Non finit (inquit) dormire me aut socordem esse trophæum Miltiadis. *Æmulatio.* Interroganti vter esse mallet, Achilles an Homerus, respondit: Tu verò mallesne Olympico certamine victor esse, an præco qui victorum nomina proclamaret? Xerxe magna illa classe Græciam inuadente, metuens ne Epicydes, vnus de popularibus oratoribus, homo turpis lucri studiosus & timidus, imperium nactus vrbem perderet, pecunia data eum à petendo imperio detraxit. Adeimanto nauali pugna cum hoste decernere trepidante, & sibi Græcos ad eam cohortanti atque animanti dicente, O Themistocles, flagris cædere moris est eos qui in certaminibus prius quàm iubentur surgunt: respondit: næ ita est Adimante: sed neque coronantur qui iusto tardius prodeunt. [LVIII] Eurybiade baculum tollente ac plagam minante, Feri sanè, inquit, modò audias. Cùm non persuaderet Eurybiadi vt in angustiis nauale prœlium conferret, clam ad barbarum misit, hortans ne metueret Græcos fugientes. *Callide.* Cumque is parens huic consilio victus esset, rursum misso ad eum internuncio suasit, vt quàm primum ad Hellespontum fugeret: cogitare enim Græcos de ponte rescindendo. vt dum seruaret Græcos, ipsius saluti consulere putaretur. Seriphio cuidam obiicienti, non propter sese, sed propter vrbem celebrem ipsum esse: verum, ait, dicis. cæterum neque ego si Seriphius fuissem, factus essem nobilis, neque tu, si Atheniensis. *Patria.* Cùm Antiphates formosus, qui amantem prius ipsum fugerat atque spreuerat, gloria magna potentiaque auctum accederet atque adularetur: Heus, inquit, adolescens, Serò ambo, sed tamen sapere cepimus. Postulanti à se Simonidi, vt sententiam quandam iniustam ferret: Neque tu, inquit, poeta bonus esses si præter numerum caneres, neque ego princeps probus, si contra leges iudicarem. *Iuste.* Filium suum erga matrem petulantius se gerentem, omnibus Græcis potentia antecellere dicebat. Græcis enim imperare Athenienses, Atheniensibus se, sibi vxorem, huic filium. [LVIII.] De filiæ procis probum diuiti prætulit: quod diceret virum se malle pecuniæ, quàm pecuniam viri egentem adsciscere. Fundum vendens, præconem indicare iussit, commodum eius esse vicinum. *Vicinus.* Atheniensibus ipsum contumelia afficientibus, Quid laboratis, inquit, sæpe ab iisdem affecti beneficiis? *In ingratos.* Ac platano sese comparabat, sub quam confugiunt homines orta tempestate: reddita serenitate, prætergredientes folia eius stringunt, ipsamque dicteriis incessunt. Eretrienses subsannans dicebat eos instar teuthidum piscium gladios quidem habere, sed cor non habere. *In stupidum.* Eiectus Athenis primum, deinde

etiam

etiam Græcia, ad Persarum regem se contulit. iussusque loqui, *Sermo.* sermonem aulæis similem esse dixit. nam eorum in morem, exporrectum quidem ostendere formas, contractum autem occultare. Petiitque tempus sibi dari dum Persicam linguam addisceret, vt suo arbitrio suis ipsius verbis, non per interpretem, regi suam posset explicare sententiam. Multis donis ornatus, & celeriter *Fortuna.* ditatus, pueris suis dixit: Periissemus pueri, nisi periissemus.

[LIX.] MYRONIDES bellum contra Bœotos faciens, expeditionem Atheniensibus denunciauerat. cum instaret hora exeundi, ac centuriones significarent nondum omnes ad signa conue- *Fortiter.* nisse: præstò sunt, ait, qui pugnaturi sunt, iisque vsus alacribus, hostem vicit.

Societas. [LX.] ARISTIDES cognomento Iustus semper pro se ac solus remp. gessit, societatesque fugit: quod parta amicorum præsidio potentia soleret ad iniustos conatus animare. Atheniensibus eò tendentibus, vt ostracismo ipsum vrbe eiicerent, homo rusticus litterarumque rudis testam ei attulit, petiitq; vt nomen Ari- *Patienter.* stidis inscriberet. Nosti verò, inquit, Aristidem? Non equidem, respondit rusticus: sed molestum mihi est Iusti cognomentum. tum Aristides silens nomen suum testæ inscripsit, eamque homini reddidit. Intercedebat ei cũ Themistocle inimicitia. cum eo missus aliquò legatus; Visne (inquit) ô Themistocles inimicitiam in finibus deponamus? si enim videbitur, reuersi eam rursum suscipiemus. Tributa Græcis imponens, tantò rediit pauperior, quantum in peregrinationem insumptum fuit. Æschylus in Amphiaraum hos fecit versus:

Vera laus.
Neq; enim videri, sed vult esse is optimus;
Sulcum profundum in pectore consitum sub
Habens, veneranda consilia vnde pullulant.

hi cùm in theatro recitarentur, omnium oculi sunt in Aristidam coniecti.

[LXI.] PERICLES præturam gesturus, chlænam sumens ita seipsum solebat alloqui: Memento Pericles liberis te imperaturum, Græcis, atque Atheniensibus. Æginam abolere iubebat, tan- *Amicitia.* quam oculis Piræei damnosam. Amico falsum à se testimonium, quod iureiurando erat sanciendum, exigenti; Amicum se vsque ad aram esse respondit. Moriturus seipsum felicem prædicauit, quod nulli Atheniensium atræ vestis gerendæ causa fuisset.

[LXII.] ALCIBIADES etiamnum puer, in palæstra ita comprehensus, vt non posset effugere, colluctantis manum momordit. qui cùm diceret, Mordes, sicut mulieres: respondit, Nequaquam, sed vt leones. Canem possidebat perpulcrum, emptum LXX. minis. ei caudam amputauit, eò id se facere dicẽs, vt habeant Athenienses quod de ipso loquerentur, neque in alias inquirerent res eius.

Ad

Ad ludum aliquando literarium veniens, rhapsodiam Iliadis poposcit magistrum: eique cùm nihil Homericum se habere diceret, colapho impacto transiit. *Homerus.* Veniens ad fores Periclis, audiuit eum occupatum esse, ac circumspicere quomodo rationes posset Atheniensibus reddere: Nonne, inquit, præstabat excogitare rationem, ne eas redderet? Euocatus ab Atheniensibus è Sicilia ad dicendam causam, cum quidem capitis anquireretur, abdidit sese: stultum esse dicens reum qui cùm fugere iudicium liceat, quærat qui in eo se defendat. Ac dicenti cuidam, Non fidis patriæ de te iudicaturæ? *Iudicia.* ne matri quidem, inquit. metuerem enim ne per errorem atrum calculum pro albo in vrnam inijceret. Audito se & qui cum ipso erant morti ab Atheniensibus addictos esse. Ostendamus, ait, illis nos viuere. Simulq; se ad Lacedæmonios contulit, & bellum Decelicum contra Athenienses excitavit.

LAMACHVS centurionem quendam commissi erroris causa verbis increpabat. ac respondenti, posthac se nihil tale admissurũ, hoc referebat: In bello non licet bis peccare. *Error in bello.*

[LXIV.] IPHICRATES despiciebatur, quod cerdonis filius esse putaretur: tunc primùm existimationem sibi peperit, cùm saucius ipse hostem vnà cum armis viuũ corripiens in suam transtulit triremem. Is cùm castra in regione amica & confœderata posuisset, accuratèque eá vallo & fossa communiuisset, Quærenti cuiusnam metu hoc faceret: respondit, Turpissimam esse imperatoris vocem, Non putaram. *Cautio bellica.* Pugnam contra barbaros instruens, aiebat vereri se Iphicratem barbaris non esse notum. suo enim nomine alijs hostibus terrorem se incutere. Rei capitalis postulatus, adversus calumniatorem dixit: Vide quàm rem agas, qui instante bello suades ciuitati, vt de me potius quàm mecum decernat. Cùm ei Harmodius, vnus de prisci illius Harmodii posteris, exprobraret ignobilitatem, respondit: Meum à me incipit genus, tuum in te desinit. *Natales.* Interrogatus à quodam oratore, quis tandem esset, qui ita magnificè de seipso sentiret, equesne, an sagittarius, an peltam gerens, an pedester: Nihil, inquit, horum, sed qui sciam hisce omnibus imperare.

[LXV.] TIMOTHEVS fortunatus videbatur esse imperator, ac nonnulli inuidi pingebant vrbes vltrò in ipsius dormientis nassam se induentes. dicebat itaque, Si tantas ego vrbes per somnum capio, quid me vigilantem putatis facturum? *Imperatoris cautio.* Quodam de audacibus ducibus vulnus acceptum Atheniensibus demonstrante: Me verò, inquit Timotheus, puduit, quod cùm ego dux vester in Samo essem, propè me telum catapultæ decidit. Oratoribus Charetem commendantibus, talemque debere Atheniensium esse imperatorem dicentibus: non inquit, imperatorem, sed eum qui imperatori stragulam vestem portet.

T [LXVI.]

Animose. [LXVI.] CHABRIAS dicebat optimum hunc esse imperatorem, qui maximè cognita habeat res hostium. Proditionis vnà cum Iphicrate accusatus, gymnasium frequentabat, solitaque hora prandebat. reprehensusque eo nomine ab Iphicrate: Proinde, inquit, si quid sinistrum de nobis statuerint Athenienses, squalidum te & ieiunum, me pransum vnctumque interficient. *Imperator.* Solebat dicere, terribiliorem esse ceruorum exercitum leone duce, quam leonum agmen ducente ceruo.

[LXVII.] HEGESIPPVS cognomento Crobylus, aduersus Philippum Athenienses instigabat. cumque è concione quidam occlamasset, Bellum introducis? *Libertas.* Omninò, inquit: atque atras etiam me hercle vestes, & publicas funerationes, funebresque orationes, si quidem liberi viuere, neque facere Macedonum imperata volumus.

[LXVIII.] PYTHEAS etiamnum adolescens progrediebatur in publicum dicturus contra decreta de Alexandro promulgata. cumque diceret quidam, Tu adolescens cum sis, de tantis rebus audes dicere? Enimverò, inquit, Alexander, quem vos Deum decreto vestro facitis, natu quam ego minor est.

Grauiter. [LXIX.] PHOCIONEM Atheniensem nemo neque ridentem vidit, neque lacrymantem. Coacta concione dicenti, Videre mihi, ô Phocion, cogitabundus: Recte, inquit, coniicis. delibero enim an aliquid amputare possim de verbis quæ sum ad populum facturus. Oraculo Atheniensibus significatum erat, vnum esse in ciuitate qui omnium adversaretur sententijs. cum quæri juberent quis nam ille esset, ac vociferarentur, Se illum esse Phocio dixit: Soli enim sibi nihil eorum probari, quæ vulgo fierent ac dicerentur. Aliquando dicens suam sententiam, cum placere se, & æqualiter ab omnib. approbari suam videret orationem, conversus ad amicos: *Vulgi iudicium.* Numnam, inquit, mihi imprudenti prauum aliquod dictum excidit? Postulantibus ad sacrificium quoddam stipem Atheniensibus, conferentibusque reliquis, aliquoties vocatus, Puderet verò me, inquit, vobis donare, huic (simul creditorem demõstrabat) non reddere. Demosthene oratore dicente, interficient te Athenienses si insanient: Planè, inquit, me, si insanient: te, vbi sapient. Aristogeito iudicum sententiis morti addictus, cum iam moriturus in carcere flagitaret, vt Phocion ad se veniret, huncque amici ad malum hominem accedere prohiberent: & vbi tandem, ait Phocion, Aristogeitonem mallet aliquis compellare? [LXX.] Irascebantur Athenienses Byzantijs, quod in vrbem non admisissent Charetem missum cum copijs præsidio ipsis contra Philippum. Ibi Phocio non succensendum socijs diffidentibus, sed ducibus potius fidem non merentibus pronuncians, ipse dux est creatus, admissusq; à Byzantijs fidem sibi habentibus, effecit vt Philippus re

infecta

Infecta discederet. Alexandro rege centum talenta dono mittente ipsi, quæsiuit ex adferentibus, quam ob rem de tanto Atheniensium numero sibi soli istuc largiretur Alexander. cùm responderent, solum ipsum à rege bonũ virum iudicari: talem ergo, inquit, me & videri & esse patiatur. Poscente Alexandro triremes populoque nominatim Phocionem prodire iubente & in medium cõsulere, surgens: Suadeo igitur, ait, vt vel ipsi armis potentiam obtineatis, vel potentium amici sitis. [LXXI.] Allatus incerto autore erat de morte Alexandri nuncius. ad quem cùm oratores statim in rostra prouolassent, bellumque absque mora vlla suscipiendum autumarent; Phocion expectare iubebat, remq; certò explorare, nam (dicebat) Si hodie mortuus est Alexander, cras etiam ac deinceps erit mortuus. Leosthenes Athenienses in bellum Lamiacum coniecerat, magna spe ob nomen parandæ libertatis & imperij exagitatos: hujus orationem cupressorum similem dicebat esse Phocio: quæ cùm sint pulcræ, & proceræ, fructum tamen ferunt nullũ. *Constanter* Rebusq; initio prosperè succedentibus, & ciuitate victimas ob lætum nuncium immolante, interrogatus, An rem ita gestam non vellet: vellem, inquit, altero modo decretũ fuisse: hæc sic acta esse placet. [LXXII.] Macedonibus Atticam incursantibus, oramque maritimam populantibus, eduxit qui ætate erant ad militiam apti: multis autem ad ipsum concurrentibus hortantibusq; vt tumulo quem mõstrabant occupato ibi aciem instrueret: Dij boni, inquit, quàm multos duces, paucos milites video? commissa tamen pugna vicit, & Nicionem Macedonum ducem interfecit. Non multo post tempore Atheniensibus bello victis præsidium ab Antipatro est impositum. cuius præfectus Menyllus pecuniam Phocioni cùm offerret, indignè id Phocio tulit, Neq; hunc Alexandro meliorem esse dicens, & minus honestas accipiendi causas habere, qui olim repudiasset. Antipater autem dicebat duos se amico habere Athenis Phocionem ac Demadem, quorum alterum nunquam adducere potuisset vt missa dona acciperet, alterum nunquam dandis muneribus exsaturasset. *Grauiter.* Eidem abs se iniustam quãdam actionem postulanti, Phocio: non potes, inquit, Antipater, Phocionem & amicũ habere & adulatorem. [LXXIII.] Post mortem Antipatri forma reipub. populari constituta, in concione pronunciatum est, Phocionem amicosq; eius morte mulctandos esse. Ibi reliqui flentes cũ ad suppliciũ duceretur, Phocioni tacitè eunti inimicorum quidam obviam factus in faciem exspuit. Tum ad magistratum respiciens Phocio, Nemone inquit, compescet hunc *Patienter.* cõtra decorum agentem? Vnà moriturum Euippum, idq; deploratem & indignè ferẽtem sic compellauit: Pigetne te cum Phocione mori? Allato iam cicutæ poculo interrogatus filione aliquid mandaret: Mando, inquit, tibi fili, atq; hortor te, ne Atheniensib. memorem te injuriarum præbeas.

Comiter.

[LXXIV.] PISISTRATVS Atheniensiũ tyrannus, cùm ab eo facta defectione sociorum quidam Phylen occupassent, venit ad eos vestem stragulam portans. Interrogantibus quid vellet, Aut vobis, inquit, persuadere volo, vt mecum in asty redeatis, aut si id non consequor, vobiscum hîc manere, & ad eam rem instructus veni. Delata apud ipsum erat mater, quod adolescentem quendam deperiret, cum eoque rem haberet, metuente sibi & crebro recusante. Hunc ad cœnam vocauit, eaque peracta percunctatus est, quomodo tractatus esset: respondentiq; Iucunde: hoc, inquit, quotidianum tibi erit, si matri meæ placueris. Thrasybulus filiam ipsius amabat, obuiamque aliquando factum osculatus erat. instiganti ea de causa aduersus illum vxori Pisistratus: Si, inquit, amantes odio prosequimur, quid faciemus ijs, quibus in odio sumus? virginem porrò nuptam tradidit Thrasybulo. Comessatores quidam in vxorem ipsius inciderant, multaque lasciuè dixerant atque fecerant qui cùm postridie lacrymis adhibitis veniam flagitarent è Pisistrato: Vos quidem, inquit, in posterum date operam modestiæ, mea vxor heri nusquàm omninò prodiit. Ducturum aliam vxorem interrogantibus filiis ecquid eò id faceret, quod ipsos improbaret: respondit, nequaquam verò, sed vos laudo, cupioque alios præterea tales liberos nancisci.

Libri.

[LXXV.] DEMETRIVS Phalereus regi suadebat vt libros de regno & principatu pararet ac legeret. de quibus enim amici reges monere non audent, ea in libris exstare.

Coma.

Frugalitas

[LXXVI.] LYCVRGVS Lacedemonius ciues adsuefecit ad alendam comam, inquiens ea formosos pulcriores, deformes terribiliores reddi. Poscentem vt popularem reipubl. formam Spartæ institueret, iussit prius domi suæ id facere. Domos non nisi securi & serra ædificare jussit: fore enim sic, vt pudeat in vilia domicilia pocula & stragula, & mensas sumtuosas inferre. Pugillatione & pancratio interdixit, vt ne per iocum quidem victos se fateri sui discerent. Vetuit ijsdem sæpius bellum inferre, ne ij hoc pacto pugnaciores reddantur. Itaque inferioribus temporibus Antalcidas Agesilao vulnerato dixit, præclara eum doctrinæ præmia à Thebanis reportare, quos inuitos exercuerit, docueritq; bellũ gerere.

Ira.

Coma.

[LXXVII.] CHARILLVS rex interrogatus cur tam paucas leges Lycurgus posuisset, respondit, eos qui paucis vterentur verbis non habere opus multis legibus. Ferocius se aduersus ipsum gerenti de seruis heilotibus vni, Per Castores, inquit, occiderem te nisi irascerer. Interrogatus cur comam Spartani nutrirent, quia, inquit, omnium ornatuum hic minimo constat sumtu.

Iniuria ferenda.

[LXXVIII.] TELECLVS rex fratri ciues apud ipsum accusanti, quod se non tanta quanta ipsum beneuolentia prosequerentur. Causa est, inquit, quod ferre iniurias tu non nosti.

[LXXIX.]

[LXXIX.] THEOPOMPVS quadam in vrbe ostentanti murum & quærenti pulcerne videretur & altus, respondit, Ne si mulierum quidem sit.

[LXXX.] ARCHIDAMVS bello Peloponnesiaco sociis poscentibus, vt tributi certam præscriberet quantitatem, Bellum, ait, definito non alitur emolumento. *Belli sumtus.*

[LXXXI.] BRASIDAS inter caricas murem cùm cepisset, morsus ab eo dimisit. tum ijs qui aderant, Nihil, inquit, ita paruum est, quod salutem sibi non paret, si vlcisci adorientes audeat. In prælio iaculum sibi per scutum adactum è vulnere extraxit, eoque ipso hostem interfecit. interrogatus autem quomodo vulneratus esset, respondit: Prodente me scuto. Postquàm hic liberatis qui ad Thraciam habitabant Græcis in pugna occubuit, missos Spartam legatos sciscitata est mater eius primum, an honestè mortuus esset filius: & laudantibus eum Thracibus, neq; similem eius quenquam futurum dicentibus, Erratis, inquit, hospites. fuit Brasidas vir præclarus, sed habet Lacedæmon multos eo fortiores. *Modeste.*

[LXXXII.] AGIS rex dicebat Lacedæmonios non interrogare quàm multi, sed vbi sint hostes. Et apud Mantineam vetantibus pugnam cum hostibus conserere quod numero vincerent, dixit: Adversus multos pugnet necesse est, qui multis vult imperare. Cùm Elei laudarentur quod Olympia justè administrarent, Quid dignum, inquit, admiratione præstant, si toto quadriennio vnum per diem iusticia vtuntur? Pergentibus autem laudare qui ceperant: quasi verò, inquit, mirum sit si re pulcra, nimirũ iusticia, pulcrè vtuntur? Homini malo sæpius quærenti quisnam Spartanorum sit optimus, respondit, Is, qui est dissimilimus. Alij interrogãti quanta sit Spartanorum multitudo, reddidit: quanta sufficit malis arcendis. Idemque alio quærenti, Multi, inquit, tibi videbuntur Lacedæmonij, si eos pugnantes spectes. *Fortiter.* *Salse.*

[LXXXIII.] LYSANDER cùm filiabus ipsius Dionysius tyrannus preciosas vestes misisset, non accepit: quod vereri se diceret, ne filiæ ijs indutæ turpiores viderentur. Culpantibus ipsum, quod multa per dolum agendo parum dignum Hercule se gereret, dixit: Vbi leonina pellis non sufficit, ibi adsuenda est vulpina. De agro controuerso cùm viderentur Argiui iustiora quàm Spartani afferre argumenta, stringens gladium. Hunc, ait, qui tenet, is optimè de agrorum finibus disputat. Cernens Lacedæmonios non satis habere animi ad oppugnandos Corinthiorum muros: cùm è fossa leporem prosilire videret, Hos, inquit, metuistis hostes, quorum ob ignaviam muris lepores indormiunt. In concilio liberius à Megarensi quodam compellatus, Tua, inquit, verba ciuitate indigent. *Fraus.*

[LXXXIV.] AGESILAVS dicebat Asiæ incolas si libertate fruerentur,

Quis magnus.

retur, malos: si seruirent, bonos esse. Cum solerent illi Persarum regem appellare magnum: quomodo, aiebat, is me maior est, si non justior est & temperantior? De fortitudine & iustitia interrogatus vtra harum maior esset; Respondit nihil opus fore fortitudine, si omnes iusti essemus. Noctu subitò castra ex hostico moturus, cum amasium videret ob imbecillitatem relinqui a tergo & flere, Difficile est, inquit, simul misereri & sapere. Menecrati medico, qui Iupiter cognominabatur, in epistola ad se scribenti Menecrates Iupiter Agesilao regi Salutem rescripsit: Rex Agesilaus Menecrati sanam mentem. Cum ad Corinthum Lacedæmonii vicissent Athenienses eorumque socios, multitudine hostium occisorum audita dixit: O infelicem Græciam, quæ tantum hominum ipsa sibi interemit, quantum satis erat ad vniversos vincendum barbaros. Olympiæ a Ioue oraculum ex animi sententia consecutus, Ephorisque iubentibus Apollinem Pythium eadem de re consulere, profectus Delphos ex Deo quæsivit, An quod visum esset patri, idem ipse probaret. Pro amico quodam apud Hidrieum Carem intercedens, ita ad hunc scripsit: si insons est Nicias, missum eum fac: si autem sons est, mea causa eum dimitte, omninò autem dimitte. Inuitanti ad audiendum hominem, qui lusciniæ vocem imitabatur, dixit ipsam se sæpenumerò audivisse lusciniam. [LXXXV.] A pugna Leuctrica cum lex juberet ignominia omnes affici qui trepidassent: Ephori videntes vrbem virorum vacuam, ignominiam istam abolere statuerunt, Agesilaoque legis condendæ autoritatem detulerunt. Hic igitur progressus in publicum, Iubeo, inquit, leges à crastina die ratas esse. Missus vt regi Ægyptiorum ferret suppetias, cum vna cum eo obsideretur ab hostibus, quorum multitudinis partem tantum aliquantam suorum numero æquabat, iique fossam circum ipsorum castra molirentur: iussus à rege in aciem suos educere & pugna decernere, Ego verò, inquit, non impediam quo minus hostes nobis fiant, quod instituerunt, æquales. cum jam fossam fermè in orbem absoluissent, in ea quæ adhuc restabat intercapedine aciem instruxit, prœlioque commisso æquali ordinum vtrinque latitudine, victoriam reportauit. Moriens amicis mandauit, ne vllum sibi fictile aut pictum monimentum (sic enim appellabat imagines) facerent, si quid enim egisset præclari, id sibi monimentum fore: alioqui vel magnam statuarum copiã nihil ad gloriam conducturam esse.

In superbũ. *Intestina bella.* *Iniuste.* *Sapienter.* *Strategema.* *Vera gloria*

[LXXXVI.] ARCHIDAMVS Agesilai filius catapultæ cernens telum, tunc primum è Sicilia allatum, exclamauit: Hercules, actum est de virtute viri.

Proditoris fides.

[LXXXVII.] AGIS iunior, Demade dicente gladios Laconicos ob paruitatem deuorari à præstigiatoribus: atqui, respondit, gladijs

dijs

diis maximè Lacedæmonij suos hostes tangunt. Iubentib. Ephoris milites suos proditori tradere, negauit alienos crediturum ei qui proprios prodidisset.

[LXXXVIII.] CLEOMENES promittenti daturum se ipsi gallos qui inter pugnandum moriantur; Ne dederis, inquit, mihi istos, sed qui in pugna interficiant.

[LXXXIX.] PÆDARETVS inter trecentos, qui primarius in vrbe honor erat, non allectus, lætus ac renidens abijt, gaudium se ex eo inquiens percipere, si ciuitas trecentos ipso meliores habeat ciues.

Fiducia sui

[XC.] DAMONIDAS ab eo qui chorum constituebat vltimo collocatus loco, Bene verò, inquit, factum. inuenisti enim hujus quoque stationis ornandæ rationem.

[XCI.] NICOSTRATVS Argiuorum dux Archidamo petenti vt castellum sibi quoddam proderet, mercedisque loco magnam pecuniam & nuptias Spartanæ mulieris quam vellet, solis exceptis regijs, pollicenti, respondit: Non tu es ex Herculis posteritate. hic enim terras obediens malos supplicijs affecit: tu de bonis malos vis redigere.

In philosophos.

[XCII.] EVDAMIDAS in Academia videns Xenocratem grandi iam natu cum discipulis philosophantem, audiensque virtutem ab eo quæri: Et quando, inquit, vtetur ea? Rursum philosophum audiens disputantem, solum sapientem esse bonum imperatorem: verba quidem, ait, admirationem merentur, sed qui dicit, eum tubæ nunquam circumsonuerunt.

[XCIII.] ANTIOCHVS Ephorus, audito Philippum Messeniis agrum attribuisse, quæsivit, An id quoque eis dederit, vt pro eo pugnantes possint vincere.

[XCIV.] ANTALCIDAS Atheniensi Spartanos appellanti indoctos, Soli ergo, inquit, nos nihil mali à vobis didicimus. Alij Atheniensi dicenti. Enimverò nos aliquoties vobis à Cephilo profligatis institimus, respondit: Sed nos nunquam vos ab Eurota repulsos persecuti sumus Sophista laudationem Herculis recitaturo, Quis vero, inquit, eum vituperat?

Militaris exercitatio

[XCV.] EPAMINONDA Thebanorum imperatore, nunquam Panicus terror exercitui incidit. Dicebat hic, pulcerrimam esse mortem in bello. Pronunciabat grauis armaturæ militum corpora debere esse exercitata non athleticè tantum, sed & militari ratione. Itaque obesos oderat, & quendam eorum exercitu eiecit, dicens ventrem eius, præ quo suâ virilia videre nequiret, vix tribus posse aut quatuor scutis tegi. Adeò autem frugali vtebatur victus ratione, vt inuitatus aliquando ad cœnam à vicino, cum interuenisset ibi bellariorum, vnguentorumq; apparatum, statim discesserit, inquiens: Ego te sacrificare putabam, non luxuriare. Coquo

Frugalitas.

Cura pro publico. collegis rationem de sumptu aliquot dierum reddente, soli olei impensi multitudine succensuit: professus non sumptum se ægre ferre, sed quod olei tantum intra corpus esset receptum. Ciuitate diem festum agente, omnibusque vino & convivio deditis, occurrit cuidam familiarium squalidus & cogitabundus, miranti que & causam quærenti cur solus ita affectus obambularet, respondit: vt liceat vobis omnibus potare & animo esse ocioso. *Grauiter.* [XCVI.] Malum hominem, qui mediocrem aliquam culpam cõmiserat, Pelopida deprecante non dimisit: amasiâ autem orante, absoluit: huiusmodi dona, inquiens, accipere meretriculas conuenit, non imperatores Lacedæmonijs bellum inferentibus cùm essent allata Thebanis oracula, cladem quædam, victoriam alia denunciantia: hæc ad dextram, illa ad sinistram tribunalis poni jussit. quo peracto, surgens, Si, inquit, ducibus parere vultis & in hostem pugnare, hæc vobis oracula sunt, prospera ostendens: si periculum prœlij formidatis, hæc sunt, deteriora monstrans. Cùm jam ad hostem cum copijs accederet, & tonitru extitisset, interrogantibus suis quid significari tonitru eo putaret, respondit: deum attonitos reddidisse hostes stuporemque ijs iniecisse qui cùm propè apta loca essent, iniquo loco castra poneret. [XCVII.] Eorum quæ ipsi euenissent bona atque commoda, omnium hoc sibi aiebat accidisse iucundissimum, quod vtroque viuente parente Lacedæmonios ad Leuctra vicisset. Solitus aliàs videri vncto corpore, vultuque sereno, post illam pugnam postridie processit squalidus atque humilis: & interrogantibus amicis ecquid adversum obtigisset, Non sanè, inquit, sed heri sensi me animò altius quàm rectum est elatum fuisse: itaque hodie immoderatum illud gaudium castigo. Sciens autem Spartanos id genus calamitatum tegere, vt magnitudinem cladis eorum demonstraret, cadauerum receptionem non simul vniuersis, sed singulatim vrbibus permisit: quo deprehensum est amplius cıɔ. Lacedæmoniorum cecidisse. *Contemtus pecuniæ.* [XCVIII.] Cùm Iason Thessalorum tyrannus Thebas (nam ea cum ciuitate fœdus ei societasque intercedebat) venisset, & Epaminondæ admodum egeno duo millia aureorum mitteret: aurum Epaminondas repudiauit. cùmque Iasonem conspexisset, Iniuriam, inquit, mihi infers vltrò: & L. denarijs à quodam ciue mutuò sumptis, eo fretus expeditionis viatico in Peloponnesum irrupit. Rursum cùm ei rex Persarum tria Daricorum millia misisset: acerbè Diomedontem obiurgauit, qui tantam nauigationem confecisset corrumpendi Epaminondæ gratia. regique eum renunciare jussit, se ei gratis fore amicum, Thebanorum cõmodo studenti: incommoda aũt eorum meditãti hostẽ. Cùm Argiui facti essent Thebanorum socij, & legati Atheniensiũ in Arcadiam missi vtrosq; culparent, atq; Callistratus orator ciuitatib. his

Orestem

Orestem & Oedipum exprobraret: surgens Epaminondas: Fatemur, inquit, apud nos patricidam, apud Argiuos fuisse matricidam. verum istos à nobis eiectos Athenienses receperunt. Spartanis verò multa & magna Thebanis crimina impingentibus dixit: Hi quidem vestræ breuiloquentiæ finem imposuerunt. [XCIX.] Postquàm Alexandrum Pheræorum tyrannum, hostem Thebanorum, Athenienses socium sibi fœdere iunxerunt, pollicitum se ipsis minam carnis semiobolo vendituram: Nos verò, inquit Epaminondas, Atheniensibus ligna ad coquendas carnes istas gratis suppeditabimus: sed si quid tentabunt noui, agrum eorum depopulabimur. Bœotos ocio dissolutos cupiens semper in armis continere, cum Bœotarcham (sic summum apud eos magistratũ vocant) diligerent, hortari solebat vt denuò consultarent. se enim si crearent ducem, militandum ipsis fore. Regionemque ipsorum supinam atque apertam, belli orchestram appellabat, quod eam tenere non possent nisi manu clypei ansæ inserta. Chabrias apud Corinthum Thebanos paucos quosdam sub ipsos muros cupidius pugna progressus occiderat, ac trophæum ibi constituerat. quod deridens Epaminondas, ibi non trophæum aiebat, sed Triuiæ statuam stare. solent enim Triuiæ statuas ante portas in triuiis ponere. [C.] Nunciante quodam, Athenienses exercitum nouis armis ornatum in Peloponnesum misisse: quid tum postea, inquit? an demit Antigenidas nouas fistulas Telline nacto? erant autem tibicen, Antigenidas optimus, Tellis pessimus. Armigerum suum comperiens multum pecuniæ accepisse à quodam qui captus fuerat: Proinde, inquit, scutum tu mihi redde, tibique cauponam eme in qua vitam exigas. diues enim & vnus beatorum factus, non voles adhuc pericula adire. Interrogatus, sene meliorem putaret imperatorem, Chabriam, aut Iphicratem, respondit: Hoc dijudicatu difficile est dum viuimus. Reuersus ex Laconica, capitis postulatus est, cumque eo reliqui duces. crimen erat, quod Bœotarchiæ contra leges quatuor prorogasset menses. Tum reliquos duces in ipsum culpam conferre iussit, tanquam ab eo coactos. Ipse verò præfatus se non dicendo plus quàm rebus gerendis valere: Si tamen, ait, omninò aliquid est ad iudices dicendum, postulo vt si me interficitis, inscribatis damnationem columnæ alicui: vt scire possint Græci, Epaminondam Thebanos inuitos adegisse ad vastandum incendiis Laconicam, nihil hostile à 10. annis passam, Messenemque post ccxxx. ab excidio annos condendam: & in vnum corpus vt redigerent Arcades, ac redderent Græcis liberum suarum legum vsum. hæc enim sunt isto expeditionis tempore acta. His auditis iudices multo cum risu discesserunt, non admisso ad suffragia ferenda populo. [CI.] Vltima in pugna accepto vulnere in tentorium relatus, Daiphantum vocauit, ac post illum

Salse retortum conuitium.

Fiducia sui.

Iollidam. quos cùm interijsse intellexisset, suasit suis vt pacem cũ hoste componerent, imperatore iam carentes. & verba eius res comprobauit, ita præclarè ciues suos nouerat.

Pecuniæ contemtus.

Principis officium.

[CII.] PELOPIDAS Epaminondæ collega, dicentibus amicis rẽ eum negligere necessariã, pecuniæ scilicet conquisitionem, Me hercle, inquit, pecunia res est necessaria huicce Nicomedi, monstrans hominem claudum & mutilum. Cum exeuntem ad pugnam oraret vxor, vt seipsum seruaret, Aliis, inquit, hoc consulendum est, principi autem & imperatori, vt ciues seruet. Quodam militum dicente, Incidimus in hostes: Qui magis, respondit, quàm illi in nos? Postquàm violata fide Alexander Phæreorum tyrannus in vinculis eum captiuum tenuit, maledictisque impetitus ab eo dixit, Acceleras tibi mortem? Omninò, inquit, vt tantò magis irritati Thebani supplicium de te sumant. Thebæ autem tyranni vxori ad se venienti, mirarique dicenti quod ita hilaris esset in vinculis, Ego, inquit, te multò magis miror, quæ non vincta Alexandrum fers. Liberatus Epaminondæ opera, gratiam se habere Alexandro dixit. nunc enim maximè expertum se esse, non ad bellum modò, sed etiam ad mortem animo se esse forti.

ROMANORVM APOPHTHEGMATA.

Frugaliter.

[I.] Manius CVRIVS reprehendentibus quibusdam quod de agro bello capto paruam singulis portionem attribuisset, maximã publicasset: optauit ne quis foret Romanorum, qui exiguum agrum putaret quo aleretur. Samnites accepta clade ad eum venerunt aurum offerentes. Elixabat autem tum fortè rapas in olla. Respondit itaque iis, Nihil opus auro esse qui sic cœnaret: sibique vtilius esse imperare aurum possidentibus, quàm aurum possidere.

Magno omnia animo.

[II.] C. FABRICIVS audito Romanos à Pyrrho victos, Læuino dixit, non Epirotæ Romanos, sed Pyrrhus vicit. Cùm liberandorum captiuorum gratia ad Pyrrhum venisset, multum ab eo auri oblatum non accepit. Postridie Pyrrhus curauit, vt maximus elephas Fabricio ignorãti à tergo statueretur & vocem ederet. quod vbi factum est, conuersus Fabricius, subridensque, Me, inquit, neque aurum heri, neque bellua hodie perculit. Hortanti Pyrrho, vt secum maneret, proximoque à se loco imperaret: Hoc, ait, ne tibi quidem conduceret. nam si me Epirotæ nossent, à me mallent quam à te regi. Consulatum gerenti Fabricio Pyrrhi medicus per epistolam promisit, se iubente ipso Pyrrhum veneno necaturum. eam epistolam Fabricius Pyrrho misit, iussitque animaduertere, pessime ipsum & de amicis iudicare & de inimicis. Cumque insidiis cognitis Pyrrhus medicum suspendisset, & Fabricio captiuos

gratis

gratis reddidisset, non accepit hos ea conditione Fabricius, sed totidem captiuos reddidit, ne mercedem beneficij accipere videretur, non gratia aliqua in Pyrrhum collati, sed ne putarentur Romani dolo interficere tanquam aperto Marte vincere non valentes.

[III.] FABIVS Maximus nolens cum Annibale prœlio congredi, sed copias eius meditatus tempore atterere, pecuniæ & commeatus inopes, sectabatur hostem per aspera & montosa ab altera parte ducens. ridentibusque multis & pædagogum Annibalis eum dictitantibus, contemptis dicteriis sua sequebatur consilia. & amicis dicebat, qui maledicta & conuicia metueret, hunc sibi timidiorem existimari eo qui hostes fugiat. *Maledicta spernenda.* Cùm autem collega ipsius Minucius quibusdam hostium deiectis in omnium esset ore, virque Roma dignus ferretur, dixit Fabius, Magis se à prospero Minucij quàm aduerso euentu aliquid timere mali. Eumque paulò pòst in insidias delapsum, ac de sua & exercitus salute in summo versantem periculo, subueniens ipse magna cum strage hostium seruauit. Itaque Annibal ad amicos dicebat: Nonne prædixi vobis, à nubecula ista montibus insidente tempestatem aliquando in nos erupturam? Post Cannensem cladem consul creatus Claudio Marcello collega, homine audace, atque identidem cum Annibale prœliari studente, ipse sperabat nemine pugnante mox exercitum Annibalis mora eneruatum animos desponsurum. itaque dicebat Annibal, magis se à non pugnante Fabio, quàm pugnante Marcello sibi timere. [IV.] Erat apud Fabium delatus Lucanus quidam miles, qui ob amorem mulierculæ cuiusdam frequenter noctu à castris euagaretur. Hunc cùm alioqui in armis admiranda esse virtute inaudiuisset, capi occultè atque ad se afferri mulierculam iussit. adductaque ea, vocato ad se reo: deprehensum est, ait, noctu te à castris contra leges abesse. sed ne hoc quidem me fefellit, strenuum te antefuisse. meritis igitur peccata tuis tua condonata sunto. in posterum autem nobiscum eris: habeo enim fideiussorem. simulque productam ei tradidit amicam. Tarentum, quod præsidio tenebatur ab Annibale, abducto per fallaciam hoste quàm longissimè, recepit ac diripuit. scribæque interroganti quid de sacris simulacris statuisset, Relinquamus, ait, Tarentinis deos iratos. [V.] Cùm autem Marcus Liuius, qui Tarentinam arcem præsidio tutabatur, sua opera eum Tarento potitum diceret: alijs deridentibus; Vera, inquit Fabius, dicis. nisi enim tu vrbem amisisses, nunquam ego recepissem. *Salse.* Senectute iam ingrauescente, cùm filius eius consul in publico magna hominum frequentia officio fungeretur, conscenso equo ad eum adiuit. cumque filius misso lictore descendere eum ex equo iussisset, reliquis pudore affectis,

desiluit

desiluit ex equo, & contentiore quàm ætas ferret impetu accurrit ad filium, amplexusque eum; Rectè, inquit, sapis fili, sentiens quibus præsis, & quantam imperij maiestatem adeptus sis.

Magistratus dignitas.

Ocium.

[VI.] Scipio maior quod ocij à gerendis imperijs & republica erat literarum studijs insumens, dicebat in ocio se plura quàm aliàs agere.

[VII.] Scipio iunior, cùm vi expugnasset Carthaginem, ac milites quidam captam virginem eleganti forma ipsi adducerent atque offerrent: Perlibenter, inquit, accepissem, si priuatus, neque cum imperio essem. Cùm oppugnaret vrbem Batheiam, supra quam extabat templum Veneris, vadimonia iussit eò promitti: nimirum tertia pòst die de causis cogniturus litigantium in illo Veneris templo. pollicitumque impleuit vrbe ea capta. Interrogatus Scipio maior in Sicilia à quodam, qua re fretus auderet exercitum in Africam aduersus Carthaginenses traijcere: demonstrauit ei trecentos viros qui in armis exercebantur, turrimque ad mare excelsam: hocque addidit: nullus horum est, qui non me iubente sit conscensa hac turri præcipitem sese in mare deiecturus. [VIII.] Idem cùm peruenisset quo intenderat, occupassetque regionem, & castra hostium combussisset, Carthaginensesque missis legatis pacem his conditionibus componerent, vt se belluas, naues, pecuniamque daturos promitterent: ijdem verò Annibale ex Italia aduecto resumptis animis pactorum ducerentur pœnitentia: intellecta re Scipio dixit, Se pactis iam non staturum, nisi addant 500. talentorum propter accitum Annibalem. Deinde illis deuictis, ac legatos mittentibus qui pacem & pacta ambirent, statim eos iussit discedere, auditurum se eos negans ante, quàm L. Terentium adducerent. Erat autem L. ille Terentius vir bonus, captus à Carthaginensibus. quem postquàm adduxerunt, eo in tribunali pone se collocato, ita demum Carthaginensibus responsa dedit, pacificationemque confecit. Atque huic Scipioni triumphanti comitauit Terentius pileum gerens tanquam libertus. & ijs qui funeri adfuerunt Scipionis efferendo, vinum melle mulsum propinauit, reliquaque iusta liberali studio persoluit. sed hæc posterioribus acta sunt temporibus. [IX.] Cùm rex Antiochus, iam Romanis in Asiam contra ipsum transvectis, de componenda pace misisset ad ipsum: Respondit, hoc prius faciendum fuisse, non iam, vbi frænum sessoremque rex receperit. Decreuerat senatus, vt ex ærario ei pecunia daretur. hoc cùm quæstores illa die nollent aperire, seipsum aperturum dixit. se enim, qui id pecunia impleuisset, in causa fuisse cur clauderetur. Grauibus criminibus accusatus apud populum à duobus Petillijs. Hac ipsa, inquit, die Carthaginenses & Annibalem deuici: itaque nunc coronatus adscendo ad Capitolium, rem ibi sacram facturus: qui volunt,

In ciuem pietas.

Grati exemplum.

Fiducia sui.

volunt, de me ferant suffragia. atque hæc locutus, adscendit, sequente populo, destitutisque qui ipsum accusabant.

[X.] T. QVINCTIVS Flamininus ita fuit maturè illustris, vt nondum obitis tribunatu plebis, prætura, atque ædilitate, tamen consul renunciaretur. Imperator missus aduersus Philippum, persuaderi sibi passus est, vt cum eo in colloquium veniret. cumq; Philippus obsides peteret, quod illum multis stipatum Romanis, se cum paucis adesse videret Macedonibus, ita respondit: Hanc tu circa te solitudinem ipse effecisti, amicis cognatisque interficiendis. Victo pugna Philippo, in conuentu Isthmico præconis voce omnes Græcos liberos & facultate suis legibus vtendi donatos pronunciauit. Quotquot autem Romanorum Annibalici belli tempore capti apud Græcos seruiebant, horum vnumquemque decem denarijs redemtum Achæi, vniuersos ei dono dederunt, ijque Romæ triumphum ducentis currum sunt secuti, pileos in capitibus gestantes qui mos fuit libertatem è seruitute consecutorum. Achiuos bellum inferre Zacyntho molientes, monuit ne instar testudinum prolato extra Peloponnesum testam suam capite periculo sese exponant. [XI.] Quo tempore Antiochus magno cum exercitu in Græciam contendebat, omnibus ob multitudinem & armaturam metu perculsis, ad Achæos huiusmodi fabulam recitauit. se Chalcide apud hospitem in cœna quadam miratum fuisse multitudinem carnium. hospitem verò sibi dixisse, omnes eas carnes suillas esse, condimentisque duntaxat & apparatione differre. ita ipsos quoque non debere regis copias admirari, quod nominari audiant lancearios, cataphractos, pedestres, sagittarios, equestres. omnes enim istos, Syros esse armaturæ nescio quibus modis differentes. Philopœmeni Achæorum prætori, multis equitibus ac grauis armaturæ militibus instructo, pecuniæ autem inopi, illudens, Manus eum aiebat habere & crura, sed ventre carere. nã & corporis eo habitu erat Philopœmen.

Magnifice.

Pecunia.

[XII.] CNÆUS DOMITIVS, quem Scipio maior pro se adiunxit L. Scipioni in bello contra Antiochum, vt hostium exercitum exploraret, ducibus quos secum habebat statim adoriri hostes iubẽtibus, non esse satis temporis respondit ad tam multa hostium millia occidendum, direptisque eorum impedimentis in castra redeundum & curandum corpora, cras hoc se tempestiuè facturum. & postridie commisso prœlio quinquaginta millia hostium interfecit.

Confidenter.

[XIII.] P. LICINIVS consul victus à Perseo rege equestri prœlio amiserat CIↃ CIↃ IↃ CCC viros partim occisos, partim captos. cùm autem post pugnam Perseus legatos ad ipsum de pacificatione misisset, respondit victus victori, debere eum suas res arbitratui Romanorum permittere.

Magnanimiter.

[XIV.] PAV-

[XIV.] Pavlvs Æmilivs secundum petens consulatum, repulsam tulit. Bello autem contra Perseum & Macedones moram trahente ob ducum imperitiam & mollitiem, consul creatus, negauit se populo gratiam habere. non enim se honorem requisiuisse, sed eum sibi inopia Imperatoris alterius delatum esse. A foro domum reuersus, Tertiam filiolam flentem reperit, causamq; ei quærenti ea respondit, Perseum (catellum hoc nomine habuerat) mortuum esse: accipio, inquit, faustum hoc omen. *Omen.* In exercitu cum inueniret multum ferociæ ac garrulitatis, in Imperatoris officia militibus sese ingerentibus, ac curiosè multa agentib⁹, Quiescere eos iussit, ac gladios modò acuere: sibi reliqua curæ fore. Excubias sine gladio & hasta iussit peragi, vt eò magis somnum vitarent, quia spes aduersus hostem se defendendi omnis adempta erat. Cum per montium extremitates in Macedoniam peruenisset, hostiumque videret instructam aciem, Nasicæ hortanti vt statim eos aggrederetur, Facerem, inquit, si tua essem ætate. sed me diuturna experientia docuit non inire pugnam ex itinere aduersus exercitum suis dispositum ordinibus. *Peritia.* [XV.] Victo Perseo cum pro gratulatione victoriæ conuiuia exhiberet, Eiusdem dicebat esse peritiæ exercitum hostibus valde terribilem, & amicis conuiuium admodum iucundum reddere. Cum Perseus captus duci in triumpho recusaret, In tua, inquit, hoc est potestate. nimirum ei facultatem consciscendæ necis largiens. Potitus innumera pecunia, nihil quicquam de ea ipse accepit; genero duntaxat suo Tuberoni pateram argenteam quinque pondo appendentem virtutis præmium eximium dedit. quam primam argenteam supellectilem in Æmiliam domum venisse ferunt. De quatuor filiis suis iam ante duos adoptandos tradiderat. reliquorum quos domi suæ retinuerat alter quinque ante triumphum diebus vitam cũ morte commutauit, annos natus XIV. alter quinto post triumphum die, anno ætatis XII. Progressus in publicum, populo calamitatem eius lugente, Nunc, inquit, patriæ metuere demum desino, postquàm fortuna quæ felicitatem calamitatibus solet compensare, in meam incubuit domum, eiusque clade prosperos reip. successus vlta est.

In luxum. [XVI.] Cato maior ad populum verba faciens, intemperantiam eius & luxum perstringens aiebat, Difficile est loqui ad ventrem auribus carentem. & mirari se, quomodo salua possit esse vrbs, in qua pluris vendatur piscis quàm bos. Aliquando imperia mulierum in viros nimis quàm vsitata incessens dixit: Omnes homines mulieribus imperant, nos omnibus hominibus, nobis mulieres. Aiebat malle se nullam pro beneficio collato gratiam adipisci, quàm ob delictum non dare pœnam. omnibusque se peccantibus, se vno excepto, ignoscere. Instigans magistratus ad imponenda

ponenda

ponenda sontibus supplicia, dicebat, Eos qui male agentes prohibere possent, neque id facerent, eorum flagitijs assentiri. Adolescentibus erubescentibus aiebat magis se delectari, quàm pallentibus. Odisse se affirmabat militem qui inter deambulandum manus, in pugna pedes moueret: & qui clarius sterteret, quam in congressu pugnæ vociferaretur. Pessimum esse principem, qui regere seipsum nequiret. Vnumquemque seipsum maximè reuereri debere: nunquam enim esse sine seipso. [XVII.] Cùm videret multis positas statuas, Malo, inquit, homines quærere cur Catoni non sit posita statua, quam cur sit. Parcè vsurpare potestate sua iubebat potentes, vt liceret eam semper habere. Qui virtuti honorem detraherent, eos aiebat virtutem adolescentiæ adimere. Magistratum aiebat & iudicem debere neque opus habere exhortatione ad iustè, neque pati exhortando se permoueri ad iniustè agendum. Iniustè facta vt autori non sint, omnibus tamen esse periculosa. Hortabatur senes, ne senectuti cui aliàs multa adessent incommoda, turpitudinem à vitiis proficiscentem superadderent. Iratum ab insano tempore duntaxat differre. Minimè inuideri iis, qui fortunam æquo animo & moderatè ferrent. non enim nobis, sed iis quæ circa nos sunt, inuideri. Qui ridiculis rebus seriam impenderent operam, eos aiebat in rebus seriis fore ridiculos. Honestas actiones, ne earum fama efflueret è memoria confirmandas aliis esse honestis actionibus. Reprehendebat ciues, quod magistratus semper iisdem deferrent, inquiens: Aut magistratum gerere putatis rem esset non magni pretij, aut paucos esse ea dignos. [XVIII.] Qui agrum mari vicinum vẽdiderat, mirari simulabat se, quod mari esset valentior. quæ enim mare vix illuuie proluerent, ea eum nullo negocio absorpsisse. Censuram ambiens, cùm cæteros videret rogare populum & adulari, ipse vociferatus est populum opus habere acri medico & magna purgatione: non itaq; blandissimum, sed inexorabilem aliquem & seuerissimum esse deligendum hæc dicens, præ omnibus est censor renunciatus. Docens adolescentes audacter pugnare, dicebat sæpe sermone ac voce magis quàm gladio & manu terreri fugarique hostem. Bellum gerens aduersus Bætis fluuij accolas, cùm ob hostium multitudinem in discrimine versaretur, & Celtiberi paciscentes cc. talentorum mercedem auxilia promitterent, Romani non sinerent eum hanc barbaris hominibus promittere: Erratis, inquit. si enim vincemus, non de nostra, sed hostium pecunia persoluemus: si vincamur, neque qui exigat erit, neque à quo exigatur. Cùm autem plures cepisset vrbes, quàm dies in hostico egisset, (vt ipse de se profitetur) nihil tamen præter cibum & potum inde se accepisse ait. [XIX.] Militibus viritim libram argenti largitus, præstare dicit multos a militia cum argento, quàm

Honor.

Ira.

Salse.

quàm paucos cum auro redire. ducum enim nihil præter gloriam debere in prouinciis augeri. Militiæ quinque habebat famulos, quorum vnus cùm duo emisset mancipia, neque res Catonem latuisset, antequàm in conspectum domini veniret, suspendio vitam sibi ademit. Rogatus à Scipione Africano vt Achæis exulibus opem ferret, reditum in patriam flagitantibus, præ se tulit nihil se istud curare negocium. In senatu autem multis ea de re habitis sermonibus, surgens: Perinde, inquit, ac si deesset quod ageremus, sedemus hic disputantes de Græcis senibus, à nostrisne ij, an verò ab iis qui isthic sunt vespillonibus debeant efferri. Scripserat Postumius Albinus historiam Græco sermone, veniamque à lectoribus petebat. quem subsannans Cato, Dandam ei veniam aiebat, si decreto Amphyctionum coactus scripsisset.

[XX.] SCIPIONEM iuniorem tradunt LIV. quos vixit, annis, nihil emisse, nihil vendidisse, nihil ædificasse. atque in tantis opibus non nisi XXXIII. argenti, duo auri pondo eum reliquisse: cùm quidem Carthagine potitus fuisset, & magis quàm vllus alius imperator milites collocupletasset. *Amicitia.* Polybij autem præceptum seruans, operam dedit, ne prius è foro discederet, quam aliquem compellantium quocunque modo sibi familiarem amicumque faceret. Iuuenis etiamnum tantam de se fortitudinis & prudentiæ opinionem excitauit, vt Cato maior interrogatus de militantibus ad Carthaginem quid sentiret, inter quos etiam Scipio erat, de hoc pronunciârit,

Iste sapit solus: reliqui velut vmbra vagantur.

Cumque ab exercitu Romam venisset, ad summam rei gerendæ populus eum vocauit, non studio ipsi gratificandi, sed quod eius opera facilè citoque se Carthaginem capturos sperarent. Cùm iam intra muros Carthaginis venisset, & Carthaginenses ex arce se defenderent, ac mare inter castra ipsius & arcem non esset profundum: consulente Polybio vt ferreos murices spargeret, aut tabulis vada consterneret clauos eminentes habentibus, ne transire hostes ad oppugnandum vallum possent, respondit: Ridiculum esse captis muris intra vrbem progressos hoc iam agere ne cum hoste sit pugnandum. [XXI.] *Liberaliter.* Cùm inuenisset eam vrbem repletam statuis donariisque Græcanicis è Sicilia aduectis, edixit vt è singulis vrbibus venirent qui dignoscerent suaque auferrent. Nihil quicquam suorum quemquam passus est vel liberum vel seruum de præda accipere, ac ne emere quidem, omnibus direptioni vacantibus. Caio Lælio amicissimo suo in petitione consulatus operam nauans, è Pompeio (putabatur is tibicinis esse filius) quæsiuit, an ipse quoque consulatum esset petiturus. respondit is, neque se ambiturum, & comitia cum Lælio obiturum, eiusque petitioni studio suo opitulaturum. Hoc illi credentes, decepti sunt,

renun-

renunciatumque est Pompeium in foro circumire ac prænsare ciues. Tum reliquis stomachantibus, ridens Scipio: Nostra, inquit, stultitia hoc fit, qui quasi non homines, sed deos precaturi iamdudum moras nectimus expectando tibicinem. [XXII.] Certamen erat ei in petitione censuræ cum Appio Claudio. qui cùm diceret, se omnes ciues nominatim compellare, Scipione ferè omnes ignorante: Vera, ait Scipio, dicis. non enim mihi cura fuit multos nosse, sed à nemine ignorari. Et cùm esset Romanis bellum aduersus Celtiberos, se competitoremque legatos aut tribunos militum mitti ad exercitum postulauit, belligerantibus de vtriusque virtute sententiam testimoniumque laturis. Censor creatus, adolescenti equum ademit, qui quo tempore Carthago obsidebatur, instructa sumtuosa cœna, placentam mellitam ad eius vrbis formam confectam, & Carthaginis nomine insignitam, diripiendam conuiuis proposuisset. & quærenti cur equo mulctaretur. Quia, inquit, me prior Carthaginem diripuisti. Caium Licinium videns accedere; Scio, inquit, hunc peierasse. quia autem nemo accusat eum, non possum ipse actor iudexque simul esse. [XXIII.] Missus à senatu tertium, vt ait Clitomachus, Salsè. Seuerè. Iustè.

Vt multorum hominum mores ac iura videret,

vrbesque, gentes, & reges inuiseret: vt Alexandriam peruenit, egressus est naui, processitque cooperto capite. circum verò cursitantes Alexandrini rogauerunt vt retegeret faciem, desiderioq; eius videndi captis spectandam præberet: vocemq; & plausum eo impetrato sustulerunt. quorum ambulationem cum rex ob ignauiam & molliciem corporis ægrè magno nisu æquaret, Scipio Panætio in aurem insusurrauit: Iam nunc Alexandrini fructum nostræ peregrinationis ceperunt, qui propter nos regem viderint deambulantem. Vnum omninò ea in legatione habuit de amicis comitem Panætium, seruos quinque. de his vno in peregrinatione mortuo, alium nolens emere, Roma acciuit. [XXIV.] Numantinos cùm insuperabiles putaret populus, qui multos iam Romanos duces vicissent, Scipioni secundum consulatum detulit, eius belli gerendi gratia. Cùm autem multi nomina sua ei militiæ darent, inhibuit hoc senatus, desertam fore isto pacto Italiam dicens. sed & pecuniam quæ ad manum & parata erat sumere eum non passi sunt, & reditus vectigalium ei destinauerunt, quorum nondum appetierat tempus. Ad hoc respondit Scipio, Pecuniæ sibi de suo & amicorum facultatibus fore satis. id verò reprehendit quod de militibus erat decretum. quod diceret bellum graue esse, si quidem ob fortitudinem hostium toties victi essent Romani, contra tales: si ob ignauiam ciuium, militibus talibus gerendum. Vt venit ad exercitum, multum ibi confusionis, intemperantiæ, superstitionis, luxusq; reperit. Itaq; ariolos, sacrificu- Disciplina militaris.

 los,

los,lenonesque statim exturbauit,& omnia iussit amouere vasa, demtis olla, veru, & figlino poculo, argenteorum poculorum nullum duabus libris maius permisit habere volentibus. lauacro interdixit,qui inungerentur quenque à seipso fricari iussit,quod diceret iumentis fricante opus esse, quia manibus ipsa carerent. Prandere iussit obsonium nullo igni coctum,in cœna accumbentes edere panem aut pultem simplicem,& carnem elixam siue assam.ipse sago amictus nigro obambulauit.lugere se inquiens turpitudinem exercitus. [XXV.] Cum incidisset in Memmij cuiusdam tribuni militum iumenta,quæ gemmis ornata ac Thericlea gestabant pocula,Talis,inquit,cùm sis,mihi patriæque te ad xxx. dies,tibi ipsi per omnem vitam reddidisti inutilem. Alij clypeum ostentanti præclarè ornatum, Clypeus quidem , inquit,ô adolescens pulcer est:cæterum Romanum virum magis decet in dextra sua fiduciam habere,quam in sinistra collocatam.Vallum tollenti,& admodum se premi dicenti,Non iniuria,inquit. ligno enim huic magis fidis quam gladio.

Cautio imperatoria.

Videns coniunctam cum insania hostium temeritatem, dicebat se tempore securitatem redimere. bonum enim imperatorem,itidem vt medicum ad malum curandum vltimo demum loco ferrum adhibere. nihilominus tamen suo tempore adortus Numantinos fudit. Quo tempore senioribus pulsos culpantibus quòd eos fugissent,quos toties in fugam coniecissent,ferunt quendam Numantinorum dixisse,Oues quidem easdem esse, atque antea, sed alium habere pastorem.

Dux.

[XXVI.] Capta Numantia,acto secundo triumpho,de senatu & sociis in contentionem venit cum Caio Graccho.ibi cùm indignabundus populus pro rostris dicenti tumultu facto obstreperet: Nunquam,inquit,me exercituum conclamantium perterruit vociferatio,nedum conuenarum fremitus me percellat,quorum nó matrem esse,sed nouercam Italiam noui. Gracchoque cum suæ factionis hominibus clamante , Interficiendum esse tyrannum, Meritò, inquit, patriæ bellum facientes me prius sublatum volunt. Roma enim Scipione incolumi cadere non potest,neque viuere Scipio Roma euersa.

[XXVII.] Cæcilius Metellus cùm de castello munito oppugnando deliberaret, centurioni dicenti decem duntaxat amissis viris eo potiturum, Visne,inquit,vnus ex illis decem tu esse? Interrogatus à quodam iuuene centurione quid esset facturus,respondit,Se tunicam suam,si sui eam sibi consciam consilij putaret,exuturum & crematurum.

Arcanum.

Scipionis,cum quo viuus inimicitias exercuerat, mortem grauiter molesteq; tulit, filiosque suos subire feretro eius portando iussit. diisque dixit gratias se agere Romæ causa,quod alibi non exstiterit Scipio.

[XXVIII.] Caius Marius obscuro natus loco,gestis militiæ re-

bus

bus cùm se ad honores in republica capessendos contulisset, ædilitatem maiorem ambiuit. vidensque se eam non impetraturum, eadem die minorem petijt. passusq; repulsam, tamen de prima inter Romanos dignitate non desperauit. Varices in vtroque crure cùm haberet, secandas eas medico præbuit: alteriusq; sectionem solutus, absq; vllo gemitu, & ne contractis quidem supercilijs sustinuit. ad alterum transeuntem inhibuit, non esse inquiens remedium isto dignum dolore. Alterùm ipso gerente consulatum, Lusius sorore natus ipsius, vim adolescentis cuiusdam Trebonij militantis pudicitiæ intentarat, eratq; ab eo interfectus. Accusatus à multis Trebonius, nihil inficiatus cædem tribuni, causam protulit atque demonstrauit. Iussit Marius coronam, quæ ob res præclarè gestas donari solet, afferri, eaque Trebonium ornauit.

Magnus animus. *Prudens.* *Patientia.* *Iuste.*

[XXIX.] Opposuerat Teutonibus castra loco aquæ inopi. & dicẽtibus se sitire militibus, demonstrans amnem propè vallum hostium decurrentem, Isthinc, ait, peti à vobis potest potus sanguine vænalis. Orauerunt itaq; milites vt eo duceret, sanguine ipsorum adhuc humido, necdum ob sitim concreto. Bello Cimbrico Camertes viros circ ob rem bene gestam vniuersos ciuitate Romana donauit, nullius legis beneficio. reprehendentibusq; factũ respondit, se præ armorum strepitu leges non potuisse exaudire. Bello ciuili fossa cinctus & oppugnatus, tolerauit omnia idoneam operiens occasionem rei gerendæ. Vbi quidem Popedio Siloni (erat is hostium dux) dicenti, si es, Mari, magnus Imperator, descẽde & prœlio decerne; respondit: Immò tu si magnus es Imperator, cogito me inuitum decertare.

Leges. *Bellum.*

[XXX.] Lutatius Catulus bello Cimbrico cùm haberet castra ad flumen Athesin, suiq; barbaros transitum moliri cernentes retrò cederent: videns fugam se inhibere non posse, ad primos aufugientium ordines celeriter se contulit: ne fugere hostem sui, sed ducem sequi viderentur.

Strategema.

[XXXI.] Sylla cognomento Felix, hæc duo maxima fortunæ munera putauit, Amicitiam Metelli Pij, & Quod non deleuisset Athenas, sed vrbi pepercisset.

[XXXII.] Caius Popillius à senatu litteras Antiocho attulit, quæ eum ex Ægypto iubebant exercitum abducere, neq; regnum pupillorum Ptolemæi vita defuncti sibi vindicare. Accedens per castra, eminus ab Antiocho comiter salutatus, non reddita salute epistolam tradidit. qua lecta cùm deliberatione habita responsurum se rex diceret, palmite Popillius orbem circa eum descripsit, inquiens: Hic ergo stans delibera & responde. Omnibus magnanimitate hominis perculsis, cùm Antiochus profiteretur se ex sententia Romanorum acturum, ita demum regem salutauit amplexusq; est Popilius.

Maiestas P.R.

V 2 [XXXIII.] Lv-

[XXXIII.]Lvcvllvs in Armenia cum decem grauis armaturæ militum millibus & mille equitibus contra Tigranem contendebat, instructum CL. millium exercitu: idque pridie Nonas Octobris, qua die Cimbri ante copias Cæpionis deleuerant. dicente tũ quodam, istam diem abominari Romanos & formidare: pugnemus ergo, inquit, hodie strenuè, vt diem quoque ex nefasta & tristi festam lætamque Romanis redigamus. Cumque à cataphractis maximè sibi metuerent milites, bono eos esse iussit animo. plus enim in spoliandis iis fore laboris, quàm in vincendo. Primus ad tumulum aggressus, cùm motum videret barbarorum, exclamauit. Vicimus, ô commilitones. nulloque subsistente persequens hostem, quinq; duntaxat Romanorum amissis, vltra centum millia hostium interemit.

Omen refutatum.

[XXXIV.]Cneium Pompeivm Romani tanto prosecuti sunt amore, quanto patrem odio. Adolescens totum se Syllæ partibus addixit, nulloq; etiamnum gesto magistratu, neque in senatum allectus, multos per Italiam conscripsit milites. & vocanti ad se Syllæ, respondit: Non se sine spolijs & nullo facto sanguine Imperatori suum commonstraturum exercitum. neq; ad eum ante accessit, quàm hostium ductores multis vicisset pugnis. Missus deinde in Siciliam legatus, inaudiuit milites in itinere faciundo sæpe euagari, vimq; hominibus facere, & prædas auertere. Igitur eos qui temerè oberrabant & circumcursitabant supplicijs compescuit. A se autem missorum gladijs sigilla imposuit. Mamertinos, quod ab aduersarijs stetissent, vniuersos neci dedere constituerat. Tum Sthenis, qui orator ea in ciuitate principatum tenuerat, iniustè agere Pompeium dixit, qui ob vnum sontem multos innocentes vellet occidere. se solum in culpa esse qui amicis persuasisset, inimicosq; vi adegisset ad Marianam factionem defendendam. Miratus Pompeius hominem, Gratiam se delicti facere Mamertinis pronunciauit, talem secutis virum, qui patriam sua vita haberet priorem. ignouitq; & ciuitati & Stheni. [XXXV.] Cum traiecisset in Africam aduersus Domitium, eumq; magno superasset prœlio, salutatus ab exercitu Imperator, negauit se hoc ornamentum accepturum, recto adhuc stante hostium vallo. itaq; milites, quanquam imbre largo incumbente, castra hostiũ diripuerunt. Reuersum Sylla cùm alijs honorib⁹ benignè affecit, tum primus Magnum cognominauit. triumphum autem petenti negauit, quod nondum esset in senatum receptus. Ad hæc Pompeius ijs qui aderant dixit, Ignorate Syllam, quod plures orientem Solem adorent, quàm occidentem. quo audito Sylla exclamauit, Triumphet. Seruilius tamen vnus ex optimatibus indignè id ferebat, multiq; militum triumpho reclamabant, dona quædam exposcentes. Vbi quidem Pompeio dicente, Omissum potius a se iri trium-

Virtuti præmium datum.

Magnanime.

triumphum, quàm vt militibus adularetur, dixit Seruilius: Nunc demum se intelligere, esse Pompeium reuera Magnum, triumphoque dignum. [XXXVI.] Moris Romani erat, vt equites qui constitutum legibus tempus militassent, equos in forum ad censores adducerent, ibiq; quoties & sub quibus meruissent ducibus, enarrarent. Proinde consulatum gerens Pompeius, equum ipse ad censores Gellium atq; Lentulum deduxit: interrogatusq; pro more, Omnesne obiuisset militias, respondit: Omnes, & quidem sub meipso Imperatore. In Hispania nactus scrinia epistolarum Sertorij, in quibus multæ erant principum virorum literę nouandarum rerum & conuellendi præsentis reipublicæ status causa Sertorium Romam euocantium: omnes eas combussit, resipiscendi largiens corrigendique occasionem malis. Phraati Parthorum regi missis ad ipsum internuncijs petenti vt Euphrate limite vteretur, respondit Romanos ius potius pro termino habituros. Lucius Lucullus post obita imperia voluptatibus sese luxuique tradiderat, Pompeiumque vituperabat, qui aliena ætate negocijs sese implicaret. ad hæc Pompeius, Magis aiebat alienum esse à senio luxuriare, quàm gerere rempublicam. [XXXVII.] Ægrotanti medicus consuluerat vt turdo vesceretur. nullus autem poterat inueniri, quod anni tempus erat ab eorum captura alienum. quidam inuentum iri aiebat apud Lucullum, qui per annum eos aleret. Ergo dicebat, nisi luxuriaret Lucullus, viuere Pompeius nequiret? iussoq; valere medico, vsus est re facilè parabili. Cùm Romæ ingens frumenti oborta esset caritas, creatus verbo quidem annonæ procurator, reipsa dominus terræ marisq;, in Africam, Sardiniã, Siciliamq; nauigauit, magnaq; vi frumenti congesta, Romã properauit. Existente autem graui tempestate, & gubernatoribus trepidantibus, primus nauim conscendit, euelliq; mandato anchoram exclamauit, Nauigare necesse est, viuere non est necesse. Detecto eius cum Cæsare dissidio, Marcellino cuidam, qui euectus à Pompeio, studijs mutatis ad Cæsarem transiuerat, multa in senatu contra ipsum dicenti: Non te, inquit, pudet Marcelline mihi conuicium facere, qui te è muto loquentem, de famelico vomentem fecerim? [XXXVIII.] Catoni acerbè ipsum reprehendenti, quod sibi sæpenumerò prædicenti Cæsarem augeri potẽtia ad detrimentum popularis status reipublicæ, non aduertisset animum, respondit: Tua consilia magis à diuinatione, mea ab amicitia proficiscebantur potius. De se ipso autem liberè hoc prædicabat, omnem magistratum se & occepisse sua, & deposuisse aliorum opinione citius. A Pharsalica pugna in Ægyptum fugiens, è triremi sua transiturus in piscatoriam cymbam à rege missam, conuersus ad vxorem & filium aliud nihil dixit, quàm Sophoclea ista:

Humaniter.

Senectus.

Etenim tyranni quisquis intrat domum,
Fit seruus eius, liber etsi venerit.

Transgressus, cùm gladio feriretur, semel tantum ingemuit, nullaque emissa voce caput obuoluit veste ac procubuit.

[XXXIX.] CICERO Orator, cum cognomen eius exagitaretur dicterijs, amicique hortarentur vt id mutaret, dixit se Ciceronis nomen effecturum Catonum, Catulorum, Scaurorumq; nomine illustrius. Poculum porrò autem dijs dedicans, prænomen suum nomenq; litteris insculptis, cognomentum Ciceronis cicere cælato indicauit. Oratores qui altum clamarent, dicebat ob imperitiam dicendi ad vociferationem, sicut claudos ad equum confugere. Erat Verri filius, qui in flore ætatis pudicitiam suam male custodiuerat. Ei Verri Cicero, molliciem sibi exprobranti, ac cinædum appellanti: Nescis, inquit, filijs esse intra fores conuiciandum. Metello Nepoti dicenti, plures testimonio tuo perdidisti, quàm patrocinio seruasti, respõdit: Quia enim plus mihi fidei est quam facundiæ. Eidem interroganti quo patre natus esset; Tua, inquit, mater fecit vt tibi difficilius esset respondere sic interrogato. Erat enim ea impudica, Metellus autem leuis & inconstans atque cupiditatibus obsequens. Hic cùm Diodoto, quo oratoriæ artis doctore vsus erat, coruum lapideum in monimento statuisset, dignam ei relatam gratiam Cicero dixit, quod is volare Metellum, non dicere docuisset. [XL.] Audito Vatinium inimicũ suum, hominem alioqui prauum, mortuum esse, cùm postea viuere eum cognouisset; Male, inquit, pereat, qui mentitus est male. Cuidam qui domo Afer putabatur, dicenti non audire se ipsum dicentem, Atqui, inquit, aurem habes foraminis non expertem. Quodam in iudicio Popilium Cottam ad perhibendum testimonium vocauerat, qui se iureconsultum profitebatur, homo indoctus & ineptus. is cùm nihil se scire diceret: Putas fortassis, ait, de iure te interrogari. Hortensio oratori, qui accepta mercedis loco à Verre Sphinge aurea, sibi obscurius aliquid dicenti se ænigmarum soluendorum imperitum esse aiebat, respondit: Atqui Sphingem domi habes. Voconio occurrens tribus filiabus deformissimis comitato, placidè dixit:

Phœbo olim non sinente hic seuit liberos.

Cùm Faustus Sullæ filius propter æris alieni magnitudinem, proscripsisset se auctionem facturum suorum bonorum: Hanc, inquit, magis probo, quàm paternam proscriptionem. [XLI.] Orto inter Cæsarem & Pompeium dissidio, dixit Nosse se quem fugere, ignorare quem sequi debeat. Pompeium reprehẽdit, quod vrbem deseruisset, ac Themistoclem potius quàm Periclem esset imitatus, rebus nõ illius, sed huius tempestati similibus. Ad Pompeium cùm venisset, duceretúrque pœnitentia, interrogatus ab

eo vbi

Fiducia sui.

Salsè.

eo vbi Pisonem generum suum reliquisset, Apud socerum, respõdit, tuum. Et cùm quidam qui à Cæsare ad Pompeium desciuerat, præ festinatione se equum reliquisse ibi diceret: melius eum equo suo quàm sibi consuluisse dixit. Renuncianti Cæsaris amicos esse vultu tetrico; Ais, inquit, eos Cęsari bene velle. Post Pharsalicam pugnam cùm fugisset Pompeius, & Nonius quidam septem adhuc adesse aquilas diceret, ideoque bene sperandum, Rectè, inquit, moneres, si aduersus graculos esset pugnandum. Cæsar rerum potitus cùm deiectas Pompeij statuas erigeret honorificè, Hoc, inquit, facto suas Cæsar figit. Tantum verò bene dicendo studuit, tantique eam rem duxit, vt cùm causa ipsi oranda esset coram centumuiris, dieque appetente Eros seruorum vnus nunciaret in sequentem diem differri iudicium, hunc libertare donauerit.

[XLII.] Caius CÆSAR adolescens dum Syllam fugit, incidit in piratas, primumq; exigentes summã pecuniæ derisit, quod ignorarent quem cepissent, duplumque eius daturum se promisit. Deinde habitus in custodia dum cogeret pecuniam, mandauit eis vt silerent, seque sinerent dormire, orationes etiam & poëmata scribebat, ipsisque recitabat, & non admodum laudantes, stupidos barbarosque appellabat, ac suspensurum se eos per risum minabatur, quod & fecit paulò pòst. allata enim qua se redimeret pecunia dimissus, viros nauesque ex Asia collegit, latronesque correptos in cruces egit. Romæ cum Catulo principe in ciuitate viro de pontificatu maximo certans, matri progressurum in campum ad fores vsque comitanti, Hodie, ait, aut pontificem maximum aut exulem habebis filium. Pompeiam vxorem dimiserat, quam corruptam à Clodio esse rumor ferebat. quo nomine cùm Clodio esset dictus dies, citatus ipse testis nihil de ea sinistri dixit. & in- *Fama.* terroganti actori, cur ergo nuncium vxori remisisset, respondit: Quia Cæsaris vxorem etiã criminis puram oportet esse. [XLIII.] Res Alexandri gestas legens, fleuit, dixitque amicis: Quo natu Alexander Darium vicit, eo ego adhuc nihil egi. Oppidulum in Alpibus transiens nullius nominis, amicis quærentibus an ibi quoque tumultus & contentiones essent de principatu, medita- *Ambitio.* tus aliquantulum: Mallem, inquit, hìc primus esse, quàm Romæ secundus. Audacia & magna facinora facienda aiebat, non deliberanda, & è Gallia prouincia contra Pompeium proficiscẽs, traiecto Rubicone flumine; Omnis, inquit, iacta esto alea. Cùm Pompeius Roma ad mare fugisset, Metellus qui ærarij curam gerebat, volentem ipsum inde pecuniam sumere, prohibuit, occlusitque ærarium. ei mortem minatus est, consternatoque, Hoc, inquit, mihi, ô adolescens, difficilius est dicere quàm facere. Militibus ipsius Brundusio tardè ad Dyrrachium transuehentibus,

omnibus ignorantibus lembum conscendit, conatusque est mare traijcere. cùm verò nauiculam fluctus pœnè obruerent, aperiens sese gubernatori exclamauit: Fide fortunæ, sciens te Cæsarem vehere. prohibitus tamen est transmittere tempestatis violentia, & concursu militum ægerrimè ferentium, quod ipsis non confidens alium exspectaret exercitum. [XLIV.] Commissa pugna cùm vicisset Pompeius, neq; persequeretur victoriam, sed in castra reduceret, dixit Cæsar: Hodie victoria erat penes hostes, sed nō habent qui vincere nouerit. Quod ad Pharsalum Pompeius exercitum instructum stare & exspectare hostem iussit, id Cæsar reprehendebat, vehementiam & impetum militum qui fit cursu cum quodam quasi furore in hostem tendentibus, eum eneruauisse dicens. Pharnacem Ponticum primo accessu cùm superasset, ad amicos scripsit: Veni, vidi, vici. Scipione in Africa pulso victoque cùm Cato sibi necem consciuisset: dixit inuidere se Catoni mortem, quando is sibi salutem inuidisset. Male suspicantibus de Antonio quibusdam & Dolabella, & ab iis vt sibi caueret monentibus: Non hos, inquit, metuo ignauos & pingues, sed graciles istos ac pallidos, Brutum monstrans & Cassium. In cœna sermone incidente quodnam mortis genus esset optimum, respondit Inopinatum.

[XLV.] Cæsar, qui primus Augustus est cognominatus, adolescens etiamnum Antonium reposcebat millies sestertiûm, quā pecuniam ex Iulij Cæsaris interfecti domo is abstulerat; cupiebat enim persoluere Romanis legatum Iulij, viritim denarios LXXV. Antonio autem pecuniam detinente, ipsumq; si saperet abstinere hac postulatione iubente, hæreditatem paternam proscripsit ac vendidit, legatoq; persoluendo beneuolentiam sibi, odium ciuium Antonio parauit. Rymetalces Thracum rex ab Antonio ad ipsum defecerat, societatemq; hanc immoderatè in conuiuijs odioseq; iactabat. itaq; Augustus cuidam reliquorum regum propinans dixit: Ego proditionem amo, proditores non laudo. Cùm

Proditor.

Alexandrini vrbe capta acerbissima queq; exspectarent, conscenso tribunali Arium Alexandrinum iuxta se statuit, vrbiq; se parcere dixit: primum ob eius magnitudinem atq; pulcritudinem, deinde propter autorem eius Alexandrum, deniq; in gratiam amici sui Arij. Erotem suum in Ægypto procuratorem audiens coturnicem quæ in pugna omnes vinceret, insuperabilisq; esset, emisse atq; comedisse, acciuit, & inquisiuit: fassumq; malo clauis affigi iussit. [XLVI.] Siciliæ procuratorem Arium loco Theodori constituit: cumq; ei quidā libellum exhibuisset, in quo scriptum erat: Caluus, aut fur est Theodorus Tarsensis, quid tibi videtur? subscripsit, Videtur. A Mæcenate, qui cum vitā agebat, quotannis in natalieiis dono accipiebat pateram. Athenodoro philosopho

Seuere.

domum

domum redeundi ob ſenectutem petenti veniam, conceſſit. qui cum valedicens ei hæc verba protuliſſet: Cùm iraſceris, Auguſte, nihil ante vel dixeris vel feceris, quàm tecum XXIV. orationis elementa repetieris: manu eius arrepta Auguſtus, etiamnum, inquit, tua mihi opus eſt præſentia, ac per totum porrò annum ſecum detinuit, Silentij, inquiens, tutum eſſe præmium. Audito Alexandrum, cùm annos natus XXXII. pleraque ſubegiſſet, anxium fuiſſe de materia agendi ad reliquum tempus: Miror, inquit, Alexandrum non exiſtimaſſe maioris eſſe operæ imperium partum bene conſtituere, quàm parare. [XLVII.] Lata de adulteris lege in qua de reorum eius flagitij iudicio & ſupplicio erant omnia definita, poſtea in adoleſcentem, qui cum Iulia adulterium commiſiſſe dicebatur, iratus irruit, manibuſque eum pulſauit. qui cùm exclamaret, Legem tuliſti ô Cæſar: ita pœnitudine eſt correptus, vt cœnam ea die recuſauerit. Caio Cæſari filiæ ſuæ filio, cùm eum in Armeniam mitteret, precatus eſt à dijs gratiam Pompeij, audaciā Alexandri, fortunam ſuam concedi. Romanis autem ſe imperij ſui hæredem relicturum dixit, qui nunquam bis vna de re conſultauerit: Tiberium innuens. Tumultuantes iuuenes qui in honorę erant volens compeſcere, cùm non animum adverterent, ſed obſtreperent: audite, inquit, iuuenes ſenem, quem iuuenem ſenes audiverunt. Quod peccaſſe aliquid videbatur populus Athenienſis, ab Ægina ſcripſit ad eum: Exiſtimo non vos fallere me iraſci vobis: alioqui enim non exegiſſem hyemem Æginæ. aliud nihil vel dixit eis vel fecit. [XLVIII.] Cùm vnus de Euryclis accuſatoribus effuſius libertate dicendi & ad faſtidium vſque vſus, ad hæc verba prolapſus eſſet: Si hæc tibi Cæſar, non videntur magna, recitare eum mihi iube ſeptimum Thucydidis: iratus Auguſtus eum ſe inde auferre juſſit. audiens autem eſſe eum de Braſidæ poſteris ſuperſtitem, acciuit verbiſque mediocriter caſtigatum dimiſit. Piſone domum à fundamentis vſque ad ſummum tectum accuratè exædificante: Animum, inquit, exhilaras meum: ita ædificans ac ſi Roma ſit futura ſempiterna.

Ira. *Silentium.* *Humaniter.*

PLVTARCHI APOPHTHEGMATA Laconica.

AGASICLES Lacedæmoniorum rex cuidam miranti quod auditionis aliàs ſtudioſus Philophanem tamen ſophiſtam nō admitteret, reſpondit ſe debere eorum eſſe diſcipulum, quorum etiam filius eſſet. Idem interrogatus quomodo princeps abſque ſtipatoribus eſſe poſſet tutus, reſpondit: ſi ſubditis ita imperaret, vt pater filijs.

Tutum imperium.

[II.] Agesilavs magnus ille forte quodam in conuiuio magisterium nactus, pincernæ interroganti quantum cuique conuiuarum vini iuberet apponi: Si multum, inquit, vini in promtu est, cuivis quantum poscet fundito? si parum, æqualiter inter omnes distribue. Malefico quodam constanter tormenta perpetiente, Quàm valde, ait, malus hic homo est, in res malas ac turpes tolerantiam perseuerantiamque impendens. Laudante quodam rhetorem, quod magna dicendi facultate res paruas exaggeraret:

In vaniloquum.

Ne sutorem quidem, inquit, probum putem, qui paruo pedi magnum circumdet calceum. Dicenti quodam, Assensus es, idque repetenti sæpius:

Principum responsa.

omninò, inquit, assensus sum, si res justa est, sin minus, dixi sanè, verùm assensus non sum. inferentique. At verò reges par est implere

Quod capite annuerint. —

respondit: Non magis, quàm æquum est, vt qui regem accedunt, petant dicantque iusta, considerato quid occasio & decorum regis ferat. Quoties laudantes aut vituperantes audiret, censebat nõ minus dicentium mores cognoscendos esse, quàm eorum de quibus dicerent.

Dicentis mores.

[III.] Puerum ipsum etiamnum, cum puerorum nudorum exhiberetur spectaculum, chori magister loco obscuro cõstituerat. obtemperauit, quanquam jam rex designatus, ita fatus: Bene habet: ostendam enim non loco virum, sed virum loco cohonestari.

Fiducia sui

Medico quodam rationem medendi corporis malo ei demonstranti non simplicem, sed multis subtilibus ac superuacaneis admixtam: Æcastor, inquit, nisi mihi vita est destinata, non sum victurus etiam omnibus istis vsurpatis. Adstans aliquando aræ Mineruæ, quæ ab æde ærea *Chalciœcus* dicitur, bouemq; immolans, morsus à pediculo, nihil reueritus in conspectu omnium arripuit eum & occidit, his additis verbis: Per deos, iucundum est

Vltio.

vlcisci insidiatorem, etiam pone aram. Alio tempore videns murem à puero tenente trahi de fenestra; eumque mordere manum tenentis ac profugere, re ijs qui aderant ostensa dixit: quando minimum animalculum sic propulsat vim illatam, quid existimandum est viros debere facere? [IV.] Bellum regi Persarum illaturus liberandorum gratia Græcorum qui in Asia erant: oraculum Dodonæum consuluit, acceptoque responso, vt expeditionem sicuti animo agitabat: ita susciperet, id responsum Ephoris exposuit: hi eum iusserunt Delphos proficisci, deque eadem re sortem sciscitari. Eò itaque cùm venisset, ita rogauit: Apollo, idemne tibi videtur, quod patri? Eoque adstipulante imperator creatus, expeditionem fecit. Eius in belli initio Tisaphernes Agesilaum metuens pacis impetrandæ causa promiserat, regem vrbibus Græcis libertatem, & quas ipsæ haberent legum vsum permissurum: mox magnis à rege euocatis ad se copiis bellum ei denunciavit, nisi

Asia

Asia decederet. Grata fuit hæc perfidia Agesilao, simulansque in Cariam se ducturum, cùm eò cogeret suas copias Tisaphernes, conuerso itinere in Phrygiam irrupit, plurimisque vrbibus & ingenti potitus est pecunia. Cùm quidem amicis dixit, Impium esse injustè fidem datam violare: hostes autem decipere, non iustum modò esse & laudabile, sed suaue etiam ac lucrosum. [V.] Equis cùm destitueretur, Ephesum reversus est, opulentisque injunxit, vt pro se quisque equum virumque præberet, hocque pacto ipse vacationem militiæ haberet. ea ratione subito equi equitesque idonei timidorum diuitumque loco collecti sunt. qua in re imitari se Agamemnonem dicebat, qui accepta bona equa hominē ignauum ac divitem militiæ immunem fecisset. Vendentibus nuda mancipia (quæ ceperat ex hoste) sectoribus, & vestium multis existentibus emptoribus, corpora autem alba & omninò tenera ob educationem intra parietes & in vmbra factam omnibus deridentibus, quippe inutilia & nauci: adsistēs Agesilaus, Hæc, inquit, sunt propter quæ, isti adversus quos pugnatis. Apud Lydiam cùm ingenti hostium strage Tisaphernem profligasset, & regis ditionem popularetur, isque pecuniam dono ipsi mitteret, pacificationemq; posceret, respondit, Pacis compositionē fore in reipublicæ Spartanæ potestate: se ditandis militibus magis delectari, quàm opibus possidendis: hoc autem sibi pulcrum videri, si Græci non accipiant ab hostib. dona, sed manubias adipiscantur. [VI.] Megabuten Mithridatis filium, qui erat formosissimus, offerendi osculi gratia accedentem (admodum enim amari se putabat) declinauerat. cùmque is finem fecisset accedendi, requirebat eum vltrò. tum amicis dicentibus ipsum esse in culpa, qui pulcri osculū formidasset, præ timore non amplius venturi: paululum tacitè secum meditatus Agesilaus, Nihil, inquit, attinet, eum à nobis adduci persuadēdo. malle enim mihi videor huiusmodi vincere cupiditates, quàm populosissimam hostium repugnantium vrbem capere. melius est enim suam ipsius conservare libertatem, quàm alijs eam adimere. Cætera accuratus & justus, in amicorum causis existimabat nimiam iusticiam prætextum esse contra eos. Fertur sanè epistoliū eius, pro amico apud Hidrieum Carem sic intercedentis tale. Si insons est Nicias, missum eū fac. si aūt sons est, mea causa dimitte; omninò aūt dimitte. [VII.] Ac in plerisq; sanè amicorū reb. talis fuit Agesilaus. est tñ vbi occasionē ad vtilitatē potius accommodauit. Castra n. aliq̃do mouens nõn nullo cum tumultu, in validum à tergo relinquens amasium precantē, & cum lacrymis revocantem, conuersus: Difficile est, dixit, simul misereri & sapere. Victus ratione, nihilo quàm qui vna degebant vsus est meliore. abstinuit omninò satietate & crapula: somno vsus est nō vt domino, sed eū actionib. habuit suis obediētē. Frigus & æstū ita facilè tulit,

Perfidia & calliditas differunt.

Strategema.

Victoria sui.

vt

vt solus tempestatibus anni vteretur. * * Tentorium in medio militum habens, nullo meliorem lectum habuit. Assiduè in ore hoc habebat, ducem non mollicie & luxu, sed tolerantia ac fortitudine debere subditis anteire. Itaque cuidam interroganti, quid boni leges Lycurgi Spartanis attulissent, respondit, Contemtum voluptatum. Admiranti eius, reliquorumque Lacedæmoniorum in vestitu & victu frugalitatem: Hac, inquit, è semente vitæ libertatem metimus. [VIII.] Hortanti vt aliquid de severitate victus remitteret, monentique ob incerta casuum fieri posse vt postmodò nunquam viuere mollius detur, respondit: Ego verò me adsuefacio vt in nulla mutatione mutationẽ quærã. Senior etiam factus, eandem viuẽdi tenuit rationẽ. ideo quærenti cur magno in frigore tanto ipse natu sine tunica obambularet, respondit: Vt imitentur iuuenes exemplum seniorum atque principum. Thasij per agrum ipsorum cum exercitu transeunti farinam, anseres, bellaria, placentas, aliosque cibos sumtuosos potusque miserunt, solam autem farinam accepit, reliqua eos, vt nulli vsui sibi futura, auferre iussit. cùm instarent, vtque omninò acciperet precarentur, in seruos distribuere jussit: quærentibusque causam, dixit: Qui virtutem colunt, eos non admittere huiusmodi gulæ delicias. aliena enim à liberis ea esse, quib. seruilia ingenia alliciuntur. [IX.] Rursum Thasiis eum, quod magna ab ipso se adeptos beneficia sentirent, templis diuinisque honoribus venerantibus, eaque de re legatos mittentibus: vt legit quos honores sibi decernerent, quæsivit è legatis an civitas ipsorum homines in deos posset convertere: cum affirmarent, Agedum inquit, vos ipsos primùm deos facite, eo facto, credam vobis posse me quoq; à vobis in deum mutari. Cùm Græciæ in Asia gentes decreuissent ei in nobilissimis vrbibus statuas ponere: rescripsit: Nullum mei esto simulacrum, neque pictum, neque fictum, neque artificio vllo adornatum. Conspicatus in Asia domum, quadrangulis laqueatam trabibus, dominum eius interrogauit, ecquid ibi locorum arbores nascerentur quadrangulæ, respondenti, non, sed rotundæ: quid ergò, inquit, an si quadrangulæ nascerentur, rotundas faceretis? Interrogatus olim quousque fines Laconicæ pertingerent: hastam vibrans, quousque, inquit, hæc pervenit. Alij interroganti cur Sparta muris careret, ciues commonstrans armatos, istos esse dixit Spartæ muros. Alteri hac ipsa de re percunctanti respondit, vrbes non lapidibus & lignis, sed virtute inhabitantium debere esse munitas. [X.] Hortatus est amicos suos, vt non pecuniæ, sed fortitudinis & virtutis fiant locupletes. Si quando aliquid vellet celeriter à militibus peragi, id primus ipse in conspectu omnium aggressus est. Hoc gloriabatur, quod à nemine superaretur laborando, & sibi magis quàm subditis imperaret. Cùm quidam Laconem claudum

Dux. *Frugalitas.* *Inanis honoris contemtus.* *In luxum.* *Munitio.*

dum videret in bellum exire, & equum quæreret, Non sentis, inquit, bellum opus habere manentibus, non fugientibus? Interrogatus quomodo magnam parasset sibi gloriam, respondit, Contemnendo mortem. Quærente quodam cur ad tibiæ cantum Spartani pugnarent: vt, inquit, ad numerum ijs incedentibus timidi fortesque sint in conspectu. Fortunas Persarum regis prædicante, iuuenis admodum: Neque Priamus, inquit, ista ætate calamitosus fuit. [XI.] Subacta magna Asiæ parte, statuit adversus ipsum regem ducere, finemque ocio eius imponere, quo is abusus Græcorum oratores solebat corrumpere. Evocatus autem ab Ephoris ob bellum quod à Græcis Spartæ imminebat, cuius causa erat pecunia à rege Persarum transmissa, fatus bonum principem debere parere legibus, ex Asia abijt, magno sui desiderio Græcis ibi degentibus relicto. Et quia nomisma Persicum sagittario erat signatum, castra movens dixit, triginta sagittariorum millibus à rege se ex Asia expelli, Tot enim aureis Daricis à Timocrate Athenas perlatis ac inter oratores divisis, populi ad bellum contra Spartanos suscipiendum concitati erant. Ephoris autem in hanc rescripsit sententiam. Agesilaus ephoris Salutem Magnam Asiæ partem subegimus, barbaros profligavimus, & in Ionia multum armorum parauimus. Sed quoniam me ad definitum venire diem iubetis, sequor epistolam, ferè autem & antevertam. Imperium enim gero non mihi, sed civitati ac socijs. ac tum imperator verè iustèque imperat, quando regitur à legibus & ephoris, aut siqui sunt alii in civitate magistratus. [XII.] Postquàm traiecto Hellesponto per Thraciam fuit proficiscendum, nullos barbarorum precatus est. sed misit ad singulas gentes quæsitum, vtrum vellent se per ipsorum regionem vt sociam, an vt hostilem transire. Cæteris amicè eum admittentibus ac deducentibus, Troadenses, à quibus etiam Xerxes (vt fertur) transitum donis redemerat, mercedis nomine ab Agesilao postularunt centum talenta argenti, & totidem mulieres. Irrisit eos Agesilaus, dicensque cur non rectà venissent acceptum quod petebant, adduxit exercitum: collatisque signis eos multa ipsorum cum strage fudit, atque transiit. Macedonum regi cùm eandem proposuisset quæstionẽ, isque se deliberaturum diceret: Deliberet ergo, inquit, nos pergemus. miratus itaque audaciam eius Macedo, sibiq; timens, vt amicum transire iussit. Thessalorum, qui hostium erant socii, agrum populatus est, missis Larissam Xenocle & Scytha amicitiæ coeundæ causa. Qui cùm comprehensi custodirentur, reliquis grauiter hoc ferentibus, ac censentibus debere Agesilaum obsidere atque oppugnare Larissam, fatus nolle se alterius istorum virorum interitu vel totam mercari Thessaliam, pactis conditionibus eos recepit. [XIII.] Audito pugnatum esse apud Corinthum, & Spartanorum planè paucos, Corinthiorum,

Magistratus.

Magno animo.

rinthiorum, Atheniensium, reliquorumque sociorum permultos occubuisse; nullam in vultu lætitiam, aut ob victoriam animi elationē præ se tulit: sed altè ducto gemitu: O infelicem, dixit, Græciam, quæ tantum hominum ipsa sibi interemit, quantū satis erat ad vniuersos vincendum barbaros. Pharsaliis ipsum vrgentibus & exercitum ipsius vexantibus 10. equitibus eos fudit, trophæumq; sub Narthacio statuit, & omnium victoriarum hac maximè delectatus est, quod suo instructo seorsim equitatu, eo solo superasset hos, qui re equestri maximè se iactabant. Diphrida Lacedæmone mandatum ei adferente, vt statim ex itinere in Bœotiam irrumperet: quanquam id statuerat alio tempore & maiore cum apparatu facere, paruit tamen magistratui, & accitis XX. millibus eorum qui ad Corinthum castra habebant, in Bœotiam inuasit, prœlioq; ad Coroneam congressus cum Thebanis, Atheniensibus, Argiuis, & Corinthijs, victoriam obtinuit. [XIV.] Et quanquam corpus eius multis vulneribus male fuit ea in pugna mulctatum, quæ omnium eius tempestatis fuit teste Xenophonte maxima, nihil tamen reuersus domum in vitæ & victus ratione post tot victorias prosperosque successus mutavit. Videns ciuium quosdam equis alendis sibi arrogare famam ac superbire, Cyniscæ sorori persuasit, vt conscenso curru ludis Olympicis decertaret. volens demōstrare Græcis certamina ista non virtutis alicuius, sed diuitiarum esse & sumptuum. Cùm haberet secum studiosèque tractaret Xenophontem sapientem, suasit ei vt filios suos Spartam accerseret; ibiq; educaret, vt instituerentur omnium pulcerrima disciplina imperandi ac parendi. Aliàs interrogatus, quamnam ob causam Spartani alijs feliciores essent, respondit: Quia plus quàm alij exercent se in imperando & obediendo. Lysandro mortuo cum inuenisset magnam factionem, quam ille statim post reditum ex Asia aduersus Agesilaum excitauerat: animū adiecit ad demonstrādum, qualis dum viueret civis fuisset Lysander. cùmq; orationem legisset in libro relictam, quam Cleo Halicarnassensis composuerat, Lysander autem fuerat ad populum habiturus de rebus nouis, & immutanda republica: statuit eam in medium proponere. Sed cùm de senioribus quidam ea pellecta vim dicendi artificiumque metuens, suaderet ne è sepulcro effossum produceret Lysandrum: obtemperauit, eamque rem omisit. [XV.] Eos autem, qui clanculum se ipsi opponebant, palam quidem nō incessit. sed conficiens hoc vt quidam eorum se duces aut alio cum magistratu sequerentur, demonstravit eos vbi potestatem adepti essent, malos esse ac rapaces. accusatis deinde opitulans atque patrocinans, familiares sibi redegit, atque ad se traduxit, ita vt nullum deinde haberet adversarium. Petenti à se vt ipsius nomine suis in Asia hospitib. scriberet, vt quod iustum erat consequi posset: Mei quidem, respondit,

Bella intestina.

Obedientia.

Inimici vt tractandi.

dit, hospites vltrò faciunt quod iustum est, me etiam nihil scribẽte. Monstrabat ei quidam vrbis alicuius muros validè admodum exstructos, & quærebat, Pulcrosne eos judicaret? respondit: Ita per deos, sed nõ vt viri, verùm vti mulieres intus habitent. Megarensi cuidam ad se de vrbe gloriosè loquenti: Adolescẽs, inquit, tui sermones magna opus habent potentia. Quæ alios admirari videbat, ea ne nosse quidem statuerat. [XVI.] Et cùm aliquando Callipides tragœdiarum histrio, celebris apud Græcos famæ & cui omnes multum tribuerent, primùm ei occurrisset atq; salutasset, deinde proteruè in comitatum se ingessisset atque ostentaret, sperãs blandè se ab Agesilao compellatum iri, tandem diceret: Non agnoscis me rex, neque inaudiuisti quis sim? intuitus in eum, Nonne, inquit, tu Callipides es mimus? Vt audiret quendam, qui vocem lusciniæ imitabatur, rogatus renuit, quod diceret se ipsam sæpe audivisse lusciniam. Menecrates medicus quia in quibusdam desperatis morbis vsus erat successu felici, cognominabatur Iupiter. quo titulo cùm vteretur importunius, & ausus fuisset ad Agesilaũ scribere, Menecrates Iupiter Agesilao regi salutem non lectis reliquis rescripsit: Rex Agesilaus Menecrati sanam mentem. [XVII.] Cùm Conõ & Pharnabazus classe regia mare obtinerent, ac oram Laconicæ maritimam oppugnarent, Atheniensium autem Astu muniretur præbente pecuniam Pharnabazo: pacem cum rege Persarum fecerunt Lacedæmonii, miseruntq; vnum de suis ciuibus Antalcidam ad Tiribazum, qui regi ipsorum nomine Græcos in Asia habitantes traderet, pro quib. Agesilaus bellum gesserat. quo factum est improbissimè, vt hujus rei infamiæ particeps esset Agesilaus. Inimicus enim ei erat Antalcidas, pacemque omnibus viribus machinabatur, quod bello Agesilaus cresceret, summamque adipisceretur gloriam & potentiam. Enimverò dicenti Lacedæmonios ad Medorum partes inclinare, Immò, respondit, Medi potius Laconisant. Interrogatus aliquando, vtra virtutum harum, fortitudinis & iustitiæ, præstantior esset: Respondit nullum fore vsum fortitudinis non præsente iustitia. omnibus autem justitiam colentib. nihil opus fore fortitudine. Asianis regem Persarũ ex cõsuetudine magnum appellantib. Quid, inquit, maior me est, si nõ iustior est, neq; temperantior? [XVIII.] Qui in Asia habitabãt, eos aiebat in libertate malos, si seruirent, bonos esse. Interrogatus, quo quis maximè pacto inter homines præclarũ inuenire posset nomẽ: Resp. si optima dicat, & pulcherrima agat. Ducẽ aiebat debere adversus hostes audacia, adversus subditos benevolentia instructũ esse. Quærenti quid pueris esset discendũ, Hæc ait, quib. ẽt ad virilem prouecti ætatem vtantur. Iu. dicẽs, cùm actor bene dixisset, reus male, atq; hic identidẽ inculcaret, Agesilae regẽ tutari leges oportet; si, inquit huic, domum tibi aliquis tuam perfodisset, aut vestem

Contemtus rerum inanium.

Gloria.

Iudicis officium.

vestem abstulisset, putasne architectum aut textorem tibi opem laturum fuisse? Pace composita epistolam ad se à rege scriptam, & à Persa quodam cum Callia Lacedæmonio missam, in qua hospitiū & amicitia offerebantur, non accepit: sed regi jussit renunciare, nihil eum opus habere ad se mittendis epistolis. nam si amicum se rex Spartæ & Græciæ gerat, ipsum summopere ei fore amicum: sin verò insidiari deprehendatur, non esse quod se credat ipsi amicum fore, etiā si plurimas acciperet epistolas. [XIX.] Ferunt eum, quod impensissime liberos suos diligebat, domi in arūdine cum pueris ludendi gratia equitasse. conspectumque à quodam amicorū, monuisse, ne cuiquam hoc diceret priusquàm ipse quoque pater esset factus. Continenter cum Thebanis bella eo gerente, & in pugna quadam vulnerato, Antalcidam ferūt dixisse: Pulcram à Thebanis mercedem reportas, quos inuitos & nescientes pugnare docuisti. Nam reuera narratur, nunquam bellicosiores fuisse Thebanos, quàm tum temporis, ob crebras Lacedæmoniorum adversus eos expeditiones. Idcircò etiam Lycurgus ille priscus in legibus, quas Rhetras appellant, vetuit sæpe contra eosdem bellum gerere, ne ii bellandi rationem discerent. [XX.] Vt intellexit molestum esse socijs, quod in continentib. expeditionibus paucos Lacedæmonios ipsi tanta multitudine sequi cogerentur: vt eorum numerum demonstraret, omnes socios jussit inter sese permixtos sedere, seorsim Lacedæmonios. Tum præconis voce surgere jussit, primùm figulos, & postquàm hi surrexerunt, fusores deinde ærarios, tum fabros, post architectos, denique singulorum artificiorum id genus tractatores. ita factum est, vt vniversi propè socij surgerēt, nemo Lacedæmoniorum: his enim per leges non licet tractare vllā sordidam artem. ridens ergo Agesilaus, Videtis, inquit, quanta nos plures quàm vos milites emittamus. In Leuctrica pugna multi Lacedæmonij fugerant, & obnoxij erant infamiæ legibus decretæ. Ibi cùm Ephori viderent vrbem viris vacuam, quæ tunc militibus opus habebat, cogitabant quo pacto saluis legib. illos tamen infamia liberarent, ideoque Agesilao munus legis ferendæ iniungebant. Is in publicum progressus, Nouarum, inquit, legum autor quidem non fuero: neque enim ijs quæ sunt addere, detrahere, aut in ijs mutare quicquam velim. Bene autem habet, vt leges nostræ à crastina die sint ratæ. Epaminondam autem tanta cum procella & æstu irruentem, quanquam pauci essent in vrbe, arcuit tamen Lacedæmone & repulit. [XXI.] In pugna ad Mantineam hortatus est Lacedæmonios, vt omissis reliquis in solum pugnarent Epaminondam: solos inquiens, prudentes esse fortes, & illo necato facilem fore de reliquis victoriam, fatuis & nullius precii hominibus. idque consilium exitus comprobauit. Cùm enim vinceret Epaminondas, fugientibus Spartanis, hunc se obvertentem & suos vocantem

Amor liberorum.

Milites veri.

Callide.

In duce quantum situm.

tantem quidam Lacedæmoniorum lethali vulnere deiecit. tum reuersi à fuga qui cum Agesilao erant, dubiam reddiderunt victoriam, Thebanis multò quàm ante deterioribus, Spartanis melioribus apparentibus. Cum pecuniæ egerent Spartani ad bellum, vt qui militem alerent peregrinum, profectus est in Ægyptum Agesilaus mercede militaturus regi Ægypti ipsum accersenti. Contemnebatur autem ab Ægyptiis ob vestitus vilitatem, putantibus regem Spartæ itidem vt Persarum visuros se in splendido corporis ornatu, male de regibus opinantes. ostendit enim eis deinde maiestatem & gloriam prudẽtia & virtute esse parandam. [XXII.] Cũ autem videret eos qui in pugna adfuturi ipsi erant, terreri periculo ingruente ob multitudinem hostium, (erant enim ducenta millia) & suorum paucitatem: statuit ante cõflictum nemine conscio animare eos: itaque manui substratæ victoriam inscripsit, sumtoque ab ariolo iocinore id in manum notis inscriptam imposuit, aliquandiuque tenens, dubitare se & animi pendere simulavit tantisper dum à jocinere notæ receptæ & infixæ sunt. tunc sociis eam scripturam mõstrauit, deos, inquiens, ea victoriam polliceri. quod illi certum boni successus argumentum se habere putantes, ad pugnam animati sunt. [XXIII.] Hostibus verò ob multitudinem castra Ægyptia fossa circumvenientibus, ac Nectanabi (huic enim regi opitulabatur) jubente in aciem educere ac decertare; Nolo, inquit, prohibere quin hostes, id quod agunt, nobis fiant æquales. Post exiguo interstitio fossæ extremis distantibus, acie eo ipso in interstitio instructa, æqualis latitudinis ordinibus cum hoste pugnans, paucis suis militibus fudit hostes, magnamq; eorum stragem edidit, ac multum pecuniæ Spartam misit. Ex Ægypto in patriam revertens, ea in navigatione vita decessit. cùm quidem suis moriens mandavit, ne vllã sui corporis fingendo aut alia imitatione pararent imaginem: Si quid enim, aiebat, à me est præclarè factum, id monimentũ mihi erit. sin verò, ne omnes quidem statuæ hominum opera illiberalium.

Vestit.

Fraus vtilis.

Strategema.

Vera gloria

[XXIV.] Agesipolis Cleombroti filius narrante quodam Philippum intra paucos dies Olynthum euertisse: Atqui per deos, inquit, multis modis maiori temporis spacio talem vrbem non condet. Obijcienti ipsum, cum rex esset vnà cum ijs qui ætate florebant obsidem fuisse, non mulieres & filios ipsorum: Quia enim, respondit, iustum rectumque est nosmetipsos nostra peccata luere. Cùm vellet è patria catulos accersere, quidamque diceret venales Spartæ nullos esse: Ante, inquit, ne viri quidem: sed nunc sunt.

[XXV.] Agesipolis Pausaniæ filius Atheniensibus de controversia quæ ipsi cum ijs erat ad Megarensium provocantibus iudicium: Turpe, inquit, est principibus Græciæ minus esse jus notum quàm Megarensibus.

[XXVI.] Agis Archedami filius mandantibus aliquando Ephoris, vt assumta iuuenum manu quendam in eius patriam sequeretur, qui esset ipsum in arcem ducturus, respondit: *Proditor.* Quomodo verò, Ephori, convenit tot juvenes credere ei, qui suam ipsius patriã prodit. Interrogatus quænã disciplina maxime exerceretur Spartæ, Peritia, inquit, imperandi & parendi. Dicebat Spartanos non quærere numerum hostium, sed vbi sint. Ad Mantineam cùm prohiberetur pugnare quod hostes numero vincerent, *Fugiter.* Necesse est, inquit, contra multos pugnet, qui multis vult imperare. Interroganti quot essent Lacedæmonij, respondit, quanti ad profligandos malos sufficiunt. Corinthiorum muros perambulãs, cùm spectasset eos sublimes, validos, & in longum porrectos spaciũ, Quænam, inquit, hic habitant mulieres? [XXVII.] Sophistæ dicenti Orationem omnium rerum esse optimam: Proinde, inquit, tu, cum taces nullius es precij. Cum Argiui accepta clade ferocius ei occurrerent, videretque sociorum plerosque turbari, dixit: Bono este animo viri. vbi enim nos, qui vicimus, formido incessit, quid putatis animi esse ijs qui à nobis fuerunt superati? Abderitarum legato, cùm is tandem facto multa loquendi fine, interrogaret quid civibus renunciaret: Hoc, inquit, referes, quam diu tibi visum fuit loqui, tam diu me tacitum audivisse. Laudantibus Eleos, quod iustissimè Olympicum certamen administrarent, Quid præclari est, inquit, quod toto quinquennio per vnicum diem iusticia funguntur? *Inuidia.* Narrantibus inuidere ei quosdam ex altera familia, respondit: ergo & sua ipsis molesta erunt mala, & præterea mea amicorumque meorum bona. Consulenti vt fugientibus hostibus transitum concederet: Quomodo, inquit, pugnabimus contra eos qui fortitudine freti nos subsistunt, si in eos non pugnamus, qui præ timiditate fugiunt: [XXVIII.] Proponente quodam de libertate Græcis paranda sententias, non ignobiles quidem eas, sed exsecutu difficiles, Tua, inquit, hospes verba vim & pecuniam desiderant. Dicenti Philippum ipsis Græciam inacessam redditurum, Sufficit, inquit, nobis ô hospes in nostra versari terra. Legatus Perintho Spartam missus, cùm post longum sermonem demum interrogaret Agin quid responsi Perinthijs ferret, Nihil aliud, inquit, quam te, me tacente, vix tandem finem loquendi fecisse. Cũ solus venisset ad Philippum legatus, isque quæreret quid ita solus venisset: respõdit, Etenim ad vnum. Iam seniori quidam antiquas leges videns elanguescere, prauasque alias obrepere, dicebat Spartæ res sursum versum inverti. *Omnia in peius ruũt.* Tum Agis per jocum: Hoc si fit, rationi convenienter fit. nam puer ipse audiui patrem meum dicere, sursum versum res sua ætate inversas esse: idemque is se puerũ ex suo patre audivisse aiebat. non ergo mirandum, si posteriora prioribus deteriora eueniunt, sed si quãdo meliora aut similia obtingerent.

tingerent. Interrogatus, qua quis ratione liber permaneat, respondit, si mortem despiciat. [XXIX.] AGIS iunior Demade dicente præstigiatores gladios Laconicos ob paruitatem deglutire: Atqui, inquit, gladijs potissimum nos hostem impetimus. Prauo homini sæpenumerò interroganti quis esset Spartanorum optimus, respõdit: Qui tui est dissimilimus. [XXX.] AGIS vltimus Lacedæmoniorum regũ per insidias captus, indictaq; causa damnatus ab Ephoris, cùm ad laqueum, quo erat ei guttur elidendũ, duceretur, cuidam ministrorum, quem plorare videbat: Desine, inquit, me deflere, qui tam scelerate atq; iniustè morti addictus, meliore sum quàm qui me necant conditione: atq; sic locutus funi vltrò ceruicem præbuit. [XXXI.] ACROTATVS parentib. postulantib. vt iniusta quadam in re operam ipsis nauaret, cùm aliquandiu verbis repugnasset, gravius vrgentibus dixit: Quandiu vobiscum vixi, nullam habui iustitiæ noticiam, sed postquàm me patriæ eiusque legib. tradidistis, & ad justitiam honestatemq; pro virib. facultatibusq; vestris erudivistis, conabor his potius quàm vobis obsequi. ac quoniam vultis me optima agere, optimum autem est cùm privato, tũ multo etiam magis principi id quod est iustum: agam quæ vultis, quæ verò dicitis detrectabo. [XXXII.] ALCAMENES Telecli filius interrogatus quo quis pacto regnum optimè cõseruaret, respondit, Si lucrum posthabeat. Alij quærenti cur dona à Messenijs non accepisset, respondit: Quia ijs acceptis fieri nõ poterat vt cum legib. pacem tenerem. Dicenti viuere ipsum contractè, satis alioquin opulentum, præclarum esse dixit eum qui scit locuples viuere secundum rationem, non secundum cupiditates. [XXXIII.] ANAXANDRIDAS Leonis filius cuidam exsulium iniquius ferenti, Heus tu, inquit, nõ quod ab vrbe sis alienus grauius est ferendum, sed si à justitia esses. Ei qui ad Ephoros quædam nõ quidem abs re, sed tamen verbosius æquo verbis explicuerat, Hospes, inquit, ne necessaria vteris nulla necessitate postulante. Interroganti cur servis heilotibus agros colendos traderent, non ipsi curarent, respondit: Quia eos paravimus non vt ipsos, sed vt nos curaremus. Quodam dicente, Existimationem esse damnosam, beatumque fore qui de gloria paranda non laboret: hac, inquit, tua ratione flagitiosi erunt beati: qui enim sacrilegus aut iniustè agens famam curaret? Interroganti cur Spartani in bellis ita audacter pericula adirent, Respondit, Quia nobis studio est vt soliciti simus de vita, non, vt alij, timidi. Interrogatus cur cùm de vita anquiritur in judicio, causa à senioribus per complures dies disceptetur, & qui absoluitur, nihilominus reus maneat, sic respondit. plures dies judicio impendi, quòd in tali casu error correctionem non admittat. interim reum legibus teneri. quia hac lege permissum sit rectius aliquid de eo decernere.

Salse

Iusticia

Lucrum

Oratio

Capitalia iudicia.

X 4 [XXXIV.]

Facundia. [XXXIV.] ANAXANDER Eurycratis filius quærenti cur pecuniam in ærarium non colligerent Spartani, respondit, Ne custodes ei præfecti corrumpantur.

[XXXV.] ANAXILAS, miranti cur Ephori regibus non assurgerent, cùm quidem ab ijs constituantur: causa, inquit, eadem est cũ ea, ob quam ephori sunt.

[XXXVI.] ANDROCLIDAS Laco mutilatus pedem inter milites suum nomen professus est. prohibentibus, quod eum mutilum dicerent, Atqui, inquit, non fugientem sed manentem oportet pugnare in hostes.

[XXXVII.] ANTALCIDAS in Samothrace cùm initiaretur sacris, quærẽti sacrificulo ecquid in vita flagitij perpetrasset: si quid, ait, tale egi, norunt ipsi dij. Atheniensi indoctos appellanti Spartanos, dixit: Soli ergo nos nihil à vobis didicimus mali. Alij Atheniensi dicenti, Nos quidem vobis à Cephiso pulsis sæpenumerò institimus: at nos, inquit, vobis nunquam ab Eurota. Interroganti qua quis ratione maximè placere hominibus posset, respondit, Si dicendo eos quamplurimùm delectet, & in vitæ vsu maximè eis prosit. Sophistæ cuidam laudationem Herculis recitare volenti, Quis enim, inquit eum vituperat? Agesilao in pugna à Thebanis vulnerato, Habes, ait, mercedem, qui eos inuitos ignarosque pugnare docueris. videbantur enim Thebani continentibus in ipsos Agesilai expeditionibus bellicosi facti. Muros Spartæ aiebat esse iuuenes, terminos autem hastarum cuspides. Quærenti cur in bello gladiis breuibus vterẽtur Spartani, causam reddidit, quod comminus in hostem pugnarent.

Gratiam quid pariat.

[XXXVIII.] ANTIOCHVS Ephorus, audito Messenijs agrum à Philippo adsignatum, An, inquit, vim quoque ijs dedit, vt de eo pugnantes vincant?

Mulier. [XXXIX.] ARIGEVS, cùm quidam non suas, sed alienas laudarent mulieres, Me hercle, inquit, de pulcris & honestis mulieribus nihil temerè dici, sed quales eæ sint omnibus extra maritos ignotum esse oportebat. Aliquando per Selinuntem Siciliæ vrbem iter faciens, in monimento quodam hanc legit inscriptionem:

Hos restinguentes Mars fortè tyrannida sæuam,
Pone Selinuntis mœnia strauit humi.

tum ille meritò estis interfecti aggressi tyrannidem ardentem restinguere, quæ vt conflagraret finere potius debebatis.

Salse. [XL.] ARISTO, laudante quodam Cleomenis dictum, qui interrogatus quod esset boni regis officium, responderat, Amicis benę, inimicis male facere: quanto, inquit, mi homo rectius erat amicis bene facere, ex inimicis autem amicos redigere? Hoc constat primum omnium Socratem dixisse, eique vt autori acceptum fertur. Interroganti quot numero essent Spartani, Tot, inquit,

Prudenter.

quot,

quot hostibus arcendis sufficiant. Recitanti cuidam funebrem orationem in Athenienses à Lacedæmoniis cæsos, Quales, inquit, putas esse nostros, à quibus ij victi sunt?

[XLI.] ARCHIDAMIDAS laudanti Charilaum, quod omnibus ex æquo mitis esset, Quì potest, inquit, iustè laudari, qui etiam malis se mitem præbet? Cuidam Hecateum sophistam reprehendenti, quod in conuictum ipsorum (quod *syssition* vocant) receptus nihil diceret: Ignorare mihi videre dixit, quod qui dicere nouit, tempus etiam dicendi non ignorat. *Grauiter.*

[XLII.] ARCHIDAMVS Zeuxidami filius interrogatus quinam Spartæ præessent, respondit: Leges, & magistratus ex earum præscripto. Laudanti citharœdum, eiusque peritiam admiranti, Mi homo, inquit, quis honor apud te erit bonis viris, qui fidicinem adeò laudes? Cùm ei quidam fidicinem commendaret ab arte: Hic quidem (dixit alio commôstrato) apud nos bonus est juris coctor, innuens nihil præstare artificium quod voce voluptatem gignit ei quod obsonio aut jusculo parando voluptatem conciliat. Pollicenti se vinum ei dulce redditurum, Quid attinet, inquit? nam & plus insumetur, & virilia reddet minus vtilia. [XLIII.] Castra ad Corinthum metatus, cùm è loco muris vicino prodire lepores cerneret, commilitonibus dixit: Facilè hostes in nostram venient potestatem. Arbiter à duobus sumptus, adductus in Chalciœci Mineruæ fanum sacramento deuinxit, staturos eos ei quam tulisset ipse sententiæ. qua confecta re, Pronunciare se dixit, non nisi prius composita lite ipsos inde abire debere. Cùm Dionysius Siciliæ tyrannus preciosas vestes filiabus ipsius misisset, non accepit, quod vereri se diceret, ne his indutæ deformes ipsi viderentur. Filium audacius pugnare aduersus Athenienses videns, Aut adde, inquit, viribus, aut aliquid de animi elatione deminue. *Laus quib. debeatur.* *Omen.* *Arbitrium egregium.*

[XLIV.] ARCHIDAMVS Agesilai filius, Philippo, qui ad Cheroneam victoria potitus literas ad ipsum dederat asperiores, rescripsit: Si tuam vmbram metiaris, deprehendes eam nihilo quàm fuit ante victoriam esse longiorem. Interrogatus quantum regionis Spartani possiderent. Quanto, respondit, hasta pertingimus. Cùm Periander nobilis laudatissimusque medicus inepta carmina scriberet. Quanam, inquit, de causa pro scito medico cupis appellari malus poëta? In bello contra Philippum, suadentibus nonnullis procul à patria pugnandum esse: Non hoc ait, considerandum est, sed an hostem prœlio superaturi simus. Laudantibus ipsum quod Arcades vicisset, respôdit: Præstabat eos prudentia à nobis, quàm viribus esse victos. Impressione in Arcadiam facta, Eleos Arcadibus auxilium velle ferre audiens, sic per litteras compellauit: ***Archidamus Eleis: bonum est quiescere.*** [XLV.] Sociis in bello Peloponnesiaco quærentibus quantum pecuniæ sufficeret; & tributum de- *Silentium. In superbientem.* *Inepta curiositas.* *Belli sumtus.*

finiri sibi postulantibus, respondit: Bellum determinato sumtu nõ ali. Vbi catapultæ tormentum vidit, tum primùm ex Sicilia allatum, exclamauit: Hercules, perijt viri virtus. Græcis ei obtemperare, & sóluere cum Antigono & Cratero Macedonibus inita pacta, libertatemque amplecti recusantibus, quia molestiores sibi fore Spartanos quàm Macedonas putarent: Ovis, dixit, semper voce vtitur eadem: homo multis & varijs, dũ conficiat quod vult.

Perfidia.

[XLVI.] ASTYCRATIDAS, postquàm Agis rex ad Megalopolin fuit ab Antigono pugna superatus, dicenti, Quid facietis Spartani? an Macedonibus seruietis? respondit: Quid? an impedire potest victor, ne pugnantes pro Sparta mortem oppetamus?

[XLVII.] BIAS insidiis circumventus ab Iphicrate Atheniensium duce, militibus interrogantib. quid faciendum foret: Quid aliud, inquit, quàm vt vos vestræ saluti consulatis, ego pugnans moriar.

[XLVIII.] BRASIDAS murem in caricis à se deprehensum morsus ab eo dimisit. tum ad eos qui aderant conversa oratione, Nihil, inquit, ita est exiguum quod salvum esse non possit, si vim inferentes vlcisci audeat. Quadam in pugna telo per clypeum adacto vulneratus, hoc ipso epulso hostem interfecit. interrogatusque quomodo vulnus accepisset, respondit, Prodente me clypeo. In bellum proficiscens, Ephoris scripsit: In bello omnia pro viribus rectè geram, aut moriar. Postquàm liberatis qui in Thracia habitabant Græcis in acie cecidit, missique Spartam legati matrem eius Argileonidem convenerunt: primum ea quæsivit, an honestè obijsset Brasidas. deinde Thracibus eum laudibus ferentibus, nullumque alium esse talem dicentibus Erratis, inquit, hospites. vir egregius fuit Brasidas, sed multos eo præstantiores habet Sparta.

Vltio.

Modestia.

Fiducia sui.

[XLIX.] DAMONIDAS vltimo loco in choro constitutus ab eo qui chorum instituebat, Laudó te, inquit, chorage, qui rationem inveneris, qua hunc quoque locum alioqui ignominiosum cohonestares.

[L.] DAMIS ad postulata ab Alexandro missa, quibus decreto se in numerum deorum referri iubebat: Concedimus, inquit, Alexãdro, vt si ita vult, Deus vocetur.

[LI.] DAMINDAS Philippo in Peloponnesum irruente, cùm quidam diceret fore in periculo Lacedæmonios, nisi cum illo pacem componerent, respondit: Semiuir, quid mali nobis expectandum est, qui mortem contemnimus?

[LII.] DERCYLLIDAS Pyrrho, ad quem iam exercitum ad Spartanorum fines habentem missus erat legatus, imperanti vt Cleonymum regem suum reciperent, alioqui cognituri nihilo se alijs fortiores esse, respondit: si deus es, nihil te metuimus, nulla tibi orta à nobis injuria. sin homo es, nihilo nobis præstas.

[LIII.]

[LIII.]Demaratus verbis ab Oronte asperius tractatus, dicenti, Duriter te vsus est, Demarate, Orontes: respondit: Nihil is in me peccauit. nocent enim non qui ex odio loquuntur, sed qui gratiam blandiendo captant. Interrogatus à quodam, cur Lacedæmone ignominia notarentur qui clypeum amisissent, non item qui galeam aut thoracem, retulit: quia hæc sui ipsorum causa gestant, clypeum autem propter communem ordinem. Audito fidicine, videtur, inquit, mihi hic non male nugari. Quodam in consessu interrogatus, an ob fatuitatem quidam, aut potius ob inopiam materiæ dicendi taceret: atqui, inquit, stultus tacere non posset. Quærenti cur rex cùm esset Sparta exularet, respondit, Quia maiore vi sunt leges eius civitatis. [LIV.] Persæ cuidam, qui continentibus largitionibus amasium ipsi abstulisset, ac diceret, Heus Laco, venatus sum tuum amasium, respondit: Minime verò, sed emisti. Defecerat quidam Persa à rege suo, eique Demaratus persuaserat vt ad regem rediret. quem cum deinde rex necare intenderet, Demaratus: Turpe, inquit, est ô rex, à quo cùm inimicus esset pœnas sumere defectionis non potuisti, eum nunc amicum factum abs te occidi. Parasito regis sæpius exilium sibi exprobranti respondit: nolo, hospes tecum contendere: consumsi enim vitæ ordinatos sumptus.

Adulatio.

Silentium.

Iuste.

[LV.]Ecprepes Ephorus Phrynidis musici fides de nouem duas ascia præcidit, inquiens: Noli maleficium Musicæ inferre.

[LVI.]Epænetus omnium aiebat peccatorum & injuriarum causam esse homines mendaces.

Mendacium.

[LVII.] Euboidas quosdam audiens mulierem laudantes alienam improbauit, dicens omninò de muliebri natura apud exteros nullum debere sermonem fieri

[LVIII.]Eudamidas Archidami filius Agidis frater, videns in Academia Xenocratem iam grandi natu cum discipulis philosophantem, quæsivit quisnam esset iste senex. cùm responderetur, sapientem esse, vnumque eorum qui virtutem quærerent: Et quãdo, inquit, vtetur virtute, si eam etiamnum quærit. Philosophum audiens disserere solum sapientem esse bonum imperatorem: oratio (inquit) admiratione digna, sed qui dicit fidem non meretur: non enim eum tubæ circumsonuerunt. Venit ad Xenocratem Eudamidas, cùm is explicato proposito jam finem dicẽdi fecisset. ac quodam comitum dicente, Quando nos venimus, iste cessat disserere: non iniuria, inquit, si quidem jam dixit quæ voluit. addenti, Atqui expediebat audire, Quid, ait? an si veniremus ad jam cœnatum, iuberemus eum denuò cœnare? [LIX.] Interrogatus cur ciuibus bellum contra Macedones molientibus ipse quiescere decrevisset: Quia, inquit, nihil mihi opus est eos erroris convincere. Alio Persicis victorijs commemorandis eum ad bellũ exhortante,

In Philosophos.

Argute.

Videris, inquit, mihi ignorare hoc idem esse, ac si quis quod eio. oues superasset, contra L. lupos pugnandum sibi duceret. Cum fidicen quidam placuisset, rogatus qualis sibi is videretur, respondit, Magnus delinitor in re exigua. Laudante quodam Athenas, dixit, Non posse meritò laudari eam vrbem, quam nemo propterea dilexerit, quod ibi esset factus melior. Argiuo cuidam dicenti Lacones deteriores peregrinando fieri, quod à patriis desciscerent legibus: At vos, inquit, Spartam venientes non deteriores abitis sed meliores. Alexandro apud Olympiam edicto omnibus exsulibus reditum in patriam permittente solis demtis Thebanis: Infelix quidem, aiebat, ô Thebani hoc edictum vobis, sed gloriosum. vos enim solos Alexander metuit. Interrogatus cur ante pugnam Musis litarent, Vt, inquit, actionibus bona obveniant præconia.

Peregrinatio.

[LXI.] EVRICRATIDAS Anaxandridæ filius quærenti cur de contractibus Ephori quotidie ius dicerent, respondit: vt etiam in hostico nobis inuicem credamus.

[LXI.] ZEVXIDAMVS interroganti cur de fortitudine leges non scriptas seruarent, neque potius literis conceptas adolescentibus ad legendum proponerent: quia, inquit, condocefaciendi sunt vt facinoribus fortibus potius animum aduertant, quàm scripturis. Ætolo quodam dicente virtutem affectanti commodiorem bello pacem esse, Non per deos, inquit: sed ei mors quàm vita est melior.

Leges non scripta.

Ocium.

[LXII.] HERONDAS Athenis quodam ocij damnato, cùm adesset idque inaudiuisset, ostendi sibi petiit istum, qui tam liberalis criminis esset conuictus.

[LXIII.] THEARIDAS gladium in cote subigens, cùm interrogaretur acutusne esset, respondit: Acutior est quàm calumnia.

[LXIV.] THEMISTEAS vates cùm prædixisset Leonidæ regi suam & exercitus ad Thermopylas internecionem, rexque ipsum Spartam ablegaret, prætextu eo vt quæ futura erant significaret, re ipsa autem vt ne vnà is periret: non sustinuit abire, sed dixit Pugnatum se, non nunciatum à patria missum.

[LXV.] THEOPOMPVS interroganti quo quis modo regnum tutò cõseruaret, respondit: Si iustam dicendi libertatem amicis permittat, & subditorum, quantum fieri potest, vindicet injurias. Hospiti dicenti apud suos se ciues amatorem Laconum appellari, Præstabat, inquit, ciuium te quàm Laconum amatorem nominari. Legato Elide misso, qui se iccircò à ciuibus aiebat missum, quod solus Laconicam imitaretur viuendi rationem, Tuaue, inquit, an reliquorum vita melior est? respondente, suam: Quomodo igitur, inquit, seruari ea potest vrbs, in qua de multis vnus tantum est bonus? Dicente quodam Spartæ salutẽ inde proficisci, ꝙ reges ad imperandũ haberet idoneos, dixit non eam esse causam,

Ciuis officium.

Salus reip.

causam, sed quod ciues obedire nossent. Pyliis maiores honores ipsi decernentibus scripsit, Mediocres honores tempore augeri, nimios aboleri.

[LXVI.] THERYCION Delphis domum proficiscēs cùm in Isthmo videret angustias ab exercitu Philippi occupatas dixit: Malis vobis, ô Corinthij, ianitoribus vtitur Peloponnesus.

[LXVII.] THECTAMENES iudicio Ephororum addictus morti, subridens abibat. ac quodam eorum qui vnà aderant rogante anne Spartæ leges contemneret, Nequaquam, respondit, sed lætor hanc mihi soluendam esse mulctam, quam possum neque precario neque fœnori sumpto quoquam præstare. *Mors.*

[LXVIII.] HIPPODAMVS cum Agide, qui tum Archidamo in castris aderat, à rege Spartam missus, vt ibi res necessarias administraret, Nonne, inquit, honestius moriar pro Sparta fortiter pugnans? (excesserat autem iam annū ætatis octogesimum) ac postmodò sumptis armis, & ad dextram regi adstans in pugna mortem obiit.

[LXIX.] HIPPOCRATIDAS satrapæ Cariæ, qui per litteras significabat Lacedæmonium quendam conscium insidiarum sibi structarum eas reticuisse, quærebatq; quid de eo statuendum putaret, rescripsit: Si magno eum aliquo affecisti beneficio, interfice: sin verò, ditione tua ejice, hominem ob timiditatem ineptum ad virtutem. Occurrenti adolescenti, quem amator insequebatur, & colorem præ pudore mutanti. Cum talibus, dixit, ambulandum est, quibus cum visus eundem retineas colorem. *Consortia.*

[LXX.] CALLICRATIDAS classis præfectus, Lysandri amicis flagitantibus vt faceret ipsis facultatem cuiusdam inimici interficiendi, eoque nómine quinquaginta talenta offerentibus, quanquam ad stipendia naualibus sociis danda admodum pecuniæ egeret, tamen non assensit. cumque Cleander vnus de consiliariis diceret, Ego si tuo fuissem loco, accepissem: respondit, Et ipse, si tuo. Sardes ad Cyrum iuniorem profectus confœderatum Lacedæmoniorum, impetrandæ gratià pecuniæ ad stipendia classiariis persoluenda, qua prima venit die, Cyro iussit nunciari se ipsius colloquium expetere: cumque responsum esset Cyrum bibere, Expectàbo, inquit, donec biberit. ac tum quidem, vt sensit congrediendi sibi copiam non fieri, discessit relicta de se rustici hominis opinione. Postridie iterum audiens eum bibere, & non prodire: satus maiorem in id operam impendendum, vt nihil indignum Sparta agatur, quàm pecunia vt paretur, Ephesum rediit: diris prosecutus eos, qui primi sese barbarorum contumeliis exposuissent, eosque docuissent propter diuitias aliis insultare. iurauitque coram præsentibus, se, vbi primum Spartam rediisset, omnia conaturum vt Græcos in concordiam redigeret, barbaris *Iusti.* *Magnitudo animi.*

ita terrori futuros, neque eorum auxiliis, dum se inuicem prementent, opus posthac habituros. [LXXI.] Interrogatus quales viri essent Iones, respondit: In libertate mali, serui boni. Cùm Cyrus classiarijs stipendia, ipsi autem xenia misisset, remissis xenijs sola accepit stipendia, Nihil sibi cum Cyro opus esse priuata amicitia: ad se enim pertinere, eam, quæ cum republ. Lacedæmoniorum esset facta, inquiens. Apud Arginusas nauali prœlio decertaturus, Hermoni gubernatori monenti ex re esse classem abducere, quod multò plures essent Atheniẽsium triremes, respondit: Quid tum postea? fugere quidem & turpe est, & damnosum Spartæ, optimum est manentem aut mori, aut vincere. & ante conflictum cùm audiret aruspicem ex extis vaticinari exercitui victoriam, duci obitum, nihil territus, idque tantum fatus, Non in vnius vita verti res Spartæ: ac se mortuo nihil decessurum patriæ, decessurum autem si hostibus cedat. Cleandrum suo loco subire iussit præfecturæ classis, & ad prœlium nauale se contulit. inque eo occubuit.

[LXXII.] CLEOMBROTVS Pausaniæ filius, hospiti cum patre de virtute contendenti, Eo vsque, inquit, pater te præstabit, dum & tu genueris.

Homerus. *Hesiodus.* [LXXIII.] CLEOMENES Anaxandridæ filius, Homerum Lacedæmoniorum poëtam esse dicebat, Hesiodum seruorum heilotũ. illum enim præcepisse quomodo bellum sit gerendum: hunc quomodo agri colendi. Hic aliquot dierum pactus cum Argiuis inducias, cùm explorasset eos tertia nocte dormire, fretos induciis, adortus partim necauit, partim cepit. cumque ei violatio iurisiurandi[illegible]probraretur, negabat se vnà cum diebus noctes in eo comp[illegible]m fuisse. addebatque aliàs quocunque quis hostes modo læderet, & apud deos & apud homines summo iure factum putari. *Perfidia nõ impunis.* Vsu tamen ei venit, vt & tum Argis (quorum occupandorum gratia fidem fefellerat datam) non potiretur, cùm mulieres Argiuæ arma è templis detrahentes ijs eum propulsarent: & postmodò mente captus, arrepto quodam cultro à talis vsque ad loca lethalibus opportuna vulneribus sese dissecaret, itaque inter ridendum ac ringendum vita abiret. [LXXIV.] Vate dehortante à ducendo ad Argos exercitu, ignominiosumque fore discessum inde prædicente, duxit tamen eam ad vrbem: cumq; portas inuenisset clausas, & mulieres in muris stantes: *Improbo.* Hic tibi, inquit, videtur inglorius recessus, vbi mortuis viris mulieres portas occluserunt? Argiuis ei periurium & impietatem exprobrantibus: Penes vos est, inquit, male vt mihi dicatis: penes me, male vt vobis faciam. Legatis à Samo prolixa prorsum oratione hortantibus vt bellum Polycrati tyranno faceret, sic respondit: *In verbosum.* Eorum quæ dixistis, prima non memini, ideoque ne media quidem intelligo: vltima verò mihi non

proban-

probantur. Cùm maritimus prædo incursiones in agrum fecisset Laconicum, essetq; deprehensus, ac diceret: Se non habuisse vnde stipendia militibus suis persolueret, neq; se ab habentibus potuisse impetrare vltrò vt darēt, itaq; venisse, vt vi auferret: Compendiosam hanc esse dixit maliciam. *Scite in maledicū.* Maledictis ab improbo quodam proscissus, videre, inquit, mihi propterea omnibus male dicere, vt nobis defendendis nostris conuicijs tempus de tua malicia dicendi præripiatur. Quodam ciue dicente bonum regem debere vsquequaq; benignum esse: Sanè, inquit, dum non exponat se contemtui. [LXXV.] Diuturno vexatus morbo, cum animum lustratoribus nonnullis atq; ariolis, de quibus antè diuersum senserat, aduerteret, miranti factum: Quid, ait, miraris? non sum idē qui ante, mutatus itaq; & sententiam mutaui. Sophista quodam de fortitudine disserente, affatim risit. dicentiq; Quid rides Cleomenes, audiens de fortitudine disserentem, cùm quidem rex sis? respondit. Idem, hospes, fecissem hoc argumentum tractante hirundine: aquila autem perorante, quietissimè audiuissem. Cùm Argiui dicerent se acceptam cladem exsarcituros (Græci hoc *anamachaistha* dicunt: *macheistha* pugnaturum esse) miror, inquit, si duarum syllabarum additio meliores vos, quàm eratis ante, reddidit. Delicatiusculam viuendi rationem obijcienti, retulit: præstat hoc, quàm iniustum esse. tu quidem, etiamsi satis locuples, *Salse.* tamen amore pecuniæ teneris. Quidam vt fidicinem ei commendaret, cùm alias laudabat hominem, tum optimum de Græcis fidicinem esse aiebat. huic Cleomenes quodam, qui pone erat, ostenso, Mehercle, dixit, hic apud me coquorum optimus est. [LXXVI.] Mæander Sami tyrannus ob irruptionem Persarū Spartam confugerat, eiq; ostendebat quantum pecuniæ attulisset, donoq; offerebat quantum accipere vellet. accepit nihil; sed veritus *Pecunia.* ne alijs ciuium ea elargiretur, ad Ephoros se contulit, atque è re Spartæ fore docuit, si hospes suus Samius Peloponneso discederet, ne quem corrumperet Spartanum. Ephori parentes consilio, ea ipsa die publico edicto cedere Mæandrum iusserunt. Dicenti, cur Argiuos deuictos, qui sæpe bellum contra vos susceperunt, non deleuistis? Nequaquam delendi nobis sunt, respondit, ne desint qui iuuenes nostros exerceant. Interroganti cur Spartani capta *Spolia.* ex hostibus spolia non suspenderent dijs: Quia, inquit, è timidis capta sunt. talia autem neq; cerni ab adolescentibus, neq; dijs dedicari conuenit.

[LXXVII.] CLEOMENES Cleombroti filius, offerenti gallos pugnaces, eosque inter pugnandū mori dicenti: Quin tu, inquit, aliquos horum mihi da, qui interficiunt eos, vtpote præstantiores.

[LXXVIII.] LABOTAS cuidam verbosius dicenti, Quorsum, inquit, de paruis rebus magna texis exordia? cùm rei quantitatem oratio debeat æquare. [LXXIX.] Leo-

Mutatio sententia.

[LXXIX.] Leotychidas primus dicenti pro occasionum ratione ipsum esse mutabilem: respondit, Non enim sicut vos propter vestram maliciam. Interroganti, qua quis ratione præsentia bona potissimum conseruare posset, respondit: Si non omnia fortunæ committat. Rursum interrogatus; Quidnam maximè ingenuis pueris sit discendum, Ea, retulit, quæ prodesse queunt virilem ætatem assecutis. Quærenti cur pauco potu vterentur Spartani, respondit: Ne alii de nobis consultent, sed nos pro aliis.

Sobrietas.

[LXXX.] Leotychidas Aristonis filius narranti, Male tibi dicunt Demarati filij: respondit, Non me hercle miror. beno enim eorum nemo loqui possit. Cùm propioris portæ pessulo se draco circumplicauisset, idq; ostentum vates dicerent: non sanè, dixit, hoc mihi videtur. cæterum tum putarem esse portentum, si pessulus anguem circumplicauisset. Philippo Orphei sacrificulo extremè pauperi, dicenti abs se sacris initiatos post mortem beatos esse: Cur, inquit, fatue non quamprimùm moreris, vt desinas tandem infelicitatem tuam, paupertatemque plorare.

Contra superstitionẽ.
Salse.

[LXXXI.] Leo Eurycratidę filius interrogatus quanam in vrbe aliquis tutissimè habitaret: respondit, In ea, in qua omnium ciuium possessiones essent ęquales, plurimumq; haberet virium iusticia, minimum iniusticia. Ad Olympiam videns cursores operam dare, vt cum emitterentur carceribus alius alteri fraudem faceret: Quanto, inquit, maius studium est cursoribus de celeritatis, quàm iustitiæ laude? Intempestiuè cuidam de rebus non inutilibus differenti, Hospes, inquit, præter rem vteris re alioquin valdè opportuna.

Æqualitas.
Victoria fraude parta.

[LXXXII.] Leonidas Anaxandridæ filius Cleomenis frater, cuidam dicenti, Nihilo nobis es præstantior, quàm eo quod regnum geris, respondit: atqui nunquam rex vester factus essem, nisi vobis præstarem. Proficiscens ad Thermopylas, vt cum Persis dimicaret, vxori Gorgoni sciscitanti quid ipsi mandaret: Vt bonis, inquit nubas, & bonam prolẽ parias. Ephoris dicentibus paucos ipsum ad Thermopylas ducere: satis, respondit, multos, ad id quod sumus acturi. Rursum quęrentibus, an aliquid aliud statuisset agere, sic respondit: Verbis præ me fero, ire me vt barbaris trãsitus intercludam: re vera proficiscor moriturus pro Græcis. Postquam in Thermopylas cum suis venit, ita eos est allocutus. narrant barbarum esse in vicinia, nos autem tempus terere. iam enim aut moriendum est nobis, aut vincendi barbari. [LXXXIII.] Dicente quodam fore, vt sagittæ barbarorum etiam solis conspectũ eriperent: scitum ergo erit, inquit, in vmbra pugnare. Alij nuncianti, Propè nos sunt hostes, respondit: Nimirum ergo & nos propè ipsos sumus. Dicenti, ades ô Leonida cum paucis contra tantam decertaturus multitudinem, respondit: si numero æstimatur res,

Fortiter.

res, ne tota quidem Græcia sufficiet, exigua portio barbaricarum copiarum: sin virtute, satis est hæc manus. Alteri idem dicenti: At enim, dixit, multos adduco, quippe morituros. Xerxi in hanc scribendi sententiam, Licet tibi, si contra deum pugnare nolis, & à meis velis stare partibus soli vniuersis imperare Græcis: sic rescripsit, Si bona vitæ cognita haberes, vtique alienarum rerum cupiditatem deposuisses. mihi quidem potiùs est mori pro Græcia, quàm in omnes gentiles dominationem obtinere. Eidem scribẽti vt arma sibi mitteret, rescripsit, Veni & accipe. [LXXXIV.] Cùm adoriri iam vellet hostes, & polemarchi reliquos eum iuberent expectare socios: Quid, inquit, an non adsunt qui sunt pugnaturi? aut nescitis solos eos cum hoste manum conserere, qui reges reuerentur & metuunt? Milites monuit, vt ita prandèrent, tanquã apud inferos cœnaturi: Interrogatus cur optimi nobilem mortem obscuræ vitæ anteponerent, respondit: Quia hoc proprium naturæ, illud sibi esse censent. Cùm cuperet adolescentulos eripere neci, & liquidò sciret id non passuros, vni post alterum scytalam dedit, ac cum ea ad Ephoros misit. Sed & de his qui iam ætate erant perfecta, tres eodem modo voluit seruare. ij autem accipere scytalas noluerunt. primus aiebat se non vt tabellarium, sed vt militem in exercitu esse: alter, præstantiorem se fore si in pugna adesset: tertius non post, sed ante hos se pugnaturum.

[LXXXV.] LOCHAGVS, Polyenidis & Syronis pater, quodam nunciante alterum filiorum esse mortuum: iamdudum, inquit, noram fore ei moriendum. *Educationis vis.*

[LXXXVI.] LYCVRGVS legumlator, vt ciues ex vsitata victus ratione (viuebant autem delicatè) ad magis sobriam traduceret, virtutisq; studiosos redigeret, catulos duos educauit iisdem natos canibus, horumq; alterum domi desidentem ad gulositatem adsuefecit, alterum ad venationem condocefecit. deinde in concionem eos produxit, propositisq; quibusdam gulæ irritamentis, leporem etiam emisit. vtroque ad id se incitante, ad quod erat adsuefactus, cùm leporem alter cepisset, dixit: Videtis, ciues, hos iisdem natos parentibus, educatione admodum dissimiles effectos, & exercitatione magis quàm natura ad virtutem nos formari? Quidam dicunt, non produxisse eum catulos eorundem canũ, sed alterum è domi desidentibus, alterum de venaticis sustulisse, ac domesticum ab eo fuisse venationi, venaticum catulum voracitati adsuefactum, cumque vtroque ad id se proripiente, quod ei erat factum vsu familiare, ciuibus ostendisset quantum ad meliora aut deteriora studia conferret educatio, dixisse: Proinde vos quoque Spartani, videtis, nihil nobis illam vulgo celebratam nobilitatem, ductumque ab Hercule genus prodesse, nisi ea agimus, quibus ille omni alia humana gloria & celebritate maiorem sibi

sibi parauit, honesta per omnem vitam discentes exercentesque. [LXXXVII.] Cùm agrorum diuisionem ita instituisset, vt omniũ ciuium portiones essent æquales, fertur postea temporis aliquando è peregrinatione reuertens cùm agros Spartanorum pertransiret recens demessos, conspicatos aceruos æquales iuxta sese iacere, delectatus fuisse, vultuque renidente comitibus dixisse, Videri sibi totum agrum Laconicum, fundum esse fratrum multorum nuper diuisum. Nouis porrò tabulis introductis, conatus est etiam domesticam supellectilem apud omnes æqualem redigere, vt inæqualitatem omnem aboleret. Animaduertens autem ciues difficilimè passuros palam sibi ista adimi, aureo & argenteo nomismate abrogato, solo iussit vti ferreo, ac definiuit quantum eius æquare vniuscuiusque facultates deberet. Hoc facto, omnis iniustitia Lacedæmone exterminata est. Nam neque furari, neque muneribus corrumpi, neque defraudare alium aut rapere quisquam poterat porrò, cum neque occultare iniustè partum liceret, neque possidere id magnum haberetur, neque vsus periculo careret; neque in commercijs apud exteros locum haberet. Præterea omnibus superuacaneis rebus Sparta interdixit. Quare nullus mercator, rhetor, ariolus, aut circulator, aut supellectilis superuacaneæ opifex Spartam veniebat: cùm ibi nomisma vtile abolitum esset, solumque ferreum vsurparetur, cuius mina Æginensis quatuor asses æreos valeret. [LXXXVIII.] Vt autem luxum exscindere, & diuitiarum studium exstirpare posset, conuictus (*syssitia*. quod cibum multi vnà caperent, Græci dicunt) instituit. Proinde causam quærentibus, cur ea introduxisset, ciuesque ita diuisisset, vt pauci armati simul discumberent, respondit: vt promptè mandata capessant, & si quid rerum nouarum moliantur, per paucos sit peccatum. Æqualibus autem portionibus cibus potusque cunctis distribuebatur, & non hac modò in re, sed & veste stragula, vasisque & alijs in vniuersum omnibus rebus nihil amplius diuiti erat atque pauperi. Ita ergo diuitijs ad vtilitatem redactis, cùm neque vti quisquam, neque ostentare eas posset, familiaribus dixit: Præclarum est, socij, rebus ipsis demonstrare diuitias, id quod dicuntur, esse cæcas. Id quoque præcauit, ne domi prius cibo potuque saturati ad syssitia venirent. & non bibentem edentemque secum reliqui culpabant, vt intemperantem, ac qui ob molliciem victus communis esset impatiens: Mulctabatur etiam, qui eius criminis esset compertus. Agidi quidem regi non multo post tempore debellatis Atheniensibus demum reuerso, semelque cum vxore volenti cœnare, ac partes suas qui adferret mittenti, polemarchi eas non miserunt: eumque postridie Ephori re cognita mulctauerunt. [LXXXIX.] Cæterum Ephori huiusmodi instituta Lycurgi molestè ferentes, coitione

Æqualitas.

Nomisma.

Syssitia.

Diuitiæ cæca.

facta

facta maledictis eum proſciderunt, lapidibuſque obruere aggreſſi ſunt. Fuga cùm ſe per forum proripuiſſet, & cæteris cultatis in fanum Mineruæ Chalciœci confugiſſet: Alcander eum inſequẽs, reſpicientis oculum baculo excuſſit. Hunc Lycurgus plebiſcito ſibi traditum vt pœnas ſumeret, neque vltus eſt, neque obiurgauit: ſed adhibitum ſuo conuictui, laudatorem vitæ rationis quam vnà vſurpabat, ſtudioſumque omnium ſuarum actionum reddidit. Monimentum autem ſui caſus poſuit ad fanum Chalciœci, ſacellum Mineruæ Optiletidis. nam oculi Dorienſium iſtorum lingua *optili* dicuntur. Interrogatus cur ſcriptis legibus non eſſet vſus, reſpondit: Quia rectè inſtituti atque educati norunt vtilitatem temporis. Alijs ſciſcitantibus cur ad faſtigium domus faciendum ſola ſecuri, ad ianuam ſola ſerra vti, nullo alio inſtrumento permanſiſſet, reſpondit: Vt ciues mediocritatem ſeruent in omnibus quæ in domum inferunt, neque eorum quicquā poſſideant, quę ab alijs magnifiunt. Ex hac conſuetudine tractum eſſe aiunt, quod Leotychidas prior, rex Spartæ, cœnans apud quendam, conſpicatus faſtigium domus magno ſumptu exſtructum & laqueatum, quæſiuit ex hoſpite, numnam iſta in regione arbores naſcerentur quadrangulæ. [XC.] Interrogatus præterea Lycurgus, cur vetuiſſet contra eoſdem hoſtes ſæpius expeditionem facere: cauſam attulit, Ne ſæpius defendere ſe adſueſcentes periti fiant rei bellicæ. Ideò non leuiter vitio datum eſt Ageſilao, quod continentibus in Bœotiam expeditionibus Thebanos bello pares Lacedæmonijs redegiſſet. Percunctanti cur corpora virginum curſu, lucta, diſci & iaculi iactu exerceret, reſpondit: vt in validocorpore fetus validas agens radices pulchrè adoleſcat, ipſæq; deinde mulieres robore in partu fretæ dolores facilè ſuſtineant atq; ſuperent: vtq; ſi ita neceſſitas poſtulet, pro ſe ſuiſque liberis & patria poſſint pugnare. Reprehendentibus virginum in pompis ſolemnibus nudationem, cauſamque eius requirentibus: Vt, inquit, eadem cum viris exercentes ſtudia, neque viribus corporis & ſanitate, neque animi contentione & virtute iis cedant, popularemq; deſpiciant opinionem de ſe. Hinc eſt, quod Gorgo Leonidæ vxor narratur peregrinæ cuidam mulieri ad ipſam dicenti, Solæ vos Lacænæ viris imperatis, reſpondiſſe: Solæ enim nos viros parimus. [XCI.] Ludorum nudorum ſpectaculo interdicens cœlibibus, addenſque ignominiam, accuratè prouidit, vt ciues liberis procreandis darent operam. Cœlibes honore & cultu, quem ſenioribus adoleſcentes debent, priuauit. Et quod in Dercyllidam dictum fuit, à nemine eſt reprehenſum, quanquam præclarum alioqui Imperatorem. accedenti enim ei quidam iuniorum ſede nón deceſſit, inquiens: neque enim tu genuiſti, qui mihi olim ceſſurus ſit. Præterea interrogatus Lycurg^9, cur virgines

Virginum educatio.

Cœlibatus.

virgines sine dote nuptum dari iussisset? Respondit: Ne ob vel inopiam aliquæ manerent innuptæ, vel propter opes expeterentur: sed quiuis in mores puellæ intuens, virtutem in delectu sequeretur. Eadem de causa etiam fucandi artificium vrbe eiecit. Tempus etiam ineundi matrimonij constituit vtrique sexui. causamque rogatus hanc exposuit, vt valida nascerentur è perfectis corporibus. Miranti cur nouo marito concubitu cum sponsa interdixisset, iussissetque eum maiorem diei partem, totamque noctem cum æqualibus degere, cum sponsa autem furtim & cautè congredi: eò, inquit, hæc tendunt, vt & validi corporibus maneant, neque satietas incessat, & amor semper sit recens, prolemque edat validam. Vnguentum ex vrbe sustulit vt olei perniciem: itemq; tincturam, vt sensus adulationem. omnibus verò fucandi exornandique corporis artem tractantibus, Spartam inaccessam esse iussit, quod malis artibus mores corrumperent. [XCII.] Tanta fuit isto tempore mulierum pudicitia, tantumq; abfuit à leuitate earum quæ postea temporis exstitit, vt crimen adulterij apud ipsas habitum sit pro incredibili. Ac sermo memoria fertur Geradatę cuiusdam è priscis Spartanis, qui interrogatus ab hospite qua pœna Spartæ in adulteros vindicetur, nihil enim se videre hac de re à Lycurgo statutum: respondit, Nullus apud nos fit adulter. Inferenti, Quid autem, si aliquando existeret? taurum, inquit, pendere cogitur tantæ magnitudinis, vt capite trans Taygetum porrecto ex Eurota bibat. Dicenti, Quomodo possit tantus inueniri taurus? subiecit: Quo verò pacto Spartæ possit adulter existere, vbi diuitiæ, luxus, & fucus ignominiosa censentur, verecundia autem, modestia, & subditorum obedientia obtinent? Postulanti vt populo administrationem reipubl. traderet Lycurgus: Tu prior, inquit, domi tuæ imperium domesticis tuis trade. Interrogatus cur tam modica & vilia constituisset sacrificia, respondit: Ne vnquam deos venerari cessemus. Quærenti cur hæc duntaxat ciuibus permisisset certamina, in quibus nemo manum intendens victum se profitetur, respondit: ne quis eorum inter laborandum despondere animum adsuescat. Sciscitanti cur crebro iubeat mouere castra: vt, inquit, pluribus hostes damnis afficiamus. Alij quærēti cur turrium ac murorum oppugnatione suis interdixisset: respondit, ne à muliere aut puero aut eorum simili homine præstantiores interficiantur. [XCIII.] Consultantibus Thebanis de sacrificio & luctu quibus Leucotheam venerantur, suasit, Si deam esse crederent, ne lugerent: si hominem, ne sacrificarent tanquam numini. Quærentibus ciuibus quo pacto hostium insultus amolirentur, Si, inquit, pauperes sitis, neq; vnus altero amplius quærat. Interrogantibus etiam de muris quid sentiret, negauit vrbem munitione carere, quæ viris non

Argute.

lateribus

lateribus coctis cincta sit. Comam quoque colebant Spartani, Lycurgi memorantes dictum, qui comam formosis pulcritudinem augere, deformes terribiliores reddere pronunciasset. idem præcepit suis, vt si prœlio hostem fudissent ac vicissent, tantisper modò insequerentur fugientes, dum victoriam constabilirent, deinde statim se reciperent: non modò, quia Græcanicum non esset cedentes interficere: sed & vtilis hæc ratio. hostes enim si scirent cedentibus parci, repugnantes occidi, fugam pugna vtiliorem sibi arbitraturos. Interrogatus cur hostium cadauera spoliare vetuisset: Vt ne, inquit, spolijs intenti pugnam negligant, sed simul cum paupertate ordinem seruent. Coma.

[XCIV.] LYSANDER cum duas ei stolas misisset Dionysius, & vtram mallet filiæ afferre iussisset, fatus ipsam filiã rectius delecturam, vtraq; sumpta abijt. Hic homo versutus, & pleraq; fraudibus miscens, iusq; in sola ponens vtilitate, veritatem aiebat nihilo meliorem esse mendacio, sed vtriusque dignitatem & precium vsu definiri. Reprehendentibus ipsum, & indignum Hercule dicentibus, quod pleraque imposturis ageret, doloque res non ingenuè gereret, ridens respondit: Vbi non sufficit leonina pellis, adsuenda est vulpina. Alijs vituperantibus ipsum ob violatum iusiurandum, quod Mileti dixerat: Pueros talis, viros sacramentis decipi debere respondit. Cum Athenienses ex insidijs vicisset ad Ægos potamos, fameque pressos vrbem dedere coëgisset, Ephoris scripsit: Captæ sunt Athenæ. Argiuis in controuersia de agris aduersus Spartanos iustiora sese afferre argumenta dicentibus, gladium stringens: Qui hunc, inquit, tenet, is optimè de finibus agrorum disputat. [XCV.] Bœotos, cum per eorum ditionem esset transiturus, cernens in vtramque nutare partem, misit qui interrogaret, Rectisne se hastis vellent, an verò demissis transire. Megarensi cuidam in concilio liberius ipsum appellanti, Tua, inquit, hospes verba ciuitate opus habent. Cum defecissent Corinthij, & iuxta eorum muros ducens suos videret ad oppugnationem paruum habere animi, lepus autem conspiceretur fossam transilire: Non pudet, inquit, Spartani hos hostes metuere, quorum ob ignauiam muris lepores indormiunt. In Samothrace oraculum consulentem sacerdos cum iuberet dicere, quod in vita sua maximum perpetrasset scelus, Tune, inquit, an deorum iussu? respondenti, Deorum: tu itaque, ait, apage hinc, & ego dijs, vbi interrogabunt, dicam. Persæ quærenti quam reipublicæ formam maximè probaret: in qua, inquit, fortibus & ignauis suum tribuitur. Dicenti, laudo te & defendo, respondit, Duos se ruri habere boues, quibus tacentibus, se tamen exquisitè nosse vter eorum piger sit, vter industrius. [XCVI.] Cuidam peregrino conuicia in ipsum iacienti dixit: Crebrò ista dicito, dicito absque intermissio-

Improbi.

Omin.

ne, si fortassis animi tui mala, quibus plenus videris esse, possis egerere. Aliquo post mortem eius tempore oborta sociali controuersia: Agesilaus domum Lysandri venit inspecturus ea de re literas, quas secum is retinuerat. Inuenit autem librum Lysandro scriptum de republica, in quo erat hæc sententia, regnum familiæ Eurytionidarum & Agiadarum adimendum, inq; medio ponendum esse, regemque ex optimatibus creandum: ne posteris Herculis is honor haberetur, sed ijs qui imitarentur virtutem Herculis, qua is ad deos euectus fuit. hanc orationem cum vellet euulgare ad ciues Agesilaus, vt ostẽderet qualis ciuis Lysander fefellisset, eiusque amicos traduceret: Lacratidam ferunt ephororum tunc principem veritum ne oratio ea persuaderet, inhibuisse eum ac monuisse, Non esse eruendum è sepulcro Lysandrum, sed orationem consepeliendam, vafrè & ad persuadẽdum apte compositam. Qui Iuste. filias eius ambiuerant, mortuo autem eo, quod pauperem fuisse tum liqueret, repudiabant; ephori mulctauerunt, quod quem ob diuitiarum opinionem coluissent, hunc iusticiam eius ac probitatem paupertate arguente spernerent.

[XCVII.] MAMERTES legatus aliquo missus cùm à quodam isthic felix prædicaretur ob multitudinem amicorum, Habesne, inquit, indicium certum quo probare possis quis multos habeat amicos? doceri se id postulanti, Rebus, ait, minimè secundis.

[XCVIII.] NICANDER narrante quodam Argiuos ipsi maledicere, Pœnas ergo, inquit, dabunt, qui de bonis male loquantur. Quærenti cur comam & barbam alerent Spartani, respõdit: Quia virum & maximè ornat, & minimo sumptu constat proprius ornatus. Atheniensi cuidam dicenti, Nimium ô Spartani ocio estis dediti: Vera, inquit, dicis: at non, vt vos, in quascunq; res operam impendimus.

[XCIX.] PANTHOEDAS in Asia legatione fungens, ostendentibus quibusdam murum probè munitum, Per deos, inquit, hospites, pulchrum est gynæceum. In Academia philosophis multa & præclara differentibus, ac deinde ex ipso quærentibus, quid sentiret de his disputationibus: Equidem, inquit, præclaræ sunt, sed nullius precij, cùm vos istis rebus non vtamini.

[C.] PAVSANIAS Cleombroti filius, Deliis de insulæ suæ iure aduersus Athenienses disputantibus, ac dicentibus Lege apud ipsos receptum esse, vt neque pariant in insula mulieres, neque Argute. mortui sepeliantur: Et quomodo, inquit, Delus patria vestra sit, in qua neque natus est quisquam vestrûm, neque erit post mortem? Cùm exsules ipsum in Athenienses vt duceret exercitum, hortarentur, dicerentque Olympicis ludis cum renunciaretur victor, à solis Atheniensibus fuisse exsibilatum: Quid verò putatis, inquit, qui beneficio accepto me exsibilauerunt, facturos si lædantur?

dantur? Quærenti cur Tyrtæum poëtam Spartani donassent ciuitate, respondit: Ne vnquam videremur peregrino vsi duce. *Tyrtæus.* Imbecillo homini terra marique decertandum esse suadenti, Visne, inquit, vestibus te exuere, & ostendere qualis homo pugnam nobis suadeas? Mirantibus nonnullis inter spolia barbarorum sumtuosas vestes, dixit: Præstat aliquem ipsum magni esse precij, *Grauiter.* quàm res possidere preciosas. Post Plataicam de Medis victoriam, mandauit suis vt præparatam Persæ cœnam sibi apponerent. quæ cùm esset admirabili luxu adornata, Per deos, inquit, gulæ deditus fuit Persa, qui tot rerum compos, nostram appetiit mazam.

[CI.] PAVSANIAS Plistonactis filius, interroganti cur de antiquo iure nihil Lacedæmone liceret conuellere: Quia, inquit, legum in viros, non virorum in leges debet esse autoritas. *Leges.* Exsul hic cùm Tegeæ laudaret Lacedæmonios, & quidam diceret: Cur ergo non mansisti Spartæ, sed solum vertisti? respondit: Quia ne medici quidem apud sanos, sed apud ægrotos solent versari. Interroganti quomodo Thraces possent vinci, Si, inquit, optimum exercitui ducem præficiamus. Medico ipsum visitanti, ac dicenti, Nihil habes mali: retulit, Id fit, quia te medico non vtor. Amico reprehendenti ipsum, quod cuidam medico male diceret, non expertus ipsum, neque passus quicquam: Si, inquit, expertus eum essem, non viuerem. *In medicos.* Et dicenti medico, Senex es factus: quia, inquit, te non adhibui medicum. Optimum dicebat esse medicum, qui ægrotos non conficeret putrescendo, sed quamprimum sepeliret.

[CII.] PÆDARETVS dicente quodam magnum esse hostium numerum: Tanto, inquit, maior erit nostra gloria, quia plures interficiemus. Videns quendam natura mollem à ciuibus propter placidos mores laudari, dixit: Neque viros mulierum similes debere laudari, neque mulieres virorum similes, nisi earum aliquis vsus incidat. *Grauiter.* Non allectus in trecentorum numerum (qui primus in ciuitate erat honoris gradus) hilaris ac renidens è comitiis discessit. reuocatusq; ab ephoris, & causam risus sui interrogatus: Hæc, inquit, est, quod gratulor ciuitati, quæ ccc. quàm ego sim, meliores habet ciues.

[CIII.] PLEISTARCHVS Leonidæ filius, quærenti causam, cur non à primis regibus cognomentum ducerent: Quia, inquit, illis vt imperarent ac regnarent necesse fuit, posterioribus nequaquam. *In nimis facetum.* Cùm aduocatus quidam ridicula diceret: Non cauebis, inquit, hospes, ne quomodo continenter in palæstra se exercentes palæstæ euadunt, ita tu quoque identidem risum captans, ridiculus fias. Narranti esse maledicum quendam qui ipsum laudet:

Mirum, inquit, nisi aliquis ei me mortuũ esse dixit. de viuo enim nemine bene ille loqui potest.

[CIV.] PLEISTONAX Pausaniæ filius, cùm Atticus quidam rhetor Lacedæmonios indoctos vocaret, Vera, ait, prędicas. soli enim Græcorum nos mali nihil à vobis didicimus.

Mina.

[CV.] POLYDORVS Alcamenis filius, cuidam crebrò hostibus minanti, Non animaduertis, inquit, maximam te vindictæ partẽ sic insumere. Cùm exercitum duceret contra Messenios, interroganti cuidam, an pugnare cum fratribus vellet: Non sanè, inquit, sed ad hæreditatem nondum diuisam proficiscor. Cùm Argiui post trecentorum pugnam denuò ingenti pugna vniuersi essent victi, hortabantur Polydorum socij ne occasionem dimitteret, sed recta ad Argos duceret, vrbemque occuparet: quod fore aiebant facilimum, viris occisis, solisque superstitibus mulieribus; respondit: collatis signis hostem superare ego pulchrum iudico: vt autem vrbem occupem, qui de finibus ditionis dimicauerim, iniustum mihi videtur. veni enim non vrbis capiendæ, sed agri recipiendi gratia. Quærenti cur in bellis Spartani pericula fortiter adirent, respondit: Quia reuereri duces didicerunt suos non metuere.

Iustitia exemplum in bello.

[CVI.] POLYCRATIDAS cum alijs missus legatus ad regis præfectos, interrogatus priuatimne adesset, an publico nomine, sic retulit: si consequimur quod volumus, publicè: si repulsam patimur, priuatim.

[CVII.] PHOEBIDAS ante pugnam Leuctricam dicentibus nõnullis, istam diem manifestaturam qui sit vir bonus: Magni, inquit, æstimanda talis est dies.

Callide & toleranter.

[CVIII.] SOVS fertur cùm loco quodam iniquo & aquæ experte a Clitorijs obsideretur, pactus esse agrũ se ijs bello partum redditurum, si de proximo fonte omnes qui cum ipso erant bibissent. Iureiurando pactis vltrò citroque firmatis, suos conuocasse, regnumq; detulisse ei qui non biberet. nullo autem sitim cohibente, omnibusque bibentibus postremum ipsum descendisse, seque aqua conspersisse, & præsentibus adhuc hostibus discessisse, ditionemq; vt qui non bibisset, obtinuisse.

[CIX.] TELECLVS narranti, male de te loquitur pater tuus: non faceret, inquit, si non esset faciundum. Fratri querenti non eadem se beneuolentia qua ipsum apud ciues accipi, ijsdem ortum parẽtibus, respondit: Non enim item, vt ego, ferre nosti iniurias. Interrogatus causam consuetudinis Spartanæ qua senioribus iuniores assurgunt: respondit, Eo id fieri, vt assueti hoc honoris deferre alienis, tantò magis venerentur parentes. Quærenti quantas possideret opes, respondit: Non maiores quàm satis est.

[CX.] CHARILAVS interrogatus, cur tam paucas leges posuisset

ſet Lycurgus: Quia,inquit, pauca loquentes paucis opus habent legibus. Quærenti cur Spartani virgines detectas, mulieres velatas in publicum emitterent: Quia, inquit, virginibus quærendi ſunt viri,mulieribus opera danda vt ſeruent maritos. Heiloti cuidam aſperius ipſi ſe opponenti: Interficerem te,inquit, niſi iratus eſſem. Interrogatus quænam eſſet optima reipubl.forma,reſpondit in qua plurimi de virtutis laude abſq; ſeditione certant. Cauſam ſcitanti cur Spartæ omnia deorum ſimulacra eſſent armata: Ne,inquit,quæ opprobria hominibus obijciuntur ob ignauiam in deos referamus:ac ne inermes noſtri iuuenes dijs vota nuncupent. *Certamen virtutis.*

SPARTANORVM ET LACONVM APOPHTHEGMAta,vbi autoris nomen fere non exprimitur.

[I.] Samiorum legatis longa vſis oratione Spartani reſponderunt:Primorum obliti ſumus;eamque ob rem poſteriora non intelleximus. Thebanis controuerſiam quibuſdam de rebus mouentibus,dixerunt:Aut ſummiſſiores oportet veſtros animos,aut maiorem eſſe potentiam. Laco quidam interrogatus cur tam prolixam aleret barbam,reſpondit:Vt canos videns,nihil iis indignum in me admittam. Laudante quodam optimos bellatores, Laco: ad Troiam, ait, fuerunt. Alius cùm audiret quoſdam in cœna ſe ad bibendum inuicem coëgiſſe,dixit: An etiam ad edendum? Cùm Pindarus ſcripſiſſet Athenas fulcrum eſſe Græciæ, dixit Laco quidam, Vtique Græciam collapſuram, quæ tali inniteretur fulcro. Spectanti in tabula pictos Spartanos qui ab Athenienſibus occiderentur, ac dicenti, Fortes ſanè Athenienſes, excipiens Laco verba,In tabula,inquit. [II.] Cuidam calumnias admittenti Laco; Deſine, inquit, contra me aures impendere. Qui ſupplicio afficiebatur, ac ſe nolentem peccaſſe dicebat, ei quidam dixit:nolens itaque etiam pœnas da. In diſceſſu videns quidam homines in curribus ſedere: Abſit,inquit,vt ibi ſedeam, vnde ſeniori aſſurgere non licet. Chij Spartam profecti cùm à cœna in Ephoreo vomuiſſent,oletumque feciſſent in ſellis Ephororum: principiò inquiſitum accuratè eſt in autores facinoris,ſi forte ciues eſſent: ſed vbi ſenſerunt Ephori Chios eſſe, edixerunt publicè, Chiis permiſſum eſſe turpiter agere. Quidam amygdalas duras videns duplo vendi, An,inquit,rari ſunt lapides? Laco cum plumis luſciniam nudaſſet, ac parum admodum carnis reperiret, dixit: Vox tu es, & nihil præterea. Laco Diogenem canem videns ſtatuam æneam amplecti cùm eſſet acre frigus,interrogauit,An riges? neganti,Quid ergo,inquit,magnum facis? Laco Metapontino cuidam timiditatem objiciebat: qui *Senectutis honor.* *In oſtentatorem.*

Argute. çum diceret, Atqui multùm agri alieni nos possidemus. Ergo, inquit, non timidi solùm, sed iniusti etiam estis. Peregrinus quidam Spartæ rectus vno stans in pede, Laconi dicebat: non arbitror te tamdiu vni pedi posse insistere. respondit Laco: sanè. sed nullus est anserum, qui hoc non possit. [III.] Iactanti se ob artem oratoriam, Laco quidam: per Castores, inquit, neque est, neque erit ars vlla sine veritate. *Veritas.* Argiuo dicenti apud Argos multa esse Spartanorum sepulchra, respondit Laco: at Spartæ Argiuorum nulla sunt. innuens Spartanos sæpe Argos adiuisse, Argiuos Lacedæmonem nunquam. Laco captiuus cùm venderetur, præconi clamanti Laconem se vendere, os obthurauit, Captiuum, inquiens, proclama. Æra apud Lysimachum merentium quidam ab ipso interrogatus, an ex heilotibus vnus esset: putas verò, inquit, Laconem aliquem ad tuum denarij bessem venturum? Thebani victis ad Leuctra Spartanis cùm ad ipsum Eurotam accessissent, ac quidam gloriabundus diceret, Vbi sunt Lacones? quidam Spartanus ab ijs captus, Absunt, inquit, alioqui vos huc non venissetis. Atheniensibus Spartani vrbem dedentibus ac Samum duntaxat sibi relinqui postulantibus, responderunt: Quo tempore vestri iuris non estis, alios vobis dari poscitis. hinc prouerbium:

Qui non habet seipsum, habere vult Samum.

Vsus ex hoste. [IV.] Cùm Lacedæmonij vrbem quandam vi cepissent, Ephori dixerunt: Periit palæstra iuuenum, non habiturorum concertatores. Aliam vrbem, quæ sæpe negocium exhibuerat Spartanis, rege ipsorum pollicente se funditus deleturum, non permiserunt, inquientes: Noli abolere aut delere cotem iuuentutis. In palæstra se exercentibus nullos adiunxerunt pædotribas, vt ne artis, sed virtutis istud esse certamen. itaque Lysander etiam interrogatus, quomodo esset victus à Charonte, respondit, Artificij varietate. Philippo, cùm in agrum Laconicum venisset, per literas quærenti amicumne ipsum vellent aut inimicum venire, *Libere.* responderunt Spartani, Neutrum. Legatum quem ad Antigonum Demetrij filium miserant, quanquam in penuria ille ab hoc medimnum tritici in caput ciuis impetratum adferebat, tamen quod regem appellasset Antigonum, mulctauerunt. Cùm prauus homo optimam tulisset sententiam: probauerunt quidem eam, sed ab eo ad hominem qui honestè vixisset tanquam eius autorem *Seuere.* transtulerunt. Fratribus inter se litigantibus, patrem mulctauerunt, quod dissidere filios pateretur. Peregrinum fidicinem mulctauerunt, quod digitis fides feriret. [V.] Duo pueri pugnabant. horum alter alteri falce vulnus lethale intulit. cùm autem pueri familiares, qui pacis componendæ gratia interuenerant, promitterent se vltores fore, & percussorem interfecturos: Nolite obse-

cro,

cro,inquit;fieret enim hoc iniustè.idem enim ipse facturus eram, si strenuus fuissem,& anteuertissem. Alius pusio,cùm appetiisset tempus quo lege iubebantur ingenui pueri furari quidquid possent , turpe autem habebatur deprehendi : sociis vulpeculam *Patientia.* furatis, ipsique vt adseruaret tradentibus, vbi quæsitum venerunt qui perdiderant, subter tunica abdiderat bestiam : quæ cùm efferata latus eius vsque ad viscera corroderet, tamen se continuit,ne furtiuam rem proderet. illis deinde digressis cùm æquales viderent quid esset perpessus , reprehenderentque factum, præstare dicentes vulpeculam detegere,quàm vsque ad mortem occultare: Nequaquam, inquit, nam moriendum potius fuit in doloribus, quam furti compertum ob molliciem vita turpiter potiri. [VI.] Obuij quidam in itinere facti Laconibus dicebant, Fauit vobis fortuna. iam enim latrones hinc discesserunt. *Fortiter.* responderunt: non per Martem, sed latronibus fuit secunda,quod in nos ij non inciderunt. Laco quid sciret interrogatus, respondit: Liber esse. Puer Spartanus captus à rege Antigono & venditus, omnibus in rebus emptori morem gessit, quas libero conuenire putabat: iussus autem matulam adferre,recusauit,seruiturum se negans, ac vrgente domino, tectum conscendit, fatusque, Scies quid emeris, præcipitem se inde dedit, ac vita decessit. Alius cùm venderetur, querenti,Probusne eris si te emero:respondit,Etiam si non emeris. Alius captiuus cùm venderetur,& præco proclamaret,Mancipium vendo: sceleste,inquit,cur non dicis captiuum? Laco quidam clypeum musca insigniuerat, non excedente viuæ muscæ quantitatem. cùm deridentes eum nonnulli dicerent latendi causa ab eo factum hoc esse: Immò,inquit,vt agnoscar. ita enim propè ad hostes accedo,vt cernere possint insignis mei quantitatem. Alius allata in conuiuio lyra dixit: Non est Laconicum nugari. Spartanus interrogatus an tuta esset Spartam via, respondit: Pro eo atque descenderis: Leones enim venatum prodimus, lepores in latebris venamur. [VII.]In lucta quidam cùm apprehensus collo ad terram detraheretur,neque corpus sustinere posset, colluctantis brachium momordit. cumque hic diceret,Mordes ô Laco sicut mulieres: respondit,Nequaquam,sed vt leones. Claudus in militiam proficiscens cùm derideretur, dixit:Non fugientibus opus est,sed stãtibus & locum suum tuentibus. Alius sagitta ictus cùm animam ageret, aiebat: Non mortem sibi molestam esse, sed quod nulla re gesta necatus esset ab effeminato sagittario. Quidam cùm in diuersorium publicum se recepisset, cauponi, cui apparandum dederat obsonium, caseum oleumque poscenti, Quid,inquit, si caseum haberem , an præterea obsonium requirerem? Felicem prædicanti Lampidem Æginetam , quod prædiues

putabatur ob multarum negociationibus destinatarum nauium possessionem, Laco quidam dixit: non moueor felicitate à funibus pendente. Laco ei, qui mentiri ipsum dicebat, Quia enim, inquit, liberi sumus: reliqui nisi vera dicant, eiulabunt. Intendebat quidam cadauer rectum constituere. cùm autem omnia experto res non succederet, Profectò, inquit, oportebat aliquid intus esse. [VIII.] TYNNICHVS Thrasybuli filij mortem magno tulit animo. extatq; in hunc tale epigramma:

Exanimis Pitanam Thrasybulus in aspide venit,
Argiui septem vulnera cui dederant,
Cuncta gerens aduersa. rogo pater hunceo cruentum,
Tynnichus imponens protulit ista senex:
Plorentur timidi. te fili si. cus humabo
Lumina, qui meus es, qui Lacedamonius.

Cùm Alcibiadi Atheniensi plurimum aquæ præberet balneator, Laco dixit: cur huic velut immundo & admodum sordido plus aquæ affundit? Philippus cùm in Laconicam irrupisset, Spartanisque vniuersis videretur exitium imminere, dixit cuidam Spartano, Quid nunc facietis Lacones? respondit is, Quid aliud, quàm moriemur fortiter? soli enim Græcorum nos liberi esse, & nō obedire aliis didicimus. Post cladem duce Agide acceptam, cùm Antipater obsidum loco posceret quinquaginta pueros, ETEOCLES tum ephorus daturum se eos negauit, ne male educarentur, & ab institutis patriæ desciscentes ciuitati incommodi fierent: senum autem aut mulierum duplum, si vellet, numerum obtulit: cumque Antipater atrocia minaretur nisi darentur, publico nomine respondit: Si difficiliora morte imperas, facilius nobis erit mori. [IX.] Senex quidam Olympiæ commissum certamen spectare cupiens, sedem non inueniebat, cumq; multa obiret loca, à nemine admissus contumeliis insuper dicteriisq; exagitabatur: cùm autem ad Lacedæmonios venisset, omnes ei pueri assurrexerunt, multique viri loco cesserunt. quem morem vniuersis Græcis plausu approbantibus, summisque laudibus vehentibus, senex iste,

Concutiens canam barbamq;, & tempora cana:

Proh, inquit, calamitatem; norunt omnes Græci quid sit honestū, sed eo soli vtuntur Spartani. Idem aiunt Athenis quoque euenisse. Cùm enim agerentur Panathenæa, Attici senem contumeliosè vexabant vocantes vt locum daturi, neque tamen si accessisset recipientes. qui cùm penè præter omnes iuisset, vt venit ad eos, qui Lacedæmone spectatum missi erant, vniuersi relictis subselliis locum dederunt ei. quod factum cùm populus magno cum plausu & admiratione approbasset, Spartanus quidam, Per Castores, inquit, norunt Athenienses quid sit honestum, sed non agunt.

Educatio.

agunt. [X.] Mendicus à Lacone ſtipem petebat. hic verò, Si darem, inquit, tibi, eo magis mendicares. nam huic tuæ deformitati causam præbuit is qui primus tibi dedit, eoque te ignauum reddidit. Lacon videns quendam dijs ſtipem colligentem, Non curo, ait, deos me pauperiores. Quidam cùm deprehendiſſet adulterum cum vxore deformi, infelix, inquit, quæ te hoc coegit neceſſitas. Alius rhetorem audiens magnas torquentem conuerſiones orationis, Æcaſtor, inquit, fortis iſte homo eſt, nulla re propoſita tam bene voluens linguam. Quidam cùm veniſſet Spartam, ac cerneret quem honorem ſenibus juniores haberent, Hac ſola in vrbe dixit expedire fieri ſene. Laco interrogatus, qualis eſſet Tyrtæus: Vtilis, reſpondit, ad blandè ducendos juuenum animos. Alius ex oculis laborans ad pugnam ibat. interrogatus quò iret, aut quid facturus, qui hoc modo eſſet affectus: Si nihil aliud agam, inquit, hoſtis ſaltem gladium hebetabo. [XI.] BVRIS & SPERTIS Lacedæmonij ſponte ſua profecti ſunt ad Xerxem Perſarum regem, pœnas perſoluturi quas ex oraculo debebat Lacedæmon ob interfectos præcones Perſæ ad ciuitatem miſſos. Vt ad regem venerunt, iuſſerunt eum ipſos quo vellet modo pro Lacedæmonijs interficere. Abſoluti à rege virtutem eorum admirante, rogatiq; vt ſecum manerent, dixerunt: At qui poſſemus hìc viuere, patria legibuſq; relictis, ijſque viris pro quibus morituri tantum confecimus iter? & Indarne duce impenſius orante, ac promittente æquali eos in honore fore cum primariis regis amicis reſponderunt: Videre nobis ignorare, quanta ſit libertas: quàm qui ſapit, non permutaret Perſarum regno. [XII.] Lacon hoſpite, qui pridie ipſum declinauerat, ſplendidè eum precario ſumpta veſte ſtragula excipiente, pedibus veſtem ſtragulam calcauit, inquiens: Propter iſta heri ne in ſtorea quidem dormiui. Alius cum Athenas veniſſet, videretq; Athenienſes ſalſamenta & obſonia præcone proclamante vendere, vectigalia exigere, lenocinium exercere, multaque alia parum decora agere, nihilque inhoneſtum ducere: reuerſus in patriam, ciuibus interrogantibus, Quales Athenis res eſſent, reſpondit, Omnia pulcra: per iocum & ſimulationem innuens, apud Athenienſes omnia pulcra putari, turpe nihil. Alius quadam de re interrogatus, negauit. & cùm qui interrogauerat reſponderet, Mentiris: viden', inquit, vanum te eſſe hominem, qui interroges de re tibi nota? Venerunt aliquando legati Lacones ad Lygdamin tyrannum. qui cùm aliquoties colloquio diem produxiſſet, tandemque indicari juberet valetudine ſe non ſatis eſſe firma: reſponderunt: Atqui per deos non colluctatum aduenimus, ſed collocutum! [XIII.] Laconem quidam ſacris initians, dicere iubebat cujus maximi ſceleris ſibiipſi conſcius eſſet. reſpondit Laco, dijs id notum eſſe. inſtantemque & omninò profitendum eſſe dicentem, interrogauit,

In mendicos.

Tyrtæus.

Salſè.

rogauit, Cui ergo id indicādum est, tibine an deo? cum responderet, Deo: tu ergo, inquit, interim recede. Alius noctu sepulcrum præteriens, spectrumque imaginatus, hasta irruit, eaque id trajecit, dicens: quò fugis anima bis moritura? Alius cùm vouisset se præcipitem à Leucata sese daturum, altitudine conspecta abijt retrò; cumque id ei vitio verteretur, dixit: Non putaveram hoc votum alio majore voto indigere. Alius in prœlio gladium hosti jam incussurus, cùm audiret receptui cani, ictum non intulit. & interrogatus cur pepercisset hosti quem necare potuisset? respondit: Quia melius est imperatori parere quàm interficere. Laco quidam ad Olympiam victus, dicenti Colluctator tuus te fuit melior, Nequaquam, inquit, sed [illegible]ijciendi peritior.

Obedientia

INSTITVTA LACONICA.

Annona.

[I.] Ingredientium in syssitia vnicuiq; maximus natu ostendens ianuam: per has, aiebat, nullus effertur sermo. Maximè apud eos probabatur jus atrum quod vocabant, ita vt seniores carnem non requirerent, sed eam adolescentibus concederent. Eius gratia fertur Dionysius Siciliæ tyrannus Laconicum cocum emisse, ac jussisse vt nulli parcens impendio jus illud coqueret. coctum autem cùm gustasset, indignatum exspuisse. tum ei cocum dixisse: O rex, corpore prius Laconicum in morem exercitato, & abluto in Eurota jus istud cœnādum est. Lacones vbi mediocriter in Syssitijs biberunt, domum absque face abeunt. non enim licet ijs vel hanc vel aliam viam ire cum lumine: vt adsuescant in tenebris & noctu audacter & sine pauore ambulare. Literas vsus gratia discebant, reliquas disciplinas vrbe sua exigebant, vt & peregrinos homines. Institutio ipsis erat bene obtemperandi, labores tolerandi, & in pugna aut vincendi aut moriendi. [II.] Permanebant absque toga, & vnicam in annum sumebant tunicam, squalidi corpora, & plerunque lauacris vnctioneque abstinentes. Simul dormiebant adolescentes gregatim ac turmatim in toris, quos ipsi congerebant, arundinum quas Eurotas fert summa manibus sine ferro defringentes. hyeme lycophonas quos vocant substernebant, & toris permiscebant, quod ista materia vim calefaciendi putabatur habere. Permissum erat amare pueros præclara indole præditos, sed turpe judicabatur, si quis ab animo ad corpus amorem transferret. & qui polluisse aliquem crederetur, is infamis per omnem vitam habebatur. Mos erat porrò

Castigatio.

porrò vt juniores à senioribus interrogarentur, quorsum irent, & cujus rei gratia, ac qui non responderet, vel prætextus necteret, objurgaretur. qui se præsente peccantem non castigaret verbis, in eadem erat culpa cum delinquente: & qui ægrè ferret se increpari, in magno erat probro. [III.] Qui in aliquo delicto deprehendebatur, cogebatur aram quandam in orbem circuire: compositamque suiipsius vituperationem cantare, quod nihil erat aliud, quam ipsum à seipso objurgari. Condocefaciebant pueros, vt non suos modò parentes reuererentur, ijsque obedirent, sed & omnes alios senes, ijsque & de via decederent, & de sedibus assurgerent, & præsentibus quiescerent. quo factum est, vt quisque præesset non, vt alijs in ciuitatibus, suis tantum liberis, seruis, atque bonis, sed vt de suis, ita & de vicini rebus curam gereret: vt quàm maximè inter se communia haberent omnia, & tanquam propria quivis procuraret. Puer punitus ab aliquo si id ad patrē deferret, turpe erat patri non alia porrò addere verbera. ex sua enim quisque disciplina persuasum sibi habebat, nihil quenquam pueris inhonestum mandare. [IV.] Furabantur adolescentes etiam cibi quidquid poterant. discentes callidè insidiari dormientibus, aut negligenter sua adseruantibus, Deprehensi pœna erant plagæ & fames.

Modici cibi vtilitas.

cœna enim tenuis dabatur, vt suapte opera inopiam profligare coacti auderent & astuti fierent: & cùm hac de causa parcè cibus dabatur, tum vt adsuescerent nunquam repleri, sed famem posse ferre. sic enim existimabant eos & in bello maiori fore vsui, si etiam post inediam nossent laborare: & temperantiores atque frugaliores, si in longius tempus sumptus exiguus sufficeret, & si absque obsonio cibus proximus quisque vsurparetur. id ad augendam corporum sanitatem censebant conducere, cùm corpora possent in altum ac profundum ali, neque obstaret nutrimentum incremento in altitudinem. quin & ad pulcritudinem corporum hoc conferre. gracilem enim & laxum corporis habitum formandis artubus esse obsequentem. cùm alimento multo vsa ob molem resistant.

Musica.

[V.] Modulationibus quoque & cantilenis non minus impenderunt studij, quæ stimulum haberent ad excitandum augendumque animum, impetumque & quasi instinctum quendam ad agendum ingenerarent. dictio simplex erat, minimeque fucata, materia, laudes eorum qui præclarè vixissent, ac pro Sparta occubuissent, & beati prædicarentur. item vituperationes eorum qui timidè se gessissent, quippe vitam miseram infelicemque degentium: tum exhortatio ad virtutem, & gloriatio ætatibus consentanea. Tres enim chori erant in festiuitatibus pro triplicis ratione ætatis, quorum princeps senum sic canebat:

Olim iuuentutem nos strenuam egimus.

cui respondebat virorum ætate vigentium chorus:

Fortes sumus nos: fac, si vis, periculum.

tertius puerorum cantabat:

Nos erimus hus præstantiores plurimo.

[VI.] Embaterii quoq; moduli ad fortitudinē, audaciam, mortisq; contemtum animabant, quibus vtebantur cum choris & ad tibiā ducentes in hostem. Lycurgus enim bellicæ exercitationi musicæ adjunxerat studium. vt nimium belli studium modulatione temperatum concinnitatem nancisceretur. Itaque ante pugnam Musis immolabat rex, vt pugnantium forent memorabiles actiones, bonaque dignæ fama. Neque patiebantur quenquam priscæ musicæ modum egredi. sed & Terpandrum admodum vetustum citharœdum ac sua ætate fidicinum principem, heroicorumque facinorum laudatorem mulctauerunt ephori, citharamque ei ademtam in publico affixerunt, quod vna chorda amplius intendisset vocis variandæ gratia. sola enim simplicia probabant carmina. Et cùm Timotheus Carneia certaret, vnus ephororum arrepto cultro quæsivit ab vtra parte vellet abscindi neruos qui septem essent plures. [VII.] Vniversam de sepulcris superstitionem Lycurgus abstulit, concesso vt in vrbe mortui sepelirentur, & monimēta essent templis vicina. Sustulit & pollutiones, & nihil permisit cum cadavere humari, verùm illud in punicea veste ac folijs oleæ componi eodem ab omnibus modo jussit. Inscriptiones quoque monimentorum, nisi si quis in bello cecidisset, & luctus eiulationesque aboleuit. Peregrinando Spartanis interdixit, ne mores peregrinos, vitæque male institutam rationem addiscerent. Quin & arcuit Sparta peregrinos, ne in vrbem illi se insinuantes malum aliquid cives docerent. Si quis ciuium non pateretur puerorum institutionem, is jure ciuitatis excludebatur. Sunt qui dicant peregrinos quoque huic se institutioni accommodantes, admissos à Lycurgo fuisse in partem ciuitatis ab initio destinatam: vendere autem non licuisse. Vicinorum seruis itemque canibus & equis, nisi domini vsu eorum indigerent, vti licebat tanquam proprijs. sed & rure si quis aliqua re opus haberet, aperto vicini penu inde necessaria auferebat, penuque obsignatum relinquebat. [VIII.] Punicea veste in bellis vtebantur. nam & color virilis videbatur, & ob similitudinem sanguinis formidinem imperitis oblaturus, vtilisque ad fallendum hostem ob eandem rem, si quis vulnus accepisset. Cùm callido consilio hostem vicissent, bouem Marti mactabant: si apertè, gallum. duces adsuefacientes, vt non pugnaces modò, sed callidi etiam fierent. Votis hoc annectebant, posse ferre injurias. Votum autem erat pulcra post bona consequi: nihil præterea. Venerem colebant armatam, omnesq; alios deos tam mares quam

Terpander.

Timotheus

Sepulcra.

Peregrinatio.

Punicea vestis.

Votum.

quàm feminas hastatos faciebant: omnes eos virtute militari præditos innuentes. Proverbio jactabant,

Labor.

Postquam manum operi admôris, Fortunam invoca.

innuentes dei opem implorandam non esse, nisi rem aggressus ipse sis, aliquidque egeris. Vt pueros ab ebrietate auerterent, seruos ijs vini plenos demonstrabant. Moris erat apud ipsos, non pulsare ostia, sed foris clamare. [IX.] Strigilibus non ferreis, sed è calamo factis vtebantur. Comœdias & tragœdias non audiebant, ne vel serio vel ioco contra leges dicentibus aures præberent Archilochum poëtam. cùm is venisset Spartam, eadem hora expulerunt, quod in carmine quodam eum scripsisse intellexissent, præstare arma abijcere, quam mori.

Archilochus.

Nunc aliquis Saiûm nostra sese aspide iactat,
Sub vepre quam reliqui invitus integram.
Illa quidem valeat. nunc ipse à clade superstes
Emam suo non deteriorem tempore.

In luxum.

Pueris & puellis communia erant sacra. SCIRAPHIDAM ephori mulctarunt, quod multi ipsum injuria afficerent. Saccos solitum baiulare necarunt, quod prætextam sacco inseruisset. Adolescentem à gymnasio verbis corripuerunt acribus, quod viam nosset, quæ ducit ad portam, vbi in trivio colloqui homines solebant. Cephisophontem professum de quauis re per integrum diem se dicere posse, vrbe eiecerunt, dicentes: Boni oratoris esse orationem rebus æqualem habere. Lacedæmone pueri per integrũ diem flagellis cæsi sæpenumerò ad mortem vsque apud Dianæ Orthiæ aram, læti alacresque tolerant, atque inter se de victoria certant, in eo posita, quis diutius magisque perferat verbera: victoremque summa consequitur gloria. Certamen illud flagellatio dicitur, & quotannis habetur. [X.] Vnum hoc eximium & apprimè felix parasse videtur Lycurgus ciuibus, Ocij abundè. nam artem attingere sordidam omninò ipsis non licebat: neque opus erat laboriosa aut negociosa pecuniæ acquisitione, cùm plane omnem honorem & admirationem diuitijs iam ademisset. Heilotes agros colebant, ac antiquitus constitutos reditus pendebant: cùm diris agendum statuissent si quis pluris prædium locasset. causa erat, vt & heilotes lucrum facientes eo libentius operam nauarent, & domini solito amplius non requirerent. Cauit etiam lege, ne Spartani vel nautæ fierent, vel nauali prœlio pugnarent. Posterioribus tamen temporibus, naualibus pugnis decertaverunt: marisque imperio potiti, rursum destiterunt, viẽdtes mores ciuium corrumpi. Sed & in hac re, & in alijs, inconstantes fuerunt. Aliquando enim qui pecunias Spartanis collegerant, morti fuerunt adjudicati, quod Alcameni & Theopompo regibus oraculum erat datum.

Ocium.

Auaritiæ obuiam itũ.

Nautica res.

Nil Spartam perdet, nisi cara pecunia facta.

Auaritia

Nihil-

Nihilominus Lysander captis Athenis, multum auri argentique intulit Lacedæmoni, probatumque eius id factum & honor ei habitus fuit. [XI.] Enimvero Sparta, quamdiu institutis Lycurgi stetit, iusiurandumque ratum seruauit: per annos 500. princeps Græciæ fuit, cùm legum bonitate, tum gloria reliquis superior vrbibus. Paulatim verò desciscentibus ciuibus diuitiarumque studio & iniqua auaricia irrepentibus: cùm vires deminutæ sunt, tum animi sociorum maiorem in modum abalienati. Et tamen isto rerum suarum statu, cùm Philippum Macedonem victoria ad Chæroneam potitum, omnes Græci terra marique ducem renunciassent, itemque Alexandrum eius filium, post subactos Thebanos: Lacedæmonij quanquam & muris carentem vrbem incolerent, & continentibus bellis ad paruum essent redacti numerum, multoque imbecilliores & oppressu faciliores redditi, paucas admodum à Lycurgo latarum legum seruantes reliquias, neque his, neque alijs deinceps Macedonum regibus socios se expeditionum præbuerunt, aut in commune concilium se adjunxerunt, aut tributum contulerunt, donec prorsum posthabitis Lycurgi legibus, tyrannidi suorum ciuium subjecti, nihilque priscorum institutorum seruantes, pristina gloria & libertate amissis, reliquorum similes sunt facti, inque seruitutem redacti. Et nunc Romanis, sicut & cæteri Græci, obediunt.

Lycurgi legum vis.

Sparta ruina.

LACÆNARVM APOPHTHEGMATA.

[I.] ARGILEONIS Brasidæ mater, cùm occubuisset filius ipsius, & ab Amphipoli Spartam nonnulli profecti ipsam conuenissent, quæsivit ex eis, an honestè & Spartæ conuenienter Brasidas mortem oppetijsset. magnificè eum prædicantibus, affirmantibusque præstantissimum eum Lacedæmoniorum in id genus rebus gerendis fuisse, respondit: Fuit, hospites, vir præclarus meus filius, sed multos Lacedæmon habet viros eo fortiores.

Modestia.

[II.] GORGO regis Cleomenis filia, cùm patrem Aristagoras Milesius magnæ pecuniæ pollicitatione ad bellum pro Ionibus contra regem Persarum suscipiendum hortaretur, ac quantò magis repugnabat verbis, tantò plura adderet: Corrumpet te, dixit, mi pater, homuncio hic peregrinus, nisi eum quamprimùm domo exturbas. Mandanti patri aliquando vt frumentum cuidam mercedis loco daret, dicentique eum sibi tradidisse rationem, qua vinum mite redderetur: proinde, inquit, mi pater, & vini plus exhaurietur, & bibentes magis luxuriabunt, eruntque deteriores. Calceos videns Aristagoræ à seruo subnecti: Pater, inquit, hospes hic manus non habet. Peregrinum quendam molliter ac lentè accedentem depulit, inquiens: Nō tu hinc te aufers, qui ne ea quidem potes, quæ mulieres præstant?

Vinum.

In molles.

GYR-

[III.] GYRTIAS, cùm quodam tempore Acrotatus nepos ipsius in puerorum conflictu multis acceptis plagis pro mortuo domũ referretur, domesticis & familiaribus plorantibus, Non, inquit, tacebitis? ostendit quo sanguine ortus sit. neque vociferari debent boni, sed medicinam applicare. Cùm è Creta nuncius esset de morte Acrotati allatus, dixit illa: Annon debuit cùm ad hostes venisset, aut illos interficere, aut ipse mori? mihi quidem jucundius auditu est, seipso eum, patria, maioribusque dignam mortem oppetiisse, quàm vt longum tempus viueret vitiose.

[IV.] DAMATRIA filium ad se reuersum, timidè & ipsa indignè se gessisse eum audito, interfecit. In hanc epigrãma fertur tale:

Peccantem in leges Damatrion ipsa peremit
Spartanum, mater de Lacedæmoniis.

Alia Lacæna filium, qui ordines deseruisset, vt indignum patria necauit, inquiens: non mea est hæc soboles. de qua hoc extat epigramma:

I pessum proles mala nunc, tenebrasque petitum:
Eurotas ceruis ne fluat vt timidis.
I catule, i mala sors pessum, manesque petitum.
Indigno Spartæ sit male: non peperi.

Alia cùm fugá seruatum ex hostib. intellexisset filium, sic ad eum scripsit. Mala de te fama spargitur. aut igitur hanc elue, aut vivere cessa. Alia, cùm filij è prœlio fugissent, & ad ipsam venirent: quò, inquit, perfugere voluistis mala mancipia? an huc (simul veste sublata ventrem nudatũ eis ostendebat) vnde existis, redituri? Quædam filium adventantem cernens, interrogauit quo loco res patriæ essent. cùmque is responderet, occidione cives esse occisos, sublata eum tegula petijt atque interfecit, dicens: Ergo te infaustæ rei nuncium illi miserunt nobis? [V.] Cùm quidam matri narraret fratrem honesta morte obijsse: Non inquit ea, turpe est talis te comitatus occasionem dimisisse? Quædam cùm quinque filios in bellum emisisset, stans in suburbio expectabat pugnæ exitum. cùmque ei quidam adveniens scitanti quid rei ageretur renunciaret, filios omnes occubuisse: prauum, inquit, mancipium, non hoc quærebam, sed quo loco essent res patriæ. cùm responderet, victoria suos potiri: ergo, inquit, mortem quoque filiorum non invita audio. Ad quandam, quæ filium sepeliebat, anicula accedens dicebat, Heu fortunam! tum illa, per Castores, inquit, propiciam. cuius enim rei gratia eum peperi, vt pro Sparta moreretur, id sum consecuta. [VI.] Ionicæ cuidam mulieri gloriantì de suo quodam precioso texto, Lacæna commonstratis quatuor suis filijs elegantissimis: Huiusmodi, inquit, esse oportet honestæ mulieris opera, hisque eas sese iactare. Alia, cùm auditu accepisset filium peregrè male se gerere, scripsit ei: Mala de

te

te spargitur fama. aut abole eam, aut viuere desine. Affine huic est illud. Chij exsules cùm venissent Spartam, multa de PÆDARITO vulgabant crimina. acciuit eos TELEVTIA mater, criminibusque auditis, cùm sontem judicaret filium, ita per epistolam cópellauit. Mater Pædareto: aut viue rectius, aut isthic desperato Spartam reditu mane. Altera filio criminis alicuius causa in judicium vocato, dixit: Aut crimen amolire, aut vitam. Alia claudum filium in pugnam emittens, Fili, inquit, ad singulos gressus virtutis recordare. Alia filio reuertenti a pugna, in qua vulnus in pede acceperat, & ex eo magnum percipiebat dolorem: Si, inquit, fili virtutis sis memor, & dolore leuaberis, & bono eris animo. [VII. Laco in bello ita erat sauciatus, vt cum aliter nequiret, quadrupes cogeretur incedere. ei, cùm puderet ipsum ita esse deridiculum, mater: quanto, inquit, præstat, de virtute gaudere, quàm ob risum fatuum pudore affici? Alia cum filio aspidem traderet, eumque ad rem bene gerendum hortari vellet: Fili, inquit, aut hanc, aut super hac. Alia filio in bellum proficiscenti porrigens scutum: Hoc, ait, pater tuus semper seruauit. itaque aut tu idem facito, aut peri. Alia filio dicenti paruum sibi esse gladium, Adde, inquit, gressum. Alia audito filium re probè gesta in acie cecidisse, Meus enim, inquit, erat. alterum audiens fuga ob timiditatem sibi salutem parasse, Non enim, inquit, meus erat. Alia cùm narraretur filium ipsius in pugna statione sua seruata cecidisse: Hunc, inquit, sepelite, inque ipsius locum frater eius succedat. Alia cùm solenni pompæ ducendæ interesset, nunciato filium in prælio victoria potitum, è vulneribus quæ multa accepisset mori: non detracto serto, sed jactabunda proximis mulieribus dixit: Multò pulchrius est, amicæ, vincentem in acie mortem oppetere, quàm superstitem vincere Olympia. Cùm quidam sorori narraret suæ, filium eius mortem generosè obijsse: respondit ea: quantum eius nomine gaudij, tantum tui gratia mihi doloris accidit, qui comitatum tam honestum non assecutus sis. [VIII.] Ad Lacænam mittebat quidam percunctatum, an vitio vellet adsentiri. respondit ea, puellam se didicisse patri obtemperare, idque fecisse, mulierem autem viro. proinde si quid honestũ peteret, primum id liquidò declararet. Virgo inops interrogata quid dotis esset sponso allatura, paternam, inquit, pudicitiam. Lacæna interrogata an virum adiuisset: Non, inquit, sed vir me. Quædam occultè compressa virgo, cùm fœtum interfecisset, tanta patientia dolores pertulit, vocemque protinus inhibuit, vt & patrem & vicinos partus fefellerit: opprimente magnitudinem doloris metu dedecoris. Lacæna cùm væniret, interrogata quid sciret, Fidelis, inquit, esse. Alia eadẽ conditione, cum ex ipsa idẽ quæreretur: Noui, inquit, domum bene incolere.

Caste.

Quæ-

Quædam ſcitanti, Probane eſſet futura ſi ipſam emeret: Sum, inquit, proba futura, etiam ſi non emas. Alia dum venderetur, præconi quid noſſet quærenti, libera, inquit, eſſe noui. Cùmque emptor quæd. m ei iniungeret, non decentia liberam: hoc fata, Flebis, qui tibi talem poſſeſſionem inuideris; mortem ſibi ipſa conſciuit.

PLVTARCHI DE MVLIERVM Virtutibus, liber.

[I.] ALIA eſt, ô Clea, de mulierum virtute mea, quam Thucydidis ſententia. Is enim ei primam laudem tribuit fœminæ, de qua foris minimus eſt vel in bonam vel in malam partem ſermo: cenſens nimirum vt corpus, ita famam quoque bonæ mulieris domi incluſam eſſe, neque in publicum exire debere. Mihi autem elegantior videtur Gorgiæ opinio, qui mulieris non formam, ſed famam vult multis eſſe notam. Et Romanam legem maximè probo, quæ mulieres itidem vt viros poſt mortem publicè laudari pro dignitate iubet. Itaque optima Leontide vita defuncta, cùm ſtatim, tunc mihi tecum colloquium fuit non expers philoſophicæ conſolationis: tum in præſentia quidquid, teſtabat eorum, quæ ad docendum eandem eſſe viri ac mulieris virtutem diſſeruntur, hiſtorica demonſtratione tibi conſcripſi. Non eſt hic noſter commentarius ad voluptatem auditionē parandam accommodatus. ſed tamen ſi exemplorum hæc eſt natura vt perſuadendo ſimul oblectent, oratio non abhorrebit à venuſtate demonſtrationem adiuuante, neque verebitur Muſis admiſcere Gratias, pulcherrimo (vt ait Euripides) coniugio: maximè cùm ab animo honeſtatis cupido captet fidem. [II.] Agedum enim ſi dicentes eandem eſſe virorum ac mulierum artem pingendi, tales à mulieribus elaboratos proferremus picturas, quales Apelles, Zeuxis, aut Nicomachus reliquerunt: eſſetne qui nos reprehenderet, ac gratificandi & delectandi maiorem nos, quam fidem faciendi rationem habuiſſe diceret? non ſane opinor. Rurſum ſi poeticam imitandive artem eandem eſſe mulierum & virorum affirmantes, Sapphûs carmina cum Anacreonteis, aut Sibyllæ cum Bacidis oracula compararemus, iuſtè ne aliquis culpare demonſtrationem poſſet, quod gaudentem ea & voluptate affectum auditorem ad fidem propoſito habendam adduceret? non profectò. Atqui ſimilitudinē ac diſcrimen mulieris atq; virilis virtutis aliunde rectius diſcere non poſſis, quàm ſi vitas vitis, & actiones actionibus tanquam magnæ artis opera cōponens, conſideres eandemne habeant formam atq; effigiem Semiramidis & Seſoſtris magni-

 ficentia,

ficentia, Tanaquilidis & Seruii regis calliditas, Porciæ magnanimitas & Bruti, Timocleæ & Pelopidæ, si ad vim istarum virtutum præcipuam respiciatur. [III.] Alias enim quasdam differentias virtus, tanquam colores quosdam peculiares accipit ob diuersitatē naturæ, adsimulaturque moribus, temperiei corporis, cibo & viuendi rationi eius cui inest. Aliter enim fortis fuit Achilles, aliter Aiax: neque prudentiæ Nestoris similis fuit Vlyssis prudentia: neque eodem modo iusti fuerunt Cato & Agesilaus: aliter maritum dilexit. Eirene quàm Alcestis: diuersa fuit ratio magnanimitatis Corneliæ & Olympiadis. Neq; tamen eò adducimur, vt multas & diuersas constituamus fortitudines, prudentias, & iusticias: dummodò diuersitates singulorum nullam virtutem sua definitione excludant. Proinde exempla nimis trita, & quæ tibi (quippe versatæ in frequenti librorum lectione) cognita esse puto, in præsentia omittam, nisi si qua digna memoratu fugerunt eos qui ante nos vulgaria & publicè nota in literas retulerunt. Quando autem mulieres multa præclara facinora cùm publicè tum priuatim ediderunt, pauca quædam de publicis referre operæprecium videtur.

TROADES.

[IV.] Qui ab Ilio, cùm id euerteretur, profugerunt eorum plerique tempestatis vi, & ob imperitiam nauigandi, marisque ignorationem ad Italiam sunt delati: & ad Tiberim fluuium ægrè portubus ac stationibus necessariis subuecti, peruagati sunt regionem, quærentes qui ipsis locorum istorum conditiones enarrarent. Interim mulieribus cogitatio incidit, qualemcunque sedem quauis in terra potiorem esse rectè suas res gerentibus hominibus, quàm errores & nauigationem: patriamque eam esse faciendam, cum amissa recuperari non possit. Proinde conspiratione facta, naues cremauerunt, duce facinoris Roma. vt aiunt. Hoc facto maritis, opitulatum nauibus ad mare contendentibus occurrerunt, metuentesque iram eorum, aliæ maritos, aliæ necessarios amplexæ, blandèq; deosculatæ sunt, eaq; suauitate animos eorum deliniuerunt. Inde mos ortus est etiamnum durans, vt Romanæ fœminæ cognatos osculo salutent. Nam necessitatem nimirum cernentes Troiani, simulque humanos & benignos experti incolas eorum locorum, factum mulierum probauerunt, ibique cum Latinis habitauerunt.

Osculi mos.

PHOCIDES.

[V.] Phocidum facinus à nullo nobili scriptore commemoratur. sed virtutis laude nulli muliebri facto cedit. testimonium ei ferunt magna sacrificia, quæ Phocenses hodieque ad Hyampolin peragunt, ac vetusta decreta. Singulas historiæ totius partes ego in vita Daiphanti perscripsi. Phocidum res ita gesta est. Implacabile bellū erat ortum inter Thessalos & Phocenses. Hi enim prin-

Daiphantus.

cipes

cipes ipsorum & tyrannos in Phocicis vrbibus vna die vniuersos necauerant: illi autem CCL. Phocensium obsides trucidauerant, omnibusque cum copiis per Locros in Phocidem irrumpebant, decretoq; facto iubebant nulli adulto parcere, pueros & mulieres captiuos abducere. Ibi Daiphantus Bathyllii filius qui cum duobus collegis Phocēsium reip. præerat, suis persuasit, vt ad pugnam conferendam Thessalis obuiam irent: mulieres autem cum liberis vnum in locum ex vniuersa Phocide conducerent, eumq; congestis lignis cingerent, ac custodes adderent, mandato vt si suos victos sentirent, confestim materiam accenderent, ac corpora comburerent. Hæc cum esset reliquorum sententia, vnus in concilio surgens, Æquum est, inquit, vt mulieres quoque istuc probent, alioquin omittendum est, neque vi eò sunt adigendæ. Qui sermo vt peruenit ad mulieres, ipsæ seorsim conuenerunt, itaque fieri debere decreuerunt, Daiphantumque coronauerunt, vt qui optimè rebus Phocicis consuluisset. Idem quoque pueros aiunt concione priuatim conuocata sciuisse. His ita actis, Phocenses ad Cleonas Hyampolidis cum hoste conflixerunt, victoriaque sunt potiti. Decretum hoc Phocensium Græci *Aponœam*, vtpote desperatis rebus audacter factum appellauerunt. Omnium autem festiuitatum suarum maximam *Elaphebolia* Mineruæ Phocenses in hunc vsque diem quotannis peragunt atque celebrant. vox à feriendis ceruis ducta est. *Thessali à Phocensibus victi.*

CHIÆ.

[VI.] Chii Leuconiam coloniam duxerunt tali de causa. Quidam in Chio non minimi nominis matrimonium contraxerat: cum autem sponsa in curru duceretur, rex Hippoclus sponsi familiaris, qui vnà cum reliquis aderat, oborto ex ebrietate iocandi studio, in currum insiluit, non animo vllius iniuriæ faciendæ, sed communem consuetudinem lusumque secutus. tamē hunc sponsi amici interfecerunt. Inde cum Chii iræ diuinæ argumenta cernerent, oraculo consulto iussi sunt percussores Hippocli necare. cumq; vniuersos eius cædis sontes se esse dicerent, vniuersos deus iussit vrbe excedere, siquidem vniuersi flagitio isto se obstrinxissent. Ita demum sontes, cædisq; socios aut approbatores, vtcunq; & multos & potentes, in Leuconiam deportauerunt. Hanc Coronensibus ademptam primum cum Erythræis possederant Chii. Postea temporis bello cum Erythræis Ionum potentissimis cōtracto, cum hi ad Leuconiam ducerent exercitum, Chii impares se viribus videntes, pacti sunt excessuros se Leuconia, vnam tantum quoq; chlænā, vnamq; tunicam secum auferente. Mulieres autem Chios obiurgabant, quòd armis dimissis nudi per hostes essent exituri. cumq; hi dicerent iureiurando adhibito se id promisisse, monuerunt ne arma relinquerent, sed hostibus dicerent hastam esse

loco chlænæ, clypeum loco tunicæ viro animoso. Cùm obtemperassent Chii, liberèque aduersus Erythræos locuti arma ostenderent: territi eorum audacia Erythræi sunt, nemoque eorum accessit aut prohibuit, sed discessum eorum gratum habuerunt. [VII.] Atq; hi quidem à mulieribus edocti audere, hoc modo tum seruati sunt. Sed nihilo minoris virtutis facinus est Chiarum mulierum, longe post perpetratum tempore. Philippus Demetrii filius, vrbem Chiorum oppugnans, superbum ac barbaricum edictũ proposuerat, quo seruos ad defectionem ad se inuitabat, pollicens eis dominarum coniugia & libertatem. Mulieres verò atroci atque effera correptæ ira vnà cum seruis, ipsis quoque vnà indignantibus & auxilium ferentibus, cum impetu in muros euaserunt, lapidesque & tela congerentes, ac pugnantes exhortantes & animantes, ipsæque etiam ad extremum hostem profligantes & telis impetentes, Philippum repulerunt: cùm quidem ad hunc nullus omninò seruorum transfuisset.

Seruorum fides.

ARGIVÆ.

[VIII.] Inter res à mulieribus publicè præclarè gestas, nullum illustrius extat facinus certamine, quod Argiuæ pro patria aduersus Cleomenem Telesillæ poetriæ hortatu obiuerunt. Hanc ferunt nobili ortam familia, cùm esset corpore morbis obnoxio, deos de paranda bona valetudine consuluisse: oraculoque monitam vt Musas coleret, deæ obtemperasse studiumque in carmina & harmoniam collocasse: & cùm morbo liberatam esse, tum ob poeticam in admiratione mulieribus fuisse. Cùm Cleomenes Spartæ rex multis Argiuorum occisis (fabula est, quod quidam numerum eorum perhibent ꟾↄↄ.ꟾↄↄ. ꟾↄ. ꟾↄ. ꟾↄↄ. ꟾↄCCLXXVII.) ad ipsam vrbem duceret, impetus & diuinitus quædam iniecta audacia mulieres quæ ætate integra essent excitauit ad propulsandos à patria hostes. Proinde Telesilla duce arma capiunt, propugnacula occupant, muros corona cingunt, non sine admiratione hostium. Ac Cleomenem quidem repulerunt, multos suorum desiderantem, alterum regem Demaratum (vt Socrates ait) qui in vrbem peruenerat & Pamphyliacum occupauerat, vi exturbarunt. Hoc modo vrbe seruata mulieres quæ in pugna ceciderant, in via Argiua sepultæ sunt à ciuibus: superstitibus autem præmium virtutis dedicatio Martis concessa est. Pugnatum alii septima die, alii ipso nouilunio tradunt mensis, qui nunc quartus, olim Hermæus, id est Mercurialis, apud Argiuos dicitur. Ea die etiam hodie Hybristica (id est contumeliosa) sacra agunt, mulieres virilibus tunicis & lænis, viros muliebribus vittis ac velis vestientes. Virorum penuriam vt exsarcirent, mulieres non (vt Herodotus narrat) seruis, sed vicinorum optimis in ciuitatem receptis coniunxerunt: quos

Telesilla.

illæ videbantur contemnere & ignominia afficere in concubitu. Itaque legem posuerunt, quæ nuptas barbam iubebat habere, quando cum viris concumberent.

PERSIDES.

[IX.] Cyrus cùm Persas ab Astyage rege & Medis abalienasset, prælio victus est. Persis autem fuga se ad vrbem recipientibus, cùm parum abesset, quin simul hostes irruerent, occurrerunt ante vrbem mulieres, vestibusq; sursum ab inferioribus partibus attractis, dixerunt: quò fugitis omnium hominum pessimi? non quidem fuga hac penetrare potestis, vnde existis. Hoc spectaculum, atque hæc vox pudorem incussit Persis, seque ipsos culpantes conuersi sunt, & instaurata pugna hostes fuderunt. Inde lex posita à Cyro est, vt quoties rex in vrbem intrat, singulis mulieribus aureus detur. Ochum ferunt, alioquin etiam prauum hominem & regum auarissimum, semper circumiuisse vrbem, neque ingredi vnquam voluisse, itaque mulieres dono defraudasse. Alexander verò bis intrauit, & grauidis duplum dedit.

Auaritiæ exemplum.

CELTICÆ.

[X.] Celtæ, antequàm alpes transgressi, Italiæ eam obtinerent partem quam nunc incolunt, è graui & implacabili discordia in bellum inciderant ciuile. Mulieres autem inter media arma progressæ, cognitis controuersiis, tam dextrè eas & inculpatè diiudicauerunt, vt admirabilis earum ex arbitrio amicitia omnium cum omnibus per vrbes singulasq; familias exstiterit. Itaque in posterum à Celtis mos seruatus est, vt consultationibus de bello & pace mulieres suas adhiberent, & lites cum sociis ortas earum opera disceptarent. Quare in suo etiam fœdere, quod cum Annibale icerunt, scripserunt: si Celtæ haberent quo nomine Carthaginenses accusarent, iudicium fore Carthaginensium ducum ac præfectorum in Hispania: si verò Carthaginenses Celtis aliquid obiicerent, causæ cognitionem futuram penes Celtarum mulieres.

Celtarum cum Annibale fœdus.

MELIÆ.

[XI.] Melii cùm solo ampliore indigerent, Nymphæo iuuene pulcherrimo coloniæ ducendæ præfecto, nauigauerunt, deo iubente ibi habitare, vbi à quibus portabantur amitterent. Accidit autem vt cùm ad Cariam nauibus applicatis egressi in terram essent, naues tempestate perderētur. Cares autem qui Cryassam incolebant, siue inopiam eorum miserati, siue audaciam metuentes, habitare eos secum iusserunt, parteq; agri sui impertiuerunt. deinde, cùm viderent eos breui temporis spacio magna fecisse incrementa, per insidias eos interficere statuerunt, conuiuio ad hoc instructo. Fortè virgo quædam Caria, nomine Caphena, Nymphæū amabat. quæ, cùm ista agerentur, non sustinens salutem amasii

negligere, consilium ei ciuium aperuit. Cum ergo Cryassenses venirent eos vocatum. respondit Nymphæus, moris non esse Græcis, ad cœnam venire sine mulieribus quo audito Cares, eas vt secum adducerent iusserunt. Tum Nymphæus re Meliis exposita, ipsos tunicatos & inermes secum ire ad cœnam iussit, mulierum autem quamq; gladiũ sub sinu gestare & suo marito assidere. Sub mediam cœnam cum Cares tesseram dedissent, Græci articulum temporis rei gerendæ adesse sentientes, simul omnibus vxoribus sinus pandentibus gladios arripuerunt, barbarosq; adorti vniuersos interfecerunt: agroque & vrbe ea potiti, aliam nouam condiderunt, Cryassamque nouam appellauerunt. Caphena autẽ Nymphæo nupsit, dignamque beneficio gratiam & meritos honores consecuta est. Digna autem est admiratione mulierum taciturnitas atque audacia, & quod nulla earum inter tam multas ne inuita quidem præ metu officium prodidit.

TYRRHENÆ.

[XII.] Tyrrheni cum Lemnum & Imbrum occupassent, Atheniensium mulieribus Braurone abreptis filios procreauerũt, quos vt semibarbaros Athenienses insulis expulerunt. Hi cum Tænarum appulissent, Lacedæmoniis in seruili seu heilotico bello vtilem præbuerunt operam, ideòq; ciuitate & matrimoniis dignati sunt. Quod autem in senatum & ad consilia nõ adhibebantur, venerunt in suspicionem quasi nouarum rerum moliendarum causa coirent. Itaque à Spartanis comprehensi & in carcerem coniecti, accurate custodiebantur, cupientibus liquidis & stabilibus eos conuincere argumentis. Captorum verò vxores ad carcerem venerunt, multisq; obsecrationibus & precibus à custodibus impetrauerunt, vt ad maritos intromitterentur, salutaturæ eos & compellaturæ. Postquàm intro venerunt, celeriter viros secum permutare vestes iusserunt, mulieribusq; in vestibus exire. Ita mulieres quidem paratæ ad omnia aduersa in carcere manserunt, viros autem decepti custodes pro vxoribus dimiserunt. Exinde Tyrrheni Taygeta occupauerunt, heilotesq; ad defectionem suamque societatem pertraxerunt. quare Spartani cùm in magnum venissent metum, pacem cum iis per internuncios composuerunt, ea conditione, vt receptis vxoribus, acceptaque pecunia & nauibus discederent, alibiq; agrum & vrbem nacti, coloni Lacedæmoniorum cognatique haberentur. [XIII.] Fecerunt hoc Pelasgi, Polli duce & fratre eius Crataida Lacedæmoniis. ac pars quidem eorum in Melo sedem fixit: plerique cum Polli in Cretam nauigarunt, oraculiq; euentum periclitati sunt. responsum enim fuerat, vbi deam & anchoram amisissent, fore finem errorum, ibique eis esse vrbem condendam. Cùm ergo ad locum Cretæ, qui dicitur Chersonesus (id est, peninsula) appulissent, noctu Panici terrores oblati iis

sunt.

ſunt. quibus conſternati tumultuaria feſtinatione naues conſcenderunt, relicto in terra Dianæ ſimulacro, quod à maioribus acceperant Braurone in Lemnum aduectum, & à Lemno ſemper ſecum circumtulerant. Cùm autem tumultu ſedato nauigantes id deſiderarent, Pollis, qui ſimul etiam anchoræ vnguem deeſſe ſenſerat (vi enim attracta anchora is in ſaxoſis, vt apparet, locis abruptus erat) oraculum Pythiæ finem ſuum conſequi iam dicens, ſigno dato retro nauigauit in Cretam, occupauitq; regionem, multiſque pugnis cùm viciſſet hoſtes, Lyctum aliasq; vrbes in ſuam poteſtatem redactas incoluit. Itaque Lyctii & Athenienſium ſe cognatos matrum cauſa ducunt, & Spartanorum colonos.

LYCIÆ.

Bellerophontis fabula.

[XIV.] Fabuloſum eſt quod eueniſſe in Lycia dicitur, tanquam ei fama teſtimonium ferat. Sic autem narratur. Amiſodarus, quem Iſaram Lycii nominant, ex colonia Lyciorum quæ apud Zeleiam erat cum nauibus venit piraticis, duce Chimaro, homine bellicoſo, cæterum crudeli & effero. eius nauis in prora leonis, in puppi draconis habebat inſigne: Multum is mali fecit Lyciis, infeſtumque habuit mare, vt neq; nauigari hoc, neq; maritimæ vrbes habitari poſſent. Hunc cùm interfeciſſet Bellerophontes, fugientē Pegaſo inſecurus, & Amazones quoq; eieciſſet, nullam retulit ab Iobate gratiam, ſed eſt ab eo iniuſtiſſimè tractatus. Itaq; ad mare acceſſit, ac Neptunum precatus eſt vt Iobatæ regionē ſterilem inutilemq; redderet, votiſq; factis retrò diſceſſit. Fluctus autem elatus terram inundauit: eratq; atrox ſpectaculum, cùm ſublime mare ſequeretur eum & agros occultaret. Cum deprecantes viri Bellerophontem non mouerent, mulieres occurrerunt ei tunicis ſublatis corpora denudantes. itaque præ pudore eò retro recedente, fluctus quoq; (vt aiunt) ſimul receſſit. Alii fabulam vitantes, non exſecrationibus mare ab eo adductum dicunt: ſed cùm pinguiſſima pars planiciei ad mare eſſet humilior, ſupercilium montoſum, quod præter litus maris porrectū vndas arcebat, fuiſſe à Bellerophonte perruptum: eumque mare vi inferretur, & planiciem illuuie tegeret, viros Bellerophontem deprecando nihil impetraſſe, mulieres autem facto agmine circumfuſas obtinuiſſe, vt ipſas reueritus iram poneret.

Chimæra.

[XV.] Sunt qui affirment, Chimærā illam poetarum fabulis nobilitatam montem omninò fuiſſe Soli oppoſitum, in quem Solis radii cùm reflecterentur, & æſtum vehementem ac quaſi igneum in planiciem retorquerent, factū eſſe vt fruges marceſcerent. Bellerophontem autem cauſa mali intellecta, præcipitii eam partē quæ erat læuiſſima, & maximè Solis radios reflectebat, exeidiſſe. cumq; ei non haberentur gratiæ, iratum ad vlciſcendum Lycios ſe contuliſſe, à mulieribus autem fuiſſe placatum. Nymphis quarto de Heraclea libro, cauſam adfert à fabula

maxime remotam. Aprum, qui in agro Xanthio animalia & fructus perderet, fuisse interemptum à Bellerophonte, neque ei vllam relatam gratiam. Itaque eum Xanthios fuisse exsecratum, impetrasseque vt totum solum salsuginem emitteret, terræque amarore indito omnes fruges corrumperentur. idque durasse, donec mulierum victus reuerentia deprecantium, Neptunum exorauerit vt finem iræ faceret. Atque hinc legem esse apud Xanthios, vt non à patribus, sed à matribus nomina sumant.

Lex de nominibus.

SALMANTICÆ.

[XVI.] Cùm Annibal Barcæ filius antequàm bellum Romanis inferret, in Hispania Salmanticam vrbem magnam oppugnaret, metuentes sibi oppidani, promiserunt imperata se facturos, daturosque Annibali ccc. argenti talenta, & ccc. obsides. vt Annibal ab obsidione destitit, mutata Salmantici sententià promissis non steterunt. Itaq; reuersus est, vrbemq; diripiendam militibus proposuit. Ibi tum prorsus perterriti barbari, pacti sunt, vt liceret liberis corporibus discedere tunicatis, relicta vrbe, armis, opibus, & mãcipiis. At mulieres ratæ in viros inquisitum singulatim, se exploratum non iri, gladiis sumptis occultatisq; viros exeuntes comitatę sunt. Egressis omnibus Annibal custodiæ causa Masæsylios addidit, inque suburbio eos his stipatos continuit. reliqui promiscuè vrbem diripuerunt. Masæsylii autem magnam agi prædam cernentes, continere se amplius, aut captiuorum custodiæ intenti esse non potuerunt: sed indignè suam ferentes sortem, ipsi quoque abiuerunt vt prædæ partem peterent. Interim mulieres viros suos exhortatæ sunt clamore, eisque gladios tradiderunt. atque adeò nonnullæ ipsæ custodes sunt adortæ: inter quas vna Bannoni interpreti hastam eripuit, eaque ipsum, quamuis thorace indutum, feriit. viri aliis fugatis, aliis occisis, frequentes vnà cum mulieribus effugerunt. Annibal nuncio rei accepto insecutus, quos in fuga arripere potuit, necauit: reliqui montes cùm attigissent, cæde euitata, postmodò supplicibus missis deprecatoribus, gratia impunitateque impetrata, in vrbem ab eo sunt reducti.

MILESIÆ.

[XVII.] Milesias virgines quodam tempore, atrox animi & absurda incessit perturbatio. qua de causa, incertum: nisi quod putabatur aeris temperies veneno infecta, & ad insaniam excitandam parata, mutationem istam animorum atque abalienationem effecisse. Subitò omnes mortis cupiditas, & ad vitam suspendio finiendam furiosus impetus egit. & multæ clam consecutæ sunt quod volebant. Verba & lacrimæ parentum, amicorumq; alloquia nihil agebant, sed sese interficiendis omnem ipsas custodientium industriam atque calliditatem vincebant. ita vt calamitas diuinitus

im missa,

immiſſa, & remedijs humanis videretur validior. donec quidam homo prudens legem promulgauit, quæ iuberet omnes quæ ſibi ſuſpendio mortem conſciuiſſent, nudas per forum efferri. Hæc lex ſancita, non inhibuit modò, ſed & omninò aboleuit illam qua virgines laborabant mortis cupiditatem. Magnum verò argumẽtum eſt bonæ indolis ac virtutis, metus ignominiæ: & quod nihil formidantes mortem ac dolorem, quæ omnium maximè terribilia habẽtur, turpitudinis tamen imaginationem non pertulerunt, neque ſuſtinuerunt dedecus poſt mortem ipſis euenturum. *Verecũdia.*

CIÆ.

[XVIII.] Cianis virginibus mos erat, vt ad ſacra publica coirẽt, diemque vnà exigerent. proci autem ludentium & choreas ducẽtium ſpectatores erant: ſub veſperam autem ſingularum domos adibant, inuicemque parentibus & fratribus inſeruiebant, adeò vt pedes eorum abluerent. Sæpe eandem plures amabant, ita modeſtè atque legitimè, vt puella vni deſponſa, reliqui ſtatim eam amare deſinerent. Muliebris autem huius modeſtiæ, vt in ſumma dicam, hic fuit fructus, quod apud Cianos annorum ıɔcc. ſpacio neque adulterij vllius, neque virginitati oblati extra matrimonium vitij mentio vlla fuit. *Caſtus amor.*

PHOCIDES.

[XIX.] Cùm Phocenſium tyranni Delphos occupaſſent, contraque eos à Thebanis bellum, quod ſacrum vſurpatur, gereretur: Baccho addictæ mulieres, quas Thyadas vocant, furore correptę, actæque per noctem erroribus, imprudentes Amphiſſam venerunt: vtque erant defatigatæ, nec dum ad ſeſe redierant. corporibus ſparſim in foro demiſſis obdormiuerunt. Amphiſſenſium autem vxores veritæ, ne quia multi tyrannorum milites ea in vrbe, Phocenſibus nimirum fœdere iuncta, aderant, iniuria aliqua Bacchis fieret: in forum vniuerſæ procurrerunt, tacitæque in orbem adſtantes, neque aggreſſæ dormientes, ſomno ſolutjs aliæ alijs operam dederunt, cibumque obtulerunt, tandemque à maritis hoc impetrauerunt, vt eas tuto deductas ipſæ ad fines vſq; comitarentur.

VALERIA & CLOELIA.

[XX.] Lucretiam, viri vxorem illuſtris & genere regibus propinqui, vſus eius hoſpitio mulieris quidam de filijs Tarquinij, eius qui cognomine Superbus, à Romulo ſeptimus rex Romæ fuit, vi conſtuprauerat. hæc re amicis atque neceſſarijs indicata, confeſtim ſeipſam iugulauit. Hoc flagitium, & virtus mulieris, Tarquinium regno eiecit. Pulſus cùm alia multa geſſit bella, conatus regnum recipere: tum Porſenæ Etruſcorum principi perſuaſit, vt magno cum exercitu ad Romam expeditionem faceret.

Romani simul & bello & fame pressi, cognito Porsenam non bello tantum, sed & iustitia atque humanitate præclarum esse, arbitrium huic causæ Tarquinianæ detulerunt. Contumaciter hoc Tarquinio recusante, ac dicente Porsenam iustum arbitrum non fore, si in fide societatis non persisteret: eo omisso Porsena hoc egit, vt Romanorum amicus, quem hi Etruscis ademerāt agro, captiuisque receptis discederet. datis ei hanc ob rem obsidibus decē pueris, totidemq; puellis, tametsi nondū confectis pactis, omnem statim belli apparatum dimisit. Virgines, quas obsides datas dixi, cùm sub lauandi præscriptione ad fluuium aliquantulum longius à castris processissent, vna earum Clœlia ipsas exhortante, tuniculis circum capita alligatis, ausæ sunt fluuium vastum atque vorticibus profundis periculosum magno cum labore tranare, inuicem sese tenentes, ægreq; vlteriorem in ripam euaserūt. Sunt qui Clœliam dicunt nactam equum, eo conscenso sensim transiuisse, alijsque natantibus ducem se præbuisse, & animum verbis adiecisse, opemque tulisse. quo hi vtantur argumento, mox dicetur.

Fidei exemplum & aliud humanitatis.

[XXI.] Romani vbi eas saluas redijsse videre, audaciam quidem & virtutem admirati sunt, reditum tamen non probauerunt, neque vinci se fide ab vno homine sustinuerunt. Itaque additis qui deducerent in castra eos Porsenæ remiserunt. cùm transijssent fluuium, parum abfuit quin per insidias à Tarquinio interciperentur. consulis tamen Poplicolæ filia Valeria cum tribus famulis occupauit in castra Porsenæ effugere: reliquas Porsenæ filius armis statim suppetijs latis ex hostibus eripuit. Adductas ad se conspicatus Porsena, quæsiuit quænam autor fuisset huius consilij. tùm Clœlia, reliquis, quod ei metuerent tacentibus, ipsa de sese indicium professa est. Magna autem admiratione permotus Porsena equum egregiè ornatum adduci iussit, eo Clœliam donauit, vniuersasque benignè & humanè suis remisit. Hoc signo multi docere volunt, Clœliam equo amnem traiecisse. Alij hoc negant. sed Porsenam aiunt, virtutem eius audaciamque muliebri maiorem admiratum, dignatum esse dono quod bellatori conueniret viro. Sanè equestris statua posita est mulieris in via sacra. ab alijs ea Clœliæ, ab alijs Valeriæ attribuitur.

MICCA & MEGISTO.

[XXII.] Aristotimus auxilio regis Antigoni tyrannide, quam in Eleos occupauerat, constabilita, iniquè admodum atque immoderatè sua vsus est potentia. quippe homo natura ferus, barbarisque stipatoribus corpus tyrannidemq; eius tutantibus conueniens seruiens præ metu, multa ab ijs in ciues contumeliosè, multa crudeliter facta dissimulabat. Quo in numero fuit Philodemi calamitas. Huius enim filiam formosam, Miccam nomine, quidam tyrāni peregrinis militibus aliquot dux præfectus Lucius, contumeliæ inferen-

inferēdæ magis studio quàm amore ductus cùm cuperet corrumpere, misit qui eam accerserent. Parentes quidem necessitatem animaduertentes, ire eam iubebant. Micca verò, vt erat generosa indole, animoq; magno, patrem amplexa supplexq; obsecrare, pateretur potius mori ipsam, quã ita turpiter atq; iniuste virginitate spoliari. Interiecta mora, ipse Lucius libidine ac vino ebrius, inter potãdum prosiluit iratus. cùmque Miccam inuenisset caput inter patris habentem genua, sequi se iussit. detrectanti vestem deripuit, flagrisq; eam cecidit, tacite dolores perferētem, cùm pater & mater postquã deprecando & flendo nihil se proficere sentirent, deos hominesq; testarentur atrocia se & iniqua pati. tandem barbarus ira & crapula planè in furorem actus, virginem, vt in patris tum sinu faciem habebat, confodit. [XXIII.] Neque hoc animum tyranni flexit facinus, sed & multos interfecit, & plures ijs in exsulium eiecit. nam octingenti ad Ætolos venisse dicuntur extorres, flagitantes vt se in vxoribus & liberis à tyranno auferendis iuuarēt. Paulò post Aristotimus vltrò proposuit edictum, quo mulieribus si quæ vellent, permittebat proficisci ad maritos, ac de dotalibus bonis quantum vellent secum ferre. Vbi sensit omnibus gratum esse hoc edictum, (nam amplius 10c. erant quæ se ad iter parabãt) diem definijt ad quam confertim irent, tutum se iter ipsis præbiturum simulans. Cùm dies appetijsset, & mulieres ad portam conuenirent, pecuniamque congererent, & pueros aliæ in vlnis gestarent, aliæ curribus imponerent, ac se inuicem præstolarentur: subito multi à tyranno immissi satellites, eminus clamore elato eas manere iusserunt: cùm autem appropinquassent, mulieribus vt retrò abirent imperauerunt, currusq; & vehicula inuertentes per ipsas retrò impulerunt nihil cuiquam parcentes, & neque abire, neque manere, aut infantibus opitulari finentes: quorum alij curribus excidentes peribant, alij curribus superuehentibus delapsos elidebantur, denique eas vniuersas cum clamore & flagris tanquam oues mutuò sese trudentes & euertentes in carcerem compulerunt, & pecuniam ad Aristotimum retulerunt. [XXIV.] Hanc rem cùm grauiter ferrent Elei, Baccho sacræ mulieres, quas sedecim vocant, supplicibus ramis & stemmatibus Dei sumptis in foro obuias sese Aristotimo tulerunt, decedentibusque ob reuerētiam stipatoribus, tacitæ primùm adstiterunt, supplicatorias frondes prætendentes. At Aristotimus, simul atque deprecari eas pro mulieribus sensit, stipatoribus iratus & cum clamore exprobrans quod eas passi essent accedere, effecit vt alias trudendo, alias verberando è foro exigerent. vnamquanque porrò duobus talentis mulctauit. His ita actis, Hellanicus Elide consilium de opprimendo tyranno agitauit, re cum alijs composita: homo quem vt senem & duobus filijs orbatum, ideoque nihil quicquam actu-

acturum tyrannus negligebat. simul etiam exsules ex Ætolia traijcientes, in agro Eleo Amymonam locum cōmmodam arcem bello futurum occuparunt, compluresque ciuium Elide profugientes ad se receperunt. Aristotimus, cui metum ista obijciebant, ad captiuas se contulit, remque terrendo se facilius quàm gratia cōfecturum ratus, mandauit vt missis ad maritos litteris discedere ex ea regione iuberent: ni facerent, vniuersas se contumeliosè vexatas necaturum, liberis ante interfectis, minitans. [XXV.] Cū aliquandiu instaret atque dicere iuberet an facturæ essent quod postulabat, reliquæ nihil respondentes, intuitæ sunt sese mutuò, tacita inuicem beneuolentia significantes, nihil se metuere, neq; minis his terreri. At Megisto Timoleontis vxor, & cùm mariti, tum propriæ virtutis causa cæterarum facilè princeps, non dignata assurgere, neque reliquas passa, sedens tyranno respondit: Si vir esses cordatus, non vtique de viris cum mulieribus colloquereris: sed ad ipsos, vt qui in nos ius habent, misisses meliori inuenta oratione, quàm qua nos decepisti. quod si autem desperato te ijs persuasurum, nostra opera imponere illis moliris: neq; sperare debes te nobis denuò verba daturum, & absit tam nullius ij consilij vt sint, vt dum parcant mulieribus & infantibus suis, patriæ prodant libertatem: non enim tantum mali est nos amittere, quibus quidem aliàs carent, quantum boni est ciues tua sæuicia & insolētia[illegible]ectare. [XXVI.] Hæc fata Megistone Aristotimus animi impos, filium eius adferri ilicò iussit, ante oculos matris eum necaturus: quem cùm quærerent ministri inter alios ludentem & lucta se exercentem, mater eum nominatim vocans: Ades huc, inquit, fili, & antequàm sentias ac intelligas, liberare acerba tyrannide. mihi enim difficilius fuerit seruientem te indignè, quam morientem cernere. Aristotimum verò stricto gladio ipsam iam matrem impetiturum, iraque concitum in eam ruentem Cylo vnus de familiaribus, cui tyrannus fidem habebat, cùm quidem is ipsum odisset, sociusque factæ ab Hellanico conspirationis esset, restitit, eumque auertit orans, monensque, Indignum fore hoc ipso, & muliebre factum, non conueniens principi viro & rerum gerendarum gnaro. itaque vix tandem Aristotimus, cum ad se redijsset, inde abijt. Magnum verò ostentum ei factum est. Cùm enim meridie cum vxore cubaret, prandiumque esset paratum, visa est aquila in aere se librans supra domum, ac quasi prudens & dedita opera lapidem iustæ magnitudinis in eam partem tecti deiecit, vbi erat cubiculum in quo iacebat Aristotimus. simul autem desuper ingenti sonitu existente, & foris clamore sublato ab his qui auem viderant, perterritus tyrannus re cognita vatem acciuit, quo solebat assiduè in foro vti, perturbatusque interrogauit quid isto signo portenderetur. Vates bono ipsum esse animo iussit, quod exim-

Fortitudo mulieris.

Ostentum.

excitatus & adiutus esset à Ioue. ciuium autem quibus fidebat, ijs dixit, vindictam tyranni capiti impendere, ac iamiam illapsurã. [XXVII.] Itaque etiam Hellanico visum est non cunctandum, sed postridie rem gerendam. Nocte ista Hellanicus per quietem imaginatus est alterum filiorum suorum mortuorum sibi adstare; ac dixisse: Pater, quid tibi accidit vt dormires? cras te ciuitatis ducem esse oportet. Hoc ille somnio confirmatus, socios ad institutum exequendum cohortatus est. Et Aristotimus audito Craterũ auxilij sibi ferẽdi gratia Olympiæ cum magno exercitu castra habere, tantum concepit audaciæ, vt absque stipatoribus in forum Cylone comitante descenderit. Hellanicus occasione conspecta, tesseram, qua data ad irruendum suos è composito fuerat hortaturus, non protulit: sed ambas intendens manus, clara voce, Quid cessatis, inquit, viri boni? præclarum est hoc theatrum in medio patriæ certaturis. Primus ibi Cylo ense stricto quendam comitum Aristotimi ferijt. Thrasybulo autem & Lampide aduersis sese ei inferentibus Aristotimus fuga in Iouis templum euasit. Heic eum interfecerunt, & cadauere in forum protracto, ciues ad libertatem vocarunt. Neque verò multum anteuerterunt mulieres suas. statim eæ procurrerunt cum gaudio & eiulatu; virisque circumfusæ eos coronauerunt. Deinde multitudine ad tyranni domum confluente, vxor eius cubiculo clauso sese suspendio vita eduxit. [XXVIII.] Erant tyranno duæ filiæ, virgines adhuc & forma pulcerrima, iamque nuptijs tempestiuæ. has Elei captas foràs protraxerunt, omninò quidem necaturi, sed prius excruciare ac contumelijs afficere volentes. Quibus occurrens cum alijs Megisto vociferata est, Indignum verò eos facinus meditari, qui populum se profitentes liberum, facinora libidinosorum tyrannorum imitentur. Multis dignitatem mulieris reuerentibus, liberè loquentis ac plorantis, placuit omissis contumelijs, ipsis vita sese exuendi permittere potestatem. Cùm intro adductas virgines iussissent absque mora necem sibi cõsciscere, maior natu Myro cùm zonam solutam collo circundedisset, sororem consalutauit, hortataque est vt se imitaretur, ne inquiens; abiectè nobisque indignè finiamus vitam. Iuniore precante vt sibi prius moriendi copiam faceret, cingulumque apprehendente, Neque ante, inquit, quicquam tibi oranti denegaui, & nunc hanc quoque tibi facio gratiam. ego autem id, quod morte ipsa mihi est grauius, tolerabo, spectans te carissima me prius morientem. Proinde cùm docuisset sororem cingulo ceruicem elidere, vt mortuam vidit, deposuit atque texit. ipsa autem Megistonem orauit, vt curam sui gereret, neque pateretur mortuam se indecorè collocari. Itaque inter eos qui aderant nemo fuit ita acerbus, nemo ita infensus tyrannis, qui non defleret aut miseraretur virginum egregiam indolem. Hæc exempla

Somnium.

rerum

rerum à mulieribus publicè præclarè gestarum de innumeris pauca heic sufficiant. Singularum autem pulcra facinora sparsim vti sese nobis offerent referemus: nihil arbitrati temporum ordine præsentem indigere narrationem.

PIERIA.

[XXIX.]Ionum, qui Miletum se contulerant, nonnulli ob natam cum Nelei filijs discordiam Myuntem sunt profecti. quibus ob defectionem Milesij bellum multaque damna intulerunt. Neque tamen id bellum omninò inducijs commercijsque carebat, sed quibusdam festis diebus mulieres Myunte Miletum commeabant. Erat inter Myuntios Pythes quidam vir illustris, eique vxor Iapya, filia Pieria. Is cùm festiuitas Mileti in honorem Dianæ esset, & sacrificium, quod Neleium dicebatur, eò vxorem & filiam misit, precatas vt ei se pateretur interesse festiuitati. Ibi Phrygius Nelei filiorum potentia primus, amore Pieriæ flagrans, cogitare cœpit quidnam præstare posset ei quàm maximè gratum. illa verò significauit, nihil sibi fore acceptius, quàm si efficeret, vt frequenter sibi Miletum & multis comitatæ venire liceret. Sensit Nymphius, amicitiam suis eam ciuibus ac pacem expetere, bellumq; pacauit. Ex eo celebris vtraque in vrbe, inque honore fuit Pieria: ac mulieres Milesiæ etiamnum optant ita se amari à viris, vt Pieriam amauit Phrygius,

POLYCRITA.

[XXX.]Propter Neæram Hypsicreontis Milesij vxorem bellum inter Naxios & Milesios ortum fuit. Ea enim cùm amaret Promedontem Naxium mariti sui hospitem, corpus cum eo miscuit, veritaque iram mariti, cum eo in Naxum nauigauit. Eam Promedon supplicem Vestæ collocauit. Naxijs autem mulierem sub præscriptione supplicationis in gratiam Promedontis non dedentibus, bellum quod dixi, conflatum est. Milesijs cùm alij multi, tum Ionum studiosissimè Erythræi auxilia tulerunt, bellumque hoc tractum magnis calamitatibus, tandem virtute mulieris finitum est, sicuti cœperat mulieris ob prauitatem. Diognetus Erythræorum dux munitionem quandam sibi commissam tenebat, opportunè admodum contra Naxiorum vrbem sitam. itaque & magnam Naxijs prædam abstulit, & mulieres ac virgines liberas. Harum vnam, nomine Polycritam, amore captus, secum nō vt captiuam; sed vxoris loco habuit. Euenit vt in castris Milesiorum dies ageretur festus. ibi cùm omnes poculis essent ac conuiuijs dediti, rogauit Diognetum Polycrita, vt liceret sibi fratribus partes placētarum mittere. cùmq; is permitteret ac iuberet, plumbeam tabellam placentæ inseruit, mandato ei qui eam fratribus adferebat, vt

Astutè factum.

solos

solos vesci iuberet fratres ijs quæ mittebat. [XXXI.] Hi cùm offendissent tabellam, & legissent quæ scripserat Polycrita, (hortabatur autem vt noctu hostes adorirentur, ob ebrietatem festo die contractam planè socordia dissolutos) rem ducibus Naxiorum significauerunt, & permouerunt vt secum exirent rei gerendæ causa. Occupato à Naxijs castello, multisque hostium interfectis, Diogneto precibus Polycrita à ciuibus impetrauit salutem. Ipsa autem ciuibus ad portam occurrentibus magno cum gaudio, collaudantibusque & serta ferentibus, magnitudine lætitiæ exanimata, in ipsa porta concidit mortua atque ibi sepulta est, & monimentum eius vocatur *Liuoris tumulus*: quod inuidia quadam fortunæ fascinata Polycrita putaretur meritis honoribus non potuisse frui. Hæc Naxiorum historicorum est narratio. Aristoteles captam Polycritam fuisse non dicit, sed conspectam à Diogneto, sui eum amore irretiuisse, ipsumque promisisse omnia se, vt ea potiretur, dare ac facere paratum esse, at Polycritam se ad ipsum venturam pollicitam, si vnicum quippiam ab eo obtineret, fuisse. cùmque id iureiurando interposito Diognetus confirmasset, tradi sibi Delium postulasse, (id enim castello nomen erat) aliter se morem gesturam ipsi negasse. victum amore Diognetum, & iureiurandi permotum religione, Polycritæ castellum, hocque eam ciuibus tradidisse. Ita Naxios rursum Milesijs pares viribus factos, pacem in suas leges confecisse.

Mors ex gaudio.

LAMPSACE.

[XXXII.] Codridæ genere, patria Phocæenses fuerunt duo gemini fratres Phobus & Blepsus. quorum Phobus primus à Leucadibus petris in mare se dedit, vt Charo Lampsacenus scriptum reliquit. Is Phobus, vir potentia & dignitate præditus regia, cum nauigasset Parium suorum causa negociorum, amicitiam & hospitij ius contraxit cum Mandrone Bebrycum rege, eorum qui Pityoessenses cognominantur, eique à vicinis bello infestato auxilium tulit. Mandro autem nauibus auehenti Phobo cùm alia detulit officia, tum partem vrbis agriq; largiturum se promisit, si Phocæorum coloniam liberet Pityoessam deducere. Phobus cùm id consilium ciuibus probasset, fratrem misit, qui colonos eo deduceret. Stetit sanè promissis Mandro. Sed Phocæi cũ spolijs, præda, opibusq; magnis è finitimis barbaris potirentur, inuisi primũ, post etiam terrori Bebrycibus fuerunt. Cupientes itaq; ijs liberari, cum Mandro homo probus & iustus persuaderi sibi non pateretur vt mala fide cũ Græcis ageret, peregrè eo profecto moliti sunt, quomodo eos per dolũ necarẽt. [XXXIII.] Lampsace autẽ Mandronis filia virgo, cũ insidias prænosset, primum à facinore hoc amicos & domesticos auertere dictis aggressa est, impiam docens eos rem & atrocẽ perpetraturos, si benefactores, & quorum auxilijs in bello vsi es-

vsi essent, eosque iam ciues, interficerent, vbi non persuasit, occultè Græcis quid ageretur detexit, vtque sibi cauerent monuit. Phocæi sacrificio quodam & conuiuio apparato, Pityoessenos in suburbium euocauerunt: ipsi in duo diuisi agmina, altero vrbem occuparunt, altero homines trucidauerunt. Sic vrbe potiti, Mandronem acciuerunt, vt de suis consilium vna caperet: Lampsacenque cùm ea ex inualetudine mortua esset, magnificè in vrbe sepeliuerunt, cui & ab eius nomine Lampsaci nomen imposuerunt. Vt autem Mandro proditionis vitans suspicionem, habitare cum ipsis recusauit, petijtque vt mulieres liberique defunctorum ad se mitterentur: Phocæi absque omni maleficio studiosè eos miserunt. & Lampsacæ cùm initio heroicos honores habuissent, postmodò vt numini sacrificandum decreuerunt, idque decretum adhuc ratum est apud eos.

ARETAPHILA.

[XXXIV.] Aretaphila Cyrenæa, non ita prisca fuit, vt quæ belli Mithridatici tempore vixerit: sed virtute & rebus gestis comparari cum heroidibus posse meruit. Filia fuit Æglatoris, vxor Phædimi, illustrium virorum, forma egregia, prudentia singulari, & rerum ciuilium dextrè gerendarum non ignara. Hanc communes patriæ calamitates illustrem reddiderunt. Nicocrates enim occupata in Cyrenæos tyrannide, cùm alios ciuium multos interfecit, tum sua manu Melanippum Apollinis sacerdotem, idque sacerdotium ipse inuasit. Maritum quoque Aretaphilæ Phædimum interemit, & ipsam inuitam vxorem duxit. Infinitis alijs contra leges institutis adiecit hoc. custodes ad portas vrbis constituit, qui mortuos quotquot efferrentur violarent, mucronibus eos pungẽtes, & materiam ardentem applicantes: ne quis ciuium sub mortui specie clam efferri vrbe posset. [XXXV.] Enimuerò Aretaphilæ cùm propriæ calamitates molestæ erant: (quanquam tyrannus ob amorem ipsius, quo subactus erat, maxima potentiæ parte frui eam sineret, mulierique huic soli cicurem & mansuetum se præberet, durissimus alioqui & efferus) tum apprimè patriæ vicem dolebat, indignis modis atrocia patientis. Iugulabatur enim ciuium vnus post alium, neque erat vnde vltio speraretur: cùm exsules timidi planè atque infirmi, hinc inde dispersi essent. Itaque Aretaphila spes patriæ in se solam recipiens, æmulatione quadam Thebes Pheræ pulcrorum egregiorumque conatuum, adiutoribus tamen fidelibus & domesticis (quales huic res ipsæ suggesserunt) destituta, venenis maritum interficere aggressa est. Quam ad rem dum se parat, materiam cogit, & vires paratorum periclitatur. non fefellit delato indicio. & argumentis perquisitis. Calbia Nicocratis mater, fœmina ad cædes natura procliuis atque implacabilis,

Tyrannidis singulare exemplũ

tabilis, censuit statim interficiendam esse, prius tamen contumeliosè tractatam, Aretaphilam. Nicocratis autem iræ moram inijciebat viresque adimebat amor: eique affectioni excusationem parabat, quod Aretaphila animosè criminibus se opponebat, & sese defendebat. [XXXVI.] Quæ vbi vidit se conuinci, neque locum esse veneficij negandi, fassa venenum se, non tamen exitiale, parasse: magnis, inquit, est mihi de rebus certamen. qua enim gloria fruor, quaque potentia ob tuam erga me beneuolētiam, ea me inuisam multis reddidit malis mulieribus. quarum ego metuens veneficia & technas, animum induxi contra quędam moliri: fatua fortassis, & muliebria, mortis tamen non digna supplicio. nisi fortè tibi iudici videbitur vxor, interficienda amatorij gratia venefici, quod amplius, atque tu velles, diligi voluerit. Visum est Nicocrati Aretaphilam hoc modo se defendentem quęstioni subijcere, præsidente tormentis Calbia immiti implacabilique muliere. At enim Aretaphila in cruciatibus ita sibi constitit, adeoq; inuictam se præbuit, vt ipsa tandem Calbia inuita & defatigata concesserit, ac Nicocrates fide innocentiæ sibi facta, missam vxorem fecerit, torturæque pœnitentia ductus sit. Exiguo autem intermisso tempore, statim amore superatus ad eam venit, beneuolentiamque blandicijs & honoribus reparans, eius vsus est consuetudine. Illa verò, quæ tormentis ac doloribus nihil fracta esset, demerendo se euerti passa non est: sed ad studium honestatis accedente quadam pulcri propositi tenendi peruicacia, rem alia via instituit aggredi. [XXXVII.] Filiam habebat satis elegante forma, & iam viro maturam. hanc tyranni fratri Leandro submisit, vt eum inescaret, adolescentem qui voluptatibus propositis facilè caperetur. fama tenet, Aretaphilam præstigijs & veneficijs vsam ita compatasse filiam, vt adolescentem ei manciparet, ac de sanæ mentis vsu dimoueret. Postquàm in casses incidit, precibusque multis à fratre impetrato matrimonio est potitus: partim eum puella à matre docta instigare ad libertatem ciuitati reddendam, quando in tyrānide ne ipsi quidem liberè esse, aut ducendæ retinendæve vxoris potestatem habere liceret: partim amici Aretaphilæ gratificantes subinde calumnias ei aduersus fratrem aliquas & suspiciones suggerere. Leander vbi Aretaphilam sensit eadem consilia tractantem, negocium aggressus, Daphnidem famulum subornauit, qui Nicocratem iussu ipsius necaret. Deinceps autem Aretaphilæ animum non aduertit, sed factis illicò demonstrauit fratricidam se esse, non tyrannicidam: cum stolidè & insolenter rebus præesset. Erat tamen Aretaphilæ suus apud eum honor atque potentia, non inimicam se gerenti, neque palam repugnanti: sed occultè suas res disponenti. [XXXVIII.] Ea primum aduersus Leandrum concitauit bellum Africum, pellecto Anabo quodam regulo ad incur-

Callide.

 sandam

sandam regionem hostiliterque ad vrbem accedendum. Deinde amicos & duces apud generum culpauit, vt ad bellum nõ alacres, sed pacem magis quietemque requirentes. quam quidem etiam flagitare tyranni res aiebat, si firmum in ciues vellet obtinere imperium. se quoque promittebat pacificationem confecturam, & Anabum ad colloquendas cum eo res adducturam, si ita iuberet, priusquam immedicabile aliquod damnum eo ex bello acciperetur. Mandante sic vt ageret Leandro, prius ipsa cum Afro est collocuta, magnisq; donis & multa promissa pecunia impetrauit, vt tyrannum ad colloquium venientem à se comprehensum iri polliceretur. At verò Leander cunctari, & tamen verecũdia Aretaphilæ, interfuturam sese colloquio dicentis, permotus, absque armis & præsidio exire: ac vbi propius accessisset, conspecto Anabo tergiuersari, & stipatores operiri cupere. socrus contra præsens eum quà cohortari, quà incusare: ac tandem cùm mora necteretur, manu iniecta audacter planè ac proteruè ad barbarum adducere, eiq; tradere. [XXXIX.] Leander confestim abreptus ab Afris, comprehensus, vinctusq; est adseruatus, donec promissam mercedem Aretaphilæ amici, comitantibus reliquis, ciuibus, attulerunt. Horum enim plerique re nunciata, ad locum colloquio destinatum excurrerunt: & conspecta Aretaphila, parum abfuit quin iræ in tyrannum obliti, supplicium de eo sumere alijs rebus posthaberent. atque adeò primum hunc libertatis ceperunt fructum, nihilque aliud eo duxerunt antiquius, quàm vt eam læti flentesq; salutarent tanquam simulacro alicuius Dei circumfusi. alijs autem supra alios affluentibus, vix tandem sub vesperam recepto Leandro in vrbem reuerterunt. Ibi postquàm honoranda & laudanda Aretaphila cupiditati suæ satisfecerunt, ita demum ad tyrannos cõuersi, Calbiam viuam cremauerunt, Leandrum culeo insutum in mare abiecerunt. ab Aretaphila autem contenderunt, vt gerendæ gubernandæque reipubl. sociam sese adiungeret optimatibus. Illa verò, tanquam si variam & multis constantem partibus in theatro fabulam vsq; ad coronæ donationem peregisset, simul atque liberam esse vidit ciuitatem, continuò in gynæceum sese recepit, omnique rebus tractandis se admiscendi repudiato studio, reliquum ætatis inter stamina cum amicis & familiaribus exegit.

CAMMA.

[XL.] Inter Galatiæ tetrarchas potentissimi erant Sinatus & Sinorix, genere etiam inuicem propinqui. Erat Sinato vxor, quam virginem duxerat, Camma nomine, non formæ duntaxat præstãtia & ætatis flore spectabilis, sed multò magis ob virtutem in admiratione habita. non enim pudica modò & mariti amans fuit, sed & prudens & magnanima, ac propter mansuetudinem benignita-

temque

[illegible]q,ſubditis mirificè accepta. augebat etiam ſplendorem, quod Dianæ, quã deam maxime colũt Galatæ, ſacerdos, ſemper in ſacris pompis & apud ſacrificia magnificè ornata ſpectabatur. Eam cùm deperiret Sinorix, & neq; pellicere neque vim facere viuo marito poſſet, facinus auſus immane, Sinatum dolo necauit: exiguoque interpoſito temporis ſpacio, Cammam ambiuit, in fano frequenter degentem, caſumque mariti non abiectè aut miſerabiliter, ſed animosè ferentem, prudenterque intentam occaſioni vlciſcendi Sinorigis. Is verò aſſiduis ambiebat mulierem precibus, videbaturque ei nõ prorſus deeſſe honeſta in ſpeciem oratio: alij ſe in rebus præſtantiorem fuiſſe Sinato, ac interfeciſſe eum non malicia, ſed amore Cammæ impulſum. [XLI.] Illa initio non admodum aſperè denegare, ac deinde paulatim molliri videbatur. nam & amici ac familiares inſtabant, Sinorigem cuius maxima erat potentia demerentes, ſuadebantq; vt aſſentiretur & vrgebant. Tandem conceſſit Camma, & ad ſe venire Sinorigem iuſſit, vt coram dea matrimonium ſtipularentur inuicem. Venientem blandè excepit, & ad aram adduxit, cùmq; deæ libaſſet è patera, reliqui partem ipſa hauſit, partem ei ebibendam propinauit: erat autem mulſum veneno infectum. Poſtquàm bibiſſe eum vidit, claro ſublato eiulatu deam adorans: Te inquit, venerandiſſima dea, teſtem inuoco, huius me diei cauſa vitam à morte Sinati produxiſſe, tanto tempore nullum ex ea fructum adeptam præter ſpem vltionis. quã conſecuta nunc ad maritum meum deſcendo. Tibi verò omnium ſceleſtiſſime hominum, loco thalami & nuptiarum apparent ſepulcrum tui. Hæc cùm audiuiſſet Sinorix, & agere iam venenum, corporique motum inferre ſentiret, vehiculum conſcendit, vt agitatione & concuſſione ſibi mederetur. ſtatim autem eo relicto in lecticam ſe poſuit, ac veſperi eſt mortuus. At Camma cùm per noctem duraſſet, audito eum viuendi finem feciſſe, læto animo exſpirauit.

STRATONICA.

[XLII.] Eadem Galatia Stratonicam Deiotari, & Chiomaram Ortiagontis vxores protulit, dignas memoratu. Stratonica cum eſſet ſterilis, maritumq; legitimos liberos, quos hæredes regni relinqueret, deſiderare ſciret, perſuaſit ei, vt alia ex muliere prolem ſuſciperet, ſibique eam ſubderet. Deiotaro ſententiam admirante, vxoriſq; arbitrio rem totam permittente: formoſam ea ex captiuis virginem Electram nomine adornauit, & Deiotaro copulauit: natoſq; ex ea liberos tanquam ſuos amanter ac magnificè educauit.

CHIOMARA.

[XLIII.] Quo tempore Romani duce Cnæo Manlio vicerunt Gallos Aſiaticos, qui ijdem Gallogræci dicuntur & Galatæ, vſu venit Chiomaræ vt inter alias ipſa quoq; duceretur captiua. Qui ea

potius erat centurio, homo & libidinosus & auarus, pudicitiæ eius vim fecit. Victus deinde pecuniæ cupiditate, cùm mulier corporis sui liberandi gratia magnam ei vim auri pollicita esset, eduxit eam ad locum, qui amne secabatur. hùc cùm transiuissent qui eam redemptum venerant Galatæ, datoque auro Chiomaram recepissent, vni eorum illa innuit, vt centurionem, qui ipsam tùm amplectens valedicebat, percuteret. cùmque is paruisset, & caput occiso amputasset, Chiomara id gremio inuolutum secum abstulit, cùmque ad maritum venisset, ante eum proiecit. & mirante eo, ac dicente, O mulier, præclara res est fides: omninò, inquit: sed id pulchrius est, vnum tantùm viuere, qui mecum rem habuerit. Cum hac muliere Polybius scribit se collocutum Sardibus, miratumque fuisse animi magnitudinem eius ac prudentiam.

MVLIER PERGAMENA.

[XLIV.] Mithridates Galatarum præstantissimos LX. sub amicitiæ specie Pergamum euocatos, cùm tractaret contumeliosè ac pro imperio, omnesque id indignè ferrent: Toredorix Tosioporum tetrarcha, vir & corpore robustus, & animo magno præditus: in se recepit, velle se Mithridatem, quando is in gymnasio pro tribunali sedens ius diceret, arreptum cum tribunali in conuallem præcipitare. Cùm forte fortuna Mithridates in gymnasium ea die non ascendisset, Galatasque ad se domum suam vocaret: bono idem animo suos esse iussit, cùmque conuenissent, vndique in eum impetum facere, corpusque eius diuellere. Non fefellit hoc Mithridatem, sed re ex indicio cognita Galatas vnum post alterũ iugulandos tradidit. Deinde recordatus adolescentis inter eos cuiusdam, qui elegantia formæ reliquis antecedebat æqualibus omnibus, miserabatur eum, ac factum mutabat, satisque præ se ferebat, ægrè se interitum eius ferre, quem inter primos necatum fuisse putabat. misit tamen qui viuum relinqui iuberent, si nondũ perijsset. Nomen adolescenti Bepolitanus erat: eique mirabilis casus euenit. cum enim comprehenderetur, pulcram & preciosam gestabat vestem, quam dum sibi puram à sanguine seruare cupit carnifex, ideoque paulatim detrahit, vidit regis nuncios accurrere, nomen Bepolitani clamantes. Ita huic auaritia, quæ multos perdidit, insperatam attulit salutem. [XLV.] Toredorix autem occisus, & sepultura cadaueri proiecto negata est. Muliercula autem Pergamena, cum qua is viuus consueuerat, ausa est mortui corpus componere & humare. quam custodes deprehẽsam ad regem adduxerunt. Fertur sane Mithridates aliquantulum fuisse conspectu puellæ affectus, cum iuuencula planè simplex videretur: magis tamen inflexit animum, quod causam ei facinoris fuisse

amato-

amatoriam audiebat, itaq; ei permisit, vt vestitu & ornamentis de bonis ipsius sumptis auferret ac sepeliret Toredorigem.

TIMOCLEIA.

[XLVI.] Theagenes Thebanus de ciuitate eandem cum Epaminonda Pelopida, alijsque optimis viris sectatus sententiam, in communi Græciæ ad Chæroneam clade occubuit, cùm iam vicisset & persequeretur sibi oppositos. Is enim fuit, qui vociferanti, Quousque persequeris? respondit, Vsque ad Macedoniam. Mortuo ei soror superfuit, quæ testaretur & ipsum virtute generis & natura magnum illustremque factum virum. huic tamen mulieri contigit fructum percipere suæ virtutis præclarum, vt tantò facilius ferret quantum in ipsam ex publicis redundauit calamitatib. Cum enim Thebas in potestatem redegisset Alexander, alijque alias vrbis partes peruagantes diriperent, domum Timocleæ occupauit homo nihil minus quàm modestus, sed insolenter iniurius atque stolidus, Thraciæ cuiusdam turmæ dux, Alexandri cognominis, sed planè cætera dissimilis. Is neque genus, neque vitam mulieris reueritus, cùm sese vino impleuisset à cœna, dormire Timocleiam secum coegit. neque hunc iniuriarum finem fecit, sed præterea aurum argentumque requirebat, si quid horum ea reconditi haberet, adhibitis partim minis, partim pollicitationibus, quod habiturum se eam perpetuò vxoris loco diceret. [XLVII] Illa ansam ab eo sibi præbitam arripiens: Vtinã verò, inquit, hanc noctem mors mea anteuertisset: vt omnibus rebus perditis saltem corpus contumeliæ inexpertum conseruassem. nunc quando res ita acta est, & te diuinitus mihi tutorem, dominum, virumque datum existimare debeo, non spoliabo te tuis rebus. nam me quidem id futuram video, quod tu volueris. Habui mundùm muliebrem, & pocula argentea, nonnihil etiam auri & nomismatis, cùm autem vrbs caperetur, ancillis mandaui, vt omnia conuasarent, abiecique, aut potius deposui in puteum aqua carẽtem paucisque notum. est enim tectus operculo, vmbrosumque circa nemus occultat. Hæc tibi accipienti fausta sint: mihi quidem apud te erunt argumenta & indicia fortunarum ac splendoris familiæ meæ. His auditis Macedo, non expectata die confestim ad locũ perrexit ducente Timocleia, ac hortum claudi iussit ne quis sentiret, tunicatusq; in puteum descendit. Horribile autem cum ducebat ad supplicium Parca, irrogante id Timocleia. supernè enim adstans, cũ è voce sensit eum in imo esse, multos ingessit lapides, multos etiam magnosq; aduolutos ancillæ iniecerunt, donec eum contuderunt atq; obruerunt saxis. [XLVIII.] Macedones vbi de ea re facti sunt certiores, sublato cadauere, cùm iam edictũ esset ne quis Thebanorum occideretur, captam Timocleiam ad regem adduxerunt, facinusq; narrauerunt. Alexander ex vultus constan-

Vltio diuina.

tia, lentoq; incessu grauitatē generosamq; indolem ratiocinatus, principiò quæsiuit quænam esset mulier. Illa verò impauidè prorsus & cōfidenter, Mihi, inquit, frater fuit Theagenes qui ad Chæroneam dux exercitus & contra vos pro libertate Græciæ dimicās cecidit, ne quid nobis tale accideret. cùm autem perpessa sim genere meo indigna, mori non recuso potius enim hoc est, quam viuentem aliam talem experiri noctem, nisi tu id prohibeas. Humanissimus quisque adstantium ad hæc lachrymas emisit. Alexandro miserari mulierem, vt miseratione superiorem, non subijt. admiratus autem virtutem, orationemq; qua satis grauiter se notatum sentiebat, ducibus mandauit, vt attenderent præstarentque, ne porrò talis contumelia familiæ alicui illustri inferretur. Timocleiam autem dimisit, omnesq; qui eam cognatione attingere inuenti sunt.

ERYXO.

XLIX. Batti, eius qui Felicis cognomentum tulit, filius fuit Arcesilaus, moribus patri nequaquam similis. Nam & viuens eum pater talento mulctauerat, quod propugnacula ædibus suis circūposuisset: & mortuo patre, cùm & ingenio esset aspero, (vnde & cognomen ASPERI reperit) & amico malo vteretur Laarcho, pro rege tyrannus fuit. Laarchus autem cùm affectaret tyrannidem, ac Cyrenæorum optimos aut pelleret vrbe, aut interficeret, culpam in Arcesilaum conferebat: tandemq; eum in morbum grauem ac tabificū propinato lepore marino coniecit, vitaq; exuit: & ipse imperiū occupauit, Batto eius filio id se adseruare prætendens. Filius porrò Arcesilai, & quia claudus erat, & propter ætatem cōtemnebatur: matrem eius magni faciebant plerique, fœminam pudicam atq; humanam, & familiaribus multis potentibusq; stipatam. Itaque eam Laarchus demerens, nuptias ipsius expetebat, promittebatq; se ea ducta Battum adoptaturum, & socium regni habiturū. Eryxo (ita enim appellabatur mulier) re cum fratribus deliberata, Laarchum cum his agere iussit, se fingens assentiri. Laarcho cum fratribus Eryxûs locuto, cùm rem illi de industria traherent, moramq; producerent, Eryxo ancillam ad eum mittit, nunciatque; Fratres in præsentia repugnare. quod si secum concubuisset, finem eos dissentiendi facturos, & concessuros nuptias. veniret itaque ad se noctu, si videretur: facto enim initio, reliqua facilè successura. Voluptati hæc fuerunt Laarcho, animoq; ob blāditias mulieris vana spe protinus inflato, venturū se vbi ipsa iussisset, policitus est. Hæc autem Eryxo agebat Polyarchi, qui fratrum natu erat maximus, cōsilio. [L.] Constituto coitus tēpore, Polyarchus occultè in cubile sororis introductus est, stipatus duobus adolescentib. gladios tenentibus, pœnasq; de nece patris exacturis, quem Laarchus recens interfecerat. Laarchus ergo ab Eryxone vocatus, absq; stipatori-

stipatoribus venit, & ab irruentib. gladijsq; ferientibus adolescētibus interfectus est. Cadauere trans murum eiecto, Battum productum regni paterni successorem declarauerūt, pristinamq; reipubl. constitutionē Polyarchus Cyrenæis restituit. Aderant ea tēpestate permulti milites Amasidis regis Ægyptiorum, quorum fideli opera vsus Laarchus, & propter eos non minimè terribilis ciuibus fuerat. Hi ad Amasin miserunt, qui Polyarchum & Eryxonem accusarent. Is cum indignaretur, ac de bello Cyrenæis inferēdo cogitaret, matrem eius mori contigit: iustaque ipso faciente, renunciatum est illud Cyrenam. Placuit itaque Polyarcho sui excusandi gratia ad Amasidem proficisci: cumq; Eryxo vna ire ac periculum obire vellet, mater etiam Critola, quantumuis vetula, comitem se adiunxit, maximæ autoritatis mulier, vtpote soror Batti quondam Felicis. Postquam in Ægyptum venerunt, cùm alijs maiorem in modū causam suam probauere, tum ipse Amasis maximo opere pudicitiam fortitudinemque Eryxonis est amplexus, donisq; honoris gratia affectos, & regio more tractatos Polyarchum ac mulieres Cyrenam remisit.

XENOCRITA.

[LI.] Non minorem admirationem meretur Xenocrita Cumana, ob facinus in Aristodemum tyrannum. Qui Mollem hunc à mollicie cognominatum putant, ignoratione veri id faciunt. Fuit enim Mollis dictus à barbaris, quasi Ephebus: quod adolescentulus admodum inter æquales adhuc comam alentes, quos (vt apparet) *coronistas* à coma dicebant, in bellis contra barbaros claruit, non audacia modò & opere militari, sed calliditate etiam ac prouidentia vsus singulari. Itaque à ciuibus in admiratione habitus, & ad maxima imperia euectus fuit. Romanis quoque missus est suppetias adducens, cùm ij bello vrgerentur ab Etruscis, Tarquinium Superbum in regnum restituere conantibus. In ea expeditione, quæ diu durauit, omnia in gratiam militum agens, magisq; popularem cnptantis fauorem quam ducis personam gerens, persuasit eis vt se in inuadendo senatu, eijciendisque vrbe Cumana optimis potentissimisque ciuibus adiuuarent. Inde potitus tyrannide, iniurijs quas in mulieres & ingenuos pueros exercebat, omnia sua superauit flagitia. Memoriæ enim proditum est, masculos eum pueros condocefecisse vt comam alerent, aurumque gestarent. mulieres autem coegisse vt tonderentur rotundè, chlamydes Epheborū gestarent, & tuniculas perbreues. [LII.] Erat Xenocrita quædam Cumis, puella patre nata, qui tum in exsilium actus erat. Hanc Aristodemus singulari amore ardens secum habuit, non adductā aut persuadendo conciliatā sibi, sed ratus vtcunq; gratum futurū puellæ, quod cū tyranno viueret, & à ciuibus suspiceretur ac beata putaretur. At Xenocritam hæc nihil mouebant. sed cùm

Aristodemus.

molestè ferebat se nullis pactis nuptialibus, absque vlla desponsione cum viro degere, tum eorum qui tyrannum oderant libertatis patriæ cedebat desiderio nemini. Forte tum eo tempore Aristodemus fossa regionem quandam ambiebat. quod opus neque necessarium erat neque vtile, tantum ad vexandos laboribusque atterendos ciues excogitatum. Erat enim singulis certa mensura egerendæ terræ designata atque imperata * vt vidit accedentem Aristodemum, declinauit, tunicaq, faciem velauit. eoque digresso cũ adolescentes per iocum & illudendi gratia quærerent, quid esset causæ, quod solum præ pudore fugeret Aristodemum, neque alijs maribus eodem modo afficeretur: planè seriò respondit, Solus enim inter Cumanos Aristodemus vir est. Ea vox cum omnes tangeret, generosos etiam pudor instigauit ad recuperandæ libertatis studium. [LIII.] Et quidem ipsam Xenocritam aiunt cùm hoc inaudiuisset, dixisse: Malle se quoq; pro patre, si ei reditus esset in patriam datus, terrã portare, quam in tanto luxu & potentia cum Aristodemo viuere. Hęc confirmauerunt eorum animos, qui principe Tymotele in Aristodemum conspirauerant. cumque eis aditum securum præberet Xenocrita, & Aristodemũ inermem atq; custodiæ expertem: non magno negocio irruerunt, eumque trucidauerunt. Hoc modo Cumæ duarum mulierum virtute libertatem receperunt: altera cogitationem eis rei gerendæ stimulumq; inijciente, altera ad rem conficiendam auxilium ferente. Cum autem magni honores & dona ampla Xenocritæ offerrentur, omnibus ea repudiatis hoc petijt, vt Aristodemi cadauer sibi sepelire liceret. Neque hoc tantum a ciuibus impetrauit, sed & Cereris eam sacerdotem fecerunt: rati hunc honorem non minus gratum deæ, quam Xenocritæ decorum fore.

PYTHIS *uxor.*

[LIV.] Pythæ quoque vxor, qui Xerxis ætate vixit, à sapientia & humanitate commendatur. Inciderat (vt aiunt) maritus eius in metalla auri: & quas inde consequebatur diuitias, non moderatè amplexus, sed inexpleti animi studio persequens, cùm ipse supra modum ei negocio vacabat, tum vniuersos ciues eò adductos ex æquo fodere, aut egerere, aut purgare aurum cogebat, omnibus alijs actionibus operibusque prorsum neglectis. Multis tum pereuntibus, omnibusque animum despondentibus, mulieres ad ianuã Pythis vxoris sese contulerunt, ibiq; de more supplicationis signũ deposuerũt. Ea, discedere his, & bono esse animo iussis, aurifabros quib. maximè fidebat, ad se acciuit, domiq; inclusos iussit panes, bellaria, poma, & alios cibos, quibus maximè delectari Pythem nouerat, ex auro omnia conficere. Iuerat tum fortè Pythes peregrè. Qui vt domum redijt, cœnamque poposcit, auream ei

mulier

mulier mensam apposuit, nullo esui apto cibo, sed omnibus aureis instructam. Cum initiò delectatus artificio naturam imitante, satur spectaculi posceret cibum: quodcunque peteret, id aureum ei mulier attulit. Indignanti, & esurire se respondenti: atqui, inquit, harum tu nobis rerum copiam, nullius præterea parauisti. omnia enim artificia, omnis vsus aliarum rerum desertus est. agros nemo colit, & posthabita satione, plantatione, alimentorumque è tellure comparatione, fodimus inutilia, ac quærimus, nobis ciuibusque extremam exhibentes molestiam. Permouit hæc oratio Pythem: & quanquam à secturis aureis non planè destitit, contentus tamen quinta ciuium parte ad hanc rem, reliquos agriculturæ & artibus incumbere iussit. [LV.] Is Pythes cum Xerxem in Græciam proficiscentem splendidissimè excepisset, donisque amplissimis demeritus esset, hanc sibi petiit à rege fieri gratiam, vt cum plures haberet filios, vnus eorum immunitate militiæ donaretur, qui domi manens senem patrem curaret. Xerxes verò iratus, hunc vnum, quem sibi relinqui pater orauerat, iugulari ac dissecari iussit. castrisque motis reliquos omnes abduxit eius fratres: qui omnes diuersis in prœliis perierunt. Qua ex re cùm magnum animi dolorem cœpisset Pythes, idem in se est expertus, quod vitiosis solet fatuisque euenire hominibus. Nam & mortem timebat, & vitam ægre tolerabat. cùmq; & viuere nollet, & vitam proijcere nequiret, hoc egit: Agger in vrbe erat magnus, perq; eam amnis labebatur, quem Pythopoliten nominabant. Eo in aggere *Stulti auari exitus.* monimentum sibi parauit, fluuiique alueum ita auertit, vt delapsu suo sepulchrum attingeret. opere perfecto, vxori vrbem imperiumque omne commisit, mandato ne ad monimentum accederet, sed sibi quotidie cœnam lintri impositam per amnem demitteret, tantisper dum linter cum cibo intacto sepulchrum præterueheretur: hoc si eueniret, tum mittendi faceret finem, seque mortuum sciret. Hoc ille modo vitæ reliquum consumpsit. Vxor autem rebus præclarè præfuit, ciuibusque malorum mutationem parauit.

AQVANE, AN IGNIS SIT *vtilior.*

[I.] PINDARVS pronunciauit, aquam esse rerum optimam, aurum autem flagrantem ignem. is ergo palam posteriorem locum igni assignauit. Adstipulatur huic Hesiodus, ita scribens, *Initio Olymp.*

Principio factum Chaos est. ——

nam voce Chaos plerique eum existimant expressisse aquam ob

diffusionem, quæ est Græcis chysis. Cæterùm testium in vtranq; partem æqualia sunt momēta. Sunt enim qui ignem vniuersi principium esse pronunciant, eumq; tanquam semen & gignere ex sese omnia, & in sese facta conflagratione recepturum. Omissis itaq; autoribus, rationes ipsas consideremus in vtram nos partem inclinent.

Pro aqua. Nonne autem id vtilius est, quo semper continenterq; indigemus, & quidem plurimo? quomodo supellex, aut instrumentum, atque adeò amicus alijs præfertur, qui nobis quauis hora & ad quasuis occasiones vtendi præstò est. Atqui ignis non semper vtilis est: & aliquando eum molestè ferimus atq; amolimur. Aquæ & hyeme & æstate, tam sanis quàm ægrotis, noctu dieque deniq; nunquam non vsus est & opus. nimirum enim mortui hinc alibantes dicuntur, quod humore careant, ideoq; vita sint priuati. Deinde absque igni multa fuerunt: sine aqua nullus vnquam homo. Est vero id quod initio statim & ab ipso ortu hominum exstitit, vtilius eo quod postea temporis inuentum fuit. liquet enim illud naturam nobis vt rem necessariam dedisse, hoc ob vsus superuacaneos studio machinationeque partum esse. At verò dici non potest quando aqua caruerint homines: neque eius inuentor deorum aliquis aut heroum perhibetur. Ignis vsus nuper adeò, vt aiunt, à Prometheo est repertus. ita sine igni, non absque aqua vita fuit. Et non esse hoc à poetis confictum, nostra demonstrat vita. Sunt enim quædam hominum gentes, absque igni vitam degentes, domibus focisque carentes, & sub diuo agentes. Quin &

Diogenes. Diogenes Cynicus minimè igni est vsus. qui etiam polypum crudum deglutiens, Tantum dixit, pro vobis adeo periculum. Absq; aqua autem neque commodam, neque omninò tolerabilem quisquam putauit vitam. Quanquam, cur in has me coniicio angustias? cùm infinitæ sint aliæ naturæ, quæ solo ferè homine ignis vsum sciente, absque igni nutriuntur & viuunt pascentes, volantes, repentes, aluntur que fructibus, radicibus, carnibus, sine igni. Sine aqua autem nihil viuit, neque marinum, neque aereum, neq; terrestre, & ipsa illa carniuora animalia, quæ bibere Aristoteles negat, mero tamen humore vitam sustentant. Est autem omninò id vtilius, absque quo nulla constat aut perdurat natura. [III.] Transeamus nunc ab iis quæ vtuntur, ad ea quibus nos vtimur, stirpes inquam & fructus. Horum alia prorsus expertia sunt caloris, quædam exiguam eius & obscuram habent partem. Humor autem omnibus, quorum stirpes terra continentur, nascendi, augescendi, fructumque ferendi suum causa est. Iam quid attinet me enumerare vinum, oleum, & alia quæ vindemia nobis suggerit, aut quæ mulgemus, & in promptu sita cernimus? quando ipsum quoque triticum, quod alimentum siccum putatur, mutatione, putrefactione, diffusioneque humoris nascitur. Porrò

autem

autem vtilius hoc est, quod nunquam nocet. Ignis verò facilè perniciem affert: aquæ natura nusquam est damnosa. Inter duo id quoque vtilius censetur, quod minimo apparatu suum exhibet vsum. Atqui ignis vsus sumtum materiamque desiderat: ideòque magis eo diuites & reges vtuntur, quàm pauperes & priuati. Habet autem aqua id humanis vsibus commodum, quod æqualiter omnibus prostat, & similiter non indiget instrumentis, non supellectile, nihil extra sese desiderat, bonum est seipso perfectum. Adhæc, minus vtile est, quod multiplicatum suam vtilitatem amittit. quod sanè igni accidit tanquam feræ voraci, & obiecta insumenti, & quia arte magis scitaq; moderatione quam suapte natura sit vtilis. Ab aqua nihil vnquam timendum est. [IV.] Præterea de duobus illud vtilius iudicatur, quod cum altero coniungi potest. Sed ignis quidem aquam non recipit, neque eius communione prodest. Aqua autem igni adscito conducibilis est. nam aquæ suapte natura calidæ remedium habent aduersus morbos ipsis etiam sensibus manifestum. Et ignem profectò humidum nusquam reperies. aqua autem tam calida quàm frigida, humanis apta est vsibus. Adde, quod cùm quatuor sint elementa, aqua quintum, vt sic loquar, ex se produxit elementum, mare puta, quod vtilitate illis inferius non est, cùm alias ob res, tum ob hominum commercia. Vitam enim nostram agrestem alioqui & commerciorum expertem hoc elementum coniunxit ac perfecit, mutuis auxiliis directam, ac permutationibus communitatem amicitiasque conciliantem. Heracleti est, si sole careremus, noctem nobis futuram perpetuam. Licet autem nobis eodem modo dicere: absque mare fuisset, animal fuisset homo omnium animalium ferissimum & impudentissimum. Nunc mare ab Indis vitem Græcis aduexit, & transmarinis frumenti vsum è Græcia attulit, & è Phœnicia literas memoriæ aduersus obliuionem remedium acciuit. vinum quoque apportauit. denique maior hominum pars ne absque fructu & institutionis exsors esset, præstitit. Quomodo ergo non sit vtilior aqua, quæ elemento excedit ignem? [V.] An verò potius pro igne dicendi aliquis hæc habeat argumenta. Quatuor elementa deus vniuersi conditor ad omnium rerum effectionem constituit. quæ elementa rursum hoc ipso differunt, quod aqua & terra materiæ instar subiiciuntur effectioni, ac finguntur: eoque ornatum & ordinem, adeoque vt sint & procreent consequuntur, quod ab aere & igne tanquam artificibus formantur: & cùm antea tanquam mortua iacerent, ab his ortus sui initium habent. Ignis verò in efficientibus causis dignitate hîc præstat. Quod dixi, inductione potest intelligi. Terra enim absque calore, sterilis est, & infrugifera ignis. sua eruptione & vi diffundendi materiam turgen-

Mare.

Pro igne.

turgentem fertilem reddit. Quam enim aliam adferes causam, cur saxa & aridiores môtium partes steriles sint, quàm quod ignis vel nihil, vel parum nanciscuntur? [VI.] In vniuersum autem, tantum abest vt aqua ex sese sufficiat aliis rebus generandis aut conseruandis, vt ipsa quoque igne destituta pereat. Calor enim est, qui quemadmodum cæterarum rerum formam naturamque ita aquæ etiam conseruat. & calore deficiente, putrescit aqua: ita vt aquæ interitus ac quasi mors fit penuria caloris. Nimirum enim palustres aquæ, & aliæ quæ non profluunt, aut exitu carentibus in cauitatibus inclusæ tenentur, vitiosæ sunt, ac ad extremum putrescunt: quod motum, cuius agitatione calor in rebus fouetur atq; conseruatur, habent nullum. Contrà aquas quæ maximè feruntur atque concitantur, viuas vocamus, quod in iis calorem motus continet. Quomodo autem duabus rebus ratione vtilitatis comparatis, hæc non præferatur, quæ efficit vt sit altera, quod quidem ignis aquæ confert. [VII.] Enimuerò vtilius est id, quo prorsus summoto animal perit. liquet enim id, quo sublato res interit, causam fuisse ei, vt subsisteret in natura. At humor etiam cadaueribus adest, neque omnis aboletur. alioqui non putrescerent humida corpora: cùm putrefactio sit sicci in humidum mutatio, aut potius humidi in carne corruptio. Tum ipsa mors nihil est aliud, quàm omnis caloris priuatio. vnde fit vt frigidissima sint cadauera adeò, vt sua frigiditate hebetent acies nouacularum admotas. Quin etiã in ipso animali quæ minimum sortita sunt caloris, minus etiam habent sensus, vt (verbi gratia) ossa & capilli, & quæ à corde absunt longius. Ferè enim sensus largior minorve adesse intelligitur, pro eo atque caloris in re plus est aut minus. Stirpes quidem & semina, non humor producit, sed calidus humor. frigidæ enim aquæ aut minus sunt frugiferæ, aut prorsus steriles. Quod si suapte natura fertilis esset aqua, omninò oportebat ipsam quoque ex sese proferre fructus. illa verò fructibus nocet. [VIII.] Iam alio sumto initio sic ratiocinemur. Ad ignis, quatenus ignis est, vsum aqua nihil indigemus. immò aqua vsum ignis impedit, eumque exstinguit atque abolet. in plerisque autem rebus aqua nisi igne adiuuante vsui non est. aqua enim calida aptior vsibus est, alioqui damnosa. Est verò inter duo illud vtilius, quod seorsim suos præbet vsus, neque altero indiget. His accedit, quod solo tactu vtilis est aqua lauantibus aut contrectantibus. Ignis per omnes sensus suam vtilitatem spargit. non solo tactu, sed procul etiam visus prodest. vt accedat reliquis eius vtilitatibus multitudo emolumentorum. Cæterùm id falsum est, quod dicitur aliquos homines absque igni esse. in vniuersum enim carere eo nullus homo potest: discrimina in hoc genere, vt & aliis in rebus, fatemur esse. Mare autem vt esset vtilius, à calore est consecutum: quo-

Aqua viua.

niam

niam magis quàm aliæ aquæ à calore afficitur. pro ſe enim nihil à reliqui differebat aquis. Qui verò ignem foris adhiberi ſibi non requirunt, non eò id faciunt, quod nihil opus habeant calore: ſed ob abundantiam inſiti caloris hoc fit. vt hac quoq; in parte ignis priores ferat: quandoquidem aqua nunquam ea eſt conditione vt non indigeat externis, virtus ſua ignem ſeipſo facit contentum. [IX.] Sicut ergo ducem præſtantiſſimum cenſemus, qui vrbem ita inſtruit, vt externis non indigeat auxiliis: ita hoc quoque elementum dicemus potius, quod efficit, vt pleriſque in rebus extra nos nihil deſideremus. Quod idem de aliis volo intelligi animalibus, quæ caloris externi non indigent. Et verò in contrariam ſententiam ſic poſſumus argumentari. Melius id eſſe, quo ſoli vtimur, eiuſque bonitatem ratione percipimus. Alioqui ratione quid conducibilius eſt homini, quid vtilius? Dices: atqui eo carent bruta, quid, inquam? an propterea minus vtilis eſt, inuentus ex prouidentia vtilitatis. Denique quoniam huc nos oratio deduxit, ſcire velim quid arti in conferendis ad vitam commoditatibus præſtet aqua. Ignis verò & reperit omnes, & conſeruat artes. itaque etiam Vulcanum principem ac ducem artium faciunt. [X.] Dixit Ariſto, *Somnus.* temporis nobis ad vitam dati exigui ſomnum quaſi vectigalis exactorem dimidiam auferre partem. Ego autem ſic dico: etiam ſi quis tenebris obtinentibus vigilaret per totam noctem, nullum fore huius vigiliæ fructum, niſi ignis bona nobis diei repræſentaret, noctiſque & diei diſcrimen aboleret. Itaque ſi nihil homo habet, cui ratione vtilitatis vitam poſtponat: ignis, qui vitam multiplicat, quomodo non mereatur omnibus anteferri rebus? Denique cuius temperiem ſenſus omnes maximè participant, id haud dubiè arbitrari debemus eſſe vtiliſſimum. Nonne autem animaduertis humore nullum per ſe vti ſenſum, niſi in eius temperie ſpiritus aut ignis ſit admixtus? Omnis autem ſenſus igne, vtpote vitalem ingenerante facultatem, communicat maximè omnium viſus, qui acutiſſimus eſt ſenſuum corporis, ignea quædam natu- *Viſus.* ra exſiliens cùm ſit: & qui fidem nobis fecit eſſe deos. quo accedat, quod à Platone eſt dictum, viſu animum hoc conſequi, quod cœleſtium corporum conuerſionibus ſeſe poteſt accommodare.

PLVTARCHI CAPITVLORVM descriptio: hoc est, Quæstionum solutio, siue problematum.

QVÆSTIONES ROMANÆ.

I. QVid causæ est cur sponsa in nuptiis iubeatur aquam & ignem tangere? An quod horum, quatenus in elementis ac principiis numerantur, alterum mas est, alterum fœmina: & ignis principia motionis suggerit, aqua subiecti ac materiæ facultatem obtinet? An quia ignis lustrat, aqua purgat: debet autem quæ nubit puritatem ac castimoniam conseruare? An quod sicut ignis absque humore nutriẽdi vi destituitur, estque aridus, aqua autem absque calore sterilis est & ociosa, ita mas quoque & fœmina seorsim nihil valent, coniunctione eorum vitæ consuetudo perfecta à nuptiis redditur? An id significare volunt, alterum ab altero deseri non debere, sed eos in societate qualiscunque fortunæ persistere, etiam ita rebus ferentibus, vt præter ignem & aquam nihil boni vnà frui detur?

II. Cur in nuptiis quinque faces, (cereos ipsi vocant) non plures his aut pauciores accendunt? An quia, vt Varro ait, prætores trinis, pluribus ædiles vtebantur, ab his autem sponsi accendunt ignem? An quod cum vtantur compluribus alias etiam numeris, tum alioqui præstantior atque perfectior impar creditus est, tum ad nuptias melius quadrare visus? Par enim diuidi se patitur, partesque eius æquis inter se viribus contendunt. Impar autem omninò diffindi se non fert, sed diuisus semper aliquid relinquit. Inter impares porrò omnium maximè congruit nuptiis quinarius. nam ternarius primus est de imparibus, binarius primus de paribus: ex his tãquam mare & fœmina miscetur quinarius. Aut potius, quoniam lumen procreationis signum est, mulieres autem ad quinq; plerunque pariunt, totidem vtuntur facibus? Aut quia matrimonium contrahentes quinque deorum ope indigere putant, Iouis perfecti, Iunonis perfectæ, Veneris, Suadæ, ac Dianæ, (ea Lucina est) quam parturientes inuocant.

Paris & imparis numeri vis, & quinarij.

III. Quamobrem de multis quæ Romæ sunt Dianæ templis, id solum non intrant viri, quod est in vico patricio? An id fit ob sermonem vulgatum? narrant enim mulierem ibi deæ cultum exhibentem à quodam vi fuisse compressam, eumque à canibus discerptum. inde superstitionem natam, ne viri eò intrarent.

IV. Cur reliquis Dianæ fanis soliti ceruorum cornua affigere, ei quod

quod in Auentino est boum cornua affixerunt? Fortassis vt monimentum esset antiqui casus. Fuit quidam in Sabinis Antro Coratius. is vaccam habebat magnitudine & forma reliquis prestantem: monitusque à vate quodam, qui in Auentino bouem hanc Dianæ immolasset, ei fata summam potestatem deferre, vrbemq; ipsius Italiæ totius regno potituram, Romam se contulit bouis ibi mactandæ gratia. seruus autem regi Seruio clam id vaticinium, idq; rex Cornelio Pōtifici indicauit. tum Cornelius Antroni mandauit, vt ante sacrificium aqua Tiberis profluente sese ablueret: sic enim legibus præscriptum esse litaturo. ita hic lotum abiit. interim Seruius occasionem immolandæ vaccæ in honorem Dianæ præcepit, mactatæque cornua templo affixit. Hoc & Iuba narrat, & Varro. nisi quod hic Antronis nomen non habet, deceptumque non à Cornelio sacerdote Sabinum, sed ab ædituo refert.

Cur quos peregrè mortuos falsò fama nunciauit, reuersos non per fores admittunt, sed conscenso tecto in domum demittunt? V. Fabula omninò est, quod Varro pro causa adfert. Cùm bello apud Siciliam magnum nauale prœlium fuisset commissum, multosq; fama mentiretur perijsse qui erant superstites, hos domum reuersos, intra breue tempus vniuersos fuisse mortuos. vnum ex illis domi suæ ianuam fortè fortuna occlusam offendisse, neque aperire potuisse ipsum cùm ante fores obdormiuisset, per quietē spectrum vidisse, quod ei præciperet, vt se de tecto in domum demitteret. eumq; consilio huic paruisse, longamq; vitam feliciter exegisse. atque huius ab exemplo istam fuisse introductam consuetudinem. Quid verò, si ea quoq; Græcis moribus est similis? Græci enim profanos habebant, neque iis sese permiscebant, neque ad sacrificia admittebant eos, quibus factum fuerat funus & sepulcrum tanquam mortuis. Et relatum in commentarios reperi, Aristinum quendam ea ipsa obstrictum religione Delphos misisse, Aristinus. qui pro se deprecarentur, & quo pacto difficultatibus, in quas legum autoritate compulsus erat, sese extricaret, rationem ostendi peterent. ei sic à Pythia fuisse responsum:

His, peragit quæcunq; puerpera, ritè peractis
Omnibus, ad superûm tua dona altaria sistes.

eumque oraculo probè intellecto, mulieribus sese quasi renatum præbuisse lauandum, vinciendum, lactendum, idq; reliquos deinde, quos idem casus excepisset, imitatos fuisse omnes, nomenq; iis factum Hysteropotmi, quod scilicet à credito exitio quasi postliminio reuertissent. Sunt qui hunc de Hysteropotmis expiandis morem ipso putent Aristino priorem, priscumq; fuisse. Non itaq; mirum est, si Romani tunc quoq; eos quos semel sepultos ac rebus humanis exemtos esse fuerat creditum, existimauerunt nō debere per ostium ingredi, per quod sacrificatū exitur, ac sacrificatum

reditur:

reditur: sed eum deorsum ex aere voluerunt in atrium sub dio positum demitti. Expiationes enim omnes solent fere sub dio peragere.

VI. *Osculi mos.* Quare mulieres osculo salutant cognatos suos? An id sentiendum est, quod plerisque probatur? Interdictum vsu vini mulieribus fuisse: ac proinde ne latere posset, si qua vinum bibisset, sed à familiaribus inter congressum deprehenderetur, osculandi morem fuisse institutum. An verò quam adfert Aristoteles philosophus causam, ea recipienda est? Id enim quod fama peruulgatum est, multisque locis adscribitur, facinus Troadum, ab iis in Italia perpetratum fuit. nam ibi cùm post nauium appulsum viri essent digressi, mulieres ignem nauibus iniecerunt, vt erroribus finem imponerent ac nauigationi. deinde sibi metuentes à maritis, cognatos & familiares, vt quisque se obtulerat, cum suauio sunt amplexæ. itaque placata vt in gratiam fuit reditum, hoc deinde eis blandiendi genus retinuerunt. Aut potius datum est hoc mulieribus, vt honorem simul eius potentiamque concilians, si viderentur multos ac probos habere cognatos & propinquos? Siue hoc verius est? cùm esset legibus interdictum cognatarum nuptiis, vsque ad osculum tamen amori permissum progredi, eaque fuit consanguinitatis tessera & communicatio. *Nuptiæ cū propinquis.* Antiquitus enim sanguine iunctas Romani non copulabant sibi in matrimonio, vt ne nunc quidem materteras aut sorores. Serò concessum fuit, vt ducere consobrinas liceret: idque tali de causa. Vir quidam, pecuniæ indigens, alias honestus, & gratia populari nemine inferior, consobrinam habere putabatur vxoris loco, ad quam hereditate dos magna peruenerat, eaq; ratione diues ipse esse. cui cum esset eo nomine dies dicta, populus omissa causæ cognitione eum absoluit, decretoque facto nuptias consobrinarum permisit publicè, coniugio autem superiorum graduum interdixit.

VII. *Donationes coniugum.* Cur donationes inter maritum & vxorem prohibitæ sunt? An quemadmodum Solon donationes mortis causa factas valere voluit, iis tantùm rescissis quæ necessitate extortæ, aut muliere persuadente factæ essent: nimirum quod necessitas vim animo faceret, voluptas autem eidem imponeret. an, inquam, eodem modo Romanis suspectæ erant cōiugum donationes? Aut potius, quod signum beneuolentiæ subtilissimum putarent esse donum, (dant enim etiam alieni & non amantes) ideo istud demerendi genus è coniugio sustulerunt, vt absque mercede gratis, ac propter se non alius causa coniuges inuicem amarent, An, quia muneribus capiundis maximè corrumpuntur mulieres vt alienos admittant viros, grauitatem iis conciliare censuerunt, quod suos nihil dantes diligerent? An hæc est verior ratio, quod mariti & vxoris omnia debent esse communia? Qui enim accipit quod datur, is discit,

pro

pro alieno putare quod datum non est: itaq; pauca inuicem dantes, reliqua omnia adimunt.

Cur à genero aut socero donum capere vetitum fuit? A genero, quia id per patrem videbatur ad vxorem rediturum: à socero, quod iustum videbatur nihil accipere eum, qui nihil daret. VIII.

Quamobrem rure aut peregrè domum redeuntes mariti, præmittunt qui adesse ipsos significet? An quia hoc est probitati vxoris suæ confidentes viri, (nam ex improuiso & subitò superuenire, speciem insidiarum & infensæ obseruationis habet) ideò dant operam vt desiderantibus se atque exspectantibus vxoribus lætum sui aduentus nuncium offerant? Aut potius quod ipsi rescire cupiunt, saluasne & desiderio sui affectas vxores domi sint offensuri? Vel quoniam plura sunt mulieribus domestica negocia & rei familiaris occupationes plures, mariti vbi absunt, variæque curæ & discursus: ideò aduentus nuncium accipiunt, vt omissis istis negociis absque tumultu ac suauiter maritum excipiant? IX.

Cur deos velato capite adorant, cùm alioquin hominibus obuiam facti venerandis, caput, si fortè eo tecto incedunt, detegant? hoc enim est, quod quæstionem videtur facere difficiliorē. Narrant Æneam cum rem sacram faceret, Diomede prætereunte caput velasse, itaque sacrificium absoluisse. Hoc si verum sit, non est alienum à ratione, sed consentaneum, vt quemadmodum aduersus hostem caput tegimus, ita amicis & præstantibus hominibus obuiam dati idem nudemus & quod deos velato capite venerantur, non proprium id est, sed fit per accidens, facto isto Æneæ in consuetudinem tracto. Quod si alia est afferenda causa, vide ne id modò quærendum sit, cur in veneratione deorum caput tegatur: alterum verò eius sit consectarium. Nam quod coram potentioribus hominibus caput nudant, non faciunt augendi honoris eorum gratia, sed vt eos inuidia liberent potius, ostendantq; eos non poscere sibi eosdem cum diuinis honores, neq; ferre aut gratum habere eodem se quo deos modo coli. Deos autem operto capite adorauerunt, vel quod ea re animi demissionem confiterentur, vel potius, quod verentes ne qua vox mali ominis foris accideret, vsque ad aures vestem sursum attrahunt. hoc enim eos admodum vitare, ex eo liquet quod ad oraculum consulendum accedentes, tinnitu æris circumsonantur. Aut, vt Castor tradit, qui Romana instituta Pythagoricis accommodat, vt ostendant genium qui in nobis est deorum qui extra sunt ope indigere iisque supplicare: capite operiendo per ambages arguentes animum à corpore occultari atque tegi. X.

Capitis nudatio & velatio.

Cur Saturno sacrificantes capita habent retecta? An quia velare caput institutum est Æneæ, Saturni autem sacrificium multò est vetustius? An quod capita operiant coram cœlestibus diis: XI.

Saturnus qualis deus

Saturnum, autem inter inferos terrestresque deos numerant? An quod veritati nihil opertum est, nihil occultum? nam veritatis patrem Romani Saturnũ (qui Cronos Græcis dicitur) esse censent.

XII. *Veritas Temporis filia.* Cur verò Cronum hunc veritatis patrem faciunt? Siue quod tempus est Cronus, vt nonnulli philosophorum interpretantur? veritatem autem eruit tempus, siue quod sæculum Saturni cùm fabulæ ferant iustissimum fuisse, probabile est plurimum fuisse vsum veritate.

XIII. Cur Honori sacra faciunt aperto capite? An quod honor splendida est res, illustrisque & aperta, qua de causa etiam egregios honoratosque viros capite retegendo venerantur: ideo numini quoque eiusdem nominis hunc ritum exhibent?

XIV. Cur parentes efferunt filii velatis capitibus, filiæ nudis capitibus, passisque crinibus? An quia filiis venerandi sunt patres tanquam dii, filiabus autem lugendi vt mortui, lex vtriq; parti suum decoro conueniens assignauit officium? An quia luctui maximè congruit, quod est alienum à consuetudine? solent autem ferè mulieres tectis, mares nudis capitibus in publicũ progredi. Nam apud Græcos etiam si qua calamitas incidit, tondentur mulieres, viri comam alunt: cùm alioquin hi tonderi, illæ crinem gestare soleant. Aut potius de filiis prior causa melius est allata. nam super sepulcris parentum circumagunt se, vt Varro scribit, ea tanquam deorum templa colentes: crematisq; parentibus cùm primum os reperiunt, mortuum diuinam esse consecutum naturam dicunt. Mulieribus omninò non licebat caput obnubere. Etenim narrant historiæ, primum omnium Spuriũ Carbilium vxori nuncium remisisse ob sterilitatem: secundum Sulpitium Gallum, quod suam vidisset veste attracta caput tegere: tertium P. Sempronium, quod sua vxor ludos funebres spectasset.

In luctu res insolita.

Diuortia.

XV. Cur Termino, quem Deum censent, & sacris terminalibus honorant, nullum animal immolatur? An quia Romulus terminos agro populi nullos posuit, vt liceret progredi, aliisq; ademptum adiicere suo, & putare omnem ditionem ad se pertinere, quàm (vt Laco ille dicebat) hasta assequi possent: Numa autem Pompilius, homo iustus, ciuilis, ac philosophus, limitibus suum agrum à vicino distinxit, iisque Terminum nuncupans inspectorem atque custodem amicitiæ & pacis, existimauit sanguinis purum, nullaque inquinatum cæde debere seruari?

XVI. Cur seruæ aditu templi Matutæ (quæ Leucothea Græcis est) prohibentur: vnam duntaxat matronæ introducunt, & colaphos genis eius infligunt? An hæ ipsæ alapæ signum sunt interdicti: reliquas autem arcent fabulam secutæ? Fertur enim Ino ex æmulatione aduersus maritum, quem ancillam amare suspicabatur, in insaniam prolapsa filium perdidisse. eam ancillam Græci Æto-

lam

lam domo, nomine Antipheram fuisse tradunt. Itaque apud nos Chæroneæ ædituus ante fanum Leucotheæ stans, accepto flagello edicit, Ne quis seruus intret, ne qua serua, ne quis Ætolus, neve vlla Ætola.

XVII. Cur ab hac dea nulla suis, sed sororum liberis bona precantur? An quod Ino sororis studiosa fuit, eiusque filium enutriit: in propriis autem liberis infelix fuit? aut alias etiam consuetudo hæc boni moris est, multumque necessitatibus conciliat beneuolentiæ.

XVIII. Cur multi diuitum Herculi decimam suorum bonorum consecrant? An quod is quoque Romæ decimam boum Geryonis partem deposuit? Aut quod effecit, ne Romani porrò decimas Etruscis penderent? Aut hæc quidem fide digna historia nulla confirmantur? Herculi autem vt voraci & largiter cœnanti copiosius sacrificauerunt? Aut potius nimias diuitias ciuibus inuisas carpentes, iisque tanquam corpori nimio incremento turgenti aliquid detrahentes, maximè honorari ac delectari huiusmodi contractione abundantiæ putauerunt Herculem, cuius vita fuit modicis contenta rebus & frugalis?

XIX. *Mensium ordo.* Cur à Ianuario nouum annum auspicantur? Antiquitus enim Martius primus fuit mensis numeratus. quod cùm aliis multis manifestum fit indiciis, tum eo præcipuè, quod quintus à Martio mensis Quintilis, Sextus sextilis, reliquique sic deinceps nominantur vsque ad vltimum, qui December appellatur, numero decimus à Martio. quæ res nonnullos mouit vt opinarentur atque affirmarent etiam antiquos Romanos non duodecim, sed decem mensibus annum compleuisse, quorum nonnulli plures xxx. diebus haberent. Alii sic tradunt, Decembrem à Martio mensem esse decimum, Ianuarium vndecimum, Februarium duodecimum, quo mense lustrationibus vtuntur, & defunctis parentant anno finiente. mutato autem ordine Ianuarium primum factum, quod Kalendis Ianuarii consules primi eiectis regibus Romæ magistratum iniuerunt. Probabilius est, quod alii dicunt. Martium à Romulo, homine bellicoso Martisq; cupido, & qui Martis filius putaretur, cæteris mensibus præpositum esse, vtpote Martis cognominem. Numam verò pacis studiosum, & qui ciues à re bellica ad agricultura͂ transcendere cuperent, Ianuario principe͂ locum assignasse, Ianoq; magnos honores detulisse, vt qui ciuilis & terrę colendę quàm belli fuisset studiosior. Verum hoc cõsidera, an nõ potius Numa anni principium sumserit nostrę naturę magis accommodatum. In vniuersum enim in his quæ circulo circumaguntur, natura nihil est primum aut vltimum: sed arbitrio hominum alius aliud temporis statuit initium. Optimè verò, qui post solstitium hybernum anni exordium faciunt, quando sol progredien- *Bruma.*

di fine facto conuertitur, & ad nos cursum reflectit. tunc enim in ipsa quoque natura conuersio quædam fit, quæ luminis tempus auget, & tenebrarum minuit, nobisque propius admouet principem atque dominum vniuersæ fluxæ naturæ.

XX. Cur matronæ domi suæ sacellum muliebris deæ, quam Bonam vocant, ornantes, myrtum non inferunt: quanquam omnibus germinantibus & florentibus studiosè ad eam rem vtantur? An credendum est fabulæ, quæ perhibet Faulii cuiusdam aruspicis vxorem, cùm clam poto vino non fefellisset, à marito virgis myrteis fuisse castigatam: ideoque mulieres myrtum non inferre, sed vinum ei sub lactis appellatione libare? An verò quod cùm ab aliis rebus puræ, tum maximè rei Venereæ, sacra ista peragunt? non enim solum maritos, sed omnes in vniuersum mares domo exterminant, cum deæ sacris operantur ritibus. Itaque myrtum vt Veneri sacram abominantur. Nam quæ hodie Murtia Venus dicitur, ea scilicet olim Myrtia fuit dicta.

Myrtus.

XXI. Cur picum Latini venerantur, eoque vniuersi magnopere abstinet? An quia Picum veneficio vxoris mutatum in picum auem fabula fert, & oracula pronunciasse, ac responsa interrogantibus dedisse? An hoc quidem omninò incredibile est & monstrosum? alia verò fabula probabilior, Romulo & Remo expositis non tantum vbera lupam præbuisse, sed & picum frequenter aduolasse ac bucceas in ora inseruisse? Frequenter enim etiamnum in locis quę sub montibus sita sunt ac syluestria, vbi picus, ibi etiam lupus visitur, vt narrat Nigidius. Aut potius sicut alię aues aliis diis sacræ, ita picus Marti sacer est? est enim audax & ferox auis, rostrumq; habet ita robustum, vt quercus etiam excindat, cùm rostri ictibus vsque ad medullam peruenerit.

XXII. *Ianus.* Cur Ianum bifrontem fuisse credunt, talemque fingunt & pingunt? Num quia genere Græcus ex Perrhœbia fuit, ac profectus in Italiam, sedibus apud Barbaros positis, linguam vitæque rationem mutauit? hoc enim narratur. An verò, quod Italos feris vtentes iniustisque moribus suadendo ad aliud vitæ genus traduxit, agriculturaque & ciuili institutione composuit?

XXIII. *Venus ortui & interitui hominis præfecta.* Cur quæ ad funera pertinent, in templo Libitinæ vendunt, quam eandem esse cum Venere censent? An hoc quoq; vnum est de Numæ regis sapienter institutis, quo discerent ab his rebus non abhorrere, neque pro piaculis eas ducere? Aut potius eò monebantur caducum esse, quod esset natum, vna eademq; dea & ortibus & interitibus præsidente? Nam Delphis quoque Veneris Sepulcralis, (*Epitymbiam* ipsi dicunt) est imaguncula, ad quam euocant eorum manes, quibus libant.

XXIV. *Kalendæ.* Cur tria principia mensis habent, non eodem dierum numero distincta? An Iubæ fides habenda est? is Kalendis dicit populum fuisse

fuisse à magistratibus vocatum, & ei indictas in quintum abinde diem Nonas: Idus autem diem sacram habitas. Aut potius cùm tempus Lunæ varietatibus definirent, animaduerterunt quouis mense tribus eam maximis variari differentiis. quarum prima est, cùm occultatur congressa cum sole: altera, cùm radiis solaribus elapsa, primum in occidua plaga conspectui sese offert: tertia, cùm Soli opposita pleno orbe fulget. itaq; occultationem eius vocant Calendas, quia omne quod occulte & furtim fit, clam appellant, tracto inde verbo *celare*. Primum autem Lunæ conspectum Nonas aiunt iustissimo nomine vocari, cùm sit nouilunium Eidus aut ob pulchritudinem dici creditur, quod tùm integra Luna est lucida: aut cognomines esse Ioui. hunc Dia, speciem seu formam Græci εἶδος appellant. Neque verò oportet numerorum subtilissimam rationem consectari, aut si quid exiguum rationes offendat, calumniari. quando hodieque, cœlestium motuum obseruatione artificiosa interim tanto aucta incremento, tamen inæqualitas motionum peritiam mathematicorum vincit, ratiocinationemque subterfugit.

Nonæ.
Idus.

XXV. *Dies atri siue nefasti.*

Cur diebus postridie Kalendarum, Nonarum, atque Eiduum exire vrbe aut peregrinari non licet? An id fit ea de causa quam plerique putant, & Liuius tradidit? Postridie Idus Quinctiles, quas nunc Iulias vocant, tribuni militum legiones ad Aliam fluuium educentes, à Gallis pugna sunt victi, vrbemque amiserunt. Is dies cùm nefastus esset iudicatus, superstitio (vt solet) morem hunc amplificauit, eidemque religioni obnoxios fecit etiam dies postridie Kalendarum & Nonarum. Aut multa sunt, quæ contra hanc opinionem dicuntur? nam & alia die clades ea accepta fuit, quam diem Aliensem à flumine dictam abominantur: & cùm multi sint atri siue nefasti dies, non eosdem in omnibus obseruant mensibus, sed in vnoquoque prout res tulit: & veri speciem nullam habet, vnam Idibus proximè posteriorem diem omnibus quæ Nonas atque Kalendas continenter insequuntur, hanc superstitionē conciliasse. §. 1. Videndum igitur, numnam sicut de mensibus primum diis cœlestibus consecrarunt, secundum diis manibus, quo mense & lustrationes quasdam peragunt, & defunctis parentãt: ita etiam dierum initia quasi & principes statuerint tres eos quos diximus cuiusque mensis, festosque hos dies & sacros esse voluerint: proximos autem ab his dæmonibus & vita defunctis destinauerint, nefastosque & ad agendum ineptos esse iusserint? Nam Græci etiam in nouilunio diis rem sacram facientes, proximum ab eo diem heroibus ac geniis addixerunt, craterumque secundus heroibus heroinisque miscetur. Omnino autem tempus quidam est numerus, numeri autem principium Vnitas, sacra habetur. binarius, qui eam excipit, principio opponitur, vt

Numerorum discrimen. parium primus. Par autem numerus imperfectus est & mancus atque infinitus: sicut contra impar definitus, finiens atq; perfectus. Ideò Nonæ quinto die Kalēdas, Idus nono die Nonas subsequuntur. imparibus enim principia definiuntur Quę verò principia insequuntur dies, pari numero cùm censeantur, ordinis eam dignitatem ac vim non habent. itaque his diebus actionem nullam aut peregrinationē ordiuntur. §. 2. Quid si huc pertinet fabula Themistoclis? contendisse aliquando diem post festum diem proximè succedentem cum festo die, obiecisseque, Hunc multum habere laboris ac molestiarum, se ocium præbere, & facultatem per quietem fruendi iis quæ ad festiuitatem fuissent parata. respondisse festum diem: vera dicis: sed ego nisi fuissem, nunquam tu esses. Hoc autem Themistocles dicterio duces Atheniensium, qui ipsi successerant, refutauit, Nunquam eos fuisse exstituros significans, si ipse vrbem non conseruasset. Cùm itaque omnis feria profectio & actio apparatum requirat & dispositionem, Romani autem festis diebus nihil adornare consueuissent, neque vlli curæ extræ cultum deorum intenti essent, adeoque quod etiamnum edicunt pontifices ad sacrificia accedentes, Hoc agerēt: haud abs re fuit, quod statim à feriis inter ingredi aut actionem suscipere noluerunt. quippe imparati cùm essent, domi diem è feriis proximum meditandis apparandisque rebus consumserunt. An quemadmodum hodieque cùm in templis deos adorauerunt, manere solent atque assidere: ita sacris quoq; diebus non statim agendo dicatas subiecerunt, sed intercapedinem quandam fecerunt, cùm difficilia multa & præter voluntatem hominibus inter agendum eueniant?

XXVI. *Albatæ lugebant.* Cur in luctu mulieres albas gerunt vestes, albasque vittas? An id faciunt exemplo magorum, qui aduersus Plutonem & tenebras lucido & illustri amictu se muniunt? Aut sicut defuncti cadauer albo inuoluunt tegmine, ita etiam amictos volunt esse necessarios? Corpus autem hoc modo ornant, quia animam nō possunt, quam volunt puram illustremq; prosequi, vt peracto difficili ac vario certamine iam dimissam. Siue luctum maximè decent vilia & simplicia? quæ autem colore infecta sunt, partim luxum, partim superuacanearum rerum studium arguunt. non enim minus de nigro, quam de cœruleo colore dici potest: dolosæ sunt vestes, dolosus color. iam nigra ex sese quæ sunt, non arte, sed natura tincta sunt, vmbrosoque colore permixta. Solum itaque album sincerum est mixturæq; expers, purum, & tinctura non imitabile, ac proinde optimè conuenit iis qui sepeliuntur. Mortuus enim simplex quippiam factus est & impermixtum, ac purum: scilicet nihil aliud, quàm à corpore tanquam succo colorem inducente liberatus. Socrates scribit, Argis in luctu albas geri vestes aqua elutas.

Cur

Cur omnem murum sacrum intaminatumque habent, portas non item? An vera est Varronis sententia? muros propterea sacros existimandos, vt pro iis propugnare alacrius ciues, mortemque etiã oppetere sustineant. (Et videtur Romulus quoq; fratrem propterea interfecisse, quod sacrum locum & inaccessum transilire aggressus, transcendendum profanumque reddidisset.) Portæ autem sacræ esse non poterant, cùm per eas & alia necessaria, & cadauera etiam efferrentur. Itaque vrbem qui de nouo condebant, aratro cui bouem marem & feminam subiunxissent, locum quantum erat murus occupaturus designabant: portarumque dimensi spacia, vomere exempto aratrum earum locis intactis transferebant. quod omnem terram aratam sacram & inuiolabilem censerent futuram. XXVII.

Cur pueros Herculem iuraturos non sinunt iureiurandum hoc intra domum facere, sed exire sub dium iubent? An ea est vera quorundam opinio, quia Hercules non sit delectatus vita parietibus cincta, sed sub dio & peregrè solitus degere? Aut quia deus iste non indigena, sed peregrinus & hospes fuit? Nam Bacchum quoque non iurant sub tecto, hunc quoque peregrinum. An verò hæc ioco tantum pueris dicuntur? aliàs verò hac ratione cohibere eos à leuitate & iurandi temeritate voluerunt, sicut Fauorino placet. nam iste quasi apparatus cunctationem iniicit, facultatemque deliberandi præbet. Hunc ritum non communem, sed Herculi peculiarem fuisse cum Fauorino aliquis affirmauerit, iis quæ de eo narrantur consideratis. adeò enim religiosum hac in re fuisse tradunt Herculem, vt semel duntaxat iurauerit, soli nimirum Phyleo Augeæ filio. Ideoque etiam Pythiam hæc sacramenta Lacedæmoniis exprobrasse, quod diceret melius vtiliusque fore, citra iureiurandum promissa implere. XXVIII. *Iureiurandum.*

Cur nuptam non patiuntur ipsam transcendere limen domus, sed sublatam transportant pronubi? An quia in prima raptione mulieres non vltrò intrauerunt domos, sed illatæ sunt? aut quia videri volunt non volentes, sed vi coactæ eò ingredi, vbi sunt virginitatem amissuræ? aut hoc signum est, exire etiam eas, domumve relinquere non debere, nisi vi eiiciantur, sicut vi introductæ sunt? Nam etiam apud nos in Bœotia in nuptiis axem plaustri ante fores cremant, innuentes sponsæ manendum esse, sublato auehendi instrumento. XXIX. *Nuptiales ritus.*

Cur sponsam introducentes dicere iubent? *Vbi tu Caius, ego Caia.* An quia hac conditione pacta intrat, vt particeps omnium rerum & gubernandæ familiæ sit? itaque hæc verba id significant, Vbi tu dominus eris & paterfamilias, ego domina ero & materfamiliâs. Nomine autem Caii & Caiæ communibus, vsi sunt peculiariter, quomodo iureconsulti Caium, Seium, Lucium, Titium XXX.

nomen ei de quo agitur imponunt. & philosophi Dionis aut Theonis voces vsurpant. Aut quia Caia Cæcilia honesta fuit ac proba matrona, vxor vnius de filiis Tarquinii, cui Caiæ in Sancti templo statua priscis temporibus posita fuit cum sandaliis & fuso: quæ domi actæ vitæ, industriæque sunt signa.

XXXI. Cur in nuptiis canitur iste omnium sermone notus *Talasius*? An à lanificio, quæ Græcis est *talasia*, talasum pro talaro dicentibus? nam sponsæ introductæ vellus substernunt, ipsaque secum colum & fusum importat, ac mariti ianuam lana coronat. An verum est, quod historici tradiderant? est autem tale. Quo tempore Romani Sabinarum filias Romam ad spectaculum profectas rapuerunt, Talasio (erat autem hic Talasius iuuenis re bellica præclarus, & cætera probus) virginem insigni forma plebeii quidam & eius clientes afferebant, vtque id eo possent tutius, neque interciperentur aut virgo ipsis eriperetur, vociferabantur eam se Talasio adducere. ita reliqui honorem Talasio habentes, faustis acclamationibus & comprecationibus eos sunt prosecuti ac comitati. cumque feliciter istud coniugium cecidisset, morem introduxerunt aliis quoque Talasium accinendi, vt Hymenæum solent Græci.

XXXII. *Argei quid?* Cur simulacra hominum, quæ Maio mense de ponte ligneo in flumen abiiciuntur, Argeos vocant? An quod antiquitus barbari ista loca incolentes hoc modo interficiebant si quos Græcorum cepissent: Hercules autem, cuius virtutem admirabantur, docuit eos more interficiendi peregrinos dimisso, simulacris eum repræsentare, iisque iaciundis religione se soluere? Argeos autem, siue Argiuos antiquitas simpliciter quosuis Græcos nominauit. Nisi hoc potius sentiendum est: Cum Arcadibus Argiui ob viciniam inimici haberentur, Euandrum è Græcia profugum cum in istis consedisset Italiæ locis, istam odii & inimicitiarum memoriam conseruasse?

XXXIII. Cur antiquitus foris non cœnabant absq; filiis pueritiam etiamnum agentibus? An hoc est quod etiam Lycurgus instituit, vt pueri in phiditia introducerentur, assueturi non belluino more aut incomposite, sed modestè voluptates adire, cum haberent senes qui inspicerent ac moderarentur? Immò vel magis hæc causa fuit, vt filiis præsentibus ipsi patres verecundius ac modestius sese gererent? Vbi enim (inquit Plato) inuerecundè agunt senes, ibi necesse est adolescentes fieri impudentissimos.

XXXIV. Cur cum reliqui Romani Februario mense mortuis parentent, D. Brutus, vt Cicero narrat, mense Decembri hoc egit? (Is autem Brutus est qui Lusitaniam peragrauit, primusque cum exercitu Obliuionem fluuium transiit) An quemadmodum sub mensis & diei finem solent vulgò mortuis iusta persoluere, ita ratio-

ni consentaneum est etiam vltimo mense & anno desinente id fieri? vltimus autem mensium est December. An quia dijs manibus isti honores habentur, quos venerari tempestiuum est omnibus fructibus iam perfectis? Aut quia tunc potissimum mentio inferorum est facienda, cùm appetente satione terra incipit moueri? Aut quia Saturno à Romanis est hic mensis consecratus, quem in Manibus, non superis dijs censent. Aut cùm Saturnalia sint instituta, festiuitas facilè maxima, & in qua conuiuiorum oblectationisque plurimum vsurparetur, horum quoque primitias quasdam mortuis tribuere placuit? Quid si falsum omninò est, solum Brutum isto mense parentasse? cùm Larentiæ quoque mense Decembri parentetur, & ad sepulchrum eius libationes offerantur.

Quid verò causæ est, quod Larentiam tanto afficiunt honore, cùm fuerit meretrix? Aliam enim fuisse perhibent Accam Larentiam Romuli nutricem, quam Aprili mense venerantur. Sed Larentia scortum, cuius cognomen Fabula edituo hac ratione innotuit. Æditruus quidam Herculis abundans, vt fit, ocio, solebat dies ludo talorum ac cuborum consumere. & quodam tempore, cùm casu factum esset, vt sociorum ludi nemo adesset, tædij impatiens ipsum Deum ad cuborum ludum prouocauit, hoc pactus, vt si vicisset Deum, aliquid ab eo beneficij consequeretur: sin victus ipse esset, se Deo cœnam exhibiturum, & puellam elegantem qui cũ concumberet. tesseris deinde duabus, vna pro Deo, altera pro se propositis ac iactis, superatus stetit pactis, ac Deo & cœnam adornauit splendidiorem, & Larentiam, quæ palam corpore quæstum faceret, ei cœnæ adhibuit, fanique foribus clausis intus eam reliquit. porrò aiunt eam à Deo cognitam non humano fuisse more, iussamque prima luce in forum prodire, & in quem primum incideret, eum obseruare amicitiamque eius captare. Larentiam vt surrexit & iuit, Taruntio cuidam occurrisse homini opulento, sed liberorum experti & iam ætate ad senium vergente: qui postquàm notitiam ipsius habuit, cùm viuus familiæ præfecerit, tum moriens hæredem instituerit. Larẽtiam postea temporis sub mortem opum suarum hæreditatem P.R. nuncupasse: ideoq; honores ei istos haberi. XXXV. *Larentia dua.*

Cur Romæ portarum vna appellatur *Fenestra*, iuxta quam est Fortunæ qui vocatur thalamus? An quod Seruius fortuna vsus secundissima, cum Fortuna consuescere creditus est, per fenestram ad ipsum commeante? An hoc quidem fabulosum est? quoniam autem rege Tarquinio Prisco mortuo Tanaquil vxor Seruij, mulier prudens & regia, capite per fenestram exserto ciues allocuta permouit, vt Seruio regnum deferrent: loco id cognominis fuit inditum? XXXVI.

Cur interea quæ dijs consecrantur, lege permissum est, vt sola XXXVII.

 spolia

spolia sinantur tempore corrumpi atque aboleri, neque ea licet reparare aut instaurare? An vt existimantes gloriam priorem simul cum spolijs intercidere, semper nouum aliquod virtutis monimentum parare operam dent? Aut potius, quod cum tempus signa contentionum cum hostibus habitarum obscuret, odiosum est & nimij discordiarum studij ea reficere atque innouare? Nam apud Græcos etiam parum laudis adepti sunt, qui primi lapidea aut ærea statuerunt trophæa.

XXXVIII *Auguria.* Cur Q. Metellus, vir prudens ac ciuilis creditus, cùm esset factus summus pontifex, auspicijs vti post Sextilem mensem, qui nunc est Augustus, prohibuit? An quoniam sicut die nascente aut adulta istas res agitamus, itemque initio & medio mensis: cauemus autem à diei fine & mensis tanquam agendo inutilibus: ita ipse etiam tempus anni post finitos octo menses reliquum, pro vespera quadam anni iam ad exitum vergentis ac deficientis habuit? An verò auibus v[illegible]ndum est vigentibus & integris? tales autem sunt ante æstatem: circa autumnum morbis & imbecillitate languent aliæ, aliæ pulli adhuc sunt & imperfectæ, aliæ omnino ob anni tempestatem nusquam visuntur, in alias auectæ regiones.

XXXIX. Cur qui sacramento militari non tenebantur, etiamsi alias in castris & exercitu versarentur, non habebant ius interficiendi aut vulnerandi hostis? (Rem sic habere, Cato Maior in epistola quadam ad filium demonstrauit, qua iubet eum si tempore completo militiæ exautoratus esset, domum redire: aut si manere vellet cũ exercitu, ab imperatore potestatem cædendi necandique hostis impetrare) An quod solam necessitatem oportet homini hominis necem permittere: qui nulla lege nullove mandato hominem occidit, is homicida est? ideoq; Chrysantam laudauit Cyrus, quod sublato iam gladio hostem interfecturus, vt receptui cani audiuit, cæde sibi interdictum putans hominem intactum dimisit. Aut quod qui in prœlio manum cum hoste est conserturus, si formidine victus pedem referat, non debet hoc impunè ferre, aut exlex esse? non enim tantum vtilitatis feriendo hostem adfert, quantum damni fugiendo. at qui exautoratus est, legibus proinde militaribus non tenetur: is verò qui rogauit vt quæ militum sunt sibi liceat agere, rursum se legibus iam & imperatoris iudicio submisit?

XL. Cur Iouis flamini non licet sub dio inungi? An quia etiam filios in conspectu patrum, aut generum vidente socero nudari inhonestumque nefasque putabatur, ne[illegible] antiquitus vna lauabant? Pater autem est Iupiter, & eius oculis maximè expositum videtur, quod est sub dio. An quemadmodum in templo aut fano nudare sese nefas est, ita aerem etiam sub aperto cœlo & dio reuerebantur, vt dijs genijsque refertum? itaque ergo plerasque res necessarias

rias

rias sub tecto facimus, domi nosmet occultantes, & deorum subtrahentes conspectui. Aut alia quidem soli sacerdoti, alia lex per sacerdotem omnibus imperat? Hoc sanè modo apud nos coronatum esse, comam alere, ferro armatum Phocensium fines non ingredi, propria sunt sacerdotis munia. pomum non gustare ante æquinoctium autumnale, vitem non putare ante æquinoctium vernum, ferè à magistratu vniuersis imperatur: vtrumque enim vt suo fiat tempore, edicitur. eodem planè modo apparet apud Romanos proprium esse hoc pontificis, vt equo non vehatur, neque plures tribus noctes ab vrbe absit, neque pileum (apicem ipsi vocant) vnde flaminis habet nomen, vnquam deponat. Multa verò alia pontifici dicta, ad omnes alios pertinent: de quibus hoc etiam est, sub dio non inungi. Ista enim sicci (vt verbum exprimamus) corporis inunctio valde male apud Romanos audit: & existimant non vllam aliam rem magis in causa fuisse quod Græci ita emollirentur, & in seruitutem redigerentur, atq; fuere gymnasia & palæstræ: quæ res multum tædij, malique ocij vrbibus inferrent, vnde extiterint puerorum obsceni amores, & corruptelæ corporum apud adolescentes ob somnos, ambulationes, motusque suis omnia legibus determinata, ac victus exquisitiorem vulgari ratione, quibus rebus Græci paulatim, ac ne sentientes quidem armorum vsu abdicato, gratum habuerunt loco bonorum grauis armaturæ militum & equitum, agiles, palæstritæ, formosique nominari. Hanc verò molliciem difficulter possunt effugere, qui sub dio nudantur: qui verò domi inunguntur, & corpora sua curant, ij nihil peccant. *Bœoti ritus.*

XLI. *Nomisma priscum.*

Cur antiquum nomisma ab vna parte Iani bifrontis imaginem, ab altera nauis aut puppim aut proram insculptam habet? An, quę vulgata est opinio, in honorem hoc fit Saturni, nauigio in Italiam aduecti? Aut hoc ei cum multis alijs est cõmune? nam Ianus quoque, Euander, & Æneas mari in Italiam appulerunt. Id profectò probabilius est, cùm vrbibus alia bono sint, alia necessitatibus inseruiant: ac bonorum maximum sit bona legum cõstitutio, necessariarum autem rerum, copia: quandoquidem Ianus eis vitæ rationem tradidit ordinatam moribus ad mansuetudinem redactis, abundantiam autem rerum necessariarum præbet fluuius, eas partim à mari, partim ex agris conuehens: ideò nomisma monimentum legumlatoris quidem habuit caput bifrons ob mutationem, vt docuimus, factam, fluuij autem nauigium. Alio etiam vsi sunt nomismate, cui bos erat insculptus, & ouis, & sus. quod re maximè pęcuaria se alerent, indeque opes pararent. Hinc & nomina apud veteres multa sunt deducta, vt Suilliorum, vt Bubulcorum, vt Porciorum: autor Fenestella. *Nomina vetera.*

XLII. *Ærarium.*

Cur Saturni templo vtũtur loco ærarij, ibidemq; contractuum monimenta adseruant? An quia obtinuit opinio, regnante Saturno aua-

no auaritiam apud homines iniusticiamque locum non habuisse, sed fidem & iusticiam? Aut quia Deus ille fructuum atque agriculturæ præesse creditur? Hoc enim falx designat: non id quod Hesiodum imitatus dixit Antimachus, *Falx Saturni.*

Hunc contra situs est hirtus, genitalia patris
Acmonida Cœli Saturnus falce reuellens.

Ex vbertate autem frugum & venditione pecuniæ nascitur copia. itaque Saturnum autorem custodemque eius faciunt. Huic sententiæ testimonio esse id potest, quod coitus in forum, qui nono quoque die celebrantur (Nundinas vocant) Saturno sunt consecrati, frugum quippe abundantia, venditioni & emptioni præbuit initium. Aut hæc quidem vetusta sunt? Primus autem ædem Saturni ærarium fecit post exactos reges Valerius Poplicola, cùm sentiret locum istum munitum esse & conspicuum atque ab insidijs tutum.

XLIII. Cur legati, vndecunque Romam missi, ad Saturni ædem accedunt, ibique nomina sua dant præfectis ærarij? An hoc fit eò quod Saturnus cùm fuerit peregrinus, hospitibus gaudeat? Aut historia potius quæstionem soluit? Antiquitus enim, vt apparet, quæstores legatis munera mittebant, quæ lauteia dicebantur, ægrotantium curam suscipiebant, mortuisque funus è publico faciebant. nunc autem ob multitudinem legatorum qui veniunt, sumtu omisso id tamen seruatur, vt legati accedant præfectos ærarij, qui eorum nomina in tabulas referunt. *Lauteia.*

XLIV. Cur flamini Diali non licet iurare? An quia tormentum liberorum est iusiurandum? sacerdotis autem & animum & corpus oportet torturæ esse expers. Aut quia non conuenit de rebus paruis fidem non haberi ei, cui sacræ & maximæ sunt creditæ? Aut quia omne iusiurandum in exsecrationem periurij desinit? Est autem exsecratio tristis res & mali ominis; quæ causa est, vt dira imprecari alijs sacerdotes per leges non possint. Et sanè laudi datum est Athenis sacerdoti, quæ populo iubente Alcibiadem deuouere noluit. votorum se, nō detestandi causa antistitam esse inquiens. Aut quia publicum est periurij periculum, si homo impius ac periurus pro ciuitate vota nuncupet ac sacris operetur?

XLV. Cur Veneralibus multum vini effunditur è templo Veneris? An verum est quod plurimi narrant: Mezentium Etruscorum imperatorem Æneæ per internuncios pacem ea conditione obtulisse, vt sibi is annuum vinum daret: & abnuēte Ænea, suis id vinum promisisse si prœlio victor discessisset: Æneam cognita eius pollicitatione, dijs vinum id consecrasse, partaque victoria vinum è congestis vuis factum ante fanum Veneris effudisse. An hoc signo monebant festos dies sobriè, non per ebrietatem debere agitari: quod dij magis delectentur nimium merum effundentibus, quam bibentibus. *Sobrietas.*

Cur

Cur Hortæ templum antiquitus semper mansit apertum? An quia, vt Antistius Labeo tradit, ab hortando dictam deam, quæ ad honestas actiones exhortaretur & incitaret, existimauerunt vt industriam semperque occupatam nunquam cunctari debere, nũquam inclusam impeditamve teneri? Aut potius ea est, quã nunc Horam dicunt, agilis dea & multis intenta negocijs, quæ cùm obseruet omnia & solicita sit, nunquam ab ea res humanas negligi voluerunt indicare? Aut potius id quoque nomen, vt multa alia, Græcum est, significatque deam inspicientem res (*horân* Græcis est videre) ideoque eius vt peruigilis semper apertum est templum? Quod si Horam ab *hortando* rectè deducit Labeo, videndum an nõ potius indidem dicatur *orator*. qui consulendo suadendoque exhortetur & incitet, quàm ab orando seu precando, vt nonnulli volunt. XLVI. *Horta.* *Hora.*

Cur Vulcani fanum Romulus extra vrbem posuit? An quod filius Martis cùm existimaretur propter fabulosam illam Vulcani aduersus Martem Veneris causa simultatem, Vulcanum in eadem vrbe eodemque cum Marte domicilio esse noluit? Aut hoc quidẽ ineptum est? sed illud templum iam inde ab initio ædificatum à Romulo fuit, vt ibi vnà cum collega suo Tatio curiam haberet, in qua de rebus arcanis cum senatu absque interuentoribus quietè possent consultare? aut cùm Romæ ab incẽdijs statim à primis tẽporibus multum esset periculi, colendum quidem Deum igni præfectum, sed extra vrbem locum ei assignandum statuerunt? XLVII.

Cur Consalibus ferijs equos asinosque coronant, & ociari sinunt? An quia feriæ istæ conso, qui equester Neptunus est, aguntur, asinus tum equo consors est, iuxtaq; fruitur vacatione laboris? Aut quia tum commoda nauigandi maris tempestas exhibita, iumentis qualemcunq; quietem præbet? XLVIII.

Cur qui magistratum petebant, mos erat vt hoc absque togis in indusio facerent? sic enim Cato tradit. An ne argentum in sinu gestantes suffragia redimerẽt? Aut potius quod magistratu dignos non generis nobilitate, opibus, aut fama, sed vulneribus & cicatricibus cùm iudicarent, vt conspicua hæc essent: absque toga comitia obibant? Aut quemadmodum prænsando, orando, & sese submittendo, ita nuditate quoq; corporis humiliter gratiam populi captabant? XLIX. *Mos petendi magistratus.*

Cur flamen Dialis vxore mortua Flaminio decedit? sic enim Ateius tradidit. An quia cœlibe miserior est qui vxorem amittit? qui enim vxorem duxit, eius domus perfecta est. qui ductam amisit, eius non imperfecta modò, sed & mutilata est familia? Aut quia in plerisque sacris rebus obeundis vxor ei adest, neque ea absente peragi eas fas est? Cæterùm vxore mortua confestim aliam ducere neque factu fortassis facilè, neque vt sit humanum videtur. Itaque et- L. *Dissidium coniugii.*

que etiam antiquitus vxorem repudiare nō licuit, ac ne hunc quidem licet: nisi quod hoc permisit eius rei gratia interpellatus nostra ætate Domitianus: aderant autem discidio matrimonij sacerdotes, terribilia multa & inusitata atque tristia agentes. Minus autem hunc morem flaminis Dialis mirabitur, qui obseruauit etiam censorum altero vita defuncto, alterum abdicare se censura opus habuisse. Mortuo quidem Liuio Druso censore, collega eius Æmilius Scaurus abdicare non ante voluit, quàm eum tribunorum plebis quidam duci in carcerem iusserunt.

Censorum mos.

LI. Cur laribus, quos Præstites propriè vocant, canis præficitur, ipsi autem caninis pellibus amiciuntur? An præstites sunt qui præsunt, ideoq; custodiam domus eis curæ, alienisq; eos terrori esse par est, domesticis mansuetos: qualis est canum natura. Aut id verius est, quod nonnulli Romanorum dicunt? sicut qui Chrysippū sectantur Philosophi; dicunt oberrare quosdam malos genios, quibus loco carnificum dij vtantur in puniendis flagitiosis & impijs hominibus: ita Lares genios quosdam esse diros ac furiarum naturæ affinis ad puniendum factos, qui in vitas & familias hominum inspiciant. itaque canum exuuijs vestiri; & canem eis adsidere, vt callidis scrutari atque vlcisci malorum facinora.

Lares præstites.

LII. Cur Manæ Genetæ canem immolant, votoque petunt ne quis domi natorum bonus fiat? An quod hæc dea ortui ac partui præest interitui obnoxiorum ac fluxorum corporum? (fluxū enim quendam & generationem, seu generationem fluxam vox à *manando* ducta indicat) vt igitur Græci Hecatę, sic Romani Genetæ canem immolant pro domi nascentibus. Argiuos etiam Socrates ait canæ Lucinæ rem sacram facere, ob facilitatem pariendi. Votum autem quid si non ad homines pertinet domi nascentes, sed ad canes; vt hos optent non bonos aut placidos, sed iracundos fieri & terribiles. Aut quoniam venustè boni dicuntur, qui mortem cum vita commutauerunt, hoc voto obliquè precantur ne quis domesticorum moriatur? Atque hoc alienum putare nemo debet. nam in fœdere Arcadum cum Spartanis facto scriptum esse Aristotelés testatur, Neminem Tegeatarum debere bonum redigi, (id est interfici) si auxilij causa rebus Lacedæmoniorum studeat.

Bonus pro mortuo.

LIII. Cur ludis Capitolinis etiamnum præconis voce proclamant Sardianos vænales, & senex quidam ludibrij gratia producitur bullam collo appensam gerens puerilem? An quia Veientes Etruscorum populus per longum tempus Romulo bello restiterunt, hancque is vltimam vrbem cepit, multosq; captiuos sub hasta vēdidit vnà cum ipsorum rege, futilitatem eius & stulticiam deridens? nam Etrusci à Lydis originem trahunt, Lydorum primaria vrbs Sardes. ideò Veientes Sardianorum nomine proclamant, & in hunc

Sardiani.

mant, & in hunc vsque diem ludicri gratia morem istum conseruant,

LIV. Macellum.

Cur locus vbi carnes publicè venduntur, *macellum* dicitur? An consuetudo vt multa alia, ita hoc quoque vocabulum à *mageiris* (qui Græca lingua sunt coci) deprauatum retinuit? sunt enim C. & G. cognatæ litteræ, & G. littera serò vti ceperunt à Sp. Carbilio adiecta reliquis: & qui blæsi sunt, lingua ob hebetudinem aberrante à R littera ad L. delabuntur. Aut historia rem explicabit? Ferunt enim Romæ latronem truculentum fuisse, nomine Macellum, qui multis deuerberatis vix tandem captus, supplicioque affectus, & ex pecunia eius locus carnibus publicè vendendis ædificatus fuerit, nomen ab ipso habens.

LV. Tibicines.

Cur Idibus Ianuarij tibicinibus permissum est per vrbem circuire, vestem indutis muliebrem? An hoc fit propter causam quæ subijcietur? Magnos illis honores Numa rex religionis causa contulerat. quibus cum postea tribunis militum consulari potestate rempubl. administrantibus priuarentur, vniuersi Roma Tibur secesserunt. desiderati inde, quod religio animos tenebat Romanorum, nemine sacrificijs præcinente, accitique cum non obtemperarent, sed Tibure manerent, libertus quidam magistratibus promisit occultè, se eos Romam reducturum. Instructo proinde pollucto, tanquam si dijs rem sacram fecisset, inuitat tibicines, adhibitis etiam conuiuio mulieribus, & per totam noctem compotatio, ioci, choreæque protrahuntur. tum subitò ficta trepidatione, improuisò patroni superuentu se perturbatum ait, persuadetque tibicinibus vt vehicula circumquaque pellibus obtecta conscendant, Tibur se eos reuecturum dolosè promittens. ibi circumactis vehiculis eos, qui per temulentiam & tenebras animaduertere vbi locorum essent nequibant. vniuersos Romam prima luce perfert. erant autem pleriq; vestibus floridis & muliebribus amicti ob nocturnam comesationem & conuiuium. Exinde cum magistratu tibicines in gratiam redierunt, decretumq; est vt tali habitu istum diem eis per vrbem vagari liceret.

LVI.

Quamobrem Carmentæ templum matronæ & antiquitus dedicauerunt, & hodie in primis colunt? Memoria proditum est matres, cum vsu vehiculorum quibus iumenta trahendis iungerentur senatus ipsis interdixisset, inter se conspirasse, neque vterum gerere se, neque parere velle, ac viros hac ratione vlcisci. idque fecerunt, donec mutata sententia vsus vehiculorũ concessus fuit. Exinde cùm pareret, fœcundæ & liberorum copia claræ templum Carmentæ posuerunt. Ea Carmenta nimirum Euandri mater fuit, nomine suo Themis, aut, vt alij volunt, Nicostrata. quæ cùm in Italiam venisset, oraculaque versibus illigata caneret, à Latinis *Carmenta* dicta est, voce à carmine deducta. Sunt qui Carmentam putent

putet esse Parcam, ideoq; ei matronas sacrificare. ratio autem nominis hæc est: *Carens mente*, ob instinctus videlicet diuinos, quib. ad fatiloqua fundenda carmina impellebatur.

LVII. Cur Ruminæ sacrificantes mulieres, lac victimæ infundunt, vinum non adhibent? An quia *ruma* Latinis mammam significat: & *ruminalem ficum* eam appellant, ad quam lupa mammam Romulo præbuit: ergo *Rumina*, id est lactentibus ac nutricibus & alendis pueris præfecta, merum non admittit, quod est infantibus perniciosum?

LIIX. *Patres duplices.* Cur senatorum alios patres conscriptos, alios simpliciter patres vocant? An patres & patricij vocantur qui initio à Romulo sunt lecti, qui possent suos patres ciere: qui verò postmodò è plebeijs adscripti sunt, patres conscripti dicuntur?

LIX. Cur communis fuit ara Herculis & Musarum? An quia Euandrum litteras docuit Hercules, vt Iuba narrat: resque ea videtur perhonesta, cùm litteras Prisci amicis ac cognatis traderent. Serò cœptum est mercede doceri. primusq; ludum literarium aperuit Sp. Carbilius, Carbilij libertus, eius qui primus vxorem dimisit. *Ludus litterarius.*

LX. Quare cùm duæ sint aræ Herculis, mulieres nihil sumunt neq; gustant de ijs quæ in earum altera immolantur? An quia post sacrificium iam peractum superuenit Carmenta? Hoc idem familiæ Pinariorum accidit, qui inde nomen habent. nam exclusi ab epulis, alijs edentibus esuriunt. quod Græcè est *peinân*; Aut propter fabulam quæ de tunica & Deianira fertur?

LXI. Cur tutelarem Romæ Deum, masne sit an fœmina, dicere aut quærere, eiusq; nomen efferre nefas est? quod quidam interdictum à superstitione repetunt, narrantes Valerium Soranum male perijsse, quod nomen illud edidisset. An quia, vt nonnulli rerum Romanarum scriptores tradunt, carmina quædā sunt & præstigiæ quibus dij eliciuntur: quibus vsi Romani cùm putarent se quosdam hostium deos ad se traduxisse, cauere voluerunt ne idem sibi ab alijs eueniret? Itaque sicut Tyrij vincula inijcere simulacris dicuntur, alij autem cùm ea ad lauacrum aut lustrationem aliquam deducunt, fideiussores pro reditu exigunt: ita Romani tutissimè ac constantissimè adseruari Deum crediderunt, qui neque de nomine notus alijs esset. An quemadmodum Homerus scripsit,

Terra est communis cunctis cœlestibus vna.

vt homines vniuersos deos colerent æquo iure terram tenentes: ita prisci Romani salutis publicæ autorem occultauerunt, quod vellent non istum duntaxat, sed omnes etiam alios deos à ciuibus suis coli?

LXII. *Pater patratus.* Cur inter Feciales maximus est is, quem *patrem patratum* appellant? is autem est qui liberos habet viuo adhuc patre suo atque etiamnum priuilegium autoritatemque aliquam retinet: pretores enim

enim corpora quæ ob formam & florem ætatis custodia opus habebant pudica, eorum fidei commendant. An quia & liberos reuerentur suos, & timent genitores? An ipsum nomen rem explicat? est enim patratum quasi perfectum & absolutum: & perfectior alijs putabatur, qui viuo patre pater esset factus. Aut iureiurandi & pacis præsidem oportet simul (vt ait Homerus) prorsum & retrorsum videre? id verò maximè præstare possit, qui & filium habet de quo consultet, & patrem qui cum deliberet.

LXIII. *Rex sacrificulus.* Cur regi sacrorum magistratuum gerere aut orationem ad populum habere non licet? An quod antiquitus reges pleraque & potissima sacra peragebant, inque immolandis hostijs sacerdotibus aderant: cùm verò modum non seruarent, sed superbè iniqueque dominarentur, Græci plerique ijs omnem ademerunt potentiam, id tantum relinquentes vt dijs sacra facerent. Romani autem regibus omninò eiectis, sacrificijs alium præfecerunt, neque magistratum gerere eum, neque cum populo agere sinentes: vt nunquam nisi in sacris seruire, & in gratiam deorum sustinere regnum viderentur? Sanè à maioribus tradito ritu ante comitium rex sacrorum postquàm rem diuinam fecit, fuga sese inde è foro proripit.

LXIV. Cur mensa cùm tolleretur, semper omninò aliquid super eâ volebant relinqui? An hac ambage significabant semper ex partis aliquid in futurum reseruandum, & in præsenti die subsecuturæ aliquam habendam rationem? Aut scitum putabant appetitum cohibere, eumque reprimere dum adhuc aliquid ad fruendum in promtu est? minus enim appetunt absentia, qui præsentibus abstinere didicerunt. Aut erga famulos aliquid habet humanitatis mos iste, qui sic quodam modo videntur à dominis ad societatem mensæ admitti? non enim tantum delectantur accipiendo, quantum participando. Aut rerum sacrarum nulla vnquam debet inanis relinqui? est autem mensa sacra.

LXV. Cur vir primò cum sponsa non congreditur luce, sed in tenebris? An præ verecundia, quod ante coitum alienam existimat? An etiam cum propria verecundè coire doctus? Aut quemadmodum Solon mandauit vt sponsa manducato malo Cydonio in thalamum veniat, vt prima salutatio nõ iniucunda sit aut ingrata: Sic Romanus legislator occultari voluit si quod esset corporis sponsæ vitium? Aut eo more illiciti coitus damnantur, vbi etiam legitimis pudor adhibetur?

LXVI. Cur Circorum vni nomen est Flaminio? An quod cùm de priscis Romanis quidam Flaminius vrbem agro donasset, eius reditibus vsi sunt ad equestria certamina? cumq; adhuc superessent pecuniæ, viam ex ea strauerunt, quàm ipsam quoque Flaminiam appellauerunt?

LXVII. *Lictores.* Cur qui fasces gerunt, *lictores* dicuntur? An quia Romulum sequeban-

quebantur lora in sinubus gerentes, quibus vincirent sontes? vulgus enim Romanum *alligare*, qui purius loquuntur, *ligare* vsurpãt pro vincire? An hodie *litera* C. vocabulo intercalata vsurpatur: antiquitus autem *litores*, quasi *liturgi*, id est qui publica ministeria exequerentur, dicti sunt? Nemo enim ferè nescit, etiamnum in multis Græcorum legibus *liton* legi pro publico.

LXVIII. *Luperci. Canis.* Cur Luperci (hi sunt qui Lupercalibus nudi, solisque præcincti subligaculis discurrunt, & scutica obuios feriunt) canem immolant? An quia Lupercalia vrbis sunt lustratio, & fiunt mense Februario, cui ab expiando nomen est: ipsorùmque dies februatus dicitur, cum *februatio* purgamentum significet? Iam cane in piaculis ferè omnes vsi sunt Græci, vtunturque in hunc vsque diem eo pro piaculari hostia nonnulli: Hecatæque inter alia purgamenta etiam catuli offeruntur, expiandosque catulis tangunt, quam februationem sua lingua *periscylacismum* vocant. Aut *lycus* lupus est, *Lycaea* Lupercalia? canis ergo animal lupo inimicum Lycæis immolatur. Aut quia Lupercos per vrbem discurrentes allatrant & vexant canes? Aut quia Pani ista fiunt sacra, cui canis gratus est ob caprarum custodiam?

LXIX. *Septimontium.* Cur festo die, qui Septimontium dicitur, vsu vehiculorum quæ iumentis traherentur, antiquitus abstinuerunt, idque etiamnum obseruant, antiquitatis studiosi? Feriæ autem istæ institutæ sunt propter adiectum septimum Romæ collem, quo facta est septicollis. An, vt quidam Romanarum rerum scriptores putant, quia vrbis partes non sunt omninò inter se coniunctæ? Aut hoc quidem nihil ad rem facit? Sed cùm vrbe condenda magnum opus peregissent, iamque vlterius incrementum vrbis nullum animo conciperent, quietem cùm sibi tum iumentis quorum opera fuissent vsi, per istas ferias parauerunt? Aut cùm vellent omnes festiuitates ciuium præsentia ornari, eam verò in primis quæ ob contractas in vnam multas vrbis partes instituta erat, ciuibus vsu vehiculorum iumentariorum ista die interdixerunt, ne vrbe cui dies agebatur festus, exirent?

LXX. *Furcifer.* Cur furti, aut alius seruilis delicti damnatos *furciferos* dicunt? Nonne hoc quoque vetustæ accurationis argumentum est? Qui enim serui sui nequiciosum factum comperisset, coegit eum duplex lignum, quod curribus subijci solet, (furcam Romani appellant) per viciniam circumgestare in conspectu hominum, vt ab eo sibi porrò cauendum esse scirent. Itaque à furcæ gestatione dicebatur furcifer.

LXXI. *Fœnum in cornu.* Cur ad cornua boum cornipetarum fœnum alligabant, quo obuij monebantur vt sibi cauerent? An quia ob satietatem luxuriant petulantesque sunt boues, equi, asini, & homines? sicut alicubi ait Sophocles:

At tu

At tu ferocis pullus vt pastus nimis,
Bu cis & ventre plenis ———

Ideoque M. Crassum fœnum in cornu habere dicebant Romani: & qui alios in republ. solebant exagitare, ab illo sibi cauebant, & præteribant hominem paratum ad vlciscendum & oppugnatu difficilem. quamquam postmodò dictum fuit Cæsarem Crasso fœnum ademisse, cùm is primus in republ. eum contemsisset, seque ei opposuisset.

LXXII. *Lucernæ augurum*

Cur augurum, quos ante auspices nominabant, laternas semper esse apertas voluerunt, neque operculo vnquam tegi? An paruas res magnarum voluerunt esse tesseras, more Pythagoricorū? Vt enim hi chœnici insidere, ac ignem gladio agitare vetabant: ita prisci multis vsi sunt obscuris significationibus, maximè rerum sacrarum, de quibus etiam lucernæ hoc institutum est. Nam lucerna respondet corpori animum continenti, qui lumen est, semperque debet intellectus esse apertus ac perspicax, nunquam includi aut flatu extingui. Iam cùm venti spirant aues non constanter manent, neque firma auguria exhibent; quia tum vagantur & inæqualibus aguntur volatibus. ista igitur consuetudine docent captanda auguria, non cùm venti flant, sed cum est tranquillitas, & apertis licet vti lucernis.

LXXIII.

Cur interdictum erat auguri, si vlcus haberet, aues obseruare? An id quoque argumento est, animo ab omnibus molestijs ac quasi vlceribus & morsibus vacuo, sinceroque & ocioso debere sacras res tractari? An rationi consentaneum est, cùm neque victimam aut auem vlcerosam vsurpatet quisquam rei sacræ faciundæ gratiâ, capiendive augurij: multò magis ipsos augures curare, vt puri sinceríque & integri ad diuina indicia obseruanda se conferant? Vlcus enim videtur quædam esse mutilatio & pollutio corporis.

LXXIV. *Fortunæ*

Cur paruæ Fortunæ, quam Breuem vocant, fanū Seruius Tullus dedicauit? An quod initio humilis & obscurus, matre natus captiua, Fortunæ beneficiô ad regnum Romæ euectus fuit? Aut magnitudinem potius mutatio ista quàm exiguitatem Fortunæ indicat? Omnium verò maxime videtur Seruius Fortunæ vim diuinam extulisse, omnibusque eam inscripsisse actionibus. Non enim Fortunæ duntaxat bonæ spei, auerruncæ, blandæ, primigeniæ, & virilis templa condidit: sed & propriæ Fortunæ ædes est; & conuertentis, & bene sperantis, & virginis. & quid reliqua persequar cognomina? cùm viscatæ etiam Fortunæ templum sit, quasi eminus nos captantis & rebus adhibentis. Quin hoc vide, an non deprehenso Fortunam minimis momentis plurimum posse, multisq; vsu venisse vt exiguis planè rebus aut euenientib. aut non contingentibus maxima consequerentur vel perderent, paruæ Fortunæ

templum dedicarit: docens animum rebus esse aduertendum, nihilque eorum quæ offeruntur ob paruitatem esse negligendum.

LXXV. Cur lucernam non exstinguebant, sed vltrò consumi atque exstingui sinebant? An venerabantur eam vt cognatam & germanam ignis perennis & inexstinguibilis? An eo significabant, animata nisi noceant, interficienda non esse? animalis autem similis est lucerna, quod & alimento habet opus, & à seipsa motum habet, & cùm exstinguitur, vocem edit quasi necata. Aut hic mos docet, neque ignem, neque vllam rem necessariam, cuius copia nobis suppeditet, perdere nos debere, sed alijs relinquenda esse quibus vsus est ijs, vbi nos non amplius indigemus?

LXXVI. Cur qui nobilitate generis alijs præstare videbantur, lunulas in calceis gestabant? An, vt Castor ait, signum hoc est habitationis supra Lunam quæ fertur, & quod post mortem rursus animæ Lunam sub pedibus habebunt? An hoc prisci habuerunt eximiũ, qui erant Arcades cum Euandro, & ante Lunam nati dicebantur? Aut, vt multa alia, hoc quoque institutum erat, vt rebus secundis elati ac superbientes, mutationis Fortunæ in alteram partem admonerentur? Exemplo videlicet Lunæ, quæ

Primùm recens exsistit è caligine:
Fulgore dehinc subinde faciem splendido
Augescit illustrans: & cùm pulcerrima
Renidet orbe pleno, rursus exuit
Lumen suum paulatim, & ad nihilum redit.

Aut obedientiæ sic adsuescere discebant, Lunæ exemplo præstantiori parere non recusantes? & quemadmodum illa secundas obit partes,

Phœbei semper radijs intenta nitoris,

vt canit Parmenides: ita ipsi quoque contenti esse secundo loco magistratibusq; obtemperare, ab ijsque potentiæ & honorum fructu aliquo impertiri.

LXXVII. Cur annum Ioui, menses Iunoni consecrant? An quod in deos inuisibiles & soli intelligentiæ notos regnum obtinent Iupiter & Iuno: in eos qui conspectui patent, Sol & Luna? Efficit autem Sol annum, Luna menses. Neque simpliciter censendum est hos istorum esse imagines, sed ipsum in materia Iouem esse Solem, ipsamque in materia Iunonem esse Lunam. ideoq; Iunoni nomen est à iuuenescendo. & Iunonem vocant Lucinam, quasi *Lucidam* diceres, putantque eam in partubus auxilium ferre mulieribus, vt & Lunam. vnde illud:

Iupiter. Iuno.

Per cœruleum astrorum polum,
Partus celerantemque Lunam.

Facillimè enim mulieres sub plenilunium videntur prolem eniti.

Cur

Cur aues sinistræ quæ dicuntur, in auspicio habentur pro addicentibus? An verum hoc non est, multosque decepit? An sinistrũ (si quis probabilibus argumentis velit vti) a *sinendo* dictum est? ideoq; auem quæ actionem suscipi permittit, sinistram pro *sinisteria* vulgus male dicit. An res ita habet? cùm Ascanio Æneæ filio signa cum Mezentio collaturo fulgur à læua victoriam portẽdisset, rem in omen tractam in posterum quoque fuisse obseruatam. Alij tamen Æneæ hoc vsu venisse dicunt. Etquidem Thebani, quod læuo cornu in pugna Leuctrica fudissent hostem atque vicissent, deinceps omnibus in prœlijs principem locum sinistræ aciei attribuerunt. Aut potius versus ortum Solis intuentibus ad læuam est septentrionalis mundi plaga, quam nonnulli dextram & superiorem mundi partem appellant: hęc est Iubæ opinio. Quid si sinistris natura imbecillioribus augures quasi vim quandam addere, & defectum exsarcire ista ratione voluerunt? aut terrestria cœlestibus opposita censentes, quæ nobis læua videntur, arbitrati sunt deos à dextra mittere? LXXIIX. *Sinistra.*

Cur eius qui triumphum egisset, ac deinde mortuus crematusque esset, licebat os sumptum in vrbem inferre ac deponere? hoc enim Pyrrho Liparæus tradit. An hoc fit in mortui honorẽ? Nam ijs qui res præclarè gessissent, atque imperatoribus hoc dederunt Romani, vt in foro sepelirentur: vt Valerio & Fabricio. quorum tamen posteros aiunt ita inuidiam honoris istius declinare solitos, vt funeri in forum allato fax ardens subijceretur, statimque auferretur: facultate duntaxat sepulturæ in foro sic confirmata. LXXIX. *Sepulchri honos.*

Cur cum publico epulo exciperent eum qui triumphum duxisset, à consulibus missis internuncijs petebant, ne ad cœnam venirent: An quod locum assignari honoratissimum triumphatori oportebat, tractarique eum magnificentissimè, & domum deduci peracta cœna: quæ omnia consulibus, si interessent, nulli alij licebat deferri? LXXX. *Triumphi mos.*

Cur purpura prætextam vestem tribunus plebis non gestat, alijs magistratibus gerentibus? An quia omninò magistratus non est? nam neque lictores habet tribunus plebis, neque pro tribunali sedens responsa dat, neq; initio anni (quod alij solent magistratus) ineunt, neque dictatore creato abdicat, sed omni magistratuum iure in hunc translato, ipse solus officium retinet suum: vtpote nõ magistratum gerens, sed diuersæ functionis ordinisque persona Atque vt oratores nonnulli exceptionem negant esse iudicij genus, cum contrarium eius quod iudicij est præstet: (iudicio enim sententia fertur, exceptione infringitur & aboletur) eodem modo censent tribunatum plebis impedimentum potius magistratus esse, aliquidque huic aduersum, quàm magistratum. Obuiam enim ire potentiæ magistratus, nimiamque eius licentiam retun- XXCI. *Tribunatus plebis.*

dere, munus est & potestas tribunatus plebis. An verò hæc & horum similia afferunt, qui causas comminiscuntur? Sed cum tribunatus plebis populi voluntate extiterit, popularis etiam ratio vim in eo obtinet, magnumque habetur non supra plebem se in tribunatu efferre, sed interuenientibus ciuibus habitu, amictu, victusque ratione esse similem? Fastus enim consulem prætoremque decet. tribunum plebis (vt dicebat C. Curio) conculcandum se præbere conuenit, neque maiestatem in vultu præ se ferre, aut aditus ad se difficiles facere, vel molestum multitudini, sed propter hanc alijs odiosum, popularibus autem tractabilem promptumque esse. Eam obrem id quoque receptum fuit, vt tribunorum ianuæ nunquam clauderentur, sed noctes diesque apertæ essent tanquam portus & perfugium ope indigentibus. Quantò autem submissius se pro sua persona gerit, tantò magis augetur potentia tribunus. publicus enim existimatur, quod ad vsum attinet, omnibusq; accessus veluti ara: estque honoris gratia sacrosanctus & inuiolabilis. quando etiam incedens in publico ** omnibus lege piacularis lustratio mandatur, tanquam pollutis.

XXCII. *Fasces.*

Cur Prætorum fasces colligati feruntur, appensis securibus? An id signo est, iram magistratus non debere esse in procliui & solutam: an solutio fascium, quæ paulatim fit, moram aliquam iræ inijcit & cunctationem, & nonnunquam fecit vt sententia de supplicio exigendo mutaretur? Iam cum vitiorum alia sint sanabilia, alia insanabilia: virgis corrigebantur qui emendari poterant, securibus amputabantur immedicabiles.

XXCIII. *Humana victima.*

Cur Romani, cùm inaudiuissent à Bletonesijs, qui est populus barbarus, immolatum dijs hominem esse, eorum magistratus acciuerunt, vt pœnas de ijs sumerent: cùm autem appareret legis cuiusdam iussu id factum, missos eos fecerunt, sed isto sacrificio in posterum interdixerunt: ipsi autem nō multis ante annis, duos viros totidemque mulieres in foro boario, alteros Græcos, alteras Gallas, viuos defoderunt? Videtur enim absurdum ista facere, & barbaris tanquam nefaria exprobrare eadem. An dijs immolare homines, nefas putabāt: genijs autem, necessitatem cogere? Aut qui consuetudine ac lege ista sacrificia recepissent, eos peccare existimantes, ipsi Sibyllinis libris mandantibus istud fecerunt? Narrant enim Elbiam quandam virginem equo vehentem fulmine ictam, repertumque fuisse equum nudum iacentem, nudam quoque virginem ipsam, tanquam dedita opera vestibus à genitali membro reductis, calceis, annulis, capitisque redimiculo hinc inde dispersis, lingua extra os exserta. Tum vates respondisse, ingēs opprobrium sacris virginibus oblatum, foreque vt publicè id innotesceret, sed & equitum coniunctum fore quoddam dedecus. Ibi barbari cuiusdam equitis seruum indicium detulisse de tribus

Vestali-

Vestalibus virginibus Æmilia, Licinia, & Martia, sub idem tempus vitiatis, & quæ iam diu cum viris incestam consuetudinem habuissent, de quibus viris esset etiam Butetius indicis dominus. Et Vestales quidem criminis conuictas, pœnas dedisse. Cæterum vt atroci in re placuisse, vt à sacerdotibus Sibyllini libri consulerentur. ibi inuenta fuisse oracula, quæ euentura isthæc & malum publicum allatura prædicerent: cuius auertendi causa peregrinis quibusdam & alienis genijs duos Græcos, totidem Gallos homines viuos eo in loco defossos Romani iubebantur dedere.

XXCIV. *Diei exordium.*

Cur à media nocte diei sumunt initium? An quia reipublicæ constitutio principio fuit militaris? nam in re bellica pleraque noctu antecapiuntur vtilia consilia. Aut actionem odiri sub ortum solis volentes, apparatui noctem destinauerunt? Prius enim paratos ad agendum par est accedere, non inter agendum se parare: quod Myso Chiloni sapienti respondit, hyeme ventilabrum fabricans. Aut quia meridies plerisque finis est publicas & serias res agendi, mediam noctem placuit pro exordio sumi? cuius rei magnum argumentum est, quod nullus Romanus magistratus post meridiem fœdus aut pactum icit. Aut quia ortu occasuque Solis principium & finis diei definiri non possunt? Quo enim modo plerique sensus arbitrio diei principium dijudicant primum Solis ortum, noctis autem plenam eiusdem occultationem: nullum habebimus æquinoctium, sed ob magnitudinem Solis nox etiam illa quam maximè æqualem diei credimus, die erit breuior. Quod autem mathematici absurdo huic medentes ac noctis discrimen in appulsu centri solis ad horizontem seu finitorem circulum cõstituunt, id euidentiam euertit. fit enim ista ratione, vt diem esse negare, & noctem etiamnum durare cogamur fateri, cùm adhuc infra terram multa luce manente Sol nostram plagam illustrat. Quando igitur ortu & occasu solis principium diei & noctis ob dictas difficultates non potest percipi, restat vt pro principio diei sumamus illum articulum temporis, quo Sol vel in medio cœli est, vel in opposito eius puncto. hoc autem posterius melius congruit. Sol enim à meridie versus occasum à nobis fertur: à mediæ noctis puncto versus ortum ad nos.

XXCV. *Mulierum libertas.*

Cur antiquitus mulieres neque molere sinebant, neque coquere? An memoria pactorum cum Sabinis initorum? Post raptum enim Sabinatum, & bellum pace mutatum id quoq; in pactis scriptum fuit, Mulierem viro Romano neque molere debere neque coquere.

XXCVI. *Maius.*

Cur mense Maio mulieres non ducuntur? An quia is medio loco inter Aprilem est & Iunium, quorum ille Veneri, hic Iunoni sacer est: numinibus matrimoniorum tutelaribus, vel anteuertunt

tunt

tunt Maium, vel Iunium præstolantur? Aut quia mense isto maximam expiationem peragunt, simulachra nunc de ponte in fluuium, antiquitus homines iacientes: ideoq; etiam Flaminicam, quæ Iunonis habetur antistita leges tunc iubent esse tetricam, lauacroque & ornatu abstinere. Aut quia multi Latinorum isto mẽse parentant mortuis? atque ideò fortassis Mercurius eo mense colitur, à Maia nomen ducente. Aut verius est quod alij dicunt? Maium à seniorum, qui sunt maiores, Iunium à minorum ætate nomen habere, qui sunt iuniores: magis autem conuenit nuptijs iuuentus, vt & Euripides monet:

Etenim senectus Cypridem missam facit:
Annisq; onustos Venus auersatur viros.

itaque Maio non contrahunt matrimonium, sed in Iunium continuò sequentem differunt.

XXCVII. *Comã hasta discernere.* Cur nuptarum comam discriminant hastæ cuspide? An id signum est primas vi & bello fuisse deductas? Aut monentur nuptæ, quia bellicosis iungantur maritis, debere ipsas ornatu vti simplici & à luxu ac mollitie alieno? quemadmodum Lycurgus fores & fastigia ædium iubens serta & securi, nullo alio adhibito instrumento fabricari, omnem luxum superuacaneamque operam præcidit. Aut per ambages innuitur, solo ferro coniugium discissum iri? Aut quia pleraque ad nuptias pertinentia ad Iunonem referũtur? *Iuno.* Iunoni autem sacra habetur hasta, & pleræque eius statuæ hasta nituntur, ipsaque dicitur dea Quiritis. hasta enim antiquis *Quiris* nominabatur. inde Mars Quirinus vsurpabatur.

XXCVIII. *Lucar.* Cur pecunia quæ spectaculis impẽditur, *Lucar* dicitur? An quia multi circa vrbem sunt luci dijs cõsecrati, quorum reditus in spectacula insumebant?

XXCIX. *Quirinalia stultorum festum.* Cur Quirinalia festum stultorum appellant? An quod dies iste his erat destinatus, vt Iuba scribit, qui suam curiam ignorabant? Aut quod qui Fornacalibus ferijs ob occupationes, peregrinationem, vel ignorationem non sacrificassent in sua tribu, ijs permissæ fuerunt istæ feriæ harum loco obeundæ?

XC. *Hercules.* Cur in sacrificio Herculis nullus alius Deus nominatur, neque intra sepimenta canis conspicitur? sic enim tradit Varro. An ideo alium Deum nõ nominant, quia semideus censetur Hercules? Aut quia adhuc inter homines degenti Euander aram posuit, & victimam obtulit? id enim nonnulli tradunt. Omnium autem animalium nullũ infestius habuit Hercules cane. hic enim ei plurimum negocij identidem exhibuit. & Cerberus canis fuit. ac præter omnia cùm Licymnij filium Oeonum canis causa interfecissent. Hippocoontidæ, coactus pugnam committere, cùm alios sociorum multos, tum Iphiclum amisit.

XCI. Cur patricijs non licebat propè Capitolium habitare? An quia Marcus

Marcus Manlius ibi habitans tyrannidē affectauit? propter quem illa familia iureiurando ſeſe obſtrinxit, nemini ſe ex ea Marci prænomen facturam. Aut antiquus tenebat metus? etenim Poplicolam hominem magis quàm quiſquam fuerit alius popularem non deſtiterunt calumniis impetere potentiores, metuere verò plebs, antequàm domum ſuam ipſius diruit, quod ea imminere foro videretur.

XCII. *Corona quercea.*

Cur eum qui ciuem ſeruaſſet, corona donabant querna? An quod vbique copia in expeditionibus eſt quercus, & quidē nullo negocio? Aut quia Ioui & Iunoni ſacra eſt illa corona, quibus diis vrbium tutelam adſignant? Aut priſca eſt hæc Arcadum conſuetudo, quibus aliqua eſt cum quercu cognatio? Primi enim hominum è terra enati creduntur, ſicut quercus inter ſtirpes prima.

XCIII. *Vulturum natura.*

Cur ad auſpicia maximè vſi ſunt vulturibus? An quod Romulus Romā condens duodecim vultures obſeruauit? An quia auium omnium minimè iſta frequenter conſpici ſolet? non enim facilè in pullos vulturis incideris: ſed ex remotis locis alicunde ſubitò aduolant: vnde ſequitur, eorum conſpectu aliquid portendi. An hoc quoque ab Hercule didicerunt? Si tamen verum eſt quod Herodotus ſcripſit, Herculem in auſpicio capiendo maximè delectatum fuiſſe vulturibus oblatis, quod hanc omnium volucrium carniuorarum iuſtiſſimam cenſeret. Primùm, quia nihil animatum tangit aut necat: id quod aquilę faciunt, accipitres, & quæ noctu volant aues: ſed ſolis veſcitur cadaueribus. Deinde quod ſuæ quoque naturæ & generis cadauera præterit: nemo enim vnquam vidit à vulture auem guſtari: cùm aquilæ & accipitres maximè inſectentur & occidant aues. at verò vt eſt apud Æſchylum,

Inceſta auis ſit oportet, ſi volucrem voret.

Præterea hæc auis minimè omnium aliarum homini nocet, cùm neque fruges perdat, neque plantas, neque vllum manſuetum animal lædat. Denique ſi verum eſt quod Ægyptii perhibent, totum vulturum genus eſſe fœmininum, & concipere ſubſolani flatu excepto, ſicut arbores Fauonii admiſſo ſpiritu: omninò probabile eſt præſagia ab iis ducta, firma eſſe & erroris vacua: cùm in aliis agitatio circa coitum, tum rapinæ, fugæ, inſectationeſque multum tumultuationis & incertitudinis exhibeant.

XCIV. *Æſculapius.*

Cur Æſculapii fanum extra vrbem eſt? An quia ſalubrius extra, quàm intra vrbem degi putant? nam Græci quoq; ferè locis puris & ſublimibus poſita Æſculapii habent ſacraria. Aut quod deum illum Epidauro accerſitum veniſſe Romam exiſtimant? Epidaurii autem non in vrbe, ſed procul inde templum Æſculapii habent. Aut quod angue apud inſulam è trireme egreſſo & è conſpectu hominum ſublato, ipſum deum arbitrantur locum ſui templi indicaſſe?

XCV. *Legumina.* Cur caſtimoniam ſeruantibus vſu leguminum eſt interdictum? An fabam ob eaſdem quas Pythagorici cauſas abominati ſunt? lathyrum autem & erebinthum (hoc eſt, piſum, puto, & cicerem) quod *lathe* & *erebo*, id eſt letho & orco nomina horum ſunt affinia? Aut quod ad circumpotationes funebres & mortuorum euocationes maximè vtuntur leguminibus? Aut potius quia ad caſtimoniam afferre oportet corpora pura & tenuia? legumina autem flatus generant, & ſuperfluitatem gignunt multa opus habentem expurgatione. Aut quia etiam ad rem veneream inſtigant ob flatum & ſpirituum generationem?

XCVI. *Veſtalium impudicarum pœna.* Cur Veſtales virgines ſi pudicitiam prodiderunt, non alio afficiunt ſupplicio, quàm quod viuas defodiunt? An quia mortuos cremāt: cremare autem eam, quæ ignem ſacrum non cuſtodiuerit piè, iniuſtum eſſet? Aut quia corpus ſummis conſecratum cæremoniis interficere, & manus adferre ſacræ mulieri, nefas cenſentes, ipſam vltrò mori volentes infra terram demiſerunt, in exſtructum ad hoc domicilium, vbi & lucerna ponebatur ardens, & panis, atque lactis & aquæ nonnihil, deinde terra ſupernè ingeſta occultabatur locus? Ac ne hoc quidem modo defunctos ſe religione putabant, ſed hodieque mos obtinet, vt ad illum locum ſacerdotes accedentes parentent.

XCVII. *Equus Marti immolatus.* Cur Idibus Decembribus exhibitis equeſtribus ludis, dexter equus victor Marti ſacer immolabatur, & caudam aliquis amputatam fert ad locum cui Regia nomen, aramque cruentat, de capite alii à ſacra via, alii à Suburra deſcendentes depugnant? An, quę eſt quorundam opinio, equo Troiam captam putantes, equum plectunt? vtpote qui ſint

Troum ſplendida proles natis mixta Latinûm.

Aut quia animoſa eſt beſtia, & bello apta atque Martialis equus? diis verò ea potiſſimum immolant, quæ iis accepta ſunt & conuenientia? victor autem equus mactatur, quia deo victoria eſt accepta ferenda. Aut rectius hoc dicetur opus illius dei ſtatariam eſſe pugnam, victoriamque ſtando ſuos ordines qui ſeruant de fugientibus reportare: itaque puniri celeritatem vt fugæ commeatum, monerique iſto argumento ciues, fugientibus nullam eſſe ſalutis fiduciam?

XCVIII. *Anſeres ſacri.* Cur cenſores vbi magiſtratum occeperunt, nihil prius habent locatione alimentorum pro ſacris anſeribus, & ſimulachri exornatione? An quia volunt ab iis ordiri, quæ ſumptuum & occupationis minimum deſiderant? Aut pro veteri beneficio animalibus hæc refertur gratia, quod Gallos Roma capta iam muros Capitolii ſuperantes canibus dormientibus ſenſerunt anſeres, vigileſque ſuo clangore excitauerunt? Aut cenſores, cùm rerum maximarum cuſtodia ipſis demandata officiiq; ipſorum eſſet accuratè

obſeruare

obseruare & inspicere in sacra, res publicas, vitas, mores, rationemque victus: initiò statim vigilantissimum animal procurant, eaque industria ciues hortantur, vt sacrorum curam diligentem gerant? Simulachri autem illustratio necessaria est. minium enim quo antiqua simulacra inducebant, colorem habet facilè euanescentem.

Quid causæ est, quod cùm alios sacerdotes in locum damnatorum atque solum vertere iussorum sacerdotioque priuatorum sacerdotum sufficiant: soli auguri, etiamsi summorum flagitiorum compertus habeatur, non abrogant sacerdotium, quàmdiu viuit? An quod sacrorum arcana à quoquam qui sacerdos non sit cognosci nolunt? Aut quia iureiurandi, quo sanxit se nemini disciplinam istam traditurum, eum abrogata dignitate factum priuatum soluere nolunt religione? Aut non magistratus vel dignitatis, sed scientiæ artisque nomen est augur? vt qui vatem ne vates sit prohibere conetur, perinde agat, ac si musico ne musicus, aut medico ne medicus sit, velit edicere: cùm vt maximè titulum deroget, scientiam tamen adimere non possit. Alium porrò non creant, quod numerum augurum ab initio constitutum retinere volunt. XCIX. *Augur.*

Cur Idibus Sextilis, qui nunc Augustus dicitur, feriæ sunt vtriusque sexus seruis, mulieres autem tum maximè lauare & purgare capita student? An hoc seruis datum, quod ea die Seruius rex natus è captiua fuit ancilla? lotio autem capitis ab ancillis feriarum causa cœpta, etiam ad liberas peruasit? C. *Seruorum feriæ.*

Quare pueros bullis ornant? An in honorem raptarum id quoque, vt multa alia, decretum earum natis est? Aut Tarquinii virtutem hoc modo venerantur? Is enim etiamnum puer in pugna aduersus Latinos simul Etruscosq; commissa fertur in hostes impetum dedisse, delapsusq; de equo irruentes audacter substitisse, Romanorumque animos auxisse: fusisque magno prœlio hostibus, quorum interfecti sunt sedecim millia, à rege patre suo virtutis ac rei optimè gestæ illud præmium accepisse. An quia antiquis formosos seruos amare inhonestum non erat, (quod etiamnum comœdiæ testatum faciunt) ab ingenuis autem maximopere abstinebant: ideòque vt ne nudis quidem incidentes errarent, id insigne liberi gestabant: An ad ordinis hoc quoque signum rationem commodam pertinebat, tanquam frænum immodestiæ iniectum, cùm puderet in viros euadere priusquàm pueritiæ signum deposuissent? Probabile enim non est quod Varro tradit, quia consilium (Græcis hoc *bule* est) Æolicè *bolla* dicatur, hoc pueris signum probi consilii fuisse additum. Sed vide an non bullam quoque propter Lunam gestent? Lunæ enim figura, cùm dimidiato fulget orbe, non est globi similis, sed lentis aut disci formam CI. *Bulla.* *Tarquinius.*

mam præ se fert. vtque opinatur Empedocles, etiam subiecta ei materia.

CII. *Dies. Numeri.* Cur pueris nono, puellis octauo die nomẽ imponitur? An causa est naturalis, quod prius puellis? fœmina enim citius augetur, ad vigorem peruenit atq; absoluitur quam mas? Dies porro post septimam sumunt. Septima enim periculosa est infantibus, cum alias, tum quod ea die vmbilicus decidit plerisq;. quod antequam fit, plantæ quam animalis similior est infans. Aut maribus & fœminis hunc dierum numerum censuerunt congruere, Pythagoricos secuti? Hi enim marem imparem numerum vocant, parem fœminam. Impar enim fœcundus est, & in compositione præstat pari: diuisisq; in vnitates ambobus, par instar fœminæ vacuum in medio relinquit spacium, impar semper medium habet plenum. Aut quia omnium numerorum nouem primus est quadratus, natus ex ternario qui est impar & perfectus: octo autem, primus est cubus natus è binario pari? oportet autem marem quadratum esse, & agilem, & perfectum: fæminam cubi instar stabilem, domi affixam, & non facilè mobilem. Hoc addendum. Sicut nouẽ quadratus est ternarii, octo cubus binarii: ita mares tribus, fœminas duobus vti nominibus.

CIII. *Spurii. Prænomina.* Cur eos, qui patrem certum non habent, *spurios* appellant? Est quidem Græcis *spores* semen. sed tamen verum non est quod idem putant, & rhetores in orandis causis afferunt, sic dictos quod promiscuo semine sint nati. Sed Spurius prænomen est, vt Sextus, Decimus, Caius. Porrò non integra scribunt Romani prænomina, sed aut vnica littera notant, vt Titum, Lucium, Marcum, sic: T. L. M. aut duabus, vt Tiberium, Cneum, sic: Ti. Cn. aut tribus, vt Sextum, Seruium, sic: Sex. Ser. Spurius quoque duabus literis indicatur, Sp. Iisdem litteris etiam nothos significant S.P. nimirum Sine Patre. quæ res errori ansam præbuit, cum Spurius & incerto patre natus iisdem elementis notarentur, vt hi quoq; spurii vsurparentur. Est & alia, verum absurdior ratio. Aiunt à Sabinis pudenda mulieris *spurium* nominari: itaque sic ignominiosè appellari qui ex non nupta muliere natus esset.

CIV. *Liber pater.* Cur Baccho Liberi Patris nomen imposuerunt? An quod bibentibus libertatem ingenerat? pleriq; enim per ebrietatem feroces, liberique nimium sunt. Aut quia liba exhibuit? Aut vt Alexander tradit, ab eo, quod Bacchus apud Eleutheras Bœotiæ vrbem *Eleutherius*, id est, liber, dictus fuit.

CV. *Nuptiæ.* Cur publicis feriis mos non est nubere virgines, nubunt tamen viduæ? An causa est, quam adfert Varro? Virgines nubere inuitas & tristes, mulieres autem cum lætitia: festo autem die nihil cum molestia, omnia lubenti animo sunt agenda. Aut quia decori est virginibus nuptias earum multis præsentibus peragi, idemque viduis

duis dedecori? primæ enim nuptiæ optandæ sunt & in precio: secundæ votis recusandæ, quod vel cum turpitudine nubunt viuente priore marito vel cum luctu, si is sit mortuus. itaq; viduę ad suas nuptias quietè magis gaudent quàm frequentia hominum & tumultu. festiuitates porrò multitudinem ad se trahunt, neque nuptiis vacare patiuntur. Aut quia festo die raptis Sabinis virginibus bellum est exortum, religio ipsis inde fuit virginum nuptias festis diebus celebrare?

CVI. *Fortuna.*

Cur Fortunam Primigeniam Romani venerãtur? An, quę multorum est Romanorum opinio, Servio Tullo ex ancilla, vt fertur, nato Romæ regnum fortunæ beneficio obtigit? Aut potius quod ipsi Romæ sui ortus initia suggessit Fortuna? Aut causam res habet magis ad naturalium rerum contemplationem referendam? nimirum, omnium rerum principium esse fortunam, & naturam ex euentis fortuitis constitui, quando fortuita euenta ordinem inter se sortiuntur.

CVII. *Histriones* *Liuius initio 7.*

Cur scenici artifices Baccho sacri, *histriones* dicuntur? An veram causam Cluuius Rufus? Is narrat priscis temporibus C. Sulpitio & Licinio Stolone Consulibus pestem Romæ grassatam omnes ad vnum scenæ administros exstinxisse. itaq; alios requirentibus aduenisse ex Etruria multos bonosq; eius rei artifices: inter quos gloria & vsu artificii longissimo præstantem reliquis fuisse Histrum nomine: ab eo cæteris quoque histrionum nomen factum.

CIIX. *Cognatæ non ductæ.*

Cur cognatas nõ ducunt vxores? An vt coniugiis augeant necessitudines, multosque sibi parent cognatos aliis dando, ab aliis accipiendo mulieres? Aut metuentes sibi à discordiis coniugialibus, quæ exortæ inter cognatos, præter coniugium debitum amorem etiam naturæ iura essent abolitura? Aut videntes mulieribus ob imbecillitatem opus esse multis defensoribus, noluerunt cognatas ducere, vt ipsis auxilio esse possent si à maritis iniuria afficerentur?

CIX. *Farina.* *Fermentũ.* *Flamen louis.*

Quamobrem flamini Diali non licebat farinam aut fermentum tangere? An quia farina alimentum est imperfectum & crudum? nam neque mansit triticum id quod erat, neque factum est quod fieri debet, nimirũ panis: sed simul & seminis vim amisit, & vsum cibi non est assecutum. Itaque poeta farinam *mylephaton* translatione vsus dixit, quasi interfectum & perditum molendo frumentum. Fermentum cum ipsum natum est ex corruptione, tum farinam cui admiscetur, corrumpit, vt languidior fiat & inefficax. omninòq; fermentatio putrefactionis speciem gerit: quæ si modum excedat, planè acidam reddit & perdit farinam.

CX. *Caro.*

Quare eidem interdictum est contactu carnis crudæ? An is mos quàm longissimè à crudorum esu abducit? Aut eadem quam de farina attulimus causa subest? Caro enim neque animal est, neque

QVÆSTIONES GRÆCÆ.

I. QVi sunt apud Epidaurios *conipodes* & *artyni*? Rempublicam tractabant cxxc. viri. Ex his senatores deligebant, quos appellabant Artynos. maior porrò populi pars ruri solebat versari. vocabantur autem conipodes, quasi pulueripodes, quod agnoscerentur è pedibus puluerulentis, quoties in vrbem veniebant.

II. *Adulteræ pœna.* Quæ est apud Cumæos Onobatis? nomen hoc à conscenso asino est factum. Deprehensam in adulterio mulierem in forum producebant, & in lapide omnibus conspicuo sistebant, deinde asino impositam circa vrbem circumducebant, postea rursum in eodem lapide adstare coacta, infamis per totam habebatur vitam, & vocabatur onobatis: lapidem autem ob eam rem vt pollutum abominabantur. Magistratus etiam apud hos fuit, qui phylactes dicebatur à custodiendo. Eum qui gerebat, reliquo tempore carcerem custodiebat. Nocturno autem concilio in senatum veniens, manu iniecta reges educebat, ac detinebat donec occultè latis suffragiis de iis iudicasset senatus, iniustene agerent necne.

III. Quæ est apud Solenses Hypeccaustria? Sic appellabant Mineruæ antistitam, quod auerruncandorum malorum gratia certis quibusdam sacris operatur.

IV. Qui sunt Cnidiis *Amnemones*, & quis *Aphester*? Ex optimatibus viri LX. delecti erant, quibus per omnem vitam tanquam inspectoribus vtebantur, & eorum summis in negociis autoritatem sequebantur. Amnemones, id est, immemores dictos suspicari licet, quod factorum rationes ab iis non exigebantur: aut potius mehercle, quod plurimum valerent memoria. Aphester autem dicebatur, qui sententias interrogabat.

V. Qui sunt apud Arcades & Lacedæmonios *chresti*, id est, boni? Lacedæmonii Tegeatis reconciliati, fœdus pepigerunt, & communem columnam ad Alpheum posuerunt: in qua inter alia fœderis capita hoc scriptum erat, Messenios regione pellunto, Neminem bonum faciunto. Hoc Aristoteles interpretans, ait eo significari Tegeatarum neminem debere interfici, qui auxilii causa Laconicis rebus studeret.

VI. *Hordeum in sacrificiis.* Quis est apud Opuntios Crithologus? vox hordeum legentem designat. Græcorum pleriq; in vetustissimis sacrificiis hordeo vtebantur, primitias eius ciuibus offerentibus. Præsidi itaq; sacrorum, & primitias istas colligenti, hoc nomen factum est. duos

autem habebant sacerdotes: vnum qui deorum, alterum qui genitorum sacra administraret.

Quæ sunt ploiades nebulæ? quæ maximè imbrem conceptum haberent, & circumagitarentur, sic appellabantur. Theophrastus libro de ijs quæ in sublimi fiunt quarto; Ploiades, inquit, nebulæ sunt, & quæ consistunt. immobiles autem & colore albo differentiam quandam materiæ indicant, neque in aquam neque in spiritum conuersæ.

Quis est Bœotorum Platychætas? Sic appellabant ædibus agrisve suis vicinos & conterminos, tanquam plurimum possidentes. apponam autem vnam vocem ex lege thesmophylacij seu archiui, cùm sint plura vocabula. VIII.

Quis est apud Delphos Hosioter, & cur vnum de mensibus appellant Bysium? Hosioter est victima quæ immolatur cùm creatur Hosius. (vox sanctum notat) Quinque autem sunt hosij per omnem vitam, multisque in rebus adsunt vatibus, atque vna etiam sacrificant: quippe à Deucalione genus crediti trahere. Bysius mensis, vt plerique putant, Physius est, à nascendo sic dictus. est enim veris initio, quo tempore pleraque nascuntur & germinant. Sed res ita non habet. Non enim Delphi B littera pro Ph vtuntur (vt Macedones, qui Bilippum, Balacrum, Beronicam dicunt, quæ sunt Philippus, Phalacrus, Pheronice) sed loco litteræ P soliti *batein* dicere & *bicron*, quæ sunt *patein* & *picron*. Est ergo Bysius dictum pro Pysius, quod eo mense deum scitantur. Atque hæc sententia conuenit cum antiquis Delphorum obseruationibus. Mense enim isto oraculum primo exstitit, sed septimanam istam deo natalitiam putant, polyphthonumque nominant, non à coquendis phthoibus, quod est placentæ genus, sed quod multa tum responsa deus edat. Serò enim cepit singulis mensibus oracula requirentibus respondere, antiquitus semel duntaxat in anno vaticinabatur Pythia, idque ista die: vt Callisthenes & Alexandridas tradiderunt. IX.

Quid est *phyximelum*? planta est exigua & humi iacens, cuius germina pecus inambulans conculcat atque affligit, & incrementum impedit. cùm itaque se subijcit, & ad justam magnitudinem peruenit, euitatis ouium injurijs ac damnis, phyximelum dicitur. testis Æschylus. X.

Qui sunt *aposphendoneti*? quasi fundarum telis pulsos diceres. Corcyram insulam Eretrienses incolebant, Charicrate autem à Corintho cum copijs profecto, bello ab eo victi, conscensis nauibus domum versus nauigarunt. ciues re maturè animaduersa, a[illegible]cuerunt eos patria, fundisque impetentes egredi in terram [illegible] sunt passi. Cùm itaque neque persuadere hominibus rigidis, neq; vim facere multitudini eorum possent, in Thraciam nauigauerūt. XI.

Ibi loco occupato, quem prius coluisse Methon Orphei de posteris vnus fertur, vrbem Methonam nominauerunt. ipsi à vicinis aposphendoneti sunt appellati.

XII. *Delphica sacrificia.*

Quid est apud Delphos Charila? Delphi tres deinceps nono quoque anno agunt solennitates, Septerium, Heroida, Charilam. Septerium imitationem habet pugnæ Apollinis cum Pythone, & à pugna fugæ dei ad Tempe, aut persecutionis. alij enim fugisse eum ferunt, quòd peracta cæde opus expiatione haberet: alij Pythonem saucium & fugientem via, quæ nunc sacra dicitur, cùm insequeretur, supervenisse ei recens è vulnere mortuo, & funerato à filio, cuius nomen Æx, id est, capra, perhibent. Septerium ergo harum, aut similium rerũ imitatio est. Heroidis pleraq; fabulosam habent rationem, Thyadibus notam: ex ijs quæ aguntur, liquidò quis excitationem Semeles conijciat repræsentari. De Charila hæc traditur fabula. Fame ob anni siccitatem vrgente Delphos, cùm liberis & vxoribus ciues ad fores regis supplices venerunt. Is farina & leguminib. notiores sibi (non enim omnibus sufficiebat) impertijt. puella autem paruula cùm accederet orba parentibus, & instaret petendo, calceo malam eius percussit, calceumq; in faciem eius conjecit. hæc, vt erat animo minimè abiecto, pauper alioquin & deserta, è medio se subduxit, cinguloq; soluto fauces illigans sese suspendit. Tum crescente penuria, & morbis accedentibus, Pythia regi respõdit, Placandos esse manes Charilæ virginis quæ ipsa sibi mortem cõsciuisset. Vix tandem inuestigato id nomen puellæ quæ alapam accepisset fuisse, piaculare quoddam sacrificium peregerunt, quod etiamnum nono quouis anno fit. præsidet rex, & farinam leguminaq; impertit omnib. & peregrinis & ciuib. infertur puerile simulacrum Charilæ. postquàm omnibus datum fuit, rex id calceo ferit: quæ autem Thyadum est princeps, simulacrum ad confragosum defert locum, ibique collum fune cingentes simulacri, id defodiunt: vbi olim Charila sepulta fuerat.

XIII.

Quid est mendicatoria caro apud Æneianes? Sæpius migrauerunt Æneianes. Principiò enim cum habitarent circa Dotiũ campum, inde à Lapithis ad Æthicas fuerunt expulsi. Post Molossiæ regionem quæ est circa Auum occuparunt, vnde ijs nomen Parauæi factum fuit. Deinde Cirrham obtenuerunt. vbi cùm iussu dei regem Oenoclum lapidibus obruissent, in regionem Inacho amni adiacentem descenderunt, quæ tum ab Inachijs & Achiuis tenebatur. His erat oraculum datum, fore vt si partem agri darent, vniuersum amitterent: illis, potituros esse, si à volentibus acciperent. Tum Temo primi inter Æneianes nominis vir, pannis obsi-

Astute [illegible] ctum.

[illegible] peramque gestans in morem mendici, sed ad Inachios contu- [illegible]i cùm ludibrij causa rex glebam terræ tribuisset stipem petenti, acceptam eam in peram conjecit, munereque optimè contentus

tentus

tentus isto sese subduxit, nihil porrò exigens. seniores hoc mirari, & in memoriam reuocare oraculum, regem adire, hortarique, ne rem negligeret, sed hominem apprehenderet. Temo animaduertere quid ij cogitarent, fugaque data ad suos euadere, vota Apollini hecatomba. Secundùm hæc singulari prœlio reges congressi sunt. ibi cum Hypetochum Inachiorum regem videret comite cane contra se venire Phemius Æneianum rex, injustè agere dixit qui socium ad pugnam adduceret: & auertentem se canis abigendi gratia lapidis jactu interfecit. Sic Æneianes potiti ea ditione pulsis Inachijs atque Achæis, lapidem istum tãquam sacrum colunt, eique rem sacram faciunt, ac adipe hostiæ eum tegunt. cumque Apollini hostium persoluunt, Ioui taurum immolantes, partem carnium eximiam Temonis posteris tribuunt, ac mendicatoriam carnem appellant.

Quinam sunt apud Ithacenses Coliadæ, & quis Phagilus? Aduersus Vlyssem procorum ab ipso necatorum necessarij seditionem mouerunt. arbiter adscitus ab vtraque parte Neoptolemus, judicauit debere Vlyssem, vt sanguine inquinatum exsulare Cephallenia, Zacyntho, atque Ithaca: socios autem & familiares procorum quotannis pro damno rei familiari Vlyssis illato, ei pendere multam. Itaque Vlysses in Italiam commigrauit, multam filio dedicauit, eique ab Ithacensibus solui jussit. erat autem farina, vinũ, faui mellis, oleum, sal, & victimæ adultiores phagilis. Cæterum Aristoteles phagilum ait esse agnum. Porrò Eumeum cum suis Telemachus libertate donatum ciuibus inseruit: estq; ab Eumeo Coliadarum genus, à Philœtio Bucoliorum. XIV.

Quæ est canis lignea apud Locros? Locrus Physci filius Amphictyonis nepos ex Cabia filium habuit Locrum, cum quo postquàm in discordiam incidit, magno ciuium numero assumpto oraculũ de colonia deducenda consuluit: tulitque responsum ibi se vrbem condere debere, vbi morsus esset à cane lignea. Mari traiecto rubum caninum (sic *cynos baton* exprimo frutricem spinosum) calcauit. vulnereq; vexatus, per aliquot dies ibi commoratus, regionis natura considerata, Physcenses, Hiantheiamq; condidit, vrbesq; alias quæ à Locris deinde Ozolis cultæ sunt. Ozolas autem quasi fœtidos si diceres, Locros alij propter Nessum putant dictos, alij propter Pythonem, qui à mari eiectus in regionem Locrorum, ibi computruerit. alij fœtorem eos contraxisse putant, quod pelles ouium ac caprarum pro vestitu gererent, & plerunque inter caprarum greges viuerent. Alij contrà sic dictos quasi fragrantes autumant, quod regio ipsorum floribus abundet, è quorum numero est etiam Architas Amphissensis, qui sic scripsit: XV.

Vitiferam innumeris fragrantem odoribus illam

Marynam iucundam.———

XVI. Quid rei est, quod Megarenses *aphabroma* vocant? Nisus rex Megaridis, quæ ab eo Nisæa fuit cognominata, è Bœotia vxorem duxit Abrotam, Onchesti filiam, Megarei sororem, mulierem insigniter prudentem juxtà atque pudicam. Eam vita functam Megarenses vltrò luxerunt. & Nisus vt æternum ei monimentum conficeret, ossa ipsius quas ea gessisset vestibus amiciri jussit, & ab eius nomine aphabroma appellauit. Videturque gloriam mulieris deus defendisse. nam Megarides fœminæ cùm vestem mutare sæpius statuissent, semper prohibuit.

XVII. Quid est *doryxenus*? Antiquitus Megaris regio colebatur per pagos, in quinque partes distributis ciuibus: dicebantur autem Heraenses, Piraenses, Megarenses, Cynosurenses, & Tripodiscæi. Hos cùm Corinthij (qui semper Megaricam in suam redigere potestatem conati sunt) in bellum ciuile conjecissent, id tamen æquitatis studio ab ijs placidè fuit ac socialiter gestum. Agricolis enim nemo quisquam faciebat injuriam. qui captus esset, certo se precio redimere opus habebat, quod non ante exigebatur quàm esset dimissus. captiuum enim qui ceperat, domum abducebat, impertitusque eum sale & mensa sua, domum dimittebat. qui precium sui redimendi afferebat, is laudabatur, & amicus eius qui ceperat ipsum perpetuus manebat, ac pro captiuo doryxenus, id est hospes hasta bellica partus appellabatur qui fraudem solutioni fecisset, non apud hostes modò, sed etiam apud ciues infamis ob injusticiam & perfidiam habebatur.

XVIII. Quid est *palintocia*? Megarenses cùm eiecissent tyrannum suum Theagenem, non diu ciuilem tenuerunt modestiam; mox oratoribus nimiam eis & meram propinantibus (vt Platonico more loquar) libertatem omninò corrupti, cùm alijs in rebus petulanter diuites tractauerũt, tum in ædes eorum venerunt, vtq; sibi splendidum appararetur conuiuium postularunt: ac si repulsam paterẽtur, vim libidinemq; in omnes exercuerunt. Denique facto plebiscito, à feneratorib. fenora quæ ipsis persoluerant repetiuerunt: & factum hoc à receptione fenorum palintociam dixerunt.

Megarensium petulantia.

XIX. Quænam est Anthedon, de qua Pythius dixit,

Facatum bibe vinum, vt non Anthedone degens:

neque enim Bœotiæ Anthedon vini ferax est multi? Calauria antiquitus dicta fuit Irene à fœmina Irena, quam fabulantur natam Neptuno & Melantheia Alphei filia. Postmodò cùm Anthes Hyperesque cum suis ibi habitarent, dicta fuit Anthedonia & Hypereia. Oraculum, vt Aristoteles tradit, tale fuit:

Facatum tibe vinum, vt non Anthedone degens,
Aut Hyperæ sacra, quod ibi sine face bibisses.

Mnasigeito autem scribit, Anthum Hyperæ fratrem etiamnum infantem

infantem fuisse amissum, Hyperemque vagatum eius quærendi causa, Pheras ad Acastum aut Adastrum venisse, vbi tum fortè Anthus seruus à poculis erat. hunc in conuiuio fratrem, cui poculum præbebat, agnouisse & clam ei dixisse,

Fucatum bibe vinum, vt non Anthedone degens.

Quid sibi volunt tenebræ apud quercum, quæ Prienæ memorantur? Samij & Prienæi bello commisso, mediocribus inuicem damnis se affecerunt. collatis autem signis, Prienæi Samios mille trucidauerunt. septimoq; post anno cum Milesiis pugna congressi ad locum qui Quercus dicitur, optimos primosque ciuium amiserunt, quo tempore Bias Priena in Samum missus legatus claruit. Cùm autem Prienæas mulieres calamitas hæc grauiter perculisset, exsecratio & jurejurandum maximis de rebus constitutum est per tenebras ad quercum: quod ibi liberi, parentes, viriq; earum mortem oppetijssent. XX.

Qui sunt qui apud Cretenses dicuntur *katakautæ?* Tyrrhenos ferunt, qui quo tempore Imbrum ac Lemnum tenuerunt, Atheniensium filias & vxores è Braurone rapuerunt, sedibus pulsos in Laconicam venisse, & cum eius regionis mulieribus tantum habuisse commercij, vt etiam liberos ex ijs procrearent. Ob suspicionem verò & calumniam coactos Laconica cum vxoribus & liberis excedere, Polli & Fratre ducibus, in Cretã appulisse, ibi bellum cum incolis gerentes, multos qui in pugnis cecidissent insepultos jacere passos fuisse, cùm & humare initio ob bellum & pericula non vacaret, & postea cadauera tempore corrupta & putredine soluta tangere. Ibi Pollin excogitasse honores quosdam & priuilegia immunitatesq;, quarũ alias sacerdotibus, alias cadaverum sepultoribus tribueret, vtque perpetua ista essent, dijs Manibus ea cõsecrasse? sortitum deinde cum Fratrè super ijs fuisse. Itaque alijs nomen sacerdotum, alijs catacautarum à cremandis cadaueribus obtigisse. vtrosque seorsim suam rempub. habere. Cùmq; Cretenses mutuo furtis & rapinis se infestent, ad alias humaniter ipsis concessas immanitates id quoque accedere, quod ab ijs omnia id genus maleficia abstinentur. XXI.

Quid rei est puerorum sepulcrum apud Chalcidenses? Cothus & Æclus Xuthi filij, in Eubœam habitatum venerunt, cùm Æolenses plerasque insulæ eius partes obtinerent. Oraculum autem Cotho datum erat, si emisset terram, fore vt rebus vteretur secundis, hostesq; superaret. Facta exscensione, mox incidit in pueros ludentes apud mare. quibus se cùm addidisset socium, ac multa peregrina ludicra monstrauisset, vt sensit ea ipsos cupere accipere, negauit se alia lege daturum, quàm si terram ab ipsis accepisset. pueri proinde terram humi sublatam ei dederunt, ludicrisque acceptis discesserunt. Æoles re comperta, cùm hostes nauibus con- XXII.

era ipsos aduelierentur, ira doloreq; conciti pueros interfecerunt. Sepulti sunt juxta viam, qua ex vrbe ad Euripum itur, locusque Puerorum sepulchrum dicitur.

XXIII. *Castores.* Quis est Argis Mixarchagetas, & qui sunt Elasiæ? Mixarchagetam appellant Castorem, & apud se putant sepultum. Pollucem autem colunt vt vnum de dijs Olympijs seu cœlitibus. Iam quidam sunt de posteris Alexidæ Amphiarai filiæ, morbum comitialem auertere cum existimentur, à depellendo Elasiæ dicuntur.

XXIV. Quid est Encnisma Argiuorum? Qui cognatum aut familiarem amisisset, solebat statim a luctu rem sacrã Apollini facere, ac XXX. post diebus Mercurio. Existimant enim sicut corpora mortuorum terra, ita à Mercurio animas excipi. Apollinis autem ministro hordeum dantes, carnem hostiæ accipiunt, ignemque vt pollutum exstinguentes, aliunde nouum accendunt, quo carnem eam coquant, eamq; encnisma appellabant à nidore ducta voce.

XXV. Quid significant alastor, aliterius, palamnæus? non enim fides habenda est aliterios dictos perhibentibus, qui famis tempore obseruant molentes (hos Græci vocant alûntas) & farinam diripiunt. Verùm est alastor qui perpetrauit alasta, id est, obliuioni nunquam mandanda, sed diuturnam habitura memoriam alterius, quem vitare (aleuasthæ) ob improbitatem conuenit. Hæc Socrates ait facinora in tabulis æreis inscripta fuisse.

XXVI. Quo sensu fit, quod qui Æno bouem Cassiopæam abducunt, ijs virgines quæ eos deducunt vsque ad fines, accinunt.

O vtinam in dulcem nunquam patriam redeatis?

Ænianes. Æneianes primùm à Lapithis pulsi circa Æthiciam, deinde apud Molossidem & Cassiopæam habitauerunt. quæ regio cùm nulli esset ipsis vsui, molestosque præterea haberent vicinos, in Cirræum campum Onoclo rege ducente transiuerunt. vbi cum grauis siccitas & crebra vrgeret, oraculo (vt fertur) jussi Onoclum interfecerunt, rursumque vagati, eam occupauerunt regionem, quam nunc obtinent bonam & feracissimam. itaque non injuriã dijs petunt ne vnquam in patriam antiquam redeundum sit, sed lætis rebus ibi permanendum.

XXVII. Cur apud Rhodios in sacellum Ocridionis non ingreditur præco? An res ita habet? Ochimus Cydippen filiam despondit Ocridioni. sed Cercaphus Ochimi frater, cum amore puellæ laboraret, *Præco sponsam accersit.* præconi (nam per hos accersi sponsas moris erat) persuasit, vt spōsam acceptam sibi adduceret. quo facto Cercaphus cum puella profugit: & Ochimo demum iam sene facto redijt. Rhodij itaque sanxerunt, injuriæ istius causa, ne quis præconum intraret in sacellum Ocridionis.

XXXVIII. Cur apud Tenedios in Tenæ fanum tibicini intrare, ibidemq; Achillis nomen proferri non licet? Cùm nouerca Tenem hunc solici-

solicitasset de incesto concubitu, Molpus tibicen falsum testimonium contra Tenem dixit. quo factum est vt Tenes cum sorore profugere in Tenedum sit coactus. Achilli porrò (vt aiunt) Thetis mater seuerè mandauerat ne Tenem, quippe Apollini carum, necaret, vnique famulorum negocium dederat, vt animum aduerteret, Achillemque moneret, ne per imprudentiam Teni necem inferret. Sed cùm Achilles Tenedum populans sororem Tenæ, vtpote formosam, insequeretur, Tenesque obuiam iens pro sorore propugnaret, eaque fuga elapsa ipse esset interfectus: Achilles re cognita famulum occidit, quod præsens eum non monuisset, Tenemque sepeliuit. huius fanum est hodieque, in quod neque tibicen intrat, neque Achillis in eo nomen auditur.

Quis est apud Epidamnios *poletes*? Epidamnii Illyriorum vicini, cùm suos ciues cum istis commercia agitantes viderent deteriores fieri, & ea de causa sibi à nouis rebus metuerent, ad contractus & permutationes istas quotannis vnum spectatæ vitæ ciuem delegerunt, qui ad barbaros commeans omnium ciuium nomine cum his negociaretur, poletesq; ab isto commeatu diceretur. XXIX. *Prudens factum.*

Quænam est ad Thraciam Aræni acta? Andrij & Chalcidenses cùm sedium petendarum causa in Thraciam nauigassent, Sanen vrbem communi jure proditione deditam ceperunt. audito autem Acanthum à barbaris desertam, duos miserunt eò exploratores. qui cùm ad vrbem accessissent, hostesque planè profugisse deprehenderent, Chalcidensis prior excurrit tanquam ciuibus suis vrbem occupaturus. at Andrius cùm eum cursu non assequeretur, hastam conjectam valido ictu vrbis portæ infixit, ac se hasta Andrijs vrbem eam præcepisse pronunciauit. Orta hinc discordia, quæ tamen in bellum non erupit, ita conuenit inter partes, vt Erythræis, Samijs, ac Parijs arbitrium disceptacioque controuersiæ deferretur. hìc cùm Erythræi ac Samij secundum Andrios litẽ dedissent, Parij aũt Chalcidensium causam probassent: eo loco Andrij conceptis verbis Parios detestati sunt, seq; nullum postmodò dandarum aut accipiendarum mulierum commerciũ cum illis habituros pronunciauerunt. Itaq; littus illud Aræni appellarunt, cùm ante Draconis diceretur. XXX. *Acanthus.*

Cur thesmophorijs sacris Eretriensium mulieres non ad ignem carnes, sed ad Solem assant? neque Calligeneiam inuocãt? An quia captiuis quas à Troia abduxit Agamemno vsuuenit vt ibi thesmophoria cùm facerent, tempestate ad nauigandum apta oblata subitò auectæ sunt, imperfecto sacrificio? XXXI.

Qui sunt Milesiis *aeinautæ*? Thoante & Damasenore tyrannis dejectis, duæ Mileti sodalitates vrbem obtinuerunt, quarum altera Plontis, altera Cheiromacha dicebatur. cùm aũt potentes præ- XXXII.

 ualuissent,

ualuissent, rerumque summam ad se transtulissent, deliberaturi de maximis negocijs in nauigia ingressi, ac longè à terra prouecti, facto decreto reuerterũt. hinc illis aeinautarum nomen, id est, semper nauigantium.

XXXIII. Quamobrem Chalcidenses locum qui ad Pyrsophium est, *acmeôn lescham*, id est, ætate vigentium conuentui ac confabulationibus destinatum publicè locum, appellant? Nauplium ferunt persequentibus ipsum Achæis supplicem factum Chalcidensib. quà diluisse crimina, quà alia vicissim Achæis obiecisse. Chalcidenses nequaquam de eo dedendo cogitasse: sed metuentes ne dolo interficeretur, præsidium ei adolescentũ ætate vigentium addidisse, eoque in loco constituisse.

XXXIV. Quis est qui bouem benefactori immolauit? Apud Ithacam in statione erat nauis piratica, in eaque senex cum testis picem continentibus. Ad hanc forte fortuna portitor appulit Ithacensis, nomine Pyrrhias qui senem nullius sui commodi causa, sed precibus ac miseratione illius inductus redemit, cadorum etiam nonnullis hortatu eius emptis, Postquàm discessu prædonum data est licentia, senex Pyrrhiam ad fictilia ista adduxit, ostenditque multum auri argentique pici permixtum. Ita Pyrrhias subitò ditatus, cùm aliis officiis senem coluit, tũ bouem ei immolauit. Hinc proverbio dicunt, Nemo bene merito bouem immolauit præter Pyrrhiam.

XXXV. Cur Bottiæorum puellis mos fuit choreas ducentibus dicere, Eamus Athenas? Cretenses, vt perhibetur, ex voto primitias hominum Delphos miserunt. Missi cùm viderent nullam ibi rerum copiam esse, inde in coloniam profecti primùm incoluerunt Iapygiam, pòst Thraciæ istam partem, quæ Bottiæorum dicitur, obtinuerunt, permixtis Atheniensibus. Apparet enim adolescentes, qui tributi nomine ab Atheniensibus mittebantur, à Minoe non fuisse interfectos, sed pro seruis detentos. horum ergo aliqui facti & habiti Cretenses, vnà cum reliquis Delphos missi erant. Itaque Bottiæorum filiæ gentis suæ memoriam celebrantes in festiuitatibus canebant, Eamus Athenas.

XXXVI. Cur Eleorum mulieres Bacchum in sacro carmine hortantur vt bubulo pede ad ipsas accedat? ac bis accinunt, Digne taure? Hymni hæc est forma: Veni heros Bacche maritimum ad templum sanctum cum Gratijs, ad templum pede bubulo. An quia bouigenam nonnulli & taurum cognominant Bacchum? Aut bubulo dicunt pro magno? sicut *booptn* poëta dixit magnis præditam oculis, & *bugaium* qui se gloriosè jactaret. Aut potius, quia pes bouis innoxius est, cornua damnosa, sic deum hortantur vt lenis veniat atque innoxius? Aut quia multi hunc deum aratri & sationis inuentorem fuisse putant?

Bubulus pes.

Cur

Cur Tanagræis ante vrbem locus est, nomine Achilleum? inimicitia enim ei potius cum hac vrbe quàm amicitia fertur intercessisse, vt qui inde matrem Pœmandri Stratonicam rapuerit, & Acestorem Ephippi filium interfecerit. Pœmander itaque Ephippi pater cùm Tanagrica regio etiamnum per pagos habitaretur, in Stephonte (loci hoc nomen est) ab Achæis oppugnatus quod socium expeditionis se addere nollet, noctu eo loco deserto Pœmandriam muro muniit. aderat ei Polycritus architectus, qui opera eius contemnens atque ridens, fossam transiliit. irritatus Pœmander saxum grande, quod ibi occultatum erat antiquitus. nocturnis quibusdam sacris impositum, arripuit, eoque ferire Polycritum volens, iactu aberrante filium Leucippum ictum interfecit. Erat itaque ei è Bœotia profugiendum, & peregrè alicuius ad lares supplicandum: verùm id impressio ab Achæis in Tanagricam iam tum facta reddebat difficile. Itaque Ephippum filium ad Achillem supplicatum misit. Ephippus cùm Achilli vt veniret persuasit, tum Tlepolemo etiam Herculis filio, ac Peneleo Hippalcmi filio, omnes ipsi genere propinquos. ab his Pœmander Chalcidem deductus, ibiq; apud Elephenorem à cæde expiatus, honorem viris habuit, omnibusq; sacra loca adsignauit, quorum nomen suum retinuit Achilleum. XXXVII.

Qui sunt apud Bœotos *psoloeis*, & *æoleiæ*? Minyæ filias ferunt Leucippam, Arsinoam, & Alcanthoam furore correptas esum humanarum carnium appetiuisse. sortitasque munus tradendi ad necem filij, ac obtigisse Leucippæ vt filium Hippasum traderet: hunc ab iis fuisse discerptum. Hinc maritos ipsorum, quia præ luctu & dolore vestibus vterentur fœdis, psoloeis dictos quasi caliginosos à squalore: ipsas autem æoleias, tanquam oloas, id est diras. Atque etiamnum earum posteritatem his afficiant nominibus Orchomenij: & quotannis fugantur festis Agrionijs à sacerdote Bacchi stricto gladio, licetq; deprehensam interficere. & quidem necauit nostra ætate Zoilus sacerdos. Verùm ea res infelix ipsi vrbiq; fuit. nam & Zoilus leui admodum ex vlcere in diuturnum lapsus morbum computruit ac decessit: & Orchomenij in causis publicis damnati multatique sacerdotium à familia transtulerunt, deligereque ex tota multitudine optimum instituerunt. XXXVIII *Furoris exemplum.*

Cur qui sponte sua in Lycæum intrant, lapidibus obruuntur ab Arcadibus, qui per imprudentiam, Eleutheras deportantur? An quasi libertatis hoc modo hisce sermoni fides paratur? vt similis sit locutio, Ad Eleutheras, qualis est: XXXIX.

In regionem Amelûs.—— &

Ad sedem venies Aresantis.——

Aut fabulam sequi præstat? quoniam soli de Lycaonis filiis Eleu-

ther & Lebadus facinoris, quod in Iouem molitus fuit pater, insontes fuerunt, & in Bœotiam fugerunt: vnde & Lebadensibus ius ciuitatis cum Arcadibus intercedit: ergo Eleutheras relegant, qui in Ioui sacro & inaccesso loco imprudentes rei fuerunt. Architimus in Arcadicis scribit quosdam qui Lycæum intrassent per ignorantiam, ab Arcadibus traditos fuisse Phliasiis, ab his Megarensibus. inde cùm Thebas mitterentur apud Eleutheras fuisse imbre, tonitribus, aliisq; cœlestibus denunciationibus detentos. atque inde etiam loco nomen Eleutheras factum nonnulli affirmare. Quod autem Lycæum ingressus vmbram nullam à se iacere putabatur, falsò dictum est, quantumuis creditum. An fieret hoc, quod aër se in nubes cogeret, ac quasi tetricum vultum propter ingressos indueret? aut quia necatur ingressus? nam occisorum animas aiunt Pythagorici neque vmbram iacere, neque conniuere. Aut quod sol vmbram gignit, lex autem solem adimit intranti? atque hoc inuolucro tectum proponunt. Ceruus enim vocatur qui intrauit. & hac de causa Cantharionem Arcadem, qui ad Eleos bellum Arcadibus facientes perfugerat, ac cum præda per Lycæum transiuerat, bello soluto Spartani, ad quos ab Eleis se cōtulerat, Arcadibus tradiderunt, iubente deo ceruum reddere.

XL. Quis est Eunostus heros Tanagræ, & cur lucum eius intrare mulieribus nefas est? Elieus Cephisi & Sciadis filius, pater Eunosti fuit, cui nomen impositum ab Eunosta nympha, quæ eum enutriuerat, aiunt. Hic Eunostus vt honestus & iustus, ita pudicus etiam fuit atque austerus. Eius amore captam ferūt Ochnam vnam de coloni filiabus, consobrinam suam. à qua solicitatus ad concubitum, auersatus mulierem & conuicio insectatus, ad fratres eius abiit querelam de ipsa propositurus. sed Ochna Eunostum occupauit apud fratres accusare, vique se ab eo compressam mentiri: obtinuitque vt Ochemus & Leo (hi enim erant fratres eius) adolescentem per insidias exceptum interficerent. Percussores filii Elieus in vincula condidit. Ochna autem pœnitentia facti animique perturbationibus compulsa, simul vt se molestia ob amorem concepta exoneraret, simul fratrum miseratione ducta, rem vt erat Elieo vera narratione, isque porrò Colono exposuit. Colono iudice sententiam ferente, fratres Ochnæ solum vertere. Ochna præcipitem sese dedit: sic refert Myrtis Anthedonia poetria. Eunosti autem sacrarij & lucus ingressu atque etiam accessu ita diligenter arcebantur mulieres, vt si quando terræmotus, siccitates, aliave ostenta accidissent (quod factum est sæpe) Tanagræi studiosè atque adeo curiosè inquisiuerint, numnam mulier aliqua fefellisset loco isti propinquans. & fuerint qui dicerent, è quibus est Cleidamus vir illustris, obuiam sibi factum esse Eunostum, lauandi gratia ad mare accedentem, quod lucum ipsius mulier

quædam

quædam intrauisset. Sanè Diocles in commentario de sacellis edictum refert Tanagræorum de iis, quæ Cleidamus renunciasset.

Vnde in Bœotia apud Eleonem fluuius, Scamander dictus est? Deimachus Eleonis filius cum Hercule, cuius erat socius, ad Troiam oppugnandam fuit profectus. quod bellum cùm, vt fit, traheretur, Glauciam Scamandri filiam, quæ ipsum deperibat, admisit, grauidamque fecit: post ipse in pugna aduersum Troianos occubuit. Glaucia metuens ne admissi comperiretur, ad Herculem confugit, eique amorem suum, & habitam cum Deimacho consuetudinem narrauit. Hercules, quod & mulierem miseraretur, & genus viri probi sibique familiaris superesse cuperet, in naues Glauciam recepit: cumque filium partu enixa esset, cum eo adductam in Bœotiam Eleoni tradidit. Ei filio Scamandri impositum est nomen, regnauitque iis locis. & Inachum fluuium à se Scamandrum, proximum amnem de matris nomine Glauciam appellauit, fontem vxori cognominem esse iussit Acidusæ, ex qua tres habuit filias, quas Virginum nomine etiamnum colunt. XLI.

Vnde tractum est prouerbium, Isthæc rata esto? Dinon Tarentinorum dux, vir bello præclarus, cum ciues quandam ipsius sententiam manuum (vt fit) elatione improbassent, ac præco sententiam quæ vicisset proclamaret: ipse manum sursum intendens, Hæc verò (aiebat, suam sententiam innuens) melior est. Sic narrauit Theophrastus. Apollodorus in Rhytino addit, cùm præco dixisset: Hæc suffragia habet plura, subiecisse: Hæc autem meliora: & pauciorum sententiam iussisse ratam esse. XLII. *Vincat melior pars maiorem.*

Vnde vrbs Ithacensium Alalcomenæ appellatur? Quod Anticlea virginitate per vim à Sisypho erepta Vlyssem concepit. hoc plures asserunt. Ister Alexandrinus in suis commentariis retulit, nuptam Anticleiam Laertæ & adductam ad Alalcomeniũ quod est in Bœotia, Vlyssem peperisse: indeque eum quasi vrbis nomen commendantem posteris, in qua esset natus, Ithacę vrbem eodem nomine donasse. XLIII.

Qui sunt qui in Ægina *monophagi* dicuntur? Æginetarum qui ad bellum Troianum sunt profecti, magna pars in prœliis, maior in mari vi tempestatum periit. Cùm itaque paucos superstites necessarij recepissent, viderentq; reliquos ciues in luctibus ac mœrore esse, rati sunt, neque gratulandum publicè, neque palam diis sacrificandũ: sed domi suæ singuli eos qui seruati erant conuiuiis comiter excipientes, patres, cognatos, fratres, aut familiares, ipsi mensis ministrauerunt, alieno nomine in domũ admisso. Eam rẽ repræsentantes, sacrificiũ Neptuno celebrant, quod Thiasi dicitur, vbi seorsim persedecim dies conuiuia agitant nullo adhibito seruo. XLIV.

seruo. deinde Veneri operantes, finem ferijs imponunt. hinc monophagi, id est, seorsim edentes vocitantur.

XLV. Cur Iouis Labradensis in Caria simulacrum non sceptrum aut fulmen, sed securim elatam tenet? Hercules Hippolytam cùm necasset, inter alia arma securim quoque eius captam, Omphalę dono dedit. Lydorum post Omphalen reges eam gestauerunt, vt vnam de alijs rebus sacris, successorique itidem tradita fuit: donec Candaules dedignatus, cuidam sociorum ferendam eam dedit. Postquàm verò Gyges defectione inita Candaulæ bellum intulit, venit à Mylassensibus Arselis auxiliares Gygi copias adducens: interfecitq; & Candaulen & socium, bipennemq; in Cariam inter alia spolia pertulit, Iouisq; adornato simulacro, eam isti in manũ aptauit, Labradeumq; nominauit Iouem. Labram enim Lydi vocant, quod Latini *securim*.

XLVI. *Eruum.* Cur Tralliani eruum *Katharteru*, id est, lustrale, vocant, vtunturq; eo maximè ad expiationes & piacularia? Leleges & Minyæ quondam Tralles, regionemque ad vrbem pertinentem pulsis vi Trallianis occupauerunt. Reuersi postliminio Tralliani, rerumque potiti, quotquot Lelegum non perierant, neque profugerant, sed ob inopiam ac imbecillitatem remanserant Trallibus, eorum neque viuentium, neque morientium aut pereuntium vllam habentes rationem, legem tulerunt, vt si quis Trallianus Minyam Lelegemve occideret, is medimnum erui si necessariis interfecti demetiretur, castus purusque cædis haberetur. Hæccine est causa?

XLVII. *Prouerbiũ de Sambico.* Quæ causa est prouerbij apud Eleos vsitati, Atrociora quàm Sambicus pateris? Sambicus quidam Eleus cùm haberet multos sub se ministros, multa (vt fertur) donaria ænea Olympiæ posita accidit atq; vendidit: tandemq; Dianæ etiam Episcopi (hoc est inspectricis) cognominatæ fanum, quod Elide est, & Aristarcheum dicitur, compilauit. A quo sacrilegio statim captus, per integrũ annum tormenta perpessus est, quæstione ex ipso de sceleris socijs habenda: itaq; mortuus, adagio locum suis miserijs fecit.

XLVIII. Cur Lacedæmone iuxta Leucippidũ templum Vlyssis sacellum est dedicatum? Ergieus quidam, vnus de posteris Diomedis, passus sibi est à Temeno persuaderi vt Palladium Argis suffuraretur, conscio ac socio facinoris Leagro. hic Leager cùm esset Temeni familiaris, postmodò cùm eum sibi iratum haberet, vnà cum Palladio Lacedæmonem migrauit. *Palladium.* Reges eum promptè exceperunt: Palladiumq; propè Leucippidum templum æde dedicata locauerunt, Delphosq; miserunt, qui oraculum de eo adseruando ac retinendo consulerent. his responsum est, vni eorum qui id sustulissent custodiam eius demandandam. ergo ibidem sacellum Vlyssi posuerunt,

posuerunt, quem aliàs quoque ob coniugium Penelopæ cum sua ciuitate coniunctum censebant.

XLIX. Cur Chalcedoniæ feminæ hanc seruant consuetudinem, vt alienos viros, magistratum maximè, compellantes, alteram genam obtegant? Erat Chalcedonensibus bellum aduersus Bithynos, omnis generis iniurijs in præscriptionem eius irritatis. Zeipœtus rex Bithynorum omnes suos in bellum educit. Chalcedonenses auxilijs Thracum aucti, Bithynorum agrum incendijs populationibusq; vastant. ad Phalium autem à Zeipœto per insidias impetiti, re ob ferociam & ordinum neglectam rationem male gesta, amplius octo millibus militum amittunt. internecionem Byzantij auerterunt, quorum in gratiam Zeipœtus pacificationem admisit. Cùm autem Chalcedone magna esset virorum penuria, pleræq; mulieres necessitate adactæ sunt vt libertis & inquilinis consuescerent. aliæ quæ viris carere, quàm sic matrimonio frui, mallent, ipsæ per sese expediuerunt si quid erat apud iudices & magistratus negocij, alteram veli partem à facie diducentes. quæ verò nupserant, pudore ductæ quod istas sibi virtute præstare sentirent, eundem morem sunt secutæ.

L. Cur Argiui oues, quas iniri volunt, ad Agenoris lucum feturæ caussa abigunt? An quia optimè greges curauit Agenor, pecudumque copia omnes reges superauit?

LI. Cur Argiuorum pueri quibusdam ferijs per iocum lusumque ballachradas seipsos appellant? An quod primos qui ex agris in planiciem ab Inacho sunt deducti, piris syluestribus victitasse aiunt? scilicet quod tum primum Græcis in Peloponneso conspectæ essent achrades, id est, pyra syluestria, cùm regio illa etiamnũ à piris Apia diceretur. postmodò apios, id est, pirum syluestre, achras nominari cœpit.

LII. Quid subest causæ, quod Elei equas extra fines suos educunt, cùm ab equis eas conscendi volunt? An imprecationem Oenomai sic abominantur? is enim cùm studio alendorum equorum omnibus regibus anteiret, equosq; amaret maximè, multa & dira imprecatus est ijs qui equos in Elide admitterent.

LIII. Cur apud Cnossios moris erat, vt mutuam fœnore pecuniam accipientes, eam raperent? An vt creditorem frustrantes, rei violentæ actionis eò grauius punirentur?

LIV. Cur in Samo Dexicreontis Venerem inuocant? An quod Samias mulieres cùm præ luxu & luxuria libidini indulgerent, Dexicreo circulator piacularibus quibusdam ritibus adhibitis væsania ista soluit. Aut verius est quod dicitur? Dexicreo cùm esset nauclerus Samius mercaturæ faciundæ gratia in Cyprum nauigauit. Cum iam nauim oneraturum Venus nihil aliud importare quàm aquam iussit, & illico auehi. Paruit consilio, multaque im-

posita

posita aqua soluit. mox cùm altum ventorum silentium & tranquillitas in mari obtinuisset, reliquis mercatoribus & naucleris siti laborantibus aquam diuendens, multum corrasit argenti. Itaque deæ simulacrum à se nominatum dedicauit. Hæc narratio si vera est, videtur dea non vnum ditare, sed multos vnius ministerio seruare voluisse.

LV. Quare Samijs, quando Mercurio Charidotæ, id est, munifico, sacrificant, permissum est furari & vestes aliorum clepere, si quis hoc velit agere? Quia oraculum secuti facta ex insula migratione in Mycalén, decem annos è latrocinijs vixerunt. quib. finitis cum rursum ad insulam nauigassent, hostes suos deuicerunt.

LVI. Quæ origo est vocis *Panæma* in Samo insula loci nomen exprimentis? Amazones Bacchum fugientes è ditione Ephesia in Samum euaserunt. ille nauibus constructis transfretauit, conserto que prœlio multas eo in loco concidit, quem spectantes à copia fluentis sanguinis panæma appellauerunt ex admiratione. Qui occisas has aiunt, ex his nonnulli rem ad Plœum gestam asserunt, & ossa earum monstrantur. alij Phlœum quoque illis morientibus ruptum perhibent, magnam & penetrantem vocem edentibus.

LVII. *Samiorum respublica.* Andron qui vocatur Sami, (est autem ædes) cur Pedete (nomine à compedibus ducto) appellatur? Cum Geomori (agrarios intelligeres) post necatum Damotelem, sublatamque eius tyrannidem, Samiam remp. in sua haberent potestate, Megarenses bellum Perinthijs intulerunt, coloniæ Samiorum, compedes secum ferentes (vt aiunt) quibus captiuos induerent. Geomori re cognita, raptim Perinthijs auxilio miserunt sub nouem ducibus naues instructas triginta. quarum duæ extra portum prouectæ, fulmine ictæ perierunt. duces reliquis vsi vicerunt Megarenses, viuosque ex ipsis ceperunt 1oc. Ea victoria ita aucti sunt ducibus animi, vt de euertenda paucorum in patria cogitarent, quæ penes Geomoras erat, dominatione occasionem ipsis præbuerunt reipublicæ principes, qui per literas mandabant, vt Megarenses captiuos suis ipsorum impeditos compedibus adducerent. Has illi literas acceptas Megarensibus clanculùm ostendunt: vtque seipsis in Samia liberanda republica socios adiungerent, persuadent. Re consilijs communicatis tractata, placuit compedum annulos excutere, sicque demum cruribus Megarensium aptare compedes, ac ne ob laxitatem de pedibus defluerent inter eundum loris ad cingula alligare. Sic instructos Megarenses, & gladijs singulis armatos, postquam ad Samum applicuerunt naues, per forum in curiam duxerunt, omnibus ferè ibi Geomoris considentibus. signo deinde dato, Megarenses impetu facto eos trucidarunt. Liberata ad hunc modum vrbe, Megarenses, quotquot vellent,

in ciuitatem suam admiserunt. ædeque ampla exstructa compedes pro monimento suspenderunt, quæ suum illud inde sortita est nomen.

Cur apud Choos Herculis sacerdos in Antimachia muliebri indutus veste, capite vittato, sacrificium auspicatur? Hercules sex nauibus à Troia auectus, tempestate aduersa vsus quæ naues eius perderet, vnica ad Côn vento compulsa ad Laceterem (loci hoc nomen) excidit, armis virisque reliquis, cæteris omnibus rebus amissis. Ibi cùm in oues incidisset, à pastore vnum petiit arietem. Pastori nomen fuit Antagoras. qui cum robore corporis vigeret, luctæ hanc conditionem Herculi obtulit, vt arietem, si Antagoram vicisset, auferret. Postquam conseruerunt manus, Meropes, Antagoræ, Græci Herculi opem tulerunt, acrisque exorta est pugna. In hac tradunt Herculem aduersariorum multitudine defatigatum ad Thressam confugisse mulierem, & fefellisse, cùm se texisset muliebri veste. Deinde autem cum debellasset Meropes, & expiatus esset, ducta Alciopi filia, vestem sumpsit floridam. Itaque eo in loco, vbi pugnatum fuit, rem sacram facit pontifex. sponsi autem sponsas amplectuntur muliebrem induti amictum. LVIII

Herculis cum Antagora pugna.

Vnde Megaræ genus est Hamaxokyliston? In effræni illa popularis in repub. potentiæ licentia, quæ palintociam etiam & sacrilegium protulit, accidit vt missi Delphos consultum oraculum atque ad solennem festiuitatem Peloponnesii legati, cùm per Megaricam irent, apud Ægira cum vxoribus & liberis vt res tulerat in quadrigis ad paludem pernoctarent. Megarensium autem ferocissimi ebrietate, petulantia, immanitateque incitati, quadrigas in paludem deuoluerunt, ita vt multi legatorum fuerint suffocati. Ac Megarenses quidem in ista reipub. confusione flagitium istud impune esse passi sunt. Amphictyones autem, habita ratione sacrosanctæ ad Delphos missionis, sceleratos istos partim extremo humanorum supplicio, partim exilio pœnas pendere coegerunt. Horum flagitiosorum posteri Hamaxocylistæ, quasi vehiculorum deuolutores nominares, appellati sunt. LIX.

PLVTARCHI, CVR ORACVLA EDI DEsierint, commentatio.

[I.] AQVILAS quasdam, Terenti Prisce, aut olores fabulantur ab extremis terræ partibus ad medium eius volatu tendentes Pythiæ eodem conuenisse ad locum, cui Omphalo, id est, vmbilico nomen est. Postea autem temporis Phæstium Epimenidem fabulam hanc vanitatis coarguisse apud deum,

Vmbilicus terræ.

cumque oraculum accepisset ambiguum atque obscurum, dixisse:

Non equidem terra, aut extat medius maris vmbo,
Aut superis solis, hominum non cognitus vlli est.

Atque hunc quidem meritò vltus est deus, fabulæ priscæ, tanquã picturæ conatum in probitatem inquirere. Enimuerò paulò ante Pythia nostra ætate à Callistrato acta, euenit vt à diuersis terræ finibus Delphos conuenirent duo sacri viri: Demetrius grammaticus è Britannia Tarsum, quæ ei patria erat, reuertens, & Cleombrotus Lacedæmonius. Hic diu per Ægyptum & Troglodyticam vagatus, & magnam maris rubri partem subuectus erat, non sanè negociandi gratia: sed homo spectandi & parandi sibi splendoris cupidus, cùm esset re satis lauta, non magni ducens possessionem opum ijs quæ sufficerent ampliorem, his rebus ocium insumebat, historiamq; colligebat quasi materiam philosophiæ, cui (vt aiebat) theologia finis erat propositus. [II.] Et quia nuper apud Ammonem fuerat, satis præ se ferebat cætera se non valde admiratum: de lucerna autem perpetuò ardente rem narrabat dignam animaduersione, de qua ex sacerdotum sermone percepisset. subinde enim quouis posteriore anno minus olei absumi quàm præcedente: atque hoc illos pro certo argumento annorum inæqualitatis ducere, quæ sequentem annum semper breuiorem superiore faceret. quod probabile sit minori tempore minus absumi. Mirantibus qui aderant, Demetrius ridiculum esse pronunciabat, velle ex tam minutis rebus tam arduas indagare. non enim hoc esse (id quod Alcæus ait) ex vngue leonem pingere, sed è papyro & lucerna occasione petita cœlum simul & totum vniuersum mutare, ac mathematicam scientiam funditus abolere. [III.] Tum Cleombrotus: nihil, inquit, horum istos viros perturbauerit, neque verò accurata subtilitate superari se à mathematicis concedent: quos facilius in tam longius motum ac temporum interuallis ratio fefellerit annorum, quàm istos olei mensura, cùm ob insolentiam rei quæ euenit semper accuratè obseruent eam. Iam multis artibus impedimento fuerit, Demetrij qui non concedat exigua magnorum esse argumenta: atque hac ratione multarum artium demonstrationes, multarum prædictiones perimentur. Sanè vos quoq; rem non paruam demonstratis, Heroes corpora sua solitos læuigare nouacula, eò quod apud Homerum in mentionem nouaculæ incidistis. & antiquum esse pecuniam in fenore ponere docetis, quod apud eundem quidam dicit:

Parua esse magnorum argumēta.

Namq; hic augetur mihi magna pecunia pridem.

augeri enim interpretamini fenerando. rursum noctem eo acutam cognominante arripitis hoc edictum cupidè, atq; hoc ipsum traditis esse, quòd vmbra terræ quippe globosæ, turbinis seu metæ figuram

figuram habeat. [IV.] Præterea quis medicos pestilentem æstatem prædicere ex telarum aranearum multitudine, aut vernis fici folijs cornicis pedem referentibus patietur, qui contendat parua magnorum non posse esse indicia? quis mensuram Solis ad congium heminâmve explorari finet? aut laterculum hunc, qui ad superficiem soli acutum angulum sua inclinatione facit, mensuram esse concedet altitudinis eius, in quam mundi vertex semper conspicuus supra horizontem attollitur? Ista enim ex Ammonis sacerdotibus audire licebat. Aliud ergo quærendum est quo eos oppugnemus, si volumus ostendere, sicut à maioribus nostris accepimus, Solis motum eodem ordine constare; neque ab eo vnquam desciscere. [V.] Hic Ammonius philosophus (intererat enim colloquio) Non solis duntaxat, exclamans aiebat, sed totius adeò cæli causa agitur. Si enim anni decrescunt, necesse est iter Solis quod ab vnius solstitij puncto ad alterum tenditur, contrahi, vt non maneat tanta finitoris pars: quantam esse tradunt mathematici, sed subinde curretur austrinis partibus versus septentrionales coarctatis: quin & æstas nostra breuior fiat oportet ac frigidior, Sole interius cursum flectente, & parallelos maiores tropicis signis describente. vmbilici quoque Solis quos gnomones à recto angulo vocant Græci, Syenæ cõstituti nõ amplius vmbra carebunt circa solstitium æstiuum: & multæ stellarum inerrantium interuallo diminuto loca sua deserere; quædam etiam mutuò se tangere & confundi cogentur. Quod si dicant, reliquis suum æqualiter ordinem tuentibus, vnius Solis motum sibi non constare: neque causam poterunt monstrare, quæ eum solum ex tanto stellarum numero accelerare motum suum cogat, & eorum quæ in cœlo fieri sensu deprehenduntur pleraque conturbabunt: planissimè vniuersa ea, quæ Lunæ Solis respectu eueniunt. Nihil ergo istis opus habemus, qui olei mensura discrimen arguant: defectus enim Solis & Lunæ mutui, cùm vel hæc in vmbram terræ à Sole proiectam incidit, vel ipse ad lineam supra Lunam positus à nobis cõspici non potest, optimè rem detegent: vt porrò vanitatem istius rationis explicare nihil attineat. [VI.] At verò, inquit Cleombrotus, mensuram olei ipsemet vidi, frequenter ab eis monstratam & præsentis anni quantitas à prisca aberat permultum. Respondit Ammonius. Ergone res ea fefellerit reliquos homines, apud quos ignes coluntur adseruanturq; per temporis penè infinitum spacium? Quod si quis tamen omninò veram esse rẽ ponat, equidem præstat causam adscribere frigiditatibus aliquibus & humiditatibus aëris, quibus ignis languefactus non possit multum conficere alimenti, neque opus eo habeat: aut siccitates contra & caliditates causari: iam enim audiui qui de igne dicerent, hyeme eum melius ardere plusque habere virium, frigore

An anni decrescant.

Ignis natura.

in sese coactum ac stipatum: in æstu autem raritate contracta imbecillum reddi atque languidum: & sub sole accensum remissius agere, materiamq; molliter inuadere ac tardius consumere. Maximè vero liceat causam in ipsum conferre oleum. non enim absurdum est, olim id ex recenti natum stirpe plus aqueì habuisse admixtum, minusque alendo valuisse: postea coctum in perfecta planta ac coactum, eadem quantitate plus potuisse, ignemque facilius fouisse. * oportebat Ammonius administros seruare propositum suum, quanquam abhorrens à fide, & insolens. [VII.] Vt finem dicendi fecit Ammonius, ego: Quin tu, inquam, Cleombrote, de oraculo nobis enarra. antiqua enim fama multum ei diuinitatis tribuit, nunc quidem videtur emarcescere. Tacente Cleombroto, & oculos in terram conjiciente, Demetrius: nihil, inquit, attinet de isto percunctari oraculo, & causam quærere, cùm videamus oracula quę in his sunt locis obsoleuisse, atque adeò duobus aut tribus exceptis, omnia defecisse id potius indagandum est, quibusnam causis exstincta sint. Nam vt alia taceam, Bœotiam, quæ superioribus temporibus ob oraculorum multitudinem vocalis admodum fuit, nunc prorsus destituerunt oracula, tanquam amnes siccati, ingensque diuinationis quasi æstu quodam abolitæ penuria regionem occupauit. neque enim alibi hodie, quàm apud Lebadiam Bœotia haustum vaticinationis responsa desiderantibus præbet: reliqua partim silent oracula, partim vasta prorsus desertaque iacent. [VIII.] Atqui ea tempestate, qua Medi bellum Græciæ intulerunt, Amphiarai oraculum non minori fama clarebat. Sanè vtrumque tunc consuluit Mardonius. & vates apud Lebadiam, Æolica lingua missis à barbaro respondit, ita vt hosiorum (sic *vatum socios* appellant) nemo intelligeret: furore diuino id significante, nihil ad barbaros pertinere oracula, neque iis voce, quàm intelligere possent, responderi. Seruus autem qui missus erat ad Amphiarai, per quietem imaginatus est apparere sibi ministrum dei. ab eo primùm verbis se ejici, fano deum abesse dicente. deinde manibus pulsatum, cùm perstaret, magno saxo ab eo in caput ictum esse. atque hæc quasi vocis loco fuerunt futura denunciantis. Victus est enim Mardonius non rege, sed regis procuratore & ministro Græcos ducente, & saxo ictus cecidit, sicut Lydus se percussum in somnis putauerat. [IX.] Floruit tum etiam apud Tegyras oraculum, vbi natum Apollinem aiunt, duorumque alluentium riuorum alterum Phœnicem (*palmam* arborem,) alterum Elæam (*oleam*) quidā etiamnum nominant. Medici belli tempore, Echecrate vaticinante, deus victoriam Græcis & robur prædixit. Bello autem Peloponnesiaco Deliis insula sua exturbatis, oraculum Delphis allatum ferunt, quo iuberentur locum quærere, quo in loco natus fuisset Apollo

Oracula Mardonio data.

Apollo ibique sacrificia quædam peragere. mirantibusque, & dubitatione perculsis quod non in Delo, sed alibi natus Apollo diceretur, addidisse Pythiam, cornicem eis locum indicaturam. Profectos deinde Chæroneam venisse, & ibi mulierem, in cuius cauponam diuerterant, audiuisse cum hospitibus quibusdam Tegyras euntibus de oraculo colloquentem, eosque digredientes eam Cornicem (hoc enim erat mulieri nomen) consalutantes: atque sic oraculi sententia percepta, Tegyris rem sacram fecisse; neq; multò post tempore reditum in patriam consecutos fuisse. Recentiora etiam horum oraculorum documenta extiterunt: quæ oracula cùm prorsus iam obmutuerint, operæprecium est nos, cùm apud Apollinem Pythium conuenerimus, causam mutationis quærere. [X.] Dum hæc colloquimur, interea à templo progressi ad fores curiæ seu leschæ venimus in quam Cnidij solebant coire. ingressi, amicos, quos volebamus conuentos, sedentes offendimus & aduentum nostrum præstolantes. Quiescentibus ibi tum reliquis, quod ea diei erat hora, vt vel vngerentur, vel athletas spectarent, Demetrius leniter subridens:

Mentiar, an potius verum eloquar? inquit:

nihil mihi præ manibus habere videmini, quod dignum disquisitione sit: adeò vos ego ociosos & vultibus in hilaritatem solutis hìc desidere conspicor. Eius verba excipiens Heracleo Megarensis: Non enim (ait) quærimus quæ sit ratio, quod *Iacio* in præterito *Ieci* A in E, in longam breui mutata, & syllabarum imminuto numero, effertur, aut à quo primitiuo deducantur vocabulo hæ voces, *Melius, Peius, Optimum, Pessimum*. Hæc enim & alia id genus corrugant frontem: de aliis licet placidè disputare ac inquirere, superciliis quietis, & absq; vultus tristicia, aut aduersus præsentem morositate. Vos ergo, inquit Demetrius, accipite, & quæstionem in quam incidimus, huius loci propriam, & Apollinis causa ad omnes pertinentem: ac videte, ne inter ratiocinandum supercilia adducatis. [XI.] Postquam permixti eis adsedimus, & quæstionem in medium proposuit Demetrius: confestim prosiluit Cynicæ sectæ philosophus Didymus, cognomento (quod ei à vagando tanquam erroni factum probabile videtur) Planetiades: ac scipione duobus aut tribus editis ictibus exclamauit: Eho, eho, scilicet rem difficilem & multæ indigentem disquisitionis adfertis nobis? nimirum verò tanta malicia per humanum dissipata genus, mirum est, si non tantum (quod prædixit Hesiodus.) Verecundia & iusta indignatio (quæ Nemesis dicitur) humanam reliquerunt vitam: sed Prouidentia etiam diuina conuasatis oraculis omninò abiit. Immò ego hoc contra vobis disputãdum propono, cur non iam dudum ab edendis oraculis animum Apollo auerterit, aut ei Hercules rursum aliusve deorum tripodem

sustulerit, oppletum obscenis & impijs quæstionibus, quas deo proponunt: alij eum tanquam sophistam tentantes, alij de thesauris, hæreditatibus, incestisve nuptijs sententiam scitantes. vt quidem palam coarguatur Pythagoras erroris, qui tunc sibi ipsis maximè præstare, quod ad probitatem attinet, homines dixerit, quando ad deos accedunt: cùm quæ conuenit vitia aut perturbationes animi coram seniore homine inficiari atque tegere, ea aperta ac nuda homines deo exponant. [XII.] Plura dicturi lacernam Heracleo arripuit. & ego, de toto numero ferè ei maximè familiaris: Desine, aiebam, mi Planetiade, lacessere deum irritabilem, & ingenio nequaquam leni. quanquam, vt Pindarus ait, hoc ei est iniunctum iudicio deûm, vt hominibus sit benignissimus. & siue is Sol est, siue dominus paterque Solis vltra omnem visui expositam collocatus naturam, verisimile non est eum nostra ætate homines voce sua dedignari, quibus nascendi, nutritionis, vitæ ac intelligendi causa ipse est. neque hoc est consentaneum, Prouidentiam, quæ veluti beneuola mater omnia ad vtilitatem nostram parat atque conseruat, in sola diuinatione rationem habere acceptarum iniuriarum, & quam ab initio largita sit nobis: eam adimere: quasi verò non tum quoque inter homines mali bonos numero vicerint, cùm oracula multis in terræ partibus vocalia fuerunt. Itaque huc sodes adside, & pactis cum peruersitate, quam nunquam non oratione tua soles incessere, Pythicis induciis, nobiscum aliam quandam cur oracula desitum sit edi causam perquire, quæ res proposita est: Apollinem autem irritare caue, eumque propicium relinque. [XIII.] His ego verbis tantum perfeci, vt tacens per ianuam exiret Planetiades. Silentio aliquandiu exinde facto, Ammonius me compellans. Vide sis, inquit, ô Lampria, quam rem agamus, animumque disputationi aduerte, ne deum in causa huius rei esse negemus. Qui enim alia quadam de causa, non voluntate dei putat oracula desiisse, suspicionem inijcit ea ne extitisse quidem diuinitus, sed alio quodam cepisse modo. neque enim maior alia aut potentior vis est, quæ abolere diuinationem possit, siquidem ea dei opus est. Sanè mihi Planetiadæ sermo cùm ob alia non probabatur, tum ob inconstantiam quam deo tribuebat, qui modò auersaretur improbitatem, modò rursus admitteret: non aliter quàm si quis rex aut tyrannus alteris foribus malos excluderet, alteris intrômitteret, ijsque responsa daret. Sed cùm deos id opus maximè deceat, quod maximum sit & sufficiens nusquam superuacaneum, vbique plenum & nihil extra se requirens: si quis hoc sumens, communis hominum penuriæ, quam superiorum temporum seditiones & bella toti fere orbi terrarum inuexerunt, maximam partem Græciam sensisse: (quippe vniuersa Græcia hodie vix tria millia grauis armaturæ

Pythagoras notatur.

Hominum penuria.

maturæ

maturæ militum posset præbere, quantas copias olim sola Megarensium ciuitas misit ad Platæas) sic ratiocinetur, deum si multa reliquisset oracula, nihil aliud acturum fuisse, quàm Græciæ vastitatem arguturum: huius ego subtilitatem commenti admodum probauero. Quorsum enim prodesset oraculum, si vt quondam esset Tegyris aut apud Ptoum? vbi interdiu hominem inuenires pecus pascentem. [XIV.] Et verò huic ipsi huius loci oraculo & tempore antiquissimo, & fama clarissimo illatam à dracone femina, bellua sæua, solitudinem, idque longo tempore inaccessum fuisse narrant: vacationem non rectè, sed præposterè accipientes. Solitudo enim bestiam potius adduxit, quàm bestia solitudinem effecit. Postquàm verò dei voluntate Græcia vrbibus creuit, & locus frequentari hominum copia cœpit, duabus vsi sunt vatibus, quæ per vices ad cortinam sederent: eratque etiam tertia designata, tanquam adsidens ijs. Nunc vnica est antistita: neque incusamus, cùm eius opera consultoribus sufficiat. Non igitur incusandus est Apollo. diuinatio enim quæ reliqua est, omnibus sufficit, & vnumquenque adeptum quod volebat dimittit. Itaque sicut Agamemno præconibus vsus nouem vix continuit concionem præ multitudine: hîc autem paucis post diebus vnam vocem in theatro ad omnes peruenientem sentietis. ita quondam pluribus vocibus ad plures vsa est vis fatidica: nunc contra mirari debuissemus, si pateretur oracula inutiliter aquæ instar diffluere, aut resonare quomodo in solitudine saxa pastorum & pecoris voces reddunt. [XV.] Cùm hæc dixisset Ammonius, & ego tacerem, Cleombrotus me appellans: Iamne, inquit, hoc tu concessisti, oraculorũ deum & autorem esse & euersorem? Non sanè, inquam. Nullum enim oraculum, nullum vaticinium aboleri à deo ipse affirmo. Sed quemadmodum multis aliis rebus, quas dij nobis conficiunt atque apparant, interitum natura infert, aut materia potius priuationi obnoxia retexit atque mutat, quod à præstantiore causa fuerat conditum: ita diuinandi quoque facultatum arbitror obscurationes esse aliunde atq; abolitiones. quippe præclara multa hominib⁹ deus dedit, immortale nihil, vt deorum quoque pereant opera, ipsi non, secundum Sophoclem. Naturam porrò & vim oraculorum iis aiunt considerandam esse, qui naturæ rerum & rerum materia præditarum gnari sunt; ita quidem vt deo, sicut par est, principium imputetur. est enim nimis quàm puerile & fatuum, opinari ipsum deum in corpora vatum, quos olim Engastrimythos Eurycleas, quod è ventre sermonem fatidicum promerent, nunc Pythonas nominant, se immittere, eorumque ore loqui, & voce pro instrumento vti. * Qui enim deum humanis admiscet necessitatibus, is maiestati eius non parcit, neque dignitatem & magnitudinem potestatis eius conseruat.

Deorum opera caduca.

Dij an ore vatum loquantur.

uat. [XVI.] Ad hæc Cleombrotus: Rectè, inquit, dicis. Cæterùm quando difficile est intelligere ac definire prouidentiam quo modo & quatenus explicandis rerum causis adhibere debeamus: quidam nullius rei, alij omnium in vniuersum rerum causam deo inscribentes, vtrique à mediocritate & decoro aberrant. Non male quidem dicũt qui Platonem aiunt principio quod qualitates quæ gignuntur subiectum sustinet (materiam nunc vocant) excogitato, multis magnisq; Philosophos liberasse difficultatibus. Mihi tamen plures ac difficiliores dubitationes videntur soluisse, qui geniorum seu dæmonum genus medio inter deos & homines loco constituerunt, & quod nos cum his quodammodo conciliat atque coniungit inuenerũt. siue hæc magorum ac Zoroastris doctrina est, siue Thracica ab Orpheo profecta, siue Ægyptiorũ, aut Phrygum, vt colligimus ex vtrorumq; sacrificiis, orgiis & ritibus sacrorum multa admixta funebria & lugubria cernentes. [XVII.] De Græcis Homerus videtur promiscuè deorum ac geniorum vsus nominibus, vt diis quoq; aliquando dæmonum nomen imposuerit. Hesiodus purè & distinctè primus quatuor genera prædictorum ratione exposuit: primum deos, deinde genios, post heroes, deniq; homines. atq; hinc mutationem instituit aurei generis in genios multos ac bonos, semideorum autem in heroes. Alij vt corporum, ita etiam animarum mutationem statuunt. sicut enim ex terra aqua, ex hac aër, ex aëre ignis fieri cernitur, sursum se efferente natura: sic meliores animas ex humanis in heroicas, ex heroibus in genios mutari: è geniis quasdam paucas longo tempore virtutis ope prorsus purgatas diuinæ naturæ participes reddi: aliis vsu venire vt suimetipsarum impotes rursum demittant se, inque humana corpora denuò illapsæ, fulgoris expertem obscuramque nanciscantur vitam. [XVIII.] Hesiodus verò certis temporũ conuersionibus mortem geniis obtingere censet, & tempus etiam sub inuolucro proponit, hæc sub Naidis personâ loquens:

Quanta homini est ætas vegeto dum corpore durat,
Ter tres ætates humanas garrula cornix,
Viuax cornicis complet ceruus quater æuum:
Triplicat & cerui viuendo tempora coruus.
At seclum corui nouies complectitur ætas.
Phœnicis sed vos, soboles formosa Tonantis,
Nymphæ, Phœnicis decuplos duratis in annos.

Hoc tempus in numerum ingentem extendunt, qui ætatem seu æuum non rectè accipiunt. Est enim annus intelligendus: & fit totum spacium vitæ geniorum anni IX CIↃ IↃ CC XX. Ac multi quidem mathematicorum minus id ponunt: lõgius ne Pindarus quidem, qui Nymphas ait viuere æuum tanti temporis, quantum durare arbor potest, indeque Hamadryadas, quasi *cum quercubus viuentes,*

Materia.

De geniis.

nentes, dici. [XIX.] Huius adhuc loquentis sermonem excipiens Demetrius: Quomodo, inquit, dicis Cleombrote ætatem viri dictam annum? quando neq; vigentis, neq; (vt apud Hesiodum nonnulli legunt) senescentis ætas hominis tantilla est. etenim qui vigentis legunt, ij XXX. annos intelligũt de Heracliti sententia: quod tanto tempore natum genitor gignentem præbeat. qui senescentium legunt, CIIX. annos ætati tribuunt. nam LIV. statuunt esse numerum dimidiæ vitæ humanæ, compositum ex vnitate, primis duobus planis, duobus quadratis, & duobus cubis: quos Plato etiam numeros ad animæ procreationem adhibuit. & Hesiodus omninò videtur obscurè innuisse conflagrationem, in qua necesse est vnà cum humidis rebus aboleri etiam Nymphas.

——lucis quotquot degunt in amœnis,
Ad fontesq; colunt fluuiorum atq; humida prata.

[XX.] Ibi Cleombrotus: audio, inquit, & video hanc Stoicorum conflagrationem, quæ vt Heracleti & Orphei versus inuasit & peruertit, ita Hesiodum quoq; arripit. Sed neq; mundi interitum ego admitto, neque alia quæ fieri non queunt: cum maximè ipsa vox cornicis & cerui moneat, in tantam annorum summam excrescere non posse rem. Cæterum annus cum initium in se contineat finemq; omnium quæ temporibus statis nascuntur, non ineptè hominis ætas dicitur. Nam & vos fatemini ab Hesiodo ætate non significari vitam humanam, nonne? Fatente hoc Demetrio, Cleombrotus: Iam hoc quoque, inquit, manifestũ est, sæpenumerò rem & mensuram eius vno eodemq; vocabulo appellari, vt hemina, chœnix, amphora, modius docent. Quo igitur modo vnitatem, vtpote omnium numerorum mensuram minimam atq; principium, nomine numeri dignamur: sic annum Hesiodus, cum eo primo vitam metiamur humanam, voce cum eo quod metitur communicata ætatem nominauit. Quos enim isti numeros faciunt, ij nihil eorum habẽt, quæ in numeris illustria ac præclara habentur. Numerus IX CIↃ IↃ CC XX. procreatus est quatuor primis ab vnitate numeris in vnam summam collectis, eaq; quater accepta. sic enim conficiuntur XL. qui numerus quinquies trianguli in morem assumptus, IX CIↃ IↃ CXX producit. [XXI.] Verùm de his mecum Demetrio contendere non est opus. Siue enim longius est, siue breuius, siue cõstitutum, siue incertum tempus, quo mutatur genij anima aut herois vita, quouis tamen dato iudice euincetur testibus productis sapientibus atque antiquis, naturas esse quasdam veluti in confinio deorum atq; hominum interpositas, motibus quibus mortalia afficiuntur, mutationibusque obnoxias necessariis. quas genios maiorum instituto appellari rectum est ac censeri & coli. Huius argumenti exemplum Xenocrates Platonis sodalis proposuit formas triangulorum, cum diuinæ naturæ

Annus.

Deorum, geniorum & hominū simulacra.

conferret æquilaterum triangulum, mortali omnibus inęqualibus lateribus contentum, geniorum id quod duo latera æqualia, eademque reliquo inæqualia habet. æquilaterum enim vndiquaq; æquale est, secundum vsquequaque inæquale, tertium & æqualitatem & inæqualitatem habet: atque huic geniorum natura respondet, affectiones humanas in se habens, iuxtaque vim diuinā. Ipsa verò natura sensiles imagines, ac visilia nobis proposuit simulacra deorum quidem, Solem & astra; mortalium autem subitos fulgores, cometas, ignes in sublimi traijcientes. quo etiam allusit his versibus Euripides:

Verùm ille carne florens nuper, cœlitus
Delapsa tanquam stella, exstinctus in ætherem
Emisit animam.—

[XXII.]* Cæterum Lunam condidit, corpus mixtum, ac dæmonū simulacrum, quæ cum geniorum mutationibus conuenit ob vices incrementorum & decrementorum. quod obseruantes, alij eā terreum astrum, alij cœlestem terram, alij terrestris iuxtà ac cœlestis sortem Hecates nominauerunt. Quemadmodum igitur si quis aërem qui inter terram & Lunam est interiectus subduceret, is vniuersi vnitatem ac cohærentiam solueret, vacuo in medium & nexus experte loco existente: ita qui geniorum gentem non admittunt, ij inter deorum ac hominum res nullum relinquunt commercium, vim interpretem (vt Plato nominat) atque administram perimentes. aut profectò confundere nos omnia & conturbare cogunt, deum in humanas res & affectiones conijcientes, detrahentesq; ad vsus, quomodo Thessalæ Lunam deducere cœlo feruntur. Quanquam hoc quidem creditum fuit à mulieribus, astutia Aglaonicæ Agetoris filiæ. quam aiunt astrologiæ peritam, Luna delinquente semper simulasse eam suis se deducere veneficiis. [XXIII.] Nos autem neq; his aures præbere debemus, qui vaticinium aliquod, aut sacrificium, aut orgia negligi à deo dicunt. neq; rursum deum in his obuersari, adesse, & in agendo occupari opinemur: sed adscribentes ista deorū quibus par est administris, veluti famulis ac scribis, statuamus genios esse, qui sacra deûm & orgia inspiciant atque obeant: tum alios circumire, vindices superborum atque immanium scelerum. Sed & alios esse, quos Hesiodus admodum grauiter diuitiarum datores appellat castos, atque hunc ijs regiū honorem obtigisse: quia scilicet regium est, beneficentia. Vt enim inter homines, ita etiam inter genios gradus sunt & discrimina virtutis, & naturæ perturbationibus obnoxiæ ac brutæ, aliis reliquiæ languidæ & obscuræ, tanquam excrementum quoddam adsunt, aliis copiosæ & deletu difficiles: quarum vestigia atq; notæ multiplices in sacrificiis, imitationib⁹, & fabulosis narrationibus disperse cōseruantur. [XXIV.] Ac de mysteriis quidem,

Geniorum necessitas. (margin, beside "is vniuersi vnitatem…")

Geniorum non vnum genus. (margin, beside "que hunc ijs regiū…")

quidem, ex quibus maxima indicia & argumenta veritatis de natura geniorum duci possunt, os, vt cum Herodoto loquar, meum se contineat. Quæ verò feriæ & sacrificia, tanquam atri dies & nefasti, peraguntur, in quibus cruda vorantur, discerpuntur homines, jejunia & planctus adhibentur, sæpenumerò etiam obscena dicta, furoresque & conclamationes bellicæ excitatæ cum fremitu & ceruicum jactatione: his ego nullum deum coli puto, sed placandorum & depellendorum malorum geniorum gratia instituta ea dixerim. & quod olim homines immolati fuerunt, probabile est neque deos poposcisse aut admisisse talia sacrificia: neq; reges tamen atque duces frustra sustinuisse dare pro hostia prolem suã, sacra ipsos fuisse auspicatos hostiamque jugulasse: sed fecisse hoc vt iras & indignationes malignorum morosorumque auerruncarent geniorum, aut diris satisfacerent dæmonibus, nonnullorum etiam insanos & tyrannicos exsatiarent amores. qui cùm non possent, aut non vellent corpore corpori misceri, sicut Hercules Oechaliam virginis causa oppugnauit, ita validi violentique dæmones illi poscentes dedi sibi animam humanam corpori inclusam, cùm corporis commixtione amorem suum non possint explere, pestes vrbibus ac sterilitates inferunt, bellisque eas & seditionibus exagitant, donec consequantur amatam animam. [XXV.] Nonnulli contra. Cùm enim in Creta permultum exegissem temporis, cognoui ibi sacrum peragi absurdum, in quo etiam simulacrum viri capite truncatum ostendunt, aiuntque hunc fuisse Molum Merionis patrem, qui cùm Nympham vi compressisset, absque capite inuentus fuerit. Et verò quas deorum raptiones, quos errores in fabulis referunt atque agitant, tum occultationes eorum, exsilia, & obita ministeria: non diis isthæc euenerunt, sed genijs, quorum casus ob virtutem ipsorum & potentiam memoriæ sunt proditi. & neq; Æschylus rectè dixit,

Castumque Apollinem, extorrem cælo deum:

neque Sophoclis Admetus:

Hunc Gallus ad molam excitans duxit meus.

Sacrificia fœda.

Longissimè autem à veritate aberrant Delphorum theologi, qui putant hìc aliquando Apollinem cum dracone de oraculo decertasse: patiunturque ista dici à poëtis & oratoribus in theatris de palma contendentibus, ac quasi dedita opera testimonio suo damnantibus ea, quæ ipsi in sanctissimis agunt sacris. [XXVI.] Admirante Philippo (aderat enim is historiarum scriptor) & quærente, contra quos tandem ritus putaret testimonium ferri ab istis concertatoribus? Contra hos ipsos (inquit Cleombrotus) qui apud oraculum peraguntur hocce, quibus omnes Græcos qui sunt extra Pylas initiauit vrbs hæc, & vsque ad Tempe progressa est. Nã tabernaculum quod nono quoque anno iuxta aream excitatur,

Ritus Delphici.

non cauernosa draconis est specus, sed exemplum tyrannici aut regni domicilij, itemque irruptio in eam taciturna per locum qui Doloneia dicitur. tum patrimus matrimusque puer facibus ardentibus adducitur, ignique tabernaculo iniecto, subuersaque mensa effusè nunquam retrò oculos reijcientes fugiunt. denique errores & ministeria pueri, & piacula quæ ad Tempe fiunt lustrandi gratia, magni alicuius sceleris facinorisque audacter perpetrati suspicionem insinuant. Nimis quam enim ridiculum est, Socie, Apollinem ob interfectam bestiam expiationis indigum ad Græciæ extrema fugisse, ibique libationes quasdam fecisse, & ea egisse, quæ homines agunt vt iram auertant ac placent geniorum quorundam, quos alastores & palamnæos nominant, tanquam veterum aliquorum & nulla obliuione conterendorum scelerum vltores. [XXVII.] Quem verò ipse de fuga hac & exsulio sermonem audiui, valde quidem absurdus & à probabilitate alienus est. sed si quid tamen veri continet, existimemus non exiguum aut vulgare aliquid istis temporibus circa oraculum euenisse. Sed ne videar, vt cum Empedocle loquar,

Culminibus nectens aliis fastigia summa
Sermonum, varius incedere callibus,

finite me primis dictis finem conuenientem imponere. Iam enim eo peruentum est, audeamusque id post multos alios ipsi quoque pronunciare, genijs qui oraculis ac vaticinijs præfecti sunt vel deficientibus omninò, etiam intercidere ista, vel fugientib. aut aliò migrantibus vim suam amittere. rursusq; longo post tempore reuersis ijs, tanquam instrumēta sonare fatidica loca eorum ob præsentiam. [XXVIII.] Quæ cùm dixisset Cleombrotus, Heracleo: Sanè, inquit, nemo nobis adest profanus, aut qui de dijs inconcinnas foueat sententias. ipsi interim tamen, Philippe, nos attendamus, ne imprudentes orationi principia grandia, eaque absurda largiamur. Rectè mones, respondit Philippus. sed quidnam in dictis à Cleombroto est, quod te potissimum terret? Tum Heracleo: Quod oraculis, inquit, præesse statuuntur non dij, quos par est nihil habere cum terrestribus negocij, sed deorum administri genij, id videtur mihi non male pronunciatum esse. quod autem genijs istis tantum non ex versibus Empedoclis palam arreptis peccata quædam, calamitates, & errores à dijs iniuncti adscribuntur, denique morti perinde atque homines subijciuntur, ferocius mihi videtur dictum, magisque barbaricè. Quæsiuit è Philippo Cleombrotus, quisnam & cuias esset hic adolescens. cognitoque nomine & patria, Ne nos quidem, inquit, mi Heracleo, ignoramus in sermonem nos incidisse absurdi suspectum. Sed non potest in disputatione de magnis rebus ad consentanea opinioni perueniri, nisi magnis vtamur initio principijs. Tu verò non animaduertis id te au-

auferre quod das. fateris enim esse genios: dum verò negas eos vitiosos esse ac mortales, non iam genios esse sinis eos. Qua enim re à dijs differrent, si & natura interitui non obnoxia, & quod ad virtutem attinet perturbationum errorisque expertes sunt? [XXIX.] Cùm ad hæc Heracleo tacitus quippiam secum commentaretur, sic Philippus infit. Non Empedocles tantùm, ô Heracleo, scriptum reliquit esse quosdam prauos genios: sed Plato etiam, Xenocrates, atque Chrysippus. sed & Democritus dum precatur imagines sibi obtingere felices, profectò ostendit esse alias quasdam aduersas atque prauas, & quæ voluntatem ad mala incitent. De morte autem geniorum narrationem audiui viri nequaquam fatui aut vani. Æmiliani rhetoris, quem & vestrûm nonnulli audiuerunt, pater fuit Epitherses, ciuis meus, & grammaticæ doctor. Is aiebat se aliquando in Italiam nauigare intendisse, ac conscendisse nauim, quæ & mercibus & multis vectoribus esset onusta. sub vesperam verò, cùm juxta Echinadas essent, ventum posuisse nauimque incerto cursu prope Paxas delatam. vigilasse tum vectorum plerosque, multos etiamnum à cœna potasse. Tum subitò ab insula Paxis auditam fuisse vocem, quæ Thamûm quendam nominatim cieret, non sine admiratione hominum. erat autem Thamûs iste Ægyptius gubernator, paucis vnà vehentium de nomine notus. Hunc bis vocatum siluisse: tertio vocanti se dedisse. eumque contenta voce dixisse: Vbi ad Palodes Veneris, annuncia magnum Panem esse mortuum. [XXX.] Perterritos aiebat Epitherses hoc audito vniuersos, ac inter se disputasse præstaretne exsequi hoc mandatum; an verò omittere, neque quicquam curiosè agere. Thamûm autem statuisse, si ventus spiraret, tacitum se præteruecturum: sin malacia ad eum locum peruectis exsisteret: expositurum quod audiuisset. Postquam ad Palodes peruentum fuit, cùm neque ventus esset, neque fluctibus mare exagitaretur, Thamûm è puppi versus terram prospexisse, ac quod inaudiuerat dixisse, Mortuus est magnus Pan. Vix tum conticuisse illum, & gemitum magnum exauditum fuisse, non vnius sed multorum, admiratione mixtum. Quod autem fieri solet cùm euenit aliquid multis testibus præsentibus, statim rei famam Romæ fuisse diditam, Thamumque à Tiberio Cæsare fuisse accersitum, ac Cæsarem ita pro certo credidisse, vt de Pane illo diligenter inquisiuerit. Doctos verò, quos ille multos secum habebat, coniecisse eum esse, qui Mercurio & Penelopa fuisset natus. Habuit autem Philippus testes quosdam ex ijs qui tum vnà aderant, & Æmiliani iam senis auditores fuerant. [XXXI.] Demetrius porrò narrauit, insulas circa Britanniam esse multas hinc inde sparsas (quales ex eo Sporades Græcis dicuntur) easque desertas, quarũ nonnullæ geniorũ & heroũ dicantur. Se quoque mittente imperatore cognoscendi atque perlustrandi

De geniorũ morte.

Insulæ ad Britanniã.

strandi gratia profectum in eam quæ desertis proxima, à paucis tenebatur incolis, sed quos omnes Britanni sacros inviolabilesque haberent. statim verò post ipsius aduentum magnam in aere confusionem exstitisse, & portenta multa, ventosque in procellas erupisse, & ignitos vortices in terram delatos fuisse. sub horum finem, insulares dixisse, aliquem eorum qui præstantioris humana sunt naturæ, esse desijsse. sicut enim lucerna, dum accenditur, nihil secum mali trahit: cùm extinguitur, molestiam multis adfert. sic magnas animas effulgere quidem placidas & innoxias: dum delentur autem, atque occidunt, sæpe (sicut & in præsentia) ventos ac tempestates excitare, aliquando etiam pestilentia aërem inficere. Sanè ibi quandam esse insulam, in qua Saturnus captiuus detineatur à Briateo, dormiens: (hoc enim vinculum adversus eum fuisse excogitatum) & adesse Saturno multos genios, comites ipsius ac famulos. [XXXII.] Hunc sermonem excipiens Cleombrotus, Habeo, inquit, ipse etiam quæ narrare possim horum germana: sed ad præsens propositum sufficit non aduersari dictis, neque impedire quò minus vera putentur. Et verò Stoicos nouimus non modò de genijs in eadem nobiscum sententia esse, sed etiam de dijs: quorum tantum statuunt numerum, vnum duntaxat æternum interitusque expertem, reliquos & natos & obituros censere. Neque metuendæ sunt nobis Epicureorum sannæ atque risus, quibus etiam aduersus prouidentiam vti non verentur, dum eam fabulæ titulo irrident. Nos fabulæ nomen rectius competere dicimus in infinitatem eorum, quæ de tot mundis nullum habet diuina gubernatum ratione, sed omnes casu vt natos, ita etiam constantes. Quod si omninò ridendum est in philosophia, imagines istæ rideantur mutæ, cæcæ, atque inanimæ, quas illi nescio vbi permanere aiunt, & infinitos annorum circulos conficere apparendo, passimque oberrando, cùm aliæ à viuis, aliæ à pridem crematis aut etiam putredine absumtis defluxerint corporibus. hos, inquam, rideamus, qui nugas ac vmbras huiusmodi in philosophiam attrahunt, interim indignè ferentes, si quis asserat genijs non natura modò, sed ratione etiam congruere vt multum temporis permaneant. [XXXIII.] Secundum hæc Ammonius: Rectè, inquit, mihi pronunciasse videtur Theophrastus. Quid enim obstat quin vocem grauissimam & philosophiæ conuenientissimam recipiamus? quæ si reijciatur, multa eorum simul abolet, quæ fieri possunt demonstratione autem carebunt: sin admittitur, nihil secum trahit impossibile aut ꝙ non exstiterit. Quod tamen vnũ audiui Epicureos adferre contra Empedoclem genios introducentem, non posse eos, mali cùm sint & vitiosi, beatos esse ac longæuos, quod multa adsit prauitati cæcitas, procliuisque ad ea quæ interimunt lapsus. id verò fatuum est. Hac enim ratione efficitur,

Contra Epicureos.

Epicu-

Epicurum Gorgia sophista, & Metrodorum Alexide comœdiæ scriptore esse deteriorem. hic enim duplum annorum vitæ Metrodori viuendo confecit: Gorgias amplius triente seculum Epicuri superauit. Alia nimirum ratione validam rem esse virtutem, vitiũ imbecillã dicimus, non quod ad corporis durationem ac vt dissolutionem respiciamus. quando etiam animalium multa tarda hebetique indole prædita, multa etiam libidinosa & incomposita diutius viuunt, quàm ingeniosa & callidissima alia. Itaque non rectè deo Epicurei immortalitatem ideò tribuunt, quod caueat & repellere possit quæ vim habent interimendi. oportebat enim in ipsa natura beati immunitatem perpessionum ac interitus inesse, neque opus habere labore ad eam consequendam vllo aut negocio. Sed fortassis parum æqui animi esse videatur disputatio contra absentes. itaque Cleombroti est quam de migratione & fuga geniorum intermisit orationem resumere ac persequi. [XXXIV.] Tũ Cleombrotus: Atqui mirer profectò, inquit, si non multò absurdior dictis vobis iudicetur, quanquam cum naturæ rerum explicatione videatur cohærere, Platoque ei incentiuum præbuerit, non apertè pronuncians, sed obscura opinione suspicionem quãdam de re ambagibus perplexam prodiderit: cautè is quidem, sed tamen multis ipse quoque philosophorum clamoribus impetitus. Verùm quãdo in medium proposita est cratera fabularum sermonibus permixtarum, neque temerè in æquiores auditores incidere liceat, vbi hæ narrationes veluti peregrinum nomisma examinari possint: non grauatè vobis barbari hominis narrationem largiar. quem hominem multis ipse erroribus, indicijque mercede ampla persoluta, apud rubrum mare semel quotannis hominum congressui se exhibentem, reliquum tempus (vt ipse aiebat) cum vagis Nymphis & genijs degentem, ægrè demum inueni, ab eoque comiter ad colloquium sum admissus. [XXXV.] Formosissimus iste hominum, quos ego quidem viderim, erat, & ab omni perpetuum morbo securus viuebat, singulis mensibus semel fructu herbæ cuiusdam medicato & amara vescens. multis vtebatur linguis, mecum autem Doricè maximam partem locutus est, sermone non multum à carmine ac cantu differente. loquente autem ipso suauis odor locum obtinebat, ore ipsius suauissimè fragrante. Is cùm totum tempus in cognitione ac consideratione rerum consumeret, vno die quotannis afflatu ad vaticinandum agebatur, & ad mare se conferens futura prædicebat: accedebant autem eò & principes & regum scribæ, eoque audito discedebant. Hic ergo diuinationem genijs acceptam ferebat, plurimusque erat in Delphorum mentione, & quæ hîc Baccho euenisse dicuntur, & sacrificia peraguntur, omnia inaudiuerat. Verùm cùm hæc esse magnos genitorum casus affirmabat, tum ea ipsa, quæ de Pythone

Homo sine cibo viuẽs.

neferuntur. Quem qui occidit, eum neque per nouem annos, neque apud Tempe exsulasse aiebat: verùm eiectum venisse in alium mundum, atque inde circumactis nouem magnorum annorum curriculis, expiatum, verèque Phœbum, id est, mundum rediisse, atque oraculum recepisse, quod interim custoditum à Themide fuerat. [XXXVI.] Eandem esse rationem docebat Typhonicorum & Titanicorum fuisse pugnas geniorum aduersus genios, tum exsulia superatorum, aut pœnas a deo peccantibus impositas. quomodo Typhon in Osiridem, & Saturnus in Cœlum fertur commisisse: quorum obscurior factus est cultus, aut etiam planè intercidit, cum ij in alium commigrauerint mundum. Nam & Solymos audio Lyciorum vicinos Saturno quantos non alij maiores habuisse honores; sed cum is interfectis ipsorum principibus Arsalo, Drio, & Trosobio, fugit, ac aliò (incertum quò neque ipsi possunt hoc dicere) commigrauit: eo neglecto principes istos Scirorum deorum appellatione adfecisse. perque eorum nomen publicè ac priuatim exsecrationes fecisse Lycios. Huius generis multa desumi possunt ex his, quæ tradita sunt de dijs. Quod autem nominibus deorum receptis quosdam genios appellamus, id (addebat hospes) mirum videri non debet. cui enim deo quiuis geniorũ adiunctus est, & à quo vim honoremque adeptus, ab eo nomen habere gaudet. sicut & nostrum alius Iouius, alius Mineruius, alius Dionysius, alius Apollonius, alius Mercurialis dicitur. Sed quidam geniorum etiam fortuitò rectè appellati sunt: alij nihil ad se pertinẽtes, sed alienas deorũ denominationes nacti. [XXXVII.] His dictis cum obticuisset Cleombrotus, nemo fuit cui non admirabilis sermo hic videretur. Heracleone autem interrogante, Quonam modo ista ad Platonem pertinerent, & quomodo is occasionem huic præbuisset sermoni: Probè, inquit Cleombrotus, meministi, Platoni infinitatem mundorum absque vlla dubitatione improbatam, de multitudine autem definita eum dubitasse: cùmque ijs qui singulos mundos singulis elementis adsignant, vsque ad quinarium mundorum numerum probabilia secutus argumenta concessisset, ipsum in vnius mundi assertione se continuisse. Videturque hoc Platoni esse peculiare, reliquis à mundorum multitudine valde abhorrentibus, quod eam non pro materiæ ratione definirent, sed hanc egressi statim in infinitam & molestam inciderent infinitatem. [XXXVIII.] Tum ego: Peregrinus verò, aiebam, iste tuus eandemne quam Plato mundorum multitudinem censebat? aut in tuo cum eo congressu ne explorauisti quidem eius sententiam? Respondit hæc Cleombrotus. An verò mihi quicquam prius esse debuit, quàm vt de talibus rebus interrogarem audiremq; alacriter? cùm se illi mihi tam facilẽ præberet. Dicebat ergo ille, mundos neq; innumeros esse, neq; vnũ, neque

Geniorum nomina.

Quot sint mundi.

neq; quinq; mūdos, sed num. CXXCIII. triquetra figura collocatos, ita vt in quouis latere sint LX. in quouis angulo vnus. qui verò deinceps sint positi, horum proximum à proximo semper sensim tangi, ac circuire eos veluti in chorea. Planiciem porrò, quæ triangula hac figura includitur, communem esse omniū larem siue focum, & campum veritatis dici, vbi repositæ sint rationes & formæ atq; exemplaria quæ exstiterunt & existent, immobilia hæc omnia. circaq; ea esse æternitatem, cuius quasi defluens quædam portio feratur ad ea quæ sunt in tempore. Hæc videnda & contēplanda offerri humanis animis semel intra annos CCIↃↃ. siquidē rectè viuant. & quæ heic optima sacra aut mysteria putantur, somnium esse istius contemplationis atq; sacri spectaculi. addebatque aut propter ea quæ isthic sunt bona homines litteris philosophiæq; studere, aut inanem sumere operā. Hæc aiebat, ego ipsum his de rebus audiui scil. vt fit in sacrificiorum & mysteriorum traditione disserentem, cum nullam dictis demonstrationem adderet, neq; argumentis fidem conciliaret. [XXXIX.] Heic ego è Demetrio quærere, qui haberent procorum verba Vlyssem admirantium, cum is arcum manib. tractaret. cùmq; memoria ipsi ea suggessisset: Idem inquam, mihi subit dicere de peregrino isto:

En contemplator fuit, ac fur callidus iste —

sententiarum sermonumq; omnis generis, varièque peruagatus litteras: neque barbarus fuit, sed Græcus, & eruditione Græcanica affatim refertus. Arguit hoc numerus mundorum, non Ægyptius aut Indus, sed Doriensis, è Sicilia propagatus, cuius autor Petro fuit Himeræus. Huius quidem libellum ipse non legi, neq; scio an extet etiamnum. Sed Hippys Reginus, cuius meminit Phanias Eressius, hanc ait opinionem ac sententiam esse Petronis, mundos esse CLXXXIII. qui sese inuicem elemento attingant. quid autem sit contactus ratione elementi, non explicat, neque quicquam aliud adijcit, quod rem probabilem faciat. [XL.] Sub hæc Demetrius: Et quæ, iuquit, probabilitas his in reb. insit? quando ipse Plato nihil consentaneum aut verisimile effatus, autor dumtaxat huius fuit sententiæ. Vos tamen grammaticos; inquit Heracleo, audimus nos, opinionem istam Homero vindicantes, qui vniuersum in quinq; diuiserit mundos, Cœlum, Aquam, Aerem, Terrā, Olympum: de quibus duos relinquat communes, sc. terram vniuersi infimam, & Olympum supremam partem: reliquos autem tres tribus diis attribuat. Eodem autem modo Plato quoque videtur pulcherrimas easdemque primas corporum species vniuersi distinctis partibus accommodans, quinque facere mundos, Terræ vnum, vnum Aquæ, alios Aeris, & ignis: extremum, qui hos contineat, quē duodecim basium corpori ob varietatē motus & multitudinē laterū comparauit, ꝙ illam figurā maximè conuersionib. motibus-

motibusque animalib. congruere existimaret. [XLI.] Intulit hæc Demetrius: Quid in præsentia Homerum mouemus? satis jam est fabularum. Plato autem nequaquam quinque in partes diuidendo vniuersum, quinq; mūdos voluit appellari: quo enim loco pugnat aduersum eos, qui infinitos ponunt mundos, sibi inquit videri vnicum à deo factum esse, eoque contentum deum, quod ex vniuersa corporea mole totus, perfectus nihilque extra se positum requirens exstiterit. Vnde etiam non nemini mirari subeat, qui verum ipse dicens, alias ansam præbuerit sententiæ probabilitatem non habentis neque rationem vllam. Vniuersi quidem infinitas pro argumento sumi vtcunque poterat, si quis ab vnitate mundi discederet. quod autem præcisè quinque non plures neque paudiores mundi statuuntur, id nimis quàm est ab omni veri specie & ratione alienum: nisi tu quid dicis, aiebat in me respiciens. [XLII.] Ego autem: Nimirum videtur, inquam, vobis omissa de oraculis disputatione, quasi ad finem jam perducta, aliam suscipere: Non, inquit, Demetrius, istam missam faciemus: sed hanc nobis sese ingerentem non præteribimus. non enim huic immorabimur, sed ita attingentes, vt quid probabile sit nobis appareat, ad propositam initio quæstionem non referimus. Tum ego sic: Primum inquam, ea quæ non sinunt infinitos mundos statuere, non impediunt quo minus vno plures censeantur mundi. fieri enim sic quoque potest vt pluribus in mundis diuinationi locus sit, & fortunæ minimus interuentus; pleraque autem & maxima ordinatis motibus vicissitudinibus ferantur, quorum nihil infinitas admittere potest. Deinde rationi magis consentaneum est diuinæ naturæ, non esse vnicum ac solitarium mundum. Deus enim perfectè bonus cum sit, nullius virtutis est expers, minimè omnium justiciæ & amicitiæ: quæ pulcerrimæ sunt, deumque apprimè decent. Ad hæc nihil frustra vt habeat aut quo non vtatur, dei fert natura. Sunt ergo extra alij dij alijque mundi, ergá quos vtitur virtutibus istis ad communitatem pertinentibus. non enim ergá se ijs vtitur; neque pars ipsius sunt vsus justiciæ, gratiæ, benignitatis: sed ad alios referuntur. Quare probabile non est amicitiæ, vicinitatis, ac commerciorum exsortem mūdum in vacua infinitate fluctuare. [XLIII.] Iam ipsam videmus naturam ea quæ sunt singula, generum & formarum complexu tanquam vasculis aut seminum inuolucris continere. Neque enim vlla res Naturalis subsistit, cuius non sit etiam communis aliqua ratio siue notio: neque appellatio ei sui generis congrueret, nisi præter eam communem rationem suis peculiaribus qualitatibus ab alijs eiusdem generis rebus distingueretur. Atqui mundus non dicitur communis esse; sed certis qualitatibus siue proprietatibus describitur. ergo certis differentijs ab alijs ejusdem generis mundis distinctus suam peculiarem hanc formam obtinet.

Esse plures vno mundos.

obtinet. Præterea cùm neque homo vnicus, neque vnicus equus in natura rerum sit, neque astrum, neque deus, neque genius: quid obstat quin dicamus non vnicum, sed plures numero mundos naturam complecti? Qui enim dicit vnam quoque duntaxat esse terram, vnicum mare, is allucinatur, partium similitudinem in rebus euidentem non animaduertens. Terra enim in eiusdem nominis partes diuiditur, itemque mare: mundi pars iam non itidem mundus est, sed diuersæ naturæ res. [XLIV.] Porrò quod nonnulli vniuersam materiam vni mundo impendunt, maximè id metuentes, ne si quid extra istum relinqueretur, id allisionibus, atque ictibus huius mundi compagem disturbaret: inanis est metus. Cùm enim sint plures mundi, quorum quisque sua contineatur substantia atque materie quam certa mensura definit suæque extremitates: nihil ordinis exsors & incompositum ac tanquam excrementum foras prolapsum relinquetur. Vniuscuiusque enim mundi formam materiam sibi destinatam continens, nihil patietur temerario motu citatum in alium decidere mūdum, aut ex alio in se. eò quod natura neque infinitam admittit multitudinem, neque temerarias & ordine rationeque carentes motiones. Quod si quid ab vno mundo in alium defluit: necesse est huiusmodi influxus cognatos inter se, gratosque esse, & mixtione fieri optimè mundorum naturæ conueniente: quomodo siderum fulgores siue radij inter se contemperantur. ipsosque mundos delectari dum benigno inuicem se contemplantur vultu: dijsque, qui in singulis sunt multi ac boni congressus amicos exhibere. [XLV.] Horum omnium, quæ dixi, nihil nefas est, nihil fabulosum, nihil rationi aduersum. Nisi me Hercle Aristotelis aliquis sententia terretur, tanquam naturæ consentanea. Cùm enim, vt ipse inquit, quoduis corpus suum proprium habeat locum: necesse est terram vndiquaque ad medium ferri, & aquam super hanc, leuioribus subsidentem. ergo si plures sint mundi, eueniet vt terra multifariam igni & aere superior, multifariam item inferior extet: idemque de aere & aqua intelligendum, quæ alicubi suis in locis à natura attributis erunt, alicubi non erunt, quæ cùm sint, vt ipse censet, impossibilia: neque duos esse, neque plures mundos statuit, sed vnum hunc ex vniuersa compactum substantia, in quo corpora iuxta legem naturæ sint locorum differentijs disposita. Verùm hæc ipsa probabiliter magis quàm verè dicta ab eo sunt, idque, mi Demetri, sic dispiciamus. Corporum alia ad medium & deorsum, alia à medio & sursum, quædam circa medium & in orbem moueri dicens, cuiusnam rei respectu medium sumit? Non equidem inanis comparatione sumit, quod nullum est ipsius sententia. & qui vacuum ponunt, medio hoc ipsorum opinione caret, vt & principio, & fine: quæ sunt extremitates, quibus in infinito non est locus. [XLVI.] Atque vt

Aristotelis sententia censetur.

Ff extor-

extorqueas Aristoteli assertionem inanis, tamen intellectu arduũ est, quænam eius ratione corporibus differentia motuum debeat tribui. nam neque inani vis est corporum, neque voluntatem habent corpora & appetitum quo medium affectent & vndiquaque ad illud contendant. sed tamen difficile est intelligere, quomodo corpora ad incorpoream atque indifferentem rem ferantur, aut ab ea motum momentumve consequantur. Restat vt medium non loci ratione, sed corporis accipiamus. Cùm enim mundus hic ex multis ac dissimilibus corporibus in vnam compactus sit ac cõcinnatus molem, necessariò differentiæ eorum motus vicissitudines efficiũnt. Id ex eo fit euidens, quod singula dum substantiam mutant, simul etiam locum alium a priore occupant. dissipatio enim à medio sursum elatam materiam per circulum didit: concretio & stipatio deorsum eam ad medium cogit atque deprimit. qua de re non est opus hoc loco copiosius differere. Quam enim causam harum affectionum atque mutationum effectricem posueris, ea vnumquemuis in seipso continebit mundum. quiuis enim peculiare habet medium, suas corporum affectiones, mutationesque, suã naturam & vim, quæ suo quodque in loco conseruet. Quod enim extra est, siue id nihil est, siue infinitum inane, non præbet mediũ: sicut docuimus supra. Cum autem plures sint mundi, vnicuique suum est medium, ac proinde peculiaris etiam cuiuis motus, alijs ad medium, alijs circa id, alijs ab eo: sicut ipsi distinguũt. [XLVII.] Qui autem proposita mediorum multitudine contendit vndique omnia grauia ad vnum medium compelli, is perinde facit ac si postulet omnium hominum (qui numero sunt permulti) sanguinem in vnam aliquam venam confluere, omniaque cerebra vna contineri membrana. quia nimirum injuriam naturæ fieri putet, si corporum naturalium nõ omnia solida vno, rara itidem suo quodam sint in loco. Nam & hic absurdum tueretur, & is ineptè facit, qui ferre æquo animo non potest vt tota quæuis suis vtantur partibus naturæ ratione atque ordine debito dispositis. Id quidem absurdum foret, si quis diceret mundũ esse qui ita in se Lunam habeat, sicut homo in calcibus cerebrũ si gestet, & cor in temporibus. Sed plures a se inuicem separatos mundos statuentem, vna cum totis etiam partes segregare ac diuidere, non est à ratione alienum. vnius enim cuiusque mundi terra, mare, cœlum, secundum naturam erunt collocata. & quiuis mundus superiora, inferiora circulo ambientia, centrum habebit nõ alterius, sed sui ipsius suarumque inter se partium respectu, intra, non extra se. Quem enim quidam lapidem extra mundum positum pro argumento adhibent, is neque quietis expeditam, neque motus opinionem adfert. Quomodo enim vel manebit, pondere præditus? vel ad mundum feretur, reliquorum instar grauium, cuius pars non est, neque in naturam

Medium mundi.

eius compositus? [XLVIII] De terra autem in altero contenta atque deuincta mundo, non erat necesse solicitum esse, quomodo non auulsa pondere suo ab vniuerso in hunc mundum transiret, cùm videamus naturam suo quasque partes loco cohibere. Etenim si non ipsius mundi respectu, sed extra eum superiora & inferiora comparare instituamus, in easdem cum Epicuro incidemus difficultates, qui atomos vniuersas mouet in loca sub pedibus sita: quasi verò aut inane pedes habeat, aut infinitum in se cogitari superius inferiusve aliquid sinat. Itaque Chrysippum admirari licet, aut potius vehementer dubitare quidnam ei ad animum acciderit, cùm mundum in medio collocatum scriberet, eiusque substantiam ab æterno medium occupasse locum, qui non minimum ei ad permanendum & interitus immunitatem momenti contulerit. Hoc enim in quarto de Possibilibus libro tradit, medium inanis locum non rectè somnians, & adhuc causam cur mundus permaneat absurdiorem ficticio isto medio adsignans: cum quidem alibi sæpe dixisset substantiam suis in medium & à medio suo motibus dispensari ac contineri. [XLIX.] Et quidem reliqua Stoicorum interrogata quem terreant? dum quærunt quî vnum fatum, vna prouidentia maneat, ac non plures Ioues fiant, si plures sint mundi. Primùm enim si absurdum est multos esse Ioues, ipsorum decreta multò erunt absurdiora. faciunt enim in infinitis mundorum conuersionibus infinitos Soles, Lunas, Apollines, Dianas, Neptunos. Deinde quæ necessitas cogit multos esse Ioues, si plures sint mundi, non singulis præesse principem Vniuersi deum mente ac ratione præditum, qualis est qui à nobis dominus omnium ac pater cognominatur? Aut quid obstabit, quo minus Iouis fato ac prouidentiæ omnes ij obediant, isque singula inspiciat, ac dirigat, singulis præbens initia, semina, ac rationes eorum quæ peraguntur? Cùm enim in rebus humanis sæpenumerò vnum aliquod corpus ex diuersis corporibus constet, quorum pro se quodvis viuat, intelligat, sentiat, vt est concio, vt exercitus, vt chorus, quod & Chrysippo visum fuit: in vniuerso nefas nequaquam putandum est, esse mundos X, L, aut C. qui omnes vna regantur mente, & ab vno pendeant principio. immò autem admodum deos decet talis dispositio. [L.] Non enim tanquam apum examinum ductores eos debemus statuere qui nusquam exeant, aut materiæ inclusi aduersentur, ac quasi in ea obthurentur. id quod faciunt Stoici, qui deos introducunt aërum, aquarum, & ignium affectiones seu facultates quasdam insitas, eosque & gignunt cum mundo, & rursus cum eodem comburunt. neque eos liberos ac solutos instar aurigarum aut gubernatorum faciunt: sed quomodo simulacra suis basibus adfixa sunt, ita deos corporeæ inclusos *Dij Stoicorum.*

naturæ ac tanquam clauis immissis adstrictos faciunt consortes omnium mutationum, etiam ad interitum vsque. Hæc verò, nisi fallor, magnificentior est & maiestati deorum affinior sententia, esse eos liberos, neque alieno subiectos dominio. vtq; Castores auxilium iactatis tempestate ferunt, suoque aduentu

Leniunt fluctus, celeresque ventos,

non ipsi simul nauigantes, aut in eodem versantes periculo, sed ab alto superuenientes salutemque adferentes: ita eos alium alias inuisere mundum, cùm contemplationis ductos iucunditate, tum quod sua natura singulorum gubernationem adiuuant. [LI.] Nam Homericus quidem iste Iupiter non vsque adeo longè oculos à Troia diuertit, in Thraciam & Nomades Istri accolas intuens. verus autem pulcras habet, ipsique conuenientes in varijs mundis mutationes, non inane extra intra infinitum cernens, neque seipsum ac nihil aliud (quæ nonnullorum fuit opinio) considerans: sed opera deorum & hominum, motusque & conuersiones siderũ multiplices contemplans. Non enim odit mutationes diuina natura, sed admodum ijs delectatur, si licet hoc colligere ex siderum vicissitudinibus conspectui nostro expositis. Enimuerò infinitas omninò bruta est & importuna, neque deum admittit, fortuna & casu omnibus in rebus vtitur. At in certa multitudine definitoque numero mundorum administratio ac prouidentia versans ei quæ in vnum aliquod corpus illapsa eique adfixa id infinities transmutat atque refingit, neque maiestate cedit, neque est laboriosior. Hæc ego locutus, conticui. [LII.] Philippus autem temporis exiguo spacio elapso. Hæc, inquit, sicne habeant an secus, meum non est affirmare. Quod si tamen deum extra vnum mundum proferimus, cur eum quinque duntaxat artificem faciamus mundorum, non plurium, & quæ sit huius numeri ad multitudinem mundorum ratio, cogniturum me maiore cum voluptate arbitror,

Cur quinq; mundi.

Quinarij natura.

quam quæ sit Ei heic dedicati causa. Is enim numerus neque triangulus est, neque quadratus, neque perfectus, neque cubicus, neque vllam aliam videtur elegantiam offerre ijs, qui studio istarum rerum afficiuntur, hasq; magni faciunt subtilitates. Illa autem ab elementis ratiocinatio, quam Plato per ænigma innuit, omninò obscura ac intellectu difficilis est, neq; probabilitatẽ aliquam præ se fert, qua inductus cõcluserit, cùm sint quinq; corpora æquiangula & æquilatera æqualibusque contenta superficiebus, ea in materiam venisse, & ex his statim quinq; confectos esse mundos. [LIII.] At verò, inquam ego, videtur Theodorus Solensis non ineptè rem explicasse, vbi mathematica Platonis interpretatur. Sic autem tractat. Pyramis, octaedron, quod est octo, icosaedron, quod est viginti, & dodecaedron, quod est duodecim basiũ corpus; quæ prima ponit Plato, pulcra quidem sunt omnia, ob proportionum

&

& rationum æqualitates:neque his melius quicquam aut aliud ſimile componere naturæ atque concinnare eſt relictum. Vnam tamen omnia compagem ſortita non ſunt, neque ortum habent ſimilem.ſed tenuiſſimum eſt corpus atq; minimum Pyramis,maximum & plurimis conſtans partibus dodecaedron: reliquis è duobus icoſaedron numero conſtat triangulorum ampliore quàm duplo,ſi cum octaedri conferatur triangulis. Impoſſibile itaque eſt, ex vna ſimul iſthæc omnia naſci materia. Tenuia enim & exigua, ac quorum ſimplicior eſt conſtructio,illa prima obtemperare motori atque efformatori materiei,conſtituique oportet,& prius exiſtere quàm ea quæ magnas partes ac multa habent corpora:è quibus eſt dodecaedron,cuius compages plus requirit laboris. Hinc ſequitur ſolam pyramidem eſſe primum corpus, reliquorum nullum,cùm ortus eorum natura ſit poſterior.[LIV.]Eſt autem huius quoque abſurdi remedium, materiæ in quinq; mundos diuiſio ac diductio.alibi enim primum pyramis exſtitit,alibi octaedron,alibi icoſaedron. ex eo autem, quod in quauis materiæ parte primũ extitit, reliqua orientur ſecundum concretionem partium, qua omnium in omnia mutatio efficitur.id quod Plato ipſe monſtrat ferè per omnia orationem deducẽs.nobis ſatis erit breuiter ſic intelligere.Aer fit igni extincto, rurſumque aer attenuatus ignem edit. horum actiones & mutationes conſiderari debent in vtriuſq; ſeminibus.Semina ignis ſunt pyramis ex XXIV. primis triangulis cõflata.aeris autem,octaedrum ex XLVIII. eiuſdem generis trigonis. Fit ergo aeris vnum elementum è duob. ignis coactum & temperatum:rurſuſque vnum aeris corpus diuiſum, in duo ignis corpora ſecernitur. iterumque in ſeſe compactum atque coiens, abit in aquæ formam. Itaque vbique ſemper illud quod primò exiſtit, mutatione ſui reliquis expeditam naſcendi rationem præbet. vt iam non vnum duntaxat ſit primum, ſed aliud in alia materiæ parte princeps originis reliquorum,idemque omnibus primordij nomẽ hoc modo ſeruetur. [LV.]Hìc Ammonius:Animoſè quidem, inquit, iſta & magno cum ſtudio Theodorus elaborauit. mirer verò ſi non ſumſerit ea,quorum alterum ab altero euertitur.Ponit enim,quinque iſta non ſimul omnia naſci,ſed id ſemper prius oriri,quod tenuiſſimum eſt ac minore negocio conſtituitur. Deinde, tanquam non pugnans huic ſumptioni, ſed eius conſequens, ſubdit,Non omnem materiam occupari à tenuiſſimo & ſimpliciſſimo corpore:ſed aliquando etiam grauia & multis cõſtantia partibus ortum ex materia antecapere. Præterea quinque primis corporibus propoſitis,ideòque totidem eſſe mundos affirmato, probabilitate tantum quatuor corporibus tractandis vtitur, cubum autem tanquam in calculorum ludo ſubtrahit, qui neque mutari in reliqua poteſt, neque reliqua in ipſum, cùm triangula ſint di- Cubus.

uerſi generis. Illis enim omnibus commune ponitur principium ſemiſſis trianguli, huic autem ſoli peculiare æquicrurum triangulum, quod cum illo inclinatione aliqua coire, aut commiſceri & vniri nequit. Ergo cùm ſint quinque corpora, quorum vnũquodque vt primum in vno de quinque mundis materiam occupauit, reliquorum originis princeps ſit: fiet vt vbi cubus primò exſiſtet, reliquorum nullum ſit futurum, cùm in eorum nullum mutari cubus queat. Omitto, quod elementum dodecaedri aliud faciunt, non ſcalenum iſtud, ex quo pyramidem, octaedrum, & icoſaedrũ Plato conſtituit. Itaque tibi (ſubridens autem ſimul hæc dicebat Ammonius) aut diſſoluenda hæc ſunt, aut proprium aliquid adferendum, quo nos à cõmuni hac hæſitatione expedias. [LVI.] Ego in hæc verba reſpondi. Non habeo ſanè in præſentia probabilius aliquid. præſtat tamen fortaſſe ſuæ quàm alienæ opinionis rationes reddere. Rurſum ergo ſermonem à principio arceſſens dico.

Natura duplex.

Cùm cõſtet duas eſſe naturas, vnam ſenſilem, ortui, interitui, mutationibuſq; & motibus varijs obnoxiam: alteram, quæ ſolo intellectu percepta ſemper eodem ſe habet modo: periniquum, amice, videtur hanc diuiſam ſuiſque diſtinctam dicere differentijs, corpoream autem & motibus ſubjectam ſi quis non concedat vnam eſſe cohærentem ſibi & partium inuicem momentis vnitam, ſed ſeparet ac diuellat, indignari & fremere. Nimirum enim ſtabilia & diuina magis conuenit inuicem eſſe continuata, omnemque quantum eius fieri poteſt ſectionem ac diuulſionem fugere. quanquam diuerſi natura hæc quoq; aggreſſa, maiora fecit quàm quæ diſtantia locorum æſtimantur inter ea interualla: tanta eſt mentis notionum & idearum diſſimilitudo.

Principia Platonica.

Itaque Plato opponens ſe ijs qui vnum pronunciant eſſe Vniuerſum, quinque ſtatuit principia, Ens, Idem, Diuerſum, Motum, Quietem. quæ cùm ſint, non eſt mirum ſi corporeorum principiorum quoduis ſui aliquod exemplum imitando in natura impreſſum habet, nõ expers mixtionis aut ſincerum, ſed vt ſingula ſingularum facultatum participent aliquid. [LVII.] Proinde cubus perſpicuè ſignum eſt quietis conueniens, propter ſuperficierum ſtabilitatem: pyramidis igneã vim & ad motum agilitatem quiuis in laterum & angulorum acumine deprehenderit. natura dodecaedri, quæ apta eſt ad complectendum reliquas figuras, Entis effigies omnia corpora comprehendentis videtur eſſe. de reliquis duobus icoſaedrum diuerſi, octaedrum eiuſdem ideæ conuenit. itaque alterum aërem qui vna in forma omnem ſubſtantiam continet; alterum aquam quæ temperando plurimas qualitatis ſpecies recipit, exhibuit. Quod ſi ergo natura in omnibus æqualitatem exigit, mundos neque plures exemplis iſtis conſentaneum eſt, neque pauciores eſſe. vt cuiuis ſua ſit princeps conſtitutio atque vis, ſicut in compoſitionibus erat

corpo-

corporum. Atque hac quidem oratione eos libuit demulcere, qui mirantur nos naturam ortui & mutationi obnoxiam in tot partiri genera. [LVIII.] Hoc autem vna mecum vniuersi perpendite, quod supremorum principiorum, Vnius inquam & infiniti Binarij, hoc quia elementum est omnis informitatis & confusionis, Infinitas dicitur: Vnitatis autem natura cum definiat ac determinet infinitatis vacuum, & ratione ac finibus carentem naturam, informat eam, atque vtcunque appellationem quæ in singulis monstratur sensilibus sustinet atque accipit. Hæc principia primum in numeris apparent. immò omnino numeri appellatio multitudini non congruit, nisi infinitatem materiæ tanquam forma quædam subiens, alicui minus, alicui amplius decidat. tunc enim vna quæuis multitudo fit numerus, cùm vnitate definitur. vnitate abolita, rursum infinitus binarius omnia confundens, incomposita, infinita, immensaque reddit. Quoniam autem forma non est abolitio materiæ, sed subiecto speciem ordinemque adfert: necesse est etiam in numero vtrunque inesse principium, vnde primum discrimen, maximaque dissimilitudo ortum habent. Est enim infinitum principium causa paris numeri efficiens, melius principium imparem gignit. Primus autem parium est binarius, imparium ternio. è quibus conflatur quinarius, ob compositionem vtrique communis, vi autem sua impar. [LIX.] Oportebat enim, cùm natura sensilis & corporea concreta, necessitate diuersi in aliquot diuideretur partes, harum numerum neque parium esse primum, neque imparium, sed tertium ex his compositum. vt fieret ab vtroque principio, & eo quod parem, & eo quod imparem architectatur. non enim poterat alterum ab altero diuelli. cum vtrunq; principij naturam facultatemque obtineat. Ambobus ergo copulatis, melius principium præualuit infinitati diuidenti, inhibuitque, & cùm ab vtroque diuelleretur materia, in medium iniecta vnitate effecit, ne Vniuersum in duas scinderetur partes. ita multitudo quidem mundorum exstitit ob diuersitatis naturam quæ inest infinito discernenti: finiti autem & eiusdem vis imparem eam redegit. Talis autem est imparitas. quia naturam progredi longius quam expediebat non siuit. Si enim sincerum purumq; fuisset vnum, nullam omninò diuisionem admisisset materia. Quoniam autem illud binario vim diuidendi nacto admixtum fuit, admisit sectionem materia & diuisionem, sed quæ ibi constiterit, victo à pare impari. Ideoque veteribus in vsu fuit *pempazesta* dicere pro numerare. Puto autem *panta* quoque (id est omnia) vocem esse à pente (quod quinque significat) deductam, quod is numerus è primis sit conflatus numeris. Et cùm alij numeri in alios multiplicati, aliud genus numerorum producant. quinarius pari multiplicatus, denarium gignit perfectum numerum:

Vnitas, Binarius. Multitudo, Numerus.

Quinarij proprietates.

in imparem multiplicat⁹,seipsum refert. [LX.]Mitto,quod è primis duobus quadratis vnitate & quaternione confit quinarius,& quod tantum poteſt quadratum,quantum coniuncta duorum faciunt quadrata numerorum qui ipſo proximo ſunt priores,pulcerrimumque rectangulum ita triangulum conſtituit. & quod primus hic numerus ſeſquialteram proportionem continet. Hæc enim fortaſſe ad propoſitam nobis materiam nō pertinent.Id propius huc facit,quod natura huius numeri facultatem habet diuidendi,ac ſecundum eum plura diuiſit natura. In nobis ipſis quinque inſunt ſenſus, totidem animæ partes, vitalis, ſentiens,appetens,iraſcens,ratiocinans. totidem in vtrauis manu digiti. & ſemen fecundiſſimum quinquefariam diuiditur. non enim mulierem plures quinque fetus partu edidiſſe memoratur, multæ autem quinq; vno enixæ partu.ac Rheam Ægyptij fabulantur quinque deos peperiſſe, per inuolucrum innuentes ortum quinque mundorum ex vna materia. Ipſo in vniuerſo terra quinq; Zonis, cœlum quinque circulis diſtribuitur,polaribus duobus, totidem ſolſtitialibus,& medio horum æquinoctiali. Quinque etiam ſunt conuerſiones ſtellarum vagarum, cùm eadem ſit Solis,Luciferi, & Mercurij. Ipſe etiam mundus ad quinarij concinnitatem eſt compoſitus,ſicut apud nos harmonia ex quinque tetrachordorum poſitu conſtare cernitur, ſummorum, mediorum, adiunctorum,deiunctorum,ac excedentium. & in cantu quinque ſunt interualla,dieſis,ſemitonium,tonus,ſeſquitonium,ditonus. Ita videtur natura magis delectata fuiſſe rebus quinario conſtruendis, quam globi ad formam redigendis, quod viſum fuit Ariſtoteli.

Platonis ſententia explicatur.

[LXI.] Quærat hic aliquis, Quidnam cauſæ ſit quod Plato,cùm quinq; mundorum numerum ad quinque corporum reuocauerit figuras,fatus quinaria conſtructione deum vſum in deſcribendo vniuerſo,ac deinde propoſuerit de multitudine mundorum difficilem dubitationem,vnumne an quinque reuera exſtitiſſe dicendum ſit:tamen deprehendatur hinc ſuſpicionem eius rei inieciſſe. Quod ſi id quod probabile eſt, accommodari ad eius ſententiam debet,eo ipſe reſpicio in hac re explicanda, quod ſcilicet ſenſerit Plato differentiis corporum iſtorum,& figurarum, neceſſariò motuum quoque comitari diſcrimina. hoc enim ipſe docet, vbi pronunciat id quod coit aut ſecernitur, vnà cum ſubſtantia & qualitatibus locum etiam nomenque mutare. Si enim ex aëre ignis fiat,ſoluto octaedro & in pyramides diſſipato: aut viciſſim ex igni aër, in octaedrum coacto & compulſo: non poteſt ſuo manere loco id quod mutatum fuit,ſed fugit ferturque ad alium locum exturbatum priore,pugnatq; cum iis quæ obſiſtunt & impellunt.Adhuc etiam plenius ſimilitudine eorum quę cribris aliiſque ad purgandum frumentum paratis inſtrumentis concutiuntur

tur atque ventilantur, rem explicat. eodem modo etiam elementa docens, dum quassant materiam, atque ab ea quassantur, similia semper ad similia ferri, aliaque aliis locis contineri, antequàm eorum compositione Vniuersum constituatur. [LXII.] Hoc ergo modo tum affecta materia, vt par fuit, Vniuersum esse affectum vbi Deus abest, statim primæ quinq; qualitates suis singulæ præditæ momentis, incitatæ sunt: neq; omninò separatæ tum aut sincerè secretæ, ideò quod omnibus permixtis natura ita comparatū est vt semper quod superatur ei comitetur quod præualet. Itaq; in ortu corporum cùm alia aliò ferrentur, æquales numero partes atque diuisiones effecerunt. vnam partem nō puri ignis, sed ignea specie præditam: aliam non sinceri ætheris, sed ætheris similem: aliam non terræ puræ putæ, sed formæ terreæ: maximè tamen aër cum aqua fuit permixtus, quod hęc multis diuersi generis admixtis discesserunt, sicuti dictum fuit. Non enim deus separauit aut disposuit naturam, sed cùm ipsa vltrò diuortium fecisset: & in diuersa discessionem loca admodum inordinatam, accepit, composuit, & proportione ac medietate adhibita concinnauit. deinde rationem vnicuique imponens veluti gubernatorem & custodis loco, tot effecit mundos, quot sunt formæ primorum corporum. Atque hæc propter Ammonium gratiæ Platonis dedicata sunto. [LXIII.] Ego autem de numero mundorum, quod sint tot, nunquam sanè contenderim. eam verò sententiam, quæ plures vno mundos, non tamen infinitos, sed numero determinatos facit, neutra istarum absurdiorem censeo: in materiæ naturam intuens, dissipabilem eam ac diuiduam, & quæ neque vnitatem seruet, neque eam ratio in infinitum euagari sinat. Sed, quod aliàs solemus, hîc quoque Academiæ recordemur, nimiamque vitemus assensionem, ac tanquam in loco lubrico in disputatione sola de infinito firmiter consistamus. Hæc ego cum dixissem, Demetrius: Probè, inquit, Lamprias hortatur:

Multis enim dij formis, non sophismatum,

vt est apud Euripidem, sed rerum decipiunt, cùm veluti scientes de tantis rebus audemus pronunciare. Sed ad argumentum initio propositum reuocanda nobis est disputatio. Quod enim dictum fuit, oracula relinquentibus & deserentibus genijs, tanquam instrumenta artificum iacere ociosa & muta, aliam maiorem excitat quæstionem de causa & facultate, qua vsi genij vates vtriusq; sexus furore & imaginatione futurorum impleant. Non possumus quippe causam silentij oraculorum adscribere discessui geniorū, nisi persuasum nobis sit quo modo præsentes eadem vocalia & operosa reddant. [LXIV.] Sub hæc Ammonius. Putas verò, inquit, genios aliud quicquam dicendos, quàm quod ait Hesiodus, animas circumuagantes,

Redit ad disputationem de oraculis.

Aëre vestitus?——

Genij quid?

Mihi enim quo pacto homo differt ab homine tragicam comicamve agente personam, eodem differre videtur animus ab animo corpore in hac vita amicto. Nihil igitur est causæ cur absurdum aut mirum videri debeat, si animi in animos incidentes, futuri imaginationem aliquam ingenerant. sicut & nos inuicem nõ omnia voce, sed & literis, & tactu, & intuitu significamus multa præterita, & futura præmonstramus. Nisi tu quid, Lampria, diuersum habes. est enim nuper nobis renunciatum, multa te hac de re cum hospitibus apud Lebadiam disputasse, quorum nihil nuncius perfectè memoria tenebat. Noli mirari, inquam ego. multæ enim actiones, multæ occupationes mediæ incidentes, propter oraculum & sacrificium quod tractabatur, fecerunt vt sparsim ac per interualla commentaremur. [LXV.] Atqui nunc, aiebat Ammonius, & ocio vtentes habes auditores, & paratos alia quærere, alia discere, omni contentione ac studio altercandi remotis, libertateq; & venia omni sermoni, vt vides, pposita. Eadem reliquis etiam postulantibus, ego postquàm paululum subticuissem: Et quidem, inquam, iis quæ tum disputata sunt, ipse tu casu quodam exordium occasionemque hîc referendi dedisti. Si enim animi secreti à corporibus, aut omninò quibus nullum est cum corporibus commercium, sunt, quæ tua est, & diuini sententia Hesiodi, dæmones

Custodes hominum casti, terras obeuntes.

Animos etiam humanos, diuinandi vim habere.

cur animos in corporibus degentes ista vi priuamus, qua futura præscire & prædicere possunt à natura sua genij? Probabile quidem non est animis vllam facultatem, vllamve partem adnasci abitu è corpore, qua caruerint ante: sed ea semper habere, habere autem deteriora, dum mixti sunt corpori. atque alia quidem omninò obscura & occulta, alia infirma & languida, & sicut cùm per caliginem videmus, aut in humore mouemur, inefficacia & tarda, multamq; suæ naturæ curationem & restitutionem, multam eius à quo impediuntur detractionem atque expurgationem desiderantia. Sicut enim Sol non tum fit splendidus, cùm nubes effugit: sed cùm semper talis sit, in nebula nobis obscurus videtur, ac vix apparet. sic animus vim diuinandi non adipiscitur è corpore tanquam nube egrediendo: sed iam nunc ea præditus, cæcatur ob permixtionem & cõfusionem cum natura mortali. [LXVI.] Quod ne miremur, aut fidem rei derogemus, videamus, si nullam aliam animi facultatem, saltem eam quæ ex aduerso respondet diuinatrici, memoriam dico, quantum illa præstet opus, quod præterita seruat ac retinet, aut potius ea quæ non sunt, eorum enim quæ facta sunt nihil est neque subsistit, sed simul existunt omnia & intereunt, siue facta, siue verba, siue affectiones, tempore fluminis instar

Memoriæ vis.

instar omnia proripiente. ista autem vis animi, nescio quomodo ea apprehendit, & non cum sint, ijs tamen speciem ac substantiam circumponit. Sanè oraculum Thessalis de Arna datum iubebat eos

Visum oculus capti, muti vocemq; notare.

At memoria nobis & surdorum auditio, & visio cæcorum est. Itaque, sicut dixi, mirum non est, si apprehendens quæ iam esse desierunt, multa etiam nondum quæ sunt adsciscat. Hæc enim ei magis conueniunt, & ab his consensu quodam adficitur. accingitur enim futuris, eaque aggreditur, à præteritis & finem nactis absoluta, nisi quatenus eorum meminit. [LXVII.] Hanc ergo vim animi cùm habeat innatam, obscuram tamen & imaginatu difficilem, quidam tamen subitò in somnis aut sacrificiis efflorescunt, eaque vtuntur, siue quod tum corpus mundatum est, siue aptam ad hanc rem consecutum temperiem, siue quod mens laxata & à præsentibus liberata, imaginandi vim futuris intendit. Nō enim, vt Euripides ait,

Optimus is est vates probe qui conijcit.

sed hic quidem intelligens est vir, rationem præcedentem ac indicio probabili ducentem sequens. Vis autem diuinandi tanquam tabula scripturæ expers, ratione carens, & infinita ex sese, capax tamen ortarum à visis affectionum & præsensionum, absque vlla ratiocinatione futurum attingit, maximè vbi è præsenti exit statu, hoc fit, cùm ob temperiem & affectionem corporis mutatio ei accidit, quæ *enthusiasmus*, hoc est, diuinus instinctus, dicitur. Ipsum quidem corpus ex seipso sæpe huiusmodi consequitur affectionem. Terra autem cùm multarum aliarum facultatum fontes hominibus effundit, alios furorem diuinum, morbos, mortemque ferentes, alios vtiles, iucundos, & commodos, id quod ij qui accedunt, experientia deprehendunt: tum verò diuinandi fluxus atque Spiritus diuinissimus est & sanctissimus. siue is seorsim per aërem, siue cum liquore percipiatur. In corpus enim admixtus, temperiem in animis ingenerat insolentem atque alienam ab vsitata, cuius proprietates difficilè est exprimere verbis, coniecturas autem multiplices de iis ratio suggerit. [LXVIII.] Calore nimirum & diffusione meatus aperiri quosdam imaginandi futura præditos facultate, probabile est. quemadmodum vinum sublatis ad cerebrum vaporibus multos animo motus infert, multaque eius sensa abdita prius & occultata detegit. Multa enim vis diuinandi bacchationi & furori inest, siquidem Euripidi credimus: quando incalescens animus atque ignitus metum amolitur, quem humana prudentia inducens sæpenumerò auertit & restinguit diuinum instinctum. Ad hæc non abs re dici posse videtur, siccitatem vnà cum calore animo ingeneratam, spiritum reddere

Diuinandi spiritus qualis.

reddere tenuem, æthereumque eum & purum redigere. Hæc est enim illa Heracleti *anima sicca optima*. Humiditas non visum modò & auditum hebetat, sed & speculis incidens splendorem & aëri lucem adimit. Contrà etiam non est nefas refrigeratione & densatione spiritus, ad instar tincturæ ferri, vim præsagientem animo indi ac durari. & quidem sicut stannum illiquefactum æri, quod rarum est ac multis hians meatibus, simul hoc & stipat densatq;, & splendidius puriusq; redigit: ita nihil impedit, quin diuinandi facultas, vapor quippiam consentaneum & cognatum animo habens, laxas eius partes impleat, concinnet, ac contineat. Alia enim aliis sunt conducibilia. sic faba purpuræ nitrum cocci tincturam expedit admixtum, & vt Empedocles ait,

Glauci flore croci byssus miscetur amœnus.

de Cydno autem, & sacro Apollinis qui Tarsi est gladio, te, mi Demetri, narrantem audiuimus, gladium eum nulla alia aqua perinde tergi & purgari, ac fluminis eius. sicut etiam Olympiæ cinerem aqua Alphei amnis affusa aræ circumglutinant: cum nulla hoc alia possint aqua efficere. [LXIX.] Nō est igitur mirum, si terra multos alios liquores edente, isti soli animis enthusiasmum & futurorum imaginationem inferunt. Citra controuersiam porrò hanc rationem fama cōfirmat. Heic enim vim loci huius primum innotuisse ferunt, cùm casu pastor quidam in eum incidisset, vocesq; deinde à diuino instinctu edidisset profectas. quas cùm initio spreuissent qui aderant, postea euentu probatis quæ is prædixerat mirati sunt. Delphorum doctissimi, nomen quoque hominis perhibent Coretam. Mihi verò videtur maximè huiusmodi cum diuinatione contemperationem atque cohæsionem animus admittere, qualis est visui cum luce consentiente. Oculus enim videndi facultate præditus nihil sine luce agere potest, & animi vis diuinatrix, tanquam oculus, sua quadam re indiget, à qua incendatur atque exacuatur. [LXX.] Quare multi antiquiorum esse vnum eundemque deum Apollinem & Solem putauerunt. Qui verò proportionem, pulcram ac sapientem sanè rem, cognitam habent ac magnifaciunt, ij sicut corpus ad animum, visus ad mētem, lux ad veritatem se habet, ita solis facultatem se habere censent ad naturam Apollinis, illam huius propaginem fetumq; existimantes, illam semper ab hac quæ semper est, procreari. Ille enim accendit, producit, atque excitat videndo sentiendi vim: hic animi diuinatricem facultatem. At qui vnum eundemq; deum eos esse senserunt, probabili ratione moti Apollini & Terræ commune oraculum adscripserunt. arbitrati Solem terræ ingenerare affectionem istam & temperiem, à qua vapores ad diuinandum facientes exhalent. Ipsam proinde terram, vt Hesiodus melius quàm à nonnullis factū est philosophis, re considerata appellauit

Origo Delphici oraculi.

Immo-

Immotam sedem cunctorum:——

Terra & eius facultates.

Ita nos quoq; sempiternam interitusque expertem statuimus. facultatum autem eius aliquando defectus, aliquando ortus, nonnunquam aliò migrationes probabile est euenire, vniuersiq; temporis circuitu tales conuersiones in ea reuolui, quod conijcere licet ex iis quæ animaduerti sensu possunt. [LXXI.] Nam & lacus & amnes, ac frequentius thermæ quibusdam in locis defecerunt, ac omninò euanuerunt, in aliis quasi subterfugerunt ac delituerunt: aliquantò post tempore rursum iisdem aut vicinis locis extiterunt. Iam metalla quædam prorsum exinanita iacent: vt in Attica secturæ argentariæ, & in Eubœa æris venæ, ex quo cudebantur gladij qui aquæ tinctura durabantur, quorum sic meminit Æschylus:

Sumens acutum mucronem Euboicum manu.

Neque diu est, quod Carystia rupes desiit simul cum marmore proferre stamina quædam mollia ac quasi fila lapidea (existimo enim quosdam vestrum vidisse mantilia, retia, & inuolucra capitis ea ex materia confecta: quæ neque vruntur, & cùm vsu sordes contraxerunt, in ignem coniecta nitorem splendoremq; suũ recipiunt) planè enim desiit, & vix graciles quædam tanquam fibræ & quasi capilli eius materiæ per metalla discurrunt. At enim horum omnium opificem Aristoteles facit vaporem qui est in terra: cuius defectum migrationẽ, nouumq; ortum necesse est ista omnia sequi. [LXXII.] Hæc itaq; de spiritibus diuinationi seruientibus cogitanda sunt, vim eorum nõ esse sempiternam aut senij immunem, sed mutationibus obnoxiam. Nam consentaneum est & magnis eos exstingui imbribus, & dissipari fulmine ictis locis, maximè aut cùm terræ motu concussæ in sese subsidunt ac confunduntur, petere ima aut etiam planè elidi, sicut hic aiunt vestigia apparere magni terræmotus, eius qui vrbem subuertit Orchomeni aiunt peste multis absumtis hominibus, Tiresiæ oraculum planè defecisse, & in hunc vsque diem manere ociosum & mutum. Idem de Ciliciæ oraculis auditu accepimus: verène dictum, tu Demetri omnium optimè exposueris. Heic Demetrius: Vt nunc, inquit, res habeat, ignoro: scitis enim me permultum temporis iam peregrinando confecisse. Cùm autem essem in patria, florebant adhuc Mopsi & Amphilochi oracula. Habeo autem rem apprimè admirabilem, quæ me præsente apud oraculum Mopsi euenit, quam vobis referam. [LXXIII.] Præfectus Ciliciæ, homo dubiæ de diis sententiæ (quod ei accidisse puto propter imbecillitatem incredulitatis de diis conceptæ) cæteroqui contumeliosus & prauus, cùm circa se haberet Epicureos, qui freti pulcra (si diis placet) ista sua physiologia religioni illudunt, motus eorum vocibus libertum ad oraculum Mopsi misit, tanquam explora-

Mopsi oraculum.

ploratorem in castra hostium, cum tabella obsignata, in qua, nemine conscio quæstionem scripserat Libertus cùm pro more noctem in delubro exegisset, ac obdormiuisset, facta die tale narrauit somnium. visum fuisse sibi adstare virum pulcrum, qui vna hac voce, *Nigrum* edita statim discesserit. Absurdum nobis hoc videbatur, multumque hæsitationis inijciebat. At præfectus consternatus, flexisque genibus veneratus Mopsum aperuit tabulam, ostenditque nobis hanc inscriptam quæstionem, *Album ne tibi, an verò nigrum immolabo taurum?* Itaque & Epicureis pudor est iniectus, & præfectus sacrificio peracto isto, deinceps Mopsum coluit. His dictis Demetrius conticuit. [LXXIV.] Ego autem, qui summam disputationi imponere cuperem, sum in Philippum ac Ammonium intuitus, qui simul sedebant. videbanturque mihi velle aliquid dicere, & rursum vocem inhibere. Tum Ammonius: Habet, inquit, mi Lampria, Philippus etiam quæ dicat de disputatis. Ipse enim quoque in eam, quæ plerunque est, venit sententiam, Apollinem non esse à Sole alium, sed eundem cum eo deum. Mea autem grauior est, ac maioribus de rebus dubitatio. Ante, nescio quomodo, oratione eò rem deduximus, vt à diis diuinationem ad genios vtcunque reiiceremus. Nunc videmur mihi hos iterum oraculo & tripode detrudere atque exturbare, diuinationis principium, imò ipsam substãtiam ac vim, in spiritum vapores, exhalationesque referentes. Quæ enim commemoratæ sunt temperies, calores, & quasi aciei ac roboris (qualia ferro candenti aquæ tinctura conciliat) in animum introductiones, sententiam nostram etiam longius è diis abducunt: quandamque talem causæ oraculorum ratiocinationem proponunt, quali Cyclopem vti facit Euripides:

Tellus oportet, seu velit, seu non velit,
Gignendo gramine saginet meum pecus.

Hoc interest, quod ille negat se diis sacrificare, sed sibiipsi ait & ventri geniorum maximo. Nos autem & sacrificamus, & vota facimus, nescio sanè cur oraculorum isthæc gratia, siquidem animi nostri in se vim habent diuinandi, quam aëris aliqua aut venti excitet temperies. [LXXV.] Iam quid sibi volunt constitutiones antistitarum? & quod oraculum non editur, nisi hostia tota ab imis talis contremiscat dum liquor inter libandũ ei inuergitur, & concutiatur? Non enim satis est quassare caput, vt in aliis sacrificiis: sed oportet omnibus membris trepidationem & cõcussionem accidere cum tremulo sonitu. hoc nisi fiat, negãt oraculum respondere, neq; Pythiam introducunt. Atqui certè necesse est vt hæc cùm faciunt, & fieri debere statuũt, diis aut geniis eorum causam adscribant quo tu modo rem explicabas, probabile non est. vapor enim siue tremat victima, siue non tremat, vbicunque aderit, diuinum

uinum

uinum instinctum incutiet, animumq; afficiet. idque non tantùm in Pythiæ, sed si quodcunque corpus attigerit, vt ineptum sit vna muliere vti ad oracula, eique facessere negocium, ac per omnem vitam castam eam intactamque seruare. Etenim Coretas ille, quẽ primum aiunt Delphi, cùm eum in locum incidisset, facultatem loco insitam demonstrasse, nihil (arbitror) habuit, quo alios caprarios aut pastores excelleret, si tamen narratio de eo non est fabula & inane commentum. Mihi quidem nugæ videntur. & quoties ratiocinor, quantorum bonorum causam Græcis hoc præbuerit oraculum in bellis, condendis vrbibus, pestilentiis, sterilitatibus: indignum facinus iudico, inuentionem eius atque principium non deo, ac prouidentiæ, sed fortunæ & casui imputari. Hac de re cum Lampria paratus sum disserere. modo tu, Philippe, moram hanc æquo animo feras. [LXXVI.] Maximè, inquit Philippus, cùm ego, tum omnes isti. oratio enim hæc tua omnes nos commouit. Me verò, inquam ego, non mouit tantum oratio hæc, sed planè pudorem incussit, si in tanto tantorum hominum cœtu vobis videar præter ætatem probabilitate sermonis fucum faciens conuellere aliquid aut in dubium vocare voluisse eorum quæ verè & diuinitus de rebus diuinis statuta ac recepta sunt. Purgabo tamen me, teste ac patrono interim Platone adscito. Hic enim Anaxagoram veterem culpauit, quod nimis in naturales immersus causas, semperque necessitatem earum quæ corporibus naturalibus accidunt affectionum consectans atque persequens, finalem & efficientem causam, præstantiores in genere causarum, & potiora principia omisisset. Interim ipse aut primus aut maximè omnium philosophorum has vtrasque tractauit, ita quidem vt deo principium eorum quæ ratione fiunt adscriberet: neque tamen materiam necessariis causis ad rerum ortum pertinentibus spoliaret. perspiciebat quippe, quod his causis quæuis res naturalis ac exposita sensui cùm adornetur, non simplex est aut mixtionis expers, sed materiæ cum forma implicatione oritur. *Causarum diuisio.* [LXXVII.] Consideremus primùm hoc in operibus artium: Offert se nobis statim famosus iste crateræ fundus siue basis, quam *hypocrateridium*, id est fundamentum crateri substratum Herodotus appellauit. materiales hic crater habet causas, ignem puta, ferrum, mollitionem vi ignis, immersionem in aquam: sine quibus nullo pacto opus hoc potuit confici. præstantiorem tamen causam, & quæ his mouendis operaretur, ars & ratio operi præbuit. Præterea exemplaribus his atque simulacris, autor & opifex inscriptus est:

Aglaophonte satus, patria Thasius, Polygnotus
Arcu depinxit Dardaniæ excidium.

ac pinxit, vt videtis, exscidium Ilii. verùm id fieri non potuit, vt nisi

nisi multis pigmentis tritis ac inter se permixtis picturæ hæc efficeretur forma. [LXXVIII.] An ergo qui vult materialem causam attingere, quæritq; & docet affectiones & mutationes, quæ accidunt Sinopidi rubricæ cum ochra permixtæ, aut atramento cum melide, aliquid pictoris detrahit gloriæ? Aut qui explicat qua ratione ferro durities ac mollicies inducantur, (nempe quod igni laxatum tundentibus & percutientibus cedit, in aquam autem recentem immersum, ac frigore ob partam vi ignis teneritatem ac raritatem, coactum in se atq; densatum, robur acquirit & crassitiem, quam Homerus vim ferri appellat) iccirco operis effectionem non relinquit artifici integram? Non equidem opinor. Nam & sunt qui vires medicamentorum aut qualitates examinant, nequaquam ij artem medicam abolentes. Sicut etiam haud dubiè Plato videre nos oculorum splendore cum Solis luce contemperato, ictoque aëre audire dicens, non hoc negat, ratione & prouidentia nobis facultatem videndi atq; audiendi obtigisse. In vniuersum enim, cùm (vt dixi) quiuis ortus duas habeat causas: antiquissimi theologi atque poëtæ soli præstantiori animum aduertere dignati sunt. scilicet commune hoc omnibus rebus accinentes:

Principium Iupiter, medium Iouis, omnia ab ipso.

Ad naturales autem & necessarias causas nunquam accesserunt. [LXXIX.] His posteriores, quibus physicorum nomen fuit inditum, diuerso à prioribus instituto, à pulcerrimo illo & diuino aberrauere principio omnia corporibus, eorumque perpessionibus, collisionibus, mutationibus, mixtionibus accepta ferre maluerunt. Quo fit, vt vtrorumq; ratio imperfecta sit. his per quem, & quapropter, illis è quibus rebus, & ob quas causas factæ sint ignorantibus, aut saltem non exponentibus. Enimuerò is, qui primus liquidò vtrunque causarum genus attigit, certaque ratione efficienti & mouenti causæ adiunxit subiectum necessariò motionum capax: is nos quoq; omni sinistra suspicione & calumnia exonerat. Non enim dei aut rationis expertem facimus diuinationem: dum ei pro subiecto animum humanum, spiritum autem seu vaporem enthusiasmos cientē instrumenti plectri ve loco tribuimus. [LXXX.] Iam primùm terra quæ exhalationes istas parit, tum qui omnis temperiei ac mutationis facultatem terræ largitur Sol, dij maiorum nostrorum instituto cēsentur. Deinde huic temperiei genios, tanquam præsides, inspectores, custodesq; cùm addimus, qui alia tempestiuè suggerant, alia intendant, nimiamque abalienationem mentis & conturbationem restringant, spiritumque ita temperent, vt sine noxa & dolore moueat correptos: non videbimur aliquid vel absurdum vel impossibile facere. Præterea nostræ ratiocinationi hoc non aduersatur, quod ante quàm

oracu-

oraculum petimus, victimam immolamus, coronamus, libamus. Sacerdotes enim, & alij quorum est immolare victimam & libare, ac habitum eius & motum obseruare, aliam eius rei causam habent, quam nos qui oracula petimus. Nam hostiam oportet & quod ad corpus, & quod ad animum attinet, puram esse, integrã, atque incorruptam. de corporibus iudicium non est difficile. Animam explorant, farinam tauris, ciceres suibus apponentes. si enim non gustent, non esse sanos iudicant. Capram argui frigida affusa, si non moueatur. non enim esse animæ secundum naturam affectæ, non moueri neque affici cùm libamenta inerguntur. [LXXXI.] Quod si constanter verum sit, litare signum esse exituræ sortis, non litando demonstrari responsum nullum acceptum iri: non tamen ego video quid aduersum iis, quæ supra sunt dicta, consequatur. Nimirum vna quæuis facultas suo tempore melius quàm alieno id ad quod natura eam destinauit, præstat. & cùm ille temporis idoneus articulus nos fugiat, consentaneum est à deo nobis eius signa monstrari. Id quod sentio, exhalationem istam non perpetuò esse eiusdem modi, sed intendi atque remitti interdum. Et mei argumenti, quo id confirmo, testes habeo cùm multos peregrinos, tum eos omnes qui adsiduò sacrarium hoc obeunt administros. Cella enim, in qua collocantur consultores oraculi, neq; sæpe, neq; statis temporibus, sed fortuitis interstitiis suaui odore impletur, ac Spiritu è delubro tanquam fonte quodam oblato: qui fragrantia suauissimum quodq; & preciosissimum æquet vnguentum. expelli autem verisimile est à calore, aut alia quadam innata vi. Hoc si cui non videtur probabile, at illud quidem vniuersi fatebimini, ipsam Pythiam aliàs aliis & diuersis inter se affectionibus citatam habere eam animi partem quam tangit spiritus: neque ab ea vnam semper animi temperiem, instar harmoniæ nullo temporis puncto mutabilis, conseruari. [LXXXII.] Multæ enim sentiente ipsa, plures non animaduertente corpus eius inuadunt, animoq; obrepunt molestiæ & commotiones: quibus oppletam nefas est ire ad cortinam & deo sese vtendam exhibere: cùm sit tunc non pura, sed instrumentum quasi non satis rectè adornatum aut bene sonum redditurum, verùm turbulentum atq; incompositum. Nam neque vinum ebriosum, neq; fistula enthusiasmis captum eodem semper afficit modo. sed pro eo atque aliud vel aliud temperamentum in corpore obortum est, iidem aliàs magis, aliàs minus bacchantur ac insaniunt. Maximè omnium partium animi ea, qua imaginamur, videtur corporis alterationibus permoueri, eiusque mutationes imitari. Quod manifestum faciunt somnia, quæ aliquando nobis varia & multiplicia offeruntur, aliquando eorum vacui, animoq; ad hæc quod attinet tranquillo sumus. Ipsi nouimus Cleonem a

Oraculi antistes quomodo afficiatur.

Daulia istum, qui toto vitæ suæ decursu (vixit autem satis multos annos) vllum se vidisse somnium negat. Antiquiores idem tradunt de Thrasymede Heræense. In causa est corporis temperies. Sicut ab altera parte melancholicis frequentia visa & somnia offeruntur. quæ quod veracia creduntur, id eò fit, quod aliàs aliò vim imaginandi conuertentes, sicuti ij qui crebrò iaciunt, sæpenumerò scopum attingunt. [LXXXIII.] Ergo quoties facultas imaginandi atque diuinandi, ad spiritus, tanquam medicamenti, temperamentum concinnè affecta est: necesse est vates instinctu diuino cieri. Sin verò, aut nullus erit enthusiasmus, aut incompositus, intempestiuus, & turbulentus. sicut nuper mortuæ Pythiadi accidisse nouimus. Cùm enim quidam scitatum oraculum peregrè venissent, fertur ad primas libationes victima immobilis mansisse, neque passa quidquam. tandem instantibus certatim libando sacerdotibus, velut imbre rigata ac madefacta contremuisse aliquantum. Quid ergo Pythiadi vsu venit? Descendit in opertum oraculi inuita, vt aiunt, & animo minimè alacri. statim autem in primis responsionibus apparuit ex asperitate vocis eam instar nauis vento impulsæ non sustinere vim Spiritus, adeoque repletam esse spiritu maligno & muto tandem prorsus exagitata cum terribili clamore ad exitum contendit, ibique sese proiecit, ita vt non tantum consultores fugerint, sed & Nicander vates, & quotquot hosiorum aderant. (id est *sanctorum* sic vatum sodales appellantur) Paulò tamen post ingressi sustulerunt eam mente captam, ac superuixit paucos dies. [LXXXIV.] Eam ob rem Pythias necesse est, vt corpus & à viris intactum, & ab omni alieno commercio purum conseruet. & signa ante oraculum exigunt, existimantes deo notum esse quando ea commodè affecta atque temperata sustinere instinctum diuinum possit. Neque enim omnes, neq; eosdem eodem semper modo vis Spiritus afficit: sed fomitis instar initium (sicuti diximus) præbet ijs, qui ita comparati sunt, vt commodè affici ac mutari possint. Est autem vis ea diuina quidem, non tamen quæ deficere nunquam aut senectute elanguescere, sed durare per infinitum tempus possit. quo sanè omnia debilitantur, quæ inter Lunam sunt & terram. vt quidem nostra doctrina perhibet. Sunt enim qui superiora etiam non perdurare putent, sed cùm æternitatem atque infinitatem assequi non possint, celeribus vti mutationibus ac renouationibus ortuum. Hæc, inquam ego, sæpenumero perpendere & vos iubeo, & meipsum, cùm multis videantur exposita reprehensionibus, & in contrariam sententiam suspiciones præbeant: quas omnes persequi disputando tempestiuum in præsentia non est. Ergo & hæc in aliud reijciamus tempus, & quæ Philippus de Sole & Apolline dubia explicanda habet.

Pythias Spiritu interfecta.

PLVTARCHI DE EI, INSCRIPTO FO-ribus templi Delphici, commentatio.

[I.] INCIDI nuper, mi Sarapio, in versiculos quosdam nequaquã inelegantes: quibus Dicæarchus existimat Archelaum fuisse ab Euripide compellatum:. *Pauper diuiti dona.*

Nolo tibi dare dona pauper diuiti:
Desipere ne putes me, vel dando petere.

Nullam enim gratiam init, qui de exiguis opibus paruum aliquid multa possidenti dat: & cùm fidem non facit se gratis dare, in maliciæ simul ac illiberalitatis venit suspicionem. At enim, quando liberalitate ac pulchritudine munera pecuniaria donis doctrinæ & sapientiæ multò sunt inferiora: honestum est cùm dare hæc, tum ab iis quibus dantur similia reposcere. Itaque ego ad te, & propter te ad amicos isthic degentes Pythicis de rebus quosdam commentarios mittens, fateor alios me à vobis, & plures, & meliores exspectare. quippe cùm & magna vos in vrbe versemini, & ocio inter multos libros atque omnis generis disputationes fruamini. Enimuerò Apollo noster, vt apparet, cùm difficultates vitæ incidentes subleuet atque dissoluat edendis oraculorum responsis, eas quæ circa doctrinam sunt, relinquit & proponit excutiendas ei animi facultati quæ studio sapientiam sectatur, appetitum ingenerans qui ad veritatem ducis loco sit. Id cùm aliis multis rebus manifestum fit, tum inscriptionis *EI* dedicatione. [II.] Consentaneum enim est eam litteram non forte fortuna, neque sorte inter litteras comparatò solam à Deo principe in sede collocatam, ac donarij sacri & spectaculi conditione ornatam fuisse. sed eos, qui primi de hoc deo philosophati sunt, aut *Ei* huius vim quandam peculiarem & insignem perspexisse, aut hac nota & tessera feriæ alicuius rei vti voluisse. Qua de re quæstionem cùm sæpenumero in schola propositam sensim declinando euitauissem, nuper deprehensus sum à filijs cum hospitibus quibusdam concertans, quos statim Delphis abituros decorum non erat præterire, aut sermonem detrectare illis aliquid omninò audire cupientibus. Cùm ergo apud templum consedissemus, & alia ipse inquirere, alia ex istis interrogare cœpissem: ipse locus, ipsaque disputatio eorum memoriam mihi renouauit, quæ quo tempore Nero apud Delphos est peregrinatus, eodem in loco eademque quæstione oborta Ammonium disserere audiueramus. [III.] Iam primùm omnibus Ammonius rectè videbatur eò dei istius nomina accommodasse, vt non minus philosophum eum quàm vatem esse ostenderet. ac docuisse, Pythium vocari iis, qui discere incipiunt & percunctantur. Delium autem & Pha-

Apollinis nomina. Phaneum iis, quibus iam aperitur & elucescit veritatis aliquid: Ismenium scientibus: Leschenorium, iis qui iam vtuntur ac fruuntur scientia, ac inter se disputant & philosophantur. Quoniam autem philosophiæ est inquirere, mirari, dubitare: aiebat non abs re pleraque de diis occultata esse ænigmatis, rationemque aliquam & causæ explicationem desiderare. verbi gratia, cur ad ignem sempiternum de omnibus lignis sola vratur abies, cur sola laurus suffiatur, cur duæ sint positæ Parcæ, cùm vbique tres censeantur, cur nulli mulieri liceat ad cortinam accedere, quæ tripodis ratio, atque alia, quæ non planè brutis & dementibus submissa, alliciunt eos, & ad considerandum, audiendumque & disserendum aliquid de iis incitant. *Ænigmata.* ista quoque vide vestibulo præscripta, *Noris teipsum*, ac *Ne quid nimis*, quantas philosophorum excitauerunt disputationes, quantáq; de singulis sermonum multitudo tanquam è semine pullulauit. Ego autem præsentem quæstionem fecunditate nulli istarum cedere existimo. [IV.] Hæc locuto Ammonio, Lamprias frater meus: Atqui, inquit, ratio quam nos adduci audiuimus ea de re, perbreuis est ac simplex. Dicunt enim sapientes istos, qui à nonnullis sophistæ appellantur, numero fuisse quinque, Chilonem, Thaletem, Solonem, Biantem, Pittacum. *Sapientum priscorum numerus.* Post quàm verò Cleobulus Lindiorum tyrannus, & Periander Corinthius, quanquã virtutis essent sapientiæq; expertes, potentia, amicis, officiisque vim famæ fecerunt, & se in nomen sapientum ingesserunt, itidemque vt quinq; illi sententias quasdam & dicta emiserunt ac per Græciam sparserunt: ibi tum quinque istos, qui molestè hoc ferrent, arrogantiam quidem horum refellendum, aut de gloria palam inimicitias suscipiendum, & cõtendendum cum præpotentibus viris non censuisse: ipsos autem huc conuenisse, interque se collocutos, literam eam, quæ & in ordine est quinta, & quinque numerum designat, dedicauisse, coram deo protestatos se quinque numero esse, ac sextum & septimum vt nihil ad se pertinentes repudiasse & abdicasse. Quæ non dici abs re, cognoscere potest si quis audiat eos quibus templi cura est commissa. Ei enim aureum illi Liuiæ Augustæ nominant, æreum Atheniensium, ligneum autem, antiquissimum ac primum omnium, hodieque sapientem appellant, non ab vno, sed communiter ab omnibus dedicatum. [V.] Ad hæc Ammonius placidè subrisit, suspicatus Lampriam peculiari quadam opinione duci, & ne eius rationem cogeretur reddere, fingere historiam ab aliis se audiuisse. Alius autem quidam de iis qui vnà aderant, simile aiebat esse hoc nugis quas proximè Chaldæus hospes protulisset. Septem scilicet esse vocales litteras, septem in cœlo stellas quæ suo proprio & primi cœli motui non alligato ferantur motu. E autem esse in ordine vocalium secundum ab initio, &

Solem

Solem à Luna secundum: omnes autem ferè Græcos vno ore eundem cum Apolline Solem perhibere. Verùm isthæc planè sunt inepta & triuialia. Cæterùm Lamprias non sensit se templi curatores commouisse aduersus suam orationem. Quæ enim ipse dixit, ea nemo Delphorum agnoscit. Sed communem ij & interpretem opinionem in medium produxerunt, contendentes neque formã, neque sonum, sed solum nomen litteræ notare aliquid. [VI.] Est enim, vt Delphi opinantur, & Nicander sacerdos omnium nomine dixit, quasi vehiculum & forma sermonis quo deum compellant homines, syllaba *EI*, quod Latinè *SI* dixeris, principemque locum obtinet in interrogationibus: dum consultores identidem quærunt ac scitantur, Si victoria sint potituri, Si ducenda vxor, Si expediat nauigare, Si agriculturam exercere, Si peregrinari. Dialecticis autem valere iussis Apollo sapiens deus, qui ex particula *SI* & pronunciato ei adiuncto nullam censent confici rem, omnes interrogationes huic subiunctas particulæ pro rebus accipit & admittit. Quoniam autem nobis proprium est interrogare vatem, commune autem inuocare vt deum: existimant litteram illam *EI*, siue *SI*, non minus optandi quàm interrogandi significationem habere. Optantes enim dicimus, Si mihi contingeret. & Archilochus,

——Si mihi
Manum liceret Neobules tangere meæ.

Et in EIΘE posterior syllaba THE locum implet, nihil significat, vt & particula ΘHN. Sed EI optandi vim habet sufficientem. [VII.] Hæc cum dixisset Nicander. Theo socius noster, notus (opinor) tibi, ex Ammonio quæsiuit, libertasne relicta esset dicendi dialecticæ, tanta affectæ iniuria. Et Ammonio dicere, opemque ei ferre iubente: At verò, inquit, artis huius peritissimum esse Apollinem, pleraque oracula ostendunt. est enim eiusdem nimirum soluere & texere ambiguitatem. Iam sicut Plato dicebat oraculo dato, quod aram Delphicam duplam prioris facere iuberet (quod summæ est rerum geometricarum peritiæ opus) non de ara deum fuisse locutum, sed Græcis hoc modo mandauisse, vt geometriæ darent operam: ita sanè ambigua edens oracula Apollo, auget cõmendatque dialecticam, qua scilicet opus habeant qui ipsum velint intelligere. In dialectica autem maximam vim habet coniunctio SI, eam componens enunciationem, quæ omnium maxime rationi humanæ congruit. Quid ni enim? cum etiam bruta rerum substantiæ habeant noticiam: considerationem autem & iudicium consequentiæ soli homini natura dederit. Esse enim diem, esse lucem, sentiunt nimirum & lupi, & canes, & aues. quod autem Si lux est, dies fit, nullum excepto homine animal intelligit. solus enim homo antecedentis & consequentis, & significa-

Dialectica.

 tionis

tionis horum atque connexionis, mutuique respectus & discriminis notionem percipit, ex qua demonstrationum principium petitur præcipuum. [VIII.] Quoniam autem philosophia versatur circa veritatem, lux veritatis est demonstratio, huius principium est connexa oratio: conuenienter ea particula, quæ vim habet hanc conficiendi & continendi, à sapientibus hominibus ei deo consecrata fuit, qui maximè diligit veritatem. Vates ergo est deus, ars circa futura fatidica ex præsentibus aut præteritis. Nullius enim rei vel sine causa est ortus, vel sine ratione prænotio. sed cum omnia præsentia præteritis, omnia futura præsentibus connexa sint, & alterum ex altero sequatur progressu ab initio ad finem pertendente: is qui causas naturalibus rationibus perspicere, & inter se contexere potest, is nouit ac prædicit,

Quæ sunt, quæ venient post hæc, quæ præterierunt.

Et præclarè Homerus primo loco posuit præsentia, deinde futura & præterita. Nam è connexi natura ducitur ratiocinatio: Si hoc est, istud præcessit. & Si hoc est, istud fiet. Artificiosa enim, vt dixi, res est, & ab humana proficiscitur ratione cognitio consequentiæ. assumptionem autem sensus rationi præbet. [IX.] Itaque etsi turpe videtur, tamen non verebor dicere, tripodem nihil esse aliud quàm rationem veritatis: quæ posita eius quod est ad antecedens consecutione, deinde assumens rem extantem, conclusionem demonstrationis infert. Quid mirum autem, si Apollo, qui Musica delectatur, & olorum cantu, citharæque sono, ob amorem dialecticæ hanc particulam amplectitur & diligit, qua maximè & crebrò vti videt philosophos? Hercules autem, cum nondum soluisset Prometheum, neque cum Chirone & Atlante sophistis collocutus fuisset, iuuenis etiamnum ac planè Bœotius, dialecticam abolens, & Si prius ac posterius deridens, creditus est vi abstulisse tripodem, & de arte cum deo dimicasse. nam aucta quidem ætate, ipse quoque & diuinationis & dialecticæ factus est peritissimus. [X.] Vt finem dicendi fecit Theo, Eustrophus Atheniēsis fuit, vt puto, qui ad nos dixit: Viden' quàm alacriter Theo dialecticam tueatur, tantum non leonis indutus exuuium? ne nos quidem porrò, qui omnes in vna summa res, naturas, principia, diuinarum iuxta humanarumque rerum, numeris adsignamus, numerumque multò maximè omnium pulchrarum bonarumque rerum facimus principem ac dominum, quiescere sciens, sed primitias charæ mathematices deo offerre. quippe qui statuamus E I illud neque virium, neque formæ, neque significationis gratia quicquam ab aliis differre literis: sed iudicemus hoc honore eximio ornatum esse, vt notam quinarii, cuius numeri magnum est in vniuersam naturam ius; quem

nos

nos *pemptada*, & ab eo ſapientes *pempazein* numerare appellant. Hæc ille ad nos dicebat, non ioco, ſed quia tum mathematibus ego ardenti ſtudio animi incumbebam. fortaſſis etiam, vt verſans in Academia, vbique magni facturus vocem illam, *Ne quid nimis.* [XI.] Ad hæc itaque ego ſic reſpondi. Equidem dubitationem Euſtrophus optimè numero ſoluit. Cum enim numerus in parem ac imparem diuidatur, vnitas facultate vtrique generi eſt communis: vt quæ pari addita imparem, impari adiecta parem conficiat numerum: principium autem paris numeri duo, ternio imparis ſtatuitur: Quinarius ex his duobus compoſitis conflatus, meritò in honore eſt, vtpote primus ex primis confectus, nominaturque Matrimonium, ob paris cum femina, imparis cum mare ſimilitudinem. *Quinarij vis & præſtantia.* Quando enim numeri in æquas diuiduntur partes, par omninò diuulſus, principiũ quoddam capax in ſeipſo, ſpaciumque relinquit. impari diuiſo, ſemper medium reſtat gignendo aptum. itaque & fecundior pari eſt, mixtuſque ſemper præualet, nunquam vincitur. nunquam enim par impari mixtus parem, ſemper imparem producit. immò autem vterque ſecum compoſitus, diſcrimen oſtendit. nunquam ſcilicet par pari adiunctus imparem procreat, neque ſuam mutare naturam poteſt, imbecillus & vi alium gignendi deſtitutus. impares, quia vſquequaque ſunt fecundi, imparibus iuncti multos generant pares. Reliquas numerorum facultates ac differentias non eſt hic perſequendi locus. [XII.] Proinde quinarium Pythagorei, ob ſimilitudinem congreſſus primorum maris & fœminæ Coniugium appellauerunt. Idem etiam natura dicitur, quod ſui multiplicatione in ſe redit. ſicut enim natura triticum loco ſeminis accipiens, multas alterando eo mutandoque formas interim inducens tandem triticum reddit, in fine totius mutationis principium reſtituens: ita cùm reliqui numeri in ſeſe multiplicati, incremento facto in alios deſinant, ſoli quinarius & ſenio in ſe ducti, ſeipſos referunt & conſeruant. Sexies enim ſex, XXXVI. ſunt: quinquies quinque, XXV. Verum ſenarius ſemel hoc facit, vnoque duntaxat modo ex ſeipſo quadratum producit. Sed quinarius præter hunc multiplicationis fructum ſibi ipſi adiectus denarium gignit: idque durat perpetuò. qua in re imitatur hic numerus principium illud, quod Vniuerſum temperat. Sicut enim Heracletus ait eo ſeſe conſeruante ex ſeipſo mundum, ex mundo ſe refici, ignique omnium viciſſitudines effici, ex quo omnia fiant, & in quem omnia redeant, quo modo ex auro fit pecunia, è pecunia aurum, ſic quinarij ea eſt natura, vt cum quinario congreſſus nihil imperfectum aut alienum poſſit procreare: ſed aut ſeſe, aut denarium, id eſt, vel ſuæ naturæ, vel perfectum numerum. [XIII.] Quod ſi quis interroget, quid hæc ad Apollinem attineant, reſpondebimus,

non ad hunc modò, sed & ad Bacchum, qui non minori iure quàm Apollo Delphorum sibi partem vindicat. Audimus enim theologos partim carmine, partim libera oratione canentes atque tradentes, deum interitus expertem atque æternum suapte natura, fatali quodam decreto ac ratione mutationibus sui vtentem, aliàs in igneam naturam accendi, omniaque omnibus assimilare: aliàs in varias se omnisque generis formas induere, diuersisq; affectionibus & facultatibus obnoxium facere, idq; fieri quod notissimo nomine *mundus* dicitur. Sapientiores autem isthæc vulgus hominum celantes, mutationem in ignem Apollinis, ob negationem multitudinis, & Phœbi ob puritatem nomine afficiunt. Mutationem autem in spiritus, aquam, terram, sidera, stirpes, atque animalia, eiusque dispositionem, diuulsione quadam & in membra distractione per ambages proponunt: ipsum deum Dionysum, Zagreum, Nyctelium, & Isodætam appellant. [XIV.] Interitus etiam quosdam, & è medio sublationes, mortes, rursumque in vitam reditus, consentanea dictis mutationibus ænigmata, agunt, canuntq; Baccho dithyrambos, plena motuũ animi & mutationum carmina cum vagis erroribus & circumcursitatione coniunctarum. nam, vt Æschylus ait, *Promiscuis clamoribus dithyrambum conuenit comitari Baccho. Apollini autem canunt Pæanem, carmenq; modesta Camœna.* Atque hunc semper iuuenem, & senectutis exsortem, illum multiplici forma, variaque specie pingunt atque fingunt. denique Apollini tribuunt æqualitatem, ordinem, sinceritatemque seriò constantem: Baccho admixtos iocos, & petulantiam, & furorem & inæqualitatem: Euium, in montibus inter mulieres versantem ac currentem Bacchum væsanis honoribus inuocantes: non ineptè vtriusque mutationis naturam contemplati. Quoniam autem circuitionum in mutationibus tempus æquale non est, sed longius eius, quàm Coron, id est, *satietatem* vocant, breuius Chresmosynes, id est indigentiæ: proportionem hic obseruantes, reliquis anni partibus pæane ad sacrificia vtentes, ineunte hyeme dithyrambum illo silere iusso excitant, ac per tres menses Bacchum loco Apollinis inuocant, tempus quo in ignem redigantur omnia triplum alterius esse censentes. Verùm hæc prolixius quam pro ratione temporis sunt cõmemorata. [XV.] Id quidem manifestum est, huic rei theologos quinarium accõmodasse: quæ nunc ipsa seipsam gignit, vt ignis, nunc denarium constituit, nimirum mũdum. Quid? Musicam, quæ deo illi gratissima est, censebimus quinario carere. Harmonica certè maximè vocum in concentibus (symphonias vocant) occupata est tractandis. at quinque nõ plures, neq; pauciores, esse symphonias, ratio conuincet, & refellet eum qui sine ratione ista sensu in fidibus aut fistularum foraminibus velit examinare. omnes enim

propor-

proportione numerorum oriũtur. quæ est diatessaron symphoniæ sesquitertia, diapente sesquipla, diapason dupla, diapason cũ diapente tripla, disdiapason quadrupla. quam enim his addunt harmonici diapason cum diatessaron, ea recipienda non est, neq; auribus est aliquid contra rationem, quæ legis vice est, gratificandum. Porrò vt quinque disputationes tetrachordorum omittam, vt taceam de quinque primis tonis siue modis siue harmonijs, quæ vocem intendunt ac remittunt, & maiorem minoremve faciunt, cùm reliquæ grauitate aut acumine considerentur: non cùm multa, adeoq; innumera sint interualla, quinque tantum in cantilenis vsurpantur? diesis inquam, semitonium, tonus, trisemitonium, ditonus? nullum aliud neq; minus neq; maius in vocibus interuallũ grauitate & acie definitum in cantum venit? [XVI.] Multa id genus alia ego præteriens, Platonem producam, qui aut vnum mundum esse affirmauit, aut si præter eum alij sint, omninò quinq; numero esse mundos, non plures. Enimverò etsi vnicus mundus hic est, quod & Aristoteles sensit: tamen is quodammodo ex quinque compositus est & concinnatus mundis: nimirum mundo terræ, aquæ, aeris, ignis, & cœli, quam quintam substantiam ille, alij lucẽ, alij ætherem nominant: cui soli omnium corporum non necessitate, non accidentis ratione, sed a natura datum est, vt circulo rotetur. Ideoque primas etiam & perfectissimas earum quæ in natura sunt figuras Plato animaduertens, pyramidem, cubum, octaedrũ, icosaedrum, & dodecaedrum, singulas singulis accommodauit mundis. Neque desunt, qui sensuum facultates numero itidem æquales primis illis applicent corporibus. *Sẽsus quinque.* videntes tactum esse terrestre quippiam & resistens, gustatum ob humiditatem sapidorũ qualitates percipere. aer porrò ictus, vox fit & sonus. de reliquis duobus odor, quem olfactus arripit, igneæ est naturæ, cùm sit exhalatio à calore elicita. visus fulgore æther & lux res cognatæ cõtemperantur, sensumque concordi motu percellunt. Alium neque sensum animal, neque mundus simplicem & mixtionis vacuã habet naturam. sed mirabilis quædam, vt apparet, distributio est facta, quinque ad quinque ita aptatis, vt cuique suus quasi collega destinaretur. [XVII.] Heic ego inter dicendum paululum subsistens, intercapedine aliqua facta, En, inquam, Eustrophe, quid nobis vsu venerit? parum abfuit quin Homerum præteriremus. quasi verò non ille primus mundum in quinque diuiserit partes: quarum tres in medio sitas tribus adsignauit dijs, duas extremas olympum & terram, quarum hæc imorum, illa summorum est terminus, communes & non distributas relinquens. Sed, vt est apud Euripidem, referenda est ad id vnde exijt oratio. Qui quaternarium magnificè prædicant, non ineptè docent, eius rationi omni corpori ortum suum contingere. Cùm enim omnis soliditas intel-

ligatur esse in longitudine & latitudine crassiciem nacta : & ante longitudinem exsistat punctum vnitatis rationem habens : linea autem sit longitudo latitudine carens:lineæ autem in latitudinem motus & superficiei procreatio ternario constet:huius profunditate accedente soliditas quaternario conficiatur : nemo nõ videt, quaternarium, postquàm naturam vsq; ad corporis perfectionem produxit,tactuique renitentem molem exhibuit, destituere eam potissimæ rei indigã. [XVIII.] Nam quod animæ est expers,id,vt verbo dicam,orbum est & imperfectum,neq; vllam ad rem anima nõ mouente commodum. Motus autem siue affectio animam introducens, mutatione per quinq; fit,naturæq; perfectionem conciliat. vt quinarij ratio tantò sit quàm quaternioris præstantior, quantò maior est animalis quàm anima carentis corporis dignitas.Præterea concinnitas& facultas quinarij plus virium nacta,nõ siuit in infinitum progredi animatorum naturam , sed animalium quinq; definiuit genera:deos scil.genios,heroes, homines, bruta.

Animaliũ genera.

Iam si ipsam animam ita vt natura eius fert partiare, prima eius & obscurissima vis est vegetandi , proxima sentiendi, post hanc appetendi , deinde irascendi : in ratiocinandi facultate quinta , tanquam in extremo perfectionem adsecuta substitit natura. [XIX.] Tot tantisque præditi quinarij facultatibus , ortus quoq; elegans est.non is quem supra commemorauimus , vbi è binario & ternario conflari eum docuimus:sed quod nascitur principio cum quadrato primo coeunte.omnis enim numeri primordium est vnitas: quaternarius quadratorum primus.Ex his,tanquam forma &materia finita,quinarius componitur. Quod si rectè nonnulli vnitatem quoque quadratum censent , quæ ex sese ipsa propagatur: quinarius coitu duorum primorum quadratorum natus , non potuit nobiliori ab origine exsistere. Quod autem maximum est,id vereor ne si dicã,ita premat Platonem,sicut ipse Lunæ causa pressum fuisse Anaxagoram perhibet,quod admodũ vetustam de eius illuminatione rationem pro sua vsurpasset.Nonne enim in Cratylo ita scriptũ reliquit Plato?Omninò, inquit Eustrophus.sed quid simile eueniat,non cerno.

Platonica principia.

Atqui,inquam,nosti eundem in Sophista quinque potissima demonstrare principia , Ens , Idem, Diuersum,Motum,Statum.Et in Philebo alia instituta diuisione, Vnum ait esse Infinitum,alterum. Extremum, his mixtis omnem exsistere Ortum quartum ponit Causam eius mixtionis : & quintum nobis cogitandum reliquit, Causam secretionis & dissipationis mixtorum.Existimo autem hæc illorum quasi imagines proponi, Entis id quod fit , Motionis infinitum , Status extremum , Eiusdem miscendi,Diuersi secernendi principium.quod si diuersi sunt,& illo & isto modo quinque erunt principiorũ genera ac differentiæ. [XX.]Hæc aliquis ante ætatem Platonis cùm comperisset , *Ei A-*

pollini

pollini eam ob rem consecrauit, notam atq; indicium numeri vniuersorum. Enimvero bonum quoque perspiciens in quinque tributum genera, quorum primum est Mediocre, secundum Proportione mensuræ concinnum, tertium Mens, quartũ in animo Scientiæ, artes, veræq; opiniones, quintum Voluptates puræ & à dolore secretæ: ibi dicit Orphicum illud subijciens:

Ætate in sexta studium finite canendi.

His ita dictis inter nos, breuiter ex Nicandro aliquid quæram, ac

Cantabo gnaris.

Sexta noui mensis die, cùm Pythiam in prytaneum introducit prima vobis de tribus sortibus ducitur quinario neque binario iacto, neque ternario, aut inter se comparatis. Nonne ita est? Tum Nicander, ita est, inquit: sed causam alijs effari nefas est. Ergo, aiebam ego, interim dum nobis consecrandis deus veritatem cognoscendam præbebit, id quoque adiectum sit his, quæ de quinario sunt dicta. Hic fuit, quantum ego memini, finis arithmeticarum & mathematicarum notæ Ei laudationum. [XXI.] Cæterùm Ammonius, qui & ipse nequaquam contemnendã mathematicæ philosophiæ operam impendisset, delectatus ea disputatione, dixit: Non equidem conuenit isthæc ab adolescentibus nimis studiosè refelli, id tamẽ dissimulandum non censeo, vnumquemuis numerum facilè laudare volentib. materiam sui landandi præbiturum. Et quid attinet alios commemorare? Ipse Apollini sacer septenarius diem ante cõsumet, quàm dicendo vires eius vniuersæ possint explicari. Decet verò nos pronunciare sapientes viros bellum cõmuni legi indixisse ac vetustati temporis, & septenario de principe sede exturbato, quinarium deo tanquam magis illi congruentem dedicasse? Ergo neq; numerũ, neq; ordinem, neq; copulam, neq; aliam deficientem partem existimo litera Ei significari. sed est ex sese perfecta compellatio dei, simul cum verbo enunciantis animo obijciens vim dei. Deus enim vnum quemque nostrûm huc accedentem veluti salutans compellat, Nosce teipsum inquiens: quod nihilo est quàm Salue deterius. Nos vicissim respondentes deo, Ei, id est Es, dicimus: veram, certam, solamque soli conuenientem ei appellationem, qua esse dicitur, tribuentes. [XXII.] Reuera enim essentiæ nos nequaquam sumus participes, sed vniuersa mortalis natura in medio ortus & interitus versans, speciem opinionemq; obscuram & instabilem sui præbet. quod si animum intendas, vt intellectu eam comprehendere possis: quemadmodum aquam si complectaris vehementius, fit vt comprimendo ea & in se conducendo diffluat ac pereat: sic vniuscuiusuis perpessionibus & mutationib. obnoxiæ rei nimis euidentem perceptionem dum sectatur ratio, aberrat vel ad ortum eius, vel ad interitum nihil arripere quod permaneat aut sit reuera cum possit.

Caduca res nõ sunt reuera.

Heracleti

Heracleti est, non posse quenquam bis in eundem fluuium descendere. Substantiam quoque caducam bis eodem in statu nemo attinget: sed celeritas mutationum eam dissipat mox, statim colligit rursum. Immò non iterum, non postmodò tangere licet, sed simul & exsistit & interit, simul accedit atq; recedit. [XXIII.] Hinc est, vt quod fit, eo vsq; non perducatur, vt verè dici possit esse, ortu nimirum nusquam desinente, nusquam insistente. Statim iam inde à semine continentibus mutationibus fetus fit, infans, puer, adolescens, iuuenis, vir, senex, silicerniū: semper posteriore priores abolente ortus. Sed nos ridiculi sumus, qui vnam metuamus mortem, toties iam mortui, toties morientes. Non enim tantum, vt Heracletus dicebat, Ignis mors aeri est ortus. & aeris mors aquæ ortus, sed multò hoc evidentius in ipsis hominibus animaduertas. Interit vir facto sene: at vir factus erat intereunte iuuene, hic puero, hic infante. & qui heri fuit, mortuus est orto hodierno, hodiernus in crastinum desinit. nullus autem manet, neq; est vnus, sed nascimur multi, materia circa vnum simulacrum & exemplar quoddam expressum circumagitata atq; labascente. [XXIV.] Etenim si ijdem perduraremus, quomodo nūc alijs gauderemus rebus gauisi ante diuersis? contraria diligeremus, odio haberemus, miraremur, vituperaremus: aliter loqueremur, afficeremur, non formam, non figuram, non sensum pristinum retinentes? Nam neq; absq; mutatione probabile est istam diuersitatem oriri, & qui mutatur, idem non est. Si idem non est, ne est quidem: sed alius ex alio mutationibus factus. Sensus autem ob ignorationem eius quod est, fallit nos vt esse putemus quod esse

Verū Ens.

videtur. Quod ergo re vera est, quod fit? id quod sempiternum est ortus & interitus exsors, cui nullus à tempore motus infertur. Mobile enim quiddam & quod cum mobili imaginatio concipiat materie, semper fluens, non solidum aliquid, sed veluti vas ortuum & interituum est tempus: cuius ipsæ appellationes hæ, Prius, Posterius, Erit, Fuit, fatentur ipsum non esse. facias enim fatuè ac absurdè, id quod nunquam dici potuit esse, aut quod iam esse desijt, si esse dicas. Id autem, in quo maximè innitimur intellecturi tempus, nimirum quando instans, Præsens, Nunc dicimus: id rursum

Tempus.

elanguescens ratio prodit. eliditur enim dissipaturque in futurum & præteritum. idque nobis hìc vsu venit, quod ijs qui rem nimis procul dissitam videre volunt, prius elanguescentib. radijs quam eo pertingant. [XXV.] Quod si idem accidit naturæ quam tempore metimur, quod mensuræ eius: ipsa quoque nihil est permanens, nihil ens, sed omnia sunt fientia & intereuntia, iuxta eorum cum tempore comparationem. Itaque de eo quod est, non licet dicere fuisse id aut fore: quæ verba inclinationem significant atq; discessum & mutationem, quæ locum in eo quod est non habet. Deus

autem,

autem, si ita dicendum sit, EST, & est nulla ratione temporis, sed æternitatis immobilis, tempore & inclinatione carentis: in qua nihil prius est, nihil posterius, nihil futurum, nihil præteritum, nihil antiquius, nihil recentius, sed vna cùm sit, vnico. Nunc sempiternam implet durationem: & huius ratione quod esse dicitur, verè est, non futurum, non præteritum. neque orsum, neque desiturũ. Sic itaq; deus nobis est venerationis studio salutandus atq; compellandus. Nisi mauis veterum quorundam formulam EI HEN, *vnum es* [XXVI.] Non enim multa sunt numina, sed vnum: non vt vnusquisq; nostrûm congeries ex infinitis diuersissimisq; affectionibus variè commixta, quo modo ex omnis generis hominib. solennes conuentus conflantur. Sed vnũ oportet esse id quod est: & esse, id quod vnum dicitur. nam diuersitas cùm differentia, entis ponitur, iam ad procreandum id quod non sit ens vergit. Proinde de deo huic rectè & primum, & secundum & tertiũ nomen est inditum. Apollo enim dicitur, quod vnicus sit: voce multitudinis negationem arguente. Icius autẽ, vt vnicus & solus. Phœbus, quia hoc vocabulo antiqui omnia casta & pura designauerunt: sicut (ni fallor) Thessali hodieque sacerdotes nefastis dieb. priuatim & extra templa degentes *phœbonomeisthai* id est lustrari, dicunt. Vnũ autẽ ꝙ est, sincerum est & mixtionis purum. alterius quippe cum altero mixtione res contaminantur. quo pacto Homerus inquinari ait puniceo colore ebur tinctum. & infectores colorum mixtos corrumpi, mixtionem corruptelam nominant. Ergo vnum esse, neq; cum alio contemperari, semper competit in naturam interitus expertem ac puram. [XXVI.] Qui verò Solem cum Apolline eundem faciunt, eorum par est exosculari atque amplecti ingenij bonitatẽ: qui quod maximè omnium quæ habent cognita venerantur atq; desiderant, ei noticiam ac indicium dei huius adsignant. In præsentia autem deum quasi in pulcerrimo omnium somniorum somnio imaginantes, excitemus animos nostros, hortemurq; vt altius se efferant, & dei substantiam sublimiorem naturalibus contemplentur. neq; tamen non hanc eius imaginem colamus, & veneremur, quæ (quantum omninò res sensilis de ea quam sola mens cernit, & caduca de perenni præstare potest) fecunda est, indicia nobis quædam & simulacra effulgentia vtcunq; suggerendo, bonitatem & felicitatem numinis istius repræsentantia. Illas verò Apollinis è sua natura egressiones, ac mutationes, quibus ignis fiat, rursumque seipsum dissipet, & in maria, ventos, aut animalia, vel stirpes transformetur, aliasque id genus diras perpessiones, ne audire quidem piũ est. nisi eum puero illo à poëta descripto facimus deteriorem: & quod ille ludicrum in sabulo, id componens ac diffingens identidem, sibi animi causa fingit, hoc deum vti in Vniuerso semper statuimus, dum alias mundum format qui non erat, alias

alias conditum perdit. Immo contra quantum eius mundo vtcũque innatum est, id substantiam mundi constringit, corporeamq; imbecillitatem ad interitũ propensam coercet. [XXVIII.] Ac mihi quidem maximè oppositum isti opinioni videtur dei nomen vt Ει appellemus eum, testantes nunquam illum suo de statu exire, nulla mutatione affici. Hoc enim magis conueniebat tribuere alij cuidam deo, aut potius genio præfecto naturæ quæ ortibus & interitibus variatur. quod statim ex nominib. liquet, contrarijs atq; significantibus rem aduersam. Nam Apollo noster, alter Pluto à multitudine: ille Delius, hic Aidoneus ab obscuritate & cæcitate nominatur: ille Phœbus, hic Scotius, quod est tenebricosus. apud illum Musæ versantur, & quam Latini Memoriam dicũt Mnemosyne: apud hunc Lethe, seu obliuio, & Silentium. ille à contemplãdo Theorius & Phanæus vsurpatur: hic

Obscura noctis, segnis princepsque sopiti.

* atque hic quidem omnium est deorum inuisissimus. in illum non ineleganter Pindarus dixit, damnatum esse eo nomine, quod maximè omnium deorum sterilis & infecundus sit. [XXIX.] Rectè itaque Euripides dixit:

Libationes, atque cantus
Vita solutis: auricomus quas
Non admittit Appollo.

Priorque eo Stesichorus:

Cantus atq; iocos præ reliquis amat
Apollo rebus: sed gemitus graues
Luctusque Diti sorte cedunt.

Sophocles sua etiam vtrique instrumenta perspicuè denotat his verbis:

Non nabla sunt amica, nec lyra luctibus.

* Nam idem ille nuper admodum ausus est vocem * emittere: cùm priore tempore ad luctum vocaret homines, & non valde honoratam aut splendidam obiret istarum rerum actionem. postea omninò sunt commixta, magnæque perturbationes hominibus inde obortæ, quod res deorum cum rebus geniorum permiscuerũt. At * enim notæ Ει dictum Nosce teipsum videtur quodammodo repugnare, alio consonare. Hoc enim pronunciatum est vt nos percellat, & ad venerationem numinis, vtpote quod sit, semper excitet. illa nos mortales esse docet, naturæque & imbecillitatis nostræ admonet.

MORALIVM TOMI I. FINIS.

IN PLVTARCHI MORALIA, ANNOTATIONES interpretis.

IN LIB. DE LIBERIS EDVCANDIS.

HVNC *libellum contuli cum Francisci Fabricij viri doctissimi atque diligentissimi optima editione. quanto cum fructu, vel annotationes ostendent.*

Cap.1. Regunculos.] *Pro* βασιλίδας, βασιλίδια *legi, rationem Grammaticam Fabriciana editione comprobante. Et quidem apud Plutarchum initio Agesilai, vbi eadem historia Dorice refertur,* βασιλείδια *legitur. Ego regunculos quam regulos malui vertere, quia reguli vox aliud quam regem pumilionem significat.*

Cap.3. Sanè beatus.] εὐδαίμων μὲν οὖν καὶ θεοφιλὴς *legit Fabricius: sed nostra lectio nihil videtur deterior, quæ etiam est in scripto codice Episcopiano nostro, & eodem recidit.*

Cap.4. Labore magno.] *Fabricius legit* τόνῳ, *fidem codicis manu scripti secutus, quam & noster codex scriptus comprobat lectionem, ad sensum nihil admodum interest: nisi quis mecum cogitet,* τόνον *ratione sui etymi non admodum facere ad curuandum.*

Cap.5. Cùm mores ipsi.] *Fabricianus codex hic, vt & alibi, castigatior. Ego tamen legi, legendumque autumo:* καὶ γὰρ τὸ ἦθος, ἔθος ἐστὶ πολυχρόνιον *quod monui propter eos, qui nostra cum Græcis comparabunt.*

Cap.8. Instituenda bonis.] *Sic ab initio verti. Sed sciolus pro* puercia *(quod Horatius etiam vsurpauit,)* pueritia *posuerat, versu corrupto. Versus hic in Phocylideis hodie non exstat, vt & alius in libello de ratione audiendi adductus, aliique aliàs. Est autem vitiatus, & fortasse sic rectè legitur:*

Παῖδ' ἔτ' ἐόντα χρεὼν δὲ καλὰ διδασκέμεν ἔργα.

Cap.10. Pedamenta.] *Sic verti* τὰς χάρακας *non enim* τοὺς *sed* τὰς *legendum est. Quippe Eustathius in primum Vlyssea librum docet feminino genere vsurpandum vocem, cùm* pedamentum, *id est* palum *significat, quo in solum defixo vitis nititur. & Iliad.* Σ. *citat prouerbialem versum,*

Ἐξηπάτησεν ἡ χάραξ τὴν ἄμπελον.

Idemque est apud Pollucem diserte præceptum. l. 10. *Fabricius quoque* τὰς *legit in vetusto libro.*

Cap.15. Gorgiæ, nisi fallor.] *Extat locus apud Platonem in Gorgia, sed quærit Polus. Stilponis dictum Simplicius aut certè simile eius, refert in Categoriis, ad opposita priuatiuè* ἐπιστήμην οὐδεὶς φέρει.

Cap.19.

Cap.19.Medium tenere.] *Hæc olim sic annotaueram. Si à voce μέσον incipias, omninò esse videtur versus senarius: & metrum habet forte trochaici pars octonarij. Hoc, vt putarem, fecit vox ἐμμελέστερ@, quæ videbatur sita μετρικώτερον, itaque legit etiam Fabricius. Sed vbi scriptum codicem (fuit enim ad me aliquantò post quam hæc scripsissem missus) eum ergo vbi consului, ἐμμελέστε in eo exaratum vidi, ita quidem perspicuè, vt appareret correctoris manu librarij scripturam in extrema voce correctã: planeque eam lectionem amplector.*

Cap.23.Colligere secundum.] *Locus videtur Fabricio non injuria mutilus. In scripto vltima litera correctoris sunt, ac lacunula trium vel quatuor verborum capax. Ego relinquere suum cuiq; diuinandi acumen quàm mea inculcare satius duxi. Locus Platonis qui mox citatur, est in fine septimi de republica.*

Cap.26.Vt & cùm exsultant.] καπειδὰν περὶ εὐφραινῶνται, ταῖς ἐπιπλήξεσιν ἐν αἰσχύνη ποιεῖσθαι *Sic omninò verba hæc sunt distinguenda. Vbi, inquit, lætitia sese efferent, increpationibus incutiendus iis erit pudor. Fabricius aliam lectionem annotauit, quæ mihi tam bene atque hæc vix videtur cohæsura* καπειδὰν σφοδρῶς ἐπιπλήξωσιν, ἐν αἰσχύνη ποιεῖσθαι. *Est & hæc in nostro scripto. Et legitur* ποικίλοις, *supernè annotato* λως *Meam sententiam docti, puto, probabunt.*

Cap.27.Animo elanguescente deficiunt.] οἷς ἀπαυδῶντες ἐκπίπλουσι. *male erat impressum* ἐμπίπλουσιν, *itaque semper judicaui legendum vt correxi, adstipulante Fabricio ex Codice veteri* ἐκπίπλειν *vox est, quæ apud Platonem quoque* excidere instituto, deficere, & elanguescere *significat. Et D. Paulus hoc sensu eam cap.9. ad Rom & 1.Cor.13. vsurpauit, aliique alias, noster frequenter.*

Cap.30.Euripidem.] *Stobæus serm.19. citat ex Euripidis Protesilao.*

Cap.32.Imitari sectarique] μιμεῖσθαι καὶ περικνίζειν *Sanè quid κνίζειν sit, non ignoro: quid περὶ faciat, sic satis video. quid autem huc possit significare περικνίζειν, dicat qui nouit. Suffridus vertit* imitari atque discerpere. *Fabricius noster* circumrodere. *ego quid horum sit περικνίζειν, aut quî huc quadret non video. suspicor legendum* περιχνίζειν. vestigia sectari. *In narratione de Antigono & Theocrito, inest mendum. vide β. συμποσιακῶν. cap.1. & Macrobium 7 Satur 3.*

Cap.37.Magistrorum aliquando institutioni. *Lege hic περὶ ἀγωγὴν ἀνηκεστία, sicut emendat Fabricius. legebatur enim παραγωγῆς. quæ tamen ipsa quoque vtcunq; lectio videtur stare posse, vt παραγωγὴ sit* dehortatio à vitio *siue* deductio, *quam tamen adolescentes auersentur. In scripto legitur παραγωγὴν, & super παρα est περὶ rubrica annotatum. Vnde Fabriciana lectio iuuari potest, quam secutus sum.*

Cap.41.Nuptas prostituant.] *legebatur προαγωγεύουσι quod retineri non incommodè poterat. quidam (inquit) adulatoris, scortum pro sua ipsius vxore (sc. qui huc vsq; gratificatus vellet videri, vt ei & sua vxoris copiã faceret) deducit. Sed Fabricius & noster scriptus habent καὶ προαγωγεύουσι*

quod

quod amplexus sum. talis fuit Cappas, qui suam uxorem Mœcenati prostituit, ut noster in Erotico ostendit. in fine libri Eurydices Epigrammate ἄϋσεν legit Fabricius: ego cum scripto Ἔυσιν, qui à voce μούσαις versum inchoat, ut sententia sit, desiderium suum Musis fuisse bene cognitum.

IN LIBELLVM DE AVDIENDIS Poetis.

QVia nuper hunc libellum & conuertimus in sermonem Latinum, & qua visum fuit, annotauimus: ad eam editionem in præsentia Lectorem remitto. inueniet & locorum quorundam explicationem, & citatorum è Poeta indicationem, & emendationis nostræ rationem redditam.

Cap. 1. M. Sedate.] *Luscinius, qui olim hunc libellum in Latinam traduxit linguam,* Sedape *habet. ut videatur Σήδαπε legisse. Verùm ego Aldino codice usum eum, neque instructum magis quàm me, puto fuisse manu exaratis codicibus, sed profectò in manuscripto nostro Σήδαπε luculenter legitur.*

Ibid. Serio dicta.] *pro ἀδεῖσθαι quod in meis annotationibus ostenderam mihi displicere, λέγεσθαι scriptus liber perspicuè habet: idque sequor.*

Cap. 2. Subiit in præsentia.] *Hunc locum pridem nòn iniuria mutilum esse suspicatus fueram. Sic autem legendum est: πρώλω ἐπῆλθε, νυῦ πρός σε γεγραμμένα πέμψαι διενοήθλω. καὶ λαβὼν ταῦτα διῆλθε χάν, &c. integratio hæc codici scripto nostro debetur. idem ποτοῖς rectè habet.*

Cap. 4. Atque admisceamus.] *καταμιγνύωμεν semper duxi legendum esse, non καταμιλωύωμεν; in quod hæc vox incuria librariorum erat deflexa. Codex scriptus veram retinuit lectionem.*

Cap. 7. Lynce versipellior.] *Ad marginem reperi notatum pro λυγγὸς legi σφιγγὸς, quod sanè est planius.*

Cap. 14. Et eam imitari pulcrè.] *Legendum est ex fide scripti & sententia dictante, ἐ γὰρ ἐςὶ ταὐτὸ καλόν τι, καὶ μιμεῖσθαι καλῶς.*

Cap. 31. Succensebat enim.] *Ζεὺς γὰρ οἱ νεμέσα. ita versus requirit ratio, Aristoteles etiam (quod in prioribus annotationibus memoria mihi non suggesserat) hunc versum citat lib. rhetor. ad Theod. secundo: ubi tamen νεμέσησε legitur. Sed & infra versus de Phœnice citantur, quorum etiam in libro de discrimine amici & adulatoris meminit; qui hodiè desunt post Iliad. ι. 457.*

Cap. 44. Quouis verbo percellitur.] *In Græco φιλεῖ πεποιῆσθαι. Annotaui me legere ἐπτοῆσθαι. In libello (ut hoc addam) περὶ τοῦ ἀκούειν, dictum hoc ad Heraclitum autorem refertur, & pro πεποιῆσθαι legitur non minus absurdè, παιδεύεσθαι. Ego in mea sententia persisto, quod usu vocabuli eam video confirmari. Sic enim Plutarchus infra de virtute muliebri, de Eryxone concubitum Laarcho, sed simulatè offerente. ἣν ἂν ταῦτα πρὸς ἡδονὴν τῷ Λαάρχῳ καὶ πυνθάνεσθαι ἀναπτοηθεὶς πρὸς τὴν φιλοφροσύνην. possem etiam afferre plura, nisi & rem satis manifestam*

cogitarem, & alibi etiam aliquid adnotassem huc pertinens. Has autem codice manuscripto delere nolui: inueni tamen in eo super illam mendosam vocem à correctore adscriptum ἐπλοιῶζ. & ἀργοτέρως μοι scriptum, quod monueram mihi probari, non μὴ.

Cap. 60. Hac illac transfigi.] *μηλοκιζόμενος in hac ego lectione desidero nihil. tamen cùm codicem scriptum conferrem, in eo ad marginem obseruaui appositam aliam scripturam μηλοκλαζόμενος, quod annotatu dignum duxi.*

Cap. 69. Qui nascitur.] *Hos versus aliter vertit Tullius sub finem primæ Tusculanæ, & ex Euripidea Cresphonte docet sumptos. Exstant & apud Stobæum sermone ριθ. Porrò annotationes in libellum de Homero exstant seorsim excusa, vt nihil attineat eas huc interpelare. Itaq; satis erit quædam delibasse, dum illas locupletiores & castigatiores damus.*

IN LIBELLVM DE HOMERO.

Cap. 4. Non carens grauitate.] *ἀσεμνῶς legitur in omnibus impressis. quod nemo credet verum esse, scriptus habet ἀσέμνως. lego itaque ἀσεμνῶς.*

Cap. 10. Quod non semper.] *Sic semper putaui legendum, ὃ γὰρ ἀεὶ. itaque expressum est in scripto.*

IN LIB. DE RATIONE AVDIENDI.

Cap. 3. Simul & optimam.] *τὸ χρηστότατον. id quod infert Plutarchus, satis ostendit deesse aliquid: vt si scriptum fuisset τὸ χρηστότατόν τε καὶ βλαβερώτατον, aut aliquid tale. In conuiuio septem sapientum non longè ab initio hoc ipsum narratur, τὸ πονηρότατον ἐξελόντα, καὶ χρηστότατον ἀποπέμψαι. memoriæ proditum est Æsopum idem de lingua iudicium tulisse. nam & cùm optimas & cùm pessimas carnes iussus ab hero emeret, linguas emisse. Post scripta hæc inueni in scripto codice ὁμοῦ καὶ φαυλότατον. Et ἐκπέμψαι, non ἀποπέμψαι.*

Cap. 4.] Naturam componat.] *κατακερῶν τὴν φύσιν. Verbum hoc quin sit mendosum, minimè dubito. Luscinius interpres:* totum habitum immutet. *nescio sanè quos codices, aut potius quas coniecturas secutus. Sed quam tutum mihi fuerit eum sequi, iudicabunt Græcorum cum Latinis conferendorum periti. Credo καθαρθείη scriptum fuisse ab authore. nisi (inquit meo iudicio) purgetur anima ipsius translatione minimè incommoda. post inueni scriptum habere κατατρύη quod indico. quod ex υ fieri potuit solertia librarij οι. vox quidem ea satis quadrat.*

Cap. 11. Quauis oratione percelli.] *Vox à sensu & instituto alienissima hic erat παιδεύεσθαι. supra ostendi, cur ita, vti ego verti, sit legendum, ἐπλοιῶζ.*

Cap. 14. Mel meditantes flauum.] *ξανθὸν μέλι μηδόμεναι Carmen est Simo-*

est Simonidis. quod nescio an casu potius quàm industria etiam meretrice extulit Luscinius. flauum mel conficientes. *esse autem Simonidis carmen didici ex Plutarchi libello de sentiendo profectu ad virtutem. Cæterùm in scripto annotatum est pro ἐπινοοῦσαι in hac ipsa periodo ἐπιοῦσαι. & paulò post pro δραστικά δραματικὰ legi. quæ profectò sunt meliora & magis huc quadrantia vocabula. ideo ea in vertendo sum amplexus. aliquantò post αὐτόδοτον ποιεῖν, malim legere πεῖν.* 137. 19. De infiniti sectione.] Περὶ τῆς τῶν ἀρίστων τομῆς. Iniiciunt (*ait interpres*) vel optimo cuique orationis membro quæstionem hanc, &c. *Hoc an sit ἀρίστων τομὴ, aut cur ita visum interpreti, non assequor. ipse non verear legere, τῶν ἀορίστων τομῆς, vt ἀόριστον sit τὸ ἄπειρον. nam facultas continui deinceps diuidundi nunquam re ipsa completur. quod ex Aristotele notum est. γ φυσικῶν & θ. prima Philosophia. Itaque ἀορίστων τομὴ erit* continui infinita sectio. *Quid quod scriptum deprehendi habere ἀορίστων? De Vlysse autem locus est Odyss. ρ. 221. Sed Melanthij sunt verba, non procorum. ἔμπνουν autem non est proprium nomen, sed eum qui purè in pectore nato periclitetur designat. & idem refertur proximè sequente libello, prope finem. Paulò post ἐπιτεύξῃ pro ἐπιτάξῃ sensus docuit legere. sed ita habet etiam scriptus.*

Cap. 19. Nutus, & vultum.] *καὶ νάμα hoc quid sit? lego νεῦμα. adstipulatur scriptus, in quo etiam πίπτουσι & διώκουσι rectius legitur, quàm in impressis mutilo sensu participia nescio an pro ἀπορίας non sit ponendum ἀπειρίας. sed tolerabilia mouere nolui.*

Cap. 22. Inter echinopodas velut.] ὡς ἀν' ἐχινόποδας. *Apud Athenæum extat libro tertio, δειπνοσοφιστῶν versus integer:*

Ὡς ἀν' ἐχινόποδας, καὶ ἀνὰ τρηχεῖαν ὄνωνιν.

Φύονται poeta, quicunque is fuit, libuit prima producta ponere. qui patrocinio ipsius Aristotelis vti potest, ita scribentis libro sapientiæ 5. cap. 4 φύσις δὲ λέγεται ἕνα μὲν τρόπον ἡ τῶν φυομένων γένεσις. οἷον εἴ τις ἐπεκτείνας λέγοι τὸ υ. Habes ergo & pentametrum. Atque ita hoc distichon etiam refertur in libello de fraterno amore, & in sympostacis. lib. 1 quæst. 4. hic in scripto erat οὐδὲν absque ἵνα, sed in margine ὄνωνιν illitum. Infra in libello de fraterno amore in textu est ὄνωνιν, vitiosa lectio in margine. Sed & sequens periodus est manca, quanquam satis interim perspicua. fortassis apud παρασχεῖν deest δύναιτο, aut aliquid tale. scriptum χοι in margine vt fiat παράσχοι. Locus Platonis est quinto de rep. pagina penultim. vbi pro μελιχλώρους male legitur μελαγχλώρους. In libello de amici & adulatoris discrimine (41. b) μελίχρους legitur. Mox pro αὐτοὺς legitur αὐτοῦ, scriptum secutus, & rationem indidem ἀπαγγελίαν pro ἐπαγγελίαν amplexus sum, cùm pagina huius priore parte ἀπαγγελία pro elocutione esset etiam posita. υ longum. Plato etiam menda-tur.

Cap. 24. Sessio autem non insolens.] Καθέδρα ἄτυφος. *Scriptus annotat in margine ἄθρυπτος, quod significat mollicies expertem sessionem, & magis videtur concinnum.*

Cap. 30. Initiatum.] *κατηργμένης legi, ex scripto. καθειργμένης enim non perinde quadrat & περὶ τῆς μαθήσεως mendosum est. περὶ αὐτῆς scriptus habet perspicuè. Legi etiam φοβηθέντας τὰς ἀρχὰς articulo ex scripto reposito, & singulari ob πλεῖστα μισον [illegible].*

Cap. 31. Philosophia excidit.] *Ἐμποδίζεται δὲ ἀναιδείαν. Lego ἐμποδίζεται, qui deterritus laboribus prius philosophia excidit studio conatuque eius assequendæ quàm vllum dignum toleratarum ærumnarum tulerit fructum: idem mendum notauimus in παίδων ἀγωγῇ. Sed hîc etiam scriptus nobis suffragatur.*

Cap. 35. Rectè audire.] *In Græco est, ἀρχὴν τοῦ καλῶς βιῶσαι τὸ καλῶς ἀκοῦσαι νομίζοντες. & scio sensu non inepto ita legi posse. nempe initium rectè viuendi esse, vt male si audias, id est reprehendare merito tuo, id æquo animo feras. Sed ego id huc quadrare non puto. Et καλῶς ἀκοῦσαι scripsisse Plutarchum iudico, vt qui libelli summam vnumque in fine repeteret. Initium rectè viuendi vult (opinor) esse, vt rectè ac nostra cum vtilitate audiamus eos qui ad vitam formandam nos doctrina instituunt. κακῶς ἀκούειν fol 33. vlt. hoc. ipso libello ita dicitur, vt est apud Latinos male audire. sed aliud profectò est male audire, quàm iustas reprehensiones æquo animo ferre. Quid multis? Hîc quoque meam sententiam scriptus liber citra vllam obscuritatem confirmat: vnde & ἂν inseri potest post αἰδῶ.*

IN LIBELLVM DE DISCRIMINE adulatoris & amici.

Initio. *Philopappus amantem aui significat. Sed esse cognomentum ex eo liquet, quod infra seorsim repetitur. Itemque in cap vltimo libri primi Sympofiacῶν. Platonis locus est quinto de Legibus, & quod de veritate citatur paulò antecedit, in prima eius libri pagina.*

Cap. 4. Vt Euenus.] *Sic & pagina vltima Platonicarum quæstionum. In salubribus præceptis Prodico adscribitur, sed talia occurrunt multa.*

Cap. 5. Verba eorum referunt.] *Sic interpretor verba ἀκηκοότες ὡς τις εἶπε Vt ille Terentianus,* Quidquid dicunt, laudo, &c. *notus est enim locus. Mox* Cap. 6. Vmbram metiri vt cœnæ. *Sic & Erasmus. Locus est obscurus vtcunque, sed probabile est parasitos vt in tempore ad prandia occurrerent, dimetiendis vmbris eorum horas & articulos exquisiuisse: quomodo nunc horologia obseruantur.*

Cap. 7. Difficulter deprehenditur.] *Sanè impressi habent δυσχώριστος ἐστι. Sed neutiquam prætereunda est alia lectio, annotata in scripti libri margine, δυσφώρατος. quæ mihi concinnior etiam atque recepta videtur.*

Cap. 14. Non impetus.] *Impetuum melius legeretur, & minus etiam ambigue.*

Cap. 14. Aut polium.] *Versus est Nicandri Theriacis. 64.*

Cap. 21. Cum rex Charilaus.] Χαρίλαυ *χαρελάου forte, vt in Lycurgo. vide*

go. vide quæ ibi annotaui. Sic infra etiam ἀποφθεγ. 139. in Laconicis 161. legitur χαρίλλαν, quarto casu.

Cap. 25. Suilla cute crassa.] φορζιὰν παχεῖαν. *quid sit φορζιὰ, nolo hic disputare. satis & hinc & ex libello de cohibenda ira liquet, capistrum esse quo uterentur qui fistula canerent. Marsya inuentum ibi ex poeta quodam dicitur. φορβειὰν Eustathius, & alij ferè scribunt. Sed quadret sanè Scriptus non hoc, sed φορίνην habet, quæ vox cutem suis significat,* ein Säwhaut. *Iudicent docti, an non optimè in hebetem ac rudem competat: & utram malint lectionem sequi. in margine habetur φορζίαν, quæ vox est etiam paulò ante. & profectò quiduis potius quàm* insulam *significat, quam huc interpres ingesserat. quid autem sit de Cyprio illo, & ἐνθέμενος, mihi sanè non est euidens. Idem liber βύαννη habet in margine quidem, in textu μιπέμφω. Amplius.*

Cap. 26. Mediocrem in ciuitate.] Τὰ μέσα φεύγουσι τῶν πόλεων, *hoc secutus sum, quanquam πολεμίων, scriptus noster haberet. Notus est versiculus & arrogantiam & ignauiam, actam summa cum odio, quàm infima cum abiectione coniuncta vituperans.* Πολλὰ μέσοισιν ἄριστα, μέσος θέλω ἐν πόλει εἶναι.

Cap. 27. Quod si quis.] Ἀνδὸς *lego ex sententia.*

Cap. 28. Propones.] ἐκπάγλου *legi, ac ita est in scripto nostro, perspicuè verum. nam ἐκπαγλον τὰς vitiosum est, ipsiq; Erasmo imposuerat. Quod postea de Megabyzo refert, ut & in libello de Animi tranquillitate, Plinius 35. 10. ad ipsum Alexandrum Magnum refert.*

Cap. 33. Atrociaque supplicia exercentem.] τυμπανίζοντος καὶ πλίνθοντος. *De priore annotauimus ad Dionem Plutarchi aliquid. Posterius mihi suspectum est mendi. in scripto est πλύνθος, Erasmus vertit,* Vectigalibus oneranti populum.

Cap. 37. Ne Biantis quidem.] *Alij alijs, noster sub initium conuiuij septem sapientum Thaleti tribuit.*

Cap. 39. Tamen in minoribus.] *Habent nostri λοιπὰ λαβεῖν. Scriptus μικρά, quod magis placuit.*

Cap. 42. Non probos.] τῇ σῇ πονηρῶς. *Sic legitur etiam apud Stobæum λόγῳ ιδ´. adducentem hæc ex Erechtheo Euripidea. pro τῇ σῇ legi σιγῇ, est in margine libri manuscripti annotatum, quod nescire harum rerum diligentes nolui. nam quod ibidem pro ἀφοσιοῦνται monemur, alibi legi ἐξελαύνουσι. non mouet me, & probabile est esse γλώσσημα.*

Cap. 45. Publici contra ius non scriptum delicti.] ἀπ᾽ εἰσαγγελίας. *sic & scriptus cum apostropho ad præpositionem. Vox mihi est ignota, & pro simplici εἰσαγγελίᾳ accipio. de qua vide Harpocrationem Suidam ac Pollucem cap. 1. lib 8.*

Cap. 47. Aut si non persuadet.] ἂν δὲ μὴ πείθῃ, *lego.* πάθῃ *scribitur sed mendosè. Erasmus vertit:* Si non patietur ille. *Verùm Græci sic non loquuntur. Sed meam correctionem à iudicio profectam, scriptus liber inspectus certam reddidit. Idem (ut obiter studiosos iuuem) senarium peruertit,*

uertit, cuius sententia est: Verum amicum socium se sanis amici consiliis atque institutis præbere, non vitiosis item.

Ibid. Vt enim aliquando conscii.] *In Græco impressum est*, οὐδὲ γὰρ τῷ συνειδέναι. *Scriptus habet*, οὐδὲ γὰρ τό. *Ego sensum secutus sum, & legi*, οὐδὲ γὰρ πρὸς τῷ συν.

Cap. 50. Excitante. * κρυφίου δὲ λέγει] *Locus mihi videtur esse mutilatus.*

Cap. 55. Parum ingenuum est.] ὥσπερ ἀπελεύθερον *hanc lectionem secutus Erasmus, nescio quem libertinum comicum excogitauit. in scripto est* ὑπελεύθερον, *& supernè notatum* αὐτελεύθερον, *quod in vertendo secutus sum. Notum est, quomodo vetus comœdia libertatem dignos publicè notandi in licentiam maledicentiæ detorserit. de qua re hîc commentari non vacat. Vide Horatium in epistola ad Augustum, & de arte Poetica ad Pisones, atque alibi, ne alios huc citem. Quid Erasmus secutus sit quod* κονίας incrustationem tectoriam *vertit, aut quid legerit, non sum solicitus. Græca enim plana sunt.*

Cap. 60. Male etiam Antiphon.] *Oratorem intellige Atheniensem, cuius vitam Plutarchus scribens, hanc historiam recitat.*

Cap. 62. Funem molestarum soluit curarum.] λύοντα τὸ τῶν δυσφόρων σχοινίον καὶ μεριμνῶν. *Dubium non erat mihi, quin legendum esset* σχοινίον μεριμνῶν, *& sic postea in scripto reperi. Est autem* vinum amara curarum eluere efficax, *Flacco 4. Od. 12. Sed vtrum* Lydius Deus λύδιος, *an potius* λύσιος *scribendum sit, vt est apud alios, & infra in septem sapientum conuiuio, nescio. certè etymo verba videntur quadrare, & codex adstipulatur. Pausanias in Bœoticis aliam adfert causam, cur Bacchus* Lydius *dicatur, quam omitto. Scriptus codex meæ lectioni cùm subscriberet, eam tenui, vitiosa omissa. Idem hic quidem* λιδίου *habet.*

Cap. 66. Platonis ad Dionem.] *Exstat hoc in quarta Platonis epistola.*

Cap. 72. Corrigere Speusippum.] τῷ βίῳ τὸν Σπεύσιππον. *Sic emendandum erat è scripto. In Homerico* οὐδ' ἐνὸς *reposui ex ipso autore, multò quàm* οὐδενὸς *sit* ἐμφατικώτερον. *Iliad. ϑ. 234. Scriptus quoque rectè habet. Erasmus locum peruertit. De Phœnicis consilio, vide quæ annotaui ad lib. de Audiendis poetis.*

Cap. 75. Vlysses in Scyriis.] Καὶ ὁ ἐν τοῖς Σκυρίοις Ὀδυσσεύς. *Erasmus vix scio quid secutus, vertit*, In tragœdia, cui titulus Domini. *legit nimirum* κυρίοις, *litera Σ neglecta. Cæterùm ita notum est delituisse Scyri inter regias puellas Achillem detrectatione belli Iliaci, vt mirer id Erasmo in mentem venire vel primo intuitu huius loci non potuisse, si quidem ipsius codex habuit* κυρίοις, *præsertim cùm in libello de Audiendis poetis etiam hi ipsi versus ponantur, in Scyro desidentis Achillis nominatim facta mentione. Vbi tamen pro* καταισχύνων *legitur* ἀποσβεννύς: *Vt ex tempore citandis dictis fiducia memoriæ aliquando docti in syllabis errant.* ἀποσβεννὺς *quidem est* ἐμφατικώτερον, *& (vt puto) genuinum*

eius loci. Qui autem hîc Scyrij citantur à Plutarcho, tragœdia Euripidis, memini eam alicubi apud Stobaum citari Σκυρὺς. Idem Erasmus supra Chariis *nomen proprium fecerat, cùm sit χαρίεις vox adiectiua notissima. Sed & μνημονικὸν ἁμάρτημα hîc nota. Non enim Agamemno, sed Minerua Diomedi Tydeum patrem exprobrat versu qui hîc citatur, ex Iliad. ε 800. sed Agamemno in eamdem eum sententiam increpat in ἐπιπωλήσει, Iliad. δ. 372. 399. mox in sententia Thucydidis pro ἐπὶ μεγίστοις legi ἐπὶ μεγίστοις, ratione perspicua. Adstipulatur scriptus.*

Cap. 80. In puniendis autem delictis.] ἐν δὲ ταῖς κολύσεσι. *Hoc vocabulum Græcum non est. κολάσεσι tamen legere malui, quàm κωλύσεσι, quod videtur incidisse Erasmo, qui* cohibendis peccatis *vertit. certè prior pars, in qua τὸ δεδίττεσθαι est, κώλυσιν habet. hic* reprehensio *requiritur. non tamen dissimulabo, κωλύσεσι me postmodò in scripto reperisse, sicut & id, quod coniectura ductus posueram sub libri finem κατηνόησαν à verbo αἰονῶ. nam κατιλωόντασαν nihil credo significat, in hac quidem lingua.*

IN LIBELLVM, QVOMODO QVIS se ad virtutem proficere sentiat.

Principium videbatur non integrum, & Luscinius pro εἰ μηδεμίαν legisse ἢ μηδεμίαν, alio etiam priore ἢ posito. Certè nominatiuus nullus, neq; nomen aderat, qui cum πῶς cohæreret: & interrogatiuè prima periodus legenda videbatur. Quid ita? quia nebulas nobis offuderat corrector, à particula εἰς librum auspicatus, cùm & in Aldino, & in scripto (vtrunque autem eodem accepi tempore) τὶς rectè legatur. Obiter monendum duxi, προκοπὴν, de qua hæc agitur, à Tullio progressionem ad virtutem *appellari. Sic enim ad Varronem in Academicis, scribit:* In qua quod inchoatum est, neq; perfectum, progressio quædam ad virtutē appellatur. *Medio ergo loco inter bonitatem naturæ est & virtutem, vt apud nostrum rectè dicitur 2. Sympos. 3. Ipsum verbum προκόπτειν verbo* procedere *exprimere voluisse idem Cicero videtur lib. 3. de Finibus:* Qui processit aliquantulum ad virtutis aditum, nihilo minus in miseria est, quàm ille qui nihil processit. è Stoicorum sententia.

Cap. 1. Non enim aliquis sapiens.] *Menda huius loci sententiam obscurauerant. Legendum est, οὐ γὰρ ἂν ἀνάγκῃ εἶ, &c. μεταβάλλοι ἄν. Quæ lectio scripti codicis præsidio munitur, & quam res ipsa confirmat. Nam disputatio est contra Stoicos. medium inter perfectam stultitiam & absolutam sapientiam nullum relinquentes, sic satis confusa.*

Cap. 2. Applicandus. πρὸς στάθμην *Octonarius Trochaicus, nisi si* πρὸς στάθμην *senarij iambici finis est, reliqua integer Senarius, quod non puto. Prouerbium est scitissima sententia.* Cap. 3. Qui è profundo attollūtur.] ὥσπερ ἐκ βυθοῦ. *Luscinius:* Haud aliter atq; si liquoris aliquid decedat è dolio. *Videtur legisse πίθου nescio quos secutus codices, aut*

quas rationes (tametsi quàm miserè is hunc librum verterit, non est cuiquam volenti iudicare obscurum) certè nostrum malo, habetq́; ita etiam scriptus. Qui subitò ex profundo attolluntur, *vt sit in fluctibus marinis ij moram motus supputare nō possunt, & quod ἀναφερομένοις pro ἀναφερομένην legimus, idem approbat. Idem ἐπισχεῖν, nos optat ἐξ eum acccepimus. & paulò ante ad ἐγγινόμενον annotat, legi περιγινόμενον Locus est valdè cōcisus. In Oraculo Cirraorum πολεμεῖν pro πολεμεῖς ex scripto. & in comparatione calami. ἐκλείπεται ex eodem recepi quod deerat. & γίνεται pro γένοιτο idem. Videtur autem alludere ad poeticum aliquod dictum.*

Cap. 12. Sophocles aiebat.] *Hunc locum facilè nunc emendo, cùm quidem vellem etiam in pluribus idem à me fieri vel per occupatiōnes, vel tam iustis de causis posse. Sic ergo legi volo: Sophocles aiebat, se primum animi ludiq́; gratia grandiloquentiam Æschyli imitatum: deinde eius in apparatu condensationem atq; artificij industriam: tertio demum nunc loco ad id dictionis genus se transtulisse, quod ad formandos mores aptissimum, eaq́; de causa esset optimum. pro πικρὸν autem legi κοινὸν iampridem, itaque etiam habet scriptus.*

Cap. 14. Tacet ictus.] *ὁ πεπληγώς. supra de aud. poet. ὁ πεπληγώς,* ictus. *alibi autem docui in Plutarchomericis esse media quæ passivè, & contra passiua quæ actiuè significent, δεδορκὼς σιωπῇ cum πεπληγὼς conueniunt. itaq; nihil muto, cùm hic ipse locus eum canonem confirmet. & idem docent cùm alij Græci Grammatici, tum Eustathius, Iliad. χ. 497.*

Cap. 21. Lingua iam torpet.] *Sapphicum versum emendaui ex Oda ipsa, vt extat apud Dionysium περὶ ὕψους.*

Cap. 38. Aquarum prouentum.] *Scripsit haud dubie* apuarum, *ἀφυῶν. Sed fortasse librarius quid rei* apua *esset ignorans, q pro p mihi excidisse putauit. Hoc annoto, vt æquanimitatis & aduersum me, & erga librarios adhibendæ lectorem diligentem commonefaciam. in fine libelli periodus erat manca, & legendum οἰόμενοι putabam, quod inde in scripti margine inuentum, secutus teneo. Polycleti dictum hoc etiam lib. 2. cap. 3. Symposiacῶν refertur.*

IN LIB. DE CAPIENDA EX inimicis vtilitate.

Cap. 1. I*nitio libri ἄτερ mihi valde suspectum est. Nam & vox est poetica. Et si administranda repub. abstinuit Pulcer, cur dicit eum publicè prodesse in isto vitæ statu, cur versanti in repub. ait de inimicis commentandum? Itaque in versione illud ἄτερ secutus non sum. Πᾶλχερ Græco more scriptus habet.*

Cap. 5. Vtilitatis.] *εὐχρηστίας. sic omnino scriptus. nam εὐχρηστία hoc quidem loco est canis in balneo.*

Cap. 8. Proprium ei.] *ἴδιον αὐτῷ cur non legas, id quod sententia loci*

loci dictat, potius quàm ἑαυτῷ? non enim profectò matricidium Adrasto, sed Alcmaonem imitatur Eriphyles cades matris. res notissima legentibus poetas, & eorum interpretes, idemque est in libro de Audiendis poetis. χρύσοσον porrò scribi debere pro Crassi, notissimum. vtrobique adstipulatur scriptus liber: in quo etiam est οὐκ ἐδάκρυσας. cùm οὐκ deesset, ùque defectus totum locum vitiaret nisi fortassis marito in vxoris funere flere vitio dari potuit. Tum προσφέρων ibidem est. προσφέρων sermo Gracus respuit hoc loco. προσφέρων contrà aptissimum est. vtuntur & alij, & ipse Homerus Iliad. β 251. καί σφιν ὀνείδεα προφέροις.

Cap. 9. Sed non minus vtilitatis.] οὐκ ἐλάττω δὲ ἑτέρων. legit οὐκ ἔλαττον δ' ἑτέρων Erasmus, vt mihi quoque non primo sic legendum videatur, & sic est in scripto rubrica superne annotatum: vbi & κακῶν πάσχειν similiter super κακῶν ἀκούειν allitum. Paulò post quod Antistheni dictum adscribitur, ad finem libelli de adulatore, & in libello περὶ παρρησίας adscribitur Diogeni, Cynico & ipsi.

Ibid. Iasonem Thessalum.] Θετταλὸν. Προμηθέα Prometheũ hunc à Plutarcho dici vix credo cum & alij, & Cicero 3. de Natura deorum Iasonem vocent Pheraum.

Cap. 13. Quàm in amicitijs.] Μᾶλλον ἢ ἐν ταῖς, ἢ de meo inserui. Quis enim non videt defuisse? certè maioris est animi inimico, quàm amico benefacere.

IN LIB. DE MVLTITVDINE. amicorum.

Cap. 1. Principium libelli sumptum est è Platonis dialogo, qui nomen habet à Menone illo ipso. Quod de amici vmbra sub initium è Menandro dicitur, plenius in libello de fratrum amore citatur. Empedoclea & qua è poeta citantur de Ophelta, non eram nescius, metrica esse. Sed hac prosa oratione malui vti.

Cap. 3. Pythiam.] φιντίας Pythias hic vocatur à Cicerone (summo codicum consensu) lib. de Officiis tertio. quo loco istorum amicitia vsus exponitur. tamen in impressis, & in scripto etiam φιντίας est, quod nolui dissimulare. Caterùm Luscinius superius ὑψικύλης τρόφιμον verterat puellam, perineptè vt plurima alia: cùm ex poeta aliquo hac Plutarchus citet de Ophelta. cuius rei etiam infra παραμυθητ. mentio fit. & capite primo quarti Symposiacῶn, ijdem versiculi citantur, etsi mutilati. quanquam ἄχρηστον ibi non est, sed ἄπληστον, quod (nisi fallor) melius multò quadrat. Fabula nota est ex Statij Thebaide, & Nemeorum Pindari argumentis, alijsque scriptoribus. Iam ἀφ' ἑστίας ἄρχεσθαι, non est à Vesta deorum matre, vt reddidit Luscinius, incipere: sed rem iam inde à principio & initio repetere. Et Plutarchus passim sic vtitur prouerbio, vt in libro de communibus notitijs aduersus Stoicos. οἱ δὲ ὥσπερ ἀφ' ἑστίας ἀρξάμενοι τῆς καθ' ἑαυτοὺς κινεῖν, &c. Et de malignitate Herodoti,

ὥσπερ ἀφ' ἑστίας ἀρξάμενος ἰοῦς ἰνάχου θυγατρός. *Sed hæc persequi non est huius operæ.*

Cap. 4. Tuum nec.] *Commodius sic vertissem:*

Partem in tui veniat q; haud inuitus mali.

Prorsus enim mihi videntur duo esse senarij iambici. αὐτόν τι si legas, prior etiam constabit. certè prosa oratio non sic patitur collocari verba. Omninò autem quæ præcedunt, deprauata sunt, & pro hoc initio Ποῖα δὲ πρῶτον εἰδ,ε,ι, β, χ, ς, δ. annotata est alia apud manuscriptum codicem lectio omnibus modis concinnior, Σκεπτέον δὲ πρῶτον εἰ, &c. δοκιμάσαι ἐν φίταις, &c. Sed pro οἰσόμεθα ἀπαίσῃ τύχῃ (quod nullum efficit sen sum) ego coniecturam secutus, εἰς ἀγῶν ἀπαίσης τύχης legi: idq; probatum iri doctis confido, εἰσάγων etiam in scripto reperi postea temporis. sed supra datiuos istos, genitiui erant annotati, vt lectio diuersa, eaque haud obscurè planior. ἀνεξετάσως est in scripto, & mallem παρεισιόντων. ἰξίνη quid sit, nescio. fortè ἰξίνη, aut etiam ἀπαρίνη (Klebtraut) ita enim nos eam herbam dicimus, quod adhærescere vestibus prætereuntium soleat: notam omnibus vulgo. Sed nihil possum pronunciare, libris destitutus. ex scripto etiam est πολιὰ & περιλαβόντας, deest autem δεῖ vel χρή. Hæc annotaui, vt eo expeditior esset nostra cum Græcis componendi ratio.

Cap. 8. Mortalium mediocres.] *Versus sunt apud Euripidem in Hippolyto, quos alio genere carminis verti, permissa omnibus interpretibus vsus licentia.*

Cap. 10. Plauti Nero.] Τοὺς Πλαύτου Νέρων. *Occisum à Nerone* Plutum *quendam in Nerone Xiphilinus è Dione commemorat: vt fortassis etiam in eius necessarios sæuierit. sed arbitror vitiosè* Plutum *pro* Plauto *legi. de* Plauti *interitu per Neronis tyrannidem vide Tacitum lib. 14. ferè extremo. Hanc coniecturam scriptus liber corroborat: habet enim* Πλαύτου *perspicuè. quod duabus de causis ingenuè significo. cùm quod non piget me fateri vnde adiutus sum, tum quod Xiphilino simul & Plutarcho, nobilisq; historia subuenitur. Vbi & in hoc libello & in alijs, & quo pacto desciuerim à recepta lectione, facilè eruditi, si Latina nostra cum* Græcis *conferre non grauabuntur, & agnoscent & iudicabunt.*

IN LIB. DE FORTVNA.

Cap. 1. Non sapientia.] Εὐβουλία. *Impressum erat* ἀβουλία, *mendo euidenti, quod vel paulò post* ἀβουλία *nominata arguat. Eoq; scriptus caret. Senarius est, ob cuius approbationem & vsurpationem male audiunt Theophrastus. Apud Ciceronem legitur Latine versu redditus quem nos posuimus.*

Cap. 2. Iustitia præsentem.] *Lego. Locus distinctione praua erat in Græco obscuratus, neq; verear contendere sic legendum, δεῖται καιροῦ ἐντεθυμημένου δὲ τὴν ἀβουλίαν, &c. quanquam scriptus idem habet quod impressi.*

Cap.4. Munera rependens.] ἀντίδωρα. *in comparatione animalium legitur* ἀντίδοτα, *quod non itidem probo.*

Ibid. Dorsum horret.] ὀξυβελής. *Versus vitiatus. In scripti margine alia lectio erat adscripta sed dum codex glutinaretur, præcisa fuit, ut lege tota non possit. verbum quidem* ἀκάνθαις *ante* ἐπιπεφρίκασι *exstat. forte igitur legendum,*

ὀξυβελὴς νώτοισι δ' ἀκανθ' ἐπιπέφρικασι.

Vt ὀξυβελὴς *ad echinum referatur. aut* ὀξυβελεῖς, *ut ad* ἀκάνθας.

Ibid. Vires exiguæ.] *Vsus sum mea libertate. vitiosè ijdem versus citantur in libro de terrestrium animalium cum aquatilibus comparatione, & uno loco ad alterum collato videntur quadam posse corrigi.*

IN LIBELLVM DE VIRTVTE & vitio.

Cap.1. Non foris est.] Ἔξωθεν εἶναι. *Lego* ἔξωθεν ἐστιν. *καλλιγραφίας mendum adscribendum. scriptus* ἐστιν *habet perspicuè. Aldinus notam, quæ idem significat. Idem de Anchisa supra* ῥάκος *annotatum, rubrica habet* σῶμα, *quod magis sanè quadrat. Reliqui senarij exstant integri* περὶ εὐθυμίας, *& versus de igne, Homeri est apud Herodotum in eius vita.*

Cap 2. Absque face exurit.] Εὖνι ἄτερ δαλοῦ. *Hexameter est Hesiodeus. Luscinius:* occultis viribus, *ut videatur* δηλοῦ *legisse. Alius & noster habent* δαλοῦ. *Sed in medio est Hesiodeum poema,* ἔργων 70ς. *In libello* περὶ φιλοπλουτίας *legitur,* καὶ ἐν ὠμῷ γήραϊ θῆκεν.

IN CONSOLATIONEM AD Apollonium.

Cap.1. Oratio saucij.] Ψυχῆς νοσούσης, *apud Æschylum legitur (sunt enim è Prometheo vincto qui exstat.)* ὀργῆς. *sed solent scriptores citare aliquando dicta aliorum leuiter ad propositum inflexa. In cõuertendo meos pesius, non Tullij versus, qui reperiuntur in 3. Tusculana, vnde nullo, si libet, negotio petes*

Cap.4. Et improbè egisset.] ἄποπόν τ' ἐπιπονήκει. *lego versus gratia,* πεπονήκ'. *Sed & postremi duo non sunt prorsus integri, cùm quidem senarios esse liqueat. Lego autem priorem* Ἀγαθοὶ, τὰ νῦν δὲ μέτρι' ἐστὶ σοι κακῶν. *Posterior sic videtur posse emendari:*

ὥστ' ἀνὰ μέσον πῶς, καὶ τὸ λοιπὸν εὖ φέρε.

Vt particula ἀνὰ *significet subaudito verbo substantiuo:* Iam es in medio vtriusque fortunę adhuc, neque nimis secundis, neque nimis aduersis vteris rebus. *Sed si cui secus videtur, non impedio quin sequatur quod volet, aut quod meliores libri suppeditabunt. mox* ἄφθονον *pro* ἀνάφθονον *etiam scriptus habet. quorum hoc sententia aduersatur, illud rectè legitur.*

Cap.6.

Cap.6. Vel minima nos.] *Hic versus facilè castigabitur ex Stobæo, apud quem exstat orationis* CIII. *initio. qui mox sequuntur, ibidem adducuntur integri ex Oeneo Euripidis.*

Cap.9. Quod quadrigæ.] τετρίππων νενίκηκεν *Insolens, si non vitiosa locutio. lego* τεθρίππῳ νενίκηκεν, *cuius lectionis testimonia sunt permulta Pindari Odarum inscriptiones, & literarum inculcatio inepta vsitatior fuit, quàm expediat, librarijs. Fuerat etiam in scripto idem factum, quod litura testatur.*

Cap.12. Qui censuit si in vnum.] τὴν οἰομένην δεῖν συνενεγκεῖν μὲν. *Senarios de lacrymis paulò supra Comici ita legi, vt ratio ipsa legendos facile quemuis eruditum erat monitura. Hæc verò si quis putat me delectari mutationibus receptæ lectionis, inque ea re gloriolam aucupari, mihi ostendat velim, quo modo hæc sententia cohæreat. Ausim affirmare Plutarchum (siquidem non prorsus ab hac qualicunque scriptura velimus recedere: quod ego sanè faciendum minimè puto.) eum ergo ausim contendere hæc sic scripsisse, vti subijciam.* τὴν οἰομένην, εἰ συνενεγκεῖμεν εἰς, &c. *Hæc mihi emendatio videtur se omnibus eruditis & probis (quid enim est, cur alios curem?) probatura: tamen etiam in scripto idem quid in impressis reperi, vbi pro* ἥσσω καὶ μείζω δυστυχούντων, *legitur* ἥσσω καὶ μείζω χειμαζόντων. & *in margine est* δυστυχούντων. *Porrò sententia hæc Socratis multorum scriptis est nobilitata, & est ita scitè apud Herodotum in Polymnia expressa, vt non possim me continere, quin ipsa etiam verba huc ponam, cum nostri verbis optimè conuenientia.* Εἰ πάντες ἄνθρωποι τὰ οἰκήϊα κακὰ εἰς μέσον συνενείκαιεν, ἀλλάξασθαι βουλόμενοι τοῖσι πλησίοισι, ἐγκύψαντες ἂν ἐς τὰ τῶν πέλας κακὰ, ἀσπασίως ἕκαστοι αὐτέων ἀποφεροίατο ὀπίσω τὰ ἐσηνείκαντο. *Versiculum autem :* τίς δ' ἐστὶ δοῦλος τοῦ θανεῖν ἄφροντις ὤν, *qui ita nullo sensu legebatur, restituo post* δοῦλος, *adiecta interrogationis nota, id quod ratio postulabat. Est enim subiectio seu* διαλογισμὸς *atque ita alibi me legere puto recordari.*

Cap.16. Versus Simonidis distinxi.] *Non quod ita scribendos omninò contenderem, sed ne ignoraretur esse versus. idque alibi etiam sæpe feci. Pindari locum ex ipso autore emendare licet. exstat enim Oda tertia Pythiorum. Locus Euripidis est in Alceste.* χοὐκ ἔστιν αὐτῶν, *hodie legimus.* χοὐκ ἐστὶ θνητῶν. & *pro* ὅποι βήσεται, οἷ προβήσεται. *Apud Stobæum oratione* CXVII. *legitur,* εἰ βιώσεται.

Cap.17. Nam parua mortis.] Τὸν ὕπνον. *Memini me alicubi legere hoc dictum Menandro tribui, & senarium Iambicum integrum referri.* ὕπνος τὰ μικρὰ, &c. *Quod autem mox sequitur* προμνησις, *doctorum iudicium facio, an non certissima coniectura ductus, legerim* προμύησις. *id enim vocabulum facillimè in* προμνησιν *ob literarum* υ & ν *similitudinē potuit deprauari à librario non satis attento. Nimirum autem id voluit Menander Plutarcho interprete, quotidiano somno nos quasi initiari letho, & ad eius vim cognoscendam imbui. hoc potest certè* προμύησις: προμνησις *vox est à sensu huius loci alienissima. Sed hæc verba* τὸ γὰρ διελῶ-

λῶσθαι,

λῶνζ, &c. statim subiecta, mendosa haud dubiè sunt, cùm repugnent loci huius sententiæ: nisi interrogatiuè legatur πῶς εὐδαιμον, &c. In scripto nihil auxilij. Et qui sæpe eum codicem correxit, ibi de suo (vt solent) semarium margini illeuit, quo testatur locum esse mutilum. ὡς ἄν τὸ λοιπὸν αὐτῷ καθαρεύσῃ μοι. Platonis locus extat in Phædone, vnde hæc est repetita tota disputatio. Post ἄλλο περιέχει τὸ σῶμα legebatur, pro quo lege ἄλλα περιέχει, ἢ τὸ σῶμα, sententia hanc exigente mutationem, quæ cum scripta lectione prorsus conuenit. Platonis ex apologia locum ex autore emenda. In fabula Cleobis pro ἡμιόνων est ὀρέων, vox idem significans poetis. Vide & Stobæum oratione CXIX. de his exemplis.

Cap. 22. Elysio patri.] Τοῦ περιναίου, τοῦ pro καὶ repone, secutus consuetudinem loquendi. patria enim Elysius iste fuit Terinæus, & ἠλύσιον constanter habet scriptus, per υ. Cicero I Tuscul. propè finem conuertit hos versus, ostenditque esse apud Crantorem, à quo Plutarchum in hoc libro mutuatum multa satis apparet. Erat autem vitiosum hoc loco, τὸ οὖν ἠλύσιον: legendumque τῷ οὖν ἠλυσίῳ, siquidem (de quo non dubito) genuinum est τὸ εἰσελθεῖν, cuius constructio dandi casum postulat, vel his ipsis, quæ sequuntur verbis testibus. scriptus supra τὸν annotatum habet εἰς. Τοῦτον γὰρ εἶναι, non τοῦτο. Scriptus rectè, πρὸς αὐτὸν περὶ τῆς τύχης omnino Plutarchus scripsit περὶ τῆς τύχης, de casu filij: non ψυχῆς. Scriptus etiam τύχης habet, & φέρει pro φέρω, quod præfero, etsi ω supernè corrector adnotauit. Iam oraculi versus primus vt restitui sua possit integritati, non satis video: præsertim cùm Cicero in vertendis carminibus eam sibi libertatem indulserit, vt non trepidè à verbis recederet, sensum vtcunque expressisse contentus. pro ἥξει sanè lege ἤρου, ab ἔρομαι, idque probat scriptus, sed vox quædam excidit. Cogitabam cum Tullij versione comparans scriptum fuisse:

ἦ που ἴασιν νήπιαι ἠλύσιε φρένες ἀνδρῶν.

Sed quid affirmem? tertio αὐτῷ adijcio, Tullium secutus, qui vertit:

Sic fuit vtilius finiri ipsique tibique.

Cap. 25. His neque defungi.] οἱ δ' ἔθανον. Iidem versus exstant initio Pelopidæ. Legendum videtur οἱ θανόν, οὐ τὸ ζῶν, & in Comici versibus de immatura morte pro ὅτι ὅτῳ scribo, & ad ἤνεγκεν adieci ἄν versus causa.

Cap. 31. Philosophorum priscorum.] In consolatione ad vxorem, tribuit hanc sententiam Æsopo, à quo autore profectam vsurpare philosophus iste, vt alij multa, potuit.

Cap. 33. Nam qui hæc.] Hi quoque versus mendo non prorsus carent. Primus ταῦτα inserto inter δὲ & παρὰ, rectè videtur posse perfici, cùm Tullius habeat hæc. Secundum, sententia, maximè Ciceroniana, docere legendum videtur, εἰς φροντίδας τὰς συμφοράς. aut certè τὰς φροντίδας εἰς συμφοράς. νεαρὸν mediam habet breuem. ideò vltimum lego μή μοί τι νεαρὸν προσπεσόν. nisi mauis μή μοί γε. Achæi poetæ mentio est etiam apud Athenæum: & Cycnum eius citat Hephæstio.

Cap. 35.

Cap. 35. Nutrix ego vestra.] *In Ionis versibus, ἡμῶν καὶ τὰ ἡμῶν, est haud dubie vitiosum. In scripto reperi ἐξῆλθον ἡμῶν ἧπται, καὶ τοὺς ἡμῶν τροφὸς, nostramq́; in margine lectionem. Vnde videtur fortasse legendum ἐξῆλθον, ἡμῶν ἢ δὲ τῶν ὑμῶν τροφὸς: vt sint verba vetulæ nutricis, quæ & matrem & eius prolem educarit. Posteriorem esse senarium iambicum liquet.*

Cap. 37. Fortunas laudaremus.] *Impressus habet inepte, & nullo sensu ἐμακαρίζομεν: cum & alij adsint hic paratatici potentiales, vi particula ἂν ita significantes. Scriptus recte.*

Cap. 43. Res procuramus.] ὅταν δὲ χρήζωσ' *ad metrum respiciens facile videbis versus huius emendationem. Sed tamen cogitabam fortasse ἀνταφαιρῶνται legendum alioquin erit αὐτ' ἀφαιρῶνται.*

Cap. 51. Dilatorem] *procrastinatorem, qui rei gerendæ diem subinde producit. Est autem prouerbium ex Hesiodeo versu sumptum, Operum 411.* Αἰεὶ δ' ἀμβολιεργὸς ἀνὴρ ἄτῃσι παλαίει.

Cap. 52. Animi tranquillitate.] εὐδίης γὰρ εἴχετο. ἑξῆς, *&c. Lego εὐδίης γὰρ εἴχετο, ἐξ ἧς.*

Cap. 56. Hæc vita.] ὁ βίος γάρ. *Euripidis versus lacer. credo autem scribendum* ὄνομ' ἔχει, πόνος παρ' ὤν, *aut aliquid tale. Videtur enim constare, id dici, vitam nomine quidem suaui affectam, sed re ipsa miseriam esse. Sed & φησιν paulò ante alienum est, & superius ἐπιτετολυγραφημένος in margine, in textu ἐπιπολυγράφος scriptus habet.*

Cap. 57. *Qui hic referuntur Pindari versus, & confusi sunt & mendosi. Distinxi pro libito. Leguntur & in fine libelli περὶ τοῦ λαθεῖν βιώσας. pro σπισερὸν lego ὑπερὸν. pro ἵπποις ἱππικοῖς aut ἱππείοις. pro τέρψονται, præsens τέρπονται. pro ἰσχάδων, ἰσχάδων. In posteriore lego, ὀλβίᾳ δ' ἅπαντες αἴσᾳ, λυσίπονον τελευτάν. Id est,* felici fato omnibus obtingit vitæ finis laboribus soluens. *Item ζῶν δὲ λείπεται αἰῶνος εἴδωλον. τοῦτο (vel τὸ vt legitur apud nostrum in comparatione Thesei cum Romulo) γὰρ μόνον. Ita mens vocabitur imago siue simulacrum æternitatis, immortalis quippe, & diuinitus accepta. lego etiam χαλεπῶν τε, per insomnium homines monentur de iudicio, quod fiet de vtriusque generis rebus & actionibus.*

Cap. 58. Socratis ad Calliclem.] Αἰσχίνης, τὸν Ἀθηναῖον. *legendum sic est, Αἰσχίνης πρὸς Καλλικλέα τὸν Ἀθηναῖον. Locus exstat in Platonis Gorgia extremo. inde facilè quæ heic aliter legantur, apparebit, vtque vitiosis sit medendum.*

IN PRÆCEPTA DE TVENDA valetudine.

Cap. 2. Publicitus pecuniæ aliquid.] θεωρικόν τι νέμεται τοῖς συνουσιασταῖς. *Sic est legendum. Caeterùm quid sint theorica, liquet ex Demosthene, & eius interprete alijsq́; scriptoribus. Scriptus liber habet συνουσιασταῖς.*

ων. Mox pro ἀνελόντες restitue ἀντελόντες. Sic enim usitatum est Graecos loqui. Sic Demosthenes: ὃ μὴν οἶμαί γε δεῖν τὴν ἰδίαν ἀσφάλειαν σκοποῦντ' ἀποστεῖλαι. Pindarus: *χρὴ πάνθ' ἔρδοντ' ἀμαυρῶσαι τὸν ἐχθρόν. Tullius:* Viuere scientiam adhibentem earum rerum, &c. *Et:* Decet augentem linguam Latinam nominare (*s. τὴν περὶ ἤθη φιλοσοφίαν.*) moralem. *Sed satis exemplorum in re illustri. neque verò multis post versibus ita ipse loquitur Plutarchus, ἔχω δὲ στρέφοντα: & persæpe alias etiam in hoc ipso libello identidem. & infra eadem est correctione utendum, ubi λέγοντος in λέγοντα mutari debet.*

Cap. 4. Nullum culinæ nidorem.] *Magni facio, ut debeo, aut potius plurimi, maximum illum Erasmum. itaque veni in suspicionem, ne is aliud fortè bono codice legisset, quàm hic extat ἄνοψον καὶ ἄκνισον. Nam profectò ἄνοψον non est* elixum, *sed cui obsonium nullum addatur cibus. quales fuere mensæ Diogenis, & aliorum, maximè Laconum ἄκνισον est* insipidum, *sed quod nidorem culinæ non refert: qualia sunt etiam pleraque medicamenta. Certè cur nostram lectionem improbem, quæ sensum etiam Erasmiana versione subtiliorem perhibet, causam non habeo; adde quod nunc, eam ad apices usque in manuscripto esse.*

Cap. 5. Mediocritatem.] *αὐτὸν ἐπὶ τῶν μετρίων lego. αὐτῶν erat scriptum. emendatio liquidior, quàm quæ annotationem iudicari debeat meruisse, ut & illud παρασκευαστέον αὐτοὺς ἐπί. Ubi ἐπὶ vicinò mendo veritatis erat scriptum. Scriptus hoc prorsus non habet, pro αὐτῶν αὐτόν.*

Cap. 7. Præstat inimicum.] *πρός σ' ἀπήχθ' scribendum. animaduerti post Erasmum quoque secutum idem quod nos, tametsi sensum posterioris senarij non satis quibusdam possit videri expressisse. Habentur rectius scripti in libello περὶ δυσωπίας. Sunt autem ex Euripidis Medea.*

Cap. 12. Cæterùm tantùm abest.] *Adde, post οὐ μόνον particulam δὲ, qua omissa & disiunctione non obseruata, duæ in unam confundebantur periodi, & ex duabus fiebat vitiosè unica ratiocinatio, quatuor terminis constans. Cratetis dictum non est integrum. Similis sententia versus eius leguntur apud Laertium, ne ij quidem non vitiati. hîc quidem videntur esse, partes versuum, μὴ περὶ φακῆς λοπάδ' αὔξων, Αἰεὶ εἰς στάσιν ἄμμε βάλλης. fuit enim παρωδιῶν studiosus, ut alibi notatur: & in libello de audiendis poetis exempla adducuntur.*

Cap. 15. A Prodico.] *Dictum hoc Eueno tribuitur in libello de adulatoris & amici discrimine. ἀρπαλέον autem Homero lucri epitheton est Odyss. θ 164. Sed hîc respicitur ad Odyss. ξ. 110. Quod autem est ἀποδημίας paulò post, ἐπιδημίας scripsisse puto Plutarchum. Notum est etiam, in morbos grassantes vulgò incidere multos ob intemperantiam, quos alij euitant sobrietate.*

Cap. 17

Cap.17. Cùm Adæ cocos.] *Scribendum τῆς Ἄδας. Legebatur Ἰνδῦς, nimirum quia indoctus librarius ignorabat Ada Cariæ reginæ historiam: quam vel ex apophthegmatis Plutarchi, & libro quod suauiter viui secundum Epicuri decreta non possit, notam esse oportebat. Sed & Erasmum hæc lectio decepit. in scripto postmodò genuinam reperi lectionem: quo etiam refragante tamen tenuissem quod pridem obseruaram.*

Cap.20. Turpiter inopiam.] Αἰσχυνόμενος. *Senarium suspicatus sum esse. itaq; τὴν explerem. Qui pauper sit, neq; fateri suam miseriam sustinet, eò pauperior est. paulò post lego ἡδὺ δὲ πέφυκεν, est ἤδη, sed mendo aperto, quod Erasmus quoq; sensit. Paulò post τοῖς μὲν καθεστῶσι legendum omninò sic, non μὴ; si sensum velis elicere.*

Cap.24. Magnopere.] Χρήσιμον δὲ πάνυ *multò legetur melius, quàm* πάλιν. & πάνυ *est in scripto. Sed pro* λείωσιν *omninò mallem μείωσιν.*

Cap.37. De cornuta, quam.] Τοῦ κυρατίνοντος. *legebatur & hic, & in Symposiacis 11. & contra Stoicos de communibus sententijs* κυρατίνοντος. Indus & Cornutus *sunt sophismatum nomina, de quibus alibi. Cæterùm pro* Phœnicis, *scribe* Palmæ: *nam huius fructus partem etiam Plinius* cerebrum *vocat,* ἐγκέφαλον *præter alios Strabo libro 15.*

Cap.38. Confestim crudo.] μὴ εὐθὺς ὠμῇ. μὴ *hoc posterius abundat, & καὶ ante* περιπάτοισ', *quorum hoc etiam à scripto abest, & paucis interiectis versibus* μήτε σοφιστικοῖς, ἀγῶσι *legebatur* σοφιστικόν. *Potius* σοφιστικοῖς, *vt postea in scripto reperi. &* τοῖς δὲ ἱστορικοῖς, *lego* τοὺς δὲ ἐν τοῖς ἱστορ *Post pro* ἀμφοτέρως ἂν οἰκείως, *repono* ἀμφοτέρων, *vna litera antè deprauationem passa, & Homericum* μενοεικὲς *est Iliad.* I.227. *& alibi diuersitas lectionis erat in scripto annotata.*

Cap.44. Quæ duo maxima.] μέγιστα *pro* μάλιστα, *secutus sum, inuentum in scripti margine,* γνώμην *perperam fuit inculcatum: & ἀρχῶς in margine: erat in textu* γνώμην. μεμελετηκότας *scribo ex sensu, loco genitiui. Mox* Φωκίων.] *Scriptus habet* ὁ Φωκίων. *deest verbum.*

Cap.48. Adipisci.] *Legi* ἐκκλάψειν. *Scriptum fuerat* λαθεῖν. *sed sententia mendum detexit. profectò post sic legerem,* καὶ τὸ χαίρειν, καὶ ἀτιμάζειν τὰς ἄλλας τῆς ψυχῆς ἐξαμαυροῦντες ἐπιθυμίας.

IN NVPTIALIA PRÆCEPTA.

Cap.1. Demulcens.] κατεπᾴδουσα. *Sic scriptus in margine quasi incantatione quadam demulcens. in textu* καταδοῦσα, deuinciens.

Cap 6. Et cùm quæ ad amorem.] *Lego* καὶ τὰς μὲν. καὶ *deest, & scriptus pro eo habet,* δεῖ, *planè contrario sensu & falso. Non enim vult Plutarchus à marito vxorem debere palam & coram testibus argui atq; castigari:*

stigari: sed persistit in comparatione. Si amatoria debent esse occulta, certe quæ amorem lædunt, non debent in conspectu aliorum fieri. Itaque interrogationis puncto id fuit post ἀναπιπλᾶμθρην indicandum.

Cap. 14. Qui Iunoni.] Scriptum erat ὥρᾳ & χολλῷ. Iniuria operarum typographicarum, pro Ἥρᾳ & χολλῷ. quas hic libuit sui officij admonere. nam tametsi non deessent mihi & coniectura & argumenta, quibus veram lectionem explicarem: quia tamen Aldinum & scriptum codicem nondum inspexeram, trepidaui emendare. eorum vterque veram lectionem perspicuè habet. & liquet, leui momento admodum magnas sententiæ illustri offusas tenebras. Paulo post θεραπεία καὶ ἀκόλασος: in scripto super vltimo verbo annotatum est. legi etiam δύπλμ@, quod multo malim.

Cap. 15. Æquo animo id ferre.] Legi δυγνωμονεῖν δεῖ. erat ἀγνωμονεῖν. Imò autem decet nihil minus: sed æquo animo ferre, & ignoscere vitio naturæ. Itaque aut οὐκ ἀγνωμονεῖν scribendum, aut δυγνωμονεῖν, hoc est in scripto.

Cap. 27. Theagenis.] Τῆς θεαγένους, non θεογένους. Infra de mulierum virtutibus. Sed & scriptus rectè. Porrò Sapphica corrige ex Sympos. 3. 1. quæ integra, sed non digesta in versus inuenies apud Stobæum λόγῳ δ'. Mihi placuit, quia verba erant Sapphus, eo interpretari carminis genere, quod ab ea nomen habet.

IN CONVIVIVM SEPTEM sapientum.

Cap. 3. ἀλλ'. οὐδὲ φθύγει.] Hæc verba mutila sunt legerim, ἀλλὰ καὶ ὅτι οὐδὲ φθύγει τὸ φίλ@ εἶναι βασιλέων καθάπερ ὑμεῖς. Sensus quidem liquet. de pyramidis ex vmbra dimensione rem ad quartam propositionem sexti Euclidis illustrem reddidimus.

Cap 4. Pro miraculo sim.] θαυμάσαιμ' ἂν, ἔφη. Ἔφη legendum est, non ἔφλω sunt enim Thaletis hæc adhuc, non Nicoclis verba. dictum de tyranno & adulatore Bianti tribuitur. & reprehenditur quodammodo in lib. de Discrimine amici & adulatoris.

Cap. 5. Quia difficilius est.] παρασχεδιῶν, ὁ χαλεπώτ. ὃ illud nihil huc facit, quod si ᾗ aut ὅτι, aut ὅτῳ legas, cohærebit optimè. Cæterum αἰωλοχερεία verbum Græcum non est, itaque repone ἰωλοχερείαν, quæ vox & à Suida explicatur, & ab Eustathio in Odyss. β ad versum 397. itaque vsurpatur etiam à Luciano λαπίθαις. καὶ οὐδὲ ὁ Διόνικ@ ὀρθῶς ἐποίησε αὐτοὺς ἐξαγγρῶδους, καὶ πολλὴν τὴν ἰωλοχερείαν καταχεδίους ἀνδρῶν φιλοσόφων. Vide præterea quæ Varinus habet in suo Lexico. est & ἴωλ@ σίφαν@ apud nostrum in Pyrrho, in Metonis chria. Hic liber in scripto nostro codice desiderabatur: quo factum est, vt quædam etiam non tangeremus, quæ vitio carere non possumus tamen credere: & de quibus nostram sententiam versio nostra prodit.

Cap. 7. Cleobulinam.] *Lego* Κλεοβουλίνην, *non* κλεοβουλεΐνην. *Sic & supra legitur rectè in fine γαμικῶν: & apud Diogenem Laertium in Cleobulo, & apud Suidam. &* Εὐηνίνη *dicitur apud Homerum Marpissa Eueni filia eadem patronymica forma, vt &* Ἀδρηςίνη *Adrasti filia Ægialea. Iliad. ε.412. & alia. Vide Eustath. Iliad. ι.553. Sanè apud Plutarchum in Theseo diminutiuum ab Hecale ponitur* ἑκαλίνη. *Sed haud scio, an, ut ibi pro* ἴσως *sit positũ. non enim in diminuendo proprio nomine patronymica forma videtur incommoda. & talis diminutionis, quæ in ine fiat, exemplum aliud ego quidem nullum obseruaui. Mox* ὥσπερ ἀςραγάλοις, *scriptum fuerat perridiculè* ἀςρολόγοις *& tamen multis mendarum millibus expurgasse se libros iactant, qui mendum tantum atq; tale prætereunt.*

Ibid. Vt pater ciuibus humanius.] *Scriptum erat* πατρὶ ἔχει, καὶ δημοτικώτερον ἄγειν, *distinctionem cur mutarim, satis liquet sed* εἶχεν *cùm hoc loco stare non possit, cogitaui* ἄγειν *fuisse à Plutarcho scriptum, in cuius locum,* εἶχεν *homo aliquis imperitus, & qui de astragalis astrologos haud trepidè formaret, supposuisset. Quod miror Turnebum non sensisse. sensit quidem Naogeorgus. Hi enim duo, quod sciam, ante nos verterunt hunc iucundissimæ & vtilissimæ lectionis librum.*

Cap. 8. Contumeliam.] καὶ καταβαλεῖν: *omninò nihil videbatur significare:* καταλαβεῖν, *quod huc quadraret. itaque legi pro ea καταβαλεῖν.*

Cap. 12. Ne vires quidem.] *Vide Aristotelem libro priore posteriorum analyticorum, cap. 18.*

Cap. 15. Vniuersi viritim.] Συνεισενεγκεῖν ἅπαντας ἀνδρακάς. *legebatur* ἀνδρελκὰς, *quia puto Homeri locum, ad quem alluditur, librarius nunquam cognouerat. Est autem Odyss. ν. initio:* ἀλλ' ἄγε οἱ δῶμεν τρίποδα μέγαν ἠδὲ λέβητα Ἀνδρακάς. Id est: Pro se quisque virûm tripode hunc donetque lebete. *Supra in epistola Amasidis legi* ἀπῆκται *pro* ἀπηχθήμενοι, *quod & Turnebus fecit. Septimo post versu, vbi* πλάσιον τοῖς *scribendum censui, legebatur perspicuo mendo* πλάσιον τοῖς *cùm, si quis notas supra & contra quarum hac is, illa eis designat, cognitas habeat, constet in Aldino libro mendum nullum esse.*

Cap. 17. Felix vrbs.] ἀκούειν *dictum est constructionis causa, alias* ἀκοῦον *legitur. post* ὅτι ὅμοιον εἰκότως.] *Illud* ὅτι ὅμοιον *est vitiosum: fortè* νόμον *scriptum fuit. Totus locus est obscurus. Quid enim est* ἀχνυρθέν σκυτάλη? *nihil enim puto ad Laconicam. fortè* ἀγνυμένη, fracta.

Ibid. Cleodemus.] *Supra 358. 23. etiam hoc nomen posui, cùm esset in Græco* Κλεόδωρος. *Itaq; ibi disertè quidam medicus nominatur, quem hîc Cleodimum legi putat interpres: cui suffragor. certè proxima pagina apparet, Cleodemum fuisse medicum: neq; vlla præterea vllius Cleodemi mentio huius etiam infra repetitur.*

Cap. 21. Lesches.] Λέσχης. *Poeta hoc nomen est, qui paruam Iliadem*

dem scripsit, cuius aliquot versus citantur à Zeza in Lycophronem 161. itaq; mirer quo pacto Misenius nescio quis in Turnebiana versione locum eius occuparit. non puto autem eum fuisse aequalem Hesiodi & Homeri. itaque pro περιάλλοιο legi περίβαλον. Et pro ἑταίρους, ἕπερος. Ad hunc locum porrò vide caput secundum quinti συμποσιακῶν. Iam Ἄνδρ' ἴδον πυρὶ χαλκὸν legendum est, pro ἄνδρα & πυρίχαλκον. Vidi, inquit, virum, qui igni æs viro agglutinaret, nimirum cucurbitulam medicam, qua sanguis incisa cute tenuiter elicitur. Sic citat etiam Aristoteles 3. lib. Rhetoricorum, cap. 2. versu proximo. aut ἴφαινε est legendum ἴφ' ἦν, aut ἴφη σῦ, quod malim.

Cap. 24. Fouea formicaria.] οἷς καὶ ἐν μυρμ. hiulcus locus. Si κἂν pro καὶ legatur, constabit. ἄχθος αὐτῷ δοκεῖν lego pro δοκεῖ, & male interpunctum locum facilè versio nostra corriget.

Cap. 26. Quis alius sit bib.] Legi, ἢ τὸ μεθυσθῆναι scriptum erat τοῦ perperam, & superiore versu πρoκειμένων, ac paulò post ἠπίηθη, pro προκειμένων & ἠπίηθη.

Cap. 28. Eo excitant.] ἐγείρει τοῦτο. nimirum πρoπίνει. scriptum erat τοῦτο, quod quò referas, aut quo cum construas, nihil exstat. Hesiodi locus est in fine ἔργων. & versus Homerici, Agamemnonis ad Idomeneum Iliad. δ. 261. Sed profectò quod sequitur περὶ τὸ ἴδοσαν πίνειν, ego non assequor vbi exstet apud Homerum. Nam quod ad προπόσεις attinet, res est nota, neque inter homines tantùm Vlysses (vt vnico vtar exemplo Iliad. ι 224.

Πλησάμενος δ' οἴνοιο δέπας δείδεκτ' Ἀχιλῆα.)

Sed & inter Deos Iuno. Iliad. ο. 88. Θέμιστι καλλιπαρῄῳ δέκτο δέπας & Simonides etiam norat, quid esset

Ψυχρὰν βαστάζειν ἀνδρὶ φίλῳ κύλικα.

Vt est apud Athenæum libro tertio δειπνοσοφιστῶν videre: qui de hoc more multa habet libro primo. Iam illud ὥσπερ Αἴας μερίδας μεταδιδόντος αὐτῷ non intelligo: & totus locus non cohaeret. Vbi Aiax portiones dediderit nescio, nisi forte oblati sibi tergi διηνεκέος. Iliad. η. 321. pro τὰς τε πρoπόσεις, forte τὰς γε legendum. & μεταδιδόντος αὐτῷ. Non multò post pro πλαγκτὰς repone πλαγκτάς. alluditur ad Homeri versus Odyss. μ. 61. Notum est autem vel ex hoc ipso loco, ambrosiam cibum, nectar potum esse Deorum.

Cap. 31. Alimum Græci vocant.] Lego καλοῦσι τῆς δὲ ἀλίμου. scriptum exstat καλοῦσιν. de alimo est etiam in libro de oraculis cessantibus, & apud Platonem γ'. πολιτικῶν. sed in Hesiodi opera leges quæ annotauit Proclus ad versum de asphodelo. Vbi eiusdem cum hoc libro argumenti scriptum Hermippi citatur. & versus Zeza de alimo ponuntur non indigni lectu: ex quibus in eam incidi suspicionem,

Turcas aliquid tale hodieq́; vsurpare. Mox Α'ρδαλὸν εἰ. *scriptum fuit* ἢ ἀ. *nullo sensu. & ἐκεῖνος lego pro ἐκεῖ. ante* ἀπορεῖν *deesse* οὐκ *puto.* ἐν ἐν τῷ ἱερ'.] *malim* ἐ τὴν τῷ. *& pro* μεταλλον *lego* μετ' ἄλλον, *&* ὁ *misso.*

Cap.33. Siquidem rectè creditum est.] *Legi* εἰ τὸ μέγιστον δὲ δοκεῖ, *perturbata enim erat scriptura,* ἢ εἰ τὸ μέγιστον δὲ δοκεῖ. *Sed illud* ἀναιρεῖν αἱρουμένης *integrum non est, quo enim refert* ὥσπερ. οἷον διάλυσις ἐστι *nimirum* τροφῆς διαίρεσις. εἶτε διαγωγή] *lego* εἶγε. Τὸ γεωργίας αὐτῇ] *Videtur deesse ad minimum* ἕπεται, *aut quippiam tale : &* διαλυομένης τῆς αὐτοῦ *scriptum fuisse puto;* φυτάλμιον *autem esse* Neptunum, *non* φοιτάλμιον, *vel ex Suida liquet. Sed Pausanias* κορινθιακοῖς *rem satis explicat.*

Cap.34. Rei venereæ.] ἀφροδισίων δίκην δικτὺ *hoc est mendosum. Sensus erat, rem secum habere de re venerea: eam enim non palam vsurpari, vt cibos. sed occultè, & noctu, vt fortasse legendum sit* δὲ νύκτωρ. *mox pro* πρεσβύτερον, *legi* πρεσβυτικῶν. *de re ipsa philosophari non est tempestiuum.*

Cap.36. Deinde intestinis] εἶτ' αὐτά. *nimirum* τὰ σπλάγχνα. *quæ vox excidit, aut alia non multum dissimilis sensus.*

Cap.37. Sensum appetitum ve.] αἴσθησιν οὐδὲ ὄρεξιν. *animaduertit vterq́; interpres sensum non constare, si legatur, vt nos reperimus,* ἁπλῶν μὲν οὐδενός, αἴσθησιν δὲ ὄρεξιν. *Ego* δὲ *in* οὐδὲ *mutato, locum integro. Hic quoq; vitiosum, quod versu tertio subsequitur,* δεῖ περὶ τὴν τῆς ψυχῆς, *& non tamen perinde facilè correctu: pro* δεῖ *legerem* καὶ, *& adijcerem* αὐτὴν, *si de meo deberem exfarcire locum.* οὐκ ἰθυτερῶς *cur legerim, satis liquet. De* Hecatomphorijs *præter Pausaniam vide Fulgentium de prisco sermone, in voce ,* Nefrendes, *& quæ Iunius ibi doctissimè annotauit, sed & alia sunt* δυσιατα. *quantumuis sensu non prorsus subterfugiente, vt* ἵνα μηδὲ διδόντες. *quid refertur ad* ἵνα? *nimirum excidit subiunctiuum verbum.*

Cap.46. * Hæc enim oratio. τούτῳ δὲ τῷ λόγῳ. *Cui nam? locus perspicuè mutilus nam quod* ἔφην *pro* ἔφη *rectè legerim, responsio satis docet. paulò infra,* ὅτι μαντικῆς.] *abundat* ὅτι, *& conturbat sententiam. & post* μέμνηται *lego* μέμνημαι *constructio ea est, quæ videtur præferre aliquid deprauati. Certè Pittaci apparet esse narrationem, confirmantis quod Solon proposuerat. Quomodo autem mater Sminthei virgo fuerit, alij expediant : aut quomodo* σμινθεὺς *fœmininum sit. ego pro matre sororem posui.*

Cap.49. Cùm enim fluctus ingens.] κύματος καὶ ἠλιβάτου. καὶ *videtur abundare omninò, aut pro* τοῦ *esse obtrusum. Sed alioqui locus mutilus esse, & obscurum videri potest, quæ de insula dicat : nisi quod Enali mentio, vt apparet, Lesbum innui ostendit. quod autem legitur,* πρῶτον εἰ καλοῦμεν, *ego quidem non assequor. Naogeorgus putat* εἰ *nomen impositum saxo fuisse: annotauitque librum de* εἰ *apud Delphos esse à Plutarcho*

tarcho scriptum: quod huc quomodo quadret, non video. Sed & mutila est proxima periodus quæ sequitur. Paulo post legi, ψυχῆς τῶ ὄργανον. pro τῶ est, vt solent notæ, quas abbreuiaturas vocant, subinde incurijs librarijs imponere.

Cap. 51. A fide interponenda.] *πολλοὺς. δὲ πιστούς. omninò sensus requirit ἀπίστους, non πιστούς. nam qui abstinent sponsionibus & vadimonijs, increduli sunt, & diffidentes omnibus.*

IN LIBELLVM DE SVPERstitione.

Cap. 1. Cùm verò animi perturbatio.] *τῇ δὲ καὶ πάθος προσέστι, μοχθηρότερον. nimirum hæc est sententia. Falsum, de dijs præsertim, iudicium rem esse perniciosam: sin animi praua accedat affectio, etiam maiorem in modum augeri malum. Scio Iones & Poetas præpositiuo articulo vti pro relatiuo: sed quia hoc genus dicendi autor secutus non est, lego ᾗ δὲ καὶ πάθος πρόσεστι, μοχθηρότατον. Hæc ego cùm annotassem, librum scriptum non videram. Is ᾗ perspicuè habet (supernè τῇ annotato.) & μοχθηρότατον. ἐδωκαν παρέπλευσαν. (forte ἀπαρέπλευσαν εἶναι σῶμα.) credo περὶ excidisse. Supra ἀγνόημα annotatum est in scripto ἐννόημα.*

Ibid. O misera virtus.] *Senarij Herculis à Bruto moriente vsurpati. Dio libro 47. Sic autem legendi sunt integrè: Ὦ τλῆμον ἀρετὴ λόγος ἄρ' ἦσθ' ἐγὼ δέ σε Ὡς ἔργον ἤσκουν· σὺ δ' ἄρ' ἐδούλευες τύχῃ ὑπολείψεις, pro ὑπολύψεις est euidens mendum. οἰομένου μὲν] Sic ratio & scriptus perspicue.*

Cap. 4. Visa monstrosa.] *τεράστια φαρμακῶν quid sit? itaque legi iam olim φάσματα, quod post modo etiam reperi in scripto. Paulò post ὑπεξαπατῶσιν.] Hæc lectio in scripti margine est: & sanè tolerari vtcunque potest. Sed in contextu haud dubiè vera est ὕπαρ ἐξαπατῶσιν. nam ὕπαρ & ὄναρ, cui σκιὰ respondet, inter se opponuntur ὁμηρικῶς, non sine elegantia, vt alibi monuimus. Odyss. τ. 546. Οὐκ ὄναρ, ἀλλ' ὕπαρ ἐσθλόν*

Cap. 7. Idipsum quod non patiendo.] *καὶ διὰ τὸ μὴ παθεῖν. Hæc verba nullam (puto) gignunt sententiam Suspicari possum, corrigere non possum. ac ne audeo quidem. quid tamen suspicer, exponam vel eò, vt acutorum iudicia excitem οὕτως ἡ κακοδαίμων δεισιδαιμονία καὶ ὃ τῷ μὴ παθεῖν ἐκτρέφουσα, ἀφύλακτον τῷ προσδοκᾶν αὐτὴ πεποίηκε. In scripto autem longè diuersa est lectio. οὕτως ἡ (o male habet) κακοδαίμων δεισιδαιμονία τῇ περὶ τῇ προς ἅπαν τὸ δεινὸν δοκοῦν εὐλαβείᾳ λανθάνει ἑαυτὴν ὑποβάλλουσα παντοίοις δεινοῖς. Annotata etiam in margine est nostra, & ad scriptum, τούτων οὐδέν, nihil horum. Ego arbitror non ineruditum aliquem, quod nostram corruptam sententiam videret, loci sententiam ibi voluisse suis verbis exprimere. probè tamen monuisse, neque nostram integram esse lectionem, neque sua verba pro Plutarchianis se venditare.*

Nostra

Nostra correctio certè à mendosis vestigijs proximè abest. Et paulò post, ἀλλὰ τὸ τὴν ψυχῆς.] *sic in margine scripti. Sed verior est lectio in textura: ἀλλ' ὥστε τὸν, &c.*

Cap. 8. Vt rursus in ordinem.] *περιάγειν παρεῖναι. pro παρεῖναι in textu scripti est καθιστᾶν: illud in margine. Post καὶ τὸ ἀμέμπτως.*] *Sic in ora scripti. in textu ἄμικτον. Ex eodem καὶ εὐρυθμίας reponendum pro μετὰ βίας. Sunt & alia in margine alicubi, sed palam inepta lectiones, quas omitto: Eas ferè annote, quas interpretans secutus sum. infra κάκεῖνοι γὰρ ἄνευ.*] *malim κοινοί, quod in scripto superpositum est. & περιφθεγγομένους propter vocem θεοὺς, qua in scripto omissa, & à correctore supra notata est. Mox ἀκρίτως φέρεται καὶ πλανᾶται scriptum in margine ἀτακτεῖται significantius. Statim, ἀλλ' εἰ καὶ μικρ. ex scripto legi. Mox τὸ νῦν à scripti textu abest, pro varia lectione notatum in margine.*

Ibid. Pindarus.] *Ode prima Pythiorum.*

Cap. 10. Insolitas.] *καὶ ἀτόπως. malo καὶ τόπων, quod est in scripti textu; hoc in margine vt in versione ostendi. & πειθομένους, in textu πιεζομένους, paulo post.*

Cap. 13. Vlulassent, & circa.] *ὠρυσαμένων & ἀγρώστεως, legendum pro ὠρυσαμένων, & ἀγιώστεως, qua sunt vitiosa scriptus habet ὠρυομένων, ἀγρώστεως. est autem* Agrostis *herbæ species, quam plerique gramen Graß accipiunt. pro Μεσσηνίοις repone Λακεδαιμονίοις ex historia, quæ à Pausania in Messeniacis copiosè describitur. Post lineas paucas ἐν καιρῷ ποδῶν, ego quid sibi velit τὸ ποδῶν non intelligere me fateor. interpres,* In belli opportunitate *: nescio quid secutus. quid si pro ποδῶν, legas πολέμων. ego quidem non dubitaui hanc coniecturam in vertendo sequi. Qui sequuntur versus, incertum cuius sint, & quomodo distinguendi. pro γυρὸν οἱ scriptus γύρων, & in margine πετρῶν. & sanè Gyras petras Aiacis Oilei exitio nobilitatas nouimus vel ex Homero Odyss. δ. 500. Sed huc disputare de ijs nihil attinet. In vertendo vsus sum ea libertate, quam in simili re concedendam omnibus arbitror. Paulò infra μνήσεις legi, cùm esset μνήσεις, aliena vox. Sed scriptus euidenter nobis fauet, & supra quodam loco προσμνησιν vitiosè obrepsisse pro προσμόνην monui.*

Cap. 17. De Diana sentiunt.] *οὔ τι καὶ ἐπ' ἀγχόνας. Versus sunt de Diana, ex aliquo, vt videtur (non enim succurrit memoria) tragœdia choro. Sed ita mutilati, vt nisi reperiantur alibi, emendari vllis posse coniecturis vix videantur. itaque omninò omittere malui. Scriptus οὔ τι μὲν ἀμπεχόνας, & πεφυγμένους. Paulò infra κέρβην θύοντες vitiosum est. ἀποθανεῖν γὰρ.*] *Scriptus, quod malo, ἀπιστεῖν. εἰ δὲ ὥσπερ.*] *Scriptus, καὶ τοίγε ὥσπερ ὅτ', ὑπ'. τὸν λιθ. ὑπαρ, οὕτως καὶ οὗτος τὸν φόβον ὡς οὐχ ἧττον ὑπ' αὐτοῦ πιεζόμενος ἀγανακτήσειεν ἂν καὶ ἀγανακτήσειε. pro quo impressus rectius μεγαλορρισεις: in fine ex scripto pro περιφέροντες repono ἄγοντες.*

ἀπηγάγξεχείπλως. *Quomodo Carthaginenses Saturno infantibus litarint, meminerunt & alij, & Diodorus libro* XX. *Bibliotheca. Gelo victis ijs pacem aliter dare noluit, nisi ritum istum abrogarent: noster in apophth. & sera numinis vindicta.*

IN APOPHTHEGMATIS.

Cap.1. Sanè aliud à nobis.] καί τοι καὶ βίος. *hæc verba sunt mutila. nam vt nihil de re ipsa dicam (cuius enim tandem hoc libro vita describitur?) mox ἐκεῖ ponitur. vt intelligas autorem ad vitas seu παραλλήλα sua respicere, fortasse legendum, καὶ τοι καὶ βίους ἔχει τὸ ἡμέτερον σύνταγμα, &c. Ego neque præfationem hanc, neque opus ipsum magni esse Plutarchi credere possum. vt tamen omnia quàm planissimè intelligerentur, ad id me in vertendo accommodaui.*

Cap.6: Tunicas gestare sinuosas.] κολπωτὺς. *nimirum quales ob laxitatem mollibus conueniunt. legebatur κόλπῳ τὺς ineptè, cùm quidem etiam Aldus rectè ex uderit.*

Cap.10. Parysatis.] Παρύσατις. *Hoc nomen fuisse ei mulieri, de qua hic verba fiunt, notissimum est ex omnibus historicis. Itaque illud παρεῦσα τις expunge. hîc quoque Aldinus rectè.* τὸν βασιλεᾶ *autem omninò legendum est, non* βασιλία *Regius qui hunc librum conuertit in sermonem Latinum, habet:* qui regem allocuturus esset. *atque id omninò voluit Plutarchus dicere. alioqui nullum sensum, nullum acumen habet, si præcepit regi liberè locuturo, vt mollibus vteretur verbis. Sed nimirum cum rege locuturus ista opus habet cautione. addidi ergo olim* πρὸς *ante* βασιλέα, *quod excidisse apparebat. Sed cùm manuscriptum codicem inspexissem,* βασιλεᾶ *reperi, quod haud dubiè genuinum est. Paulò ante* ἀπεγάνοξ *legi, cùm legeretur aoristo primo, ineptè. Paulò post* ἐ χρήσῃ *non* χρήσων. *ratio, quam scriptus confirmat. nisi* χρήσωσιν *malis.*

Cap.11. Gener.] γαμβρὸς. *vox ambigua, vt alibi ostendimus. Historiam inuenies apud Diodorum Siculum, lib 15 fol Græco 464.*

Cap 18. Maiore cum voluptate.] ἥδιον *pro* ἴδιον *sensus requirebat, estque in scripto. Cæterùm interpres non* Ἀτίαν *hunc Scytham, sed* Ἀντίαν Anteam *legit & apud Suidam sanè est* Ἀντέας ὄνομα κύριον. *Verba autem hæc eius.* Illis verò respondentibus minimè. Et quo, inquit, modo contra me bellum mouere potest? *in Græcis nostris quod ijs respondeat habent nihil. Enimuerò apud Plutarchum in libro, quo ostendit secundum Epicuri doctrinam, ne suauiter quidem viui posse. Scytha hic disertè* Ἀτίας, *vt & hoc loco dicitur: tibicen verò non* Ismenias, *sed* Amenias *fol 314. atque hoc videtur esse rectius. tamen* Ismenias *rursum legitur in oratione de Alexandri fortuna posteriore.* Idathyrsis *apud Strabonem initio XV.* Idanthyrsis *scribitur. apud nostrum in repugnantijs Stoicis* Ἰδανθύρσος. *neque mirum si barbara vo-*

cabula huic varietati sunt obnoxia, cùm in Ebraicis exprimendis tantam videamus scriptorum & idiomatum ac librorum diuersitatem.

Cap.23. Astum:] τὴν μέθοδον. *quid enim sit* μέθοδ, *quod inueneram scriptum?* μέθοδον *pro* calliditate *vsurpauit: quo modo* μεθοδεία *diaboli in epistola Pauli ad Ephes 4. & 6. tametsi in partem deteriorem. Scriptus quoq;* μέθοδον *habet.*

Cap.29. Atheniensium laudabat fortunas.] Μακαρίζων ἔλεγεν *legendum, non* μακαρίζων: *quod, tametsi est etiam in scripto, constare non potest. sed &* μικρὸν ζημιοῖ κακὸν *legendum. Sed quid fuerit pro quo* μεταξὺ *irrepsit, non est in promptu.* μεταξὺ *non quadrat.* μεγαλειότητι, δόξῃ, δυνάμει, *aut aliquid tale fuisse sententia ostendit. Paulò post alter duorum fratrum* κρατερὸς *dicitur in scripto constanter. Ego longè praefero* ἐχέτερον: *& iocus aliâs fuerit valdè insulsus. Ipso autem nomina Latina feci, vt ab omnibus argutia posset intelligi.*

Cap. 34. Quod nunc dormit.] ἄρτι εἰ καθεύδει. *ei fuerat omissum, quod in scripto reperi, cùm ante ex coniectura suppleuissem.* Cap.40. *In Alexandri dictis, vbi de Antigene & Telesippa,* πρὸς ἵνα δεῖ *scribendum, non* δῆ *scriptus rectè* Cap.45. *In Antigoni est* περιζώματος, *in scripto male* περὶ ζώματος, *Regius ius vertit, quod non probo. Intelligo* cinctum culinarium, eins Kochs Schurtztuch. *Paulo post* Cap.46. τὰ δέλτοισιν. *Scriptus* τοῖς δέλτοισι, *vt omninò senarius videatur, quem & expressi. sic autem est legendus:*

Inscripta sunt hæc codicillis, quos tenes?

Ibidem. Antagoræ.] Ἀνταγόρου: *Sic scriptus, moxq; id vocabulum alio casu positum. Aldus* Ἀνιγόρου, *noster* Ἀνταγόρου. *ne quis hæsitet, scripto fidat & est alibi etiam huius Antagoræ mentio: & planè hoc ipsum sic reponitur lib.4.cap.4 Symposiacorum.*

Cap.49. A Dromicheta.] Δρομιχαίτου. *erat* Δρομιχέτου, *sicq; habet scriptus: quanquam diuersè barbara vocabula scribi paulò ante monui. Idem tamen autor, homo grauis, ne in his quidem à seipso discrepare solet.* Δρομιχαίτης *autem bis est in Demetrio. Septem lineis interiectis inuenies* Ἀντίοχος ὁ τρίτος, *quod etiam scriptus habet, cùm tamen persuasum habeam esse ineptum: neq; (puto) vlla in historia Antiochi tertij mentio. & cogitabam pro* τρίτος *reponendum* γρυπὸς. *fortassis tamen ad Antiochorum successionem refertur, aut potius Antigonus pro Antiochus scribendum, facta paulò ante secundi mentione. id quod secutus sum in vertendo,* cap.50.

Cap.54. Polysperchon.] Πολυσπέρχης. *lego* Πολυσπέρχων, *vt alibi ostendi. Scriptus habet* χαφίσιος. *Paulò post* πλείονα οἶνον, *non* οἶον. *notus est iocus, & rectè habet scriptus.*

Cap. 60. Sulcum profundum.] βαθεῖαν ἄλοκα, *non* ἄλωκα. *Sic & apud Æschylum legitur* ἐπτὰ ἐπὶ Θήβας, *& eius interpretem, & in Ari-*

in Aristida nostri, & apud Platonem quodam de Repub. libro, & Eustath. in Iliad ν. ad vsum 707. vocem exponit, ab eaq; vocabulum ὦλκα deducit. Itaque non probo αὔλακα, quod alijs videbatur reponendum. In Alcibiadis deinde dictis. cap. 62. vbi est ἀποφυγὼ, sensus concinnitatem secutus, legi ἀποφυγεῖν. scriptus pro nobis facit. Idē in Iphicrate. cap. 64. τραυματίας habet, pro τραυματιῶν. & ipse notas harum syllabarum permutatas puto.

Cap. 69. Planè, inquit.] ἦ εἶπεν. pro καὶ inueneram ᾗ, quod vnius literulæ corruptela locum turparat. Scriptus & Aldus καὶ habent. Post de Leosthene cap. 71. εἰς τὸν πόλεμον, fortè scripserat εἰς τὸν λαμιακὸν πόλεμον Ex historia.

Cap. 78. Teleclus.] Τήλεκλος infra apophth. Laconicis legitur Τήλεκρος. Apud Pausaniam in Laconicis rex Agidarum familia τήλεκλος legitur, siq; hic est in scripto. Mox in dicto Theopompi legebatur etiam in Aldino, ὃ δεῖ γυναικῶν. Si rectè legitur, Theopompus cōtemnebat eum, qui in muro præsidium & fiduciam locaret, & mulieres vocabat tales viros. notum adeò est cur Sparta muris caruerit. Interpres itidem, vt nos, οὐδ᾽ εἰ γυναικῶν legisse videtur: vertitq;, minimè, si mulierum est. obscuro sensu Si ita legas (& scriptus ita habet.) hoc voluit Theopompus, sine mulieres quidem certas de sua salute esse, muris tantum, non armis, & fortitudine virorum fretas. contrà viris fortibus nihil opus esse muris. Infra in Laconicis Agesilai simile dictum refertur. Quod autem in Brasida dicto legi ἀπεδόσεις, id & sententia poposcit, & sic infra in Laconicis habetur, atque adeò Aldus etiam hic rectè

Cap. 85. Ne vllum sibi fictile.] Πλασὸν. erat πλάθειν, quod nihil hic quidem puto significare. Nostra vox est & in Laconicis, & alibi. Porrò paulò ante Υδριέως legendum pro Υπερέως, ex Laconicis liquet, & vita Agesilai; quanquam Υδριέως ibi legitur. Cæterùm nisi legas, οὐδ᾽ οἱ πάντες ἀνδριάντες. s. ἀπὸ κοινοῦ vt repetatur, μνημεῖον ἔσονται, aliquid necesse est excidisse, quod ego non puto. at si, quomodo dixi, legas, Laconica erit & arguta breuitas: sicq; est in Laconicis.

Cap. 92. Eudamidas.] Εὐδαμίδας. Nescio quis κακοδαίμων huc Δαιμονίδαν posuerat, qui tamen in scripto quoque legitur vel ex Laconicis apophthegmatis constare potest, quid sit verum. Antiochi autem nomen in Lacone mihi suspectum est.

IN APOPHTHEGMATIS ROmanorum.

Cap. 2. Læuino.] Λαιβῖνος. Hic Labienus aliquis fuerat suppositus, λαβιῆνος scriptum, quo modo ne Labienus quidem nisi peruersè scribitur. quod miror non dedisse ansam cogitandi de emendatione interpreti. In vita Pyrrhi, Ἀλβῖνος perinde falsò, quanquam aliquoties legitur. nam de Valerio Læuino esse sermonem, ex historia abundè constat. Cæterùm in-

Cap. 20. Molestum esse sociis.] δυσχερᾶναί τι. τι. abundat. vel τι est legendum, & legendum πολλοῖς ἀνελθοῦντας. In facto post pugnam Leuctricam pro αἰτίαις lego ἀτιμίαις, pro Νικτυβίου lego ex historia Νικοστρατίου.

Cap. 37. Abderitarum.] Ἐκ τῶν Ἀβδήρων. legebatur αὐδήρων. vt contra alibi καλαβρίαν, pro Calauria est reperire, ac similia. Mox idem Perinthijs tribuitur. Hunc autem ego librum magni illius Plutarchi non puto esse, ac fortassis ne minoris quidē est, sed ab aliquo erudito literarum ordine collectus ex Plutarchi & aliorum scriptis. Vide exempli gratia Scipiones & Archidamos. Alibi docui τὰ Ἄβδηρα Græce dici, Latine Abderam. Paulò post δύσχερῆ mutandum est in δυσχερῆ, quod non sententia modò monstrat, sed & scriptus perspicuè habet. cap. 32. In Alcamene τελέκλου lego ex Pausania. In Alexandria δέον γε μή. lego μὲν ex scripto, & particula δὲ opposita. Mox pro Ἀλεξανδρίδας legendum est Ἀναξανδρίδας, liquet ex Laconicis Pausaniæ. In Archidamo δεῖν ἀγαθὸς: Scriptus οὗτος ante ἀγαθὸς habet, quod probo: vt coqui sit cum musico comparatio. & mox post οἶνον ἡδιῶ. adde ex scripto ποιήσειν.

Cap. 44. An hostem prœlio.] ἀμαχήμενοι nihil valet. εἰ μαχήμενοι lego. itaq; etiam habet scriptus. In Astycratida Antipatro nihil est loci, sed Antigono.

Cap. 48. Omnia pro viribus rectè.] ἅπαντα δηλώμαι. Quæcunque belli nocumenta aut repellam aut moriar. sic interpres. nescio quid secutus. ego quid sit δηλῶμαι, ignoro. fortassis δύναμαι legendum, vt sit sententia: Pro viribus omnia quæ ad bellum gerendum pertinent, faciam. pro ἀρχιλεώνιδι, repone nomen matris Brasidæ Ἀργιλεωνίδι. quod & infra exstat & alibi.

Cap. 55. Ecprepes.] Ἐκπρεπὴς. legebatur Ἐμπρεπὴς etiam in scripto. Sed ego locum ex Agide Plutarchi correxi.

Cap. 78. Labotas.] Λάβωτος. lego λαβώτας, vt est apud Pausaniam. μικρῶν restitue pro μικρὸν. Sic & scriptus. antè in Cleomene priore pro καὶ περὶ κοινά. lege καί περὶ ἱερά. scriptus, ratio. Mox, Cap. 80. cum propioris portæ.] Quid sit ἡ ἐγγυτέρω πύλη, non facilè dixerim. Simile est apud Tullium de Diuinatione.

Cap. 82. Iam enim aut moriendum.] ἤδη γὰρ ἥκομεν. locus mutilus. Sententia videtur: Nunc ita propè ad barbaros accessimus, vt eo simus loco, quo moriendum est. fortè ἥκομεν ὡς τοὺς, &c. In scripto postmodò ἥκομεν reperi: & cogitaui probabile esse, ita fuisse scriptum. ἤδη γὰρ ἢ κτείνειν (aut κτείνειν interficere) τοὺς βαρβάρους. Sed pleraque in hoc libro satis sunt praua.

Cap. 86. Gulæ iritamentis.] ἀκάνθαις καὶ λιχνείας τινὰς. Spinās etiam interpres habet, & scriptus itidem ἀκάνθας. Verùm ego nondum didici, quibus carduis libenter vescerentur, quibusve spinis canes. χρεία etiam ex libello de liberorum educatione est nota. Infra de Alcandro Lycurgum feriente pro ἐπίδειξιν lego ἀπόδειξιν. Scriptus, ratio. Post de Leotychida

tychida ἠρώτησε. Constructio requirit ἐρωτῆσαι. Sed permulta sunt talia, quæ consultò omisi: hoc ipsum supra quoque relatum est dictum vtcunq; aliter ob appendicem. Sicut & alia identidem inculcantur, vt Antalcida de Agesilao & statuto Lycurgi. id docti facere non solent.

Cap. 91. Cœlibes honore.] ἐστέρησε. deest τοὺς ἀγάμους, aut aliquid tale. Sententia est nota. & extat Lycurgi vita. Similis defectus est post paucis lineis, πρὸς τὸν ζητοῦντα. f. τὴν αἰτίαν. hæc indicasse de plurimis pauca satis est. Geradatæ de adulteris dictum hîc est mutilatum: integrum refert ipse in Lycurgo Plutarchus: & credibile est pro ταῦτον hic legendum esse ταῦρον ἔφη, &c. sicut ibi.

Cap. 93. Altero amplius quærat.] ἄτερος θατέρου ἐρευνᾷ. legitur in vita Lycurgi κεκτήσεσθαι. Interpres hoc, quem tractamus in libro, vertit quærat: ingeniose. nam & ἐρευνᾷν interrogare siue quærere significat: & si κεκτῆσθαι legas ex coniectura, quod possidere significat: certe quærere ad possidendum est via.

Ibid. Vtilis hæc ratio.] ἀλλὰ καὶ χρήσιμον, scilicet τὸ δεῖσθαι. & ἡγήσασθαι repono pro aoristo ἡγήσασθαι. etiam contra scripti lectionem.

Cap. 95. Cùm defecissent Corinthii.] ἀφισώντων. legebatur ἐφισώντων pertineptè. res ex aliis etiam locis nota est, neque fefellit interpretem, si tamen ita vitioso vsum libro credendum est, à scripto abest tota hæc periodus.

Cap. 96. Eurytionidarum & Agidarum.] restitui vera pro falsis vocabula, ex ipso Plutarcho & aliis. Vt & in Lacratida feci.

Cap. 103. Quia, inquit, illis.] ἄγειν ἢ βασιλεύειν. Interpres: Quia illi magis duces esse, quàm regnare volebant. Vt aut aliud legisse eum, aut vnà mecum hunc locum suspectum habuisse videatur. Hoc credo eum voluisse dicere, primos reges coactos necessitate regnum tenuisse, sed & reliquos ob virtutem et præesse. οὐδαμῶς in scripto deest male, vt arbitror. Cur autem Messenii Spartanorum habeantur fratres, ex historicis & Pausania cognosci potest, vt cur pro ἀδελφοῖς Delphos retulerit interpres in Polydori dictu, non videam. Scriptus quoque ἀδελφοῖς habet.

Cap. 108. Sous fertur.] δεῖξαι Σῶον λέγεται. De hoc loco annotaui quondam ad Lycurgum Plutarchi, quæ cùm sint vitiata nonnihil, hîc emendata referam. Σοιβίδας sustuli, & Φοιβίδας restitui. neque me fallebat, ordinem literarum fuisse ab huius libri scriptore obseruatum: sed fieri potuit vt homo (sicut non me temerè iudicare arbitror) non accuratissimus, literam φ litera συστοίχῳ (τῷ π nimirum) subiungeret, alioquin historiam illorum locorum & temporum qui apud Plutarchum, Xenophontem aliosve legit, Sœbidam nullum, Phœbidam etiam nobilem agnoscet. Porro Σῶον Regius non (vt ibi scriptum est) omisit, sed ad δεῖξαι adiunxit, sumptum pro appellatiuo, vertitq;: qui virum fortem saluum monstrare possit: cùm post δεῖξαι incipere noua debeat periodus, & Σῶον ex loco isto Plutarchi, ne longius abeam, sit proprium viri nomen. Vitia hæc omnia scripto cum impressis sunt communia.

IN SPAR-

IN SPARTANOR. APOPH-thegmata.

Cap. 5. Pacis componendæ gratia.] διαλύσεως ἱμείρων. quod si legeres διαλύσεως mori significares: alieno, ni fallor, usu. scriptus rectè habet ἱμείρων: qui pacificare volebant.

Cap. 6. Pro eo atque descenderis.] ἀντὶ τοῦ καταβῇς. legendum καταθείσας descendes: quod futurum in communi lingua negant tamen usurpari Grammatici. lego autem non ἀποκλαίοντα, sed ἀποκναίοντα. & est sententia (ὡς ἔγωγε οἶμαι) hæc: Lacones eunt venatum contra leones; adeo sunt magnanimi: lepores si Spartam veniant, capiuntur. in scripto est λέγοντες, non λέοντες. Post de mordente quod dicitur, ipsum quoque satis perplexum alibi Alcibiadi adscribitur, τυρὸν ἦ τε καὶ ἔλαιον. interpres addidit, & acetum, καὶ ὄξος & Λάμπιν per η legit.

Cap. 10. Blandè mulcendos.] καταγαρεῖν. Id vocabuli quid sit, nescio. Regius vertit excitare, alius: contumelia imbuere & stultitia. quod secuti, ipsi viderint. Certè posterior & in Tyrtæum & in Spartanos, atque Pausaniam Cleombroti F. cuius iudicium hoc ipso libro expressum debuit recordari, sua fuit contumeliosus versione. In Cleomene Plutarchi legitur αἰκάλλειν, ibique quæ annotaui pridem, legere potes. sed hoc addo nunc, Plutarchum initio libelli πότερα ζῶα φρονιμώτερα, verbo καλλύνειν usum fuisse, quod est ornare, eleganter reddere; & a καταγαρεῖν propius quidem abest. vide ibi.

IN LACONICA INSTITVTA.

Cap. 1. Fertur Dionysius.] τοῖς νεανίσκοις. ex Lycurgo Plutarchi & sententia reposui pro τοὺς νεανίσκους. Quod de iure atro & Dionysio hic traditur, aliter narrat Tullius quinta Tusculana.

Cap. 4 Temperantiores.] καὶ ἐγκρατεστέρους. legebatur ἀκρατεστέρους, contrarium huius loci sententiæ. scriptus rectè. Sed & sequentia videntur distorta. pro ὁ βρῶμα, reponerem τῷ βρώματι. Sed deinceps non sunt integra. Certè pro πολυτρόπως legendum est πολυτρόφως. & paulò post φιλονικῶς lego φιλονείκως. scriptus male φιλονικῶς. pro ἐμβάτηρσι lego ἐμβατηρίοις ex Lycurgo nostro.

Cap. 8. Votis hoc annectebat.] ταῖς εὐχαῖς, legebatur ἀρχαῖς, quod vocis significat nihil. interpres legit ut ego. Sicque & scriptus habet. verum est nequaquam supervacaneum. & sustuli, οἱ ante παροιμίαν. quod sensum vitiabat. Sententia est eadem in Persis Æschyli:

Ἀλλ' ὅταν σπεύδῃ τις αὐτός, χὠ θεὸς συνάπτεται.

Cap. 9. Ἀσπίδι μὲν Σαΐων.] sic citat etiam Strabo li. 10. Saij Thraces fuerunt. quod inter vertendum non venerat mihi in mentem. Itaque primum versum sic lege, ut in Strabone verti:

Nunc

Nunc aliquis Saium nostra sese asp de iactat.

Sed posterioris hexametri 4. pedes exciderunt. Post Ἀλκαμβρει τ͂ Θεον. *ante* Θεον. *insere* καὶ, *quod habet scriptus. In Gorgone* μαλακῶς χόλῃ *lego* καὶ χολῇ. καὶ *etiam à scripto abest.* πολλὴν *legit interpres, quod non valdè probo.*

IN LACÆNARVM APOPHthegmata.

Cap. 4. Eurotas ceruis.] *ὁ διάμετρος. Scriptus ὁ. quod aliis diiudicandum relinquo.* κατὰ μέρος *coniect legendum, reperto* κατὰ μέρος. *& scriptus coniecturam meam euidenter probat. & infra legebatur* κατέχυται, *quod idipsum mox rectius erat excusum.* νῦν *autem in* οὖν *mutarem: abest omnino à scripto. deinde pro* κατάγγελον *malim* καταγέλαστον *cum scripto. &* φαίνῃ *sensu postulante, paulò post pro* φαίῃ *scribendum. Mox* ἐπὶ τοῖς ξένοις, *lege cum scripto* ἐπὶ τῆς ξένης. *prope finem* κάτθετε αὐτὸν.) *scriptus* κατέθεσε, *& supernè* καθαίτιε.

IN LIBELLVM DE MVLIERVM virtutibus.

Cap. 1. *Initio statim* ὦ κλέα. *ad hanc extat Plutarchi liber de Iside & Osiride, quem Plutarcho nostro Eusebius in præparatione Euangelica nominatim arrogat. In scripto apparet fuisse* κλέα, *sed ab emendatore factum* κλεάρχε, *quod minimè probo. Nam femina inscriptum librum cùm alia ostendunt, tum in ipsa præfatione οἱ βιβλίοις ἐντυχοῦσιν, &c. Euripidis locus est in choro Herculis furentis.* cap. 2. *Mox* ἀλλὰ τὴν ἐπὶ τὴν, τὸ Σαπφ *pro* ἐπὶ τὴν *lege* αὐτήν. *ratio, scriptus.*

Ibid. Si ad vim istarum. *Legitur* συνεμπέτην χαινότητα καὶ δύο. *Latinus interpres hanc omisit particulam. atque adeò credo id eum fecisse: quod ipse quoque vt credam esse genuinam, abs me nondum possum impetrare. Sed &* βέβαια βίβλια *vix concoquo, ac ne vix quidem.*

Cap. 4. Qualemcunque sedem.] *Vulgo habetur,* ἐν τῇ πάσῃ *lego* γῇ *pro* τῇ, *id in scripto supra notatum reperi, lege etiam ex eodem* πλάνης καὶ ναυπλίας. *Ita enim sententia est plana, quam habet nostra versio. Mox* patriamque esse faciendam.] *est hoc* πατρίδα δὲ, *scribe* δεῖ. *In Chiis initio lege* ἐπῴκισαν. *notum.*

Cap. 11. Nouam condiderunt.] ᾤκισαν *legi. scriptum erat* ᾤκησαν. *Sed & pluralis numerus requiritur, & non de habitando, sed condendo vrbem loquitur, quod est* οἰκίζειν, *non* οἰκεῖν. *Scriptus habet* ᾤκησαν *&* κρύασσον: *alioqui* Cryassa *neutro genere dici, vt pleraque alia Cariæ & Lyciæ loca notum est. In Tyrrhenis initio* Βραυρωνόθεν *restitui, ac deinde* Βραύρωνος, *cùm* ρ *excidisset. nam* Βραυρὼν *celebris est apud scriptores pagus, seu* δῆμος *Atticæ. Sic & scriptus.*

Cap. 13. Et fratre eius.] καὶ ἀδελφὸν *nihil ausus sum mutare. Interpres* καὶ *omisit post* ἀδελφὸν, *hocque intellexit appellatiuè. sanè infra quæst. Græc. XXI.* Πόλιν τὸν ἀδελφὸν *legitur. & mentio fit fratris, cum quo seditionem Polis inierit. malim* κεραμεῖδαν, *quam* κεραμεῖδαν, *quod scriptus suggerit. Si* καὶ *ante* κεραμεῖδαν *omittas, planus videbitur locus.*

Cap. 15. Quasi igneum.] καὶ πυρώδεις. *Aldus & nos* πυρώδεις. *hoc vocabulis quid sit, non habeo dicere. Interpres habet,* horrendos sonitus atque incendia. *nescio quid secutus, nisi quod* ἀνάκλασιν, *quæ est* radiorum solis reflexio, *non satis aptè reddidit.* ἀνθήλιος *autem per* θ *non* τ *scribitur, cùm rectè scribitur, quam ille vocem omisit. Cæterùm inspectio scripti libri me dubitatione soluit. is enim* πυρώδεις *expressè habet. Supra autem quæ* χίμαῤῥος *legitur,* χίμαιρον *legendum contenderim, vt ad* Chimæram (*cuius fabula hæc exponitur*) *accommodari possit. non ignotum est, quid* χίμαιρος *&* χιμαίρα *significent.*

ΣΑΛΜΑΤΙΔΕΣ, Saguntinæ *sunt interpreti, &* Ζαλμαντικὴ Saguntum *fortè, quia vrbem Hispaniæ hoc nomine non agnouit. Ego nihil volui mutare, nisi quod N literam inserui. Nam* Saguntum *aliter appellant Græci historici. Ibidem est* Βάνον, *& in scripto* Βάννων. *Hannonem interpres habet vocem Punicam.* ἐμμελῶς *pro appellatiuo accipio. Sed res non est magni momenti.*

Cap. 18. Domos adibant.] βαδίζουσαι. *in scripto* βαδίζειν, *etsi est alterum supra notatum: & profectò* βαδίζοντες *malim: idque exigit (puto) sententia. inuicemque malim illorumque pro* ἀλλήλων *scilicet* αὐτῶν, *id quoque sensu dictante, vt &* ἐνὶ *pro* ἐνὶ, *& pro* ἀπαξίας *legendum* ἀξίας, *liquebat etiam sine scripto. In Phocidib. fine,* αὐτοῖς ἄχρι αὐτοῦ *ratio & scriptus.*

Cap. 31. Impetrauit salutem.] *legi* ἐξῃτήσατο. *scribebatur* ἐξητήσατο. *perperam, quo mendo tamen deceptus interpres sententiam peruertit. Scriptus & Aldinus veram lectionem habent. Historia exstat etiam in eroticis Parthenij. Porrò ante in Pieria in Nelei nomine* η *pro* ει *repone, ex historijs & scripto; qui etiam in fine habent* ὑπὲρ τοὺς ἄνδρας αὐτῶν, *rectè. Cæterùm in* μολίβδοις *& hic & alibi reliqui,* ι, *cùm alias scribatur per* υ. *Causam videbis apud Eustath. in Iliad.* λ. 237 *& alibi. Post ante* ἀπολαῦσαι *excidisse* μὴ *vel* οὐκ *non est obscurum. In fine Aretaphilæ pro* παρέβαλε *est in scripto* παρέβαλε. *In Chiomara* cap. 43. *ante hæc verba* ἐπεὶ δὲ μισθὸν *omissa est inscriptio historiæ hæc* γυναικῶν Πεγαμηνῶν: *quæ in scripto demum est ante verba,* γυναικῶν δὲ. *In Timoclea,* cap. 46. Adhibitis partim minis.] ὡς ἀπειλῶν *legendum* ὡς ἀπειλῶν. *Sic & interpres legit, & in scripto est. legendum quoque* ἐφεσίοις, *non* ὄφις. *In Eryxone pro* δαίμονος *vide vt legas* δυσδαίμονος. *Sic enim sub finem rectè. deinde* περὶ τὸ Αμάσιδος, *lege* παρὰ, *vt & scriptus habet. Locus est ambiguus.*

Cap. 52. Vt vidit accedentem.] ὡς εἶδεν ἐπιόντα. *erat* ἀπιόντα, *sed & in scripto* ἐπιόντα, *est à correctore factum. Sed deest hic nomen & mentio eius*

citus Cumana mulieris, quæ Aristodemum solum Cumanorum virum dixit, cuiusq; mentio etiam & in conclusione historiæ fit. Post pro ἐπὶ τὸν Α᾽ελτόδ legi pro καὶ, quanquam scriptum deinde receptam lectionem habere sensi.

Cap. 54. Pythis vxor.] Πυθὴς γυνή. *Inscriptionem hanc optimo iure adieci, vt reliquarum similis esset. Scriptus pro titulo habet* Πυθόπολις; *pro* παρεῖναι τῆς στρατιᾶς *legebatur male* τῇ στρατιᾷ. *non poterat enim senem curare absens in militia patrem filius, Scriptus* παρεῖναι τῆς στρατείας *rectè.*

IN COMPARATIONE AQVÆ & ignis.

Cap. 2. Absque igni multa fuerunt.] ὕδατος δὲ οὐδέποτε. *etiamsi* ἀνδρῶν *ἀπὸ κοινοῦ repetas: tamen non satis hæc cohærent. Fortasse hoc vult dicere, fuisse aliquando hominem absq; igni, absq; aqua nunquam. Id si ponamus,* πολλὰ *in* ποτὲ *mutandum esset. Videtur* παρέμβλημα *alicuius potius esse eruditi hominis, quàm scriptum Plutarchi illius magni. Infra* μετέχειν τῇ αὐτοῦ φύσει. *ante* τῇ *requiro* ἐν. *Scriptus post* μέθοδοι *habet insertum* δεῖται.

Cap. 6. Quæ maximè feruntur.] καὶ τὰ μάλιστα. καὶ *loco* περὶ *reposui. Errorem notarum affinitas peperit.* περὶ *etiam scriptus habet. Supra vbi est* οἶνον καὶ χαίρετον; *scriptus (quod magis probo)* καὶ ἀκάρπον *habet; & pro* πνεῦμα μὲν, πνεῦμα δέ. *Sunt & alia, sed leuicula, neque volui* μύρον τῇ φακῇ *quod aiunt, adhibere. id notatu dignum est.* Cap. 7. *ἀκμὰς εἴ τις ἐπιχειροίη τῶν ξυρῶν legendum, non ξηρῶν. quod mendum in scripto etiam est. Iam illud* ἀπ᾽ ἄλλης ἀρχῆς; *distinguendum erat à præcedentibus. noua enim proponere intendit argumenta.*

Cap. 10. Tenebris obtinentibus.] ὅτι σκότος: *Suspectum erroris: Coniecto fortè legendum,* ὅτι καὶ εἴ τις. *Ita quidem liquida esset sententia. alioqui quid est* tenebras vigilare? *Loquitur de industria humana, ad quam vigilia etiam facit, nocti partem sui, vt Aristo dicebat, vectigalis suffurans, quod sine ignis beneficio fieri non posset, tenebris industriam vigilia impedientibus. Profectò vita vigilia est, inquit Plinius. In scripto annotatum vidi pro ἐγρήγορεν legi ἐγρηγορέναι. In fine pro ἔξαμμα est ἔξαλμα in scripto, quod docti me non frustra annotare facilè intelligunt.*

IN QVÆSTIONES SEV CAPITVlorum descriptionem.

Hunc librum Plutarchus in Camillo & Romulo citat sub nomine αἰτιῶν & αἰτίων Ρ᾽ωμαϊκῶν. Vulgo problematum titulo citatur. Adieci margini numeros, qui faciliora inuentu & notatu singula facerent.

Cap. 2 Pluribus ædiles.] Συν τοῖς ἀγορανόμοις πλείονας. *Hic locus*

est corruptus, credo hanc esse sententiam: Prætores tribus vsos facibus, pluribus ædiles. Χειρομένων legendum, non χειρόμενοι, liquet. Et μεταζόμενος pro μεταζόμενοι.

Cap. 5. Sed conscenso tecto in domum demittunt.] τοῦ κεράμου προσβαίνοντες εἴσω καθιᾶσιν αὐτοὺς. *Quid si legas*, sed ii conscenso tecto sese inde in domum demittunt? *Hæc quidem lectio cum Varroniana fabula melius cohærebit. & vnica leuis in asperum spiritum mutatione conficietur, vt αὑτοὺς legas pro αὐτοὺς.* Ibid. *Hysteropotmi*] ὑστεροπότμους *interpres* ὑστεροπότμους *legit. itaque legendum credo, ignarus libererne ei, an verò iudicium hanc lectionem suggesserit. vox enim ea significat eos qui crediti iam fato suo defuncti, denuò ei seruire opus habent.*

Cap. 6. Multisque locis adscribitur.] πολλοῦ χωρίου *non probo. fortè* πολλαχοῦ. *res est nota.*

Cap. 7. Futilissimum putarent.] *Lego* φαυλότατον ἡγούμενοι. *legebatur* ἡγούμενον, *sed male. Verba antecedentia satis obscura sunt. neque piget interim sententiam de ijs meam aperire.* ὑποπτεύονται *inquit. Suspecta vitij & illiberalitatis erant Romanis donationes coniugum, nimirum quod non ab animo liberali profecta, sed adulatione coniugis extorta essent: quomodo etiam donationes mortis causa factas, ad uxoris petitionem, irritas esse voluit Solon, non minus quàm vi extortas. quæ nimirum non minus prauè fit, quod illecebris voluptatis obtinetur, quàm quod vi. corrector bene reddita à Lucensi, inscitè notauit.*

Cap. 9. Confidentis viri.] πιστεύοντος ἐστι. *ita legebatur notis ob similitudinem confusis. Sed linea sequente* καὶ παρατηρήσει ἀποδίδωσι *male cohærent. lego* εὔνοιαν καὶ παρατήρησις: ἀποδίδωσι, *&c. Non me fugit, doctissimos homines è Tibulli 1. 3. huc respicientes, dissentire. versus sunt:*

Tunc veniam subitò, nec quisquam nunciet ante:
Sed videar cœlo missus adesse tibi.

Ego quod sentio, planè dico. Deliam non fuisse vxorem Tibulli constat. itaque nihil ad rem hæc consuetudo Alibi plura.

Cap. 14. Sp. Carbilium.] *siue malis* Caruilium. Καρβίλιος, *non* Καρβήλιος. *Sic Latini & ipse Plutarchus in extremo Romuli ac Numæ.*

Cap. 15. Nullos posuit.] ὅρους οὐκ ἔθηκε. οὐκ *codex noster non habebat, neque interpres, neque Aldinus liber. nam in scripto nostro hic liber desideratur. sed & sententia id flagitat, & confirmat historia. In problemate XVI* ἄβατον *inscribo. in duo deuigesimo* ἀφθόνως *&* αὐτάρκη *pro* ἀφθόνων *&* αὐτάρκη *repono: & in decimonono, pro* κατεσκεύασαν, κατεσκεύασαν. *in promptu causa est.*

Cap. 19. Tunc enim in ipsa quoque natura.] *Sententiam puto me veram extulisse. nam in Græco hæc verba γίνεται γὰρ αὐτοῖς, &c. manca sunt.*

Cap. 20. Murtia Venus.] Μυρτίαν Ἀφροδίτην. *Plinius libro 15. cap. 29.*

cap 29. Quin & ara vetus fuit Veneri Myrteæ, quam nunc Murtiam vocant. *ita legitur in Frobeniana optima editione. Is locus facit, vt μυρτίαν potius legendum suspicer. nam illud ὡς ἔοικεν Plutarchi hoc loco videtur referendum ad mutationem υ Græca litera, in Latinum u, qua in* Sulla, murratum, *& alijs nota est. & Plinius ita innuere videtur à* myrto *eam Venerem dici. Sed apud D. Augustinum profertur* Dea Murcia sic dicta, quod prętęr modum non moueret, ac faceret hominem, *vt ait Pomponius,* murcidum, id est, nimis desidiosum & inactuosum. *lib. 4. de Ciuit. Dei, cap. 16 Apud Festum vbi mox* Murcidus *exponitur, mox* Murcia Dea *subijcitur, quanquã in literis erratum ibi esse possit: aliterq; in Antonij Augustini nobilissima editione legitur. Apud Varronem lib. 4. de lingua Latina hæc sunt, quæ scripturam rursum faciunt ambiguam.* Intimus Circus ad Murcium vocatus, vt Procilius aiebat, ab vrceis, quod is locus esset inter figulos. Alii esse dicunt à murteto declinatum, quod id ibi fuerit. cuius vestigiũ manet, quod ibi sacellum etiam nunc Veneris Murciæ. *Addam hoc loco quod videtur non tam soluere dubitationem, quàm tollere. Apparet, inquam, veteres C & T literas confudisse, quod nobis in pronunciando hodie est vsitatum. Nam hoc nisi concedatur, quid faciemus Valerio Probo, qui* Marcum *(neq; vnquam inuentus est, ac ne iri quidem inuentũ quenquam puto, qui non pro C vel K scribat) à* Martio *mense (cuius scriptura literam C vel K non potest admittere) dictum ait. Id genus permulta sunt in controuersiis orthographicis atque etymologicis. Sed in præsentia satis. Problemate sequenti* Νιγίδι@ *restitui, qui à Plutarcho etiam alibi citatur, ne Latinos & Græcos alios testes appellem.*

Cap. 23. De Numæ regis.] *τῶν νεμῶ. legebatur perridiculè τῶν ἡμῶ. quod etiam interpres sensit, & miror ab ijs non animaduersum, qui tot millia mendorum (vt ipsi aiunt) eiecerunt, item pro ἴνησιν, legi ἐν ἐστιν: & vbi legi ductus ipsa sensus perspicuitate, ἀγαλμένόν ἐστι, legebatur ἀγαλμένον τε. cùm in Aldino (si librarius notam infra agnouisset) rectè esse postmodò deprehenderim. Idem error est supra probatus 16. Insequente quæstione legebatur, οἱ ταυτὸ διάστημα, quod etiam interpretem fefellit, cùm sit perspicuè falsum. Quis enim nescit à Kalendis ad Nonas, ab his ad Idus, inde ad finem mensis inæqualia esse spacia? Itaque non dubito οἱ in ὐ mutare.*

Cap. 24. Lunæ conspectum.] *τὴν δὲ πρώτην φασὶ Post πρώτην deesse ἐπιφάνειαν, aut aliquid tale opinatus sum pridem. Sed omninò nunc φασὶ in φάσιν muto, vocem in hac re mathematicis non ignotam. αἱ δεύτεραι γὰρ φροντίδες σοφώτεραι. Quod de Kalendarum nomine affertur etymon, frigidius est, quàm quod refutatione indigeat: quæ est enim tandem inter Calendas (sic scribo, ne vim videar intentare)* clam & celare *analogia? Marcellus ex Varrone:* Calendis calabantur, id est, vocabantur, & ab eo Calendæ appellatæ, *quod est tractum à Græcis, qui καλεῖν vocare dixerunt. Quid ergo causa est, cur in Græca voce vtentes*

litera Græca, originem testante (quod musicis in suo γ ut citra inuidiam licuit) ad Kalendas Græcas relegemur cum tota antiquitate? qua litera K etiam alibi usa est, ubi etymologia Græca nulla videatur esse, ut in K pro Kæsone seu Cæsone Fabiorum prænomine. Hoc addo, Iubæ sententiam hic non extare citatam, sicut fuisse puto, ab autore integram. Quæ Macrobius habet Saturn. 1.15. digna sunt cognitu: digniora, quæ Varro lib. quinto ut alios taceam. Hæc animi causa scripsi, cùm mihi ista recognoscenti veniret in mentem, amicum quendam meum aliquando, nisi is sanè ubi istas edoctum argutias, mihi hunc nodum soluendum proposuisse: Græci non utuntur Kalendis: ergo non debent scribi Græca litera Kalendæ, quasi verò κ qua in Romanis Kalendis exprimendis utuntur, non sit Græca ipsis assertoribus litera? aut K perinde atque Y non liceat retinere originis testandæ gratia? ne adijciam, Eiduum quoque vocem à Græco repeti sermone.

Cap. 25. Morem hunc amplificauit.] προσθεῖναι ὥσπερ φιλεῖ. mendum esse nemo non animaduertat, sensu interim euidente fortassis προσῆγεν.

§. 1. Sicut contra.] ἀόρατον, ὥσπερ αὐτό. lego αὖ τό. Mox ἢ καὶ τὸ δεύτερον μις. Lego ἢ quartam enim opinionem exponit, nisi fallor.

Cap. 26. Lucido & illustri.] τῷ δὲ φωτεινῷ. ego δὲ iure me emisisse puto, non habens cur suspicer aliquid detritum ante hæc verba esse. Post βαφῇ καὶ, lego καὶ βαφῇ, potest enim inquinari albedo. Sed tinctura lanam albam non facit: nisi eam intelligas, qua rudia lintea identidem madefacta, solis vi aquam, unàque sordes exhalante, albedinem consequuntur.

Cap. 30. Vsi sunt peculiariter.] ἄλλως κέχρηνται. impropriè, usurpatiuè οὐκ ἰδίως. Caius non omnium virorũ prænomen est, neque Caia mulierum, neque Titius ciuium, neque Stichus seruorum. quod autem cuiuis adhibentur, fit usurpatione quadam, sicut Dialectici & Mathematici suos terminos vocant α, β, γ, &c. Hoc ergo est ἄλλως χρῆσθαι. ἄλλοις legebatur, quod loci vim obscurabat mendum.

Ibid. Cui Caiæ in Sancti templo.] Ἐν τῷ τοῦ Σάγκλου ἱερῷ. Interpres: In Sanctæ templo. & citatur in margine, nescio cuius opera, Plinius. 8.48. ubi legatur M. Anci. Quod ego quidem si reperissem apud Plinium, non veritus fuissem mendi arguere, cum neque M. Ancus. ullus sit nobilitatus, neque nomen Ancus, sed prænomen videatur: & Anco Marcio Romanorum regi diuinos habitos honores nemo facilè animum induxerit ut credat. Verba Plinij libet adscribere, tum aliorum Lanam (inquit Plinius) cum colo & fuso Tanaquilis, quæ eadem C. Cæcilia vocata est in templo Sangi durasse prodente se, autor est M. Varro, &c. August. lib. de Ciuit. Dei, 18. cap. 19. Sabini, ait regem suum primum Sangum, siue (ut aliqui appellant) Sanctum, retulerunt in Deos. Hic locus videtur cum Plutarchiano iunctus, multorum bonorum scriptorum locis explicandis inseruire. Est apud Sex. Pompeium: Propter viam fit sacrificium quod est proficiscendi gratia, Herculi, aut

Sanco

Sanco qui idem est Deus. *Et annotauit quidam in margine*, Ianum *quosdam pro* Sanco *legere. ineptè hoc quidem. Cultum fuisse Sabinis siue* Sancum, *siue* Sanctum, *etiam Lactantius* 1. 15. *docuit: & eadem esse vocabula ad modum est probabile, vt & hoc, ritum Sabinum, à Sabinis, præsertim Numa fuisse ad Romanos propagatum. Iam* Sanctum & Fidium *idem omninò valere, & esse eiusdem Dei attributa, dubitari non arbitror. Qui Dionysium Halicarnasseum citant, Sabinum gentis Sabinæ auctorem ab eo ex Porcio Catone aiunt perhiberi filium Sanci vel Sangi (c & g literas eiusdem prolationis permutari nouum non est) dæmonis illorum locorum. In Græco male legi puto Σάμου pro Σάγγου. nisi forte Σάγου est legendum. Nam* Sabum *Sabinis gentilem eius fuisse, qui* Sanctus *Latinis fuit, colligi è M. Catonis Originibus potest. Silius Italicus libro octauo rem videtur explicare.*

Ibant, & læti pars Sanctum voce canebant
Autorem gentis. pars laudes ore ferebant
Sabe tuas. qui de patrio cognomine primus
Dixisti populos magna ditione Sabinos.

Sed additur eundem à nonnullis vocari Δία πίστιον. quod est Iouem Fidium. *at is fuit Hercules, vt ex Ouidio liquet 6. Fastorum* Quærebam Nonas Sancto, &c. *Varro lib. 4.* Ælius Gallus dium Fidium dicebat Diiouis F. *Διόσκουρον Castorem, & putabat hunc esse Sanctum ab Sabina lingua, & Herculem à Græca (Hinc adeo sciri potest, quod sit me Hercle, & iurare per Fidium.) Optimeq; id cum eo congruit, quod Sabini sunt habiti Lacedæmoniorum (hi autem toti erant, vt sic dicam, Herculei) coloni. quod & apud Plutarchum in Romulo & Numa est, & apud Dionysium Halicarnasseum eadem pagina, nimirum libro secundo. Cætera omitto, contentus me docuisse, Sanctum cum hîc tum alibi rectè legi. Adde tamen, Propertium hanc lectionem non modò confirmare, sed & rem explicare. Sic enim scribit lib. 4. in elegia de Caco:*

Nunc, quoniam manibus purgatum sanxerat orbem,
Sic Sanctum Tatiæ composuere Cures.

Sangum *alij dicunt: &* Sanqualis porta, *proxima ædi Sangi, apud Paulum ex Festo legi debere puto.* Sangus *etiam apud Liuium legitur, cum* Semonis *cognomento, lib. IIX. vnde apud Ouidium dicto loco legendum,* An tibi Semo pater, non Semipater, *doctè obseruauit in Varronem Scaliger in XXX. quæstione quod legitur τὸν πέλαρον πέλασον, &c. legebatur etiam in Aldino, τὸν πέλαρον πέλανον ὀνομάζουσι, omninò perperam. Quis verò pro πέλανον, cùm calathum significare vox ea debeat, non malit πέλασον legi, vt ad Talasii vocem sit aditus accommodatus? Literam ρ aliquando in σ mutatam non nesciunt eruditi, cùm præsertim* Papisii & Fusii *ijdem sint qui* Papirii & Furii, & honos *pro* honore, odos *pro* odore *apud Plautum ponatur. &* Lases *pro* Laribus *dictum Varro lib. 5. notauerit: cuius generis etiam sunt* lœbesum *pro* liberum, quæsere *pro* quærere *apud Festum.*

Cap.34. Obliuionē fluuium.] τῆς λήθης ποταμόν. *interpres* Lytham flumen, *nescio quid secutus: Certè lectio nostra est genuina. Sic enim in Liuiana epitoma LV. legitur.* D. Iunius Lusitaniam vrbium expugnationibus vsque ad Oceanum perdomuit: & cum fluuium Obliuionem transire nollent, raptum signifero signum ipse transtulit, & sic vt transgrederentur milites persuasit. *Idem nomē est apud Florum lib.2. cap.17. & apud Liuium Obliuionis mentio 4.22. Apud Strabonem lib.3. menda insedit. Meminit huius rei, & hanc opinionem D. Bruti refert Tullius lib.2. de Legibus. In fine quæstionis huius* πέφον *pro* πάρον *manifestum est legi debere.*

Cap.37. Reparare aut instaurare.] καὶ μήτε ἀσεγχυσεῖν. *Hoc verbum qui huc pertineat, non assequor, neque tale quicquam habet interpres, qui* resarcire *vertit: an ex libro alio, & alia scriptura, an ex coniectura? Fortè* ἀσεγκαινεῖν *aut tale aliquid fuit. In quæstione quadragesima,* Aut alia quidem.] τὸ θεῖον ἢ τοῖς μὴ μένειν τοῖς ἱερεῖ *legendum omninò est nam tertiam causam afferri liquet. & ἢ particula omissa totum locum confundi necesse est.*

Cap.42. Hunc contra situs est.] λέχχεις, *id est, obliquè,* πλαγίως. *Loqui videtur de alicuius dei simulacro, cui Saturni imago opposita fuerit.* λέχχεις *nihil significat, quod quidem recordari possim. & constructio non patitur hic verbum: neque enim cum* ἀντιτέτυκτο *cohæreret. Sub finem prioris quæstionis* Συίλλιοι *malim* Σουίλλιοι. *Scribuntur enim* Suillii. *Mox pro* Νουνδίνας *restitue* Νουνδίνας. *Non enim hanc vocem ignorauit Plutarchus. In problemate 44. pro* ἀσεβὴς, *quin sit legendum* εὐσεβὴς, *dubitari non debet. male enim pietas cum periurio coniungitur.*

Cap.46. Hortæ templum.] ὅρτας *aspiratè scribendum, cùm ab* hortando *dicatur. Sed* Antistium Labeonem, *nobilem rerum Romanarum scriptorem, in* Antistichum Laconem *librarius nimis rudis mutarat vel ex Gellio potuit esse notus. vocem* κλεινύειν *non noui, sed planè suspicor eam pro* ἐλινύειν *obrepsisse. Quæ autem de* Hora *ab* hortando *dicta referuntur, Græcanica sunt, neque lingua Latina consentanea. quod bona cum venia Plutarchi dictum velim.*

Cap.50. Vt Ateius.] *Legi enim* ὡς Ἀτήϊος. *Scribebatur* τήϊος. *ego* Teium *scriptorem nullum noui rerum Romanarum. nam nomen est* Teius, *nō gentile (scripsisset enim ὁ* τήϊος*) vt Anacreontis. Itaq.* Ἀτήϊος *reposui. nam* Ateius Capito, *vt rerum Romanarum scriptor à* Gellio *(siue is Agellius est) citatur in non admodum absimili argumento. 1.12. qui hoc ipsum ex Fabio Pictore refert 10.15.* ¶ *Quæst. duodequinquagesima* Consalia *scripsi, non vt apud Varronem lib.5. & alios legitur* Consualia: *Græcum secutus & analogiam.* Sponsalia *enim dicuntur,* Vinalia, Vulcanalia, *non* sponsualia, Vinualia, Vulcanualia. *id obiter monere libuit. Quæst. prox. 51.* Ad puniendum factos.] ποίνιμοι δαίμονες *lego: non* πρόιμοι, *quod nihil significat, aut certè si significet, ad rem nihil facit. statim.* Cauum exuuiis [illegible] καὶ [illegible] καὶ κοινοῦ *credo ex* κοινοῦν *esse factum.*

Cap.52.

Cap. 52. Aut quia venustè boni.] ἢ διὰ τὸ χρηστοὺς κομψῶς. *Hic locum totus est deprauatus. adscribam quomodo emendem.* ἢ διὰ τὸ χρηστοὺς κομψῶς λέγεσθαι τοὺς τελευτῶντας, αἰνιττόμενοι διὰ τῆς εὐχῆς αὐτοῦ- *&c. item* γεγράφθαι φησὶ, μηδένα χρηστὸν ποιεῖν, *&c. Me autem rectè emendare, nihilq; temerè mutare, cùm ipsa loci sententia, tum quintum de rebus Græcis problema Plutarchi abundè demonstrant.* κομψῶς *autem, id est, venustè ait lenia nomina rebus duris & abominandis imponi quod genus* ὑποκορισμοῦ *etiam in Solone exposuit, & nos* mortuos, miserosve *aut* leprosos *simili figura appellamus* gutt. *Itemque* apoplexiam. *Hæc si considerasset interpres, rectius expressisset sententiam. Idem pro* μόνη *legit vt apparet* μόνη, *quod minimè probo. Videtur autem ea esse, quæ apud Varronem lib 8. & Macrobium 1.7. Saturn. Larum mater dicitur, & à* manando *disertè Plutarchus deducit.*

Cap. 53. Ludis Capitolinis.] τῆς Καπιτωλίοις, *lectio est incongrua. Legendum* τοῖς Καπιτωλίνοις, *vt sacra intelligas triumphalia, quibus pompa in Capitolium ducitur. Vide Plutarchum Romulo, & Festum aliosque.* ¶ Cap. 54. Sp. Carbilio.] *Grammatico infra quæstione 59. Quod autem problemate 55. traditur aliquantò aliter est apud Liuium lib. 9. In 57. quæstione post* ῥωμανάλιν *deest* συχνῶν *aut aliquid tale. historia est nota. In 62.* φησὶ ἀλίων *scriptum puto vt & alibi sexagesima tertia.476.17.* Nisi in sacris seruire.] βουλεύσασθαι δοκοῦσι: *omnino legendum est* δουλεύσασθαι. *Et in 65.* ¶ Cap. 65. Vbi etiam legitimis.] *Legendum pro* νόμοις *haud dubiè* νομίμοις. *In 67. pro* λῆτον *credo scribendum* λιτὸν, *quod* publicum, vulgare, *ideoq; etiam* μεταλήψει tenue, exile, non magni pretii *significet. Alioqui* λειτουργοὺς *scribi notum est, & de voce* λιτὸς *seu* λεὼς (leuth) *Plutarchus alibi. abundat autem hîc alterum* ἐν πολλοῖς.

Cap. 70. Furcam.] στήλιγγα *lege, non* στήλην. *quæ vox idem est quod* βλίτυρα. *Ego meæ emendationis autorem habeo Iulium Pollucem, libro Onomastici decimo, cap. 34. Cum quo faciunt, quæ in Coriolano noster hac ipsa de re habet.*

Cap. 37. Cùm neque victimam.] εἰ μήτι ἱερεῖα *omninò scribi vult constructio, non* μήτις: *& pro* πύρωσις *lego* πήρωσις. *Quæstione proxima,* ἀποτρόπαιοι καὶ μειλίαι, *lego* μειλιχίαι, *quod est* blandæ. *Sic & interpres. Sed quod* ἐλπίδος *bis legitur, mendo non vacat. Quæst. 75. pro* ἐπελαίων *vsum linguæ & regulas secutus scribo* περιτόρων, *& genitiuum* ζώου *in datiuum* ζώῳ *muto. In quæstione 78. pro* ἀφεῖναι *malim* ἐφεῖναι.

Cap. 80. Locum adsignari.] καὶ σιασὸν *ne suspicari quidem possum in cuius vocis locum hoc monstrum surrepserit. interpres omisit. Meminit moris huius Valerius Maximus lib. 2. cap. 3.* inuitari prius, & pòst ne venirent orari consules *scribens. Cæterum quæstio 81. sub finem planè mutila est. Quæst. 83.* ἔδοξεν ἀναιρεῖσθαι, *fortè* αὐσρεῖσθαι. *Res à Liuio post Cannensem cladem exponitur lib. 22. sed aliquantò aliter. Interpres pro* Butetio Vetusium *dedit, nescio quid secutus.*

Cap. 84. Definiri non possunt.] ἀδύνατον ἐστι. lego. Causa, inquit, cur à media nocte diem inchoent Romani, hac est, quod ab ortu & occasu solis commodè id nequit fieri: quod quale sit, deinde explicat. ἀδύνατον ergo rectè legitur pro δυνατὸν, quod interpres retinens, sententiam Plutarchi vitiauit.

Cap. 86. Flaminicam.] vide A. Gellium lib. 10. cap. 15.

Cap. 88. Spectaculis.] θέας Spectacula, vt & interpres habet, & rationi est consentaneum, non θεάς. Caeterùm sponsione certare ausim legendum esse πολλά ἐστιν ἄλση. pro qua voce ἄλλα nullo sensu est submissa. Sex. Pompeius lib. 10. Lucar, inquit, appellatur aes quod ex lucis captatur. Et ibidem de Lucaribus festis. In priore κύριν puto legi pro κύρις nihil enim huc Cures, à quibus dictos Quirites aliqui putarunt. Quiritis Iuno apud Stephanum in κύρις legitur κυρῆτις: male ni fallor. In proximo problemate, φρητρείας scripsi pro φατρείας & puto legendum φορνακαλίους, ex Varronis lib. 5. Fortasse qui suam curiam ignoraret, saltem fornacem suam nosse putabatur, quae laus in prudentem non cadit. Fornacalia Festus quoque, aut ex eo Paulus habet, vt & stultorum ferias. Quaest. 90. μάγλιος repone. historia est notissima, & τυραννίδι, δι' ὅτι erat δι' omissum à librario, παρέγχυσιν non animaduertente. & δὲ inter διότες οἱ redde. Historia de filio Licymnij est apud Apollodorum libro bibliothecae 2. & Pindarum Olympiis. Minuta alia praetereo, &c. Quaestione tamen 98. pro προσηκόντων mihi ex sensu loci persuasi legendum προσῆκον ὄν: quam formulam fortasse non intellexit librarius, ideòq; corrupit. Quaest. 101. βάλης vnico λ legendum. Sed quid Empedoclis citetur, non intelligo: nisi ὑποκείμενον materiam Lunae significat.

Cap. 103. Vt Tiberium.] ὡς τὸν βέῤῥιον. atqui nemo, puto, praenomen Verrii vnquam legit: neq; si esset, duabus literis scriberetur, opinor. Interpres totum omisit. Ego pro βέῤῥιον reponerem Τιβέριον, hoc enim praenomen ne cum Titio confunderetur, duabus literis TI scribi obseruatum est. Quaestione proxima, περὶ Ἐλευθερᾶς τῆς Βοιωτίας interpres monstrosè, quod pro Boeotiae libertate pugnauit. Vide Strabonem libro nono, vbi Plataeas describit: & Stephanum περὶ πόλεων. Vide & infra quaestione Graeca 39. ¶ Quaestione CXI. Cum in morbo est.] ἰχωρώδης legendum pro ἰχωρώδεις sententia docet. & cap. eod. De tecto.] ἀπὸ στέγους, non ὑπὸ quod satis ex Pictoris apud Gellium verbis constat. Vincula per impluuium in tegulas subduci, atque inde foras in viam demitti. Quaestione 112. ἀναδενδράς haud dubiè significat vitem maritatam vel arboribus, vel etiam tabulatis, quo modo etiam Graeci nonnulli interpretantur Grammatici. In noctibus Atticis error est loco iam ante citato. Propagines è vitibus altius subtentis non succidet. legendum è Plutarcho, succedet, neq; insolens, praesertim in Fabio tam vetere scriptore, debet videri cōstructio verbi succedo cum accusatiuo: cum eam Grammatici doceant à praepositione, quae hic est sub, proficisci. quemadmodum villam

lam prætereo, *non* villam eo *dicimus*: *&* tecta superuolitare, *non* volitare. *Sic Liuius de pugna ad Trebiam*: Simul latebras eorum improuida præterlata est acies. *& Salustius*: Dextra Adherbalem adsedit, &c. *Mox* Σάρον μὴ ὑπερβαίνειν. *quod ipsum ita planissimè legitur* 8.7. *Sympoſiacorum. in lib. de puerorum educatione est* ζυγόν. *Sed apparet diuersa esse symbola. vox scopas,* κόρημα *significare ferè Grammaticis dicitur. de allegoria hîc non disputo. certè Diogenes non habet, & inter ea ipsa omisit, inter quæ Plutarchus loco Symp. citato memorat.*

Cap. 112. Bacchanalibus aliisque.] ἴοις δὲ καὶ νυκτελίοις. *Interpres,* nocturnis sacris & Bacchanalibus. *fieri potest vt eadem vsus lectione, ita tamen ex coniectura verterit.* Νυκτέλιον *esse Bacchum, ne longius deducam, vel è Virgiliano potest dici Culice:*

Venit Nyctelium fugiens Cadmeis Agaue.

Et inter nomina Bacchi Νυκτέλιος *est in libello de* εἰ *Delphico.* ἴοις *cauda videtur esse alicuius vocis. de qua coniecturam ferre possem, sed infirmam. Viderint alij, & quid sit illud* καὶ χαίρειν? Hilares *interpres. quid si legas* ἀχαρεῖν. *Ebriis, qui pleni sunt vino, facilius ignoscimus, quàm garrulitate aut furiosa obturbatione importunitatem temulentorum vino centibus. Vbi est* οἱ ταῖς ἀνθρωπίναις, *omninò* ἢ *est legendum. alia enim causa redditur, quod interpretem fefellit. Porrò* νυκτέλια ἱερὰ *infra quæst. Græc. 37. memorantur.*

IN QVÆSTIONIBVS GRÆCIS.

Cap. 9. Quippe à Deucalione.] *lege* ἀπὸ γεγονέναι. *legebatur* ἀ *ratio meæ emendationis plana. Superiore problemate deest lex quæ citatur. quod & apud Demosthenem & alios sæpe fit. ibid.* τὸ γὰρ ἐννοεῖν καὶ πάτερον *suspectum.*

Cap. 13. Deinde Cirram obt.] *Vitiosè hæc leguntur,* ἐν δ᾽ ἴον Κίῤῥη καταβαλόντες, Οἴνοκλον τὸν βασιλέα, τ᾽ ὑ, *&c. neque satis constat, quid legerit aut secutus sit interpres, errauit quidem certè. Lege meo periculo,* Ἐν δὲ τῇ Κίῤῥῃ καταλύσαντι Οἴνοκλον, *&c. Tu vide infra quæstionem 26. & ibi reperies meæ castigationis fundamentum. quanquam ibi O*noclus *legitur. pro* Ἀρεύαν (*quæ certè vox Græca non videtur*) *vide ne sit legẽdum* Αὖον *&* παραμύνιοι *pro* παραμύαι *ex* Stephano *Ego meas coniecturas in versione sum secutus, deque his lectorem obiter monendum tamen putaui. Sed & illud* δεξάμενος κατ᾽ ἰκνούμενος, cum vouisset sacrificium, *insolens est eodem problemate. Expunge autem* καὶ *ante* μεταστρεφόμενον. *itaq; concinnior est structura, quam si eo relicto legas* μεταστρεφομένου. *Porrò apud Hesychium per* η *scribitur* φαγηλὸς, ἀμνός. *Hic sequente quæstione per* ἰῶτα. *Ibidem* παρὰ δέμαιον *lege* περὶ *ex consuetudine Græca.*

Cap. 15. A mari eiectus.] ἐκβρασθέντα. *Sic lego singulari numero; nam quomodo mare Nessum eiecerit eo locorum, aut qui cadauer eius in*

mare peruenerit, vix video. & ἱερηνὴν metri causa scribo in versu Archyta, qui est Heroicus. Vocem concisam esse ex ἱερατεινὴ, etiam Eustathium docuit. quid autem sit μόχωναν, nescio: fortassis nomen est alicuius in Ozolis loci. Eustathius in Catalogum nauium, annotauit Erannum olim vrbem Phocidis, dictam deinde Cyparissum. Fuerunt autem vicini Phocensium Locri. Sed hac alibi pertractabuntur.

Cap.19. Hyperæ fratrem.] ὑπέρης ἀδελφὸν nominatiuus masculinus Υ'πέρης non fert hunc genitiuum. Υ'πέρου legendum aut Υ'πέρεω. nam virum fuisse satis constat ex sequentibus & Stephano, unde ὑπέρητος legendum apparet. Quæstione 20. ἑβδόμῃ τι lege, non τὸ. Quæstione 22. 612.

Cap.22. Cothus & Æclus.] pro Arclo plane legendum est Æclus. Id cùm aliunde, tum ex septimo & decimo Strabonis libro liquet, huius initio, illo finiente.

Cap.23. Elasiæ.] E'λάσιοι aut hic ἐλάσιαι, aut deinde ἐλασίους legendum apparet. μιξαρχαγέτας autem lego, quasi semideum diceres, gentilitatis Argiuæ autorem, non tamen cœlitem. ἀρχαγέτης is est, hinc Apollo Archagetes apud Pausaniam in Atticis. De aliterio, &c. in libro de oraculis desitis, pag. 236. & in fine de curiositate vide. hic locus videtur mancus, ταῦτα ad ἀλήστου referri licet. Inde quæst. 26.

Ibid. Circa Aethiciam.] εἰς Αἰθικίαν. legebatur A'θικίαν at supra quæst. 13. eadem de re legitur εἰς Αἴθικας. Sed & Stephanus de Vrbibus A'θικία scribit: ne alias citem. Rex Ænianum supra Oenoclus legitur, Οἴνοκλος. Fabula Tena satis est nota, etiam ex Prouerbijs.

Cap.38. Filium Hippasum traderet.] ἵππασον τὸν υἱόν. Locus hic corruptus est: mea cõiectura sic legeretur commodè, τὸν υἱὸν διεσπάσαντο. Κληθῆναι δὴ τοὺς μ. α. αὐτῶν δυσειματοῦντας ὑπὸ λ. καὶ πένθους, ψολοεῖς. αὐτὰς δὲ αἰολείας οἷον ὀλοάς. καὶ, &c. Melius proferet, qui melius reperiet. interim integra omnia sunto. pro A'ρσιέρην lego A'ρσινόην. pro ἐλκυδίου ἐλκυδίου. Agrionia esse Bacchi sacrificium apparet, qui Agrionius in vita Antonij dicitur. Vide caput primum libri octaui Symposiacorum. ¶ Quæstione 40. ἐτήρει sensus vult ἐτηρεῖτο ante quæst. 39. κομιζομένους ἀεὶ τοὺς ἐλευθέρους. & λέγεσθαι μὲν lege pro τῆς & λέγεται, ἔχειν pro ἐσχηκέναι.

Cap.52. Ab equis eas conscendi.] τοὺς ἐνόδους ἵππους. ἐνόδους omisit interpres, & quid sit, sanè non cerno. 43. non est integrum. & quid est μεσόπολις. In 45. pro μυλέων lege meo periculo μυλακοστῶν. Sed profectò sæpius fœdata videtur 49. quæstio. Ego Zeupatum istum Bythinorum accipio regem, & Thraces puto Chalcedonijs auxilio fuisse. Res esto exposita omnium iudicio.

IN LIB. DE ORACVLORVM defectu.

Cap.1. Apud Deum.] ἐπὶ τοῦ θεοῦ. *Aldus* θεοῦ *quod nihil est. Hic liber in manuscripto non inerat. eiusq; me quod facilè obseruabit lector, mirificè torsit qualis qualis inter conuertendum etiam emendatio. neque dissimulo me Turnebiana lucubratione quà confirmatum quà instructum. Certè tamen non omnia ei debentur, quæ nos procudimus. quod eruditus lector facilè sentiet. Oraculi primus versus stabit, si pro τῆς γῆς, legas: ἐπὶ γῆς aut τῆς γαίης.*

Cap.2. Quod probabile sit.] ἕτερον τοῦ ϖιθανοῦ. *Turnebus pro* ἕτερον *legendum putabat* ὕστερον *& supra quinque versibus,* καὶ τὸ πλεῖστον, *non* τὸ. *ego nihil conuellere ausim. &* τὸ *videtur melius, quàm alterum, cohærere. Sed certè quod sequebatur* γελοῖον ἀφιέντος, *ridiculo errori librarij debebatur. itaque* φαῦλος *aut* φλύαρος *repositum est opus.*

Cap.3. Sane vos quoq;.] *Scribendũ* Καίτοι, καὶ ὑμῖν, *legebatur* ἡμῖν. *Sed dubiũ non est, quin Grammaticos compellet Cleombrotus, quorũ ars nulla erit. Si non, ex minimis sæpe de maximis iudicium & coniectura fiant. Mox* ὀφίκλειδος *lege pro* συμβάλλειδος. *ac rursum pro* ἀφικλείδος. *& non* τοῦτο, *verùm* τό. *Emendationis nostræ ratio (quod ante nos publicauit Turnebus) constat ex verbis Homeri Odyss. γ. 367. quæ adscripsi, & ab Eustathio ita, vt hic, exponuntur.*

Εἶμ' ἔνθα χρεῖός μοι ὀφείλεται οὔ τι νέον γε
Οὐδ' ὀλίγον ———

Mentio ζυγοῦ *est Iliad. κ. 173. Noctem* θολὴν *inuenies, cùm alibi tùm ibidem. 394. Sed &* ἐμφύσεος *scriptum est perperam pro* ἐμφύτου. *quod & Turnebus monuit. Sequentia ita sunt defuncta in Græco, vt non quiuis fuerit se extricaturus. facilè autem castigabuntur è versionibus.*

Cap.4. Aliud ergo quærendum est.] ὥστε ἄλλο τι λεγόντων *non nescio hoc Atticè dici, pro* λεγέτωσαν, *vt* μισούντων *apud Platonem,* πινόντων *apud Poetam, & alia sexcenta. Sed non cohæret cum* βουλόμεθα, *& ab vtroque discrepat* ποιῶσι. *fortasse legendum* βούλονται *&* ποιεῖν. *Sensus est hoc argumenti è paruis indicijs non debere statui de rebus magnis, nihil valere: alijs rationibus refellendos Ammonis sacerdotes, qui annos subinde decrescere dicant. Post* τὴν μόνην τοῦτον. *] lege* μόνον. *quæritur enim iam cur omnibus sideribus suos motus seruantibus, solus sol cursum non teneat: sed celerius iam quàm ante suum spacium conficiat. Mox* μέτρῳ ἐλαίου τὴν *scribendum, pro* μέτρον ἐλαίου τὴν. *audacter fortassis pronuncio, quando ne Turnebus quidem videtur à priore scriptura discessisse. Ego autem nullum sensum in ea video, &* δειξάντων *cum* μέτρον *construi non potest: sed cum* ἐλεγχόντων *congruit, quod verbum porrò datiuum instrumenti requirit. Hoc dicit: Non opus esse vt Ammonis sacerdotes olei sui mensura obseruent quæ fiant in cœlo: esse ea euiden.*

euidentiora multò, quàm ista ut obseruandi ratione indigeant. τὰ δ' ἄλληλα.] hæc verba si non sint (esse autem contenderim) mutila, hoc volunt, mutuò & vicissim Solem à Luna, Lunam à Sole obscurari, suntq; accipienda ut concisè & quasi κατ' ἀποσιώπησιν ob indignationem propter absurditatem opinionis prolata.

Cap.6.* Oportebat Ammonis.] ἔδει τοῖς Ἄμμ. Hoc modo, inquit, Ammonij, non annorum ficticio decremento, debuerant rationem reddere, cur hodie minus olei conflagraret, atq; flamma absumpsit olim. Asteriscum curaui signandum, quia aliquot verba excidisse apparet. aut fortassis tantum οὕτως οὖν, ut post ἐν ante λεβαδίᾳ.

Cap.8. Vtrunque tunc consuluit.] Ἀμφιάρεω, ἀπεπειράθη] Fœdum est hîc mendum, sensu, quod & Turnebo placuit, non ita obscuro. Nomen eius, qui consuluerit vtrunq; oraculum, excidit. eum fuisse à Mardonio aut Xerxe aliquem missum, non videtur esse in aperto. vt fortassis sic sit legendum Ἀμφιάρεω. Ἀπεπειράθη (forma passiua verbum significare actiuè, vsitatissimum esse politis scriptoribus eruditi nerunt) μὲν ὡς ἔοικεν ἀμφοτέρων ὁ Μαρδόνιος. ὁ μὲν οὖν τοῦ ἐν λεβαδίᾳ μαντείου πρ. φων. Αἰ. χρ. τὸν πρὸς τοὺς βαρβάρους χρησμὸν ἐξ ὥστε μηδ. ξ ὁσίων. (Sic enim pro ἀ-γίων doctè restituit ex fine libri & nona quæstione Græca autoris Turnebus. atq; addere libuit eorundem ὁσίων valdè esse euidentem mentionem in lib. de Iside & Osiride pagina Basiliensi 340.) τῶν παρόντων ἐκεῖνον ὡς τοῦ ἐνθ. λέγοντος (aut σημαίνοντος) ὅτι τοῖς βαρβάροις, &c. Ita vtcunque cohærerent. Ego in medio relinquo. Nihil annotaui de ijs, quæ in sequentibus palam falsa, & erant non pauca, emendatè scribi possunt, si quis nostram sequatur versionem.

Cap.13. Sola Megarens.] ὅσους ἡ μεγαρέων. Sic & Aldus impresserat ὅσον. Sed librarius calligraphiæ aut tachygraphiæ compendia non satis attendens ὅσην expresserat, ὅσην. erat vtrobiq; Πλαταιέας, quod ferri vtcunq; potest, scribendum potius Πλαταιάς. Mox ἀκριβῶς παρέχοιμι τῆς ἀριστολογίας. suspecta mihi est vox παρέχοιμι equidem ei plus satis orationis suppeditare possim, Turnebus: nescio quid secutus. ἀριστολογία quid sit, docui in Plutarchi de poetis audiendis libellum quadam annotans. Mihi videtur hoc dixisse Ammonius, hoc sibi commentum admodum probari. Sed & sequentia ἐντυχεῖν τε, menda non carent. Infra vbi asteriscum alleui cap. 15. fine, ante καταμιγνὺς decessisse vnum atq; alterum vocabula, vel structuræ immutatio argumento est. Hoc quoque annotandum duxi, vbi legitur mox ὁ νοῦ ὕλην τῇ φύσει καλοῦσιν, apud Eusebium, qui hunc locum nominatim hoc ex libro adducit, libro δὲ αγγ. προπαρασκ. 1. pag. 109. legi ἣν ὕλην καλοῦσιν. quod malo. vt & μάγων τῶν περὶ. Cætera lector diligens conferat, adhibitoq; iudicio, & nostræ versionis filo hunc locum corrigat.

Cap.17. Genios multos ac bonos.] δαίμονας πολλοὺς κἀγαθοὺς. Ex Eusebio didici hîc lacunam esse, quæ complanari possit. Eius igitur appono lectionem, haud dubiè genuinam. εἶτα δαίμονας, εἶτα ἥρωας, τὸ δ'

ἐπὶ πᾶ-

ἐπὶ πᾶσιν, ἀνθρώπους. ἐξ ὧν ἔοικε ποιεῖν τὴν μεταβολὴν, τῶν μὲν χρυσοῦ γένους εἰς δαίμονας πολλοὺς κἀγαθοὺς, τῶν δὲ ἡμιθέων εἰς ἥρωας ἀποκεκριμένων. quod aliquanto post legitur ἀναλυομένας. non fero, malim ἀναδυομένας. nihilo insolentiore structura.

Cap.18. Longius ne Pindarus quidem.] *πλέον δὲ οὐδ᾽. πίνδ. hac in impressis sunt, diuulsa voce οὐδ᾽. πλέον δὲ οὐ, πίνδαρος δέ. neque acquieui hic vel coniectura illustri, vel Turnebi etiam, quanquam summa apud me autoritatis versioni: sed ijs etiam, qua habet scholiastes in Apollonij Alexandrini ἀργοναυτικῶν β'. annot. 13. qua huc pertinent. Cui loco asteriscum deinde appinxi, is corruptior est, quàm ex coniectura restitui vt posse videatur. idem Turnebus homo multò quàm ego vnquam sperem me fieri posse doctior sensit. Cuius probo σοχασμὸν, vt pro ἐπὶ τοὺς ὑπὲρ legatur ἐπ᾽ ἐνιαυτοὺς ὑπερβάλλοντας. ὁ δ᾽ ἐνιαυτὸς, &c. nam περιέχων pro Aldino περιέχων iam tum noster codex habebat. Reliqua ex Eusebio rursum corrige.*

Cap.20. Quinquies trianguli in morem adsumptus.] *ταῦτα δὲ πεντάκις τριγωνισθέντα. Hic locus deprauatus est. Nam τριγωνίζειν quidem in hoc argumento est progressione (vt vocant) arithmetica instituta cuius initium sit vnitas, cæteri deinceps ea proximum quisque excedentes, vltimus ille de quo agitur numerus (vt hic 40.) omnium summam indagare. At summa huius trigoni est 820. cuius quincuplum 4100. non 9720. Iam neque proportione aliqua nobili ad fines hi numeri sunt: neque quinta pars è 9720. vtpote 1944. vel trigonus est, vel quadratus etiam. sed sextans eius aut sescuplum, quadrata sunt. Itaque hac ratio non constat: incuria haud dubiè librariorum. Ego hunc locum, & alia quadam etiam aliorum annotaui, per otium & numerosè professo tractans accuratius consideraturus: neque despero de restitutione interim amplius.*

Cap.22. Corpus mixtum.] *μικρὸν δὲ σῶμα. Turnebus legit μικτὸν δὲ σῶμα, καὶ μίμημα δαιμόνων: siue μικρὸν legas, siue μικτὸν, mihi senarius iambicus videtur adduci à Plutarcho. & δαιμόνων lego. locus est lacer.*

Cap.23. Vt enim inter homines.] *εἰσὶ γὰρ ὡς ἐν ἀνθρώποις. Citantur hac verba ab Eusebio. Sed ante ea citatur alia periodus, quasi in ijs qua inter hunc locum, & pagina huius versum quartum post στίχους comprehensa. qua tamen altera demum pagina sequitur. Hoc obiter addo, ἁγνοὺς ἥρωας apud Hesiodum ἔργ. 125. hodie non legi, sed ἐσθλούς. Mox, διεσπαρμένα.] hanc lectionem Eusebianam διεσπαρμένας prafero.*

Cap.24. Et conclamationes bellicæ.] *μανίαι τ' ἀλαλαί τ' ὀρίνονται. legebatur ἄλλαι, & sic etiam apud Eusebium. Sed ante nos Turnebus ex 7. συμποσιακῶν autoris emendationem hanc attulit. Verba sunt Pindari. idque liquet etiam ex Plutarcho 1. Sympos. 5. vbi idem error hæserat. ἀλαλὴ* confusum *significat* clamorem, qualis in prœlio. *Eustathius vocem ἀλαλητὸς exponens, ad versum 393. Iliad. ξ. ἀλαλὴ, inquit, πολεμικὴ*

προσκεῖσθαι δοκεῖ, ὥσπερ ἐστὶ στρατιωτικῶς ἀλαλαγμὸς, ὃν ἀλαλὰν λέγουσιν οἱ Βοιωτοὶ, βοῶν ὕστατον πρὸ μάχης. Χρῆσις δ' αὐτῆς ἐν τῷ, κλῦθ' ἀλαλὰ πολέμου θύγατερ, ἐγχέων προοίμιον.

Post. Τελεῖν] *Eusebius* τελειοῦν. *Sed cætera nos melius,* μάστιγα *pro* μάχην *restitue, sensum secutus, probatum idem Turnebo. pro* ἐρχόμενοι *&* φυλάττοντες *repone ex Eusebio* ἀπαρχόμενοι *&* σφάττοντες. *& pro* ἀποσειόμενοι *ex eodem* ἀφοσιούμενοι, *quæ vox est huius rei vernacula.* Ἐνίων δὲ *rectius est quàm Eusebij lectio* ἐν τοῖς δὲ *Paulò post* καὶ ὅτι Αἴσχυλος *legit Turnebus* οὕτως. *Ego* καλῶς *aut* ὀρθῶς *vel aliquid tale puto excidisse.*

Cap.26. Tum patrimus.] μὴ αἰόλα δὲ. *nescio quid hoc sit, si est integrum. nisi fortè significat,* Nonne autem hoc varium & mirum est. *vt post* θυρῶν τὸ ἱερὸν *ponatur nota interrogationis. Huc pertinet Septerij descriptio in Hellenicis, probl. 12. de alastore, quæstion 25. Paulò ante* παρελῶν ὁ συγγεγραφὼς *per parenthesin lego, post* παρελῶν *inserto* γὰρ.

Ibid. Scelerum vltores.] ἐπεξιόντας, *non* τες. *quod sensus facilè docet, & hoc modo sæpissimè erratum est. Post,* ἵνα μὴ τὰ ἐμπ. *legebatur* μοι *perperam. versus ita videntur habuisse:*

——— κορυφὰς ἐπέρας ἐπέρασσι προσεάπλων.
(*malim* προσεπέπλευν.)
Μύθων, μήτε λέγειν ἀτραπὸν μίαν ———

Cap.28. Ex versibus Empedoclis.] ἐκ τῶν τῶν ἐμπεδοκλ. *Extant ij versus in lib. Plutarchi de Iside & Osiride.*

Cap.29. Secum commentaretur.] διανοουμένου τι πρὸς αὐτὸν. *Aldus legit* αὑτὸν. *quàm scripturam nondum inspecto codice ego tenueram. Sed Eusebius me sententiam mutare compulit, qui ita legit,* διανοουμένου, πρὸς αὐτὸν ὁ φίλιππος, *omisso* τι. *ex quo apparet, narrationem de morte genij esse Philippi, quod & sub finem exprimitur. apud eundem male legitur* δὶ λόγων *pro* δὶ λόγχων. *de qua voce memini aliquid annotare in Parallelis Plutarchi.* ἢ δῆλος.] ἢ *Eusebius non habet. Si retinemus, interrogatiua est oratio. sed* μὴ *mallem quàm* ἢ *legere. variant & alia quædam. ego præter mendosa nihil muto.*

Ibid. Neque impedire.] μηδὲ κωλύειν. *legitur vnius litera mendo* κώλυσιν. *ante pro* ἀναλήψεις *ipsa oppositio vocum mouet* ἀναλάμψεις *legendum.*

Cap.33. Nihil secum trahit.] οὐδὲν συνεφέλκεται *lego, non* πολλά. *Sed ipse etiam Turnebus legit non* πολλά, *quod ipse ex inciso priori huc perperam insertum puto, sed* οὐδὲν, *quod probo. insero etiam copulam inter duo vocabula, quæ se non habent vt adiectiuum ad substantiuum, sed diuersa sunt. non enim omne* ἀνύπαρκτον, *statim est* ἀδύνατον, *& ex philosophia notum est, non idem esse falsum & impossibile. & alterum* εἶναι *vt abundans expungo. Obscura sunt hæc,* τὸ προτελεστικὸν τοῖς ἀναιρετικοῖς, *si tamen recta. puto autem locum esse mutilum. quid sint* ἀναιρετικοὶ, *paucis post lineis licet planè intelligere. deinde* cap.34. ἀσθενὲς λεγόμενον *olegimus pro* ἀσθενοῦς λεγομένου. *quod vitium ab oscitante ortum librario sententiam*

tentiam disputationis secutus sustulit Turnebus. Cui in eo quoque subscribo, quod pro θείων reposuit ζώων.

Ibid. In æquiores auditores.] *ἐν δ᾽ εὐμενεστέροις ἀκροαταῖς. fortè ἀκροαταῖς. aut (absque ἐν) δ᾽ εὐμενεστέρων ἀκροατῶν. οὐχ ὁρῶ.] videtur deesse aliquid, vt πῶς οὐ καλὸν ὑμῖν: quid si scriptum σὺν ὄκνῳ? μελώδιον autem etymologia non fert, sed μελύδριον. infra ἥδιστον δὲ Δελφῶν.] Eusebius habet πλεῖστον, quod magis probo. Citans hac lib. προπαρασκευῆς quinta, fol* 112. Πύθωνα.] *rectius hoc quam* Πυθίας, *quod est apud Eusebium. Ex quo & alia corrigere licet.*

Cap. 36. Arsalo.] Ἄρσαλον. *hos Eusebius legit* Ἄρσαλον, Ἄρυζον, *&* Τόσιβιν. *Mox* Ἄρσαλον.

Ibid. Scirorum deorum.] *σκληροὺς θεούς. Turnebus sæuos deos reddidit, perhibuitque in eorum nomen exsecrationes fuisse conceptas. Apud Eusebium non legitur σκληρούς, sed σκιρούς, quam lectionem non puto paruè pendendam. Cur eos* sæuos *vocarent Lycij* Deos, *quos neglecto Saturno posthabitoque colere cœpissent? & quos vt suarum quibus alios agerent dirarum quasi exsecutores esse vellent? sic enim accipio κατεύχεσθαι ἐπὶ τούτων (τούτῳ legebatur, sed Eusebiana lectio melior est, cùm de omnibus agatur τοῖς περὶ τὸν Ἄρσαλον) ποιεῖσθαι. Cur popularibus suis & ducibus ab alienigena interfectis hoc tituli ponerent? Et ἀπὸ τοῦ σκιροῦ cùm etiam inuenerit Minerua cognomentum, mensisque apud Atticos σκιροφοριών, non puto temerè hoc vocabuli hinc amouendum. Non fortasse de nihilo fit, putare eos fuisse gypseos positos, id est, vt rudius loquar, statuas eis vel imagines è sciro (siue* gypsum *est, siue* marmor, *nihil hîc ad rem) positas, & diuinos honores decretos. Sed hoc alibi, vti spero. Mox pro θεολογουμένων legitur apud Eusebium μυθολογουμένων, quod probari potest: nam agitur de dæmonibus, quorum res fabulosis videbantur intexta narrationibus. Ego tamen nostram lectionem melius ad ea quæ sequuntur, quadrare iudico, itaque relinquo, monuisse contentus. δῖος] δῖον Eusebius. καὶ ὀρθῶς] hoc multò est, quàm οὐκ ὀρθῶς concinnius.*

Cap. 37. Ad Platonem pertinerent.] *μὴ ταῦτα προσήκει. lege non προσήκειν. sed ex superioribus constat huius emendationis ratio. proxima enim pagina dixerat Cleombrotus, καὶ Πλάτων παρέχει αὐτῷ τὸ ἐνδόσιμον. Sed profectò legendum pro μὴ ταῦτα puto πῇ ταῦτα. Et vereor, ne Cleombroti oratio de nominibus deorum & geniorum [illegible] mutilata. Versu ab hinc sexto locus est mutilus, quem restitui sic posse [illegible] ο ὥρεζεν ἢ Πλάτων ἢ ὅθεν (pro ἐξ οὗ accipiendum) malim quidem [illegible] συνῆγον (σὺν facile in δι abijt.) &c. cur pro ταῦτ᾽ ἔφθην περὶ τμ. &c. ἔφη legerim, quis non videat?*

Quinto post versu, cap. 39. En contemplator.] *εἴπερ θηητὴρ καὶ ἐπιεικ. lege. etiam in Aldino est θηρητήρ, adeoque Turnebus venatorem verterat. Ego Homeri codicem nullum vidi, qui non haberet, quod reposui, θηητήρ; ne afferam rationem cur θηρητήρ sit alienius. Eustathius θαυμαστικὸν τῶν τόξων interpretatur. & verbum θηεῖσθαι alibi est apud Homerum.*

τὸν

τὸν δ' ἄρα πάντες λαοὶ ἐπεχείμενον θηεῦντο:

Odyss. β 13. atque aliàs. versus de quo agimus est non procul à fine libri 21. eiusdem operis. Paulo post. Ἵππυς ὁ Ῥηγῖνος. Sic & Aldus & Turnebus, noster ἵππης. male. sanè ita disertè per ypsilon à Suida scribitur, vt series literarum η in scripturam nullo modo recipiat. & Hippys apud Plutarchum nostrum aliosq́ue frequenter nominatur. Inde οὕτως κατέλαβε τὸν λόγον. reponitur κατέβαλε quod hîc quidem nihil puto posse. Verum sensum esse arbitror, Platonem nulla probabili confirmatione munitam suam sententiam proposuisse idem legisse videtur Turnebus, quanquam diuerso sensu, qui euertere vsurpauit.

Cap. 41. Sibi inquit videri.] in Græco αὕτη est vitiosum: legi αὐτῷ. quinto post versu, sententiæ, ibidem ridiculum est δι' αὐτῆς: quod non ita procul abest à scriptura διανοίας, quam credo esse posse veram. certè sententiam vocabulum significare debet, quodcunq; tandem sit.

Cap. 42. Fieri enim sic quoq; potest.] καὶ γὰρ ὅσον ἐστιν. nullum hæc verba sensum gignunt. legerem libenter οἷόν τ' ἐστιν. ita vnica literula subleuaret loci incommodum. Mox ἕπεται τῷ θεῷ] Aldus τὸ τῷ θεῷ habet. Turnebus omisit. Videtur mihi à multitudine Deorum ad affirmandam mundorum multitudinem ratio duci. aliquot post versibus, lego ὃ μὲν κοινῶς ποιὸν, ἰδίως ἐστιν. ὁ δὲ κόσμος οὐ λέγεται κοινὸς εἶναι, ποιὸς δέ. Ὡς τοίνυν. &c. & præcedente versu pro οὐδὲ μὴν λόγος, lego οὐ μὴν λόγος, &c. non satis intelligo, Turnebus quò respexerit. Meam sententiam exponam, qui melius aliquid habebit, proferat: cedam cum bona gratia. Omnia eiusdem speciei indiuidua (vt logicè loquar) habent quippiam inter se ratione formæ commune, & tamen suas ποιότητας quasdam, sua accidentia, quæ simul omnia in alio non insint; atque hac ratione ipsa inter se differunt. verbi gratia; omnes homines habent communem naturam, neque tamen vllus homo prorsus cum altero idem est: vt plurima communia habeat, habet tamen peculiare aliquid; quod eum ab aliis distinguat omnibus. Mundus ergo, cùm ipse etiam sit qualis, etiam habere dicatur certa sua quadam accidentia, videtur iis distingui ab aliis mundis. Logicum est hoc argumentum; quàm firmum, non disputo. esse quidem hanc loci huius sententiam, emendationemq́ue veram opinor. Paulò post pro ὑπολειπομένην restituo ὑπολειπόμενον. perspicuum. ἐκείνου λόγος] legebatur λόγον. Sed haud d[illegible] de forma materiam determinante loquitur. ἔνφορον autem Græc[illegible]t sit, non video. fortè πυρόφορον: aut, qua voce infra vtitur, φο[illegible]ν. pro ἐν φορᾷ potuit esse scriptum. φυσικῶς ἔχοντα] lege, non φυσικοῖς. Χώρας ὑπάρχειν] videtur addendum, ποῖ δ' οὐχί, aut aliquid tale. nam & Turnebus suppleuit. pro ἔφη tertio post versu ἔφην ipsa sententia reponere iubet.

Cap. 46. Atque vt extorqueat.] Εἰ δὲ καὶ βιάσαιτο. Locus valdè corruptus. Βιαζόμενον, Aristotelem vi eo adactum, vt fateatur inane esse. Sic interpretere oportet, si, quod vix credo. rectè verba habent. Sed pro ἄπειρον τολμῆσαι, quod nihil est, suspicor scriptum ab autore ἄπειρον τὸ νοῆσαι:

νοῆσαι: hæc verba propè omninò absunt à recepta scriptura. & sensum hunc exhibent. Si etiam extorqueatur Aristoteli esse inane: tamen adhuc intelligi non poterit, quæ causa sit, cur corpora naturalia suum quodque locum petat. Iudicent docti, qualis hæc sit mea coniectura, aut potius rectiùs aliquid depromant.

Cap.48.Loco cohibere.] καὶ τὸν τόνον. firmitatem *Turnebus. ego quid hic τόνος faciat, non assequor, & subtilius video posse quàm verius defendi. τόπον si legas, consentanea disputationi instituta erit lectio. Paulo ante pro ὄνησιν vide an legas νόησιν, quod cur* opinionem *veteram, ipsa disputatio monere te potest.*

Cap.50.Quomodo simulacra.] ὥσπερ ἀγαλμάτων. *fortè ὥσπερ τὰ ἀγάλματα ταῖς ἰδέαις πρὸς. infra ἐκείνων ἐπιπασσομένης lego ἐκεῖνον.*

Cap.55.A tenuissimo & simplicissimo.] τὸ ἁπλότατον καὶ ἀπλυστατον. *inepta mehercle lectio. fortè τὸ λεπτότατον, vt paulò ante.*

Cap.57.Signum est.] ἐστὶ σῶμα. *malim σῆμα, sicut deinde vocem ἐκεῖν vsurpauit. Nam cubo ἢ σῶμα seu στερεὸν, per accidens, & non οἰκείως tribui istam comparationem stabilitatis, è doctrina Analytica est notum. Paulò post ὀκτάεδρον τῆς αὐτῆς. lege τῆς ταύτης. alioquin nullam elicies sententiam.*

Cap.58.Infinitas.] ἀπειρία κέκληται, *legebatur ἀπειρίας. Notum est vel ex Pythagoricis systœchiis meam lectionem esse veriorem. & pro στερὸν reponatur κενὸν. nihil enim tam discrepans ab infinito videtur esse atque est τὸ στερὸν. inane autem & infinitum cognata essent, si essent.*

Cap.60.Multæ autem quinque.] πέντε συχνά. *deest aliquid. Ceterùm mulierem quinque fœtus edere vno partu frequenter, est etiam in problematis Romanis capite secundo.*

Cap.61.Plenius similitudine.] εἰκόνι τὸ συμβαῖνον. *Locum hunc miserè fœdatum Turnebus ex eo autore vnde erat desumptus, affabrè restituit. sunt enim hæc è Timæo Platonis deprompta fol. Basil.* 486. πλοχάνων *autem, non vt habetur apud* Platonem πλοκάνων, *Suida secutus lexicon, qui scripturam serie literarum comprobante, ait πλόχανον esse πλέγμα ᾧ ὁ σῖτος καθαίρεται. Pollux lib.5.cap.4. τὸ πλόκαμον cratem ad venationem adhibitum vocat, si tamen rectè legitur. pro ἀλλὰ ἴσχειν περὶ ὑπ', est vitiosè ἄλλως εἰ περὶ ἐπ'. Pro ὡς ἔχειν τὸ πᾶν εἰκὸς, apud Platonem est ὥσπερ εἰκὸς ἔχειν ἅπαν, ὅταν ἀπῇ τινὸς θεός. In Aldino post εἰκὸς erat ἠθίως ἄπειν, quod omisit nostra editio, cùm appareat scripsisse Plutarchum ἂν θεὸς ἄπειν περὶ φύσιν.] Calligraphia (puto) hoc περὶ suggessit, lego κατὰ. Paulo infra ἄλλων φύλλων.] hoc nihil est. fortè φυλῶν, vt legisse videtur Turnebus. infra ἀλογωτέραν legi. nam legebatur perineptè ἀναλογωτέραν forte particula ἂν etiam præmissa verba ἀλογωτέραν id mendum peperit.*

Cap. 63. Hæc quoque Academiæ.] καὶ ἂν τῆς Ἀκαδημίας. *Quid sim secutus, liquet. certè locus mutilatus restituetur suæ integritati,*

si legas κἂν ταῦτα τῆς, &c. & hanc sententiam versio Turnebi probat.

Cap.64. Differre videtur animus.] δοκεῖ ψυχὴν *locus mancus. forte* δοκεῖ ψυχὴ πρὸς ψυχὴν. *Sed verba* παρόντι βίῳ προσφέρειν *aliquid desiderant. Versu autem altero* ἐμπνεῦσαι *omninò legendum erit, non* ἐκπνεῦσαι.

Cap.65. Sicut enim Sol.] κλέπτοιτο. ὥσπερ. *Quæ in medio interiecta sunt horum verba, non sunt Plutarchi sed lectoris: qui cum sibi summam eorum, quæ hic disputantur, annotasset, σημειώσεις illa librariorum incuria, quod non est infrequens, in textum irrepsit. itaque ergo totum isthuc expungito.*

Cap.66. De Arna datum.] περὶ Ἄρνης. *Sic legendum, non* Ἄινης. *Est autem Arna Thessaliæ vrbs, colonia Bœotorum, de qua oraculum:*

Ἄρνη χηρεύουσα μένει Βοιώτιον ἄνδρα.

Eustathius in principium Bœotiæ Homeri, & Stephanus in Ἄρνη, *ibiq; nos plura. fortè ex eo oraculo est, id quod hic Plutarchus citat. Simile est in oraculo Delphico Lydis dato apud Herodotum* κλεινοῖ. καὶ κωφοῦ ξυνίημι, καὶ οὐ φωνεῦντος ἀκούω *Meminit B. Tertullianus de Oratione.*

Cap.67. Optimus is est.] Μάντις ἄριστος. *Tullius aliter reddidit, si quis eum malit audire: Bene qui coniiciet, vatem hunc perhibebo optimum. Noster cum sequentibus melius cohærere videbatur.*

Cap.68. Hæc est enim illa Heracleti.] αὕτη γὰρ ξηρὰ ψυχή. *Talis, inquit*, est ea anima, quam siccam Heraclitus vocat, & præstantissimam dicit. *Planè ita locutus est in Romulo, ἀποθέωσιν tractans. αὕτη ψυχὴ ξηρὴ ἀρίστη καθ' ἡράκλειτον. Heracliti nempe fuit sententia, animam siccam esse optimam. Itaq; hic quidem Turnebo minimè assentior, qui Galeni locum citans, in quo deprauate αὐγὴ pro αὕτη scriptum est, in dubium vocat nostram lectionem, & è Galeno putat castigandam. idemq; etiam mendum insedit libri octaui de præpar. Euang. Eusebij fini. Cæterùm non multò ante vox ἀφθέγκτῳ est suspecta. Et mox τινὰς ἀνοίγει. Si legas ἀνοίγειν, & distinctionem quæ est ante εἰκὸς ἐστὶν in coli notam mutatam his ipsis verbis postponas, locum (puto) correxeris. Illa autem καὶ μίχθη καὶ πρὸς ἀίρας omninò sunt vitiosa, & quomodo Turnebus legerit, diuinare non valeo. pro πολύπυρον quidem non dubito quin legendum sit πολύπορον. ἔσφιγξε autem pro ἔσφυζε, quod propè abest, neque huc quadrat, reponerem: & mox ἐπίχει, vbi legebatur sensus detrimento ἀπίχει. Quod ad versum Empedoclis attinet, χρόνον vix puto genere feminino vsurpari. Quid si sic?*

Βύσσῳ δὲ γλαυκῆς κρόκου καταμίσγεται αἶθος.

Cap.70. Exhalent.] *Sensu ducti* ἐκφέρειν, & προστείνειν *legimus, pro* ἐκφέρεται, & προστείνει.

Cap.71. Aliquanto post tempore.] διὰ χρόνον ἐπιφαινομένην, *mendose.* διὰ χρόνου *legendum, quod Attice significat,* longo post temporis interuallo. & ἐπιφαίνεται *aut aliquid tale structura requirit in Æschyli ver-*

li versu αὐτέθηκεν *lego. non enim a pron hæc agnosco.* ἐν Καρύσῳ πεί-ρας, Venæ, *Turnebus nescio an rectè, & cur. Ipse lego* πίτρας. *Vide ad hunc locum historiam XXXVI. mirabilium Apollonij nostri,* καὶ εἰ πάντων. *ei abundat, aut* ἦν *fuit.*

Cap.73. Pulcra si dijs placet.] τὴν καλὴν δὴ καὶ. *Videtur legisse Turnebus,* διὰ τὴν καλὴν, *&c. & pro* καὶ φυσιολόγων, φυσιολογίαν, *nisi subaudias* φιλοσοφίαν: *nam, quod ex Lucretio, Cicerone, Plutarcho, aliisque notum est, Epicurei freti sua philosophia animos hominum religionis iugo liberabant Locus est vitiosus. infra* τί μαθόντες, *malim* παθόντες.

Cap.75. Siue tremat victima.] ἄντε ποιῆται τὸ ἱερεῖον tremat, concutiatur: *mendum fieri potest, ut sit* πάλλῃται. *Paulò ante* ἱτρείδων καταστάσεις, constitutiones *significat, id est.* vacuitatem variarum & turbulentarum affectionum, *quas ei Enthusiasmus iniecit. vide infra.* εἰ ἐν τοσούτοις *ei deest, & pro* ἡμῖν, *restitue* ὑμῖν. *infra,* ὑποκρατηρίδιον, *non* ἐπικρατηρίδιον: *Turnebus ex notissimo Herodoti loco, qui est libro primo. Ex quo, & re ipsa apparet pro* φύσις *legendum* βάσις.

Cap.78. Sinopidi rubricæ.] Σινωπὶς. Rubrica sinopica, *de qua Plinius & alij, non* Σύνωπις. *Illud autem* σιδήρου δόξαν, *palam est falsum, malimque cum Turnebo* τεχνίτου *aut* γραφέως. *nam* σιδήρου *planè inculcatum est ab eo quod sequitur. Feci autem has orationes interrogatiuas, sicut sumes Homeri de Ismeosi locus est Odyss. ι. 393. Sunt sequenti pagina multa mendosa. Sed onerare coniecturis lectorem nolo. In mea versione liquet, quid legendum suspicatus sim. Secutus est suos vel codices, vel sensus Turnebus. cui me non oppono, sed libertate mihi concessa vtor. & iudicium eruditorum facio.*

Cap.83. Intempestiuus & turbulentus.] καὶ ἄκαιρον καὶ ταραχικόν. *Hæc substitue, vt affinissima mendosis, & à sententia alienissimis istis* ἀκέραιον. καὶ ταραχικόν. *atque ita legisse Turnebum apparet. & pro* ἔνδον ἦν, *quod nihil significat,* ἐνδῦναι.

Ibid. Mente captam.] ἔμφρονα. *Turnebus* ἔκφρονα *se in manuscripto libro ait legisse, quod est* mente abalienatam. *non iubeo quenquam nostram mutare lectionem, quam tantus vir retinendam iudicasset, sed tamen mihi* ἔκφρονα *huic narrationi videtur magis congruere. sequatur quisque quod volet.*

Cap.84. Omnia debilitantur.] ὑφ' οὗ, *legitur* ἦν. *Sed haud dubie rectum est, quod expressi.*

IN LIBRVM DE EI APVD Delphos.

Cap.1. Nolo tibi dare.] οὐ βούλομαι non scribo commentarios. *Sed quando hodie docti in eo sunt, vt quæ ex Græcis poetis Latini transtulerunt, aut saltem similia eorum ipsi inseruerunt, exhibeant: horum versiculorum paraphrasin de quinto epigrammatum Martialis libro quasi condiendarum annotationum causa, & fastidij superiore libro concepti amoliendi gratia, adscripsi.*

Odi dolosas munerum, & malas artes.
Imitantur hamos dona: namque quis nescit
Auidum vorata decipi scarum musca?
Quoties amico diuiti nihil donat,
O Quintiane, liberalis est pauper.

Illud hic propter rudiores annotare libuit, literam ε à Græcis non modo ἐψιλὸν fuisse appellatam: sed etiam εἰ. quod non tantum hoc in libro occurret, vt εἰ aliquoties dicatur litera, sed etiam apud Eustathium ad initium Iliad. ε. inuenies causam explicatam. quam Nigidio Gelliano possis opponere. 19.14.

Cap. 2. Eorum memoriam.] *καὶ τῶν λόγων αὐτῶν. huic loco deest verbum ἀναμνησθεὶς aut aliud simile infra versu sexto, τὸ φιλοσοφεῖν ἔφη potest hæc lectio tolerari, sed mallem ἔφυ, si libro autore id possem. nam scriptus codex noster hoc quoque libello caret.*

Cap. 4. Quæ non dici absre.] *ἀπὸ σκοποῦ hoc requirit Græcæ linguæ ratio, à Budæo & aliis copiosè exposita. nos habebamus ineptè ἀποσκοποῦ. Sed & Aldus veram lectionem expresserat.*

Cap. 6. Si victoria sint potituri.] *εἰ νικήσουσιν. Sic etiam Aldus. nos habebamus κινήσουσιν, male traiectis literis. Notum est, multis oracula data, quærentibus vtrum Olympico aut alio certamine victoriam essent adepturi. Naogeorgius legit, εἰ κυήσουσιν,* an sint concepturæ. *quæ lectio vt nihil habeat absurdi, ita vnde sumpta sit, nescio. certè cur prior ob iecturam loco moueretur, causa fuit nulla. pluresque adeò existimo viros de victoria, quàm de fœtu concipiendo fœminas consuluisse. Idem ἐκ πυλαίας paulò ante ineptè vertit,* è consessu Amphyctionum, *cùm fuerit vertendum,* è triuio petitum. *quomodo πυλαϊκὸν alibi etiam vsurpat Plutarchus in Pyrrho. Et in libro de facie in globo Lunæ, θαυμαστὸν ποιοῦ... ἀποσκολιὰν καὶ πυλαίαν καταναποιούμενοι. 781.*

Ibid.] *Archilochi versus accepi, vt finem senarij & integrum, de quo non pugno. Eorum quæ sequuntur sententia est, in αἴθε particula optandi, θε non significationem mutare; sed ita appositum esse, quomodo θὴν seorsim positum, implet locum potius, quàm significationi aliquid addit. Cuius exempla duo ponit ipse, σώφρον ἅμα τίκνων θὴν δ' ὀλόμενον. Σώφρον nomen est proprium poetæ Sophronis: cuius extra Plutarchum mentio apud Suidam, Zezam, Stobæum, & maximè apud Athenæum. Homerica sunt Menelai apud Euphorbum Iliad. ρ'. 29. à librario vitiata. Interpres cum se non expediret, vsus est hoc compendio, vt præteriret re dissimulata. Quinque post versibus Ἀλλ' ὅτι μὲν ἔφη, non ἔφην. nam hæc Theonem loqui, non Plutarchum, constat ex sequentibus. rursum post aliquot versus μόνος ἔχων ἔννοιαν, noster μόνον. Aldinus μόνον, sed μόνος requiritur.*

Cap. 8. Quæ præterierunt.] *πρότ' ἐόντα. non πρῶτ' sed πρό. & quæ ante. Explicat Homeri de Calchante versum, Iliad. α. 70.*

Οὕτ

Ὅς ἤδη ποτ' ἐόντα, τά τ' ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα.

Cap.10. Quippe qui statuamus.] Εἰ.] ἡγουμένους δ' Aldus ἡγουμένους ὡς ἦ. noster ἡγουμένους δὲ ὡς. Sed nostra lectio plana est, & vnam emendauit ex Aldina literam. Sed & in sequentibus ποιεῖ, ἀρχὴ, ποιοῦντα lego, pro ποιεῖν, ἀρχὴν ποιοῦντα quæ mutatio est Grammatica. scribo & ἐκ πονόματα pro ἀπωνόμασται, vocabulo insolente. Talia sunt etiam ἔτι pro ἐστὶ, & ἄρτιος pro ἀνάρτιος restituenda. quæ quidem vox ipsi sensui repugnat. nam par ἄρτιος ἑτέρου dicitur, quatenus cum pari compositus imparem procreare nequit. imparium autem duorum ἀνάρτιος esse par omninò solet: nascitur enim duobus compositis imparibus, in quibus τὸ γόνιμον eo nomine inest.

Cap.16. Ego præteriens.] παρελθών. Hoc requirit sensus, respuit προσελθὼν. quod fefellit interpretem. Cæterum Platonis sententia hîc mutilata refertur de quinque mundis. de qua satis prolixè disputatum est in libro de defectu oraculorum, inde repetet lector. sed & superiora de Baccho & Apolline vitiata sunt. Mox κόσμον καὶ] Scribendum κόσμων.

Cap.17. Tactuique renitentem.] παρέχειν δίπλον ὄγκον καὶ ἀντίτυπον. nescio quid sibi velit hic δίπλος ὄγκος, ac superiore versu ὅτι μὴ δεῦρο. illud μὴ otiosum, aut vitiosum iudico. & mox pro τὸ ἄψυχον, credo τὸ ἔμψυχον scribendum: & paucis post versibus, ἐξικωμένη Græcum non videtur, fortè ἐξικνουμένη. nam ἔχοντος τοῦ ἀριθμοῦ pro ἔχοντες scribendum fuisse liquet.

Cap.20. Cùm comperisset.] Πυθόμενος φησί. Locus hic mihi admodum est suspectus. Sententia quidem hæc est, Platonem cùm in Sophista, tum in Philebo ita de quinque rerum principiis disputasse, vt à se eam rationem excogitatam vellet videri. Idem autem ei quod Anaxagoræ euenisse. Nam vt is deprehensus est vetustam de Luna illuminatione rationem sibi falsò arrogasse: ita multò ante Platonem tempore quendam perspecta quinque principiorum ratione, E apud Delphos consecrasse. Is hîc vocatur (si rectè tamen legitur, quod non credo) Πυθόμενος proprio nomine. pro φησὶ, aut φασὶ aut φημὶ apparet legendum. Sed δύο ε falsum est & vnicum fuit ligneum, de quo disputatur, vt ex hoc ipso libro patuit. forte διὰ τοῦτο τὸ ε Et pro ἐπὶ τούτοις ἔφη, legendum ἔφην, vel sequentia docebunt. quæ de sortitione dicuntur, confusa sunt, vtcunque sensu se prodente.

Cap.22. Perpessionibus & mutationibus obnoxiæ.] παθητῶν καὶ μεταβλητῶν. sic omninò legendum est. Legebatur παθημάτων μεταβάντων. perperam. Itaque ex Eusebio corriges, atque omissa repones. is enim lib.11. προπαρ. totum hunc locum ex professo ad verbum refert. Paulò supra τὴν τοῦ εἶναι προσαγόρευσιν. Euseb. τοῦ εἶ. Μηδέποτε λέγειν] & in Aldino, & apud Euseb. λήγειν rectè est, non λέγειν, quod librarius submittens, vitium loco obtulit. Talia multa inuenias in libris recentibus, deprauatis, & quasi deficiente industria degenerantibus à bonis exemplaribus. ἵσταται quoque repone pro ἠπείγετο ex Eusebio. Sed & alia quædam inde transtu-

transtulimus, mirificè deprauata, & in quibus olim emendandis quanquam coniecturis verum penè eramus assecuti, tamen codici Eusebiano maluimus omnia accepta ferre quippe hoc tutius.

Cap. 25. Prius elanguescentibus radijs.] *Scribendum* ὥσπερ αὐγὴ βελοειδέσιν *legebatur* αἰχμῇ, *quod in* αἰχμὴν cuspidem *mutarat Naogeorgius, & in* securim *Ferronius interpres, & ridiculam fecerant sententiam, atque hunc miror Eusebij locum, quem citat, non contulisse cum codice Plutarchiano. Sensus verus ita habet:* Sicut (*inquit*) nimis remotam rem inspicientibus necesse est prius visus radios euanescere, quàm rem perfectè videant: ita in ipsa temporis consideratione eius notitia nos effugit. *reliqua etiam monstrose erant corrupta.*

Cap. 26. Extra templa degentes.] ἔξω διατρίβοντας. *nimirum extra templa domi sua priuatim degentes. legebatur in Aldino* ἐξόδια τρίβοντας. *itaque illa multa mendorum millia sustulit corrector, vt hoc praeterierit. quod interpretes in iocularium vt inciderent, errorem fecit. Vertit enim* exodia terentes *alter: alter,* exitum sibi procurantes, *verè decepti à se aut librario fallacia compositionis ac diuisionis. Tertia sursum linea* Ἰήϊος *scribendum pro* Ἰῆτος, *quod nihil est.* Sagittarium, *hoc est, Apollinem,* Ἰήϊον *vocari, vel ex Suida collectaneis disci potuit. vide Eustathium in Iliad. ο. ad versum 365.*

Ὥς ῥα σὺ ἤϊε φοῖβε πολὺν κάματον καὶ ὀϊζύν.

Notum est ἰὸς, ἰή, &c. solum *significare: neque nostrum est id hoc coactis exemplis docere. Locus Homeri est Iliad. δ. 141. de sauciato in confusione foederis Menelao.*

Ὡς δ' ὅτε τίς τ' ἐλέφαντα γυνὴ φοίνικι μιήνῃ.

Cap. 27. Rursumque seipsum dissipet.] ἅμα σπῶσιν. *verba haec non cohaerent, neque mendo carent. Refutat autem ea, quae supra disputabantur de Apollinis in ignem, & alias res mutationibus fatalibus, ob quas etiam Dionysius diceretur. pro* κατατείνοντας εἰσὶ καὶ *legerim libenter* καὶ κατατείνοντος εἰς. ταύτῃ δεῖ τὰ ὅλα.] *Sic legendum, non* ταύτην. *Sed &* ζωπυρουμένη *&* διακοσμουμένη *non sunt recti, verùm tertij casus. Sub finem* φαύλην ἐφιστᾶσιν.] *confusa haec sunt, & (vt puto) manca.*

AB AVTORE ADIECTA.

Fol 701. *Vers. 27. Versus non sunt integri. mox* Apollini irasci.] *lege* ἐπιλήψεται δὲ τῷ Ἀπόλλωνι χαλεπ. *Versus autem sunt Aeschyli, & extant in fine 2.* πολιτειῶν *Platonis. Quod autem dicitur de sacrificiis tibia carentibus, id autor noster Minoi, acceptum fert in salutaribus praeceptis.*

27. 36. Aeris quandam purgationem.] ἀέρος τινὰ κάθαρσιν *&* τῷ πυρώδει, *legendum duxi, & scriptum coniecturam meam comprobare deinde comperi.*

28. 36.

28.36. Non copia auri.] *Videtur mihi dialogismus esse cuiusdam opulentum ob diuitias prædicantis beatum, & grauiter respondentis diuiti. Melius autem sic expressissem:* Te copia auri gaudere, haud istos decet. *Posteriores senarij sunt mutili.*

Fol. 703. Vers. 16. Condimentum enim animi sunt salubria dicta atque præcepta.

FINIS ANNOTATIONVM Tomi primi.

RERVM ET VERBORVM IN HAC PRIMA parte Moralium Plutarchi memorabilium, Index Alphabeticus.

Alcibia-

antigonus

archida-

auditor

D.

Disputan-

E.

Euno-

F.

G.

Gloria

Hime-

inimi-

iudi-

K.

L.

Lau-

Matri-

Nisus

O.

Padare-

P.

phi-

procrea-

Reprehen-

Silen-

Oo Spes

Syssition.

vitiorum

FINIS.

AVTHO-

AVTHORVM QVI IN HAC PRIMA PARTE NOMINATIM CITANTUR, CATALOGUS ALPHABETICUS.

FINIS.

